De

West-Indische Gids

ONDER REDACTIE VAN

Dr. H. D. BENJAMINS, Prof. Dr. J. BOEKE,
Mr. B. DE GAAY FORTMAN, JOH. F. SNELLEMAN,
C. A. J. STRUYCKEN DE ROYSANCOUR

TIENDE JAARGANG 1928/1929

ELFDE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1929

INHOUD VAN DEN TIENDEN JAARGANG

CURAÇAO EN ONDERHOORIGE EILANDEN 1816—1828

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

IX (*Slot*)

In Juli 1824 kreeg de gouverneur van den commandeur van Aruba twee brieven met bericht, dat er goud gevonden was op het eiland „in zoodanigen vorm en staat als van twee kleine stukken welke de eerstgenoemde missive vergezelden, waardoor men vermoedt dat er een goudmijn op dat eiland aanwezig is" [1]). Dadelijk zond Cantz'laar den kapitein Van Raders, zijn adjudant, daarheen met opdracht een onderzoek in te stellen. Merkwaardig, om geen sterker woord te gebruiken, was het 7de artikel zijner instructie: „Het wordt hem aanbevolen alle bij hem gedane ontdekkingen, welke daarvoor vatbaar zijn, geheim te houden en ofschoon er ook, volgens zijn gevoelen, een goudmijn daar aanwezig mogt zijn, echter het bestaan derzelve in het openbaar te ontkennen;"....

Aan den commandeur gaf de gouverneur zijn ongenoegen te kennen: hij, de gouverneur, had al wel lang tevoren van ter zijde vernomen, dat op Aruba goud zou gevonden zijn, maar dit had hij niet geloofd, omdat hij niet kon veronderstellen, dat de commandeur hem daarvan onkundig zou houden. De commandeur had voorts Van Raders in alles ter zijde te staan en met alle middelen het opzoeken van goud te beletten, „aangezien niemand het regt heeft om op gronden aan hem of haar in eigendom niet toebehoorende, opdelving, uitgraving of iets dergelijks te doen hetwelk aan den eigenaar alleen geoor-

[1]) Oud-archief no. 241.

loofd is", en alleen door het gouvernement op de aangegeven plaats mocht geschieden. Tot bescherming dezer belangen werd de *Eendragt* naar Aruba gezonden.

4 Augustus vertrok de gouverneur zelf daarheen met den gouvernementssecretaris Prince, den genie-kapitein Abbring, den schutterij-adjudant I. F. W. Gravenhorst, éen sergeant, twee korporaals en twintig man met twee veldstukken. Bij een bezoek aan de rooi Fluit, waar Van Raders werkte, bleek hem, „dat het *gedeegde goud* in stukken van onderscheidene grootte gevonden wordt, ter diepte van eenige voeten in eene soort van bruinachtige klei aarde, waarin men ook aantreft eene soort van kleine goudgekleurde en glazige eijertjens, opgevuld met een weinig vocht en hebbende eene holte aan de eene zijde of punt" [1]). De voorgenomen uitgifte van gronden aan particulieren werd geschorst.

Twee weken later nam de gouverneur de rooi Fluit weer in oogenschouw en bevond, dat deze „van haren oorsprong af tot haar einde toe met goud bezwangerd is."

Van Raders werd vervangen door Gravenhorst als opperdirecteur der mijn.

Na zijn terugkeer op Curaçao gaf de gouverneur in den Raad van politie kennis van zijn bevinding en van de door hem getroffen maatregelen; hij deelde mee, dat hij de „goudmijn" van voldoende belang bevonden had, om de bewerking te doen voortzetten; voorloopig waren niet alleen de kosten gedekt, maar ook was voordeel voor het rijk verkregen. Hij vertoonde aan de raadsleden een stuk goud van 13⅞ ons, het grootste, dat voor en vanwege het gouvernement gevonden was. Er was ook door particulieren goud gevonden, en ondanks alle oproepingen met strafbedreiging gelukte het niet dit uit hun handen te krijgen. De gouverneur beklaagde zich dan ook, dat hij minder orde en regel op Aruba vond, dan hij verwacht had op grond van de van tijd tot tijd ingevoerde verbeteringen; hem had getroffen de „blijkbare indolentie in de publieke administratie en, zoo niet tegenwerking, dan toch geene genoegzame medewerking van het hoofd derzelve"

[1]) Oud-archief no. 241.

noch ter bevordering van het welzijn der ingezetenen noch ten voordeele van het Rijk. De ontdekking van het goud zou „wegens inactiviteit van het bestuur de bron van zedeloosheid" geworden zijn, als Van Raders niet gekomen was [1]).

De regeering in het moederland zond als eerste maatregel na ontvangst van het bericht der ontdekte goudmijn Zr. Ms. brik *Valk* met vijftig militairen naar Curaçao, en machtigde den gouverneur om eenige mijnwerkers en directeuren van mijnen bijv. van het vasteland van Amerika in dienst te nemen [2]), een bevoegdheid, waarvan deze geen gebruik gemaakt heeft. Intusschen kreeg ook de luitenant-generaal Krayenhoff, die in het volgend jaar voor den vestingbouw naar Curaçao ging een opdracht tot bezoek van Aruba.

De fiskaal kreeg last den gouverneur voor te lichten omtrent de rechtsgevolgen van de schatvinding. Eerst beriep hij zich op zijn geheugen en was van oordeel, „dat de wetten die aan de Graaflijkheid een aandeel in gevondene verborgene schatten op erven aan de onderzaten toebehoorende (toekennen) verschillend zijn, daar volgens de eene *een derde* en volgens andere *de helft* daarvan.... aan de Graaflijkheid zoude toekomen" [3]). Meer waarde hechtte de gouverneur aan een plaats uit Voets werk over de pandecten 1e titel 41ste boek De acquirendo rerum dominio, § 13 wegens het vinden van mijnen, waarop de fiskaal hem acht maanden later opmerkzaam maakte, en waaruit de gouverneur afleidde, dat het recht van het gouvernement op de vermoedelijke goudmijn onbetwistbaar was, en ook dat, aangezien niemand zich als de eerste ontdekker van het goud had aangediend, het gouvernement alleen tot alle voordeelen van de mijn gerechtigd was.

Het goudzoeken en ook het goudvinden ging geregeld door. Ook op andere plaatsen dan de rooi Fluit werd af en toe met goede uitkomst gewerkt, zoo op de heuvels Telibanarie (of Tikilanarie), en aan het Noordwest einde van

---

[1]) Oud-archief no. 472.
[2]) Kon. besluit van 1 Oct. 1824 no. 77, Oud-archief no. 305.
[3]) Oud-archief no. 472.

het eiland, Hadecorari (of Hadicoerari) geheeten, en in de rooi Takki en op andere plaatsen. 20 April 1825 werd een klomp van 6430 wichtjes Nederlandsch gevonden. Tegen goudzoekers werd streng opgetreden, maar niet streng genoeg naar het oordeel van den fiskaal, en waarschijnlijk ook van den gouverneur. In Mei 1825 volgde een veroordeeling tot 6 en 9 maanden dwangarbeid na een eisch van 6 jaar bannissement en tentoonstelling aan de kaak. De veroordeelden werden naar Bonaire gezonden met een ketting aan het linkerbeen om hun straf te ondergaan.

Reeds vermeldden wij, dat het eerste goud in Augustus 1823 aan Van Raders meegegeven werd, toen deze met de *Amstel* naar Holland ging [1]). De gouverneur werd later gemachtigd, om tegenover deze afdracht voor *f* 26.698.90 te trekken op het departement van Koloniën wegens tot 31 Juni 1825 gedane verschotten voor Aruba.

Na deze zending werd echter veel minder ontvangen: van 19 Augustus 1825 tot 17 Februari 1827 niet meer dan 3992 wichtjes, die met het paketvaartuig *Curaçao* naar het moederland gezonden werden.

Inmiddels was de commandeur Thielen wegens vergevorderde jaren en lichaamsgebreken ontslagen en vervangen door den majoor-kwartiermeester S. Platz, die vroeger als kapitein tot het garnizoen van Curaçao behoord had. Echter stierf hij reeds in zijn nieuw ambt op 14 Augustus 1827. Gravenhorst, de directeur der goudmijn, werd provisioneel zijn opvolger.

Toen was diens taak namelijk afgeloopen. 8 Juni 1827 waren eindelijk de eerste deskundigen aangekomen: de opperbergraad C. Stifft, de mijn-ingenieur F. Wirz, drie bergwerkers en een goudwasscher. Vooruitloopende op een goeden uitslag van het werk van Stifft, dat een wetenschappelijk geologisch en mineralogisch onderzoek der gronden op Curaçao, Bonaire, en Aruba bedoelde, waren de overigen voor vijf jaren aangenomen, Aruba was het eerst aan de beurt. Het onderzoek was daar spoedig afgeloopen. De uitslag beantwoordde geenzins aan de ver-

[1]) De Koning gaf een stuk ten geschenke aan het museum te Leiden. *De Cur. Crt.* van 11 Mrt. 1826.

wachtingen. In het kort kwam zijn bevinding hierop neer[1]):

De ligplaats van het goud moet alleen binnen de uitgestrektheid der groensteengebergten gezocht worden, die nog niet één derde der grootte van het eiland uitmaken. Van de goudinzameling is geen groote verwachting te koesteren. De rooi Fluit is het rijkste, maar zelfs daar heeft de goudopbrengst in de laatste twee jaren de kosten der inzameling niet gedekt. Ongerekend de kosten van aanschaffing en onderhoud der gereedschappen enz. en van de extraordinaire commissiekosten was in 1824 over vijf maanden een voordeel van 37765 gld. behaald, over 1825 een voordeel van ƒ 1496.60 en over 1826 en 6½ maand in 1827 een nadeelig saldo verkregen van 11.599 gld. en ƒ 4053.80. Ten slotte was er dan nog een voordeel van ƒ 23.608.80 verkregen, maar als men de niet-meegerekende onkosten erbij telde, kwam men tot een niet onbeduidend nadeel. De waarde van het gevonden goud in de genoemde tijdperken was achtereenvolgens 48.405 gld., ƒ 29.426.60, 4361 gld. en ƒ 1460.20.

Stifft ried af voortzetting van de tot nu toe gevolgde werkwijze, delving van gouvernementswege, en beval aan vrijverklaring van de goudzoeking met „permit" van de overheid en met verplichte afdracht van een gedeelte van het gevonden goud aan den staat.

Aan den ingenieur, de bergwerkers en den goudwasscher zou een schadeloosstelling moeten worden verleend. Wirz was wellicht in Luxemburg te gebruiken.

De gouverneur besloot, in afwachting van de beslissing des Konings, de gouddelving onder leiding van den ingenieur Wirz van gouvernementswege te doen voortzetten. Over den uitslag daarvan heb ik geen gegevens gevonden [2]).

Van Bonaire dient nog vermeld, dat de commandeur

[1]) Oud-archief no. 345 Geognostische beschrijving der eilanden Curaçao, Bonaire en Aruba door den opperbergraad Stifft.

[2]) In 1827 verscheen in de Nieuwe verhandelingen der eerste klasse van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten te Amsterdam, eerste deel, een opstel van C. G. C. Reinwardt, *Waarnemingen aangaande de gesteldheid van den grond van het eiland Aruba en het goud aldaar gevonden*. Zijn gegevens ontleende de schrijver aan de raadpleging van een kleine verzameling van steenen,

Debrot in 1827 vervangen werd door Claas Schotborgh, die al spoedig met voorstellen ten bate van de welvaart van het eiland kwam. Een nieuw ziekenhuis met dokterswoning zou worden gebouwd, de schapenteelt hervat, en de gouverneur stelde daarvoor in uitzicht de toezending van 300 ooien en 30 rammen, zoodra de noodige koralen vervaardigd zouden zijn.

Over de zending van den Commissaris-generaal Van den Bosch naar de West-Indische bezittingen is in dit tijdschrift afzonderlijk gehandeld [1]). Uit een aanteekening op den dag vóór zijn aankomst in het gouvernements journaal [2]) blijkt, dat Cantz'laar toen bij geruchte van die zending vernomen had. 10 December 1827 landde Van den Bosch. Ook zelf hopen wij op het werk van den commissaris-generaal in onze West-Indische koloniën nog eens terug te komen. Het zal dan blijken, dat hij groote hervormingen ook in Curaçao heeft tot stand gebracht, die achter lang niet alle zoo duurzaam zijn gebleken als de oprichting der Curaçaosche bank, die kort geleden haar honderjarig bestaan kon vieren.

De reis van V. d. Bosch maakte ook een einde aan Cantz'laars bewind over Curaçao. Als gouverneur-generaal der Nederlandsche West-Indische bezittingen werd hij belast met „het hoogst uitvoerend gezag" ook over de kolonie, die hij metterwoon had verlaten, maar het rechtstreeksch bestuur werd onder hem door den nieuwen directeur Mr. I. J. Rammelman Elsevier uitgeoefend.

Cantz'laars benoeming tot hooger ambt legt getuigenis

delfstoffen en rotssoorten van Majoor Van Raders en aan berichten van dezen en van anderen. Het goud van Aruba, zoo lezen wij, is bijzonder zwaar; er is in Leiden een klomp van 6.415 Ned. pond, terwijl in Parijs een stuk van 5 Ned. onsen als zeldzaamheid bewaard wordt. Het tot nu toebijzonder veel-gevondene is goud van vrij hoog gehalte, 21 karaat, met een waarde van *f* 1449.91 het Ned. pond.

De schrijver deelt ook mee, dat op Curaçao waarschijnlijk een kopermijn met de beste soort kopererts, rood koper, zou bestaan.

Het werk bevat een kaart, in 1821 door den havenmeester Van Spengler met den kapitein Bauer en den 1sten luitenant Otterloo ontworpen, in 1825 met nieuwe bepalingen verrijkt door Van Raders.

[1]) S. Kalff, *Een Koninklijk Commissaris in Suriname* 8ste jg., blz. 145.

[2]) Oud-archief no. 244.

af van 's Konings gunst en van de goedkeuring van zijn beleid door V. d. Bosch. En terecht. Cantz'laar behoort ongetwijfeld tot de goede gouverneurs, die Curaçao gehad heeft, ook hierin dat hij het gezag en den Nederlandschen naam heeft weten te doen eerbiedigen en hoog te houden. Nochtans niet feilloos; maar al te eenzijdig op Cantz'laars buitenlandsch beleid legde *de Curaçaosche courant* van 3 April 1828 den nadruk, toen hij den vorigen dag met Zr. Ms. brik *Panter* naar Suriname vertrokken was, aldus: „Bijna acht jaren zijn er thans verloopen sedert Z. E. het bestuur over deze kolonie aanvaardde. Het was een tijdperk waarin de regering over dit eiland, welks handel zoo afhankelijk is van de naburige vaste kust en eilanden, een hoogst gewigtige en moeijelijke post was. Er was meer dan gewone diplomatische kunde noodig om in den strijd der partijen in onze nabuurschap allen schijn van partijdigheid te vermijden, alle partijen tot vrienden te houden en tevens de belangen dezer kolonie op den voorgrond te plaatsen, en vooral om daarna met achterdochtige jeugdige gouvernementen, veeltijds bij botsing der belangen, diplomatische betrekkingen te onderhouden, die tot ons voordeel moesten uitloopen.

Dikwijls zijn wij in de gelegenheid geweest om in de kouranten der naburige gewesten Z. E.'s korrespondentie met die gouvernementen gehouden, te lezen en uit dezelve Z. E.'s diepe diplomatische kunde, gepaard met den wil om onze belangens te behartigen, optemerken en te bewonderen.

En hebben deze pogingen niet in alle opzigten den uitslag gehad, die men van dezelven moest verwachten, dan ligt dit alleen aan toevallige gebeurtenissen, welker nadeelige gevolgen geene menschelijke wijsheid kon te boven komen. . . ."

Hier eindigt de taak, die ik mij opgelegd heb. Ongaarne zou ik de pen uit handen leggen zonder mijn dank geuit te hebben jegens de velen, die mij bij het schrijven van dit stuk geschiedenis hun hulp verleend hebben. Ik moge uitdrukkelijk vermelden de ambtenaren van het Rijksar-

chief, van het Gemeente-archief te Amsterdam, waar ik gastvrijheid genoot, van de Universiteitsbibliotheek aldaar, en van de Koninklijke bibliotheek, en ten slotte haar en hen, die mij in staat gesteld hebben de bijgevoegde portretten te doen opnemen.

Amsterdam 29 Juni 1926/April '28.

KORTE TOELICHTING BIJ DE AFBEELDINGEN

1. *Albert Kikkert 1762—1819.* Gouverneur-generaal van Curaçao en onderhoorige eilanden van 1816 tot 1819. Voor levensbijzonderheden zie men bladz. 7 en verder in den tekst.

2. *P. R. Cantz'laar 1771—1831.* Gouverneur van Curaçao en onderhoorige eilanden van 1820 tot 1828. Voor levensbijzonderheden zie men bladz. 9 en verder in den tekst. Het schilderij, waarvan dit portret genomen is, bevindt zich in het gouvernementshuis te Paramaribo, waar Cantz'laar van 1828 tot zijn dood als gouverneur-generaal der Nederlandsche West-Indische bezittingen zetelde.

3. *Jhr. Mr. I. J. Rammelman Elsevier 1770—1841.* Directeur van Curaçao en onderhoorige eilanden van 1828 tot 1836. Voor levensbijzonderheden zie men bladz. 54 en verder in den tekst. Het portret is genomen naar een miniatuur schilderijtje, voor dit doel welwillend ter beschikking gesteld door Mevrouw de douarière J. J. Rammelman Elsevier—Kuyper.

4. *R. F. baron van Raders 1794—1868.* Gezaghebber van Curaçao en onderhoorige eilanden van 1836 tot 1845. Van Raders is in 1816 als kapitein bij de jagers op Curaçao gekomen. Als adjudant van gouverneur Cantzlaar maakte hij zich o. a. verdienstelijk door dienstreizen naar Venezuela (1821) en Haïti (1823) en bij de goudvinding op Aruba. Van 1845 tot 1852 was hij gouverneur van Suriname. Het portret is genomen van het zich te Paramaribo op het gouvernementshuis bevindende.

5. *Ds. J. Muller J.Azn. 1771—1842.* In 1798 op Curaçao gekomen, was hij tot 1825 predikant bij de Luthersche gemeente aldaar en tot één jaar voor zijn dood predikant bij de Vereenigde Protestantsche gemeente. Het portret is mij welwillend afgestaan door Mej. J. van der Meulen te 's Gravenhage.

6. *R. F. van Lansberge 1804—1873.* Gouverneur van Curaçao van 1856 tot 1859. Van Lansberge werd geboren te Olst. Het gouvernements-journaal vermeldt in Januari 1824 zijn benoeming tot extra-klerk ter gouvernementssecretarie. Bij Kon. besluit van 27 April 1826 volgde zijn benoeming tot vice-consul te Santa Fé de Bogota. Als consul-generaal in Venezuela werd hij in 1855 tot gouverneur van Curaçao benoemd, vanwaar hij in 1859 als gouverneur naar Suriname ging. Dit laatste ambt bekleedde hij tot 1867. Het portret, waarvan het meegedeelde genomen is, is eigendom van zijn kleindochter Mevrouw de Wed. Olivier—Hellmund te Den Haag.

7. *J. G. W. Jutting 1790—1827.* Van 1816 tot zijn overlijden (31 Juli 1827) was hij lid van het College van commercie en zeezaken. In 1816 huwde hij met een dochter van Mr. I. J. Elsevier, president van den Raad van Justitie, die hem twee jaar later te Amersfoort door den dood ontviel. Hij hertrouwde in 1821 met mej. H. C. Muller, dochter van ds. Muller. Hij was koopman.

8. *Theods. Jutting 1772—1858.* Van 1817 tot 1826 was hij lid van den Raad van politie. Tegenstander van gouverneur Cantz'laar, werd hij bij zijn aftreden niet herbenoemd. In 1790 huwde hij met Geertruida de Veer, dochter van den gouverneur Johannes de Veer (1782—1794). Hij was koopman en lid van verschillende handelshuizen o. a. Beutner en Ths. Jutting, Ths. Jutting en J. H. Apitsz; de ontbinding van de laatstgenoemde firma wordt aangekondigd in *de Cur. Crt.* van 28 Jan. 1825. Het schilderij, waarvan het afgebeelde portret genomen is, bevindt zich in het bezit van de familie Heldewier Vignon; naar mij bericht wordt, is het een miniatuurportret, geschilderd op ivoor, buitengewoon keurig en fijn uitgevoerd.

9. *Caspar Lodewijk van Uytreckt 1786—1862.* Voor eenige levensbijzonderheden zie men bladz. 55. Een dochter van hem huwde in 1826 den 2den kapitein der genie E. J. van Eekhout. Het portret, waarvan de gegeven beeltenis een foto is, bevond zich in het bezit der familie Perret Gentil op Curaçao, die echter op het punt stond, het naar een familielid elders te zenden.

10. *H. W. de Quartel 1782—1863.* Zie de korte levensbeschrijving op bladz. 242. Het portret is mij verschaft door den Schout bij nacht b. d. M. H. E. Sachse in Den Haag.

11. *Mr. J. Bennebroek Gravenhorst 1801 of 1802—1859.* Eerst advocaat in Amsterdam, werd hij met ingang op 1 Jan. 1827 benoemd tot commissaris van politie op Curaçao. Het volgend jaar kwam daarbij de waarneming van het Openbaar Ministerie. Als voorzitter van de Rechtbank werd hij in 1856, toen Jhr. Rammelman Elsevier met verlof ging, belast met de tijdelijke waarneming van het ambt van gouverneur. Doordat de ambtsaanvaarding van Van Lansberge na diens benoeming nog bijna een jaar uitbleef, duurde het interimaat van Mr. Gravenhorst bijna twee jaar. Teruggekeerd in zijn ambt van voorzitter van de Rechtbank, overleed hij 29 Sept. 1859.

12. *J. Ph. Bosch 1790—1871.* Hij was een broer van ds. G. B. Bosch. Als boekhouder en 1ste commies op het kantoor van den raad-controlleur-generaal der financiën werden hem in 1824 de functiën van den overleden dignitaris H. J. Nuboer opgedragen. Later trad hij op als koloniaal ontvanger en administrateur van financiën. Hij overleed 9 Januari 1871 te Utrecht. Het portret, dat hem op ongeveer 60-jarigen leeftijd voorstelt, is welwillend afgestaan door Mevr. A. W. Kattenbusch te Utrecht.

13. *Frans Royer* of *Rojer.* Zijn levensjaren zijn mij niet bekend. In 1804 komt hij voor als kapitein der cavalerie Nat. Guarde van het westdistrict, in 1808 als landdrost van de middendivisie, in 1809 als lid van den kerkeraad der Gereformeerde kerk.

Hij was van 1816 tot 1818 weesmeester, van 1816 tot 1824 ongegradueerd lid van den raad van justitie. Zijn portret kreeg ik door vriendelijke bemiddeling van pater Euwens O. P.

14. *C. R. Th. Krayenhoff 1758—1840.* Zie bladz. 428 noot 3.

15. *Johannes Marinus van Eps 1792—1843.* Hij werd geboren te Middelburg, waar hij bleef wonen. In 1813 werd hij garde d'honneur bij het 1ste regiment, streed in Duitschland en Frankrijk onder Napoleon. Als 2de luitenant vocht hij aan Nederlandsche zijde mee in den slag bij Waterloo. Met de *Prins van Oranje* kwam hij in 1816 op Curaçao. Drie jaar later werd hij als 1ste luitenant aangesteld. In 1821 moest Van Eps wegens vermindering van het garnizoen naar het moederland terug, maar het volgend jaar kwam hij op Curaçao, waar hij zijn vrouw had achtergelaten, terug als 1ste luitenant-adjudant. Hij bracht het tot Kapitein-kwartiermeester (1832) en overleed op Curaçao 18 Dec. 1843. Hij was gehuwd met Johanna

Sophia Muller en na haar dood met Christina Philipina Muller. Het portret werd welwillend mij verstrekt door mej. Emma van Eps op Curaçao.

16. *Rutgerus Hermanus Esser 1800—1864.* Hij werd 5 Mrt. 1800 te Utrecht geboren, kwam als kadet bij het bataljon jagers no. 11 op Curaçao. Bij K. B. van 26 Dec. 1818 werd hij benoemd tot tweeden luitenant. Hij huwde op Curaçao met Catharina Schotborgh. In 1823 ging hij naar Holland en een jaar later naar Suriname. Hij werd later majoor-garnizoenscommandant op Curaçao, was van 1845—1848 gouverneur en overleed 27 Dec. 1864 te Amsterdam.

17. *Johannes van den Bosch, 1780—1844.* Als genie-officier ging hij in 1799 naar Ned. Oost-Indië. Zeven jaar later keerde hij vandaar terug met den rang van kolonel. Na de herstelling van het Oranjehuis trad hij op nieuw in actieven dienst. In 1818 richtte hij de Maatschappij van weldadigheid op, waaraan hij werkzaam bleef, tot hij in 1827 zijn ambt als commissaris-generaal voor West-Indië aanvaardde. Vandaar teruggekeerd, ging hij als gouverneur-generaal naar Oost-Indië. 1834—1839 minister van Koloniën; 1842—1844 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Het hier afgebeelde portret bevindt zich in het Rijksmuseum.

18. *Z. M. stoomschip Curaçao,* het eerste Nederlandsche stoomschip, dat, in 1827, een transatlantische reis maakte. De afbeelding werd mij welwillend afgestaan door den heer J. W. van Nouhuys, directeur van het Maritieme Museum „Prins Hendrik" te Rotterdam.

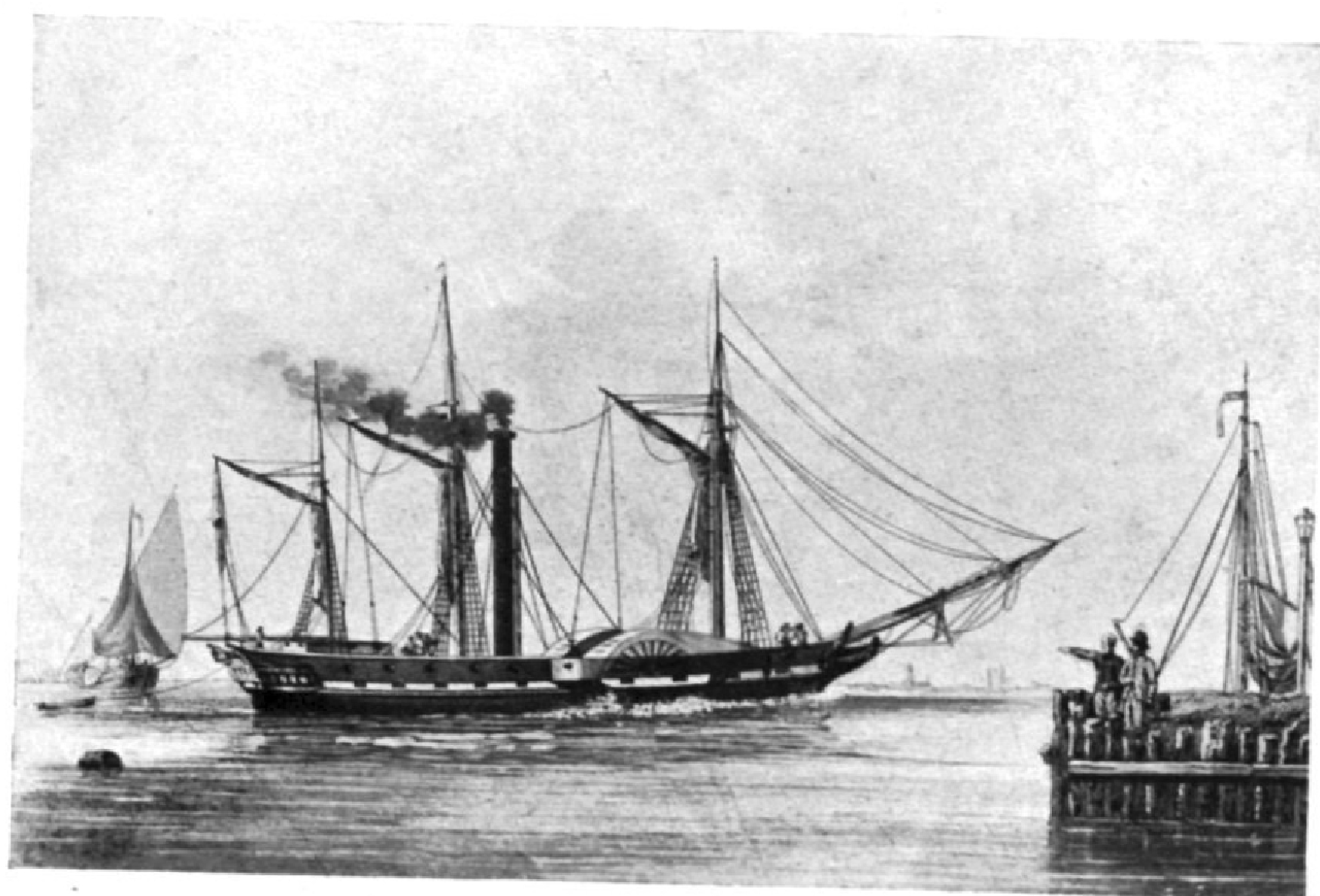
DRUKFOUTEN

Bladz. 2 noot [3]) staat: 1834, dit moet zijn: 1828;
„ 7 noot [2]) en bladz. 11 noot [4]) staat: 1813, dit moet zijn: 1815;
„ 53 regel 5 v. b. staat: van 4 tot, dit moet zijn: van 4 Maart tot;
„ 97 regel 12 v. o. staat: Cora, dit moet zijn: Coro;
„ 99 regel 3 v. o. staat: bemanning, dit moet zijn: bemanningen;
„ 107 regel 3 v. b. staat: volgende, dit moet zijn: volgde;
„ 242 noot [1]) regel 3 staat: teruggeven, dit moet zijn: teruggegeven;
„ 248 regel 9 v. o. en bladz. 249 regel 4 v. o. staat: import, dit moet zijn: impost;
„ 252 regel 7 v. o. staat: moeten, dit moet zijn: moet;
„ 257 noot [2]) staat: lande, dit moet zijn: land-;
„ 263 regel 13 v. b. staat: rotting, dit moet zijn: rotting-;
„ 369 noot [1]) staat: 2 peso = 1 gulden, dit moet zijn: 1 peso = 2 gulden;
„ 417 regel 9 v. o. staat: Sprengler, dit moet zijn: Spengler;
„ 426 regel 10 v. o. staat: garnizoenscommander, dit moet zijn: garnizoenscommandant;
„ 427 regel 13 v. b. staat: ongerekende, dit moet zijn: ongerekend;
„ 504 regel 12 v. o. staat: Armen, dit moet zijn: Armen-.
portretten: 2 R. P. Cantz'laar moet zijn: P. R. Cantz'laar;
6 R. J. van Lansberge moet zijn: R. F. van Lansberge;
15 van Esp moet zijn: van Eps.

Op bladz. 510 regel 18 en 19 moeten de daargenoemde namen van president en vice-president der synagoge vervallen. Daar de klacht mondeling bij den fiskaal werd ingebracht, en deze ambten in dat jaar door verschillende personen bekleed zijn, is niet te zeggen, wie de klacht gedaan hebben. Jacob de Jeos. Naar behoorde in ieder geval tot de tegenpartij.

Johannes Graaf van den Bosch

Z.H. Stoomschip Curaçao

EEN CONFLICT TUSSCHEN AMSTERDAM EN DE STATEN-GENERAAL OVER SURINAME IN 1774 en 1775

DOOR

C. K. KESLER

II (*Slot*)

Mr. De Vrij Temminck was een tegenstander, waarmede de Oranjepartij rekening moest houden, vooral, daar hij staat kon maken op de medewerking zijner ambtgenooten [1]) en van den Pensionaris der stad Mr. E. F. van Berckel, die kort na de in dit artikel vermelde gebeurtenissen een belangrijk aandeel zou nemen in de onderhandelingen over het sluiten van een handelsverdrag met de opgestane Engelsche koloniën in Amerika. Bij de burgerij was hij zeer gezien, waartoe veel bijdroeg, dat hij in den omgang een zekere familiariteit aan den dag legde, die soms zelfs wel in platheid van uitdrukking overging.

In het schrijven van Amsterdam aan de Staten-Generaal werd de nadruk erop gelegd, dat het besluit tot het zenden van hulptroepen genomen was, terwijl slechts de afgevaardigden van twee provinciën opdracht hadden,

[1]) Zijn ambtgenooten waren in 1774 Mr. Gualtherus Petrus Boudaen, Henrick Hooft Dz. en Jan van Tarelink. De eerste was gehuwd met Catharina Margaretha Romswinckel, die van haar vader de schoone hofstede Elswout bij Haarlem erfde. Burgemeester Boudaen liet deze belangrijk uitbreiden en verfraaien. Bij zijndood werd zij op een waarde van *ƒ* 36.000 getaxeerd.

H. Hooft Dz. was o.a. eigenaar van koffie-, katoen- en cacaoplantages met 200 slaven in Berbice. In 1773 werden deze te Amsterdam geveild en opgehouden voor *ƒ* 20.000. Jan van Tarelink was vooral geïnteresseerd in de walvischvangst. De Tarelinks komen gedurende een reeks van jaren voor als Directeuren van de Groenlandsche visscherij en die op Str. Davis. In 1781 ging de firma J. & Ch. van Tarelink failliet en sedert maakten de Tarelinks geen deel meer uit van de vroedschap.

ervoor te stemmen. Op grond hiervan beschouwde Amsterdam het genomen besluit als onwettig en verklaarde, in het vervolg steeds tegen een dergelijke behandeling der zaken te zullen protesteeren. De verdere ontwikkeling van het geschil maakte, dat ten slotte Amsterdam in zijn verzet geheel alleen stond. 1 November 1774 verklaarde Overijssel zich bereid tot betaling van ƒ 500.000 voor de zending der eerste troepen en van ƒ 100.000 voor de versterking en achtereenvolgens kwamen ook de bereidverklaringen van Gelderland [1]), Friesland, Stad en Lande, Utrecht en Zeeland in.

Inmiddels hadden in de Staten van Holland de Ridderschap en de 17 overige steden tegen Amsterdam stelling genomen, maar dit bleef bij zijn weigering. Om een vergelijk mogelijk te maken, werd toen door de Ridderschap voorgesteld, de zaak te doen behandelen door het Groot Besogne," daar het eene zaak van verre uitzigt was en voor de onverdeelbare Souvereiniteit van Hunne Ed. Groot Mogenden niet onverschillig konde zijn." Dit Groot of Geheim Besogne was een college, bestaande uit den

[1]) Bij de toestemming van Gelderland was een protest gevoegd van het lid der Staten Robert Jasper Baron van der Capelle, heer van de Marsch. Deze was lid van de Ridderschap van Zutfen en een neef van Johan Derk van der Capelle, heer van de Poll. Beiden waren bekend als felle Patriotten. De laatste interesseerde zich o.a. voor een betere behandeling der slaven en betoogde, dat, al waren er enkele, zoo zij als eens naar de Republiek kwamen, daar ook vrij, zij toch weer in slavernij raakten, als zij door hun meester naar Suriname teruggevoerd werden. Zooals bekend is, was de vrijheid voor slaven bij overkomst naar Holland door Stadhouder Willem IV aan den bekenden Kwassie toegezegd. Dat de meesters zich daaraan niet veel stoorden blijkt wel uit het geval van Baron, die, hoewel zijn meester, de Zweed Dahlberg hem mede naar Holland genomen had, toch later door dezen verkocht werd. Stedman verhaalt, dat deze Dahlberg in Suriname gekomen was met twee zilverstukjes als eenige bezitting en o.a. door tooverkunsten en dergelijke bedriegerijen fortuin gemaakt had. Zijn oorspronkelijk kapitaal, de beide zilveren muntjes, bewaarde hij als relequie met goud en diamanten omzet.

Van der Capelle van de Marsch werd na de Pruissische interventie in 1788 bij verstek ter dood veroordeeld. Hij was het vorige jaar naar de Z. Nederlanden en vandaar naar Frankrijk gevlucht. Zijn portret door Reinier Vinkeles komt voor in het derde deel van het vervolg op Wagenaar

Zijn neef Van der Capelle van de Poll was in 1784 overleden en overeenkomstig zijn wensch op een zijner landgoederen op de heide begraven. 7 Aug. 1788 lieten Prinsgezinden het grafmonument met kruit in de lucht springen.

Stadhouder, als voorzitter, en 9 à 11 leden, n.l. één tot drie uit Holland, één uit ieder der overige gewesten, den raadpensionaris van Holland en den griffier der Staten-Generaal. Sedert ongeveer 1630 was het gewoonte geworden, spoedvereischende buitenlandsche zaken en die, waarbij geheimhouding, die bij een behandeling in de Staten-Generaal allerminst gewaarborgd was, wenschelijk bleek, door dit college te doen afhandelen.

Overeenkomstig het voorstel der Ridderschap werd gehandeld en, wat te voorzien was, geschiedde, de houding van Amsterdam werd scherp afgekeurd en het Bestuur der stad aangemaand, alsnog het genomen besluit in te trekken. Dit geschiedde o.a. in deze bewoordingen: „Ridderschap en verdere Gecommitteerden overwogen hebbende, door hoedanige, meest kragtdadige middelen het nadeelig effect van de voor het gezag en de belangen van den Staat zoo gevaarlijke en verre uitziende onderneming van de Stad Amsterdam, door de inhouding van een gedeelte van 's Lands penningen, geprevenieerd zouden kunnen worden, Hun Ed. Groot Mogenden hadden goedgevonden dat aan Heeren Burgemeesteren en Regeerders der Stad Amsterdam de onwettigheid van 't geen bij hen ter zaake voorsz. is gedaan en ondernomen, bij Missive in de kragtigste bewoordingen zal worden voorgehouden, en dat dezelve daar benevens op het ernstigste zullen worden aangespoord, om de gedaane afkorting van 'sLands penningen op 't spoedigste te vergoeden, en het nadeelige uitwerksel hunner onderneeminge, hoe eerder hoe beter, doen verdwijnen."

Burgemeesters van Amsterdam waren echter geenszins geneigd toe te geven; integendeel, zij maakten er thans een kwestie van staatsrecht van. Zij verzetten zich ertegen, dat telkens, vooral door de Ridderschap op den voorgrond gesteld werd, dat de houding van Amsterdam onwettig was, dus, dat daarover niet gedelibereerd behoorde te worden, en, dat alleen naar middelen gezocht werd om de stad tot toegeven te dwingen. Na eerst betoogd te hebben, dat tusschen de verschillende adviezen van de Ridderschap in deze zaak tegenspraak was en erop gewezen

te hebben, dat deze de houding van Amsterdam niet had te beoordeelen, nu de beslechting van het geschil aan het Groot Besogne was opgedragen, en haar verweten te hebben, de stad te behandelen, alsof deze niet een „integreerend Lid van de Souverainiteit was", beriepen Burgemeesters zich op art. 14 van de Unie, luidende: „Dat het eene Lidmaat of het andere van de Staaten *niet en zal worden overstemt* tegens zijne wille of advis; of met de meeste stemmen overwonnen in materie van Consent te dragen tot Beden, Suventiën ofte van eenige partijen of gedeelten van Contributie onder malkanderen te maaken, of op het vinden van een middel van dien."

Bovendien hadden de afgevaardigden der overige 17 steden gestemd zonder uitdrukkelijken last van de besturen, die hen hadden afgevaardigd, waardoor volgens Amsterdam het genomen besluit onwettig was. Het beriep zich hierbij op een besluit van de Staten van Holland van 16 October 1587, waarin ruggespraak met de lastgevers voor een stemming uitdrukkelijk werd voorgeschreven. In dit stuk, getiteld: „Korte vertooning van het regt bij de Ridderschap, Edelen en Steden van Holland, van alle oude tijden in de voorsz. Landen gebruikt tot behoudenis van de Vrijheden, Geregtigheden, Privilegiën en loffelijke gebruiken van denzelven Landen," was deze zaak aldus omschreven: „dat de voornoemde Gecommitteerden bijzonder gelast zijn, de Regten, Vrijheden en Privilegiën van den Lande te maintineeren en alle inbreuken te weeren en te wederstaan, en dat deese Gecommitteerden alzulks bij den anderen vergaderende representeeren de Staaten van den zelve Lande. N. B. Niet dat zij luyde in haar Persoonen, ofte uit haar authoriteit, de Staaten zijn, maar alleen uit kragte van haare Principaalen."

Amsterdam was dus geenszins geneigd toe te geven. Integendeel, het kondigde in hetzelfde schrijven aan, zich ertegen te zullen verzetten, dat voor buitengewone uitgaven ten behoeve van Suriname zou geput worden uit het „Fonds van de Extraordinaire middelen van deezen loopenden jaare." Het was duidelijk, dat, in weerwil van het zeer welwillende slot van de missive:" Hiermede

Edele Groot Mogende Heeren, God Almachtig biddende UEd. enz.", Burgemeesters niet van plan waren, een duimbreed van hun standpunt prijs te geven.

Toch werden ten slotte de vereischte gelden door Amsterdam toegestaan en was zelfs de provincie Holland de eerste, die een belangrijke remise naar Suriname overmaakte en wel een bedrag van ƒ 139.220, dat 8 December 1777 te Paramaribo aankwam. Burgemeesters hadden toegegeven, zonder echter in een enkel opzicht hun standpunt te wijzigen. Er waren n.l. andere berichten ingekomen, waardoor zij bekend geworden waren met de oneenigheden tusschen „den Commandeerenden Officier van de Troupes en de Regeeringe van de Colonie" en met de bovenvermelde, dreigende moeilijkheden met de Saramaccaners. In de verschillen tusschen Nepveu en Fourgeoud koos Amsterdam, wat de kwestie van het cordon betreft, voorloopig de zijde van den Gouverneur. En tegenover de Saramaccaners wenschte het van Fourgeoud krachtiger optreden," om deze Lieden wederom te brengen tot hunnen pligt en tot den vereischten eerbied voor de gemelde Regeeringe, welke zij thans scheenen verlooren te hebben."

Omtrent de verdere wijze van optreden tegen de Marrons achtten Burgemeesters, overeenkomstig de voorstellen van Nepveu wenschelijk „het formeeren van een Cordon van defensie, hetwelk bezet met de Troupen van de Colonie, de Plantagiën zoude dekken tegen de Invasie der Wegloopers en Bosch-Negers en uit hetwelk, gedurende den droogen tijd, de noodige harceleering en excursiën tegen het overschot der Wegloopers zouden kunnen worden gedaan; om dezelven verder te kunnen ruineeren en uit te roeyen."

Daar de oneenigheden tusschen de voornaamste personen in de kolonie „een gantsch nieuw object van deliberatie" uitmaakten, durfden de afgevaardigden van Amsterdam niet voor hun rekening nemen „de gevolgen, dewelke zouden kunnen proflueeren uit een verhaast rappel van de gemelde Troupes, in de staat, waar in de zaaken tegenswoordig, door gemelde dissensiën vervallen kunnen wezen."

Feitelijk gaven Burgemeesters ten slotte dus toe, maar erkennen wilden zij dat volstrekt niet. Zij waren ervan overtuigd, dat het cordon geld zou kosten en dat dit eveneens het geval zou zijn met het onderhouden van een extra krijgsmacht in Suriname. Daarom verklaarden zij zich bereid, „vermits den slegten staat van de Cassen, zoo van de Societeit van Suriname, als van de Colonie, mede te contribueeren de Penningen, die gerequireert zullen worden, zoo tot het formeeren van het voorsz. Cordon,als tot het verblijf der Troupes in de Colonie.'' Doch zij dachten er niet aan, het genomen besluit omtrent de inhouding der bijdrage in te trekken, want zij verklaarden uitdrukkelijk, dat zij „persisteerden bij hun anterieur gedrag'' en wilden zich in geen geval „exponeeren aan schijnbaare tegenstrijdigheid, of ten minste aan dubbelzinnigheid in hunne gehoudene conduite.'' De noodige gelden werden dus toegestaan, of, zooals Burgemeesters het uitdrukten, „de voorsz. inhouding van Penningen zou worden buiten effect gesteld.''

Ten slotte had dus de tegenpartij in de Staten van Holland het pleit gewonnen, maar zij kon niet nalaten, op te merken, dat zij tot vergeven en vergeten in geenen deele bereid was. Hoewel er niet veel anders opzat, dan de contributie van Amsterdam te aanvaarden, vonden de afgevaardigden der Ridderschap, Dordrecht, Haarlem, Delft Leiden, Gouda en verdere leden het toch noodig, te verklaren, dat zij zich bij de zaak neerlegden, „zonder te erkennen of eenigszins te wettigen de raisonnementen en illatie bij het vorenstaande Declaratoir van de Heeren Gedeputeerden van Amsterdam gemaakt en geavanceerd''

Amsterdam wilde echter toch nog het laatste woord hebben, want bij de betaling, ingevolge bevelschrift van H. H. Regeerders van Amsterdam op 27 September 1775 werd er nog eens aan herinnerd, dat deze alleen geschiedde „om te redens en tot het einde bij Stads Declaratoir vermeld.''

Nieuwer-Amstel.

POPULAR BELIEFS PERTAINING TO CERTAIN PLACES IN SURINAM

BY

THOMAS E. PENARD AND ARTHUR P. PENARD

The fame of Guiana as a land of strange and wonderful things began with its discovery, when sailors and explorers, returning to Europe, spread amazing tales of extraordinary beings and marvelous places encountered in the New World. Rumors of Eldorado, Amazons, headless men, and terrible monsters staggered the belief of those at home, and, bewitched by a promise of wealth or adventure, lured thousands to horrible death in the tropic fastnesses. But as these fanciful beliefs relative to Guiana as a whole gradually lost credence in the world outside, as if to compensate for this stupid neglect there sprang up on every side within its own borders numerous place superstitions of a different sort, multiplying rapidly and thriving with astonishing vigor, until there is now scarcely a spot in this historic region that has not at one time or another enjoyed the reputation of being the abode of a supernatural being.

Countless are these super-mortals, each with its own peculiar attributes, each with its own sphere of action. Some are malicious, some beneficent, some neutral and indifferent. Not a few have roaming dispositions, appearing almost anywhere; while others find comfort and satisfaction in remaining in one place, becoming strongly attached to it and resenting interference of any sort. They may select as a home or as headquarters a spot on the seashore, a river or a creek especially its mouth, a waterfall, a rock in the rapids, some place in the forest or in the ground, a road, a crossroad or street corner, a ditch or

canal, particularly a floodgate, a bridge or culvert, well, tank, barrel, cemetery, certain plantations, estates, houses, gardens, trees; in fact, any place or object that may be to their liking.

The haunts of these mysterious beings are known as *tanpé* [1]). A tanpé may be simultaneously or successively tenanted by different presences. The latter take offence at the slightest provocation, and woe to the person who annoys one, or by a thoughtless act incurs its displeasure; unless, of course, he be amply protected by *koti* [2]) or amulet. Thus beware of drawing water after six in the evening or of laying a piece of soap on the edge of a well; do not forget yourself so far as to mention a forbidden name or to answer to the call of your own late at night: do not open a parasol after dark, or throw dirty water out at night; do not lie in a doorway, or sleep naked, never walk backwards, and do not allow anyone to step over your body or over your food; take care not to leave your walking stick outside when calling on a friend, lest you make known your presence to a passing spook; and do not fail to give these unearthly beings the attention they demand or by propitiatory offerings to seek atonement for your transgression.

One cannot be too careful at these haunted places. For just as a certain food may be the *trefoe* [3]) of an individual, so a particular act may be the *trefoe* of a *tanpé*. The performance of such an act, even in perfect innocence, is sure to kindle the wrath of its ghostly occupant. Should a person be so unfortunate as to fall into the water at a tanpé, he must take special precaution when rescued to call his *kra* [4]). Thus if the unlucky one happened to be named "Kwakoe", he must call out, "*Kwakoe, man, kongôwe; joe*

[1]) The spelling of native words is in accordance with Dutch phonetics.

[2]) An inoculation supposed to counteract evil influences.

[3]) "Trefoe" is something akin to „taboo." See article "Treef" in the *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*. p. 685; also L. C. van Panhuys *About the "Trafe" syperstition in the Colony of Surinam*, Janus, 1924. pp. 357—368.

[4]) See F. P. and A. P. Penard, *Surinaamsch Bijgeloof*, in *Bijdragen tot de Taal-, Land-, en Volkenkunde van Ned.-Indië*, Deel 67, P. 159.

no moe tan diaso" (Kwakoe, man, come away; you must not stay here). Should he fail to do so his kra may stay behind, in which case the wretched Kwakoe will pine away and die; or the evil thing he has provoked may some day come for him and drag him back into its watery lair.

Offerings and payments are not infrequently found at these tanpés. Protection is also afforded by burying a bottle of the right sort of *obia* [1]) on the estate which is being troubled by supernatural visitations. Personal immunity is obtained by "koti" or amulet.

Collectively these powers of mystery are known as *bribi* (beliefs), or *takroe sani* (evil things) [2]). Among others we have the following in the ghost-lore of Surinam:

Gado. — A god, protective or maleficent, who may dwell unseen in some definite place, as at a waterfall, or in some object, or who may take the form of a caiman, snake or other animal. He exacts a certain amount of worship, and expects offerings and feasts in his honor, especially when his assistance is invoked in times of distress. There are also *gran-gados* of greater power who occupy a more exalted position among the inferior gods.

Didibri. — The devil. At the stroke of twelve he descends from above(!) by a chain, the clinking of which may be heard as he drags it along in his nefarious pursuits. He is generally, but not always, encountered in or near cemeteries. When anyone is counting money at night he is always present.

Jorka. — The spirit of a departed being, a ghost or spook. Jorkas that annoy the living are known as *takroe jorka.* (bad ghosts). They have no special preference in haunting places, but go a-ghosting wherever they please. When they enter a person's body and take possession of it they are very difficult to drive out. They may enter through the food that is eaten, particularly plantain burn-

---

[1]) Charm prepared by the magical art of the *obiaman*.

[2]) W. F. van Lier, in *Iets over de Boschnegers in de Boven-Marowijne*, Paramaribo, 1919, p. 74, says that the term "takroe sani" applies particularly to those evil things that have no control over themselves. They are the evil per se, and are used by the angered gods as tools or agents.

ed on one side in roasting. Jorkas are visible to obiamen, to persons born with a cawl, to twins, and to the next born after twins [1]. They are also visible to babies carried by the mother so as to look back over her shoulder. Other persons cannot ordinarily see them unless the jorkas wish to show themselves; but anyone desiring to see them may do so by putting into his eyes a little filth from the eyes of a dog. The best view may then be obtained by stooping forward and looking through the widely spread legs. Having seen a spook you must not speak of it until the next day at the risk of meeting with a misfortune. But jorkas are very cunning and manage to escape detection by resorting to various tricks. A common dodge is to strike the face with a cobweb; and as the person closes his eyes instinctively, even for a moment, the spook takes the opportunity to pass by unseen. But with all their cunning ghosts are easily duped. When you are passing a haunted place, turn your coat inside out; the jorka seeing the inside instead of the outside of the garment thinks there is nobody in it and allows you to go unharmed. Jorkas, like other "takroe sani", abhor light and will vanish at the striking of a match. They hate horses, but are attracted by goats. If pestered by ghostly visitors, a black cross drawn behind the door will be found very efficaceous. The most approved amulet is mercury, which should preferably be carried in an *awara-ston* [2]. To drive the jorka away pour the mercury out upon the ground. But having done so once you must thereafter always carry an amulet or the same jorka will get you. A fever that comes on at five o'clock in the morning or at noon, is known as *jorka-korsoe* (ghost-fever).

There are also *gran-jorkas*, who assist the gods by their counsel in the management of the world.

Winti [3]. — A spirit having the power to take possess-

---

[1] A child born next after twins is known as a *dosoen*.

[2] Pit of the Awara fruit (*Astrocaryum segregatum* Drude).

[3] For further information in regard to Winti, Bakroe, and Leba, see F. P. and A. P. Penard, *Surinaamsch Bijgeloof. Iets over Winti en andere natuurbegrippen*. Bijdragen tot de Taal- Land- en Volkenkunde van Ned.-

ion of one's body, causing the victim to act like the particular *winti* that controls him. Thus a *Tigri-winti* (Jaguar-winti) will make him act like a jaguar, an *Opete-winti* (Black Vulture-winti) like a Black Vulture, and so on.

Bakroe. — In normal form a queer, dwarfish being, half flesh, half wood. Bakroes also appear as old women, animals and inanimate objects; for example, a gourd rolling along all by itself. Bakroes are not all inherently bad, but they are unprincipled and easily influenced by the obiaman to assist him in his sorcery. They live under bridges and in culverts, floodgates, wells, tanks, and all sorts of objects. One of the most dreaded bakroes is *Apoekoe* [1]) or *Kanta Masoe.* He lives in a termite's nest. His presence may be known by a brownish scum which may at times be seen on the nest. It is unsafe to expectorate near his abode. In dealing with a bakroe one must keep the legs close together, because if the manikin should dart between them, death is almost certain [2]).

Leba. — An evil spirit, causing disease and suffering, generally supposed to be a wretched, ragged old woman, called an *afrekete,* sometimes also appearing in the form of a man. Particularly children are subject to attacks from lebas. As a rule they live in the woods, but they do not hesitate to come out and travel long distances to attack their victims. One of the leba's most contemptible tricks is to call for assistance, crying, "*Helpi mi, helpi mi, mi de dede*" (help me, help me, I am dying). To offer help in such a case is to invite death. Lebas fear a *prasara-sissibi* [3]) more than anything else. The mere sight of one of these brooms is sufficient to put them to flight. The old

---

Indië, Deel 67, pp. 157—183; also articles by W. F. van Lier, *'t Een en ander over Afkodrai, Wisi, Bakroe, jorka, enz.* In newspaper „Suriname", 1922 Nos. 32—48.

[1]) According to W. F. van Lier „Ampoekoe" is also a winti. See his „Afködrai", art. 2.

[2]) Recenly the story has been going around that a bakroe had been caught in a water tank in the city. The policeman was pulling him along to the police station, when suddenly the bakroe tore himself loose with such force that the officer instantly realized with whom he had been dealing.

[3]) Broom made from the flower-stalk of the Manicole Palm (*Euterpe oleracea* Mart).

negroes say, "*Prasara na leba trefoe*" (the prasara is leba's taboo).

Watramama. — A female water spirit. Very little seems to be known about her appearance Some persons who claim to have seen her say she has the form of a beautiful young woman, the lower part of whose body is that of a fish. She has shiny black hair which she combs with a golden comb. Fishermen who have caught these mermaids in their nets say they are very active and always manage to escape. Watramama's home is in rivers and creeks, especially at the mouth. In the upper courses of streams she likes the vicinity of rocks. Sometimes she takes up her abode at a floodgate on a deserted plantation. Watramama may be called to the surface by slapping the water with a calabash. When in bad humor she overturns boats. In that case she takes the victims, or at least some of them, to live with her under the water. It is possible by sorcery to rescue them. Those who have returned from such an experience describe Watramama's home as a wonderful place full of gold, silver, and precious stones. Watramamas are not so malicious as they formerly were, so it is said.

Boesimama. — A female forest spirit. She has long hair like Watramama, but is undescribably ugly. Her feet point backwards, so that anyone in tracking her will be led in the opposite direction. It is said, also, that Boesimama does not walk, she revolves! She lives in hollow trees. Places frequented by her may be known by the absence of brush or leaves. Such places are commonly found under a *Kankantri* [1]). She claims ownership of the forest and guards it jealously. By her sorcery she bewitches people into losing their way. Some of the lianas hanging from the forest giants are really traps set by her. The unwary hunter who steps over one of these magic bush-ropes is sure to lose his way. Like Watramama she takes the worthy home to live with her, but the unworthy she challenges to fight. She is fair, however, and if she loses

[1]) The silk-cottontree.

she rewards the winner by giving him his freedom and many magic gifts.

There is also a male forest spirit known as *Boesitata* who is said to be more vicious.

Gronmama. — A land spirit living on estates or plantations, mostly in wells or in fruit trees, particularly in a star-apple tree if there happens to be one on the premises. She shows her displeasure when annoyed, and must be appeased by offerings and incantations. Sometimes she even demands a blood sacrifice.

Supernatural animals and plants [1]). — Although more or less clearly defined these conceptions frequently merge with those of *gado* or *bakroe*.

Apparitions and spectres. — These show themselves in the form of negroes, Indians, headless men, galloping horsemen, owls, white cats, and other animals. Not infrequently *bakroes* or *lebas* are responsible for these manifestations.

The following places in Surinam, with the popular beliefs pertaining to them, are only a few compared to the great number that might be recorded with a little effort.

The Governor's House. — The top story was formerly believed to be occupied by Indians who could be seen looking out of the windows during the celebrations on the anniversary of the King's birthday (February 19).

The Governor's Garden. — The old garden which was replaced by the Palmentuin, was supposed to be inhabited by three Indians and three bakroes. Anyone who found himself there after six o'clock in the evening ran the risk of being chased by them. Some folks say that the Indians had only two fingers on each hand, and that they lived in the mound in the back part of the garden. They resented

[1]) Belief in these things is not confined to the uncultured classes. It is said that a high government official owed his success to a supernatural fish, a *Warappa, Hoplerythrinus unitaeniatus* (Spix), which he kept in a tub of water under his bed. There is another story of a merchant who had a "belief" snake. It wore a gold chain around its neck and was free to go about the house as it pleased. The magic influence exerted by this snake made the merchant rich.

it when boys came to look for fallen yellow plums among the leaves under the Mopé trees [1]).

Fort Zeelandia. — Directly in front of the fort, in the whirlpools and eddies in the river, a watramama has her home. This mermaid occasionally visits the wharves along the water front. She combs her hair with a golden comb. Suddenly frightened she will drop her comb on the wharf in her hurry to get away. After that she will come night after night begging for it. The lucky possessor may demand a reward, and if he so desires she will deposit treasures at his door.

On the landing near Fort Zeelandia a Coolie boy fond a *kajakaja-foroe* [2]) with its legs tied. He took it home and kept it notwithstanding the misgivings of the negroes who heard about it. At the same place a soldier found a miniature fishing boat. It was beautifully painted, and contained a bottle of cordial, a bottle of wine, and a small amount of money. Similar offerings are not rare.

The landing is also the home of several bakroes who are said to be "leba-takers". Thus some of the payments or offerings found at this place may be intended for the leba-takers and not for the watramama.

Courthouse (Hof van Justitie). — The Courthouse enjoys the reputation of more popular beliefs than any other place in the city. Frequently payments or offerings are found on the steps of the building, where they were placed to prevail on some spirit or other to intercede in behalf of the accused in order that his sentence might be light.

On March 2, 1926 the well in Oranjestraat was cleaned out. In it were found many bottles of beer, brandy, etc., pieces of cotton cloth, *negre-kondre-pepre* (African pepper), and pieces of chalk, also baskets and banana leaves in various stages of decay. Undoubtedly these objects had been thrown into the well to induce the „mama" of the place to help the accused. The banana leaves were probably used to wrap up the *akansa* puddings which frequently form part of an offering.

[1]) *Spondias lutea* Linn.

[2]) A curious variety of domestic hen.

It is popularly believed that the body of Tamusi, a high deity of the Caribs, lies buried where now stands the Courthouse.

Catholic Convent. — On the steps may be seen two spooks holding children in their arms.

Military Hospital. — The building and grounds are said to be infested by a great many bakroes and jorkas.

Orphanage (Weeskamer). — The orphanage formerly on the corner of Heerenstraat and Wagenwegstraat was regularly visited by a "belief owl". Just what this particular owl did we do not know, but other owls of this kind, when seen or heard, cause sickness or even death.

Portug ese Synagogue. — For a long time haunted by a "belief owl".

German Synagogue. — Formerly haunted by a spectre in the form of a headless man.

Kerkplein. — Formerly haunted by a white cat.

Pawnshops. — The pawnshops in the city are great gathering places of "takroe sanie". The spirits do not dwell there permanently, but rather live in the various objects under spells of „obia". Gold chains and copper pans that talk like human beings are said to have been bought there. The latest report was of a graphophone that played all records alike. The only words it would produce were "*Na san mi basi wanni, dati mi de doe*", i.e., "I do what my master wishes".

Streets of Paramaribo. — There is nothing like keeping up-to-date. Recently a new apparition has been noted in the city, viz., the *faja-wagi* (fire-wagon). This is an automobile which goes the rounds after midnight. Its occupants are jorkas appearing as skeletons.

Spanhoekoe (junction of four streets, i.e., Klipsteenstraat, Keizerstraat, Dominéstraat, and Heiligeweg). — At this place the devil is said to descend. Here, too, he lends money. The borrower takes with him a black "kajakaja-foroe", a black cat, a „prasara sisibi", and a white plate. Exactly at midnight he beats the hen with the broom and makes the cat yowl. Thus notified, the devil appears and the man borrows what he needs. At the end

of the ceremonies he will find the money in the white plate. If he does not return the money at the time agreed he becomes the property of the devil.

Steenbakkery and Dominéstraat. — Formerly haunted by a dog as big as an ass.

Neuman-kokro (corner of Heiligeweg and Maagdenstraat). — This culvert was formerly the tanpé of an *Iengie* (Indian). Al this place, also, an apparition in the form of a mounted officer was frequently seen.

Prins and Saramaccastraat. — An apparition in the shape of a white horse.

Frowijn, or Heyde-kokro (Wagenweg and Zwartenhovenbrugstraat). — Two bakroes wearing cork hats. When anyone approaches them they cry out in indignation, "Are you crazy, do you want to spoil my hat?" The same culvert has also been occupied by another bakroe in the personality of a white women.

Wessels taphoekoe (Corner of Zwartenhovenbrugstraat and Keizerstraat). — A mounted officer at full gallop.

Grootedwarsstraat. — The residents of this street were greatly annoyed by a bakroe. The little fellow took great delight in hitting the wooden walls of the houses with his fists. This usually happened after midnight.

Pontewerfstraat. — In the small hours of the morning two English negroes were on their way home from a dance when they met a bakroe in Pontewerfstraat. The little fellow was crying pitifully. Touched at the sight one of the men asked what ailed him. The bakroe replied that he had come with his mother on an errand but had lost her. He was crying because he could not find his way home. Not knowing that the little black boy was really a bakroe, one of the men picked him up and placed him on his shoulder. But his companion who knew better cried, "Throw him down, man, it is a bakroe". Quick as a flash the man dashed the bakroe to the ground. "*Mi misi joe, boi*" (I missed you, boy), cried the bakroe, and with a grimace vanished in the air.

Here, too, has been reported a leba in the shape of a gourd which rolled along by itself.

Wanicastraat. — On Wanicastraat there is a building which at the death of its owner was seized by the creditors. No one could live in this house because it was haunted by the jorka of the departed owner. He showed his displeasure by breaking furniture and slamming doors and windows in the tenant's face. Even the "prasara sisibi" on the beam behind the door was not respected by him, for he knocked it down time after time. Many tenants took sick and died. One woman was warned by him in her sleep to move out the next day. She did not do so. That night as she was sitting at the window, the invisible jorka pulled her hand violently. Towards midnight she became seriously ill. They moved her out of the house and she got well immediately. The last tenant, who had heard the stories about this jorka, brought with him a very powerful obia, and to the present day has not been molested by the ghost.

Wanicastraat and Steenbakkersgracht. — A Bakroe has frequently been seen at the crossing of these two streets.

Bokobroki. — There was a young man who liked to prowl on the streets after midnight notwithstanding the warnings of his recently deceased father. One night as he was returning home, smoking a cigarette, he was accosted by a man who asked him for a light. As the stranger was lighting his cigarette, the boy noticed that he had enormous teeth. Frightened he took to his heels. When he came to Bokobroki, he saw a man sitting on the railing. Out of breath he told the man what had happened ending by telling him about the big teeth. Whereupon the man on the railing bared his teeth and inquired, "*Tifi leki disi*?" ("teeth like these?") The young man saw that this man had teeth exactly like the other. Frightened almost to death he started on a dead run and reached home in a state of great excitement. That night his dead father came to him in his dreams and told him that it was he who had given him the scare in order to teach him a lesson.

Molenpad. — This place is infested by jorkas whose chief diversion seems to be the holding of ghost-funerals. A few years ago several men were returning home at

three o'clock in the morning. Two of them who were seers caught sight of a ghostly cortege. They called out to their companions. "*Man, loekoe, wan beri*" (man, look, a burial), but their companions could see nothing. Following the example of the seers, they all took to their heels.

Zwollebergstraat. — At midnight, after the celebrations on the queen's birthday, some young men met a funeral procession on Zwollebergstraat. Terribly frightened they ran. Two of them jumped into an open window in one of the houses close by, but to their dismay landed right in the arms of two jorkas who were standing there looking at the procession. Half paralized with fright they managed to jump out again, and ran home where they arrived thoroughly exhausted.

Kokonassibrug. — A naked negro brandishing a sword.

Kosterstraatbrug. — The little bakroes of this place sit on the railing and chase the people passing.

Koloniale Vaartuigen (Old location). — Two caiman.

Mammi-tree at Combé [1]). — This tree is located at a place called Drie-ankra, near the end of the Tamarindelaan. In it lives an old woman. She has been seen sweeping the ground under the tree. From midnight until four o'clock in the morning an officer may also be seen walking at this place. Those to whom he is invisible may hear the clinking of his sword. Payments and offerings are still occasionally found under this tree. [2])

Mon Plaisir (*Soesman Combé*). — At this plantation there was at one time a gado in the personality of a *Dagoewé* [3]) snake. We do not know whether or not it is still supposed to be there.

Bekkerie Combé. — Once there stood at Bekkerie a big Kankantri, which was the home of innumerable "bribi" When it was decided to cut down this tree, no one could be found willing to do it. At last a pensioned Dutch soldier was induced to undertake the work. It is said that at

1) *Mammea americana* Linn.

2) The junior author at one time found an offering consisting of an akansa pudding, an egg, and a cent.

3) *Boa constrictor.*

each stroke of his axe blood flowed from the cuts.

Leonsberg (*Boekoe*). — In the river at this plantation there is said to be a golden caiman.

Sommelsdijksche kreek (*Tourtonnelaan*). — At this place there is a gado in the form of an *aboma* [1]). It has been seen by some of the nurses and caretakers at the Military Hospital.

Sommelsdijksche kreek (at Charlesbrug). — In the black waters of the Sommelsdijksche kreek, there lives a "caiman gado". He feeds exclusively on ducks, especially tame ones. Many have seen him, but nobody dares to attack him. He does no harm to human beings so long as they leave him in peace.

Charlesburg (*Krepi*). — In the woods back of the polder at Krepi there lives a leba. The troublesome thing is not content with staying in her own neighborhood, but frequently makes her appearance in the city streets. Not long ago an English negro met her on Rust-en-Vredestraat. She then had the form of a naked boy. The man was not afraid, however, because he had a powerful *leba-koti*, that is he had been inoculated against lebas. The protective charm worked perfectly and the leba was unable to do him any harm, but the revengeful leba did not give up. She kept herself informed as to the negro's where abouts and doings. One night — to be exact, on the 27th of November, 1925 — the leba attacked the man on Wanicastraat. This time the tables were turned, because the man had very foolishly spoiled his leba-koti by his inordinate craving for the company of women. He took to his heels, and, pursued by the leba, came breathlessly to the house of a friend, who, hearing his cries, opened the door quickly and let him in. But as a result of the encounter the man developed a severe fever from which he did not recover for a long time.

Gansee, Boven Suriname. — Frequently there appears on a path in the vicinity of the bushnegro village Gansee a leba by the name of Konono. That is the reason the path

---

[1]) *Eunectes murinus.*

is known as *Kononopassi*. This leba resembles a bushnegro, sometimes a man, sometimes a woman. He mixes freely with the bushnegroes who do not happen to know him and speaks with them as any ordinary person would. It is not until after he vanishes suddenly from their midst that they realize with whom they had been associating. One day he proposed marriage to a bushnegro girl named Masarapa. She did not know him, but as she already had a lover, she refused. Konono began to make curious motions which the girl did not understand, and thoroughly frightened she ran home as fast as she could. He followed her almost to the village and then disappeared.

At another time Konono caused the death of two men. He had asked them for a drink of water, and, not knowing his identity, they had given him some. Soon after arriving home both came down with a fever and died. The *loekoeman* (seer) announced that death was the result of the encounter with Konono. Since that time the people of Gansee carry prasara-sisibi's when they go to their fields.

On New Year's day Konono may be heard roaring loudly. At that time he is more dangerous than ever.

Sara Kreek, Boven Suriname. — Near the last railroad station at Sarakreek, at Dam, there is a „belief caiman." Just how this gado operates we do not know.

Kabelstation, Boven Suriname. — At this place there is a gado in the form of a jaguar. He frequently captures and devours dogs belonging to the workmen there, but they do not dare to kill him. Neither do the bushnegroes of Gansee dare attack him.

Para River. — From midnight until four o'clock in the morning Indians may be seen walking on the river. They travel up and down its course as if they were on solid ground. It is their duty to guard and watch over the stream and to punish any one who dares to defile it. Those who are so foolish as to go up stream during forbidden hours are given great fright causing them to fall overboard.

Onoribo, Para District. — In the woods along the so-called Leba-Passi at Onoribo, there are many lebas. They

annoy and frighten those passing so that many have died. Several years ago an Indian who was traveling on this road met an old woman dressed in rags carrying a basket on her head. She was a leba. As she approached the old woman became taller and taller, increasing so much in height that the Indian in great fright ran away. He did not stop until he reached camp where he fell down exhausted. In the meantime the leba had vanished.

Para river and Coropinakreek. — At the mouth of the Para, and also at the mouth of Coropinakreek, known as *Mama-mofo* (Mother mouth), there lives a caiman gado. No one is permitted to bathe at Mama-mofo, because it is the "trafe" of the place. He who does so is sure to be devoured by the gado. It is said, too, that he punishes every one who kills him, or rather who tries to kill him; for he is immortal, and always comes back to life. He is good to the people because he drives the fish up into the creeks so that they may be caught in great numbers. At midnight his loud sighing frightens those who pass by in boats.

Para District. — There is at Frimborgoe in the Para District a gado in the form a caiman. He may be heard sighing in the high grass.

Onverwacht, Para District. — At Onverwacht there is an old well known as *Copin-horo.* It was found impossible to clean it with a shovel. The loekoe-man who was consulted in the matter, made out that the well could never be cleaned with implements — only the hands should be used. Acting on his advice this was done and the water became clear. To this day whenever it is attempted to clean the well with a shovel the water becomes muddy. It is supposed that some ghost Indians use this well for their tanpé. For that reason the well is sometimes called *Iengi-horo.*

Wanaweg, Para District. — The Wanaweg at Wedri-sabana was haunted by the ghost of an escaped *déporté.* The French ghost frequently showed himself in the flesh. He never troubled men any more than to ask them for a little tobacco; but women were not safe in the neigh-

borhood. At one time a Javanese woman was assaulted by him and ill-treated. At another time he chased a mother and her daughter who were on the Wedri-sabana. He was a regular nuisance. Angered by these acts the men of the neighnorhood decided to capture him. They dressed themselves like women and walked up and down the road on the Wedri-sabana. But the jorka was not to be so easily deceived and the attempt failed. The last person to be accosted by the French ghost was an old negro of Post Republiek, of whom he begged a little tobacco.

Potribo, Boven Commewijne. — At Potribo there is a very dangerous boesi-tata, who has already killed a great many people. He is also a thief. Nothing can be safely left around.

Not long ago the body of a man was found. He was a hunter and beside him on the ground was his gun which had been discharged. The loekoe-man who investigated the tragedy made out that the hunter had met the boesi-tata who had demanded what he was doing on his (boesi-tata's) property. The hunter had replied that the woods were free to all, and that he was hunting game. Whereupon boesi-tata had taken the gun away from hunter and shot him on the spot. Nobody alive has ever seen this terrible boesi-tata.

Saramacca River. — On this river there is a supernatural drifting Parwa tree that travels with incredible swiftness up stream, causing death and destruction along its path.

Doengroekriki (*Saramacca*). — This creek is the home of a giant caiman with horns of gold. He loves to lie in the shade of a great Kankantri, and is frequently heard bellowing like a bull. Many offerings are brought to this place. The obiamen of the neighborhood go there to cure their patients.

Coronie. — In Coronie there is a leba in the form of a short, shiny black negro. His eyes are pure white. He stares stupidly before him.

Mouth of Corantijn river. — Watramas.

Source of Corantyn. — It is reported that there is in the

Corantyn river at its source, just such a terrible caiman gado as at Frimborgoe in Beneden Para.

Salt water. — A *Zeekonoe* (Sea-king) is said to walk on the rivers where the water is salt, and sometimes he even comes ashore. It is reported that a woman brought a message to a sick man saying that a certain obiaman could cure him.

Arlington, Mass., U.S.A.

HET PIJNLIJK WOORD

DOOR

G. J. STAAL

In een artikel in het Haagsch Maandblad van November 1927, getiteld „Suriname als Reclasseeringsland", schreef Mr. Dr. van den Helm iets over de lotgevallen van een déporté uit Fransch Guyana en voegde daaraan toe: „Ik vermeld deze bijzonderheden om te laten zien voor welke vergrijpen Frankrijk zijn zonen naar het bagno zendt".

Die woorden riepen herinneringen in mij op aan de ongelukkigen, die door den rechter uit hun land uitgewezen, gedoemd worden hun schuld te boeten in levenslange verbanning naar Cayenne en bij honderden het leven wagen op zee en in de bosschen om ergens vrijheid en een bestaan te vinden.

Als Gouverneur kreeg ik geregeld van het Bestuur van Cayenne de stamboeken (feuilles) toegezonden van alle gedeporteerden, die uit de strafétablissementen ontvlucht waren, een beleefde waarschuwing voor het geval, dat de gesignaleerden op Suriname's gebied mochten worden aangetroffen. De feuilles hadden kolommen, waarvan een de verschillende ondergane straffen vermeldde. Daarin reeds lag een heel stuk levensgeschiedenis, voorafgegaan aan de verbanning. In den regel was het een lange rij van kleine veroordeelingen, veelal afwisselend wegens landlooperij en oplichting, en vaak eindigend met het beslissend vonnis „pour avoir exercé la profession de souteneur".

Maar het was niet die kolom, die het meest mijne aandacht boeide en mij het geleide leven het scherpst en schrijnendst afteekende. Dat deed de eerste, die den persoon beschreef.

Dàar las ik het: eerst den naam, dan de voornamen, jaar en dag van geboorte, en daaronder kwam het, — hoe dikwijls! — achter het gedrukte „Père", het geschreven woord, dat zòoveel onthulde, zòoveel verklaarde: *Inconnu !*

NOGMAALS HET WAPEN VAN SURINAME

DOOR

FRED. OUDSCHANZ DENTZ

Over het wapen van Suriname bestaat geen bijster groote litteratuur, althans niet over zijn ontstaan, onrechtmatig gebruik en verdwijning.

Ik schreef in 1910 [1]) een artikel daarover in „*De West*" waarbij werd aangetoond, dat het toenmaals in Suriname gebruikt wordende z.g. „tabakswapen" onwettig werd gebruikt. Daarop volgde een gedachtenwisseling met den hypotheekbewaarder, den heer C. C. M. Lichtenberg in dezelfde krant [2]). In 1917 verscheen er een artikel over het onderwerp in de Encyclopaedie van Ned. West-Indië van Mr. G. J. Fabius [3]). De heer Jhr. L. C. van Panhuys publiceerde in de W. I. Gids [4]) een artikel geheeten: „Een afzonderlijk wapen voor Suriname en Curaçao". Daarna volgde een artikel van mij, eveneens in de W. I. Gids [5]): „Wapens en Motto's". Vervolgens kwamen er in Neerlandia eenige korte mededeelingen voor van de heeren A. H. G. Rustwyk [6]), P. J. de Jager [7]) en [8]) W. H. D. baron van Asbeck [8]).

Uit het bovenstaande en de mij verder bekende bijzonderheden volgt hieronder een korte samenvatting over dit onderwerp, waartoe de afbeeldingen iets kunnen bijdragen.

[1]) De West, 15 November 1910, no. 118.
[2]) Alsvoren 22 November no. 120, 25 November no. 121, 29 November no. 122.
[3]) Blz. 731/4.
[4]) December 1919, blz. 174/77.
[5]) December 1923, blz. 421/3.
[6]) April 1923, blz. 52.
[7]) December 1922, blz. 162.
[8]) Juni 1923 blz. 87.

1. Ofschoon algemeen wordt gesproken van het wapen van Suriname, heeft die kolonie nimmer een wapen bezeten. Als eigendom van den Souverein of diens plaatsvervanger kon de kolonie nooit een ander wapen hebben dan dat van den eigenaar.

2. Men kan dus feitelijk alleen spreken van een koloniaal zinnebeeld. Het Surinaamsche blazoen of „tabakswapen" is zoowel door de regeering als door het Bestuur bij verschillende gelegenheden bestreden.

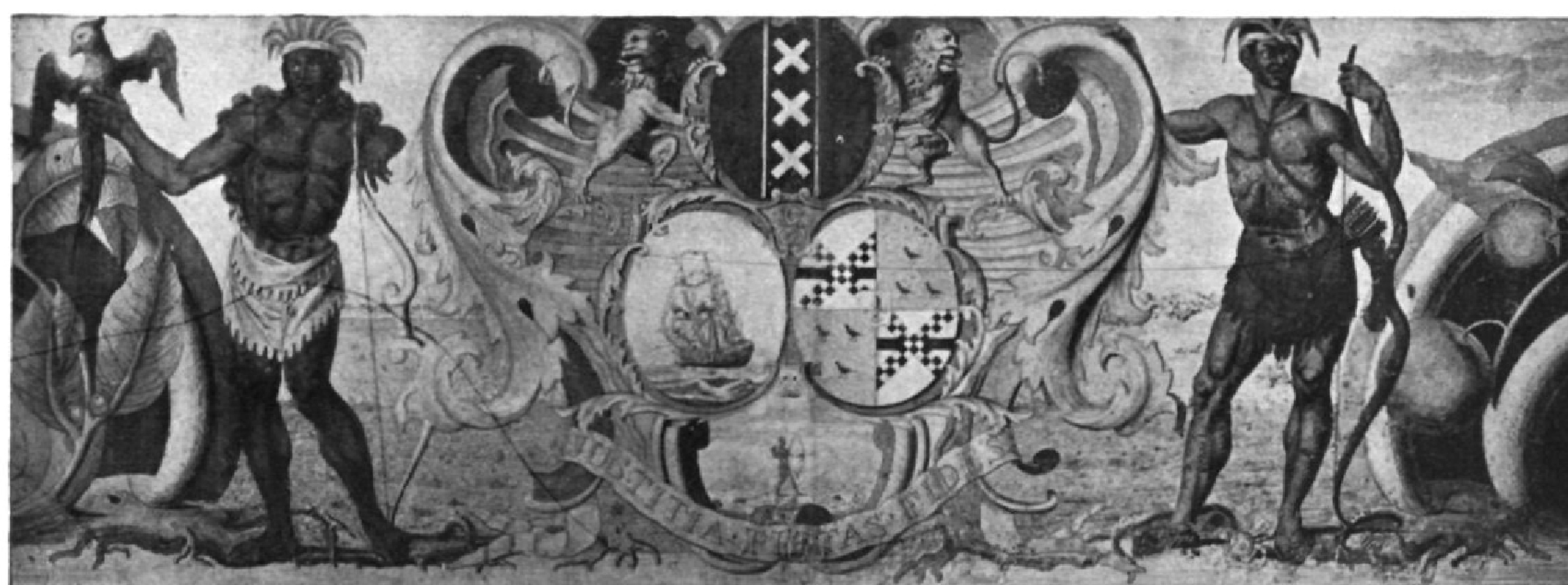
3. De behoefte aan een zinnebeeld werd in 1679 gevoeld. Gouverneur Heinsius (1678—1680) drong op 24 Maart 1679 aan bij de Staten van Zeeland — toen eigenaars der kolonie — op de vaststelling van een koloniaal wapen, bij de invoering van een zegelbelasting. Bij de invoering van een suikerpenning koos Heinsius als zinnebeeld een papegaai. De eerste koperen munten in Suriname, bij placaat van 8 Mei 1769 in gebruik gesteld, werden met een papegaai gestempeld (papegaaipenningen), welk geld de Staten-Generaal evenwel verboden. (Hartsinck II. 60) Deze bevinden zich in het Kon. Kabinet van Munten, Penningen en Gesneden Steenen te 's-Gravenhage.

4. Op 6 Juni 1682 droegen de Staten van Zeeland de kolonie aan de West-Indische Compagnie over voor *f* 260.000 bij overeenkomst, welke werd geteekend op 6 Januari 1683, terwijl op 23 September 1682 de Staten-Generaal aan de W. I. Comp. octrooi verleenden. Deze nam de kolonie over 21 Mei 1683. Na eenige maanden deed zij evenwel de kolonie weer over aan 3 nieuwe eigenaren, nl. de stad Amsterdam voor ⅓ en ⅓ aan het huis van Aerssen van Sommelsdijck. De nieuwe eigenaars noemden zich *de geoctroyeerde societeit van Suriname.*

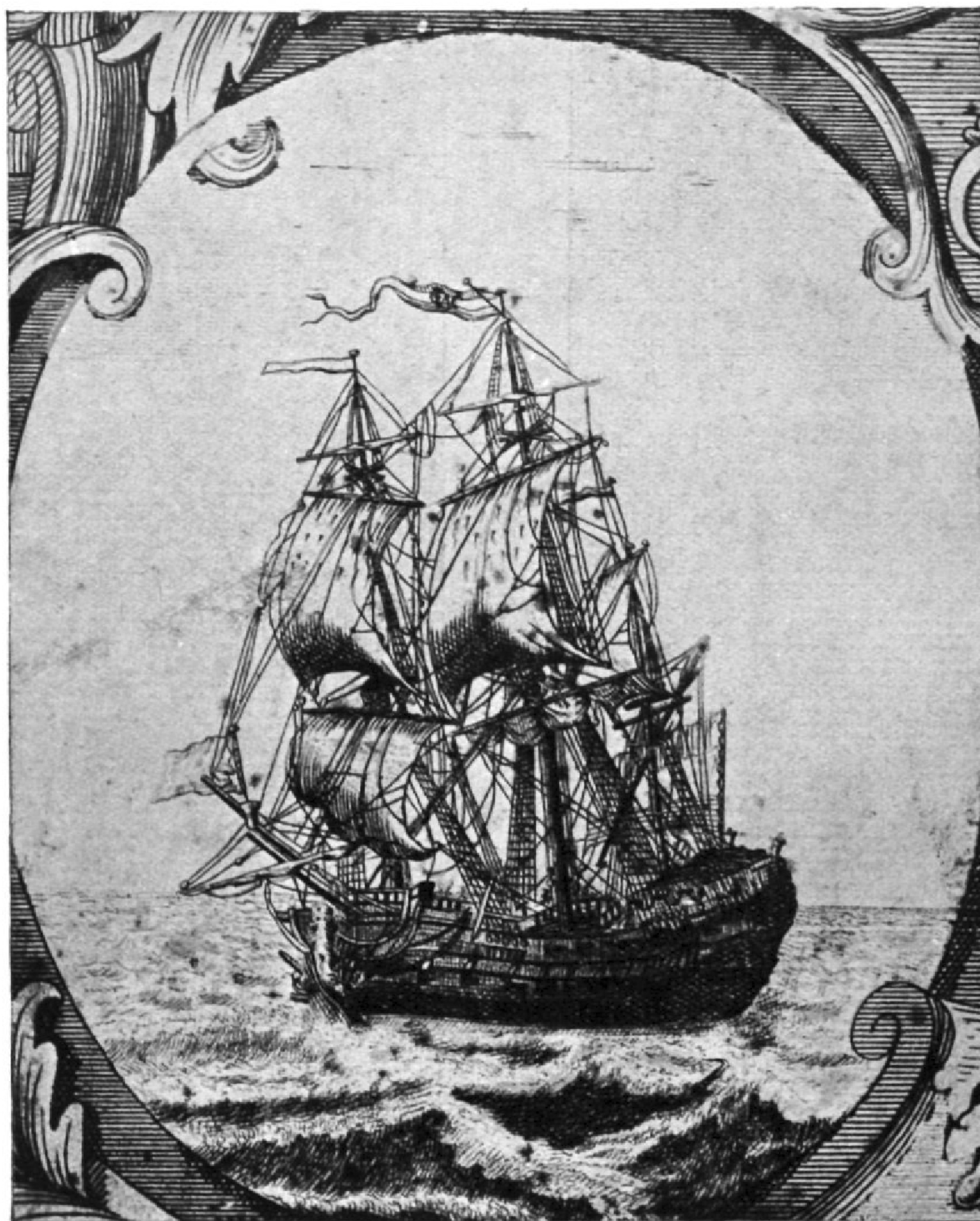
Onder deze gebruikte men, overeenkomstig het eigendomsbeginsel, het gecombineerde zegel van dat lichaam, bestaande uit de 3 aandeelhouders: 1ste dat van Amsterdam, het bekende wapen, rood met drie zwarte kruisen, gedekt door den keizerskroon en gedragen door 2 leeuwen als schildhouders, bovenop; 2de dat van de W. I. Comp., een zeilende driemaster met de generaliteitsvlag links in

Het wapen van Suriname vóór de herstelling

Het wapen van Suriname na de herstelling

Het schip uit het wapen van Suriname

een ovaal en 3de dat van het geslacht Van Aerssen, rechts. Tusschen de 2 schilden een monogram van 2 maal de letter S. Schildhouders waren: *Links* een Indiaan met een gele lendedoek en zwart lang haar met veer op het hoofd, een papegaai in de linkerhand en een boog in de andere. *Rechts*: een Neger [1]) met rooden lendendoek, een roode boog in de linkerhand en een rooden band voor een pijlkoker om den linkerschouder. De leuze luidde: *Justitia Pietas Fides* (gerechtigheid, liefde, geloof) en omsloot een voorstelling van een boogschietende Indiaan op een heuvelachtigen grond, waarachter het bosch zichtbaar is. De achtergrond van het geheel was een afbeelding van de stad Paramaribo. In de Surinamerivier ziet men 2 zwemmende negers, een tentboot met een vlag en 3 roeiers, alsmede een tweemaster, Voorts het fort Zeelandia en het gouvernementshuis. Aan de linkerzijde (naast den Indiaan) ontwaart men bladen (van tabak), aan de rechterzijde (naast den Neger) oranjeappels. Krabben liggen aan de voeten der 2 schildhouders. (Zie afbeelding I).

5. In de Surinaamsche almanak van 1897 [2]) wordt onder den datum van 3 Augustus een niet geheel juiste beschrijving van het Surinaamsche wapen gegeven. Men spreekt daar van 2 schildhouders, beide Indianen. De herkomst van dat bericht is niet zeker.

6. In 1770 deed het huis Sommelsdijck zijn aandeel in de Societeit over aan de stad Amsterdam. Dus verdween ook zijn wapen uit het *Societeitszegel*. Zulks geschiedde bij resolutie van de Directeuren van de Sur. Societeit van 5 December 1770, luidende: . . . . „dat het wapen van 't huis van Sommelsdyck, vermits de verkoop en overgifte van hunne portie aan de stad van Amsterdam in het societeitswapen geen plaats meer kon hebben" en „werd aan een van de Directeuren opgedragen, een tekening te besorgen op welke wijze de wapenen van de jegenswoordige Socii zouden kunnen worden gegraveert en geemployeert".

7. Een nieuw zegel werd vastgesteld in de vergadering

[1]) Dus niet 2 Indianen, zooals veelal beweerd.

[2]) Blz. 65.

van 19 Juni 1771, waarin „werd overgegeven een teekening op welke wijze de wapenen van de jegenswoordige Socii zouden kunnen worden gegraveert en geemployeert" bestaande uit het wapen van Amsterdam en dat van W. I. Comp. recht daaronder. De schildhouders van het wapen van Amsterdam stonden op een lint, dat tusschen de beide wapens was geslingerd en waarop het devies was aangebracht. Ter weerszijden van het onderste wapen stond de letter S. Als schildhouders van het geheel komen 2 Indianen voor [1]).

8. Bij resolutie van de Staten-Generaal van 27 Mei 1791 wordt de W. I. Comp. opgeheven met ingang van 31 December van dat jaar. Bijgevolg behoorde haar wagen niet meer in het zegel van de Societeit thuis. Toch is men het nog enkele jaren blijven gebruiken.

9. Met ingang van 1792 neemt de „Raad over de Colonien in America en over de bezittingen in Africa" het beheer van de Compagnie over.

10. De Societeit van Suriname wordt opgeheven bij resolutie van de Staten-Generaal van 5 October 1795, welke Admiraal Braak in Mei 1796 naar Suriname overbrengt. De Bataafsche Republiek bestond van 1795—1805. Voor den Raad, als voor de Directie van Suriname en Berbice treedt in 1795 op het „Comite tot de zaken van de Colonie en bezittingen op de kust van Guinea en America.

11. Blijkens zijn notulen van 2 November 1795 wordt een commissie benoemd om nieuwe zegels te doen vervaardigen. In de vergadering van 24 Juni 1796 wordt een klein zegel voorgebracht. Het departement van Justitie en Politie wordt verzocht zorg te dragen voor de noodige stempels en cachetten, hetgeen geschiedt vóór 7 October, toen de kosten van vervaardiging, zijnde ƒ 70.—, worden verevend. Twee oorspronkelijke acten van 15 Juli en 24 Augustus 1796, opgemaakt ter Gouvernements Secretarie van Suriname, zich bevindende op het Rijksarchief

[1]) In den gevel van het Gouvernementshuis te Paramaribo prijkt het wapen van Amsterdam en de W. I. Comp. vervaardigd door zekeren Ypenburg onder Gouverneur S. F. de Friderici (1790—1802).

in het kohier der overgekomen missives en bijlagen van Suriname van 1796 La B. vertoonen het z.g. droog stempel van het nieuwe zegel en geven het volgende te zien:

Een ovaal schild, waarop een driemaster met een driekleurige vlag op den achtersteven, waarop de letters R. v. S. (Raad van Suriname) te lezen staan; langs den bovenrand van het schild aan de binnenzijde: Justitia, Pietas, Fides, schildhouders 2 Indianen, beiden een boog en een hunner een pijl vasthoudende, daaronder het jaartal 1796.

Geheel hetzelfde wapen is gedrukt boven een Notificatie van den Gouverneur-Generaal van Suriname van 20 April 1798, zich bevindende in het kohier alsvoren, vervolg van La D op het Rijksarchief. Vier stempels van hetzelfde wapen bevinden zich in het Koninklijk muntarchief waaronder 2 met het jaartal 1798.

De letters R. v. S. op de vlag bewijzen, dat er tijdens het Comite, evenmin als vroeger, sprake was van een wapen van Suriname, maar dat de voorstelling op het zegel betrekking had op het lichaam, dat van uit het moederland de kolonie bestuurde.

12. Bij Besluit van 15 April 1802 van het Wetgevend lichaam der Bataafsche Republiek wordt het bestaande wapen vernietigd en een nieuw vastgesteld. Mede geldt dit voor de bezittingen en koloniën. Bij publicatie van 19 Februari 1803 kondigt het provisioneel Gouvernement in Suriname af, dat het nieuwe wapen van 1 Maart 1813 af voor Suriname zal gelden, nl. van rood, waarop van goud een klimmende of staande leeuw, gekroond van goud, houdende in den rechterklauw een opgeheven zwaard van zilver en in den linkerklauw een bundel zilveren pijlen van onbepaald getal. Het omschrift luidt: Bataafsche Republiek en het onderschrift: Suriname.

13. Een paar jaar later gaat Suriname in Engelsche handen over op 7 Mei 1804. Het zegel der Bataafsche Republiek wordt sedert niet meer gebruikt. Waarschijnlijk hebben de Engelschen het door het kaartengeld zoo bekende oude zegel in eere hersteld en hebben zij het scheepje als wapen der kolonie beschouwd, evenals zij

dit in Demerara (tegenwoordig Britsch Guyana) hebben laten voortbestaan.

14. In 1815 wordt Nederland een Koninkrijk en Suriname keert in 1816 weer onder het Nederlandsch gezag terug. Het in 1815 vastgestelde Rijkswapen bij K. B. van 24 Augustus No. 719 (Stbl. no. 46) vervangen door K. B. van 10 Juli 1907 (Stbl. no. 181, G. B. 1908 no. 76) gewijzigd bij K. B. van 13 Juli 1909 (Stbl. no. 271, G. B. no. 59) geldt dus ook voor de kolonie Suriname.

15. De gewoonte, om het oude scheepjeswapen te gebruiken, bleef lang in zwang en moeilijk uit te roeien. Teneinde zekerheid te hebben, heeft het Departement van Koloniën in 1849 een vrij uitgebreid onderzoek doen instellen naar de wapens van onze koloniën, ter gelegenheid van de inhuldiging van Koning Willem II te Amsterdam [1]). De Hooge Raad van Adel, tot wien men zich wendde, deelde mede, dat uit niets bleek, dat op eenige wijze het bedoelde wapen aan Suriname was toegekend. Eveneens stelde de Agent van het Departement van Koloniën te Amsterdam een onderzoek in. Deze zond op 11 Mei 1849 aan het Departement van Koloniën bij brief no. 128 een stuk op van een gekleurde oude kaart van 1737, dat op een tochtscherm geplakt was geweest en waarop het wapen in kleuren voorkomt. Terzelfder tijd zond hij op het wapen van Amsterdam en de Compagnie tezamen, alsmede het z.g. „tabakswapen en het wapen van Makassar". Aan de achterzijde staat 1727 sculp. J. G. de la Croix [3]). Zie de beschrijving bij (4). Het stuk behang was een deel van de generale kaart van Suriname [4]), welke Alexander de Lavaux, een geboren Duitscher, Vaandrig in dienst van de Societeit en gezworen landmeter, in 1737 had klaar gekregen en waaraan hij in 1732 was begonnen.

[1]) Zie „De Gids" 1849, dl. I, blz. 724, De inhuldiging en een wapenschild door H. C. Millies.

[2]) Exhibitum 18 Mei 1849 no. 3.

[3]) Volgens het Niederl. Kunstler Lexikon, 1ster Band: J. G. de la Croix, Stecher in der Art J. Houbrakens um 1737 in Holland tätig (Nach Kramms Vermutung ein Schüler Houbrakens in Wurzbach)

[4]) Alexander de Lavaux en zijn generale kaart van Suriname 1737, door Mr. R. Bijlsma, W. I. Gids, 1920, blz. 397.

De kaart was op koper gegraveerd. Als belooning ontving hij ƒ 1000.—. Zij bevatte de namen der eigenaren en de grootte der landen. De kaart was omsloten door een breede randversiering, bestaande uit de wapens van de Staten-Generaal, van de Societeit van Suriname en met vruchten en voortbrengselen der kolonie. Ofschoon er 50 stuks naar Suriname werden gezonden ten geschenke aan Raden en andere gequalifideerde en gedistingeerde personen is er geen exemplaar ooit in de kolonie teruggevonden. De tand des tijds en de zorgeloosheid waarmede dergelijke zaken behandeld werden, zullen daaraan wel schuld zijn. In de verzameling van Jhr. J. W. Six van Vromade was een op witte zijde gedrukt exemplaar.

16. In 1869 behelsde het Reglement op het Notarisambt de bepaling, dat de notarissen verplicht waren met het Rijkswapen te zegelen en schreef Gouverneur van Idsenga bij Besluit van 23 Maart, aan alle openbare ambtenaren, alsmede aan de departementen, het gebruik van het Rijkswapen voor (G. B. 1869 no. 13) met ingang van 1 Jan. 1870.

17. Ter gelegenheid van de koloniale tentoonstelling te Amsterdam in 1883 is nogmaals en tevergeefs een onderzoek ingesteld, evenals in 1897 met het oog op het naderend kroningsfeest van H. M. Koningin Wilhelmina.

18. De vraag, of Suriname een eigen wapen had en of het door de meeste autoriteiten aldaar gebruikt wordende wapen wettig was goedgekeurd, behandelde ik in eenige artikelen in het in Suriname verschijnend nieuwsblad „De West", (zie noten nos. 1 en 2 blz. 35) na te voren den Rijksarchivaris te hebben geraadpleegd. De Gouverneur van Suriname zond op 2 Maart 1911 een rondzendbrief no. 1 aan de departementschefs, luidende:

„Naar aanleiding van een gedachtenwisseling in verschillende nummers van het nieuwsblad „De West" van November 1910 gehouden, heb ik den Minister van Koloniën verzocht mij te willen mededeelen, welk Wapen zijns inziens als het Wapen der kolonie Suriname is te beschouwen. In aansluiting aan het nog altijd geldend besluit van den Gouverneur van 23 Maart 1869 (G. B. no. 13) deelde de Minister mij mede, dat als zoodanig is aan te merken het Wapen van het Koninkrijk der Nederlanden. Dit Wapen werd

laatstelijk vastgesteld bij K. B. van 10 Juli 1907 (Staatsblad no. 181. G. B. no. 76, gewijzigd bij dat van 13 Juli 1909 (Staatsblad no. 271, G. B. no. 59).

Ik verzoek U hiermede bij het doen drukken van bescheiden of bij het doen aanmaken van cachetten of stempels rekening te houden en te doen houden."

Op het Gouvernements Advertentieblad van 7 Maart 1911 no. 21 verschijnt voor het eerst weder het Nederlandsche het wapen ter vervanging van het Surinaamsche.

Na het schrijven van bovengenoemde artikelen vond de heer Van West in het oud-archief van het Departement van Financien 3 koperen zegelstempels, waarvan afdrukken werden gemaakt. Ofschoon zeer verweerd, gaven zij toch nog duidelijk aan de 3 tijdperken waarin het oude Surinaamsche wapen had verkeerd, nl. dat vóór 1771, daarna en dat van 1795 [1]). Deze zegels zijn in 1912 opgezonden naar het Rijksmuseum te Amsterdam [2]).

Toen na de aanschrijving van den Gouverneur het ambtelijk gebruik van het Surinaamsche wapen ophield, werd er in de kolonie een hoofddoek te koop gesteld, waarop het oude bekende scheepsjeswapen was gedrukt [3]). Eenige thans zeer zeldzame exemplaren daarvan heb ik in mijn bezit.

Aan deze hoofddoek werd de volgende Negerengelsche naam gegeven: *Mi de da fosi wan toch, foeloe goedoe mi no habi, ma kouroe hatti en boen liebi. Daag*! hetwelk vertaald zou moeten luiden: Ik was er het eerst, ofschoon ik niet veel bezit (arm ben) een koud hart heb en goed leef."

19. Het stuk behangselpapier, dat jaren lang opgeborgen heeft gelegen (zie § 15) in een verbaal van het

[1]) Zie mijn mededeeling daarover in „De West" van 18 November 1910 no. 119.

[2]) Zie „Lijst van voorwerpen die door het Gouvernement van Suriname in 1912 zijn opgezonden aan het Rijksmuseum te Amsterdam, afkomstig van het opgeheven Departement der onbeheerde boedels en weezen", door Fred. Oudschans Dentz, De Navorscher 1919, no. 8, blz. 16.

[3]) Het is gebruikelijk in Suriname, dat de hoofddoeken der vrouwen aan verschillende gebeurtenissen een naam ontleenen. Ook worden zij genoemd naar bekende en beroemde personen en naar odo's (Negerengelsche spreekwoorden) Zie „De kleeding der Surinaamsche bevolkingsgroepen in verband met aard en gewoonten" door Th. van Lelyveld, W. I. Gids deel I (1919) blz. 259, vlg.

Departement van Kolonien [1]), is in 1926 hersteld door den heer C. B. van Bohemen te 's-Gravenhage en hangt thans op de kamer van het hoofd van de West-Indische afdeeling, keurig omlijst. Het is 1 Meter lang, ongeveer 35 c.M. breed en vertoont nog zuiver de oude oorspronkelijke kleuren.

20. Nog steeds bezit Suriname (noch Curaçao) een afzonderlijk wapen en is er het Nederlandsche wapen in gebruik, evenals het wapen van Groot-Brittannië in Britsch Guyana geldt [2]), ofschoon men daarnevens een afzonderlijk blazoen met devies bezigt, zelfs op de postzegels.

Er is hoop om te verwachten, dat eerlang ook nevens het Rijkswapen, voor Suriname een afzonderlijk blazoen met het bekende devies wordt vastgesteld. Ambtelijke bezwaren zullen daarvoor niet behoeven te gelden, wanneer de Hooge Raad van Adel zich er mede kan vereenigen. Dan zal de voorspelling van A. W. Marcus [3]) in vervulling gaan; luidende:

Gerechtigheid en Godsvrucht, eeuwge Trouw,
Was Surinaam, 't devies van uw blazoen,
Dat schooner dan het duurst diadeem het sierde,
De hechte grondzuil van uw staatsgebouw,
De trots der stormen, die omhenen woen,
Als vreemde heerschappij er zegevierde:
Justitia Pietas Fides boog terneer,
Doch rees er uit verdrukking statig weer.

---

[1]) Exhibituum 18 Mei 1849 no. 3.

[2]) „Wapens en Motto's, door Fred. Oudschans Dentz, W. I. Gids, 1923 blz. 421.

[3]) Maandboek Exelcior„", 5de Jaargang, Anno 1911, no. 195, blz. 130.

BOEKBESPREKING

CHARLOTTE D. GOWER, *The Northern and Southern Affiliations of Antillean Culture* (Memoirs of the American Anthropological Association, No. 35, 1927, Menasha, Wis.).

In bovengenoemd geschrift wordt nagegaan, in hoever er verband is tusschen de cultuur(-uren) der Antillen en die van Noord- en Zuid-Amerika. Schrijfster laat nagenoeg de geheele archaeologie en materieele cultuur der oude en hedendaagsche inlandsche bevolking van de West-Indische eilanden, N. O. Zuid-Amerika en de Golfstaten van Noord-Amerika vluchtig de revue passeeren. Afvalhoopen, mounds, woningen, vaartuigen, weven en mandenmaken, aardewerk, jacht- en krijgswapens, voedingsmiddelen, kleeding en sieraden, schedelmisvorming, maatschappelijke instellingen, godsdienst, spelen enz.; alles krijgt een beurt. Wat de talen betreft, slechts een paar vergelijkende woordenlijstjes (p. 43—45). Een tabel (p. 49—50) geeft een duidelijk overzicht van 53 „traits" (ethnographische parallellen) tusschen de drie gewesten in questie, terwijl er in den tekst, met de taal mede, slechts 30 „traits" behandeld worden.

Het spreekt wel vanzelf, dat men in een opstel van 60 bladzijden een zóó uitgebreid en ingewikkeld onderwerp als dit niet kan uitputten. Zelfs niet, wanneer het laatste woord over dit vraagstuk gezegd zou zijn, wat stellig niet het geval is. Ofschoon *Affiliations* zich niet leent tot een uitvoerige bespreking, dien ik op enkele dingen te wijzen en een paar kritische opmerkingen te maken.

De tekst en het tabellarische overzicht zijn niet altijd in overeenstemming. Ook spreekt Schr. zich hier en daar tegen, b.v. in haar *Summary*, om van noodelooze herhalingen te zwijgen. Zij beweert (p. 47) dat de Yuchi-(spr. Joetsji-) Indianen „possess practically all of the Antillean traits that are found in North America" Wanneer men evenwel de tabel nauwkeurig bestudeert, dan blijkt dat de Yuchis slechts 13 „traits" van de 68 der Antillenbewoners gemeen hebben. De Muskhogee daarentegen 21, terwijl het Floridagewest er 28 heeft, d. i. respectievelijk 19, 1; 30, 8 en 40,3 p.Ct.!

Indien Schr. zich de moeite had getroost cijfers te doen *spreken*, niet slechts optesommen, dan zou zij-zelf haar vergissing bemerkt hebben.

Hetgeen Schr. omtrent de Guaiqueria (Guayqueries) zegt (p. 9), is eenigszins verward. Hun plaats in de linguistische taalgroepeering is, of was, onzeker (Waraus of Caraïben?), temeer daar de zeer sterk vermengde Guyaqueries hun oorspronkelijke taal niet meer spreken. Schr. verwerpt terecht de hypothese van Beuchat volgens welke de „Guetar" van Costa Rica invloed op de Tainocultuur zouden hebben gehad (p. 12—13). De ook daar ter plaatse geciteerde meening van „a Mr. Bristok" had gevoegelijk genegeerd kunnen worden. Het leidt tot niets dergelijke absurde hypotheses (deze dateert van het midden der 17e eeuw!) nog eens op te halen. Niet algemeen bekend is het voorkomen van overblijfselen van oude paalwoningen aan de Cubaansche kust, een vondst van 1913. De artefacten dier oude bevolking, zouden noch Ciboney noch Taino zijn. Daarom misschien plaatste Schr. vraagteekens in de tabel. Opmerkelijk is dat Cushing sporen van paalwoningen aan de Westkust van Florida vond. Van N. Zuid-Amerika zijn zij reeds van de tijden der eerste ontdekkers af bekend (p. 14/15). De eenige vondst van zitbanken in N. Amerika, eveneens door Cushing, was bij de oude Key-dwellers (p. 17). Bij de Tainos, Caraïben en stammen van N.O. Zuid-Amerika daarentegen waren zij algemeen bekend.

De voornaamste conclusies, waartoe Charlotte Gowers komt, zijn deze (p. 48):

1. de overeenkomsten tusschen de „Antillean culture and that of South America" zijn zoo sterk, dat de oorsprong van het meerendeel, zoo niet der geheele, West-Indische bevolking op het zuidelijke vasteland ligt;

2. Tot dusver ontbreken voldoende bewijzen van Centraal-Amerikaanschen invloed op de cultuur der Antillen;

3. De overeenkomsten tusschen de Antillische en Zuidoostelijke (Golf-)culturen zijn niet groot genoeg om een volkenmigratie van het Zuidelijke naar het Noordelijke continent over de eilanden aan te nemen;

4. De sporen der Zuid-Amerikaansch-Antillische culturen in het Zuidoosten zijn te duidelijk om geheel toevallig te zijn;

5. Zij kunnen misschien worden verklaard uit een gemeenschappelijke primitieve cultuur of wel door niet zeer nauwe aanrakingen, die bij tusschenpoozen plaats hadden gedurende een lange tijdsruimte; of wel door beide. De laatste meening schijnt het best overeen te stemmen met de waargenomen feiten.

De eerste conclusie wordt bevestigd door de tabel, want voor N. O. Zuid-Amerika vind ik 36 „Antillean traits" = 52,9 %. Evenwel dient men een uitzondering te maken voor de Ciboneyes en andere prae-Tainovolken, van wier oorsprong wij niets weten. Trouwens van de 68 „Antillean traits" zijn er slechts 4 Ciboney en niet eens van overwegend belang. De tweede conclusie daarentegen komt mij wat zwak voor en eenigszins tegenstrijdig met hetgeen op p. 19 gezegd wordt: „The ceramics of the West Indies show.... Central American affinities." Bovendien kan misschien de speerwerper van Centraal-Amerikaanschen oorsprong zijn; en volgens Lovén ook de maïscultuur en het gebruik van katoen. En eindelijk vergeet Schr. het op p. 7 gezegde, nl. dat er „historical evidence" is van overzeeschen handel tusschen Cuba en Yucatan, van waar bijenwas werd ingevoerd.

Een vrij uitvoerige, hoewel niet volledige literatuuropgaaf besluit deze verhandeling. Terwijl daarin eenige werken worden genoemd, die in zeer weinig of geen verband staan met het behandelde onderwerp, is het jammer dat het omvangrijke en belangrijke werk van Sven Lovén, *Ueber die Wurzeln der Tainischen Kultur* [1]) is genegeerd geworden. Verschillende bijdragen van wijlen onzen voormaligen landgenoot Theodoor de Booy worden genoemd, maar ik mis de publicaties van de Josselin de Jong over de archaeologie der Antillen. Daarentegen wordt diens reisgenoot Gudmund Hatt wèl genoemd, ook in den tekst.

Dit geschrift van Charlotte Gower heeft een betrekkelijke waarde door het bijeengebrachte feitenmateriaal. Het wil mij echter toeschijnen, dat de bewerking er van zóóveel vaags, onzekers en langdradigs bevat, dat men de *Affiliations* met de noodige kritiek behoort te raadplegen. Onder dit voorbehoud kan het tot leiddraad en als *book of reference* bij West-Indische studies dienen.

Carthago, Maart 1928. H. TEN KATE.

[1]) Deel I van dit werk (1924) werd door mij besproken in T. A. G., 1925, p. 273—275. Of het IIe deel ooit is verschenen, is mij niet bekend.

BIBLIOGRAPHIE

Le Lloyd Commercial. Revue internationale du commerce d'exportation. Septembre 1927. Les Indes Occidentales Néerlandaises, par le Docteur C. F. Schoch.

Berichten van de Afdeeling Handelsmuseum van de Kon. Vereeniging Koloniaal Instituut. No. 33. Ir. W. Spoon, Iets over de samenstelling van balatamelk uit Suriname. Amsterdam 1927.

Statistisch overzicht der behandelde zieken van de koloniale troepen (Oost- en West-Indië en Koloniale Reserve) over het jaar 1926. Weltevreden 1927.

De Emancipatie Courant. Uitgegeven door het Emancipatie-Comité. Paramaribo 1928. 1 Januari No. 2.

Nederlandsche Staatsalmanak voor iedereen. Jaargang 1928. Handboek betreffende zaken en personen in betrekking tot Nederland, Nederldnsch-Indië, Suriname en Curaçao. Samengesteld naar officiëele opgaven door L. J. van Dijk. 29e Jaargang, verbeterd en vermeerderd. Zalt-Bommel, 1927.

Algemeen Landbouwweekblad voor Nederlandsch-Indië, 28 Januari 1928. Suriname vooruit!! (ontleend aan de Deli-Courant).

Landbouw Proefstation Suriname. Februari 1928. Mededeeling no. 2. Voorloopige mededeeling over de oorzaak van de Zeefvatenziekte (phloeemnecrose) bij de Liberiakoffie en hare bestrijding, door Dr. D. S. Fernandes.

De Indische Culturen. 16 Februari 1928. De koffiebloemziekte in Nederlandsch West-Indië, door Dr. D. S. Fernandes.

De Opbouw, 15 Februari 1928. Het mislukt offensief, door W. de Cock Buning.

Chung Hwa Hui Tsa Chih. Orgaan van de Chineesche Vereenigung Chun Hui. Februari 1928. De Chineezen in Suriname, door Tjong Soei Phen.

Het Koloniaal Weekblad, 29 Maart 1928. Bestuurshervorming en Bestuurskosten, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem. 5 April 1928. Nationaal Verbond tot kolonisatiebevordering naar Suriname en andere Nederlandsche gewesten. Circulaire van het Verbond.

Idem. 12 April 1928. Reorganisatie en uitbreiding van de West-Indische Kamer.

Mededeelingen. Tijdschrift voor Zendingswetenschap. Deel 72, 1e stuk (1928). Overzicht van het Zendingswerk in Nederlandsch Oost- en West-Indië, door J. Rauws.

De Indische Post, 25 Februari 1928. Suriname. In het centrum der belangstelling, door M. A. J. Kelling.

De Periskoop, Algemeen Weekblad voor Suriname. 3 en 24 Maart 1298. De Caraïbische taal, door A. P. Penard. (Wordt voortgezet).

De Indische Verlofganger, 30 Maart 1928. Een West-Indische Gouverneur (Mr. J. J. Mauricius) met portret, door S. Kalff.

Idem. 13 April 1928. De geschiedenis van A. Kappler en van Albina „la Coquette", door Fred. Oudschans Dentz. (Met portret en ill.).

Aanteekeningen over allerlei in verband met de Bevolking en den Landbouw in het Verleden en het Heden van Suriname, door Charles Douglas, oud-planter. Paramaribo, 1928.

Vergeet-me-nietjes. Een verzameling opstellen proza en poëzie, door J. R. Sleur. Paramaribo 1928.

Neerlandia, April 1928. Een handboek voor Suriname. (Bespreking van oud-Gouverneur Staal's „*Nederlandsch Guyana, een kort begrip van Suriname*") door Mr. Dr. P. H. W. G. van den Helm. — Wie zijn Creolen?

Economisch-Statistische Berichten. 4 April 1928. Een kolonisatie-maatschappij voor Suriname, door W. de Cock Buning.

De Groene Amsterdammer, 14 en 21 April 1928. Bedreigd Bezit, door G. J. Staal.

Radio-bode, 20 April 1928. Suriname en wij, door G. J. Staal.

DE CORANTIJN, DE WESTELIJKE GRENSRIVIER VAN SURINAME EN HAAR RECHTER-ZIJRIVIER DE KABALEBO

DOOR

C. VAN DRIMMELEN

Met het doel op te nemen nog niet in kaart gebrachte riviergedeelten en zooveel mogelijk gegevens te verzamelen, die licht zouden kunnen verschaffen omtrent de gesteldheid van het stroomgebied dezer rivieren, ondernam ik in 1897 en 1898 een drietal riviertochten naar de binnenlanden van het district Nickerie, waaronder moet worden verstaan het meest westelijk deel van Suriname.

Dit district, waarover ik toenmaals het beheer voerde, wordt door de Corantijn gescheiden van Britsch Guyana en omvat behalve het rechterstroomgebied van genoemde rivier, ook nog het geheele stroomgebied van de Nickerierivier. Het heeft een oppervlakte overeenkomend met die van het moederland, is echter alleen nog maar in den noordelijksten uithoek over een geringe oppervlakte bewoond en ontgonnen.

De studie dezer streken was aan het einde der vorige eeuw nog in het beginstadium en van alles, wat niet lag in de buurt van het bewoonde gedeelte, was toen zoo goed als niets met zekerheid bekend. Geen wonder dus, dat ik de mij door het koloniaal bestuur geboden gelegenheid om door een persoonlijk onderzoek kennis te helpen verspreiden over een nog onverkend deel van Nederlands koloniaal gebied, gretig aangreep en na een tijd van voorbereiding, in het daarvoor gunstige seizoen op reis toog naar de wildernis.

De uitkomsten van mijn onderzoekingstocht naar de Boven-Nickerie, beschreven door Dr. H. van Cappelle

naar mijn verslag met kaart en bijeengebrachte gronden en gesteenten, zijn in 1899 opgenomen in het Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap. Het verslag van mijn reis naar de Maratakka, een ver bevaarbare linkerzijrivier van de Nickerie, is als bijvoegsel opgenomen in het werk van z.e.g. schrijver, getiteld: „De Binnenlanden van het district Nickerie", (Holl. dr. 1903). De gegevens evenwel verzameld op mijn tochten naar de Corantijn en haar rechterzijrivier de Kabelebo gedeeltelijk neergelegd in een verslag aan het koloniaal bestuur zijn nimmer in het licht gegeven en aangezien daaronder wel een en ander is, dat bewaard verdient te blijven, vooral echter omdat zij aansluiten bij hetgeen de wakkere leden van de expeditie naar het Wilhelmina Gebergte over de uitkomsten van hun onderzoek in het zuidelijk deel van het district Nickerie mededeelen in het tijdschrift voornoemd, jaargang 1926, meen ik goed te doen mijn bevinding hier nog bekend te maken.

Van Nieuw-Nickerie, de standplaats van het districtsbestuur, is de Corantijn spoedig te bereiken. Men behoeft dan slechts de smalle landtong om te varen, scheidend de monding van genoemde rivier van die der Nickerie.

Als bij wassend water — vooral gedurende het droge jaargetijde — 's morgens tegen 10 uur de N.O. passaat komt doorzetten en geleidelijk in kracht toeneemt om tegen 4 uur weer af te nemen, is dit korte zee-traject niet ongevaarlijk voor weinig zeewaardige vaartuigen en menigeen die daarmede geen rekening hield, heeft zijn waagstuk met verlies van boot en lading moeten bekoopen. Ook in de monding der Corantijn, die hier 7 K.M. breed is en eenige gelijkenis bezit met de Wester Schelde bij Vlissingen, kan het geducht spoken, maar het druk verkeer met kleine vaartuigen tusschen Britsch Guyana en Nw. Nickerie stoort zich daaraan niet.

De machtige Corantijn vormt de grensscheiding tusschen Nederlandsch en Britsch Guyana en is van alle Surinaamsche rivieren voor zeeschepen van 12 vt diepgang het verst bevaarbaar.

Aan den Britschen oever, dicht bij zee, liggen een paar groote suikerondernemingen en zuidwaarts daarbij aansluitend een reeks rijstgronden, hoogerop alleen nog maar twee Indiaansche dorpen, nl. Oreala en Epira, per stoomboot uit Nw. Nickerie te bereiken resp. in 8 en 16 uren.

Deze dorpen vormen in deze streek het reserve-gebied voor Indianen en staan als zoodanig onder toezicht van een ambtenaar, die den titel voert van „Protector of the Aborigines" in Britsch Guyana.

Op elk dier dorpen heeft de Anglikaansche kerk een hulp-zendeling, tevens onderwijzer, in den regel een neger of kleurling van Afrikaanschen bloede, die ook toezicht houdt op de naleving der voor het reservaat geldende bepalingen.

Vrijwel alle hier bijeengebrachte Indianen (± 250) spreken Engelsch, kunnen goed lezen en schrijven, gaan 's Zondags ter kerke, de mannen in Europeesche kleeding met wit garen handschoenen aan en een bloem in het knoopsgat, de vrouwen eenvoudig maar netjes gekleed in een langen, katoenen rok, die over den linkerschouder wordt vastgemaakt en een kleurigen omslagdoek, maar die zich door de week in doen en laten weinig onderscheiden van hun niet tot het christendom bekeerde en minder geleerde rasgenooten.

Wanneer zij niet toegeven aan hun neiging tot zwerven, bewerken zij hout, maken mooie hangmatten, vlechten kunstig versierde mandjes, enz., wat alles door tusschenkomst der missie voor hen wordt verkocht om aanraking met de beschaafde wereld, die zoo dikwijls tot drankmisbruik leidt, te beperken.

Het in Britsch Guyana gevolgd stelsel van bescherming der Indianen, nl. voor zoover deze onafhankelijke natuurmenschen daar van gediend zijn, werkt heilzaam. Het koloniaal bestuur blijft daardoor op de hoogte van hun nooden en behoeften, is dus menigmaal in staat in hun belang heilzame maatregelen te treffen.

Het ware te wenschen, dat het bestuur van Suriname, dat niets doet in het belang der oorspronkelijke bewoners

van het land, die er steeds in aantal afnemen, ten deze het voorbeeld van Britsch Guyana volgde.

De Nederlandsche oever der Corantijn is zoo goed als geheel onbewoond; soms treft men er een paar houtvellingen of kampen van balata-inzamelaars aan.

Vermelding verdient nog, dat de plaats die op de kaart tegenover Oreala staat aangeduid als „de Hoop", een verlaten zendingspost is der Moravische Broeder Gemeente uit Herrnhut. Deze zendingspost onder de Indianen beleefde aan het einde der 18e en in het begin der 19e eeuw een tijd van bloei. Behalve een viertal zendelingen en hunne gezinnen waren er toen op de Hoop meer dan 100 Indianen gevestigd — Warraus en Arawakken — die er zich onledig hielden met den landbouw, het bewerken van hout en het maken van hangmatten; zij vormden met de omliggende kampen een gemeente van omtrent 250 zielen. Onderlinge twisten, neiging tot zwerven en dronkenschap, het heerschen van allerlei ziekten, in die dagen moeilijk te bestrijden, gebrek soms ook aan plantaardig voedsel, want de plek voor een post gekozen, bleek niet vruchtbaar te zijn en nog meer, waren oorzaak, dat de gemeente verliep en toen in 1806 een brand door kwaadwilligen gesticht het geheele station in asch legde, werd het verlaten en enkele jaren later de zending onder de Indianen aan de Corantijn geheel opgeheven.

Een grafzerk met opschrift en enkele vruchtboomen zijn nog de eenige aanduidingen, dat er vroeger menschen woonden en zendingswerk is verricht. Het alles overwoekerend tropisch woud heeft van „de Hoop" weer bezit genomen.

Het opofferend, menschlievend werk der Broeders is echter geenszins verloren gegaan. Het wordt nu aan de overzijde der rivier door de Anglikaansche kerk voortgezet, welke de herinnering aan de eerste zendelingen aan de Corantijn nog steeds levendig houdt.

Thans iets over de geologie van het Stroomgebied der Corantijn en over den bouw van haren rechter oever.

De rivier stroomt beneden door aangespoeld land van

trechtervormige gedaante. Haar monding neemt een veel grooter ruimte in dan noodig is om haar watervoorraad te kunnen afvoeren en het gevolg hiervan is, dat de zee bij vloed den trechter binnendringt en het water daarin brak maakt.

Nu heeft men opgemerkt, dat door water in fijn verdeelden toestand meegevoerde stoffen in zoutwater veel spoediger zinken dan in zoet water. Onderzoekingen op dit gebied hebben tot merkwaardige uitkomsten geleid. Zeer fijne aardachtige stoffen zouden in zeewater in 30 minuten vollediger bezinken dan in zoetwater in 30 maanden [1]).

De Corantijn met hare talrijke zijrivieren, haar groot aantal watervallen en stroomversnellingen voert een groote hoeveelheid vaste stoffen mede, waarvan het grind en het zand het eerst worden afgezet.

De slibstoffen echter worden medegevoerd tot daar waar de rivier zich aanmerkelijk verbreedt en hare stroomsnelheid afneemt, doch bezinken het meest in het trechtervormig benedengedeelte onder den invloed van het zoutwater.

Deze bezinksels vormen tal van modderbanken en hebben het aanzijn geschonken aan de eilanden, welke men daar allerwege aantreft.

Gedurende den regentijd, wanneer de rivier enorme hoeveelheden water afvoert, verandert de bovenbeschreven toestand aanmerkelijk. Het afvloeiende water belet dan het diep binnendringen van de vloedgolf en dichter bij de monding komen zoet- en zoutwater samen; wat daar gedurende den vloed mocht bezinken, wordt er door de krachtige eb als 't ware weer schoon uitgeveegd.

Groote hoeveelheden slib worden dan naar zee gevoerd, doch gedeeltelijk weer afgezet op de kust van Britsch Guyana, waar mangrove [2]) en parwa [3]) spoedig wortel schieten en de kust beschermen tegen de aanvallen der zee.

---

[1]) Führer für Forschungsreisenden von Richthofen, Berlin. Verlag von R. Opperheim 1886, Bladz. 184.

[2]) Rhizophora mangle. L.

[3]) Avicennia nitida. Jacq.

Het noordelijkst gedeelte van den rechteroever bestaat uit zachte klei, daar neergelegd door de samenwerking van rivier en zee, begrensd met stelt- of mangroveboomen op talrijke wortels, die diep in den grond dringen, den aangespoelden grond als 't ware vastleggen. Bij elken springvloed wordt het overstroomd.

Boven de Kalebaskreek, omtrent 15 K.M. van den mond, begint de eentonige zoutwater-vegetatie plaats te maken voor een meer gemengden zoetwater-plantengroei en ter hoogte van de eilanden „de Zusters" verheft de kleioever zich reeds zichtbaar boven het hoogwaterpeil.

Het bosch op dit zee-rivieraluvium is een galerijbosch. Daarachter treft men een z.g. kleisavanna aan, begroeid met velerlei grassoorten, biezen en hier en daar met houtgewas. Deze nagenoeg boomlooze vlakte strekt zich in oostelijke richting uit naar de Nickerie-rivier, zet zich aan gene zijde daarvan voort en is geschikt o. m. voor de teelt van suikerriet, katoen en rijst. Duizenden hectaren vruchtbaar land liggen hier beschikbaar voor den landbouw, gemakkelijk te draineeren en gunstig gelegen voor de verscheping.

Hier en daar wordt de savanna doorsneden door evenwijdig aan de kust loopende zand- en schelpritsen, oude kustvormingen, welke zich veelal 2 à 3 M. boven het omliggende terrein verheffen. Voor het verbeteren van den kleibodem voor sommige cultures zijn die kalkvoorraden wellicht van groot belang. Tusschen deze schelpwallen worden soms plekken aangetroffen, waar een paar voet onder den grond zich lagen boomstammen en wortelstronken bevinden, welke de zee, toen de streek nog haar domein was, er heeft neergelegd.

Een eindweegs boven de eilanden „de Zusters" bestaat de oever nog altijd uit aluviale klei, doch hoogerop maakt deze plaats voor diluviale gronden, saamgesteld uit de verweeringsproducten van graniet, gneis, diabaas en dioriet, gemengd soms, doch ook wel door het water daarin afwisselende zand en leemlagen neergelegd. De oever wordt steeds steiler en bereikt op sommige plaatsen een

hoogte van ruim 4 M. boven den gemiddelden waterstand in den drogen tijd.

Een dicht bosch belet hier elken blik naar binnen, een muur van slingerplanten verspert den toegang en alleen met het kapmes in de hand kan men er een eind binnendringen.

Een kenmerk van het tropenwoud is het overwegend voorkomen van houtgewassen. Plantenfamilies, die zich in het noorden kruidachtig voordoen, ontwikkelen zich in de tropen tot struiken en boomen. Zulk een woud is het toppunt van vruchtbaarheid en verscheidenheid. Vruchten, bloesems, bladeren zijn over 't algemeen groot. De bladeren van sommige palmen bereiken een lengte van 7 à 8 M. Boomen van 25—35 M. hoogte met leerachtige, glanzende bladeren, tegen felle zonnestralen bestand, overschaduwen er lagere boomen en gewassen wier bladeren aan het zonlicht blootgesteld spoedig verwelken. Voor het schaduwvraagstuk op cacao- en koffieplantages valt door lichtmetingen hier wellicht iets te leeren. Een vluchtige opmeting bracht in 1898, aan het licht, dat de hoeveelheid nuttig hout per hectare — i.c. mora en cedrela — er verrassend hoog was.

De groote groeikracht in hierbedoeld woud is minder het gevolg van de vruchtbaarheid van den bodem, die weinig humusrijk en over 't algemeen schraal is, dan wel van de vochtigheid van den grond en de broeikaswarmte gedurende een groot deel van het jaar. Kostgronden van Indianen hier aangelegd worden na twee jaren weer verlaten, omdat de grond dan is uitgeput. Dat de bodem van Suriname ook buiten het rivier- en zeealuvium onuitputtelijk zou zijn, is een sprookje; als overal eischt ook deze bodem bewerking en bemesting om bij voortduur te kunnen blijven produceeren, maar een feit is het toch, dat waar in betrekkelijk mager land, vochtigheid en warmte in goede verhouding samenwerken de uitkomst steeds is: groote vruchtbaarheid. Voor wetenschap en praktijk ligt hier nog een veld voor onderzoek.

Bij Epira de rivier opvarende maakt men voorzichtigheidshalve geen gebruik meer van stoombarkassen maar

van platboomd roeivaartuigjes. De invloed van de vloedgolf is in den drogen tijd op deze hoogte nog goed merkbaar en met gunstig getij varende, schiet men er flink op. Al spoedig bereikt men dan ook aan den rechteroever de monding der Matappi, waar zich de eerste rotsen en de bedding der rivier vertoonen. Zij steken slechts even boven het water uit en bestaan uit dioriet.

De Matappi is met roeibooten te beginnen bij haar monding ruim 4 uur ver bevaarbaar en geeft toegang tot een met heuvelrijen overdekte landstreek, die zich van het Z.O. naar het N.W. uitstrekken, een hoogte bereiken van — naar schatting — 20 M. en dicht op elkaar volgen, zoodat de tusschenliggende diepte een ravijn vormt, bedekt met gelateriseerde ijzerrijke rotsblokken. De kleur van den grond, verweerde dioriet vermoedelijk, is hier roodbruin. Voor het transport van levensmiddelen, enz., ten behoeve van de balata-inzamelaars, die veel „hout" vinden op het aan gene zijde gelegen vlakke terrein, leveren die heuvelrijen — vooral bij het uitdragen van het product — groote moeilijkheden op, want alles moet op het hoofd worden vervoerd. Met opgewektheid echter verrichten de neger-arbeiders hier hun zware taak, zelden klagend over het bij grooten regenval soms ellendig bestaan in het balata-bosch; en verwonderd vraagt men zich af of dit nu dezelfde menschen zijn, die in het bewoonde deel der kolonie weigeren te werken tegen een behoorlijk daggeld, bewerende dat het niet voldoende is.

Een vijftal K.M. ten westen van de Matappi neemt de Corantijn een waterrijke zijrivier op, die, blijkens haar vele bijrivieren en enormen waterafvoer in den regentijd, een uitgestrekt stroomgebied moet hebben en wier bronnen waarschijnlijk in hetzelfde gebergte liggen als die van de Nickerie-rivier. Deze zijrivier draagt den naam van Kabalebo. Zij is aan hare monding ruim 100 M. breed en was daar in Nov. (1898), dus in het hartje van den drogen tijd bijna 6 M. diep. De oevers zijn ruim 3 M. hoog en samengesteld uit 3 boven elkaar liggende lagen zand en leem, waarbij het zand in den regel de dragende en dek-

kende laag vormt. Het zand der dekkende laag is wit en fijn, dat der dragende laag bruin gekleurd en grof.

De bouw dezer oevers is terrasvormig. In den regentijd breidt de sterke stroom zich daarover uit, zoodat er dus slechts licht, buigzaam houtgewas op groeit.

Ongeveer 1500 M. beneden de monding der Kabalebo ligt een dam van zandsteen in de Corantijn. Dit gesteente bezit slechts geringe hardheid en bestaat uit witte kwartskorrels, vermengd met witte en bruine glimmerblaadjes. Zijn strekking is ongeveer van N. naar Z. (N. 10° W.), terwijl het met een hoek van 80° naar het westen helt. Waarschijnlijk is dit dezelfde zandsteenformatie, welke Brown en Sawkins beschrijven in hun „Reports on the Geology of British Guiana'' (Londen, Longmans, Green & Co., 1875), welke te beginnen bij Venezuela geheel Britsch Guyana in west-oostelijke richting doorsnijdt. Of deze geologische formatie overgaat op den Nederlandschen oever der Corantijn is niet bekend.

De Kabalebo een uur ver opvarende, ontmoet men de eerste rotsen in de bedding. Zij zijn uit dioriet [1]) gevormd en verheffen zich ten hoogste 1 M. boven de oppervlakte van het water. Op sommige dezer rotsen liggen platte, 5 c.M. dikke, ijzerhoudende steenen; op een afstand zou men die voor steenkolen kunnen aanzien.

De rivier, welke met tal van kronkelingen uit het zuiden komt, begint nu al spoedig ondiep te worden. Boven de Haymarkreek vertoonen zich in de bedding banken van fijn grind en aan den rechteroever vaart men een 18 M. hooge geheel gelateriseerde rots voorbij. Het aantal rotsen in de rivier begint hooger op toe te nemen en tusschen de Barotiga- en Steenkreek vormen deze twee lage barrières. Al deze gesteenten zijn overdekt met een zwarte, glanzende korst en zoo hard, dat men er slechts met groote moeite fragmenten van kan bemachtigen. Als men er met een hamer op slaat, klinken zij als een aambeeld.

Een half uur boven de Steenkreek, daar waar de rivier

[1]) Description des roches rapportées par Mr. C. van Drimmelen de son voyage sur le Corantijn en 1898 par Dr. E. H. Beekman, Baarn, Imprimerie Hollandia 1907.

met een bocht uit het N.W. komt, ligt een rots gevormd door een kristallijn gelaagd gesteente. De strekking van dit gesteente is N. 22° W., de helling W.Z.W. onder een hoek van 35°. Bijna loodrecht op de lagen en evenwijdig aan elkaar vertoonen zich in dit gesteente dunne schijfvormige kwartsgangen. Van dit gesteente wordt hier gewag gemaakt, omdat het, naar men zegt, goud opleverde. Mocht dit werkelijk het geval zijn dan zou een onderzoek naar de verspreiding dezer formatie aanbeveling verdienen en de secondaire ligplaats van het goud daardoor als vanzelf worden aangewezen.

Een paar uur hoogerop bereikt men een plaats, waar de rivier als bezaaid is met rotsblokken, welke tal van stroomversnellingen vormen en waar de oevers zich plotseling wel 35 M. verheffen. Na die stroomversnellingen te zijn overgetrokken, merkt men aan het terrein, dat men zich aan den voet van den Avanavero-val moet bevinden, hoewel deze nog niet te zien is.

Iets verder gaande blijkt al spoedig, dat de Kabalebo zich hier trapsgewijze over een plateau-rand stort en dat de bovenste trede van die trap, ruim 10 M. hoog is. Op één na de hoogste trede is nog met kleine booten bereikbaar, doch verder gaande moeten deze over land boven den val worden gebracht.

De trap, die de Avanavero vormt, bestaat uit dioriet en is aan de bovenzijde ongeveer 150 M. breed. In den regentijd stort het water op drie plaatsen, die door hoogere begroeide gedeelten van den plateaurand van elkaar zijn gescheiden, zich naar beneden. In den drogen tijd wordt het water alleen langs het midden van den val afgevoerd en dan nog slechts over het laagste gedeelte daarvan.

Bepaalde verweeringsvormen hebben de hier woest door elkaar liggende rotsblokken niet, doch zij vertoonen nimmer scherpe kanten. Zij zijn bedekt met een glanzende zwarte korst en hebben daardoor het aanzien van gepotlood ijzer. De steenen aan den voet van den val zitten vol ondiepe putjes, gevormd door het zand, dat in den regentijd door het water wordt medegevoerd.

Boven op den val treft men tal van draaikolkgaten aan,

waarvan sommige een diepte hebben van wel $1\frac{1}{2}$ M. Zij missen echter den regelmatigen vorm, die zulke gaten aannemen, wanneer zij in graniet worden gevormd.

Aan den oostelijken oever ligt een teerlingvormig rotsblok van $1\frac{1}{2}$ M. hoogte, waarin aan de noordzijde een figuur is gebeiteld, waarvan de lijnen bijna onzichtbaar zijn, zoodat die reeds een aanmerkelijken ouderdom moet hebben.

Ook op de westzijde van het rotsblok komen twee afbeeldingen voor, de grootste vermoedelijk een Indiaansch dansmasker voorstellend, de kleinste een menschelijke gestalte nabootsend [1]).

De Kabalebo is boven den Anavavero-val wel 150 M. breed en geheel open. Eerst na anderhalf uur varen treft men een kleinen waterval aan. Te dezer plaatse ziet men op den linkeroever op geruimen afstand een hooge heuvelrij, die zich in N.W. richting uitstrekt. De oevers verderop zijn rotsachtig en begroeid met een prachtig woud van zwaar geboomte. Purperhart- en groenhartboomen, welke hier veelvuldig voorkomen, staan in vollen bloei en hun kruinen gelijken op reusachtige bouquetten van enkel purperkleurige en gele bloemen.

Als in de morgen- en namiddaguren de schuin invallende zonnestralen schitterende lichteffecten tooveren op het eeuwige groen, is het rivierlandschap hier met zijn schat van ongerept natuurschoon bijster schoon.

Na gedurende drie uren van af deze plaats in Z.W. richting te hebben gevaren, maakt de rivier eensklaps een bocht naar het N.O. en weldra bereikt men een punt, waar zich drie rivierarmen vereenigen. Het blijkt, dat de rivier hier twee eilanden vormt en dat alleen het middelste kanaal over een val van 2 M. hoogte nog water afvoert, de beide andere armen zijn geheel afgesloten door barrières van dioriet, waarover nu geen droppel water stort. De rivier is boven dezen plateau-rand bezaaid met rotsblokken en wordt iets hoogerop, doorsneden door een steilen dam, welke haar bijna volkomen afsluit. In den regentijd stijgt het water hier meer dan 3 M.; van de rotsen zal dan

[1]) Zie de afbeeldingen in De W. I. Gids 3e jg. (1921—1922) blz. 100.

wel weinig meer te zien zijn. De rivier is na dit punt geheel onbevaarbaar en verdere terreinverkenningen kunnen nu alleen maar te voet plaats vinden.

Den rechteroever der rivier volgende, komt men eerst op een zandig plateau, begroeid met licht houtgewas, na twee uur loopen, in een streek bezet met dicht op elkaar volgende heuvelrijen. Deze 50 M. hooge heuvelrijen zijn door smalle dalen van elkaar gescheiden; het zijn de droge beddingen van in het regenseizoen woeste beken.

Het dioriet heeft reeds eenigen tijd plaats gemaakt voor een graniet-formatie, het daarvan door verweering afkomstige kwartszand ligt in groote hoeveelheden langs de rivier opgehoopt.

In zuid-oostelijke richting wordt nu een gebergte zichtbaar, vermoedelijk het brongebied ook van de Kabalebo en Nickerie. Dit over land te bereiken, valt echter buiten het bestek eener *op een vluchtig* rivier- en oeveronderzoek ingestelde expeditie; voor deze is hier het uiterste punt van onderzoek bereikt.

Aan het einde der voetreis langs den rechteroever der Kabalebo werd een plek bereikt over een oppervlakte van ruim 2 H.A. begroeid met vruchtdragende ananasplanten. De rijpe vruchten waren sterk door insecten en ander gedierte aangevreten, de nog gave, hoewel klein van stuk, zoet en sappig. Aangezien op deze plek wel nooit menschen zijn geweest, mag veilig worden aangenomen, dat men hier te doen had met een spontaan voorkomend gewas, met een inheemsche plant dus.

Deze ontdekking leidde tot een onwillekeurig experiment, waarvan de uitslag wel waard is vermeld te worden.

Bij een dier ananasplanten stond een groote landschildpad, die met de voorpooten steunend op de getande bladeren zich op de achterpooten had weten op te richten, en bezig was van een paar voet hoog zittende vrucht te eten. De in die houding verraste schildpad wendde nieuwsgierig den kop om, staarde de rustverstoorders aan en maakte bepaald een koddigen indruk. Zijn bijzondere grootte, vooral echter zijn fraai geteekend rugschild wekte de

menschelijke begeerigheid op en een der roeiers kreeg opdracht hem naar het kamp mede te nemen, waar hij door middel van een liaan aan een boomtak werd opgehangen. Den volgenden morgen vroegtijdig opbrekend, werd in de drukte van het vertrek de schildpad vergeten en eerst toen het te laat was om terug te keeren, herinnerden we ons in welk een benarde positie wij het arme dier hadden achtergelaten.

Vele maanden later hebben anderen het dier teruggevonden; en nadat het had gegeten en gedronken is 't in vrijheid gesteld. Schildpadden hebben blijkbaar een taai leven.

Kan van de wouddieren in 't algemeen worden gezegd, dat zij voor den mensch geen gevaar opleveren, dit geldt geenszins voor de in het water levende, waaronder er zijn, waarvoor niet genoeg kan worden gewaarschuwd.

De alligator b.v., die zich gaarne ophoudt op de zandbanken der bovenrivieren, valt aan als hij jongen heeft en zijn beet kan hevige verwondingen teweeg brengen.

Op den zandigen rivierbodem aan den voet van vallen en stroomversnellingen wordt veelvuldig aangetroffen een van een giftigen, bajonetvormigen staartstekel, voorzienen zoetwaterrog, die bij het overhalen van booten de ongeschoeide voeten van de door het water wadende bootslieden gevaarlijk kan verwonden. De steek is niet doodelijk, doch veroorzaakt koorts en de wond heelt zeer langzaam.

Het gevaarlijkst echter is de pireen of piraya, een visch behoorende tot de familie der tandkarpers, welke zich ophoudt in de benedenrivieren voor zoover het water daarin zoet is. De massa-aanvallen zelfs op groote dieren, vooral als deze gewond of verzwakt zijn en welke zij in enkele minuten met huid en haar verslinden, is op deze rivieren geen ongewoon schouwspel. Door steeds in beweging te blijven, als men zich te water begeeft, kan men zich eenigermate verweren tegen de aanvallen dezer roofvisschen.

De opvatting dat de tropen een luilekkerland zijn, geldt zeker niet voor het westelijk deel van Suriname. Ook daar moet de mensch werken om in zijn behoeften te voorzien.

Dierlijk voedsel b.v. is er niet altijd gemakkelijk te krijgen. De rivier is niet bepaald vischrijk, een gevolg vermoedelijk van haar armoede aan plankton, welke verband houdt met het geringe zuurstofgehalte van het water. Aan de monding der rivier echter wemelt het op de modderbanken en oevers van krabben. Ook de fauna is er niet rijk vertegenwoordigd en het stroomgebied der Kabalebo gaf, gedurende een vijfdaagsch bezoek, den indruk wildarm te zijn.

Het is in deze streken in den drogen tijd gematigd warm en vrij droog, in den regentijd zwoel en vochtig. De gemiddelde warmte moge hoog zijn, de volstrekte warmte is er lager dan op menige plaats in de gematigde zône. Zelden toch stijgt de temperatuur op het midden van den dag er boven de 90 gr., zelden daalt die 's nachts beneden de 70 gr. F.

Opmerkelijk is de gevoeligheid voor temperatuursverschillen van den in het oerwoud vertoevenden mensch. Slapende onder een afdak, in een dichten hangmat met klamboe en gewikkeld in een wollen deken wordt de aldaar overnachtende tegen het aanbreken van den dag menigmaal wakker rillend van koude. Toch is de temperatuur misschien niet eens beneden de 75 gr. gedaald. Niet de warmtegraad maar de vochtige atmosfeer schijnt daarvan de oorzaak.

Ter aanvulling van het vorenstaande volgen hier enkele mededeelingen over een tocht naar de Kabalebo in Oct. 1925 ondernomen door Prof. Stahel, directeur van het landbouwproefstation in Suriname, in gezelschap van den kapitein ter zee Kremer, tot het verrichten van triangulaties aldaar, in verband met de later te ondernemen reis naar het Wilhelminagebergte, gelegen in het zuid-westelijk deel van Suriname.

De redacteur van „De West", die met Prof. Stahel een onderhoud had, vertelt daarvan een en ander in het nummer van 20 Oct. 1925, waaraan het navolgende ontleend wordt.

Het stroomgebied der Kabalebo wordt reeds vele jaren

geëxploiteerd door balata-inzamelaars en van menschen die daar geweest waren, hadden de heeren vernomen, dat aan de Kabalebo, op 9 à 10 dagen varens van af de monding, een kale berg werd gevonden, omstreeks 300 M. hoog, welke een vrij uitzicht aanbood op het omliggend terrein. Die bergtop, de Hansa Mountain, genoemd, werd inderdaad aangetroffen, doch de zuidzijde daarvan bleek zacht glooiend af te loopen en begroeid te zijn met hoog geboomte, zoodat alle pogingen om daar uitzicht te krijgen voor een plaats tot het opstellen van de theodoliet tevergeefsch waren. Om zich te redden, hadden de heeren toen met behulp van touw en een hangstoel een waarnemingspost gemaakt, tusschen de toppen van twee hooge boomen. Zoodoende werd het mogelijk met een sextant verschillende hoeken te meten, later vast te leggen aan metingen van uit het Wilhelminagebergte.

Prof. Stahel vond de Kabalebo een rivier van groote beteekenis, inzonderheid wat betreft haren waterafvoer. Machtige watervallen betwisten telkens den toegang. Het bekendst is de Avanavero-val op ± 2 dagen varen vanaf de monding. Daarna komt men echter aan een nog grooter val bij Red Hill, waar de stroom over korten afstand een verval heeft van 8 à 9 M. Met het passeeren van dezen val waren, met alles wat daaraan vastzit, 2½ dag gemoeid.

De reizigers waren toen genaderd tot Hansa Mountain, waar de waarnemingen zouden plaats vinden. Tot hun verrassing vernamen zij, dat zich op den berg waar zij hun kamp zouden opslaan, een zoetwatermeertje bevond. Inderdaad trof men daar tusschen de rotsen een meertje aan van 100 M. lengte bij 20 M. breedte met zwart water, dat echter goed drinkbaar bleek.

De Kabalebo is tot den Avanavero-val opgenomen en in kaart gebracht door Cateau van Rosevelt, in 1911 nog iets verder door den luitenant ter zee Kaiser, leider der Corantijn-expeditie. De heeren Kremer en Stahel hebben de kaart aangevuld met nadere details van de watervallen en zijtakken van de rivier.

Het brongebied van de Kabalebo werd niet bereikt;

volgens een schatting van balata-arbeiders zou dit een reis van wel 6 weken vorderen.

Prof. Stahel had het voornemen om terugkeerend van het Wilhelminagebergte eenige opnamen te doen van den waterafvoer van verschillende riviertakken. Een eerste proef met dat werk werd genomen bij de vallen in de buurt van Hansa Mountain. De waterafvoer bleek op dit punt, bij gemiddelden waterstand, 97 M^3. per seconde te bedragen.

De reizigers waren buitengewoon ingenomen met de hulp, welke hun de balata-ondernemers Wix en Lashley te Nw. Nickerie geheel belangeloos hadden verleend. Dank zij hun medewerking hadden zij de reis ondernomen met ervaren bootslieden en een voorman volkomen bekend met de streek, waarheen men ging. Over de arbeiders niets dan lof.

Den Haag, Aug. 1927.

BOEKANIERS EN FLIBUSTIERS

DOOR

C. K. KESLER

Het was werkelijk niet de bloem der natiën, die in de 16e en 17e eeuw uit Europa naar Oost- en West uitzwerde om in de kort geleden ontdekte streken een nieuw veld van werkzaamheid te zoeken. Allerlei redenen, lust tot avonturen, moeilijk te breidelen vrijheidszucht, tegenzin in onderwerping aan kerkelijken dwang en niet het minst conflicten met de wetten huns lands brachten er honderden toe, Europa den rug toe te keeren en hun fortuin elders te zoeken. Elders, dat was voor velen aan de overzijde van den Oceaan, in de West, vanwaar men hoorde, dat fabelachtige rijkdommen jaarlijks naar Spanje werden overgevoerd, schatten, die de Habsburgers in staat zouden stellen, hun macht over de geheele bewoonde wereld te doen gevoelen Daar, in de Nieuwe Wereld lokte een toekomst hen, die daarvan in de oude wereld niets meer te verwachten hadden. Daar waren wonderschoone landstreken, fabelachtige schatten, vreemde menschen en dieren, daar waren ook de nederzettingen der Spanjaarden, in wier havens de rijkgeladen galjoenen zich verzamelden voor den overtocht naar het moederland, en — een ernstig punt van overweging voor niet weinigen, — tot daar reikte niet de straffende arm der gerechtigheid. Verschillende getuigenissen zijn er bewaard, die aantoonen, dat het meerendeel der naar de West geëmigreerden het een of ander met de justitie in het moederland te vereffenen hadden en zich door de vlucht straffeloosheid trachtten te verzekeren. Zelfs maakte, ofschoon zij op andere tijden weer van een haast moederlijke zorg ervoor doet blijken, reeds vroeg de Spaansche regeering nu en

dan gebruik van de Amerikaansche koloniën om ongewenschte elementen te verwijderen en tegelijkertijd in het gebrek aan werkkrachten daarginds te voorzien. Bij gelegenheid van de voorbereiding van de derde reis van Columbus reeds kregen de rechters in het koninkrijk machtiging, ter dood veroordeelde mannen en vrouwen over te leveren aan de agenten van den admiraal voor deportatie naar Hispaniola. Omstreeks anderhalve eeuw later, ongeveer 1670, klaagde José Veitia de Linaje, lid en penningmeester van het Casa de la Contratación te Sevilla in zijn werk „La Norte de la Contratación de las Indias Occidentales" erover, dat door onvoldoende toezicht op degenen, die zich in scheepten, „de Nieuwe Wereld vervuld werd met vagebonden". De hierna te vermelden Franschman De Pointis verklaart na zijne ervaringen in de West in 1698: „Allen, die in Frankrijk voor vagebondage worden aangehouden en zich niet kunnen verantwoorden, worden naar deze, (d. i. de Westindische) eilanden gezonden. Daar moeten zij op de plantages werken, maar de meesten zien een geweer te krijgen en worden dan zeeroovers. Ook zijn velen van de schepen gedeserteerd; zij brengen den gouverneurs voordeel aan en worden daarom min of meer beschermd." En bij al die beweegredenen kwam dan nog vaak de werking van atavistische krachten, van duistere, verre herinneringen aan voorouders uit een eeuwenoud, grijs verleden, zeeroovende Saksen en Friezen en Noormannen, die bij niet weinigen in het bloed begonnen te werken. De gezeten burgers ondervonden dien trek naar het avontuurlijke niet zoozeer, het waren eerst vooral de anti-socialen, de mislukten in een eenigszins geordende maatschappij, de geboren avonturiers, die zich opmaakten, om in de Nieuwe Wereld te gaan zoeken, wat de oude hun niet aanbood, vrijheid, rijkdom, zorgeloosheid, bandeloosheid vooral.

Haast in het kielwater der eerste Spaansche schepen begaven zij zich naar de overzijde, minachtende verbodsbepalingen, in Spanje uitgevaardigd, overtredende de beslissing van den H. Stoel, op eigen gelegenheid zoekende naar het Dorado, en desnoods alleen naar het vandaar ge-

haalde goud, als het land zelf niet te bereiken of onvindbaar bleek. Nog nauwelijks waren de Spanjaarden bezig met hunne veroveringen in Mexico, in Panamá, in Peru, nog ter nauwernood was er iets in wording van de organisatie van hun overzeesch rijk, of reeds zette Cabot, in dienst van Hendrik VII, den voet op het Amerikaansche vastland, kruiste Verrazano's expeditie, uitgezonden door Frans I, langs de Oostkust der tegenwoordige Vereenigde Staten en begonnen vooral Fransche en Engelsche gelukzoekers op eigen gelegenheid hun weg naar de nieuwe streken te zoeken. Sebastiaan Cabot vond in 1526 een Franschen zeeroover in de Allerheiligenbaai in Brazilië, in 1537 vermeesterde een andere Franschman drie Spaansche schepen in de Caraïbische Zee, verbrandde er twee van en voerde het derde mede naar de Straat van Florida. Dat zijn enkele feiten, die toevallig voor ons zijn bewaard gebleven, maar uit de maatregelen, genomen, of althans beraamd van Spaansche zijde, om den weg der retourvloten iets veiliger, of ten minste iets minder onveilig te maken, blijkt wel voldoende, hoe lastig en gevaarlijk de Westindische zeeroovers reeds in het eerste kwartaal der 16e eeuw begonnen te worden. Sedert 1526 b.v. werd van de kooplieden, betrokken in den overzeeschen handel, in Spanje een belasting geheven, de avería, waarvan de opbrengst moest strekken ter bekostiging der „Armadas de la Guardia de la Carrera de las Indias". Die armada bestond uit een soort politie-vaartuigen, bestemd om te patrouilleeren tusschen Kaap St.-Vincent, de Kanarische eilanden en de Azoren, maar die, wanneer het wegens de onveiligheid der zeeën noodig werd geoordeeld, ook wel koopvaarders naar en van de West begeleidden. Die maatregel was inderdaad noodig; alleen, evenals zooveel, dat in Spanje werd voorgeschreven, werd hij onvolledig en gebrekkig uitgevoerd en weldra maakten verschillende omstandigheden de naleving ervan geheel onmogelijk.

De zeeroovers deden daar hun voordeel mede en niet minder met de gebrekkige uitrusting der Spaansche schepev, met de overlading ervan met koopwaren en edele metalen, waardoor vaak het geschut niet behoorlijk be-

diend kon worden, niet het minst ook met de onbekwaamheid en minderwaardigheid der Spaansche zeelieden. Minderwaardig in moreel opzicht mochten de desperado's in de Westindische wateren zijn, als zeelieden en vechters overtroffen zij de Spanjaarden verre. Zij hadden dan ook alles te winnen en niets te verliezen, dan hun leven; hun leven, dat slechts geringe waarde voor hen had. Het middelpunt, waar zij zich telkens bij voorkeur verzamelden, werd al spoedig het eiland Tortuga tegenover de Noordkust van Hispaniola. Op zichzelf was dit eiland niet zoo buitengewoon aantrekkelijk, maar aan de piraten bood het verschillende voordeelen. Het was in de nabijheid van Hispaniola en niet te ver van de andere Groote Antillen gelegen, het had een uitstekende haven, waar wel zeventig schepen veilig konden liggen en vooral, de drukst bevaren zeeweg der Spanjaarden was er dicht bij. Later werden nog wel andere eilanden als verzamelplaats door de piraten gebruikt, als zij eens een gezamenlijke onderneming tegen de Spanjaarden op het touw zetten, b.v. Santa Catalina, of Old Providence bij de landengte van Panamá, of het Isla de la Vaca (Ile de la Vache of Cow-Island) ten Z. van Hispaniola, maar het geliefkoosde middelpunt bleef toch langen tijd Tortuga, het pandemonium van de Caraïbische zee, zooals een schrijver het noemt.

De loop der gebeurtenissen in de Spaansche bezittingen had dit vanzelf veroorzaakt. Hispaniola was in het eerste tijdperk van de Spaansche overheersching het middelpunt van het bestuur geworden. Daar waren de eerste pogingen gedaan, om goud te vinden en de eerste plantages aangelegd. Betrekkelijk spoedig verloor het eiland echter veel van zijn gewicht voor de Spaansche kroon. De Indianen, gedeeltelijk ongeschikt, gedeeltelijk onwillig om voor de nieuwe overheerschers te werken, werden binnen korten tijd zoo goed als uitgeroeid en de aanvoer van negerslaven uit de Portugeesche bezittingen op de Westkust van Afrika begon te laat om het verval van Hispaniola te verhoeden. Geleidelijk werd dit door de meeste Spanjaarden verlaten, velen hunner trokken, toen die streken veroverd waren, naar Mexico, waar zilver en

vooral naar Peru, waar goud te vinden was en slechts weinigen bleven op Hispaniola achter. Het middelpunt der Spaansche scheepvaartbeweging, weldra ook van het bestuur in Amerika, werd toen Cuba. Dit eiland was geruimen tijd zelf van minder belang, maar de voornaamste haven, Havana, was sedert het midden der 16e eeuw van zooveel gewicht geworden, dat in 1553 besloten werd, den zetel van het bestuur van Santiago op Hispaniola daarheen te verplaatsen. In het daarop betrekking hebbende decreet wordt dit o. a. gemotiveerd door deze overweging: Por ser La Habana lugar de confluencia de navios de todas las Indias y la lava de ellas. (Omdat Havana de plaats waar de schepen van geheel Indië samenkomen en de sleutel ervan is).

Op Hispaniola verviel weldra het grootste gedeelte weer tot den toestand van wildernis; de weelderige tropische plantengroei overwoekerde, wat reeds ontgonnen was, het vee verwilderde en een paar plaatsen aan de kust slechts behielden nog een zwakke Spaansche bezetting. De snelle vermeerdering van de verwilderde runderen en varkens trok jagers aan en in het eerste gedeelte van de 16e eeuw was het binnenland het geliefkoosde jachtterrein geworden voor piraten, vooral van Tortuga, die er hun vleeschvoorraad kwamen aanvullen. Het conserveeren daarvan, voor provisie op de soms maandenlange zwerftochten hunner schepen, hadden zij van de Indianen afgekeken. Deze deden dat op dezelfde wijze, als thans nog hunne stamgenooten in Suriname visch, die zij willen bewaren, bewerken, n.l. door die te rooken boven een smeulend houtvuur, het z.g. barbakotten (Eng. barbacue). Het Fransche woord daarvoor is boucaner, gevormd van het Indiaansche „boucan". Zulk een „boucan" is een rooster van takken, rustende op eenige in den grond gestoken gaffels, waarop het aan reepen gesneden vleesch gelegd wordt, nadat onder het rooster een houtvuur is aangemaakt. Zout wordt bij die bewerking weinig of niet gebruikt. Het schijnt, dat van dit woord boucan het bekende woord boekanier is gevormd. Boekaniers waren dus oorspronkelijk jagers en vleeschrookers en, daar de mees-

ten hunner ook gaarne het bedrijf van zeeroover uitoefenden, kreeg het weldra ook deze laatste beteekenis. Een andere afleiding van het woord boekanier zoekt den oorsprong ervan in het Spaansch woord „buque", vaartuig.

Boekaniers waren in het begin vooral Franschen. Naar het schijnt, hadden deze zich eerst op Saint-Christophe (St. Kitts) trachten te vestigen, doch waren vandaar verdreven, waarna zij beproefden op Hispaniola een woonplaats te zoeken. Ook hier werden zij echter niet geduld, en begaven zich toen naar Tortuga, waar zij zich staande hielden, in weerwil van herhaalde pogingen der Spanjaarden, om hen ook vandaar te verdrijven. Voortaan bleef dit in Fransche handen; van St. Kitts, dat de Franschen inmiddels opnieuw vermeesterd hadden, werd een Gouverneur gezonden, een zekere Mons. Le Vasseur, die op Tortuga een fort liet bouwen en, zooals boven vermeld is, werd het eiland weldra het middelpunt van allen, die jacht maakten op wilde runderen en varkens en op Spaansche galjoenen. En die allen waren van de meest verschillende nationaliteit; Franschen, Engelschen, Spanjaarden, en.... ook niet weinig Hollanders. Vooral na het jaar 1625 was voor de Spaansche macht in Amerika een gevaarlijke toestand ingetreden. Gedurende de 16e eeuw had deze rekening te houden gehad met alleenstaande pogingen van allerlei avonturiers, die met of zonder machtiging hunner regeering trachtten, haar te benadeelen. In het eerste kwartaal der 17e eeuw echter begonnen op verschillende punten van het Spaansche overzeesche rijk Franschen, Engelschen en Hollanders hardnekkig te beproeven, zich daar blijvend te vestigen.

Het was in Amerika wel geheel anders geloopen, dan het oorspronkelijke plan der Spaansche monarchen geweest was. Kort na de ontdekking, die voornamelijk de belangstelling van Isabella genoot, was met belangrijke beperkingen de Nieuwe Wereld uitsluitend opengesteld voor emigratie van inwoners van Castilië en Leon. Na haar dood vergunde Ferdinand ook aan Arragoneezen of andere Spanjaarden, de zee over te steken, mits zij aan bepaalde voorwaarden voldeden. Karel V breidde deze

vergunning uit tot zijn niet-Spaansche onderdanen. Zoo kwamen reeds in de 16e eeuw Vlamingen, Hollanders en Duitschers voor als inwoners der Spaansche koloniën, vooral de laatsten, wat te verklaren is door de betrekkingen van den keizer met de machtige Zuid-Duitsche bankiers, die hij moest ontzien, wegens den financieelen steun dien zij hem verschaften. Enkelen hunner bevorderden de emigratie van landgenooten en zoo werd zelfs in 1528 een Duitscher, Ambrosius Ehringer, Gouverneur van Venezuela. De latere Habsburgers veranderden deze politiek geheel en vooral onder Filips II werden wanhopige pogingen gedaan, om de vreemde interlopers weer te verdrijven, pogingen, die evenals zooveel, wat Filips ondernam, geheel mislukten. Franschen bleven gevaarlijke tegenstanders, maar vooral Engelschen en Hollanders, de „corsarios luteranos" waren gehaat. Meer en meer breidden de indringers zich uit, hun aanwezigheid moest geduld, ten slotte zelfs noodgedwongen officieel erkend worden. Het eerst geschiedde dit laatste met de Franschen. De bul van Paus Alexander VI, waarbij het Westelijk halfrond aan de Spaansche monarchen werd toegewezen, was voor deze nog steeds de rechtsgrond, waarop zij hunne aanspraken op geheel Amerika grondden. Natuurlijk erkenden Protestantsche natiën, zooals de Engelschen en de Nederlanders die niet, maar voor Katholieken, zooals de Franschen, bleef zij nog tot het midden der 17e eeuw van kracht, daar zij nooit officieel ingetrokken was. Dit veranderde echter in 1658. In een brief van den Paus aan Pater Fontaine, overste der Dominicaansche Missie werd toen de Fransche koning erkend, als bezitter van koloniën in West-Indië, waardoor door den H. Stoel zelf het uitsluitend recht daarop voor de Spaansche kroon was opgeheven. Trouwens, dat was niet meer dan de erkenning van den toestand, die zich langzamerhand in Amerika ontwikkeld had, de opkomst der Franschen, Engelschen en Hollanders en het verval van de Spaansche macht, in het bijzonder in West-Indië.

Hiertoe hadden in niet geringe mate de boekaniers, of flibustiers, zooals zij ook wel genoemd worden, bijgedra-

gen. De laatste benaming, misschien een verbastering van het Engelsche freebooter, Hollandsch vrijbuiter, misschien ook wel afgeleid van het Hollandsche woord vlieboot, Engelsch flyboat, wees meer in het bijzonder op hunne werkzaamheid, als zeeroovers. Veel verschil was er in den grond der zaak niet tusschen boekaniers en flibustiers; zooals boven reeds vermeld werd, verwisselden, zoo zij daar lust toe gevoelden, de boekaniers hun beroep van jagers en fabrikanten van gedroogd vleesch met het meeste gemak voor dat van zeeroover. Het was wel een internationaal gezelschap, dat zich daar op Tortuga verzamelde. Onder de Hollanders, die daar wel kwamen, zijn er een paar, die ons door toevallige omstandigheden wat beter bekend zijn, dan het gros. Een hunner had n.l. wat hoogere aspiraties dan het zeerooversbedrijf en heeft zijne avonturen en die zijner makkers beschreven in een boekje, dat in verschillende talen vertaald is en daardoor aan de bedrijven der piraten algemeene bekendheid verschafte. Deze schrijver-zeeroover was Alexander Olivier Exquemelings. Zijn naam klinkt niet zeer Hollandsch, maar die zal in zijn Spaansch-Fransche omgeving vermoedelijk wel verbasterd zijn. Volgens sommige opgaven was hij een Vlaming; meer waarschijnlijk lijkt het echter, dat hij van Hollandsche afkomst was. In zijn tijd toch waren het vooral Hollanders en Zeeuwen, die naar de West gingen en bovendien werd het bovenvermelde boekje in 1678 uitgegeven door Jan van Hoorn, Boeckverkooper over 't Oude Heeren-Logement te Amsterdam. De uitgever, die zich zelf Jan Claesz. ten Hoorn noemt, voorzag het werkje van een uitvoerige voorrede, waarin hij o. a. vermeldt, dat de Spaansche koning in dien tijd nog slechts betrekkelijk gering voordeel van zijne Amerikaansche bezittingen had, in deze bewoordingen: „der landen verafgelegentheydt en de menighte der bedienaers verdunnen deselve soodanig, dat nauwelijx het tiende deel aen den rechten Heer komt." En ook de zeeroovers droegen daartoe niet weinig bij, zooals uit het boekje blijkt. Dit draagt den wijdloopigen titel: „De Americaensche Zee-Roovers. Behelsende een pertinente en waerach-

tige Beschrijving van alle de voornaemste Roverijen en onmenschelijke wreedheden, die de Engelse en Franse Rovers, tegens de Spanjaerden in America, gepleeght hebben, door A. O. Exquemelings, Die zelf alle dese Roverijen, door noodt bijgewoont heeft". Eene vertaling ervan in het Fransch, waar de schrijver vermeld wordt onder den naam A. O. Oexmelin zag in 1686 te Parijs het licht. Deze draagt tot titel: „Histoire des aventuriers, qui se sont signalés dans les Indes avec la vie, les moeurs et les coûtumes des boucaniers." De schrijver begint het relaas zijner wederwaardigheden met te verhalen, hoe hij noodgedwongen het zeerooversbedrijf ter hand moest nemen. Met een schip der W. I. C. vertrok hij 2 Mei 1666 naar Tortuga, om daar in den handel werkzaam te zijn. Tortuga was toen reeds geruimen tijd in Fransch bezit en werd, voor zoover daarvan in die vrijwel bandelooze samenleving sprake kon zijn, bestuurd door den Gouverneur van het Fransche gedeelte van het vroegere Hispaniola, dat toen den naam van St. Domingo droeg. Deze gouverneur, Bertrand d'Ogéron de la Bouère was een der vele Fransche avonturiers, die door de West aangetrokken werden. Hij had het reeds gebracht tot kapitein bij de marine, toen hij in 1656 besloot, op avontuur naar Amerika te trekken. Eerst begaf hij zich naar Martinique lag daar echter al spoedig met den gouverneur overhoop en begaf zich toen naar St. Domingo. Op die reis leed hij schipbreuk, bracht er het leven af en hield geruimen tijd verblijf bij de boekaniers tot hij een gelegenheid wist te vinden om naar Frankrijk terug te keeren. Daar werd hij door de inmiddels opgerichte Compagnie des Indes Orientales in 1665 benoemd tot gouverneur van St. Domingo. Hij trachtte zooveel mogelijk den uitvoer naar Frankrijk te bevorderen en tegelijkertijd den handel zijner kolonie met de Spaansche te ontwikkelen. Wel was aan Spaansche koloniën alle handelsverkeer met andere natiën herhaaldelijk verboden, maar Spanje was ver, de ambtenaren waren alles behalve onomkoopbaar en daardoor bloeide in de 17e eeuw een levendige smokkelhandel in de West welig op. Voor den Hollandschen handel was toen

Curaçao het gunstig gelegen middelpunt en vaak genoten Hollandsche handelaars, zoowel in Spaansche als Fransche koloniën de voorkeur boven die van eigen nationaliteit. Gouverneur Ogéron wilde nu den handel van zijn kolonie organiseeren „gelyck de Hollanders in Curassouw doen". Hierin slaagde hij echter evenmin als in zijn pogingen om den uitvoer vooral met Fransche schepen te doen plaats hebben. Exquemelings vermeldt, dat in 1669 twee Hollandsche schepen Tortuga aandeden en weldra volledige lading hadden, terwijl eenige Fransche, die er ook waren, half geladen onder zeil moesten gaan. Het was dan ook niet te verwonderen, dat Ogéron begeerig uitzag naar een gelegenheid, om die lastige concurrenten zoo mogelijk te verdrijven. De oorlog van 1672 verschafte hem die. Exquemelings verhaalt dit als volgt: In het Jaer sestien hondert drie en seventigh hadden d'Ingeseetenen der Eylanden / behoorende onder den Koningh van Vranckryck / seeckere macht bij een gebracht / om de plaetsen / onder 't gebied der Heeren Staten van Hollandt zynde / te veroveren en te ruineeren . . . .

De Gouverneur van Tortuga was selver op een Oorlogschip gegaen / dat doemaels op de Reede lagh / met vier a vijf hondert man die boschloopers / of Boekaniers genoemt worden / die op het Eylandt Espanjola zyn / met voorneemen om zich te conjugeeren met de Generael van de Franse / om mede na Curaçao te gaen; maer hy wierd van zijn desseyn versteecken / door een ongeluck dat hem overquam aen de zuydtkant van het Eyland St. Juan de Porto Rico / alwaer hy by nacht door een swaere storm aangetast wierdt / en syn Schip op de klippen dreef.

Bij deze onderneming tegen Curaçao, waarvan Hamelberg de verdere mislukking vermeldt, schijnt Exquemelings niet tegenwoordig geweest te zijn. Hij had echter inmiddels op Tortuga en St. Domingo allerlei minder aangename ervaringen opgedaan. Immigranten werden daar blijkbaar onder onware voorspiegelingen door de Franschen heengelokt en eenmaal aangekomen, als slaven behandeld. Ook Engelschen, die er eveneens waren, hielden zich met dergelijke praktijken op. Debiteurs, die

hunne schulden niet konden betalen, werden in menigte naar de West gedeporteerd, zelfs als het bedrag van de schuld niet belangrijk was, ook al om in het gebrek aan werkkrachten te voorzien. Exquemelings beweert, dat dit geschiedde overeenkomstig een Engelsche wet, die voorschreef, dat wie 25 /. schuldig was en niet kon betalen, als slaaf verkocht werd en gedurende 1 jaar en 6 maanden zijn meester moest dienen. Hijzelf, ofschoon in dienst van een Fransche maatschappij, verloor ook eenigen tijd zijn vrijheid. De zaken der Fransche Compagnie n.l. gingen alles behalve naar wensch waarom zij opgeheven en door een nieuwe vervangen werd. In verband met zijne onderhandelingen, om door deze als Gouverneur overgenomen te worden, begaf Ogéron zich naar Frankrijk, het beheer der zaken tijdelijk overlatende aan den onder-gouverneur, dien Exquemelings „den snoodsten schelm" noemt. De tweede compagnie had al even min voorspoed, als haar voorgangster, o. a. door het eigenaardige slag clienten, waarmede zij zaken moest doen. Boekaniers en flibustiers b.v. wilden wel waren van hare magazijnen betrekken en die ook wel betalen, ...als zij geld hadden. Maar, als er geruimen tijd niets te rooven geweest was, waren zij court d'argent en eischten dan waren op crediet. Dit werd in te ruime mate verleend, betalingen kwamen zeer onregelmatig binnen en de tweede compagnie vond het raadzaam, de zaken althans op Tortuga maar op te geven. De voorraden werden uitverkocht en in dien uitverkoop werden eenige bedienden, die vernoedelijk ook nog in het krijt stonden, meteen begrepen. Exquemelings behoorde daar ook toe en hij was al bijzonder onfortuinig, daar hij juist in handen viel van den bovengenoemden „snoodsten schelm", den onder-gouverneur. Deze liet hem zwaar werken en van tijd tot tijd aan den lijve afstraffen, waardoor hij ten slotte zwaar ziek werd. Voor 70 stukken van achten werd hij toen overgedaan aan een chirurgijn en, zooals hij zelf vermeldt, bestond zijn geheele bezitting nog in „één oudt hemdt en een onderbroeck". Bij zijn nieuwen meester, die hem wat menschelijker behandelde, bleef hij een jaar en deze stelde hem voor 150 stukken van achten

daarna in vrijheid. Wel vrij man, maar zonder eenig middel van bestaan, begaf gij zich toen „door noodt" onder de zeeroovers en deelde hunne avonturen tot 1672, waarna hij blijkbaar naar Holland wist terug te keeren.

Zijn boekje doet ons kennis maken met verschillende hoofden der vrijbuiters, van wie de Engelschman Henry Morgan wel de meest succesvolle loopbaan had, daar hij zijn levensloop eindigde, als Sir Henry Morgan, Gouverneur van Jamaica. Hij was in 1635 geboren te Llanchynny in Wales en werd als jongeling in Bristol op een schip gelokt en naar Barbados vervoerd, waar hij met anderen verkocht werd. Dit ontvoeren van jongelieden kwam destijds in Engeland zeer veel voor. Het was bekend onder den naam van „spiriting" en vooral de havens van Bristol en van Londen waren ervoor berucht, dat van daar menigten van vagebonden en geronselden, met of tegen hun zin, naar de West vervoerd werden. Herhaaldelijk, o.a. in 1664 en 1668 werd dit verboden, echter met zoo weinig succes, dat in 1670 een wet moest uitgevaardigd worden, waarbij op menschenroof de doodstraf gesteld en de bijstand van een geestelijke aan den veroordeelde in zijn laatste oogenblikken ontzegd werd.

Morgan kwam natuurlijk, evenals zoovelen, spoedig in betrekking tot de zeeroovers en maakte als een der hunnen weldra zijn naam geducht in de Westindische wateren, eerst als onderbevelhebber van een anderen Engelschman, Edward Mansfield. Door de verovering van Jamaica in 1655 waren naast Franschen en Hollanders de Engelschen ook al zeer gevaarlijke concurrenten voor de Spanjaarden geworden. Die verovering van Jamaica was al met het zelfde sans-gène in zijn werk gegaan, als waarmede destijds de zaken in de West gewoonlijk behandeld werden. Verschillende eilanden van de Kleine Antillen waren reeds tijdelijk, of voor goed door Engelschen bezet, b.v. Nevis, Barbados e. a. en, zooals bekend is, was Lord Willoughby er zelfs in geslaagd, een kolonie in Suriname te grondvesten. Herhaaldelijk kwamen echter bij het bestuur van het Engelsche Gemeenebest klachten in over moeilijkheden, die de Spanjaarden, zeer ver-

klaarbaar, niet ophielden, Engelschen koopvaarders en planters in den weg te leggen. Cromwell gaf hun daarom verlof „to right themselves" en zond een vloot uit onder William Penn, als admiraal met een inderhaast samengeraapt landingsleger onder commando van Robert Venables. Deze laatste had in Ierland onder den Protector gediend en aan de beruchte verwoesting van Drogheda een belangrijk aandeel genomen. Zijn opdracht was „to gain an interest in that part of the West Indies in possession of the Spaniards". De aanvoerder was dus geheel vrij in de keuze van het punt, waar hij zijn aanval zou doen; hij had alleen overleg te plegen met twee gedeputeerden, die medegezonden waren. Een aanval op Hispaniola mislukte. Venables, die wegens deze mislukking in den Tower werd gevangen gezet, beklaagde zich bitter over het slechte gehalte zijner troepen en over het gemis aan overeenstemming onder de aanvoerders. De vloot zeilde, toen men van Hispaniola moest terugtrekken, naar Jamaica, dat zonder veel moeite veroverd werd en sedert in handen der Engelschen bleef, onder wier bestuur het een der bloeiendste Westindische koloniën werd; eerst in 1670 legde Spanje zich bij het verlies er van neer.

Een der eerste Engelsche gouverneurs, Sir Thomas Modiford maakte gaarne gebruik van de diensten, die vrijbuiters, als Mansfield en anderen konden bewijzen tegen de Spanjaarden en tegen de Fransche en vooral de Hollandsche mededingers. Den laatsten werd het voor den smokkelhandel zoo gunstig gelegen eiland Curaçao ook door de Engelschen misgund. Vier jaar voor den boven vermelden, mislukten Franschen aanslag op het eiland was een troep van 600 boekaniers onder Mansfield, met Morgan als onderbevelhebber, uitgezeild, om „Curaçao and the Goat-Islands of Aruba and Banari" te veroveren. Volgens Hamelberg mislukte deze onderneming echter door oneenigheid onder de deelnemers, waarna ieder op eigen gelegenheid op roof uitging. Bij een dezer tochten werd het eiland Santa Catalina, vanwaar Panamá met succes bedreigd kon worden, door Mansfield en Morgan veroverd. De eerste viel kort daarop in handen der Span-

jaarden en Morgan werd nu het erkende hoofd der vrijbuiters. Als zoodanig maakte hij zijn naam geducht in de geheele West. Bij eenige zijner tochten, o.a. bij den aanval op Puerta-Bello in 1668 en bij dien op Panamá was Exquemelings tegenwoordig, bij den laatsten ook wellicht de Hollander Jan Erasmus Reyningh. Volgens Hamelberg was deze het misschien, die de huizen bij het fort van Chagres in brand schoot. Exquemelings verhaalt dit voorval als volgt: „Een van de Rovers wierd een pijl door syn schouder geschooten; hy trock deselve met een furie door de schouder heen / en nam een party Catoen / dat hy in syn sack hadt / dee dat aen de pyl vast / en stack hetselve in de brandt; doen 't selve wel in de brandt was / stack hy de pijl in syn Roer / en schoot die op eenighe huysen in 't Kasteel / die met palmiste bladeren bedeckt waren: d'andere Rovers dit siende / begonnen het selve oock te doen. Eyndelyck geluckte haer pracktijck / soo dat de daecken van twee à drie huysen in de brand raeckten."

Deze onderneming tegen Panamá werd, daar de boekaniers toen een hoofd hadden, dat gehoorzaamheid wist af te dwingen, met succes bekroond. Evenals bij den beraamden aanval op Curaçao in 1666 was echter het gemis aan discipline onder de bandelooze gasten vaak oorzaak, dat niet meer dan een zeer tijdelijk voordeel behaald werd Boekaniers waren te gebruiken als hulptroepen, zelfstandig konden zij niet in onderling verband optreden. Morgan had dan ook, om hunne samenwerking te behouden, voor den aanval op Panamá heel wat toezeggingen moeten doen en naar Exquemelings verhaalt, moest iedere deelnemer vooraf getuigen, dat hij het eens was met de gemaakte bepalingen, die vooral betrekking hadden op belooning voor buitengewone dapperheid. Hij vermeldt daaromtrent: „Daer na wierd'er een vergeldinge toegeleydt voor die geenen / die eenighe genereuse actie souden doen tot afbreuck van den vyandt / als namelijck voor die 't eerste de Vlagh van een Fort soude strijcken / ende d'Engelsche vlagh daer op setten / die soude buyten syn deelinghe noch vijftigh stucken van achten genieten; die

een gevangen nam / en aenbrocht in tijdt van noodt / soude buyten syn deelinge ghenieten twee hondert stucken van achten; de Granadiers / die gestelt waren om granaten in een kasteel te werpen / souden voor yder granaed / diese in het Kasteel geworpen hebben / buyten haer part / genieten vijf stucken van achten."

Behalve de bijzondere bepalingen, die voor deze gelegenheid werden vastgesteld, was er een vrijwel algemeen erkend soort reglement, aan de bepalingen waarvan de vrijbuiters zich onderwierpen. Zoo was er een eigenaardige gewoonte, waaraan zij hun naam van „Brethren of the Coast", zooals zij zichzelf bij voorkeur noemden te danken hadden, n.l., dat ieder een zijner makkers als wapenbroeder koos, met wien hij in den strijd samenwerkte en van wien hij alles erfde, in geval hij sneuvelde of op andere wijze om het leven kwam. De meeste bepalingen hadden betrekking op de wijze van verdeeling van de buit en op schadeloosstelling voor verminkingen. „Buyten syn part" doelt dan ook op het deel, dat ieder volgens algemeene gewoonte van het geroofde toekwam. Die gewoonte schreef o. a. het volgende voor: De behaalde buit werd gelijkelijk onder de deelnemers aan iedere expeditie verdeeld. Vooraf werden er echter bijzondere belooningen toegekend en wel aan den kapitein van een schip 4 à 5 matrozendeelen voor het gebruik van zijn schip en bovendien nog 2 deelen voor hemzelf. Een jager kreeg vooraf 200 srukken van achten, een timmerman 100 à 150, een chirurgijn 200 à 250 naar gelang van de grootte van het schip enz. Verminkten werden daarna schadeloos gesteld. Het verlies van den rechterarm werd vergoed met 600 stukken van achten of 6 slaven, dat van den linkerarm met 500 stukken van achten of 5 slaven, en zoo naar gelang van het belang van het verloren of onbruikbaar geworden lichaamsdeel.

Voor Morgan, den aanvoerder bij de verovering en plundering van Panamá had Exquemelings, hoewel hij de wreedheden der flibustiers herhaaldelijk afkeurt, wel respect, waartoe wel zal bijgedragen hebben, dat deze later een voornaam heer werd; minder goed is hij echter te

spreken over zijn eigen landgenoot Roc, die algemeen gevreesd werd, wat niet te verwonderen is, als men weet, dat deze de liefhebberij had, als hij eens op Jamaica of elders ging passagieren, met een scherp geslepen hartsvanger in den arm te wandelen, waarmede hij iedereen te lijf ging, die hem op een wijze aankeek, die niet in zijn smaak viel. Roc was een Groninger van geboorte; hij was reeds als kind met zijne ouders naar Brazilië gegaan en was dan ook algemeen bekend onder den naam van „Roc de Braziliaan". Nadat Brazilië weer in handen der Portugeezen gekomen was, zwierf hij van eiland tot eiland en raakte ten slotte op een vrijbuitersschip verzeild. Bij gelegenheid eener muiterij werd hij door de bemanning daarvan als aanvoerder gekozen en werkte geruimen tijd met Reyningh samen, die aanvankelijk onder hem diende.

Ten slotte werd hij gevangen genomen en op een Spaansche galei naar Spanje gezonden; op reis deed hij dienst als visscher en wist daarmede 500 stukken van achten te verdienen, welke som hem in staat stelde na aankomst in Spanje uit zijne gevangenis te ontvluchten, zich naar Jamaica te begeven en zich weder bij zijn makkers te voegen.

De meesten daarvan zijn alleen bekend onder hunne bijnamen. Onder de Franschen had men b.v. François Lolonais, die dien naam te danken had aan zijn geboorteplaats, les Sables d'Olonne. Hij werkte geruimen tijd samen met een aanvoerder uit het Noorden van Spanje, Miguel el Basco, die na eenigen tijd voldoende geroofd had om zich bij wijze van een rentenier op Tortuga te vestigen. Een beraamde aanval op Maracaibo leek hem echter verleidelijk genoeg, om hem uit zijn „otium cum dignitate" te lokken en er een belangrijk aandeel aan te nemen. Lolonais schijnt nog een graadje wreeder dan Miguel, Roc en anderen geweest te zijn, hij werd bij gelegenheid van een rooftocht in Nicaragua door een Indiaan vermoord. Een der illustraties, die in het werkje van Exquemelings voorkomen, vertoont hem bij een gevecht voor de muren van Maracaibo, terwijl hij in het uitgesneden hart van een gesneuvelden Spanjaard bijt. De

schrijver-vrijbuiter heeft van hem een blijkbaren afkeer, die volkomen gerechtvaardigd schijnt. Na zijn dood in Nicaragua vermeld te hebben, voegt hij erbij. „Dit is het endt van een mensch, die soo veel onschuldigh bloedt gestort en soo veel gruwelen bedreven heeft."

Tijdens den oorlog van 1672 nog traden de boekaniers op verschillende plaatsen zeer actief op en aan verschillende ondernemingen tijdens den negenjarigen oorlog namen zij eveneens deel. In het laatste deel van de 17e eeuw waren de toestanden in de West echter zoodanig veranderd, dat van verschillende zijden pogingen gedaan werden, om hun zelfstandig optreden te beperken en hen aan zekere tucht te gewennen. Vooral van Engelsche zijde werd dit het eerst met eenig succes beproefd. Dit laatste was vooral te danken aan de omstandigheid, dat Henry Morgan door zijn vroegere kameraden niet meer vertrouwd werd en hij het voorzichtiger oordeelde, maar met hen te breken en de zijde van het Engelsche gezag te kiezen. Zijn tocht naar Panamá was zijn laatste flibustiersbedrijf. Daarbij had hij de vijandelijkheden tegen Spanje te lang voortgezet, zelfs nog nadat inmiddels vrede tusschen Engeland en Spanje gesloten was. Hiervoor werd hij naar Engeland ter verantwoording geroepen, doch wist zich door omkooping van zijn voornaamste aanklagers zoo geheel vrij te pleiten, dat hij door Karel II zelfs tot knight verheven werd. Voortaan komt hij dan ook voor als Sir Henry Morgan en bekleedde tot 1688 het ambt van Gouverneur van Jamaica.

Sir Henry Morgan, de vroegere vrijbuiter, thans handhaver van het Britsche gezag, verzette zich voortaan met kracht tegen de buitensporigheden zijner vroegere makkers; hunne diensten werden alleen dan aanvaard, als zij zich eerst van kaperbrieven voorzien hadden, waarmede men trouwens zoowel van Britsche, als van Fransche en Spaansche zijde vrijgevig genoeg was. De hiervoor vermelde Jan Erasmus Reyningh was b.v. achtereenvolgens als kaper in dienst van den Engelschen Gouverneur van Jamaica, verkreeg daarop een kaperbrief van Spaansche zijde om op Engelsche schepen jacht te maken en had in

1673 van den Gouverneur van Curaçao, Jan Doncker, zulk een document verkregen, dat hem recht gaf, op Engelsche en Fransche schepen te kruisen.

In het laatste gedeelte van de 17e eeuw deden de boekaniers vooral dienst als hulptroepen bij gelegenheid van Fransche rooftochten in de West. Bij zijn mislukten aanval op Curaçao in 1678 b.v. had D'Estrées zich de medewerking verzekerd van 15 kaperschepen, waarvan hij, ten einde ze beter onder controle te kunnen houden, de bemanningen gedeeltelijk over zijn oorlogschepen had verdeeld, om hunne plaatsen door andere matrozen te doen innemen. Zulke hulptroepen werden in dien tijd geregeld gerecruteerd op St. Domingo. Daar had de Compagnie du Sénégal een kantoor voor den slavenhandel, waarvan destijds de, in de Surinaamsche geschiedenis bekende Jean-Baptiste Ducasse, een Béarnees, Directeur was. Zijn betrekkingen tot den negerhandel en zijn nauwkeurige bekendheid met de zeden en gewoonten der boekaniers en flibustiers maakten, dat hij een belangrijke rol kon spelen in de krijgsbedrijven in de West. Waren de Fransche legers onder het energieke beheer van Louvois, als minister van oorlog, onder de beste van dien tijd te rangschikken, met de marine was het minder goed gesteld. Veel animo, om bij haar te dienen, bestond er over het algemeen bij de Fransche zeelieden niet; kaapvaart en van tijd tot tijd zeeroof trok hen meer aan. Niet zelden vindt men de Franschen in de 17e eeuw en later dan ook aangeduid als „la nation pirate". Met het verkrijgen van zeeofficieren had men minder moeite dan met het volledig maken der bemanningen; officieren der koopvaardij en van het leger en vooral Maltheser ridders stelden zich daar voor gaarne beschikbaar en het commando over een eskader of vloot werd niet zelden toevertrouwd aan een generaal, die dan den titel van maarschalk verkreeg. Dat geschiedde b.v. met D'Estrées en met De Tourville. Het gelukte eigenlijk eerst tusschen 1680 en '90, eskaders van voldoende sterkte te vormen, waarvan 50 à 70 schepen voor de koloniën beschikbaar gesteld konden worden. Medewerking van particuliere reederijen was echter hier-

toe geruimen tijd noodig, zoowel in Frankrijk zelf, als in de koloniën.

Iemand, als Ducasse, die zoo noodig bij roof- en verwoestings-expedities in de West hulp kon verleenen, of deze zelfstandig kon organiseeren, was dan ook voor de regeering veel waard. Lodewijk XIV verleende hem den rang van „capitaine de vaisseau" en in 1689 kreeg hij opdracht, van St. Domingo naar Cayenne te gaan en vandaar te trachten, de kolonie Suriname te verwoesten en buit en voorraden, die hij daar vermeesterde, naar Cayenne te vervoeren. Het is bekend, dat door den dapperen tegenstand, dien hij bij het opvaren van de rivier ondervond, gedeeltelijk onder leiding van François van Aerssen, deze onderneming mislukte. Bij een tweeden raid tijdens den negenjarigen oorlog in de Westindische wateren, ditmaal tegen de Spaansche koloniën gericht, werd wederom de hulp van Ducasse en zijn vrijbuiters ingeroepen. Dat was bij den aanval van De Pointis op Carthagena, die beter dan die van Ducasse op Suriname gelukte, doch waarbij het duidelijk werd, dat door de officieele marine boekaniers wel als bruikbare, maar toch als minderwaardige hulptroepen beschouwd werden. In een verslag, omtrent dezen tocht, dat De Pointis in 1698 publiceerde onder den titel „Relation de l'expédition de Carthagène", verhaalt hij, dat de boekaniers hoogst ontevreden waren over de wijze, waarop zij behandeld werden, waartoe zij, van hun standpunt geredeneerd, ook alle reden hadden. Boekaniers en flibustiers waren van oudsher gewoon geweest, er op eigen gelegenheid op uit te trekken en handelden met den behaalden buit, zooals hunne gewoonten dat voorschreven, maar thans werd hun hulp eenvoudig gerequireerd en hadden zij zich te onderwerpen aan een commandant, die alles behalve gemakkelijk was.

Jean-Bernard, baron de Pointis, had reeds een belangrijke loopbaan achter zich. Nadat hij zich onderscheiden had in een tocht tegen de Barbarijsche zeeroovers en onder Tourville aan verschillende zeeslagen, o.a. aan dien van Beachy Head, had deelgenomen, was op zijn voorstel, gedeeltelijk door de kroon, gedeeltelijk door

particuliere reederijen een vloot bijeengebracht voor een tocht naar de West. Ducasse kreeg uit Frankrijk bevel, zooveel soldaten, als de veiligheid der kolonie veroorloofde, en verder flibustiers, te zamen 1200 man, als hulptroepen gereed te houden. Al spoedig werd hem duidelijk, dat noch hijzelf, noch zijn manschappen, veel genoegen aan hunne medewerking zouden beleven. Ducasse had, ofschoon Gouverneur van het Fransche gedeelte van St. Domingo, slechts den rang van capitaine de vaisseau en De Pointis bleek ongenegen, hem als van hoogeren rang te beschouwen en achtte eerbewijzen, als een Gouverneur toekwamen, voor een minderen in rang, dan hijzelf was, overbodig. Hij weigerde zelfs hem te erkennen als commandant van een zelfstandig hulpcorps. En hiervan was hij niet af te brengen; trouwens zijn reputatie was: „Il était capable de former un grand dessein en de rien épargner pour le faire réussir." Gespaard heeft hij althans Ducasse en dien boekaniers niet. Omtrent de laatsten verklaarde hij kortaf: „Daar ik hen beschouwde als onderdanen van Z. M., die de Gouverneur te mijner beschikking moest stellen, deelde ik hun mede, dat zij in mij een commandant zouden vinden en niet iemand, die deel nam in hunne ondernemingen." De verhouding was dus afgebakend; Ducasse en de vrijbuiters hadden eenvoudig te gehoorzamen. Vooral den eerste gaf dat heel wat moeilijkheden. De vloot van De Pointis kwam later aan, dan verwacht werd, wat al dadelijk onaangenaamheden met de flibustiers veroorzaakte. Deze toch waren gewoon, in verband met de weersgesteldheid en de heerschende winden, in het begin van het jaar uit te zeilen en moesten nu werkeloos blijven liggen. Met groote moeite wist Ducasse hen te bewegen, tot half Februari te wachten, het tijdstip, waarop de vloot verwacht werd. Deze kwam echter pas begin Maart bij Kaap Tiburon in het gezicht. Na haar aankomst stelde de Gouverneur Ducasse voor, een aanval te doen op de stad Santo Domingo, die nog Spaansch was, en welker vermeestering in het belang der Fransche kolonie op het eiland zou geweest zijn. Du Pointis besliste echter, daar elders meer buit te behalen zou zijn en

de reederijen, die schepen medegegeven hadden, belangrijke profijten verwachtten, dat men zou trachten, de stad Carthagena te vermeesteren. Daarheen begaf de expeditie zich dan ook en al dadelijk werd den boekaniers het gevaarlijkste werk opgedragen, n.l. de inneming van een op een heuvel gelegen kerk, waar een deel der Spaansche bezetting zich verschanst had en vanwaar de stad onder vuur genomen kon worden. Zij slaagden in de uitvoering van hun opdracht en deden dus hun reputatie eer aan. Want, toen De Pointis er tegenover Ducasse aanmerking op maakte, dat deze niet het geëischte aantal van 1200 nam beschikbaar had, had deze verklaard, dat zulks hem niet mogelijk geweest was, maar, dat iedere man ongetwijfeld wonderen zou verrichten. Voor die wonderen werden zij echter slecht beloond, want, toen kort daarna de stad was ingenomen, werd wel Ducasse tot Gouverneur benoemd, maar zijne boekaniers werden uitgezonden om een aanval van 10.000 Indianen af te slaan, die intusschen alleen door De Pointis gefantaseerd was, om een voorwendsel te hebben om hen weg te zenden. Tijdens hun afwezigheid werd de buit in veiligheid aan boord der schepen gebracht; 110 muilezels beladen met goud en zilver brachten in vier dagen voor een waarde van 8 à 9 millioen livres aan boord der Fransche schepen. Veel was bovendien ook nog, vooral door de officieren verduisterd, door sommigen tot een bedrag van 10.000 kronen. Ducasse schatte dan ook de totale buit op een waarde van 20 millioen (vermoedelijk livres), aan goud en zilver, waarbij dan nog de waarde der koopmansgoederen kwam. Officieren en reeders konden dus tevreden zijn.

Groot was echter de woede der boekaniers, die bij hun terugkomst bemerkten, dat hun het, volgens hunne opvattingen, gerechte aandeel ontgaan was. Hun plan, om het schip van De Pointis, de Sceptre, een fregat met 84 stukken geschut, aan te vallen, was onuitvoerbaar, daar de vrijbuitersschepen te klein waren en een protest van Ducasse had geen uitwerking. De commandant antwoordde eenvoudig: „De boekaniers zijn groote schurken en verdienden opgehangen te worden.” Ten einde raad be-

sloten deze daarom, Carthagena nog maar eens te plunderen en weg te voeren, wat nog overgebleven was.

Dit was de laatste maal, dat gebruik gemaakt werd van de hulp der vrijbuiters in de West. Zooals boven gezegd werd, begon men in Frankrijk, evenals in Engeland in te zien, dat zij niet alleen voor de Spanjaarden, maar ook voor de eigen koopvaardijschepen een gevaar opleverden. Na den vrede van Rijswijk is dan ook hun rol uitgespeeld. Voor de meesten werd het zeerooversbedrijf te gevaarlijk ten gevolge van het scherpe politie-toezicht in de Westindische wateren en noodgedwongen verwisselden velen het voor dat van visscher of planter. Alleen van tijd tot tijd, als de verleiding te sterk werd, konden enkelen wel eens geen weerstand bieden aan de verlokkingen van de vrije zee. Soms waren dat kapiteins, die als kaper uitgezeild, zich aan zeerooverij te buiten gingen. Dat deed b.v. de beruchte Captain Kidd, de held van vele romans en balladen. Weliswaar bedreef hij zijne meeste euveldaden niet in de Westindische wateren, maar volledigheidshalve moge het voornaamste uit zijn avontuurlijk bestaan hier nog ten slotte vermeld worden.

Robert Kidd was in New-York geboren en was in den negenjarigen oorlog belast met het commando over een Engelsch kaperschip. Hij genoot het volle vertrouwen van den toenmaligen Gouverneur van New-York, Sir George Bellemont. Door particuliere reeders werd in dien tijd een soort naamlooze vennootschap gesticht, die zich ten doel stelde, schepen uit te rusten, om wreedheid tegenover de bemanning van prijsgemaakte koopvaarders te beletten en tevens zeerooverij tegen te gaan. De Gouverneur was een der voornaamste aandeelhouders en op zijn aanbeveling verkreeg Kidd naast zijn kaperbrief een opdracht, jacht te maken op zeeroovers en buitgemaakte schepen in de haven van New-York op te brengen. De opbrengst van de buit zou voor het grootste deel ten voordeele van de aandeelhouders komen, nadat eerst 1/10 deel aan den Koning was afgedragen. Kidd zeilde uit met zijn schip, de Adventure, en had spoedig succes door het nemen van een Fransch vaartuig, dat hij over eenkomstig

zijn opdracht, naar New-York voerde. Daarna ging hij ertoe over, zijne bemanning belangrijk uit te breiden, zoodat hij, opnieuw uitgezeild ongeveer 150 uitstekende zeelieden onder zijn bevelen had. Hij bleef toen niet in de Amerikaansche wateren kruisen, maar maakte op zee zijn voornemen bekend, de kaperij eraan te geven en ten eigen profijte op zeeroof uit te gaan. Daartoe richtte hij den steven naar den Indischen Oceaan. Een der manschappen, die er niet volkomen mede instemde, sloeg hij met een emmer, die toevallig onder zijn bereik was, de hersens in, na welk overtuigend argument de rest, die er trouwens niet afkeerig van was, de nieuwe loopbaan te kiezen, geen verdere bezwaren opperde. Kidd maakte toen maanden lang, eenigen tijd zelfs in samenwerking met den beruchten zeeroover Culford, de Roode Zee en den Indischen Oceaan onveilig. Fransche, Hollandsche, noch Engelsche koopvaarders waren voor hem veilig. Toen zijn buit groot genoeg was, besloot hij de thuisreis te aanvaarden. Hij hoopte den Gouverneur, door een groot aandeel in de buit wel te kunnen omkoopen en zoo straffeloosheid te verkrijgen. Het bleek hem echter al spoedig, dat hij buiten den waard gerekend had. De tijden waren voor zeerooverij nu eenmaal voorbij en ofschoon Kidd de voorzorg genomen had, eerst eens poolshoogte te nemen, voor hij in de haven van New-York binnenviel, wat hem trouwens als spoedig ongeraden bleek, werd hij, zoodra hij binnen het bereik der autoriteiten kwam, gearresteerd en naar Londen getransporteerd. Daar werd hij ter dood veroordeeld en opgehangen, waarna zijn lijk geruimen tijd in de nabijheid van London-Bridge als een afschrikkend voorbeeld voor anderen, aan kettingen hangende werd tentoongesteld.

De Britsche regeering maakte dus wel degelijk ernst met de bestrijding van de zeerooverij en het lot van Kidd maakte zoo grooten indruk, dat een moraliseerende poeet een gedicht maakte, dat nog langen tijd daarna in Engeland en Amerika zeer populair was. Een paar coupletten ervan volgen hier ten besluite nog:

My name was Robert Kidd, when I sailed, when I sailed,
My name was Robert Kidd, when I sailed,
My name was Robert Kidd,
God's laws I did forbid, when I sailed,
And so wickedly I did, when I sailed.

I'd ninety bars of gold, as I sailed, as I sailed,
I'd ninety bars of gold, as I sailed,
I'd ninety bars of gold,
And dollars manyfold, as I sailed,
With riches uncontrolled, as I sailed.

Take warning now by me, for I must die, for I must die,
Take warning now by me, for I must die,
Take warning now by me,
And shun bad company,
Lest you come to hell with me, for I die.

De gegevens voor dit opstel zijn voor een deel ontleend aan:

James Rodway, The West Indies and the Spanish Main. London 1896.

Cl. H. Haring, Ph. D. Trade and Navigation between Spain and the Indies. London 1912.

James Burney F. R. S. History of the Buccaneers of America. London 1912.

ZEER AANMOEDIGENDE UITKOMSTEN VAN LEPRA-BEHANDELING

DOOR

JHR. L. C. VAN PANHUYS

Een jeugdig en begaafd hoogleeraar in de geschiedenis aan de Universiteit te Straatsburg, Prof. Albert Schweitzer, thans theologisch, medic. en phil. doctor; predikant, geneeskundige en cultuur-philosoof, tevens toonkunstenaar en geschiedvorscher, gevoelde zich in 1913, nog voor hij den dertigjarigen leeftijd had bereikt, door de kracht van zijn Christelijk geloof gedrongen om in de medicijnen te gaan studeeren en koos zich, na in zijn examens als geneeskundige te zijn geslaagd, op grond van dezelfde overtuiging tot taak, om in het hart van tropisch Afrika, bij de negerstammen van de Ogowé, zieken te genezen en te komen tot stichting van een hospitaal. „Mijn leerstoel aan de Universiteit te Straatsburg, mijn orgelspel en mijn literair werk liet ik varen, om als arts naar aeqatoriaal Afrika te gaan. Hoe kwam ik daartoe?" Zoo vangt zijn eenvoudig geschreven, in 1920 te Straatsburg uitgegeven boekje aan, getiteld: „Aan den zoom van het Oerwoud", waarvan (bij H. B. Tjeenk Willink te Haarlem) een Nederlandsche vertaling het licht zag. Later ging Prof. S., doch ditmaal niet vergezeld van zijne vrouw, opnieuw van Straatsburg naar de Ogowé terug. Daarvan verhaalt een tweede boekje: „Lambarene" door de zorg van denzelfden uitgever vertaald (door Mevrouw Eigenhuis—van Gendt) en in 1927 uitgekomen. De vragen, die Prof. S. zich stelt in beide werkjes, over de verplichtingen van het blanke ten opzichte van het zwarte ras, zijn inzicht over de kracht en den invloed van de (Protestantsche en Roomsch-Katho lieke) zending en zijne beschouwingen over den zwarten mensch, zijn de kennisneming overwaard. Maar ook van groote waarde schijnen den steller de opmerkingen en ervaringen toe van Prof. S. over de door hem waargenomen tropische ziekten; uitteraard die in het tweede boekje [1]) het meest, omdat de arts in het begin nog tegenover zooveel onbegrijpelijks stond.

[1]) De prijs van het gebonden werkje, dat 216 bladzijden en 6 platen telt, is ƒ 2.50.

Wij laten hier echter de mededeelingen over de sociale toestanden aan de Ogowé buiten beschouwing en willen evenmin gewagen van de behandeling van ziekten, al lijkt ons de humoristische strijd, die Prof. S. in zijn hoedanigheid van arts heeft moeten voeren tegen sommige eigenaardigheden van zijne patiënten, ook voor de geneeskundigen in Suriname van belang. Evenmin gaan wij in op de ons inziens beter door een deskundige in te leiden beschrijving van de uiterst merkwaardige genezingen van hardnekkige tropische zweren, en van andere ziekten. Wij bepalen er ons toe om zooveel mogelijk de woorden van Prof. S. weer te geven, waar hij vertelt van zijne behandeling van melaatschen.

In het begin verliep de behandeling, blijkens het eerste boekje, niet zeer vlot. Op raad van een emeritus-zendeling, die in Nieuw-Caledonië werkte, den Zwitser Delord, diende prof. S. chaulmogra-olie (Oleum gynocardiae), die walgelijk smaakt, toe in een mengsel van sesam- en aardnoten-olie, waardoor het geneesmiddel gemakkelijker te verdragen was. Omdat de melaatschen tegen een langdurige behandeling in de overvolle zieken-barakken opzagen, kwamen zij veelal slechts om de chaulmogra-olie te halen, die dan door rijkelijke vermenging met sesam- en aardnoten-olie voor innemen geschikt was gemaakt, om die dan thuis in te nemen. Dat er veel meer te bereiken zou geweest zijn, als daarbij nog geregelde inspuitingen met chaulmogra-olie waren gekomen, lieten de patiënten zich niet aan het verstand brengen.

Het tweede boekje meldt beter uitkomst. Daarin staat dat Prof S. en zijn assistent-geneeskundige, tengevolge van mededeelingen die zij in een geneeskundig tijdschrift vonden, een tijdlang proeven deden met ader-inspuitingen van chaulmogra-olie, in andere oliën en aether opgelost. Deze gaven hun slechts matig bevredigende resultaten. Dat deze dagelijks toe te dienen inspuitingen, als lang niet ongevaarlijk, in ieder geval altijd door een arts zelf moesten gedaan worden, ondervonden zij als een belangrijk nadeel dezer behandeling. Immers, waar moesten ze den tijd vandaan halen?

Sedert kwamen Prof. S. en zijn medewerker in de gelukkige gelegenheid chaulmogra-olie onder de huid te kunnen inspuiten.

Uit proeven, die Prof. Giemsa en zijn assistent Dr. Adolf Kessler, op voorkomende wijze voor hen genomen hebben, bleek, dat de chaulmogra-olie, die soms neerslag geeft, in aardnoten-olie goed opgelost blijft, indien men gelijke hoeveelheden van beide neemt. De door beide geneeskundigen toegepaste inspuitingen onder de huid met dit mengsel bleken pijnloos te zijn, goed te

worden verdragen en geheel onschadelijk te zijn. Op grond van deze resultaten behandelden zij lepra slechts met onderhuidhuidsche inspuitingen van chaulmogra-olie. Dit ging vlugger dan die in de aderen en kon, omdat het gevaarloos is, ook door doktersbedienden uitgevoerd worden. Op het laatst handelden ze zoo: vier deelen chaulmogra-olie werden in vijf deelen aardnoten-olie opgelost, waarbij beide oliën verwarmd werden. Daarna werd de oplossing gesteriliseerd; deze blijft lang steriel. De patient kreeg dagelijks daarvan $^1/_2$ tot 2 kubieke centimeter onder de huid ingespoten. Of nog grootere dosis op den duur goed verdragen zou worden, schreef Prof. S., wordt nog onderzocht. In te sterke oplossing kan chaulmogra-olie zijns inziens schadelijk werken. Hij noemt de resultaten van zijne behandeling *zeer aanmoedigend.*

Het bovenstaande overzichtje van een deel van den arbeid, die door een hoogstaand geleerde in de wildernis verricht is om, met terzijdestelling van eigen belangen, de smarten te kunnen lenigen van zijne ongelukkige gekleurde medemenschen, mag ons niet doen voorbijzien hoeveel in een deel van ons eigen land, door medeburgers, gedaan wordt tot hulp van de melaatschen. Wij bedoelen den steun aan en de maatregelen tot genezing van de melaatschen in het Gebiedsdeel Suriname.

In Suriname weet men het wel. Voor zich elders bevindende lezers teekenen wij dan aan, dat naast hetgeen door de geneeskundigen in Suriname in hunne particuliere praktijk tot bestrijding van lepra wordt gedaan, de Burgerlijke Geneeskundige Dienst aanhoudend doorgaat met inspuitingen van lijders met antileprol; dat behandeling met dat geneesmiddel en met chaulmogra-olie wordt voortgezet in de bijzondere stichtingen: in de St. Gerardus Majella-stichting van de Roomsch Katholieken, en in „Bethesda", de melaatschen-stichting beheerd door de Protestantsche Vereeniging tot verpleging van lepralijders in Suriname, alsmede in de Gouvernements-melaatschen-inrichting „Groot-Chatillon". Uit deze laatste inrichting konden in 1925 zes personen worden ontslagen; in de St. Gerardus Majella-stichting waren de resultaten van de inspuitingen, met antileprol te zamen met cycloform, bevredigend; op „Bethesda" waren zes lijders na die behandeling veel verbeterd (eveneens in 1925). Op 22 April 1927 bood Gouverneur Baron van Heemstra aan de Koloniale Staten ter goedkeuring aan eene verordening tot bestrijding van de lepra of melaatschheid, over welk ontwerp de Commissie

van Rapporteurs uit de Staten op 15 September een uitvoerig Voorloopig Verslag heeft uitgebracht.

„In Suriname doet men thans niet onder voor elders met het „aanpakken van het lepra-vraagstuk. Het is te wenschen, dat er „nog meer gedaan worde en met volharding, opdat de lepra spoe-„dig uit de kolonie moge verdwijnen."

Zóó schrijft de Heer F. P. Schuitemaker, arts, in het jongste nummer van de „Stemmen" uit Bethesda, en zóó zij het.

UIT DE PERS[1])

De Leprabestrijding met de Hydnocarpus-olie is geen nieuwe Engelsche vinding. — Over de hydnocarpusolie is in de Engelsche en daaruit overgenomen ook in de Hollandsche bladen, een aantal artikelen verschenen o. a. in het Algemeen Handelsblad en in de Nieuwe Rotterdamsche Courant waarvan ik het stuk van dit laatste blad hieronder citeer:

„De Engelsche bladen melden dat Britsche wetenschappelijke onderzoekers met succes een nieuw middel voor behandeling van lepra hebben toegepast, dat hydnocarpusolie heet en gebruikt zal worden bij een nieuwe campagne die binnenkort tot uitroeiing van de plaag begonnen zal worden.

Er zijn ongeveer vier millioen leprozen in de wereld en hiervan zijn er ongeveer anderhalf millioen in het Britsche rijk. Duizenden van hen zijn ondergebracht in een keten van leprozen-stations in Britsch-Indië en Afrika en men verwacht dat binnenkort vele andere centra geopend zullen worden.

Men bereidt hydnocarpus-olie uit de gedroogde vruchten van den tropischen Hydnocarpusboom en men is van plan dien in alle deelen van het rijk waar melaatschheid heerscht, aan te planten.

Men deelt mede dat in het beginstadium van de ziekte 100 pct. van de gevallen genezen en twintig tot dertig procent in gevorderde gevallen.

Sir Leonard Rogers, de secretaris van den Rijksbond tot bijstand aan melaatschen, die veel heeft gedaan tot bevordering van de onderzoekingen in Indië en een voornaam aandeel gehad heeft in de nieuwe ontdekking, zegt dat de behandeling voor gevallen in het eerste stadium zes maanden vereischt en wellicht een jaar wanneer de ziekte al een verder stadium heeft bereikt.

De kosten van de behandeling zijn in de laatste twaalf maanden zeer besnoeid en de doses die voldoende zijn voor een jaar behandeling, beloopen nu nog maar 2½ shilling."

Daarin wordt dus voorgesteld, dat de hydnocarpusolie en de bestrijding van de ziekte der Melaatschheid daarmede, zoude zijn een nieuwe Engelsche vinding. De lezer zal nader zien of dit waar is of niet.

Suriname is een land, waarvan men ook in Holland nog niet veel weet en in een heele boel dingen komen wij ook wel achteraan. Maar er zijn ook daden verricht in dit land, die succes hebben gehad vooral ook op medisch gebied en die niet vergeten mogen worden. In verband hiermede noem ik maar de bestrijding van de jaws (framboesia tropica) met het toenmaals pas ontdekte salvarsan (606 van Ehrlich en Hata).

Op aanraden van een eenvoudig Surinaamsch Distr. Geneesheer, Dr. S.

[1]) In verband met het in dit nummer voorkomende artikel van Jhr. L. C. van Panhuys nemen wij hier het belangrijke artikel van den heer F. P. Schuitemaker uit „*De Surinamer*" van 12 April 1928 over.

Redactie W. I. Gids.

Abrahams, namen Dr. L. A. Koch en Prof. P. C. Flu proeven in het Hospitaal, met succes. Daarna werd het toegepast op al de ruim 300 patiënten van de yaws inrichting te Groningen, met het verbazend succes, dat in 14 dagen tijd alle patienten beter waren (de ziekte duurt anders maanden of jaren) en de inrichting kon worden gesloten.

Het was in Suriname, dat dit middel voor het eerst en met dit succes werd toegepast.

Ehrlich heeft daarover zelf zijn dank betuigd aan Dr. Koch.

Eveneens met de leprabestrijding. Ook in deze zijn wij, ondanks geldgebrek en hulpmiddelen-tekort, een heel aantal landen vóór, zelfs ons Oost-Indië en passen wij de meest moderne bestrijdingswijze reeds lang toe. Dit zal u in mijn artikel nader blijken.

Nu over de z.g. nieuwe hydnocarpus olie.

Deze is niets anders dan de reeds zoo lang bekende Chaulmoogra olie. Men kan de Chaulmoogra als een verzamelnaam opvatten. Al de andere namen zijn die der planten, welke in meerdere of mindere mate of in andere bestanddeelverhouding dezelfde Anti-Lepra-olie bevatten.

De voornaamste is wel de Taraktogenos Kurzii (King) en soorten. Dan de Hydnocarpus-soorten en ten slotte de Oncoba echiriata.

De eerste en de laatste soort heb ik indertijd in Suriname geïmporteerd, gekregen van het Landbouwstation te Washington U. S. A., door bemiddeling van den Consul Gen. der Nederlanden te S. Francisco en den Ned. Gezant in Amerika (thans Gouv.-Gen. van Oost-Indië.)

De Taraktogenos Kurzii groeit hier goed (o. a. in den Cultuurtuin waaraan ik het grootste deel heb gegeven); de Oncoba kan vermoedelijk hier niet aarden om klimatologische redenen.

Van de hydnocarpus-soorten zijn de volgende bekend:

H. Castanea — H. Wightiana, — H. Anthelminthica — H. Alpina — H. Venenata enz.

Ten slotte heeft men nog de Asteriastigma Macrocarpa een plant, verwant aan de T. Kurzii, die ook de olie levert. Hoe nu de hydnocarpusolie als nieuw ontdekt middel bestempeld kan worden is mij een raadsel, want dit middel is mij reeds jaren bekend *ook uit de Engelsche* geschriften, o. a. uit het boek van Sir Leonard Rodgers (Leprosy) van 1925 of '26). Deze Rodgers is *dezelfde professor*, die in bovengenoemd stuk van de N. R. Ct. als een voornaam aandeelhouder in deze ontdekking wordt vermeld.

Dr. Lampe heeft de nieuwste samenstelling volgens Muir, medewerker van Rodgers (dat de naam Chaulmoogran draagt) reeds in 1927 hier medegebracht en het wordt thans door hem gebruikt.

Nog sterker bewijs wil ik hier naar voren halen: in Bulletin 1057 van de U. S. Department of Agriculture, getiteld: The Chaulmoogra Tree and some related species, staat een uitvoerige beschrijving van de hydnocarpus en hare soorten met de bestanddeelen en het gebruik deze hydnocarpusolie nauwkeurig aangehaald. En.... dit bulletin is verschenen *24 April 1922*, dus 6 jaar geleden. Hoe kan men thans in 1928 spreken van een nieuwe vinding?

Nu nog een en ander over de Chaulmogra olie en de bestrijding der lepra hiermede.

Hoelang geleden weet men niet, maar reeds zeer oud was de olie bekend in Siam, Assam, Burma en Bengalen, waar ook de bovengenoemde planten groeien, (zie mijn artikel in No. [1]). van deze courant, over de Chaulmoo-

[1]) Niet ingevuld. *Redactie W. I. Gids.*

gralegende. Het zijn de Amerikanen, die het eerst op de Hawaii eilanden *in het groot* de Lepra gingen bestrijden met de olie.

Maar in ruwen toestand was de olie haast niet in te nemen en de inspuitingen waren nog erger last, pijnlijk en maakten de patiënten dagen lang ziek, zoodat de meesten liever lepreus wilden sterven dan op deze wijze jaren lang voortbehandeld te worden.

Ook werd langen tijd de olie gehaald uit de Gynocardium Odorata welke boom later bleek verwante vruchten te bevatten, maar die niet de echte olie inhielden; vandaar dat men zooveel verschil in succes te boeken had en het middel soms heelemaal niet hielp.

Op het systeem van Dr. Power (een Engelschman), die de olie in zijn chemische bestanddeelen ging ontleden, bouwden de Amerikanen Dean en Mc. Donald te Hawaii voort en verkregen ten slotte het Aethylesterpreparaat, dat goed voldeed en gemakkelijk kon worden ingespoten. Maar reeds vóór dien had de Duitsche Prof. Engel Bei dit reeds gedaan. Hij noemde zijn preparaat Anti-leprol en de Engelschen kwamen met hetzelfde onder den naam Moogrol. Het middel van Dean werd later ook in Amerika door een firma geproduceerd onder den naam Chaulmestrol.

Het Antileprol (gemaakt bij Bayer & Co) werd reeds, ik geloof 20 jaar geleden, door Dr. J. F. Nassy in Suriname toegepast. Al deze middelen worden nu hoe langer hoe meer geperfectioneerd en ook goedkooper, zoodat men op den rechten weg is. Het Antipelrol met Cycloform, door mij reeds eenige jaren toegepast, is nog een der beste middelen, maar het schijnt, dat het middel van Muir (bovengenoemd) beter is en zeker goedkooper.

(Over de Chaulmoogra olie verschenen eenige jaren geleden verschillende artikelen van mij in „De West".)

De beide laatst genoemde middelen worden thans in Suriname in het groot toegepast. Het is voor mij verblijdend, dat nu, nadat ik lang daarvoor propaganda heb gevoerd, het Gouvernement deze taak ernstig en wetenschappelijk heeft aangepakt. De Geneeskundige dienst gaat systematisch het aantal gevallen na en de behandeling geschiedt volgens de meest moderne opvattingen en methoden. Dr. Lampe, Dr. Simons en hun medewerkers verzamelen hierdoor gegevens en statistieken, zooals we hier in Suriname met de oude dwangwet nooit hebben kunnen verkrijgen.

En mocht er hier en daar wel wat veel alarm geblazen zijn (ook ik heb dat gedaan), daardoor zijn wij op het goede spoor gekomen al zijn er nog groote moeilijkheden te overwinnen.

Onze nieuwe leprawet omvat ook de meeste nieuwe principes en alhoewel gedeeltelijk zelfstandig opgemaakt vindt men er alles in weergegeven, wat de gedachte is van de moderne leprabestrijding.

En de resultaten van de behandeling hier kloppen met die van het buitenland en zijn zelfs beter, omdat men in Suriname het eerst de hoogere doseering heeft toegepast.

Mijn taak op lepragebied in Suriname kan ik zoo langzamerhand als afgedaan beschouwen; de bestrijding is thans in goede handen en de propaganda, die ik heb gemaakt, had ten doel een beter lot voor den lijder te vragen, hem te doen beschouwen als een zieke, die ook behandeling noodig heeft, waar dit mogelijk is en te doen uitkomen, dat de gebrekkige gestichtsisolatie voor Suriname een onvoldoend middel ter bestrijding en dat buitendien zeer kostbaar is. Vergelijk daarmee eens de kosten der Poliklinische bestrijding van thans.

Tenslotte nog het volgende:

Ik zou gaarne gezien hebben, dat we onze eigen olie kunnen produceeren. Daarom voerde ik bovengenoemde plantjes in voor boschcultivatie. Het zal echter niet onmogelijk zijn, dat Chaulmoogra varieteiten in ons land groeien. Zou dit niet iets voor onze plantkundigen zijn, om dat na te gaan?

We hebben nu de plantjes ter vergelijking en de literatuur is er. Het zou de productie zeer gemakkelijk maken.

Eindelijk nog deze opmerking: De lepra in Suriname behoeft geen beletsel te zijn voor immigratie van Europeanen of plantage-arbeiders; voor hen is het gevaar miniem, zooals ik reeds vroeger geschreven heb.

F. P. SCHUITEMAKER, *Arts*

Dr. Walter E. Roth over de Wai Wai. — Dr. Walter E. Roth of the Christianburg Magistrate's Office, Demerara River [1]), writing on June 8th 1927, encloses an article from *The Daily Argosy* (Georgetown, British Guiana) of may 22, 1927, in which he challenges Mr. A. Hyatt Verrill's article on the Wai Wai in the *Wide World Magazine* of May 1926. According to Dr. Roth the only approach to this people is by water and the sole difficulty is that of finding appropriate timber for suitable boats, the Wai Wai living on the uppermost reach of the Essequibo, a twelve day's boat trip from the head of the Kuyuwinni in country belonging to the Wapishana, their nearest neighbors to the north and west. According to Dr. Roth, Mr. Hyatt erroneously describes the women, not the men, as manufacturing hammocks, and a chief as wearing a loin cloth of bark instead of finely woven and dyed cotton. Dr. Roth mentions other inaccuracies and arrives at the conclusion that „*Mr. A. Hyatt Verrill has never been to the Wai Wai country or seen its people.*"

(*American Anthropologist*, Vol. 30, No. 2 April-June 1928, pp. 357—358).

---

[1]) Dr. Roth is kort geleden benoemd tot Curator van het Museum te Georgetown, Britsch Guiana. (*Redactie W. I. Gids*)

DE OUDSTE KAARTEN VAN HET EILAND CURAÇAO

DOOR

P. A. EUWENS O. P.

De zaak, die ik hier wensch te bespreken, raakt niet de vraag, op welke oudste kaarten van het nieuw ontdekte werelddeel Amerika het eiland Curaçao voor het eerst voorkomt. Hoewel zeer interessant wil ik deze kwestie thans niet aanroeren. Dit opstel handelt alléén over de oudste kaarten van Curaçao, dus dezulke, waarop het eiland afzonderlijk staat geteekend.

De oudste bekende kaart van Curaçao is die, welke voorkomt in het werk: „Historie ofte Jaerlijck Verhael vande verrichtinghen der Geoctroyeerde West Indische Compagnie, zedert haer Begin tot het eynde van 't jaer 1636; Beschreven door Johannes de Laet, Bewinthebber der selver Compagnie. Tot Leyden, bij B. ende Abr. Elsevier, Anno 1644".

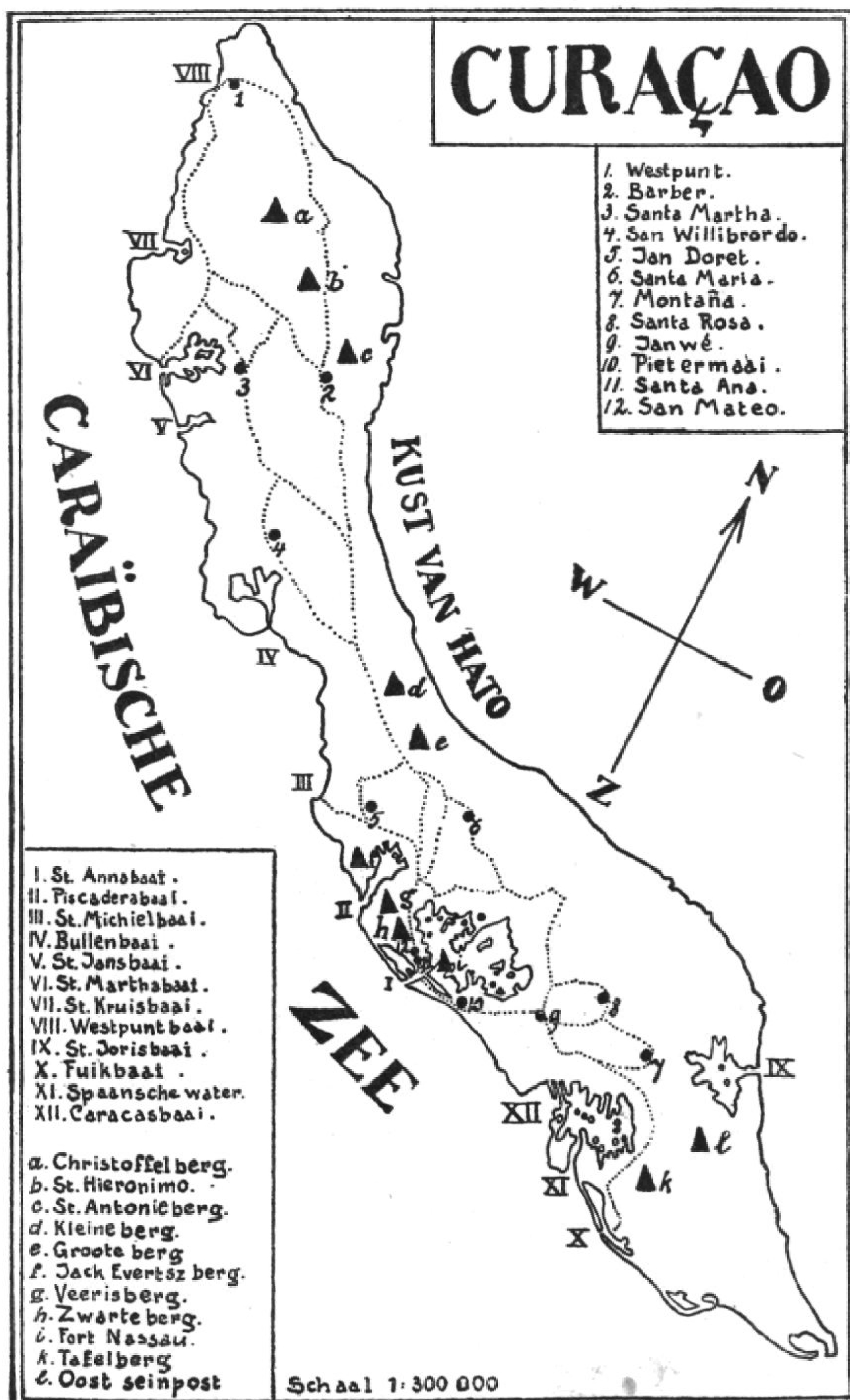
In zijn werk: „De Nederlanders op de West-Indische eilanden" Amsterdam, J. H. de Bussy, 1901 heeft de schrijver J. H. J. Hamelberg tegenover bladz. 30 die kaart opnieuw afgedrukt en in het bijbehoorend deel „Documenten" op blz. 29 de toelichtingen van De Laet tot die kaart (Vgl. daarmee ook bl. 25) erbij gevoegd.

Als men deze kaart (No. II) vergelijkt met een van den laatsten tijd (No. I), dan valt bij No. II allermeest op de vorm van het eiland, die te veel lijkt op een maansikkel, omdat het Westelijk gedeelte van het eiland te veel naar het Noorden is omgebogen. Met een klein beetje inschikkelijkheid en zonder te veel op kleine onderdeelen de aandacht af te leiden; komen de kustlijnen in hoofdzaak dus op beide kaarten vrijwel met elkander overeen.

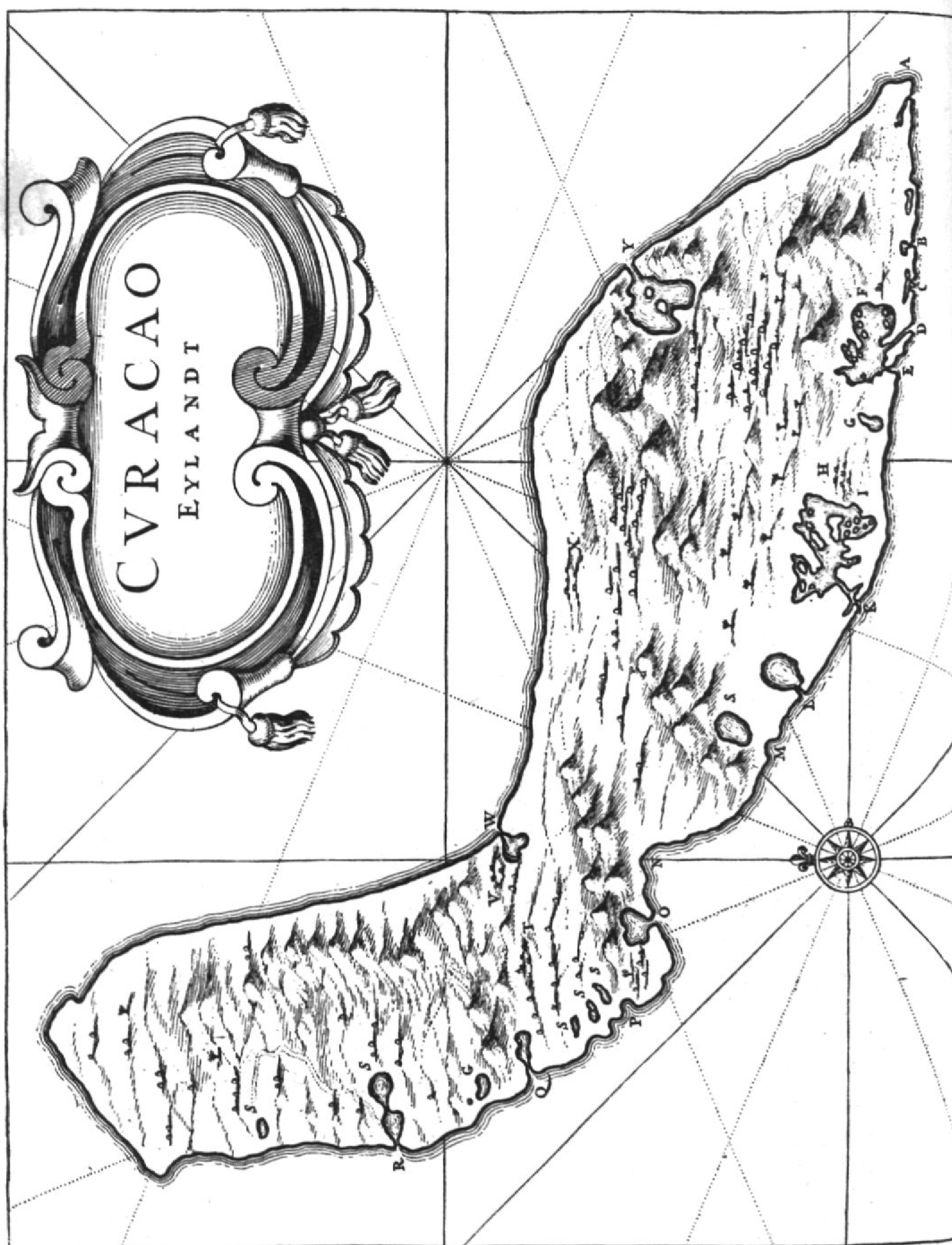
Dit valt te meer te bewonderen, als men weet, dat deze kaart van De Laet geheel oorspronkelijk werk is, waarbij geen gebruik kon worden gemaakt van reeds vroeger bestaande kaarten, en dat ze waarschijnlijk reeds hetzelfde jaar 1634, dat Curaçao op de Spanjaarden veroverd werd, gemaakt werd, zoodat J. de Laet met het volste recht van deze kaart kon zeggen: „de inghevoegde af-teeckeninghe (van dit Eylandt), de ware ghestalte en de streckinghe soo naer ghelijck ghenomen, als voor als noch, moghelijk is gheweest".

Tot beter begrip van deze kaart (No. II) en tot nadere verklaring van de letters, die er op voorkomen, ook om een vergelijking met de beide hierna te bespreken kaarten van Spaanschen oorsprong mogelijk te maken, is de toelichting van De Laet bij deze kaart noodzakelijk, waarom ik deze hier geheel laat volgen:

„de onse hebben in 't eerste gheoordeelt dat het (eiland Curaçao) in sijn om-vangh hadde by de vijf-en-twintich Duytsche mijlen; doch daer naer naer het Noorder-ghedeelte vrij wat langer bevonden hebbende, acht-en-twintich. 'T ghedeelte van 't Eylandt gheteeckent met de letter A. is het Oost-punt van 't selve: B. is een kleyn onbequaem gat: C. een Haventjen bij de onse ghenaemt de *Fuyck*: D. is een van de voornaemste Havenen, by de Spagnaerden ghenaemt *Sta Barbara*, hebbende een diep ende schoon inkommen, streckende Noordt ten Westen ende Noordt-Noordt-West, ende daer naer gantsch West, soo dat met de geduyrende Oostewinden daer wel is in te kommen, doch weder beswaerlijck uyt te lopen, hier staet een vervallen Kercxken ofte Capelleken, gheteeckent met de letter F. het binnen-meyr is schoon, men kan 't over ende weder laveren, ende anckeren waer men wil; daer ontrent is mede een Spruyt ofte Ader van versch water in een ghegraven kuyl uytkommende, waerin oock bij de grootste drooghte water verblijft: soo dat het Vee hier met menichte komt drincken: de Indianen hebben voor desen hier een woon-plaetse ende hoven ghehadt, de welcke nu vervallen sijn, naer dat den Spaanschen *Gouverneur* 't volck gheleght heeft aan *Sta Anna*: in 't Meer wordt veel goede Visch ghevangen. E. is een bequame Baye. G. een Sautpanne daer de Inwoonders haer van dienen. H. is het dorp *Sta Anna*, daer de meeste Indianen nu woonen. I. is het Quartier van ons volck, ende de water-plaets: K. is het inkommen van 't Lack van *Sta Anna* ende de voornaemste Haven, hebbende in 't in-kommen seventhien ofte achtthien vadem waters. Noordt ten Oosten in-streckende. L. is een kleyn Haventjen voor Boots, genaemt *St. Miguel*; hier staet een Hof met weynich Vruchten, daer en is gheen versch water, ten ware men met putten te graven 't selve konde bekommen. M. is een bequame Baye. N. een grooten in-bocht, bij de Spagnaerden genaemt *el Pascadero*. O. een Haventjen ghelijck dat van *St. Miguel*, by de Spaensche ghenaemt *Sta Martha*. P. de Baye *Sta Maria*. Q. het Haventjen *St. Juan*, van ghelijcke ghestalte als dat van *St. Miguel* en heeft inde drooghe

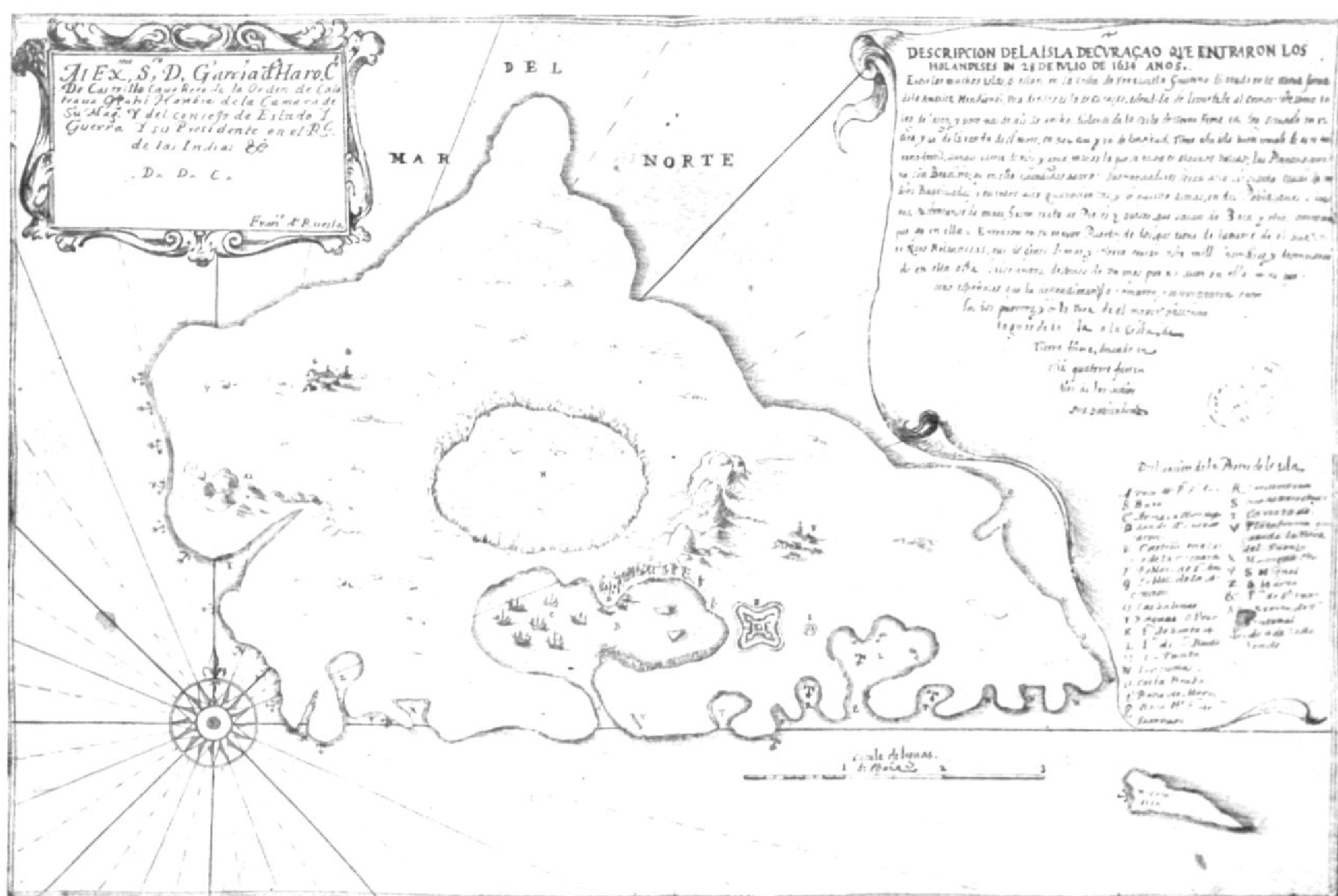

I Kaart van Curaçao.

II Kaart van Curaçao uit De Laet (1644).

III. Oude kaart van Curaçao (No. 13)

IV. Oude kaart van Curaçao (No. 14)

tijdt gheen water, hier om her plegen oock Indianen te woonen, eerse vervoert wierden naer *Sta Anna.* R. is een bequame Baye, ghenaemt *Sta Cruz,* doch daer en is gheen versch water, is anders hier bequaem leggen voor de Schepen. S. zijn verschoyden saute binnen-wateren, welcker gheleghentheden hier naer sullen werden aen-gheroert. T. zijn eenighe vervallen Huysen van 't Dorp *St. Juan,* welck voor desen hier heeft gheleghen. V. is 't Dorp *Ascension,* daer noch eenige Indianen woonen, heeft voor desen een groote Vlecke geweest. W. een kleyn onbequaem gat. X. zijn eenighe vervallen Huysen, daer de Indianen eertijds hebben ghewoondt [1]) Y. een onbequaem gat, ghenaemt *St. Joris*

In de laatste twee jaren ben ik aan het snuffelen geweest in het wereldberoemd Archivo de Indias, het oudkoloniaal archief van Spanje te Sevilla. Ik heb dat onderzoek helaas niet persoonlijk zelf ter plaatse kunnen instellen, maar aan anderen moeten overlaten. Maar ondanks den grooten afstand kon ik gelukkig toch zelf de leiding in handen houden. Dit werd mij betrekkelijk gemakkelijk gemaakt.

Tijdens mijn verblijf in Holland in 1921—'22 vernam ik, dat er met medewerking van de Commissie voor 's Rijks geschiedkundige publicatiën in bovengenoemd archief te Sevilla een onderzoek naar archivalia op onze koloniale geschiedenis betrekking hebbend gedaan werd. Een Amerikaansche dame Miss J. A. Wright, op Cuba geboren, en goed van de Spaansche taal op de hoogte, die ook in opdracht van de Amerikaansche Regeering daar onderzoekingen naar archivalia omtrent Florida deed, was met dit onderzoek belast. Dat dit onderzoek werkelijk aan deskundige handen was toevertrouwd, bewijst het lijvig dossier van ruim 100 groote folio bladzijden, den inventaris of korten inhoud bevattend van alle documenten, opgetast in 170 liassen of bundels, door haar onderzocht.

Elke bundel documenten is in het archief te Sevilla gemakkelijk terug te vinden, omdat ze alle met de volgende letters E, C en L gemerkt zijn, b.v. E 54 C6 L 10, hetgeen beteekent Estante (vak of rek) 54. Cajon (lade of plank) 6. Legajo (bundel) 10. Bovendien zijn van elken bundel ook de documenten nog genummerd in de volgorde, waarin zij liggen.

---

[1]) Volgens de ligging op deze kaart kan met X niets anders dan Hato bedoeld zijn.

Met toestemming van Dr. N. Japikse mocht ik het dossier van Miss Wright ter inzage ontvangen en afschrift nemen van hetgeen voor mijn speciaal doel (de geschiedenis van Curaçao) mij het meest belangrijk voorkwam.

Na heel veel tegenslag mocht het mij eindelijk gelukken te Sevilla een zeer geschikt persoon te vinden om voor mij de gewenschte stukken in dat archief op te zoeken en te copieeren. De inventaris van Miss Wright wees mij den weg, welke stukken voor mij van eenig belang konden zijn. Zoowel uit dezen inventaris als uit de talrijke documenten, waarvan ik reeds een afschrift ontving, is mij reeds meer dan afdoende gebleken, dat dit archief te Sevilla voor onze koloniale geschiedenis van onschatbare waarde is.

In die inventaris van Miss Wright trok mijn bijzondere aandacht E 152 C 4 L 13, in welken bundel onder No. 13 en 14 twee kaarten van het eiland Curaçao vermeld stonden. Deze beide kaarten wensch ik hier met bijvoeging van de foto's, die mij uit Sevilla werden toegezonden, nader te bespreken.

De oorspronkelijke kaarten hebben de volgende afmetingen: No. 13 (zonder de rand) is 425 m.M. lang en 292 m.M. breed; No. 14 heeft geen rand en is 420 m.M. lang en 279 m.M. breed.

Wanneer men deze beide Spaansche kaarten met de twee reeds besproken Hollandsche vergelijkt, vallen ze op het eerste gezicht geweldig tegen en maken ze, vooral No. 14, zelfs een grappigen en potsierlijken indruk.

Men zou zeggen, dat bij No. 14 de teekenaar maar een willekeurigen vorm aan de kustlijn heeft gegeven, zoodat de gedaante van het eiland in niets gelijkt op de werkelijkheid [1]).

De Zuidkust is nog het best en meest betrouwbaar. Ook

[1]) Merkwaardig is echter, dat de vorm van het eiland op deze kaart (No. 14) nog het meest het idee benadert, dat Las Casas met zijn tijdgenooten zich een eeuw vroeger van de gedaante van het eiland gevormd had. In zijn werk: „Historia de las Indias, libr. II, Cap. 2 zegt hij: „Aquella isla (Curazao), que casi es redonda y tenía de circuito 20 leguas." (Dit eiland (Curaçao), dat bijna rond van vorm is, en 20 mijlen (van één uur gaans) in den omtrek meet).

de topographie van het inwendige van het eiland laat veel te wenschen over.

Men vraagt zich af, of deze twee kaarten het eenig geographisch resultaat moeten heeten na ruim 100 jaren rustig bezit van het eiland, terwijl de Hollanders reeds binnen een jaar een veroverd land zóó nauwkeurig in kaart hebben gebracht, dat het bewondering afdwingt. Als men de zaak echter wat meer op den keper beschouwt, valt er heel veel van deze scherpe kanten weg. De eerste kaarten van de Nieuwe Wereld, naar gelang ze bij stukken en brokken werd ontdekt, werden gemaakt door of op aanwijzing van de Spaansche zeevaarders en ontdekkingsreizigers. Die kaarten waren in het begin nog zeer primitief en oppervlakkig, lieten het inwendige der ontdekte kust — het binnenland — vrij wel in blanco, bepaalden zich in hoofdzaak tot de kustlijn met de baaien en inhammen, met de zeegaten en waterwegen d.i. de mondingen der groote rivieren. Het waren kaarten uitsluitend ten dienste der zeevaarders.

Zóó is de eerste kaart van Curaçao van De Laet gemaakt door zeevaarders, door den veroveraar van het eiland, kapitein van Walbeeck, of althans onder zijn toezicht.

Bovendien werd deze kaart gemaakt op het eiland zelf, reeds in de eerste dagen na de in bezitneming, nadat van Walbeeck „alle de ghelegentheit" van het eiland bezichtigd had. Deze kaart diende ter verduidelijking van de toelichtingen (boven vermeld), die aan de Bewindhebbers der West-Ind. Compagnie in Holland werden toegezonden. Ook op deze kaart is het meeste werk gemaakt van de Zuidkust met zijn havens en baaien, omdat alléén deze voor de scheepvaart toegankelijk en van belang was, als een wegwijzer voor de schepen, die in de toekomst van Holland uit het eiland zouden bezoeken.

Met deze twee Spaansche kaarten staan de zaken echter geheel anders. Meer dan 100 jaren, vóórdat de Hollanders dit eiland in bezit namen, reeds in de eerste jaren nà 1500, was Curaçao met Bonaire en Aruba, tot de islas inútiles verklaard, eilanden dus, die van geen nut waren,

die niets opbrachten, dus noch voor den handel, noch voor de scheepvaart iets te beduiden hadden. Zelfs ondanks zijn mooie haven had Curaçao in die dagen niet de minste waarde voor de scheepvaart, omdat het geen aanloophaven was of kon zijn voor de schepen, hetzij om te proviandeeren, hetzij om hier lading in te nemen of te lossen.

Het weinige, wat Curaçao opleverde, het Braziliehout (stokvisch- of verfhout = Haematoxylon Brasiletto), huiden en wat kaas, kon heel gemakkelijk met kleine scheepjes naar Coro of La Guayra verscheept worden, die op betrekkelijk geringen afstand aan de Vaste Kust (Tierra Firme) lagen, en door de Indianen met hunne kleine vaartuigen (canóas of piraguas) zonder hulp van compas of loods te vinden waren.

Zelfs het zout van de salignes (zoutpannen) van het eiland, dat voor de Hollanders wel het hoofdmotief vormde om het eiland in bezit te nemen, gebruikten de Spanjaarden nog niet eens als uitvoerartikel, omdat zij dit in grooten overvloed aan de Vaste Kust zelf, bij het schiereiland Punta de Araya (Cumaná), konden krijgen.

Terwijl reeds op de vroegste zeekaarten der Nieuwe Wereld de ligging van Curaçao nauwkeurig staat aangegeven, is het vrij wel zeker, dat er tijdens het Spaansche bestuur (dus tot 1634) geen afzonderlijke kaarten van het eiland bestaan hebben. Zij hadden ook geen doel.

Doch zoo gering en onbeduidend het voordeel was, dat het eiland voor Spanje opleverde, zooveel grooter gevaar en nadeel dreigde er, zoodra dit eiland, gelegen te midden van tal van Spaansche koloniën, in vijandelijk bezit overging, omdat het als basis voor de kaapvaart en voor aanslagen op de nabijgelegen kust zou gebruikt worden.

Dat gevaar, „sinds de Hollandsche zeeroover zich op het eiland Curaçao genesteld heeft" [1]), voelden de Gouverneurs van de Spaansche hoofdstations in deze streken, Coro, Carácas, Cartagena en Sto Domingo, terdege en veel

---

[1]) Aldus schreef de Spaansche Bisschop van Coro (Venezuela) aan Z. M. den Koning van Spanje in een brief van 15 Juni 1636. (Archivo de Indias de Sevilla).

meer dan men in Spanje zelf er zich van bewust was. Vandaar hun talrijke vertoogen en hun dringende bede een krachtige vloot te zenden om de Hollanders van Curaçao te verjagen [1]).

* * *

De groote onnauwkeurigheid dezer Spaansche kaarten, vooral wat de kustlijn betreft, is voldoende hieruit te verklaren, dat deze kaarten zeker niet op het eiland zelf gemaakt zijn. Dat blijkt al terstond hieruit, dat zij pas gemaakt zijn, toen de Spanjaarden reeds van het eiland waren verdreven. De datum van 4 December 1634 op kaart 13 en het uitvoerige bijschrift bovenaan ter rechter zijde op kaart No. 14 laten daaromtrent niet den minsten twijfel over.

Een tweede vraag is, wáár dan deze kaarten gemaakt zijn. In het eerst was ik van meening, dat ze vervaardigd waren te Carácas (Venezuela) door den teekenaar Franc[o] de Ruesta op mondelinge aanwijzingen van eenige Spanjaarden en Indianen, die kort te voren door de Hollanders van het eiland weggevoerd en naar Coro, aan de tegenover gelegen kust van het Vasteland, waren overgebracht. Ik kwam tot die conclusie door een foutieve opvatting van het volgende bijschrift op kaart No. 13.

Descripción de la Isla de Curazao

Sacola de los Papeles que vinieron á el R[l] Consejo d'las Indias d'Franc[o] Nuñez Melian, Governador d'Venezuela.
Fechos en Caracas en 4 d'Dic[bre]. d'1634 Años
Franc[o] d'Ruesta.

Wat vertaald luidt:

Beschrijving van het eiland Curaçao

Opgemaakt (door Franc[o] de Ruestra) uit de papieren (documenten), die bij den koninklijken Raad der Indiën

[1]) Zie de aanteekening onder dit opstel.

zijn binnengekomen van Franc° Nuñez Melian, Gouverneur van Venezuela.

(Deze documenten zijn) Gemaakt te Carácas den 4 December 1634. Franc° de Ruesta

He woord *vinieron* (ingekomen n.l. bij den Kon. Raad van Indië) kan alleen gebruikt zijn door iemand, die in Spanje bv. in Sevilla woonde, waar die Kon. Raad zetelde, dus niet door iemand in Carácas (Venezuela), vanwaar die stukken waren opgezonden. Ook de meervoudsvorm van het verleden deelwoord *fechos* (oud-Spaansch in plaats van *hechos*) kan alleen slaan op *papeles*, zoodat de beteekenis is, dat die papieren (brieven en documenten), gemaakt (geschreven) te Carácas, afkomstig van den Gouverneur aldaar Francisco Nuñez Melían, bij den Kon. Raad (te Sevilla) zijn binnengekomen, en dat uit de gegevens vermeld in die brieven deze kaart is samengesteld en geteekend door Francisco de Ruesta.

Zijn deze kaarten dus in Sevilla of althans in Spanje gemaakt, waar den teekenaar geen mondelinge aanwijzingen en inlichtingen ten dienste stonden van Spanjaarden of Indianen, die het eiland van eigen aanschouwen kenden, dan is ook de foutieve vorm van het eiland te verklaren, dan is het ook duidelijk waarom dezelfde teekenaar met hoogstens twee of drie maanden tusschenruimte twee kaarten, heeft kunnen vervaardigen, die onderling zoo sterk van elkander afwijken.

Het onderlinge verschil verklaart zich hierdoor, dat na een paar maanden nieuwe berichten met betere gegevens over Curaçao bij den Kon. Raad binnenkwamen, die den teekenaar er toe deden besluiten een nauwkeuriger kaart van het eiland te vervaardigen.

Deze kaarten zijn dus in Spanje gemaakt en uitsluitend ten gerieve van de leden van den Consejo Real de las Indias [1]), den Koninklijken Raad van Indië, te Sevilla

[1]) Over dezen Consejo Real de las Indias zie men bladz. 134 van het prachtig artikel: „Het oud Spaansch koloniaal stelsel, zooals dit is nedergelegd in de „Leyes de Indias" door Mr. J. H. Abéndanon in de Bijdragen tot de Taal- Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië 1923 Dl. 79 bl. 73 den Haag Marts. Nijhoff.

zetelend, aan wien alle documenten gericht waren, die op de koloniën betrekking hebben, en dus ook deze over de verovering van Curaçao door de Hollanders.

Ten overvloede blijkt dit ook uit de opdracht aan den President van den Kon. Raad (zie boven links op kaart No. 14). Bij de besprekingen over Curaçao lagen deze kaarten in de Raadzaal op tafel om den leden een gemakkelijk overzicht te geven van de ligging, de grootte, de plaatsnamen en de belangrijkheid van het eiland. Zoo is het ook te begrijpen waarom deze beide kaarten nooit gepubliceerd werden. Na afloop der beraadslagingen (die geheim waren) werden de kaarten tegelijk met alle stukken, op Curaçao betrekking hebbend, in het archief opgeborgen, waar ze bijna drie eeuwen lang ongestoord en onopgemerkt bleven liggen.

* * *

Doch bij al dat gebrekkige dezer kaarten is er toch nog wel iets goeds van te zeggen. Zij brengen zelfs wat nieuws en verrassends aan het licht en vormen zoodoende een welkome aanwinst voor de vroegste locale geschiedenis van Curaçao.

Zoo onbeholpen en gebrekkig de wetenschappelijke ondergrond en de geographische gegevens waren, waarnaar ze werden vervaardigd, zooveel meer valt er te prijzen, als men de kaarten alleen als teekenwerk beschouwt. De teekenaar, Francisco de Ruesta, is zeker een vakman geweest. Dat ziet men terstond aan het sierlijk decoratief bijwerk, zooals de schilden met de opschriften. Uit den datum van 4 December 1634, die op kaart No. 13 voorkomt, — (op welken datum de documenten te Carácas werden opgemaakt en onderteekend, hetgeen dus ruim drie maanden is, nadat de verovering van het eiland een voldongen feit was geworden door de wegvoering van het $^4/_5$ gedeelte der bevolking,) — meen ik tot de conclusie gerechtigd te zijn, dat deze kaart No. 13 de tweede in volgorde is geweest en als een verbetering was bedoeld van No. 14. Tot diezelfde conclusie meen ik ook te mogen komen na

lezing van het bijschrift — rechts — op kaart No. 14. Immers is dat bijschrift te beschouwen als een eerste tamelijk volledige toelichting bij deze kaart, toen nog geen nauwkeuriger gegevens omtrent de gedaante des eilands bij den Kon. Raad waren ingekomen, zoodat men zich toen nog hield aan den „bijna ronden vorm", zooals men bij traditie sinds Las Casas fantaseerde.

A priori moet men als vaststaand aannemen, dat de Gouverneur van Carácas reeds lang vóór 4 December, en wel zoo spoedig mogelijk nà den 26 Augustus, toen de oude bevolking van Curaçao werd verdreven, dat belangrijke nieuws naar Spanje heeft gezonden, zoodat het bericht van 4 December als een aanvulling daarvan te beschouwen is. Inderdaad vond ik deze onderstelling volkomen bevestigd door de correspondentie van Francisco Nuñez Melian, Gouverneur van Carácas (waaronder Curaçao ressorteerde) met den Kon. Raad van Indië. Deze correspondentie berust in het Archivo de Indias te Sevilla. Reeds 2 September 1634 had het nieuws van de verovering van Curaçao den Gouverneur van Carácas bereikt, en deze zond nog dienzelfden dag een kort bericht daarvan aan Franc° de Murga, Gouverneur van Cartagena; 26 September d.a.v. ging er van Carácas een meer uitgebreid verslag naar Cartagena, waarbij twee bijlagen, een brief van Don Alonso Lope de Lopez (de Morla), den ex-Gouverneur van Curaçao, gedateerd van Coro den 2 September, één brief van Juan Matheo(s), den mayordomo van Don Alonso Lopez, eveneens van Coro, op 31 Augustus geschreven, beide een omstandig verhaal bevattend van de gebeurtenissen, die tusschen 24 Juli en 24 Augustus 1634 op Curaçao hadden plaats gegrepen. Al deze berichten werden den 26 November en opnieuw den 23 December 1634 via Cartagena naar Spanje gezonden. Bovendien had de Gouverneur van Carácas reeds in 't begin van October ook rechtstreeks van La Guayra een fregat met dezelfde berichten naar Spanje gestuurd (Doc. 4).

Den 4den December zond hij weer nieuwe berichten naar Spanje, hetgeen precies overeenstemt met datum. op kaart No. 13 (Archivo de Indias te Sevilla Est. 152

Caj. 4 Leg. 13, Doc. 1, 1 A, B, C, E en F, 3 en 4 enz.).
De opschriften van de Spaansche kaart No. 14 luiden als volgt:

Opschrift rechts boven van kaart No. 14

Descripción de la Isla de Curaçao, que entraron los Holandeses en 28 de Julio de 1634 Años

Entre las muchas islas, q'estan en la costa de Venezuela Govierno dilatado en la Tierra Firme de la America Meridional, una de ellas es la de Curaçao, estendida de lessurdeste al oesnoroeste como 10 leg. de largo, y poco mas de seis de ancho, distante de la costa de tierra firme. 16. leg. situada en 12 Gra. y 40′ de la vanda de el Norte, en 304 Gra. y 20′ de longitud. Tiene esta isla buen temple de ayre, terreno fertil, aunque carece de rios y agua, menos la que se recoje en algunas valsas; las Plantas que es No. (2) son Brasiletes ay en ella estendidas salinas. Sus habitadores seran asta cinquenta casas de Indios Baptizados, y en todos asta cuatro cientos y cinquenta almas, en dos Poblaciones ó lugares;

Sustentanse de maís, hacen traso de pieles y quesos, que sacan de Bacas y otros animales que ay en ella. Entraron en su mayor Puerto (de dos, que tiene de la parte de el Sur) siete naos Holandesas, que de gente de mar y tierra traian asta mill hombres y desembarcando en ella asta seiscientos (despues de un mes por no aver en ella mas que ocho españoles que la diffendieran) la tomaron y se fortificaron entre los dos puertos y en la voca de el mayor; passando la gente de la Isla en la costa de Tierra firme, dejando en esta quatorce familias de los Indios su habitadores.

(Vertaling)

Beschrijving van het eiland Curaçao, waar de Hollanders zijn binnengekomen op den 28 Juli 1634

Tot de vele eilanden, gelegen op de kust van Venezuela, zich uitstrekkend over het Vasteland van Zuid-Amerika, behoort het eiland Curaçao, dat zich uitstrekt van het Zuid-Oosten naar het West-Noord-West, zoowat 10 (Spaansche) mijlen lang en iets meer dan 6 mijlen breed, gelegen op 16 mijlen afstand van de kust van het vasteland, gelegen op 12 graden en 40′ van de zijde van het Noorden, op 304 graden en 20′ lengte.

Dit eiland heeft een matig (heet) klimaat, vruchtbaren grond, ofschoon er rivieren en water ontbreken, behalve wat men in poelen opvangt. De boomen, die er groeien zijn Braziliehout. Ook zijn er uitgestrekte zoutpannen. De bewoners zijn ongeveer 50 gezinnen van gedoopte Indianen en in het geheel 450 zielen in twee dorpen of plaatsen. Zij leven van mais. Zij drijven handel in huiden en kaas, afkomstig van runderen en andere dieren, die daar zijn.

(De Hollanders) zijn in de grootste (van de twee) havens, aan den Zuidkant van het eiland met 7 schepen binnengeloopen, die aan matrozen en soldaten ongeveer 1000 man aan boord hadden, en hebben er 600 van aan wal gezet. Omdat er maar 8 Spanjaarden waren om 't eiland te verdedigen, hebben zij (de Hollanders) het in bezit genomen en in staat van

verdediging gebracht tusschen de twee havens in en bij den ingang van de (grootste) haven, terwijl zij de bevolking van het eiland naar de (overgelegen) kust van het vasteland hebben overgebracht, op het eiland slechts 14 families van Indianen, de bewoners, achterlatend.

Opschrift rechts onderaan op kaart No. 14

(Spaansch)	(Vertaling)
Declaracion de las Partes de la Isla	*Verklaring van sommige gedeelten van het Eiland*
A. Boca del Pto Sta Ana	A. Ingang van de haven Sint Anna
B. Baía	B. De baai (Schottegat)
C. Armada Olandesa	C. De Hollandsche vloot
D. donde ellos se embarcaron	D. De plaats, waar zij de troepen ontscheept hebben
E. Castillo en el sitio de la Higuera	E. Kasteel (vesting) op de plaats van den Vijgeboom
F. Poblac. de Sta Ana	F. Het dorp Sint Anna
G. Poblac. de la Ascension	G. Het dorpje Ascension
H. Las saliñas	H. De zoutpannen
I. Xaguai ó Poço	I. Xaguai of Put
K. Pto de Santa †	K. Haven van Santa Cruz (H. Kruis)
L. Pto de Sta Barbara	L. Haven Sta Bárbara
M. La Punta	M. De (Oost)punt
N. Lagunas	N. Lagunes (inhammen)
O. Costa Braba	O. Ruwe (onveilige) (Noord)kust
P. Boca de Moros	P. Inham der „Maros"
Q. Boca del Pto de Sta Bárbara	Q. Inham van de haven van Sta Bárbara
R. Sardineron	R. Sardijnenvangst (baai, genaamd)
S. Sardinero chico	S. Kleine id. (id. id.)
T. Cariatavo	T. Cariatávo
V. Plataforma que guarda la Boca del Puerto	V. Platform, die den mond van de haven bewaakt
X. Maniguacoa	X. Maniguacóa
Y. S. Miguel	Y. (Baai) San Michiel
Z. S. Maria	Z. (Baai) Santa Maria
& Pto de S. Juan	& Haven van San Juan
A2. Sierra de Sto Cristoval	A2. De Sint Christoffelberg
⚓ Donde se da fondo	⚓ Ankerplaats

Opschrift van kaart No. 14 links

Al Exmo Sre D, Garcia d'Haro. C.

De Castrillo Cavallero de la Orden de Calatrava, Gentil Hombre de la Camara de Su Magd. Y del consejo de Estado y Guerra. Y su Presidente en el Rl de las Indias etc.

D. D. C.

Franco d'Ruesta

(Vertaling)

Aan Zijn Excellentie den Heer Don García d'Haro. C. De Castrillo, Ridder van de orde van Calatravo, Edelman aan het Hof van Zijne Majesteit. En (lid) van den Raad van State en Oorlog. En President van den Koninklijken Raad der Indiën enz.

Eerbiedig opgedragen

door

Franc° d'Ruesta.

Deze gegevens omtrent klimaat, afwezigheid van rivieren, gebrek aan water, het Braziliehout, komen vrijwel overeen met hetgeen ook De Laet vermeldt. Omtrent de bevolking vullen de Hollandsche en Spaansche berichten elkander aan, doch wijken ook van elkander af.

De Laet [1]) spreekt van 32 Spanjaarden, die er toen op het eiland woonden. Hier in dit bijschrift op kaart No. 14 worden maar 8 Spanjaarden opgegeven, om het eiland te verdedigen (dus volwassen personen boven de 18 of 20 jaar). Dat er onder dat getal van 32 Spanjaarden ook zeer veel (vrouwen?) kinderen geweest zijn, blijkt uit De Laet zelf, die zegt dat zich onder die Spanjaarden ook bevond de oud-Gouverneur Juan Matheo(s) „met zijn twaelf kinderen". Ook de andere berichten uit Spaansche bron [2]) stemmen met dat cijfer op kaart No. 14 vrijwel overeen. In zijn verslag van 31 Augustus 1634 zegt de mayordomus Juan Matheo(s) [3]), dat toen de Hollanders wilden landen, hij met den Gouverneur Lopez de Morla daar met slechts 10 Spanjaarden aanwezig was, terwijl de Morla zelf in zijn rapport van 2 Sept. zegt, dat zich op dat oogenblik maar 7 Spanjaarden bij hem bevonden. (Doc. 1 A en 1 E).

Over de Indiaansche bevolking valt wat méér te zeg-

---

[1]) De Laet is de eenige (Hollandsche) bron, waaruit ons het verhaal van de verovering van Curaçao door de Hollanders in 1634 is bekend geworden.

De Curaçaosche historicus J. H. J. Hamelberg heeft het in zijn geheel overgenomen in zijn werk: „De Nederlanders op de West-Indische Eilanden", dl. I. bl. 25 e. v.

[2]) Zie Archivo de Indias te Sevilla Est. 152 Caj. 4 Leg. 13, doc. 1A en 1E.

[3]) Deze mayordomus is dezelfde, die door De Laet oud-gouverneur Juan Matheo(s) wordt genoemd.

gen. Volgens de opgaven bij De Laet (Zie Hamelberg o.c. bl. 30 noot 1) komen we voor de totale Indiaansche bevolking van het eiland tot 402 (of hoogstens 415) Indianen, waaronder 105 weerbare mannen. Er is geen enkele reden om deze opgave van De Laet van „105 weerbare mannen" in twijfel te trekken, doch het klopt heel slecht met het rapport van den Spaanschen Gouverneur de Morla van 2 September (Doc. 1 E), die beweert, dat er op het oogenblik der landing der Hollanders niet meer dan 52 Indianen in het dorp waren, die pijl en boog konden hanteeren. Het is natuurlijk mogelijk, zelfs waarschijnlijk, dat al de anderen uit vrees waren weggevlucht.

Maar de Morla zegt ook, dat er op het geheele eiland maar 80 mannelijke Indianen waren met inbegrip van oude mannen en die (om een of andere reden) verhinderd waren.

Het bijschrift op kaart No. 14 specificeert de Indianen op een andere manier . Er staat: „De bewoners zullen zoowat tot 50 huizen (d.i. gezinnen) van gedoopte Indianen zijn, en in het geheel tot 450 zielen". Dit nu is voor twee uitleggingen vatbaar. Het kan beteekenen, dat er op 't eiland in het geheel 50 gezinnen van gedoopte Indianen woonden, die te zamen 450 personen vormden. Dit zou dan gemiddeld 9 personen per gezin opleveren, wat heel veel is. Doch het kan ook beteekenen, dat er 50 gezinnen van Christenen waren (de overige nog heiden), doch allen te zamen waren er 450 Indianen.

Deze beteekenis lijkt ook grammaticaal meer aannemelijk, en wordt bovendien bevestigd door De Laet, die zegt, dat er in het dorp der Indianen Santa Ana bij het Schottegat: bij de honderd „huysen met een kerckjen" stonden. Bovendien woonden er ook nog Indianen op Ascension en elders.

Dat het getal van gemiddeld 9 personen per gezin zeker veel te hoog is, kan men ook hieruit opmaken, dat De Laet spreekt van 105 weerbare mannen. Dat zullen natuurlijk wel niet allen gezinshoofden geweest zijn, anders komt men tot ongeveer 4 personen gemiddeld per gezin. Doch meer dan gemiddeld 5 kan 't toch moeielijk zijn geweest.

Ook nog door een andere redeneering kan men hoogstens tot een gemiddeld maximum-cijfer van 4 à 5 personen per gezin komen. Immers De Laet zegt, dat er 20 Indiaansche families, bestaande uit 75 personen, op het eiland achterbleven. De Spaansche kaart No. 14 noemt maar 14 Indiaansche families, door van Walbeeck hier achtergehouden. Doch het totaal van 75 personen schijnt toch in ieder geval juist te zijn.

Men brengt het ook dan niet verder dan gemiddeld 4 à 5 personen per gezin.

Noch dit gemiddeld getal per gezin, noch het totaalcijfer der bevolking van 415 personen wijst op een groote vruchtbaarheid, die men toch zeker zou verwachten, lettend op de zeer humane behandeling, die de bevolking hier van de Spanjaarden ondervond, en op het feit, dat de Indianen hier niet zooals elders een bovenmatig zwaren arbeid te verrichten hadden. Het totaal cijfer der bevolking zou men na ruim een eeuw van rustig bezit zeker veel grooter verwacht hebben. Maar men weet wèl, dat het eiland ± 1513 geheel ontvolkt was, en dat daarna Juan de Ampiés met 15 (en later nog 10) Indianen den grondslag heeft gelegd voor de nieuwe bevolking, en er bestaat zelfs mogelijkheid, dat veel Indianen later van Coro, aan de tegenover gelegen kust, dat getal nog zijn komen versterken, doch veel sterker motieven bestaan er om aan te nemen, dat de Indianen van Curaçao de door het verderfelijk regiem der Welsers (1527—1557) gedunde bevolking van het land van Coro hebben aangevuld. Want zoowel de Indianen van Curaçao als die van Coro behooren tot denzelfden stam, tot de Caquetías, en wij weten met zekerheid, dat er over en weer veel relaties van vriend- en verwantschap bestonden; men weet echter niet hoe groot de uitwisseling der bevolking tusschen die twee plaatsen gedurende die eeuw geweest is.

Nog een andere opmerking: op bevel van Van Walbeeck, den Hollandschen veroveraar van het eiland, bleven er in 1634 dus 75 Indianen op het eiland achter. Ook staat het vast, dat er hier dat jaar 50 gezinnen van gedoopte Indianen waren. In de veronderstelling nu, dat

nog niet de geheele bevolking reeds gedoopt of Christen was, is er geen enkele reden om aan te nemen, dat Van Walbeeck alléén gedoopte Indianen heeft uitgekozen, eer het tegendeel, want hij kon toch wel begrijpen, dat de gedoopte Indianen meer Spaanschgezind zouden zijn, dan zij, die nog heidenen gebleven, en dus minder te vertrouwen waren. Even zeker dus als er onder dat getal eenige Christenen waren, even gerust mogen we ook aannemen, dat er een zeker percentage heidenen bij geweest is.

Nu is het een feit, dat na 1634 onder het Hollandsch bestuur de godsdienstige belangen dezer Indianen totaal verwaarloosd werden, omdat ook de Katholieke priester, die tot dien datum onder hen werkzaam was, hun ontnomen en mede naar Coro werd weggevoerd. Ook de eerste 70 volgende jaren is er geen Katholiek priester op Curaçao toegelaten, en al heeft misschien kort vóór 1700 tersluiks de een of ander priester voor korten tijd in de stad verblijf gehouden, zeker heeft hij zich niet met die Indianen, die ver buiten de stad woonden, kunnen bemoeien. Zij zijn dus 70 jaar lang van alle godsdienstig onderricht en geheel van den katholieken eeredienst verstoken gebleven, hebben in al dien tijd geen H.H. Sacramenten meer kunnen ontvangen. Hoogstens kunnen we aannemen, dat door de Indianen zelf in dien tijd de nooddoop aan hun pasgeboren kinderen werd toegediend.

Het zou dus volstrekt niet vreemd zijn, indien deze Indianen in het heidendom waren teruggevallen. Toch is dat niet gebeurd, zij bleven gehecht aan den katholieken godsdienst. Want toen er omstreeks 1705 weer een katholiek priester op het eiland woonde, de Jesuiten pater M. A. Schabel, kwamen, zooals hij in zijn dagboek vermeldt, de Indianen tot hem in de stad om hun kinderen te laten doopen, waarbij eens zelfs de cacique (opperhoofd) als peter fungeerde, terwijl zij den missionaris vroegen ook bij hen in hun dorp een bezoek te komen brengen, om er een kerkje op te richten.

Dit feit verdient toch zeker wel onze bewondering, en het bevestigt het gevoelen van alle Spaansche schrijvers uit den tijd van de Conquista, dat de Indianenstam der

Caquetías, die hier en in de streek van Coro woonde, zeer gunstig afstak bij de andere Indianenstammen, omdat de Caquetías gedwee en zachtaardig waren, aanhankelijk en leergierig, daarenboven zeer vatbaar voor het Christendom.

Van deze Indianen is thans geen spoor meer op Curaçao overgebleven, zoodat tal van vragen op een oplossing wachten. Wat is er van hen geworden? Waar zijn ze gebleven? Waar hebben ze in later tijd gewoond? Hoe lang nog hebben ze hun zelfstandig bestaan behouden?

* * *

Als men de beide Spaansche kaarten beschouwt, dan ontmoet men de volgende namen, die tot op onzen tijd zijn blijven voortbestaan: de St. Annabaai, Ascension, Santa Cruz, Santa Bárbara, San Miquel, San Juan, de St. Christoffelberg, de Santa Mariabaai. Niet uitdrukkelijk vermeld zijn de volgende plaatsnamen: Hato, Sta Martha(baai), Piscadera-baai en St. Joris, plaatsen, die, zooals De Laet vermeldt, (Zie Hamelberg, Documenten bl. 26 en 29) reeds vóór de komst der Hollanders deze van de Spanjaarden overgenomen namen droegen. Tot op heden worden deze plaatsen nog aldus genoemd.

De naam St. Joris staat niet op de Spaansche kaarten vermeld, doch wordt meermalen in het getuigenverhoor van gevangen soldaten van Curaçao en van spionnen (Indianen) te Carácas genoemd. Het heet dan San Jorge, wat hetzelfde is als Sint George, waarvan St. Joris de Hollandsche verbastering is.

Als een curiositeit valt daarbij te vermelden, dat in het getuigenverhoor door Juan Matheo, den mayordomo van Curaçao, op 1 Nov. 1634 te Caracas afgenomen, die plaats Chinchorro genoemd wordt, wat bijna gelijkluidend is met Chinchoor den verbasterden naam van Sint Joris, waaronder ook nu nog die plantage in den volksmond bekend staat. (Est. 152 C. 4 L. 13 doc. 4a.)

Andere namen, op die Spaansche kaarten vermeld, zijn echter verloren gegaan, bv. Platanal de Damián d.i. bananen-veld of aanplant van Damianus.

Naar de ligging te oordeelen, zou men geneigd zijn dit voor hetzelfde terrein te houden, dat in het rapport van Van Walbeeck (zie Hamelberg, Doc. bl. 26) beschreven wordt bij de haven van Sta Bárbara: „Daer is oock een schoone tuyn, waerin wasschen bannanes, limoenen, orangien ende granaet appelen, ooc een weynigh suyker riet. Het heeft oock twee schoone putten van seer goet water". Ook die twee putten worden op kaart 13 met den Indiaanschen naam Xaguei (dat put beteekent) aangeduid.

Doch het is buiten twijfel, dat het hofje van Sta Bárbara en de Platanál de Damian twee verschillende plaatsen zijn geweest, omdat ze in het verhoor van den mayordomo Juan Matheo(s), te Carácas op 1 Nov. 1634 afgenomen (Zie E 152 C 4 Leg. 13, Doc. 4*a*) beiden afzonderlijk genoemd en beschreven worden.

Volgens de ligging op de kaart is het niet onmogelijk, dat met die Pl. de Damián het hofje van Scherpenheuvel bedoeld is. De mayordomus beweerde dat die Pl. de Damián op een half uur afstands ten W. van Sta Bárbara lag.

Het meest oostelijk staat op beide kaarten een baai of haventje aangeduid als Boca de Moros. Die naam is niet bewaard gebleven, omdat Van Walbeeck zelf aan die plaats den nieuwen naam van Fuikbaai gegeven heeft (Zie Hamelberg Doc. bl. 29), welken naam die baai ook nu nog draagt.

Een andere naam, die eveneens is verloren gegaan, is Cariatávo voor de eerste baai oostelijk van de St. Annahaven. Ook is van dat woord de beteekenis onbekend. Doch daarmee kan alléén de kleine baai bedoeld zijn, die op de tegenwoordige topographische kaart geen naam draagt en gelegen is tusschen Koraal-Specht en Maria Pompoen.

Het verdient opmerking, dat De Laet in zijn toelichting bij de kaart (Zie Hamelberg o.c. Doc. p. 25 en 29) nergens dezen naam Cariatávo noemt. Toch is deze naam onder de Hollanders nog een tijd lang in gebruik gebleven, want een door de Indianen gevangen genomen Duitsche

soldaat, Jan Igelberg, van het Curaçaosche garnizoen, verklaarde 5 Juli 1638 in het verhoor te Carácas, dat de eerste baai Oostelijk van de St. Annabaai Cariatávo heet, doch alleen voor lichters en andere kleine vaartuigen met weinig diepgang dienen kon. (E 54 C 4 L 16, Doc. 21 p. 22).

Eigenaardig is ook, dat de eerste baai westelijk van de St. Annahaven op beide Spaansche kaarten den Indiaanschen naam van Maniguacóa draagt.

Nu zegt De Laet, dat deze baai door de Spanjaarden Pescadéro genoemd werd. Dit Spaansche woord kan beteekenen: plaats, waar veel visch wordt gevangen. Het is dus niet onwaarschijnlijk, dat ook dat Indiaansche woord dezelfde beteekenis heeft als Pescadéro. Doch alléén deze laatste naam is tot op heden blijven voortbestaan. Daar de C. P. I. M. deze plaats omgevormd heeft tot een schitterend rust- en ontspanningsoord voor haar employé's, zou 't voor haar een kleine moeite zijn ook dien Indiaanschen naam van Maniguacóa vast te leggen en voor 't nageslacht te bewaren, door bv. het hoofdgebouw aldaar dien naam te geven.

Zoo zou ook de herinnering aan lang vervlogen tijden, die vermoedelijk nog verder terug reiken dan Columbus op deze historische plek, levendig blijven.

Het meest verrassende is wel op beide kaarten den oorspronkelijken naam terug te vinden van het eilandje Klein-Curaçao, dat op 6 à 7 mijlen afstand Z. O. van de Oostpunt van Curaçao ligt [1]).

Op beide kaarten heet het Isla Nicula = eiland Nicula. En deze kaarten zijn wel de eerste, maar toch niet de eenige documenten, die dezen naam hebben aan het licht gebracht. Want in het gerechtelijk verhoor, den 4 Januari 1635 te Carácas afgenomen, wordt ook door Francisco Sedeño, den mayordomo van het eiland Bonaire, deze

[1]) Zie over dat eilandje mijn artikel: „Klein Curaçao" in de West-Indische Gids. 7e Jg. 1926—'27. bl. 401. Abusievelijk is daar de afstand van Klein Curaçao tot de Oostpunt van Curaçao opgegeven als 2 K. M. Dit moet zijn 6 of 7 mijl. Ook de afstand tusschen de Oostpunt van Curaçao en de meest nabijgelegen punt van het eiland Bonaire is onjuist en moet zijn ongeveer 23 mijl.

naam genoemd, toen hij verklaarde, dat hij op zekeren dag in de richting van het Isla Nicola, dat ongeveer 3 Spaansche mijlen bovenwindsch van Curaçao ligt, twee vijandelijke schepen van Curaçao naar Bonaire zag komen. (Archivo de Indias. E 152 C 4, L 13, Doc. 26 pag 3).

Nu kan men het vreemd vinden, dat in de oudste reisbeschrijvingen e.d. van dezen naam geen melding wordt gemaakt. Doch dan is het even vreemd, dat de naam van Klein-Curaçao, (of Curazao-chico, zooals in later tijd de Spanjaarden het noemden), daarin evenmin wordt genoemd. Zelfs in de werken van De Laet, zooals Hamelberg zegt (t. a. p. bl. 37 noot), vindt men van Klein Curaçao geen melding gemaakt. Doch door de oude Spaansche schrijvers uit den tijd van de Conquista wordt het eilandje evenmin besproken. Zelfs niet in het reisverhaal van Nicolaas Federmann [1]) uit het jaar 1529, die zijn reis van Santo Domingo langs Bonaire en Curaçao naar het schiereiland Paraguaná en het land van Coro (Venezuela) tamelijk uitvoerig vermeldt (zie bladz. 10 en 11), is dit eilandje te vinden.

Tegenwoordig, nu een moderne vuurtoren dag en nacht, die plaats aanwijst, kan men zich dat moeielijk voorstellen, doch in den ouden tijd werden de schippers dat eilandje, dat maar heel klein is en nauwelijks een paar voet boven het zeeniveau uitsteekt, meestal pas gewaar, wanneer zij er bovenop zaten bij een schipbreuk. Nog geen twee jaar geleden is dit aan een groote Engelsche olietanker overkomen.

Het woord Nicula lijkt meer van Spaanschen, dan van Indiaanschen oorsprong Doch de beteekenis er van ligt in het duister.

Op kaart 13 is de lengte van het eiland Curaçao tamelijk juist opgegeven. Boven (ten Noorden) vindt men een schaal van 3 Spaansche mijlen = Escála de Leguas (de

---

[1]) Indianische Historia Niclaus Federmanns, des jüngern von Ulm erster Raise so er von Hispania und Andolosia ausz in Indias des Occeanischen Mörs gethan hat, und was ihm allda ist begegnet bisz auff sein Widerkunfft inn Hispaniam auffs kurtzest beschriben, gantz lustig zu lesen. (Nieuwe uitgave van Dr. Karl. Knüpfel. Stuttgart 1859).

España, voegt kaart 14 er bij.) Een Spaansche Legua was één uur gaans, dus ongeveer 5½ K.M.

Met behulp van deze schaal het eiland metende, krijgt men ruim 4 maal de lengte van deze schaal dus 12 Spaansche mijlen of 66 K.M. wat niet zoo ver van de werkelijkheid af is [1]). Bij onderlinge vergelijking merkt men echter heel gauw, dat die opgaven van afstanden weinig vertrouwen verdienen.

Op kaart 14 staan verscheidene Xagueis = putten opgegeven, een getal dat alleszins betrouwbaar is, omdat zeker in dien tijd de waterputten het eiland bewoonbaar maakten. Het getal putten is veel grooter, dan Van Walbeeck bij zijn eerste rondgang heeft opgemerkt, althans in zijn toelichting bij zijn kaart heeft opgeteekend. Door den mayordomo Juan Matheo worden alle putten van het eiland in zijn verhoor te Carácas nauwkeurig opgesomd.

Op kaart 14 vindt men noordelijk van de St. Annabaai (Schottegat) een zeer groot meer H. van ronden vorm, dat een saligne of zoutpan moet voorstellen. Ook kaart 13 heeft daar nog aan vastgehouden, maar dit tot veel bescheidener afmetingen teruggebracht. De ligging dáár van een zoutpan is echter geheel foutief. Daar ter plaatse kan nooit een zoutpan bestaan hebben. Wel bestonden er toen ter tijd, dus vóór 1634, reeds zoutpannen op het eiland, o.a. de tegenwoordige zoutpannen van Jan Tiel, op de kaart van De Laet zonder naam aangeduid, met de letter G: „een Sautpanne, daer de Inwoonders haer van dienen'' [2]). In de andere toelichting [3]) bij de kaart, die verdwenen is, wordt deze zelfde plaats aangeduid met de letter B en beschreven als: „Bay Sardinero: een open baij, daer groote schepen connen ten ancker komen. Hier dicht bij leijt een sout waterlack (meer), daer wij wel geen sout en vonden, maer niettemin d'inwoonders haer ordinaeris behoeff uythaelen. In deze bay wordt veel sar-

[1]) In het verhoor onder eede afgenomen op 1 Nov. 1634 te Carácas verklaarde Juan Matheos, de mayordomus van Curaçao dat het eiland 13 a 14 mijlen lang was en op sommige plaatsen ± 2 mijl, op andere ± 1½ mijl breed (Est. 152 Caj. 4 Leg. 13, Doc. 4a).

[2]) Zie Hamelberg o. c. dl. Doc. bl. 29 No. 15.

[3]) Zie Hamelberg o. c. dl. Doc. 26.

dijn gevangen". (Van daar de naam van Sardinéro, die ook op beide Spaansche kaarten terzelfder plaatse staat aangeduid en zeer waarschijnlijk de tegenwoordige Carácas-baai is).

Nog een andere zoutpan bestond er reeds in dien tijd, ofschoon het niet zeker is, dat zij toen reeds geëxploiteerd werd. Dat waren de salignes of zoutpannen, even oostelijk van San Willebrordo gelegen, die nu behooren tot de plantages Jan Kok, San Sebastiano en Rif.

Op de kaart van De Laet (Hamelberg o.c. bl. 30) staan ze aangeduid met de letter S. In de toelichting (Zie id. Doc. No. 15, bl. 30) staat bij S „zijn verschoyden saute binnen-wateren" en (id. id. No. 12 bl. 27) bij letter G „Sta Marta: een havenken, daer barcken schaloupen connen incomen. Aan den binnenkant van den berch is een lack (meer) van sout water ende daerbeneven een goet spruytken van vers water, alwaer meenigte van vee komt drincken".

Het is zeer waarschijnlijk, dat de Spaansche teekenaar een dezer beide zoutpannen bedoeld heeft.

Op kaart 13 ziet men over de geheele lengte van het eiland, zoowel aan de Noord- als Zuidzijde een fijne stippellijn doorloopen. Dit kan niets anders dan het wegennet zijn. Maar dan blijkt ook, dat C. destijds reeds dezelfde hoofdwegen van tegenwoordig bezat. Natuurlijk zullen die wegen toen wel niet veel breeder dan een voetpad voor paarden en voetgangers zijn geweest. De reeds meermalen genoemde Juan Matheo, de mayordomus van het eiland, verklaarde bij zijn verhoor te Carácas op 1 Nov. 1634: „Wanneer men van deze baai (d.i. van Santa Cruz aan de Z. W.-zijde van het eiland) over land rechtuit naar de Sint Annabaai gaat, zal dat zoowat 7 mijl zijn over een goeden weg langs den noordkant, en behalve deze weg heeft men nog een anderen weg langs den zuidkant van het eiland, die echter moeielijk en steenachtig en ruw is". (Est 152 C. 4 L. 13, Doc. 4*a*).

* * *

De twee Spaansche kaarten 13 en 14 en de kaart van De Laet met de beide toelichtingen (12 en 15 bij Hamelberg o.c. bl. 25 en 29) vullen elkander zóó goed aan, dat het vrij gemakkelijk valt met zekerheid vast te stellen, wáár in den Spaanschen tijd (dus vóór 1634) de dorpen of vestigingsplaatsen der Indianen gelegen waren.

Bij de komst der Hollanders in bovengenoemd jaar waren er niet meer dan twee dorpen: „450 inwoners in twee dorpen" zegt de toelichting op de Spaansche kaart 14. Dat waren de dorpen Sta Anna en Ascension. De mayordomo Juan Matheo noemt die twee dorpen. Pueblo (dorp) de la Señora Santa Ana, en Pueblo de la Madre de Dios de la Ascension (Est 152 C 4 L. 13, Doc 4*a*). Op die beide plaatsen staat op die kaart 14 heel duidelijk herkenbaar zelfs een kerkje er bij geteekend, wat ook door de Hollandsche berichten (Zie Hamelberg, Doc. 12 en 15) bevestigd wordt. Doch het is ook zeker, dat er te voren op Sta Bárbara en San Juan eveneens een dorp bestond. In die toelichting 12 (t. a. p. bl. 26) staat bij Santa Bárbara vermeld: „Alhier staet noch een kercxke ofte kappelleken ende placht voor desen eenige inwoonders te hebben, maer zijn door last vanden gouverneur op St. Anna getransporteert".

Hetzelfde wordt op bl. 27 bij San Juan gezegd: „het vleckjen St. Juan. Aleer d'inwoonders op St. Anna vervoert wierden, placht sicht daervan te dienen, haere huyden ende 't geene meer overich hadden, aldaer affscheepende", en op bl. 30 bij letter T: „zijn eenighe vervallen Huysen van 't Dorp *St. Juan*, welck voor desen hier heeft gheleghen".

Behalve deze 4 dorpen is het vrij wel zeker, dat er minstens ook eenige huizen of hutten gestaan hebben op St. Miguel, Sta Marta, Hato en Sta Cruz, omdat daar òf wel groote kudden vee gehouden werden, of groote aanplantingen van mais, enz. stonden; kan het zijn dat die dienst deden als haven, om goederen te verschepen? Van Hato zegt De Laet uitdrukkelijk bij letter X op de kaart (Zie kaart II): „X. zijn eenighe vervallen Huysen, daer de Indianen eertijds hebben gewoondt". Die X daar ter

plaatse stemt volkomen overeen met de ligging van Hato, ofschoon de naam er van niet genoemd wordt [1]).

Bovendien valt op geheel andere gronden, n.l. van archeologischen aard, er niet aan te twijfelen, dat er vroeger in het prae-Columbisch tijdvak ook een groot Indianenkamp bestaan heeft op Asiento en bij Westpunt en zeer waarschijnlijk op nog meer plaatsen. Doch het is best mogelijk, dat deze kampen door een geheel andere, veel oudere Indianen-bevolking bewoond waren, die later uitgeroeid of van het eiland verdreven is. Tot nu toe bestaan er nog te weinig wetenschappelijke gegevens, om zich over deze volksverhuizing nu reeds een positief oordeel te vormen [2]).

Ten slotte nog deze vraag: waarom heeft, vóór de komst der Hollanders in 1634 de Spaansche Gouverneur de twee dorpen Sta Bárbara en San Juan opgebroken en ontruimd en de inwoners naar het dorp Sta Anna overgebracht? Dit geschiedde enkel als veiligheidsmaatregel. Bij Hamelberg I, bl. 19 kan men lezen, hoe de Hollandsche zeevaarders in dien tijd hier de zee onveilig maakten en in 1623, '26, '28 en 1630 op Bonaire een ware roof- en plundertocht hadden gehouden. Het was dus te voorzien, dat vroeg of laat ook het hoofdeiland Curaçao een beurt zou krijgen. De dorpen Sta Bárbara en San Juan, dicht bij de zuidkust gelegen, stonden daarbij het meest aan gevaar bloot om te worden geplunderd; ook liet 't zich aanzien, dat men zou trachten er eenige Indianen op te van-

---

[1]) In die andere toelichting („Poincte van Beschrijvinge") bij de kaart, die verdwenen is, noemt V. Walbeeck Hato uitdrukkelijk bij letter L en zegt er van: „Hato: een seer schoone waterback, die door een water ader uijt het geberchte vol gehouden wort met water, op dat de beesten mochten te drincken vinden. Dese waterplaetse wort wel voorde besten gehouden, omdat het water oock in de grootste (droogte) niet ontbreeckt." (Zie Hamelberg o. c. Doc. bl. 27 onderaan).

[2]) Zie over deze archeologische ontdekkingen op Westpunt uitvoeriger: Pastoor A. J. van Koolwijk, De Indianen-Caraïben, oorspronkelijke bewoners van Curaçao. In het T. A. G. dl. V. p. 57 en ook: Mittheilungen aus dem Niederl. Reichsmuseum für Völkerkunde zu Leiden, Serie II No. 9. Beiträge zur Anthropologie, Ethnographie und Archaeologie Niederl. West-Indiëns, ook in Separatabdruck aangeboden als feestgave namens de Nederl. Regeering aan het XIVe Internat. Amerikanisten-Congres gehouden te Stuttgart. Haarlem. H. Kleinmann & Co. 1904.

gen, ten einde meer positieve gegevens omtrent den staat van verdediging in te winnen. Voor het dorp Ascension, dat dicht bij de noordkust lag, waar toch geen landing mogelijk was, dreigde dat gevaar niet in die mate. Door dien maatregel beoogde de Gouverneur dus dat gevaar te voorkomen door de bevolking in het dorp Sta Anna te concentreeren.

Alhoewel dat Indianendorp Santa Anna noch onder dien naam noch dáár ter plaatse is blijven voortbestaan, is er toch niet de minste onzekerheid, waar het ergens gelegen heeft. Vooral de getuigenverhooren te Carácas van Indiaansche spionnen en gevangenen zijn daaromtrent zoo beslist mogelijk.

Zoowel de kaart van De Laet (No. II) als de beide Spaansche kaarten duiden de ligging ervan aan ten o. en ten n. o. van de Sint Annabaai (het Schottegat).

Ongeveer terzelfder plaatse, gedeeltelijk in dat dorp, of iets ten n. ervan, sloeg Van Walbeeck zijn legerkamp op. Hij kon dat des te gemakkelijker doen, omdat De Morla, de Spaansche Gouverneur, het dorp in brand had gestoken terstond bij de landing der Hollanders, en ook omdat er slechts 75 Indianen op het eiland waren achtergebleven, die grootendeels in de onmiddellijke nabijheid van het legerkamp bleven wonen, daar de Hollanders hun diensten noodig hadden. Het ligt ook voor de hand, waarom V. Walbeeck juist die plaats voor zijn legerkamp uitkoos: vlak bij het dorp lagen twee goede putten met overvloed van drinkwater, waaruit ook de Indianen hun voorraad haalden; van dit punt kon hij het oog houden op zijn schepen, die in de baai geankerd lagen. Waar toen het dorp en het Hollandsch legerkamp was, ligt nu de plantage, die sinds dien tijd den naam van Groot Kwartier draagt; vrij spoedig bracht V. Walbeeck zijn troepen over meer naar het Z. O. naar een heuvel, en hij versterkte die plaats. Hij zelf noemde haar Ons Quartier. Tegenwoordig heet het Klein-Kwartier.

Bovendien had V. Walbeeck ook bij de Punt, dat is de ingang der haven aan de oostzijde een versterking opgeworpen om het binnenloopen van vijandelijke schepen

te beletten. Daar werden toen de meeste troepen gelegerd (E. 54 C. 4 L. 13, Doc. 11*b*).

Dat dit dorp Sta Anna toen in 1634 vrij groot en uitgestrekt moet zijn geweest, kan men opmaken uit het rapport van V. Walbeeck (t. a. p. Doc. bl. 26) waar hij er dit van zegt: „Pueblo (dorp) de St Anna, de woonplaetse vande inwoonders, bij haer selven verbrant. Alhier waeren bij de hondert huysen met een kerckjen, maer altsaem van hout en stroo opgemaeckt ende oock een coral voor beesten".

Curaçao, December 1927.

AANTEEKENINGEN BIJ BLADZ. 105

Het is ook werkelijk zóó ver gekomen, dat einde Maart 1636 een vloot van vijf urcas (hoekers) en vier tartánas (klein vaartuig met driehoekig zeil) uit Sanlucar (Cadix) uitzeilde met de opdracht Curaçao weer te veroveren. Ter aanvulling dezer vloot vertrokken 26 April d. a. v. nog twee urcas derwaarts. Noch Van Walbeeck op Curaçao noch de bewindhebbers van de W. I. C. in Holland hebben ooit iets daarvan geweten. Ook geen der geschiedschrijvers onzer kolonie is dat feit ooit op het spoor gekomen. Die expeditie heeft veel tijd aan voorbereiding gekost, veel geld verslonden, daarover zijn veel adviezen gewisseld en er is veel beraadslaagd in den „Kon. Raad van Indië" te Sevilla, de resultaten ervan zijn nihil. In het Archivo de Indias te Sevilla vullen de documenten hierop betrekking hebbend bijna een geheelen bundel (E 152 C 4 L 13, Doc. 7—53).

Ik heb het spoor van deze Spaansche vloot, nà het uitzeilen uit Sanlucar, nog kunnen volgen tot aan de Kaap Verdische Eilanden. Daarna verneemt men er weinig positiefs meer van.

Don Ruy Fernandez de Fuenmayor, de nieuwe Gouverneur van Venezuela, die in Januari 1638 (misschien al een paar maanden vroeger) aan het bewind kwam, schreef den 2en Februari 1638 aan den Koning van Spanje, dat hij al spoedig na zijn aankomst de fortificatiën van deze haven (La Guayra) geinspecteerd had en ze in zulk een erbarmelijken staat bevonden, dat ze bij het eerste schot zeker in elkaar zouden storten, en dat hij wèl een bezetting van 300 soldaten gevonden had, doch „sin arcabuses", zonder geweren. Daarom vroeg hij om wapenen en munitie. In de „Kon. Raad van Indië werd deze brief van de volgende kantteekening voorzien, die op die vloot zinspeelt: „Sépase que armas y municiones bolbieron las urcas, que fueron à Curazao y que se a echo de ellas", d. i. „Men weet, dat de schepen, die naar (te) Curaçao waren (gegaan), wapenen en munitie weer mede hebben teruggebracht en wat men er mede gedaan heeft," enz. (E. 54 C. 4 L. 16, Doc. 14 p. 3).

Het is mij nog niet mogen gelukken te achterhalen, wat er eigenlijk met die Spaansche vloot gebeurd is. In de instructie van den oorlogsraad

te Sevilla was als rendez-vous voor de vloot de haven van Cumaná, op de Noordkust in het Oosten van Venezuela gelegen, aangewezen, misschien heeft ze 't ook zoo ver gebracht. Doch dat ze ook nog vóór de haven van Curaçao geweest en een aanval gewaagd heeft, is niet waarschijnlijk. Ik heb er geen enkel bewijs voor kunnen vinden. Maar de Hollandsche berichten van die jaren omtrent Curaçao, vertoonen een groote gaping. De Laet breekt bij het einde van 1636 zijn geschiedenis af, en Hamelberg heeft in het archief der West-Indische Compagnie niets omtrent deze vloot gevonden. Hij vermeldt er althans niets van. Doch zijn berichten omtrent het eiland tusschen de jaren 1635 en 1643 zijn uitermate sober. Wèl werden door Van Walbeeck door middel van gevangenen en spionnen en onderschepte brieven telkens geruchten opgevangen, dat een Spaasche vloot op komst was, zelfs, dat ze al te Cumaná gereed zou liggen, maar dat alles gebeurde al één jaar vóórdat die vloot van Spanje uitzeilde.

Uitgesloten is, dat die vloot schipbreuk heeft geleden, omdat het bovenstaande bericht in den Kon. Raad duidelijk zegt, dat de vloot weer de wapenen naar Spanje heeft teruggebracht. Eveneens achten wij 't uitgesloten, dat ze werkelijk iets tegen Curaçao ondernomen heeft of zelfs zich vóór C. vertoond of het eiland opgeeischt heeft. Zoo iets zou stellig naar Holland zijn overgebriefd. Bovendien zou zelfs dat minimum van oorlogsvertoon voor Van Walbeeck het langer in bezit houden van het eiland onmogelijk gemaakt hebben. Want de Spaansche nog meer dan de Hollandsche berichten bewijzen overtuigend, dat er een zeer opstandige geest heerschte onder de Hollandsche bezettingstroepen op C., die zelfs ernstig van plan waren bij een aanval naar den vijand over te loopen. (Zie E. 54 C. 4 L. 16, Doc. 11*b*, 12 en 21).

Waarom deze vloot haar zending niet volbracht heeft, is mij niet duidelijk geworden. Over het geheel hangt een waas van geheimzinnigheid.

Doch het liep tegen het einde van den 80-jarigen oorlog. Spanje was uitgeput. Genoeg ondervinding had haar geleerd, dat het heel wat gemakkelijker was de Indianen er onder te krijgen dan de Hollanders.

Vermoedelijk waren dezen nieuwen Gouverneur van Venezuela vóór zijn aanstelling door den Kon. Raad van Indië de krijgsartikelen voorgelezen, zoodat hij wist uit welken hoek dáár de wind waaide en hoe hij 't moest aanleggen om bij die Hooge Heeren in de gratie te komen.

In dienzelfden brief van 2 Februari 1638 moet Fuenmayor zeker al terstond 's Konings sympathie gewonnen hebben met het volgende nieuwe idée: Me parece que se podra acometer (Curazao), sin que Vuestra Magestad enbie harmada de España" (E. 54 C. 4 L. 16, Doc. 14 p. 4.), d.i. „Mij dunkt, dat men Curaçao heel goed zou kunnen aanvallen, zonder dat Uwe Majesteit daarvoor een vloot uit Spanje zou behoeven te zenden." Zijn advies luidde, de voor die onderneming benoodigde schepen en strijdkrachten, naar zijn gissing ongeveer 100 man, van Santo Domingo, Porto Rico, Araya en Venezuela te betrekken zonder nochtans die plaatsen van de noodige verdediging te ontblooten."

In een brief van 28 Juli 1638 aan den Koning van Spanje zette Fuenmayor dit plan meer uitvoerig uiteen (Zie Doc. 21).

In den Kon. Raad van Indië had men daar natuurlijk wel ooren naar, en in een kantteekening, bestemd voor den oorlogsraad, luidde het advies, dit voorstel in nadere overweging te nemen. Fuenmayor meende in ernst op die wijze den Hollandschen zeeroover vrees en respect in te boezemen. „El enemigo conosera que tiene fuersas Vuestra Magestad en las Indias

para mayores facsiones." Door zoo het krijgsplan uit te voeren, „zou men tegelijk den vijand aan het verstand brengen, dat Uwe Majesteit hier in Indië nog wel meer strijdkrachten in voorraad heeft voor nog wel grootere krijgskundige ondernemingen."

Ook van dit plan is blijkbaar niets gekomen. Fuenmayor had bij zijn voorstel heelemaal buiten den waard, i. c. zijn collega's van Santo Domingo en Porto-Rico enz. gerekend, op wier onwil of gebrek aan medewerking dit plan zeker is afgestuit.

Desondanks bleven de Spaansche Gouverneurs in deze streken en de Real Consejo de Indias er vast van overtuigd, dat het dringend noodzakelijk was, de Hollandsche zeeroovers van Curaçao en uit West-Indië te verdrijven. Maar hoe?

Zeker is, dat er op de talrijke vertoogen van Fuenmayor tusschen de jaren 1639—1641 in den Raad van Indië opnieuw plannen besproken zijn, om Curaçao terug te winnen. Door een vriendelijke mededeeling werd ik in kennis gesteld, dat Baron Mulert, gepens. kapt. t/z., in het archief te Sevilla indertijd een heelen bundel vond (Est. 2 C. 3 L. 1/29) met stukken uit de jaren 1639—1641, betrekking hebbend op de plannen omtrent de herovering van Curaçao.

Doch een brief (in dien bundel) van Juan Luis de Carmona, Gouverneur van het eiland Margarita, die adviseerde: „la imposibilidad de socorrer à Curazao" „de onmogelijkheid om Curaçao te hulp te komen," doet al heel duidelijk vermoeden, dat ook deze plannen een negatief resultaat hebben gehad.

DE CURAÇAOSCHE BANK (1830—1880)

DOOR

J. VAN ETTINGER

Zooals in een vorig artikel in dit tijdschrift uiteengezet is [1]), had de Curaçaosche Bank zich reeds in de beide eerste jaren van haar bestaan vastgewerkt in hypotheken, terwijl bovendien hare metaaldekking grootendeels verdwenen was. Ten einde verandering in dezen onhoudbaren toestand te brengen, raadde — zooals eveneens aangestipt is — de Directeur van Curaçao c.a. aan de biljetten der Bank oninwisselbaar te verklaren, terwijl de Directie der instelling in overweging gaf òf specie toe te zenden, gestempeld met het woord „Curaçao'' [2]) òf een verbod tot uitvoer van specie uit te vaardigen [3]).

De Gouverneur-Generaal gevoelde bij gemis aan opdracht van de Regeering in 't moederland geen geneigdheid een der gegeven adviezen op te volgen.

Gouverneur-Generaal Cantzlaar had te minder lust om zich met deze aangelegenheid te bemoeien, daar hij reeds de Directie van de Curaçaosche Bank op haar eigenmachtig optreden had moeten wijzen. Krachtens artikel 3

[1]) De stichting van de Curaçaosche Bank. Jaargang 8, bladz. 485 tot en met 498.

[2]) Dit denkbeeld, het scheppen van eene afzonderlijke koloniale munt, is op beperkte schaal, nl. alleen voor pasmunt, neergelegd in de Indische Muntwet (Nederlandsch Staatsblad 1854, no. 75) en later ook in de Curaçaosche Muntwet (Nederlandsch Staatsblad 1899, no. 126). Vergl. ook het Advies van de Staatscommissie voor het Muntwezen, ingesteld bij Koninklijk besluit van 6 April 1921, no. 19 (bladz. 66 v.v.).

[3]) Dit middel is ten gevolge van den wereldoorlog en de daaropvolgende uit economisch oogpunt zeer ongunstige jaren in Curaçao toegepast van 1918 af en in Suriname sedert 1920. Hoewel ten gevolge van den nooit geheel te beletten smokkelhandel het uitvoerverbod niet absoluut kan werken, is toch de afvloeiing van specie tot zeer beperkte afmetingen teruggebracht.

van de Instructie voor de Directie mocht de Bank hare operatiën niet uitstrekken tot het duurzaam beleenen van (verleenen van hypotheken op) vaste goederen en het disconteeren van wissels dan met machtiging van den Gouverneur-Generaal. Reeds in November 1828 bleek aan den Gouverneur-Generaal, dat de Curaçaosche Bank ongevraagd tot bovengenoemde werkzaamheden was overgegaan. Nadat aan den Directeur van Curaçao ad interim inlichtingen hieromtrent gevraagd waren, gaf deze in zijn antwoord den aangewreven misslag ten deele toe en trachte verder door eene min of meer gewrongen interpretatie van de Instructie zijne gestie te verdedigen. Uit zijn schrijven bleek, dat de beleeningen van koopmansgoederen weinig opbrachten en dat in verband daarmede de Bank hare operatiën had uitgestrekt tot disconteering van wissels en verleening van hypotheken. Hoewel het eigenmachtig optreden van de Bankdirectie blijvende afkeuren, zag de Gouverneur-Generaal toch in, dat bij den slechten toestand van den handel de Bank met de schaarsche beleening van koopmansgoederen de door Van den Bosch geraamde jaarlijksche winst van *f* 10.000.— niet behalen zou, maar in tegendeel gevaar liep met nadeelige saldi te moeten sluiten. Tegen de uitbreiding van de operatiën der Bank tot het disconteeren van wisselbrieven had hij geen bezwaar, mits gezorgd werd dat de endossanten personen waren, als gegoed en soliede bekend. Het verstrekken van gelden op hypotheek meende hij echter te moeten afkeuren, daar de betaling van rente en aflossing niet gewaarborgd was. Het meerendeel van de ingezetenen op Curaçao was volgens zijne meening niet solvent. De achteruitgang van den handel deed de waarde van de eigendommen steeds meer en meer dalen. Het eenige middel om de voorgeschoten gelden met de rente terug te krijgen, zou zijn executoriale verkoop. Eene dergelijke de bevolking onaangenaam stemmende procedure moest echter zooveel mogelijk worden vermeden.

De Gouverneur-Generaal gaf van een en ander kennis aan het Opperbestuur in Nederland en deelde daarbij mede, dat er slechts één middel was om de ongewenschte

beleggingen te ontgaan en toch geen gelden renteloos te laten liggen, nl. het verstrekken door de Bank van *f* 108.000 aan de Weeskamer te Curaçao, ten einde daarmede uit te keeren en vervallen kapitalen te voldoen. Als onderpand voor het voorschot zouden dienen de door de Weeskamer verstrekte hypotheken en het fonds dier instelling.

Of laatstbedoelde hypotheken, welke toch ook verleend waren aan de niet-solvente ingezetenen, meer zekerheid boden dan de eerstvermelde kan met reden betwijfeld worden.

Eer het schrijven van Cantzlaar beantwoord werd, was in Europa eene groote verandering ontstaan, welke zich ook in Nederland deed gevoelen. De Julirevolutie, welke Louis Philippe van den troon stiet en Frankrijk in eene republiek omzette, deed in geheel Europa opschudding ontstaan en riep tal van andere omwentelingen in het leven o.a. de Belgische (September 1830). De opvolger van Elout als Minister van Nationale Nijverheid en Koloniën, de Belg Servais van Gobbelschroy, die tevens Minister van Waterstaat werd, trad nog in het zelfde jaar 1830 af en werd vervangen door den Staatsraad Jhr. Mr. G. C. Clifford, die van 1830—1834 tijdelijk de Directie van de genoemde drie departementen voerde. De wd. Minister vereenigde zich volkomen met de voorstellen van den Gouverneur-Generaal en schreef voor, dat geen verdere verleening van hypotheken door de Curaçaosche Bank zou mogen plaats vinden dan met speciale machtiging van den Gouverneur-Generaal.

Door de aangegeven gedragslijn was wel de mogelijkheid uitgesloten, dat de Curaçaosche Bank in nog grootere moeilijkheden zou geraken, maar verbetering in hare positie kwam er niet door tot stand. De voortduring der Belgische onlusten en de daardoor ontstane financieele verwikkelingen hebben, hoe vreemd 't ook moge klinken, de Curaçaosche Bank van een wissen ondergang gered en tegelijkertijd de Particuliere West-Indische Bank, hare zusterinstelling te Paramaribo, den genadeslag toegebracht.

De steeds ongunstiger wordende toestand van 's Lands geldmiddelen deed den Minister van Koloniën a.i. op uitdrukkelijken last des Konings aan den Gouverneur van de Nederlandsch-West-Indische bezittingen schrijven, dat zonder machtiging van den Koning geen verbintenissen meer mochten worden aangegaan, waaruit betalingen voor het Rijk zouden kunnen voortspruiten. Traites mochten niet meer op het Departement van Koloniën worden afgegeven dan in geval van tijdige fondsbezorging. De Particuliere West-Indische Bank mocht derhalve geen wissels op het Departement van Koloniën meer afgeven boven het bedrag van de door haar bezorgde remises; de instelling mocht geen hypotheek meer verleenen, geen voorschotten meer verstrekken, bovendien moest de inwisselbaarheid van hare bankbiljetten worden geschorst. Aan den Gouverneur-Generaal werd overgelaten de noodige wijziging in het Reglement der Bank te maken. Deze maatregelen, welke den bloei dier Bank knakten, vonden feitelijk hun grond in de omstandigheid, dat het kapitaal ad *f* 3.000.000, hetwelk in het moederland moest berusten, nimmer was bijeengebracht. Toch was die Bank in werking gesteld en van 1829—1831 werd ruim *f* 1.200.000 meer getrokken dan overgemaakt. Het meerdere was waarschijnlijk betaald uit de Oost-Indische remises of door het bekende amortisatiesyndicaat. Beide bronnen geraakten door het voortduren van den Belgischen opstand verstopt.

Gouverneur-Generaal Cantzlaar volgde onmiddellijk de hem gegeven instructies nopens de Particuliere West-Indische Bank op en deelde den Minister a.i. mede, dat het hem wenschelijk voorkwam de voorgeschreven maatregelen ook toe te passen op de Curaçaosche Bank. Voor het overmaken van het Surinaamsch subsidie ad *f* 70.000 naar Curaçao had hij wissels noodig. Deze kon hij niet nemen uit de weinige aan de Particuliere West-Indische Bank aangebodene, omdat daardoor wantrouwen tegen het bestuur zou gaan bestaan.

Zonder verder overleg te plegen met het Opperbestuur riep de Gouverneur-Generaal den Hoogen Raad (tegen-

woordig Raad van Bestuur genaamd) bijeen. Veel moeite om dat lichaam te overtuigen had Cantzlaar niet. Hij had uiteraard daarvoor er slechts den nadruk op te leggen, dat overmaking van het subsidie naar Curaçao door middel van wissels niet geschieden kon zonder de welvaart van Suriname te schaden. Gedurende den tijd, dat er één Gouvernement van West-Indië was (1816—1845), had Suriname de hegemonie en werden de belangen van Curaçao niet steeds voldoende behartigd.

Ten slotte werden de volgende maatregelen genomen:

1°. Bij beschikking van den Gouverneur-Generaal van 28 Mei 1831, no. 503/458, werd bepaald, dat het jaarlijksch subsidie van het Hoofdbestuur te Paramaribo aan het Bestuur van Curaçao voorloopig niet meer zou worden overgemaakt. Het Hoofdbestuur zou in de boeken van Curaçao worden gedebiteerd en het bestuur van Curaçao in de boeken van Suriname worden gecrediteerd.

2°. In het Reglement van de Curaçaosche Bank en de Instructie van de Directie dier instelling werden verschillende wijzigingen aangebracht.

De onder 1°. vermelde beschikking, hoe boekhoudkundig zuiver ze ook was, hielp het bestuur van Curaçao niet aan geld. De bedoeling van Cantzlaar was, dat de jaarlijks benoodigde som genomen zou worden uit de kas der Curaçaosche Bank. Daar het Reglement dier instelling zich hiertegen verzette (vgl. ook artikel 26 van de Instructie), moest hierin een en ander gewijzigd worden.

In den considerans van de verordening van 28 Mei 1831 (P. B. h. b. no. 158), welke hier te lande voor 't eerst openbaar is gemaakt als bijlage van het Koloniaal Verslag over 1849 (Gedrukte Stukken, zitting 1851—1852 (XXVIII), Bijlage B, no. 6), werd in de eerste plaats herinnerd aan het reeds bovenvermelde feit, dat de reservekas der Curaçaosche Bank geen specie van belang meer bevatte en dat de beleeningen van koopmansgoederen dientengevolge waren gestaakt. Verder werd de wenschelijkheid voor Curaçao van eene uitsluitend koloniale munt uitgesproken en met eene verwijzing naar den ongelukkigen toestand van het vaderland de onmogelijk-

heid van toezending van specie en overmaking van het jaarlijksch subsidie betoogd. Ten einde den handel te verlevendigen en verdere tusschenkomst in zake het muntstelsel overbodig te maken, werden een 6-tal artikelen van het Reglement der Bank *voorloopig* geschorst en voorts de noodige voorzieningen getroffen.

De inwisseling der bankbiljetten tegen wettig gangbare specie werd tijdelijk gestaakt. Uitdrukkelijk werd verklaard, dat de bankbiljetten dezelfde waarde bleven behouden als de Nederlandsche munt en dat ze in het onderling verkeer zoowel als bij de Rijkskantoren en publieke administratiën tegen de volle waarde moesten worden aangenomen. De operatiën der Bank zouden zijn: beleenen van koopwaren, goud en zilver (niet langer dan zes maanden) en disconteeren van wisselbrieven. Het verleenen van hypotheek op onroerende goederen zou slechts mogen geschieden na voorafgaande speciale vergunning van den Gouverneur-Generaal. Voorts zou de Bank gelden blijven ontvangen in rekening-courant van het Koloniaal bestuur en de assignatiën en quitantiën van dat Bestuur in bankbiljetten betalen. Tot waarborg van de bankbiljetten zouden strekken de rest van de reservekas, het jaarlijksch subsidie ad *f* 70.000 van het Hoofdbestuur te Paramaribo, de panden en voorwerpen bij de Bank beleend en het Gouvernement in het Moederland.

De wijzigingen in de Instructie bij besluit van den Gouverneur-Generaal van 28 Mei 1831, no. 458*b*, hielden grootendeels verband met de wijziging van het Reglement. De Directie kreeg de bevoegdheid de beleeningen ten behoeve van de Weeskamer al dan niet te doen plaats hebben. Den Directeur van Curaçao werd toegestaan het jaarlijksch subsidie van het Hoofdbestuur uit de kas der Bank te lichten en verder daaruit te voorzien in de behoeften van de koloniale kas. De bij de Bank aanwezige specie kwam ter beschikking van dien Directeur, ten einde in dringende gevallen gebruikt te worden.

Door deze maatregelen wist het Gouvernement de Curaçaosche Bank op de been te houden. Al de verwijzingen in den considerans van de verordening van 28 Mei 1831

naar den Belgischen opstand en den treurigen economischen toestand van het Moederland dienden slechts om de werkelijke bedoeling te verbergen: het op de been houden van de Curaçaosche Bank, die zich vastgewerkt had in hypotheken en wier specie grootendeels weggevloeid was. Dat de maatregelen doel getroffen hebben, blijkt wel daaruit, dat de Particuliere West-Indische Bank, wier biljetten in 1831 eveneens oninwisselbaar werden verklaard, sedert een kwijnend bestaan voerde en in 1848 liquideerde, terwijl de Curaçaosche Bank nog heden bestaat en er zelfs in geslaagd is haar eigen kapitaal en reserves op te bouwen. Door de wijziging van het Bankreglement in 1831 en de *voorloopige* schorsing van de inwisselbaarheid der bankbiljetten, welke maatregel evenwel tot *1892* gehandhaafd bleef, kreeg de instelling een beperkten werkkring en werd ze meer en meer, zooals zelfs van Regeeringswege werd opgemerkt, eene „succursale van 's Lands kas'' (Koloniaal verslag over 1849, Curaçao, bladz. 26, Gedrukte Stukken zitting 1851—1852 XXVIII, no. 4).

In het moederland en in de kolonie was de ontvangst van de ten opzichte van Curaçao genomen maatregelen bij verschillende particulieren verre van gunstig. De kooplieden Buijs, de Bordes en Jordan te Amsterdam beklaagden er zich over dat de vracht voor de door hen naar Curaçao overgevoerde goederen voldaan werd in oninwisselbaar verklaarde bankbiljetten en verzochten den nopens de Curaçaosche Bank genomen maatregel op te heffen. De te Amsterdam gevestigde West-Indische Maatschappij verklaarde, dat de Curaçaosche Bank de facto in staat van faillissement verkeerde, dat de voor de bankbiljetten overgebleven waarborgen zeer wisselvallig zouden blijken en dat eene groote depreciatie van de waarde der biljetten verwacht kon worden. Zij gaf in overweging *f* 200.000 aan specie naar Curaçao te zenden ter inwisseling der bankbiljetten. De ondergang van den handel op Curaçao en van de West-Indische Maatschappij zou anders het gevolg zijn van de door den Gouverneur-Generaal genomen maatregelen.

Uit de kolonie kwamen verschillende adressen, o.a. van Lauffer (Oud-Gouverneur van Curaçao) c.s. en van De Veer en Jutting. Onder de onderteekenaars vinden we leden van den gemeenteraad, van den Raad van Politie en van den Raad van Justitie, de beide directeuren van de Curaçaosche Bank, kooplieden, grondeigenaars, enz. De klachten gaan tegen de volgende maatregelen: het verbod van uitvoer van slaven anders dan naar Suriname, tenzij met dispensatie van het Departement van Koloniën; het oninwisselbaar verklaren van het papieren geld: het niet meer overmaken van het — voor de bekostiging van de defensie trouwens ontoereikende — subsidie; de ingevoerde centralisatie, waardoor Curaçao ten onrechte onder dezelfde wetgeving kwam als Suriname; de zware, onbillijk geheven belastingen; de kostbare inrichting der administratie. De adressanten vroegen ten slotte: toezending van specie ter inwisseling der bankbiljetten; vergunning om wissels op het moederland te mogen afgeven; bekostiging van de defensie door het Moederland; verlaging der belastingen; meerdere zelfstandigheid tegenover Suriname en vereenvoudiging van het bestuur.

Naar aanleiding van al deze klachten werd door de Regeering hier te lande het volgende beslist:

1°. Bij Koninklijk besluit van 19 November 1831, no. 48, werd bepaald, dat jaarlijks een bedrag wegens subsidie aan Curaçao op de Staatsbegrooting zou worden gebracht. Voor 1832 werd *f* 72.932 voor dit doel uitgetrokken. Door dezen maatregel zou de Gouverneur-Generaal weer wissels op het moederland kunnen verstrekken aan den Directeur van Curaçao. Er werd dan ook intrekking van den ten opzichte van de bankbiljetten der Curaçaosche Bank genomen maatregel verwacht of althans verzachting daarvan.

2°. De Directeur van Curaçao en ook de gezaghebbers van St. Martin en St. Eustatius kregen de bevoegdheid om vergunning te verleenen voor den uitvoer van slaven elders dan naar Suriname.

3°. Tot wijziging en verlaging der belastingen zou worden overgegaan, zoodra het bestuur zou zijn vereenvoudigd.

Op de overige verzoeken van de adressanten werd òf afwijzend beschikt òf niet nader ingegaan.

Nopens het meest aangevochten punt, de oninwisselbaarheid van de bankbiljetten der Curaçaosche Bank, kwam echter ondanks de verwachtingen der Regeering geen verandering. De opvolger van Cantzlaar als Gouverneur-Generaal Mr. E. L. Baron van Heeckeren (1831—1838) haastte zich na ontvangst van de bevelen van den wd. Minister voor de Nationale Nijverheid en de Koloniën mede te deelen, dat het Koninklijk besluit van 19 November 1831, no. 48, hem geen aanleiding gaf den genomen maatregel nopens de Curaçaosche bankbiljetten in te trekken. „Zoolang nog onbeslist blijft *op welke wijze* in „het tekort van de Eilanden zal worden voorzien, is de „bank voor den Directeur van Curaçao de eenig mogelijke „toevlucht om *bij wijze can leening* de noodige fondsen „voor den dienst te bekomen". De Landvoogd maakte handig gebruik van de omstandigheid, dat de wijze van overmaking van het Rijkssubsidie aan Curaçao niet was voorgeschreven, om zich ter wille van de invloedrijke Surinaamsche planters in deze aangelegenheid te kunnen onthouden. Buitenlandsche wissels, ook die op het Departement van Koloniën in 't moederland, werden in Suriname verstrekt door de circulatiebank, de Particuliere West-Indische Bank. Zooals wij boven gezien hebben, was aan genoemde instelling in 1831 verboden buitenlandsche wissels af te geven tot een hooger bedrag dan de door haar te maken remises. Nu had de Bank tot het op de begrooting gebrachte bedrag van *f* 72.932 wissels kunnen afgeven op het Departement van Koloniën, welke wissels de Gouverneur-Generaal had kunnen toezenden aan den Directeur van Curaçao, maar Mr. Van Heeckeren vreesde voor ontstemming bij de bevolking in Suriname, welke zelve geen wissels op Nederland kon koopen en onthield zich van het inslaan van den weg door de Regeerng gewenscht. Zoodoende bleef de oninwisselbaarheid van de bankbiljetten der Curaçaosche Bank bestaan. Zelfs in het tijdvak van 1839—1842, toen de Particuliere West-Indische Bank toch voor *f* 750.000 aan buitenlandsche wis-

sels heeft afgegeven, is hierin geen verandering gebracht.

Of de Minister van Koloniën a.i. het meer handige dan juiste antwoord van den Landvoogd niet aanstonds met een imperatief voorschrift heeft geriposteerd, is mij niet gebleken. Waarschijnlijk heeft men aan het Plein in de zaak berust. Immers de oninwisselbaarheid van de biljetten der Curaçaosche Bank heeft geduurd van 1831—1892.

Na de in 1831 genomen ingrijpende beslissing bepaalde de Curaçaosche Bank zich tot de disconteering van wissels, de beleening van koopwaren en het doen van financieele operatiën voor het bestuur der kolonie. De disconteering van wissels maakte gedurende de eerstvolgende 60 jaar het overgroote gedeelte der totale operatiën uit. Na de wijziging van het Bankreglement in 1831 mocht de Directie slechts met speciale vergunning van den Gouverneur-Generaal gelden op hypotheek verstrekken. Van deze bevoegdheid werd in de eerste jaren geen gebruik gemaakt. De Bank streefde er integendeel naar om zich van de hypotheken zooveel mogelijk te ontdoen, ten einde de noodige vrijheid van beweging te herkrijgen. De Directie slaagde hierin volkomen. Van de ± *f* 350.000 op hypotheek uitgezette gelden was ultimo December 1847 nog overgebleven *f* 21.000 en ultimo December 1849 *f* 2.000 De afgeschoven hypotheken waren bijna geheel ondergebracht bij de Wees-, Onbeheerde en Desolate-Boedelkamer. Deze instelling zette niet alleen de door haar beheerde gelden uit, maar mocht ook gelden van derden ter plaatsing aannemen. Ultimo December 1850 had de Boedelkamer ruim *f* 330.000.— op hypotheek uitstaan. Ondanks de afschaffing van de slavernij in West-Indië (1862) welke maatregel door de wijze van uitvoering in economisch opzicht onze West niet vooruitbracht, werd het op hypotheek uitstaand bedrag steeds grooter tot het begin Januari 1870 *f* 1.200.000 beliep. De Curaçaosche Bank zelf is eerst in de zestiger jaren begonnen weer gelden op hypotheek te schieten. Nimmer werd echter een totaal bedrag van *f* 40.000 overschreden. Deze hypotheken waren bijna zonder uitzondering het gevolg van mislukte wisseloperatiën. Bleven de bij een door de Bank gekoch-

ten wissel betrokkenen (trekker, acceptant en endossanten) in gebreke aan hunne verplichtingen te voldoen, dan verplichtte de Bank ze hypotheek op hunne goederen te verleenen als waarborg voor verliezen.

Noch in het reglement der Bank noch in de instructie der Directie is iets bepaald betreffende de onderteekening der bankbiljetten. Waarschijnlijk is dit opgedragen geworden aan de Directie en den Secretaris. In 1834 (publicatie 23/24 September, no. 10) werden met de onderteekening der biljetten belast twee door den Gezaghebber van Curaçao aan te wijzen personen uit degenen, die verkiesbaar waren voor den kolonialen raad (eischen: minimum leeftijd van 25 jaar, minstens twee jaren woonachtig in de kolonie, grondbezitter of vertegenwoordiger van een grondbezitter).

In 1839 (P. B. b. h. no. 209) kwam hierin verandering, omdat het Bestuur der kolonie het wenschelijk vond bij de onderteekening der biljetten personen uit den handelsstand te betrekken. Er werd daarom bepaald, dat de bankbiljetten voortaan onderteekend zouden worden door den Secretaris der Bank en door twee personen uit den handelsstand, voor elke uitgifte van bankbiljetten telkens door den Gezaghebber van Curaçao aan te wijzen.

Was in 1831 en de daarop volgende jaren het kapitaal der Bank vrijwel geheel verloren gegaan, na 1840 begon de Directie uit de winsten van het bedrijf, waartoe vooral de wisseldisconteeringen bijdroegen, langzamerhand het kapitaal weer op te bouwen. Door het uiterst voorzichtige beheer en — zooals wij boven opgemerkt hebben — het eischen van dubbele waarborgen bleef de Bank voor groote verliezen gespaard. Eindelijk was ultimo 1868 het kapitaal van *f* 200.000, waarmede de Bank in 1828 was begonnen, weer bijeengebracht. Toch bleef men de oninwisselbaarheid der bankbiljetten behouden. Het was blijkbaar gemakkelijk geen zorgen te hebben voor grootte en samenstelling der metaaldekking, niet bevreesd behoeven te zijn voor wegvloeiing der specie. In de vijftiger jaren gaf dit vasthouden aan de oninwisselbaarheid der bankbiljetten echter aanleiding tot eene reeks van klachten.

De in een vorig artikel door mij besproken muntregeling van 1826 (P. B. no. 104) werkte slecht. Door de voortdurende wegvloeiing ontstond schaarschte aan munt, vooral aan pasmunt. Dit bracht den toenmaligen gezaghebber van Curaçao R. F. Baron van Raders er toe om in 1838 eene partij Nederlandsche guldens te doen verkappen, ten einde den voorraad beschikbare munt te vermeerderen. Deze maatregel droeg er uiteraard toe bij om de verwarring op monetair gebied nog te vergrooten. In het moederland werd de muntwet van 1816 (Nederlandsch Staatsblad no. 50) vervangen door de muntwet van 26 November 1847 (Nederlandsch Staatsblad no. 69), welke van den dubbelen op den enkelen (zilveren) standaard overging. De gouden munten van *f* 10 en *f* 5 werden negotiepenningen. De aanmaak van zilveren standaardmunt en gouden negotiepenningen zou ook voor particulieren vrij zijn op tijdstippen, dat de Rijksmunt niet voor het Rijk behoefde te werken. Bij de wet van 14 December 1853 (Nederlandsch Staatsblad no. 126; P. B. 1854, no. 12) werd met ingang van 21 Juni 1854 de Nederlandsche muntwet van 1847 toepasselijk verklaard op Curaçao. Volgens de genoemde wet van 1853 zouden vreemde zilveren muntspeciën in de koloniale kassen in betaling worden aangenomen, indien bij Koninklijk besluit de waarde was vastgesteld. Bij die vaststelling werd uitsluitend rekening gehouden met de metaalwaarde der munt. Ter uitvoering van de wet van 1853 werd bij Koninklijk besluit van 3 Februari 1854 (P. N. no. 12) bepaald, dat de Fransche 5 francsstukken voor *f* 2.35 en de Spaansche pilaardaalders voor *f* 2.50 moesten worden aangenomen, mits de geldstukken gaaf en ongeschonden waren. Het lag in de bedoeling de gekapte en gesnoeide munt langzamerhand in te trekken. De reeds meermalen vermelde wegvloeiing deed zich ook nu weer gevoelen. Al spoedig deed de goede Nederlandsche munt agio en ontstond er groot gebrek aan pasmunt, zoodat de oude, ingetrokken munten weer in omloop moesten worden gebracht. Voorts kwam er een groote toevloed van Fransche vijffrancsstukken, welke door de bevolking ten onrechte als rijksdaalders werden

beschouwd. In verband met de tarifeering van die stukken voor *f* 2.35 kreeg men het onderscheid tusschen 1 gulden Nederlandsch courant en 1 gulden Curaçaosch courant = 2 francs = *f* 0.94 Nederlandsch courant. Dit onderscheid is eerst verdwenen door de (3de) Curaçaosche muntwet van 1899 (Nederlandsch Staatsblad no. 126; P. B. no. 22).

De afvloeiing van de munt werd nu door velen toegeschreven aan de oninwisselbaarheid der bankbiljetten van de Curaçaosche Bank. Zij achtten de zending van ± *f* 200.000 aan zilver noodzakelijk en aanvullingszendingen voor het vervolg beslist noodig. Daarentegen waren deskundigen, zooals de hier te lande met verlof vertoevende Gouverneur van Curaçao Jhr. I. J. Rammelman Elsevier Jr. (1849—1854), van een andere meening. Zij voorspelden, dat de naar de kolonie te zenden specie onverwijld zou beginnen af te vloeien en verwachtten alleen redding van het instellen van eene uitsluitend voor Nederlandsch-West-Indië bestemde standaardmunt, benevens van verlaging van het gehalte (640 duizendste) van de toenmalige pasmunt. In het verslag over het beheer en den staat der Kolonie Curaçao en onderhoorigheden over 1855 (Gedrukte Stukken, zitting 1857—1858—LXVIII, no. 29) verklaart Minister Mijer, dat de uitvoering der wet van 14 December 1853 op Curaçao niet aan de verwachtingen heeft voldaan, dat de in omloop gebrachte nieuwe Nederlandsche muntspeciën spoedig zijn weggevloeid en dat gebrek aan pasmunt bestaat. Hij zoekt de oorzaak in het bankpapier, dat sedert 1831 niet meer tegen specie inwisselbaar is en deelt ten slotte mede, dat de Regeering het plan heeft de Curacaçosche Bank, die eigenlijk niets is dan eene succursale van de koloniale kas en welker baten hare lasten ruim schijnen te overtreffen, in staat te stellen hare biljetten op vertoon weder tegen specie in te wisselen.

Het Verslag van den staat en het beheer van Curaçao over 1857 van Minister Rochussen (Gedrukte Stukken, zitting 1859—1860, L III, no. 29) geeft eveneens te kennen, dat er gebrek is aan „scheidemunt". In dat gebrek

zal worden voorzien, indien het bij de Regeering aanhangige plan om het Curaçaosche bankpapier tegen zilver verwisselbaar te stellen, verwezenlijkt wordt. Het Koloniaal Verslag over 1858 (Gedrukte Stukken 1860—1861, L X, no. 22) herhaalt de eentonige klacht over de afvloeiing van de zilveren standaardmunt en het gebrek aan pasmunt en verklaart verder, dat aan het plan ten op zichte van de Curaçaosche Bank geen gevolg is gegeven kunnen worden, omdat hiertegen èn in Nederland èn op Curaçao bezwaren waren gerezen. Aan de langdurige briefwisseling met het bestuur der kolonie was nog geen einde gekomen.

Een van de talrijke klachten over de wegvloeiing van Nederlandsche munt en het gebrek aan pasmunt was die van den Gouverneur R. F. van Landsberge (1856—1859). Hij wees er op, dat de munt voor remises naar Nederland werd aangewend en dat daardoor de Gouvernementswissels op het Departement van Koloniën agio deden. Het eenige middel om verbetering in den toestand te brengen was volgens hem het in de koloniale kassen in betaling nemen van de franc à *f* 0.50. De franc was in Venezuela en Nieuw-Grenada als standaardmunt aangenomen en werd op Curaçao in den omloop voor *f* 0,50 gerekend; daarentegen werd in de koloniale kassen — zooals hiervoor is aangestipt — het 5 francsstuk slechts tegen *f* 2,35 berekend. Het gevolg was wegvloeiing van de meerderwaardige Nederlandsche munt en het zelfs agio doen van het Curaçaosche bankbiljet. Van Lansberge wilde nu door hoogere tarifeering van den franc aan den ongunstigen monetairen toestand een einde maken. Minister Mijer ging met dit voorstel niet accoord; hij zocht de oorzaak dieper en wel in de bankbiljetten van de Curaçaosche Bank, welke volgens hem gedeprecieerd waren. Hij raadde aan Gouvernementswissels op het Departement van Koloniën af te geven en de ontvangen biljetten in te trekken. Zoodoende zou het agio van de Gouvernementswissels verdwijnen en dan zou het geschikte oogenblik voor de openstelling van de verwisseling der overgebleven bankbiljetten tegen specie zijn aangebroken.

Op het voorstel van Minister Mijer ging Gouverneur Van Lansberge niet gereedelijk in. Het scheen of de beteekenis van het voorstel in de kolonie niet goed begrepen werd. Eene langdurige briefwisseling volgde, totdat eindelijk de opvolger van Mijer als Minister van Koloniën J. J. Rochussen (1858—1860) in 1859 aan den Koning goedkeuring verzocht op het plan van zijn voorganger. Hij beschouwde de bankbiljetten van de Curaçaosche Bank als schuldbekentenissen van het Gouvernement en gaf als zijne meening te kennen, dat het Gouvernement de eens gegeven belofte tot verzilvering op vertoon moest nakomen. De Raad van State kon zich met het voorstel in het algemeen wel vereenigen, maar verwachtte van de intrekking van de bankbiljetten schaarschte van ruilmiddelen en vermindering van het bedrijfskapitaal der Bank. Het College gaf ten slotte den raad via den Gouverneur het oordeel van de Directie der Curaçaosche Bank te vragen. De opvolging van dit advies leidde tot nieuwe vertraging. De opvolger van Van Lansberge, J. D. Crol (1859—1866), was van oordeel, dat intrekking van een deel der bankbiljetten de ruilmiddelen schaarsch zou doen worden en stijging der prijzen zou veroorzaken. Hij voorspelde eene spoedige wegvloeiing van de ter inwisseling der bankbiljetten aan te voeren specie en gaf ten slotte in overweging elk jaar een deel van de Rijkssubsidie in pasmunt, verdeeld over verschillende zendingen, te doen aanvoeren.

De opvolger van Rochussen, Mr. J. Loudon (1861—1862) kon zich met de opvattingen van zijne beide ambtsvoorgangers vereenigen en wist de Koninklijke goedkeuring daarop te verwerven. Van Mei 1861—Mei 1862 zou — behalve de gewone Gouvernementswissels tot dekking van het tekort van den kolonialen dienst — in 12 termijnen nog een bedrag van ƒ 50.000.— in Gouvernementswissels mogen worden getrokken. De daarvoor te ontvangen bankbiljetten zouden zonder toestemming van het Opperbestuur niet meer in omloop mogen worden gebracht. Daarenboven kon de Gouverneur nogmaals voor ƒ 50.000.— aan wissels trekken of daarvoor specie ten be-

hoeve van de Curaçaosche Bank laten komen. De Fransche en andere vreemde munt mocht voor niet hooger dan de getarifeerde waarde in de Landskassen worden aangenomen. Door een en ander hoopte men de waarde van de bankbiljetten der Curaçaosche Bank te doen stijgen. Waren de biljetten op pari gekomen en was het agio van de Gouvernementswissels verdwenen, dan zou het oogenblik aangebroken zijn om de bankbiljetten weder inwisselbaar te stellen. De Gouverneur mocht hiertoe echter niet overgaan dan met uitdrukkelijke machtiging van het Opperbestuur. Tot dat tijdstip mocht de Bank hare operatiën niet uitbreiden, indien dit leiden zou tot meerdere uitgifte van bankbiljetten.

Door het aanvangen met de inwisselbaarheid der bankbiljetten over te laten aan het initiatief van den Gouverneur, die zoo sterk daartegen gekant was, week Minister Loudon af van de opvatting zijner beide voorgangers. De gevolgen bleven niet uit; eerst in 1892 is na herhaald aandringen van het Opperbestuur de inwisselbaarheid der bankbiljetten hersteld.

Zooals wij in een vorig artikel medegedeeld hebben, was krachtens de „Instructie" de Directeur van Curaçao o.m. president-directeur van de Bank. Gouverneur Van Lansberge verklaarde echter in 1857, dat hij het bekleeden van het laatstgenoemde ambt in strijd vond met zijne waardigheid als Gouverneur. Met wijziging van de Instructie werd toen met het president-directeurschap het Hoofd van de financieele administratie (tot dien tijd secretaris der Bank) belast. Het ambt van secretaris der Bank werd opgedragen aan den kolonialen ontvanger.

Zooals boven is opgemerkt, werden in 1831 en volgende jaren de hypotheken van de Curaçaosche Bank overgenomen door de in 1713 opgerichte Wees-, Onbeheerde- en Desolate Boedelkamer. In de in 1869 ingevoerde nieuwe wetgeving voor de kolonie Curaçao (P. B. 1868, no. 16) was voor de Weeskamer geen plaats meer. In afwachting van de opheffing dezer instelling — er moest nog voorzien worden in het beheer der boedels in overeenstemming met het nieuwe B.W. — werd de door de Kamer ge-

voerde administratie van particuliere kapitalen — zij had voor ± *f* 1.200.000.— aan hypotheken uitstaan — met ingang van 1 Juli 1870 overgedragen aan een nieuw ingesteld zedelijk lichaam, de Hypotheek-bank van Curaçao. Ook het eigen kapitaal der Weeskamer (ruim *f* 187.000) werd overgedragen. De nieuwe bank werd aangewezen om gerechtelijke consignatiën te ontvangen en om gelden voor minderjarigen te beleggen. Het bestuur zou bestaan uit een voorzitter — te benoemen door den Gouverneur uit de leden van den Raad van Bestuur — en 6 leden — te benoemen door den Kolonialen Raad uit de ingezetenen. De ambtenaren zouden worden benoemd door den Gouverneur en als koloniale ambtenaren aanspraak hebben op pensioen. Het eigen kapitaal zou tot waarborg strekken voor de beleggers. De winsten zouden na aftrek der administratiekosten aan het eigen kapitaal worden toegevoegd. De bank kon bij koloniale verordening ontbonden worden; het batig slot zou dan aan de kolonie vervallen (G. B. 1870, no. 3).

Zooals uit het bovenstaande blijkt, was de instelling eene zuivere Gouvernementsbank. Het koloniaal bestuur waagde zich wederom op het glibberige veld der hypotheekverstrekking.

Daar verzuimd was bij koloniale verordening overeenkomstig art. 185 van het Regeeringsreglement van 1865 (Nederlandsch Staatsblad no. 56) vergunning tot oprichting van de Hypotheekbank voor Curaçao te verleenen — de bank werd dus min eigenaardig als eene „credietvereeniging" beschouwd — moest in deze leemte nog worden voorzien. Dit geschiedde eerst bij de verordening van 16 September 1875 (P. B. no. 13).

Terzelfder tijd werd aan de N.V. „De Curaçaosche Hypotheekbank", opgericht door een 40-tal ingezetenen, vergunning verleend om voor 99 jaar in de kolonie Curaçao werkzaam te zijn (P. B. 1875, no. 14). Het kapitaal bedroeg *f* 100.000.— en kon door uitgifte van meerdere aandeelen en toevoeging van overwinst tot *f* 200.000.— uitgebreid worden. De aandeelhouders zouden, zoolang het kapitaal *f* 200.000.— niet overtrof, niet meer dan 7 %

rente mogen genieten. De operatiën zouden bestaan in het nemen van deposito's, het verstrekken van gelden onder hypothecair verband tegen hoogstens 7 % rente en het ontvangen van gerechtelijke consignatiën. Deze instelling, welke nog heden bestaat, is een zuiver privaatrechtelijk lichaam.

Met ingang van 1 September 1876 werd eindelijk overgegaan tot opheffing van de Wees-, Onbeheerde- en Desolate Boedelkamer van Curaçao (P. B. 1875, no. 26). De Weesmeester met het personeel der (voormalige) Hypotheekbank van Curaçao werd met de liquidatie belast. De vóór 1 November 1876 door belanghebbenden niet in ontvangst genomen fondsen zouden moeten worden overgebracht ter administratie naar de Curaçaosche Hypotheekbank.

Ten einde de kolonie voor groote moeilijkheden in zake de verstrekking van gelden onder hypothecair verband te bewaren, was de Hypotheekbank van Curaçao met ingang van 1 Januari 1876 opgeheven (P. B. 1875, no. 25). De liquidatie was aan den Administrateur en het verdere personeel der bank opgedragen en mocht één jaar duren. Na afloop daarvan zouden alle hypotheken, huizen en te vorderen renten overgedragen worden aan de N.V. „De Curaçaosche Hypotheekbank". Deze verbond zich om den liquidateur de noodige gelden te verschaffen om degenen, die hunne deposito's niet in de overdracht wenschten begrepen te zien, uit te betalen en het personeel te bezoldigen. Bovendien moest de Bank het eigen kapitaal der opgeheven instelling na aftrek van administratiekosten aan de koloniale kas uitkeeren en wel in 15 gelijke jaarlijksche termijnen (1886—1901). Door omstandigheden is deze terugbetaling 5 jaar uitgesteld en heeft zij plaats gehad van 1891—1906. Van 1 Januari 1876 af rekende het Gouvernement zich ontslagen van alle aansprakelijkheid ter zake van de administratie van de Hypotheekbank van Curaçao.

Deze totale omkeer in den stand van zaken, de vervanging van de zuiver-publiekrechtelijke Hypotheekbank van Curaçao, opvolgster van het hypotheekbedrijf

der aloude Weeskamer, door de privaatrechtelijke Curaçaosche Hypotheekbank, was te danken aan de onvermoeide pogingen van de Ministers van Koloniën Van Bosse, Fransen van de Putte en Van Goltstein, die allen van oordeel waren, dat het niet tot de taak van een koloniaal bestuur behoort om hypotheken te verstrekken. Door een ingezetene van Curaçao, J. Lauffer, afstammeling van één der vroegere Gouverneurs, was nog het plan geopperd om het hypotheekbedrijf over te dragen aan eene Algemeene Administratie Kamer, bij Koninklijk besluit voor den tijd van 50 jaar op te richten, maar de Regeering hier te lande gaf de voorkeur aan de oprichting van eene particuliere naamlooze vennootschap.

In September 1867 kwam Gouverneur De Rouville (1866—1870) terug op de in 1861 en volgende jaren op last van Minister Loudon genomen en boven besproken maatregelen. Hij verklaarde, dat deze hun doel hadden gemist en trachtte aan te toonen, dat de bankbiljetten niet gedeprecieerd maar integendeel geapprecieerd waren. De appreciatie van de francs schreef hij toe aan de groote vraag naar die geldstukken. Ten slotte kwam hij met het voorstel de ingehouden bankbiljetten ad *f* 53.070.— weder in omloop te brengen door het bedrag met tusschenkomst van de Weeskamer op hypotheek te zetten en de rente in de koloniale kas te storten, evenals te beginnen over 1869 de helft van de jaarlijksche winst der Curaçaosche Bank. Minister De Waal (1868—1870) kon zich met de denkbeelden van den Gouverneur niet vereenigen. In de nieuwe wetgeving voor de kolonie was geen plaats meer voor eene Weeskamer, zoodat deze instelling zou moeten worden opgeheven. Het weder in circulatie brengen van de ingehouden biljetten van de Curaçaosche (Gouvernements) Bank zou zijn het scheppen van koloniale schuld buiten de wetgevende macht om, wat niet kon worden toegelaten. Voorts was de Minister van oordeel, dat de vroegere redenen voor het behoud van de Gouvernementsbank niet meer golden en dat de instelling zou moeten worden opgegeven, zoodra eene particuliere vennootschap op Curaçao eene bank zou hebben ge-

sticht. In verband met de voorgenomen opheffing kon de storting van de halve winst der Curaçaosche Bank in de koloniale kas achterwege blijven. Het koloniaal bestuur was blijkbaar van oordeel, dat het met de opheffing der Curaçaosche Bank zoo'n vaart niet zou loopen, want van 1869 af is inderdaad toch de halve winst aan de kolonie uitgekeerd. In strijd met de opvatting van den Gouverneur, dat de biljetten van de Curaçaosche Bank geapprecieerd waren, werden door de leden van het Hof van Justitie Jhr. Rammelman Elsevier en Smeele bezwaren ingediend tegen de betaling van hunne traktementen in naar hunne meening gedeprecieerd papier van de Curaçaosche Bank in plaats van in Nederlandsche specie.

Tot eene beslissing kwam men niet. Minister Van Bosse (1871—1872) opperde het plan om de in 1861 ingehouden bankbiljetten te vernietigen. Het advies van den opvolger van Mr. De Rouville als Gouverneur van Curaçao, H. F. G. Wagner (1870—1877), nopens het plan van Minister Van Bosse hierboven vermeld, was alleszins vernietigend voor de Curaçaosche Bank. Gouverneur Wagner verklaarde, dat de „zoogenaamde" Curaçaosche Bank geen bank was, dat hare bankbiljetten geen munt vertegenwoordigden, maar slechts schuldbekentenissen van het Gouvernement waren en dat bedoelde biljetten gedeprecieerd waren, doordat ze niet op vertoon konden worden verzilverd. De Gouverneur stelde daarom voor, niet alleen de in 1861 ingehouden biljetten te vernietigen, maar met die onbruikbaarmaking jaarlijks voort te gaan, totdat het disagio op de biljetten zou zijn verdwenen. Uit de overwinst zou zijns inziens een fonds gevormd moeten worden tot dekking der bankbiljetten. Zoodra die dekking een nader aan te geven gedeelte, — bijv. $^1/_3$ of $^1/_2$ van de biljettencirculatie — vormde, zou tot verzilvering op verzoek kunnen worden overgegaan.

Tegen deze eenigszins ruwe toepassing van de quantiteitstheorie valt nog wel wat in te brengen. De Gouverneur verloor uit het oog, dat schaarschte aan ruilmiddelen zou ontstaan en dat de circulatie aangevuld zou worden met allerlei vreemde munt. Het plan is, zooals vele

reeds genoemde, slechts ten deele tot uitvoering gekomen. In 1873 werd voor een bedrag van *f* 53.070.— aan bankbiljetten vernietigd. Verdere vernietiging achtte de Gouverneur toen niet meer noodig, omdat het bankpapier 3 à 4 % agio deed, boven de circuleerende vreemde munt en dus z.i. met de Nederlandsche valuta gelijk stond. Terecht was rekening gehouden met de kosten van vracht, verzekering, enz.

In verband met het bovenvermelde ongunstige oordeel van Gouverneur Wagner over de Curaçaosche Bank, alsmede met den algemeenen stichtingsdrang, welke zich na 1870 over de geheele wereld deed gevoelen, staat de poging, welke in 1873 werd aangewend om te komen tot de stichting van eene nieuwe Curaçaosche circulatiebank, geschoeid op de leest van de Surinaamsche Bank.

Deze poging ging uit van Mozes Anker, directeur van de Aruba Island Gold Mining Company, John Leighton en Marc. A. Schaffenburg. De verwezenlijking van deze op groote schaal opgezette plannen bleef echter achterwege tengevolge van den tegenstand der Nederlandsche Regeering [1]).

In 1879 (P. B. no. 21) kwam er wijziging in de sinds 1839 (P. B. h. b. no. 209) voorgeschreven wijze van onderteekening der bankbiljetten. Was die onderteekening toen opgedragen aan den Secretaris der Bank (Administrateur van Financiën) en twee personen uit den handelsstand op het eiland Curaçao, nu werd de Secretaris vervangen door den Voorzitter der instelling. Deze vervanging staat in verband met de bovenvermelde bestuursverandering in 1857, toen de Gouverneur als voorzitter der Bank vervangen werd door den Administrateur van Financiën en deze als Secretaris door den Kolonialen Ontvanger.

De sterke daling in waarde van het zilver en de daaruit voortvloeiende beroering op monetair gebied in de zeventiger jaren deed zich ook in Curaçao gevoelen. In den han-

[1]) Nopens dit punt moge verwezen worden naar mijn artikel: „Een vergeten hoofdstuk uit de geschiedenis van het Curaçaosche circulatie-bankwezen" in den 8sten jaargang van dit tijdschrift, bladz. 177 tot en met 182.

del verschenen vreemde gouden munten. Om het gebrek aan pasmunt te verhelpen — de Curaçaosche Bank gaf geene kleinere coupures uit dan *f* 5.— begonnen verschillende societeiten, zooals „Casino", „Gezelligheid" en „Buiten-Societeit", bons uit te geven van *f* 1.—, *f* 0.50 en *f* 0.25, welke grif werden aangenomen. Nederland was intusschen schijnbaar overgegaan tot den dubbelen standaard (wet van 26 Juni 1875 (Nederlandsch Staatsblad no. 117), feitelijk na de definitieve staking van de vrije zilveraanmunting (wet van 9 December 1877, Nederlandsch Staatsblad no. 215) tot den gouden standaard. De steeds in acht genomen munteenheid met Curaçao was daardoor, zij 't al niet verbroken, dan toch op losse schroeven gesteld.

DE WEST-INDISCHE ZAAL IN HET MUSEUM VAN HET KOLONIAAL INSTITUUT

DOOR

JOH. F. SNELLEMAN

Het paleis van het Koloniaal Instituut binnentredend, komt men onder den indruk, dat hier ruimte is in overvloed: een patio van ongewone afmetingen, met een glazen koepel gedekt die bijna tot den hemel reikt; één palm in het midden, en langs de kanten, wegkrimpend in de duizenden kubieke meters lucht, huismodellen van overal. Ook in de West-Indische afdeeling, die het doel was van mijn bezoek op 19 Juni, is er ruimte; trouwens de meeste musea van lateren tijd zijn tot het inzicht gekomen, dat een te veel schaadt. Ook overigens geen nieuws, zooals in München; zalen en kamers van steen, gewit of geverfd, geen deuren, kasten van staal zoo weinig en van spiegelglas zoo veel mogelijk; de verstelbare planken waarop de voorwerpen rusten ook van glas; in vele buitenlandsche musea zag ik een dergelijke inrichting. Tremendously expensive zeide Read van het Britsch Museum, toen ik hem naar den prijs van zulk een kast vroeg; misschien is dat thans beter, nu alles steeds goedkooper wordt.

Drie uur heb ik eraan besteed om in deze West-Indische zaal alles goed te zien. Welk nut heeft 't er doorheen te loopen, zooals de groote meerderheid doet? Het meest genieten zij die iets van onze West weten, maar hoe gering is hun aantal. Iedereen kan dit probeeren door naar de volgorde der drie Guiana's, hun ligging op Zuid-Amerika's noordkust te vragen. Toen er in '22 te Marseille een koloniale tentoonstelling was en ik op 'n avond aan de Corniche zat toen de zon onder ging, kwam ik in gesprek met iemand die iets over de tentoonstelling vroeg. Hij

wilde erheen maar zag er tegenop — geen wonder wanneer men aan een zee zit als deze. Van de Fransche koloniën wist hij heel wat, maar Guiana sloeg hij telkens over, en toen ik hem daarop wees, kwam 't voor mij genoegelijke moment: „C'est français?" vroeg hij: „Plus ou moins", antwoordde ik, en legde hem uit hoe rustig we op gindsche kust naast elkaar liggen.

Der Indianen opschik bij feesten en dansen — welk een dankbaar werk daarmede een kast te vullen! Vederen en veertjes, van schier alle kleuren, veel rood, ook wit, donker blauw, groen zelfs, en stemmig daartusschen de banden van aaneengeregen pitjes. Electrische verlichting van bovenaf. Maar de kleur, terracotta, van den achterwand deugt niet; veel te rood bij zooveel roode veeren.. of heeft men aan zoogenaamde roodhuiden gedacht, een manier waarmede Foy is begonnen in het Keulsche museum, die de voorwerpen wilde uitstallen op een ondergrond in kleur gelijk aan de huidkleur der inlanders die aan de beurt waren? Indianen zijn echter evenmin rood als gij of ik, wel wrijven ze zich in met koesoewé met krapa-olie gemengd (hetzelfde goedje waarmede wij boter en kaas verven) maar van huis uit trekken zij in huidkleur naar de kaneel. Een achtergrond van grijs zou hier beter passen.

Minder schitterend maar voor menigeen fraaier is het vlechtwerk; men kent de groote gevlochten doozen met overvallend deksel, en ingevlochten ornamenten, waarvoor men Van Panhuys moet nalezen, die over de beteekenis der versiering bij de Indianen en de Boschnegers, nabootsing van natuur-objekten, styliseering later, interessante opmerkingen heeft gemaakt.

Bij het mandwerk ligt de toestel die bij de wespenproef wordt gebruikt, een folterwerktuig waarvoor men de literatuur moet raadplegen; o.a. is het afgebeeld in 't Int. Arch. f. Ethn., supplem. bij dl. 18, pl. III fig. 4 en 5. En de dikwijls vertoonde kassave-persen. Men dient rekening ermede te houden, dat deze West-Indische afdeeling pas in haar begin is, 't voorloopig moest doen met de voorwerpen die zij kreeg van Artis

en van het voormalige museum te Haarlem; dus nog weinig heeft gedaan om naast de materieele kultuur der Indianen ook iets van hun geestelijke kultuur te laten zien; er liggen wel enkele voorwerpen die daarop betrekking hebben maar omdat met stiptheid is vermeden om een opschrift te plaatsen bij het voorwerp wordt de zaak niet duidelijk; een buiten de kast opgehangen bordje geeft een zeer korte opsomming, enkele malen een iets uitvoeriger van den inhoud der kast. In de vitrines, de legkasten hetzelfde: instruktief is toch geenszins „Indianen-opschik" voor al de onbenoemde voorwerpen die hier bijeen zijn; daarenboven zijn de schortjes geen opschik maar kleeding, al zijn ze ook angstig klein; klein maar gracieus, volgens Joest aardiger dan een christelijk hemd. Hoe lang is het geleden, dat de eerste glazen en porceleinen kralen de pitjes en schelpjes gingen vervangen? Want die kralen zijn eenmaal ingevoerd, evenals de knoopjes die bedriegelijk de schelpplaatjes vervangen van het halssieraad. Overal doet de inlander zijn voordeel met onze „vernuftige uitvindingen".... zie de jasjes van boomschors die de Dajaks met rijen knoopjes ontsieren in plaats van de ouderwetsche katjes (Cypraea). Behalve de schortjes liggen er taschjes, banden en hangers van huid, tanden, kralen. Voor een deel is het beneden-deel dezer vitrine bestemd voor de studie-collecties; hier huist het te veel der kasten in laden en achter deuren; voor een ander deel is het bestemd voor grootere voorwerpen zooals de modellen van de tentbooten met een houten kajuit die van oudsher de personen vervoerden van de stad naar de plantage of vandaar terug; zij werden en worden door 4 of 6 roeiers geroeid. Aan de ommezijde der vitrine nog meer opschik, van „natuurprodukten" gemaakt; glanzend-groene keverschilden zijn een uitstekend materiaal voor iets fraais; en hier liggen met katoen-omwonden armbanden, waarop kaurischelpen zijn genaaid, gevat in veelkleurige kralen. In de kast van de Boschnegers liggen dergelijke sieraden, waaruit zou zijn op te maken, dat beide menschensoorten dit ornament dragen. En als ik nu denk aan het museum

van Frankfurt, het Völkermuseum in het Thurn en Taxissche paleis, aan de zorg die er is besteed om een instruktieve voorstelling te krijgen, waar alles verstaanbaar spreekt tot den onwetende, de met duidelijke letter gedrukte opschriften, de soms zeer uitvoerige toelichtingen, de foto's en de kaarten. Foto's van Indianen zijn er in het Amsterdamsche Instituut vele, groote en duidelijke, de menschen in hun dagelijksch doen, in hun bedrijf, te land en te water, waaraan alleen ontbreekt de Farbenfreudigkeit die de origineele scènerie geeft te genieten.

Het onstoffelijk bezit der Indianen kan men in de literatuur beschreven vinden; er liggen hier rammelaars die daaraan doen denken, zooals de piai gebruikt; misschien was daarvan óók nog iets te ontdekken in de huismodellen die zijn tentoongesteld, de doorzichtige woningen, met huisraad van onevenredig groote afmetingen.

Nu is het aardewerk aan de beurt, in velerlei vorm maar weinig afwisselend van kleur. „Zoowel voor als na het bakken, zegt de toelichting, wordt het aardewerk met een polijst-steentje bewerkt, met plantaardige verf en aarde beschilderd en tot slot gevernist". Dit is niet bepaald fout, maar kinderlijk onvolledig vergeleken bij hetgeen Ten Kate erover mededeelt (Encycl. v. W. I. 106); een voornaam ding dat werd vergeten is het opbouwen van de kruik uit worstvormige hoepels van klei, een manier van groote verspreiding, o.a. in Midden-Sumatra bekend. Het polijst-steentje, hier alleen genoemd, dat is de steen „der den Indianerinnen ausserordentlich werthvoll ist", zooals Joest schrijft (Ethn. und Verwandtes aus Guayana, 88 en pl. 1). Koelkruiken voor drinkwater, schalen, potten, nappen. „Men vergelijke, zegt het bordje naast de kast, den vorm van de meeste koelkruiken met de kalabasvormen op de onderste plank van kast 1". A quoi bon? Hier wordt een interessant hoofdstuk even aangeraakt: het namaken van oude vormen; maar de botanicus die weet, dat men de polymorfe Lagenaria in velerlei vormen kan doen groeien, vraagt wat er nu eerst is geweest, de fleschkalebas of de buikige flesch van aardewerk.

Men zal goed doen bij het bezichtigen van dit vele aardewerk te onthouden, dat de dubbele, drie- en vierdubbele kruikjes oud-Amerikaansch zijn, maar dat alles wat overigens ooren heeft, is bestemd voor den verkoop; evenzoo al de dierfiguren; dus laat-Indiaansch. Hetgeen niet belet, dat laatstgenoemde soms rechtaf vermakelijk zijn, zoo een varkentje in kast 3 op plank 1 van onderen, rechts; en een eend op haar rug. Ik bewonder de kleur niet van dit Indiaansche aardewerk noch het ornament; nieuwerwetsche sierkunstenaars zullen meer ervoor voelen; de vorm is soms van voortreffelijken eenvoud; er zijn voorwerpen bij deze collectie van zoo bijzonder maaksel dat een opschrift noodzakelijk is. De kleuren van den achterwand, vieil or, en van den bodem, bruin toile de flandre, zijn beide fout, in deze kast van aardewerk, groezelig bruin-rood-geel van kleur.

Buiten de kast vinden we allereerst een lange trom, dan vele pijlen, „jachtpijlen, vischpijlen, vogelpijlen", harpoenen met afloopend koord, parels of pagaaispanen en korjalen[1]) zoowel volwassen als modellen, sierlijke vaartuigen die mij herinneren de pronk-korjaal met parel die in het jaar 1914 Mevrouw Benjamins-de Gouvêa aan het Rotterdamsch museum ten geschenke gaf. Terugkeerend naar de kasten vond ik vier spindels, onder het opschrift „spintoestel"; misschien mag ik hier verwijzen naar hetgeen ik schreef over Twijnen en spinnen, in dit tijdschrift, jaarg. I, 1919—20, bl. 500. Hoog in de kast hangt een hangmat, te hoog om te zien of een Karaïben-vrouw haar weefde. De W. I. Encycl. vermeldt er meer van (745) en geeft de literatuur.

Van bijzonder belang zijn de maquettes die de Indianen in hun dagelijksch leven en hun bedrijf toonen, kastjes van ongeveer ½ meter breedte en een kwart diepte, vooral merkwaardig omdat ze ongeveer een eeuw oud zijn

---

[1]) Hoe een korjaal gemaakt wordt, vindt men door Dr. G. Stahel beschreven en afgebeeld in het „Tijdschr. v. h. Kon. Nederl. Aardr. Genootschap", tweede reeks, deel XLIV no. 1, Januari 1927, blz. 26—33. Ook gepubliceerd als Bulletin no. 85 v. d. Maatsch. ter bevordering v. h. Natuurk. Onderzoek d. Nederl. Koloniën.

nl. van 1819 en 1832; deze Indiaansche interieurs brengen ons bij dansers en muzikanten, kinderen, honden, vogels, veelal ara's en groene parkieten; elders hutten aan den waterkant, een barbakot, visschers, menschen in een korjaal, andere aan 't bereiden van de sago en van den jachtbuit, tafereelen van een verkwikkende duidelijkheid.

Van hetzelfde maaksel is een maquette van 1820 die het leven der Boschnegers voorstelt, bij wie we nu na lange omzwerving zijn aangeland. Ik heb dadelijk gedacht aan de platen van het boek van Benoit, want in de figuren van deze maquette is evenzeer humor; ze is al even aardig als die van de Indianen met hun fel rood geverfde huid. Is het de plantage-eigenaar of zijn vertegenwoordiger die komt kijken bij de dansende Boschnegers, of is het zijn lakei? Maar deze zou zwarter zijn.

Voorts vinden we in de kast een hoogst curieus, ankervormig snaar-instrument met strijkstok, houten spatels en kammen, „magische bezems", veel huishoudgerei van kalebas, houten zitbanken met ontelbare koperen stoelenspijkers, lastig voor onbekleeden, ratels alweder en houten deursloten, zoogenaamde klaviersloten, Egyptische uitvinding, die een wereldreis deed (Zie Van Gennep „Les systèmes de fermeture" in Etudes d'ethnographie algérienne, 2me série, 1914, bl. 46). In het Museum te Berlijn heeft een der dames-assistenten een afbeelding voor mij gemaakt van een houten slot afkomstig van „Kisulu, am Wasserfall des Ambriz-Flusses", dat is in het N. van Angola, W. kust van Afrika. Dit moet, dunkt me, het oude type zijn dezer sloten, dat van Afrika, met de slaven, naar Suriname verhuisde. Het snijwerk waarmede vele houten voorwerpen zijn versierd, is nogal aardig, nooit zeer mooi. Een forsche houten vijzel met stamper vervangt hier het Indische rijstblok. Parmantig in 't gelid op de bovenste plank van deze Boschnegersche kast staan elf Indiaansche knotsen; maar het bordje naast de kast vermeldt eerlijk dat zij van de Indianen afkomstig zijn. Men moet ze niet bij hen gaan zoeken in hun land: knotsen vindt men in de musea, niet meer bij de Indianen — en stellig niet de knotsen met steenen kling,

bladed warclubs, die in de Series of publications relating to the American aborigines zijn beschreven, een van Nederlandsch Guiana, naar Stedman. In het boekje zijn de vier zijden van een versierde knots afgebeeld en voor hen die naar een diepere beteekenis zoeken dezer ornamentiek schijnt mij deze afbeelding van waarde.

Schrijvende over de benedenlandsche Indianen zegt Ten Kate, dat de versieringskunst der primitieven overal samenhangt met hun zieleleven, vaak ook met hun mythologie, folklore, enz. Zoo ook in Suriname; een der voornaamste figuren der Indiaansche ornamentiek is de menschelijke gestalte, identiek, naar het schijnt, met de afbeelding van den kikvorsch. Op de siervlakken van de knots is met eenigen goeden wil de menschenfiguur terug te vinden en misschien door ingewijden de kikvorsch. Menschen en kikvorschen zijn gewoonlijk dermate tot versierings-figuren geworden, dat de oorspronkelijke gedaante niet hervindbaar is, zonder kennis der talrijke overgangsvormen; er is gestadig evolutie. Van de Boschnegers sprekend zegt Van Panhuys, dat hun ornament, behalve de voor de hand liggende beteekenis, nog een tweede, verscholen liggende te zien geeft aan ingewijden; dit maakt de zaak bijster moeilijk.... soms geven de namen waarmede kinderen het ornament aanduiden inlichting omtrent datgene wat volwassenen angstig geheim houden.

En zoo zijn we weder bij de Boschnegers terug, eigenlijk alleen om van hen afscheid te nemen. Want de ethnografische ommegang is hiermede afgeloopen. Vergeleken met het Trocadéro is de opstelling schitterend; maar dat museum maakt den indruk van la belle au bois dormant, de schoone in een slaperige omgeving. Indien men kast I het begin van een museum mag noemen, dan vangt dit Parijsche aan bij Les Guyanes. Het kan niet ongelukkiger treffen: deze Guiana's met al hun tooi van vederen hebben nauwlettend en voortdurend toezicht noodig; niettemin staat er veel open en bloot, kostbare dingen die nooit meer hierheen kunnen worden gebracht. Maar belangrijker is de verzameling stellig dan de Am-

sterdamsche. Gaan zij die hier het beheer voeren ginds en elders zich overtuigen wat er ontbreekt, ten einde naar aanvulling te trachten, of nog beter: uit Suriname halen wat er nog beschikbaar blijkt? Misschien is 't voor vele dingen reeds te laat. De Parijsche beelden van Indianen, mat lichtbruin van kleur, vergeet men niet licht, evenmin de rijk versierde hangmatten, hoog in de lucht. Telkens trekken bijzondere dingen de aandacht van den opmerkzamen bezoeker; maar hem toespreken doen zij niet. Het is eenige jaren geleden dat ik er was; misschien is het nu beter; maar wie den Franschen aard kent twijfelt.

Van de Boschnegers gaan we naar de boschprodukten, de harsen en gommen, zaden en vruchten en het hout; vooral het hout, de boomen die, verknocht aan hun woud, daarvan niet kunnen scheiden en het den menschen lastig maken die hen toch willen medenemen naar de stoomboot op de rivier. Stalen zijn er, flinke blokken van prachtig hout; prachtig althans zoolang men 't niet onder water zet; want dan verandert de zaak. Ziehier de Teredo, de nieuwste en daarom Neoteredo geheeten, de 35 malen vergroote boorschelpen van een weekdier dat bijna alle hout op den duur onbruikbaar maakt. Alleen het manbarklak en het basralocus zijn vrijwel volledig bestand tegen het boren van den paalworm. Deze wijsheid is met vele andere neergelegd in het boek van dr. J. Ph. Pfeiffer, De houtsoorten van Suriname, waarvan ik trachtte een overzicht te geven in dit tijdschrift, 8ste jaarg. bl. 421 en 9de bl. 488. Merkwaardig het boren dezer dieren: sommige stukken hout hier aanwezig zijn door de tallooze openingen en gangen meer gat dan hout. Er is hier van alles te zien, de longtom en de batée van de goudzoekers; alles dat de bauxiet-winning raakt en zelfs verder nog, het pannetje van wit metaal, als eindterm der reeks; een dakpan in Nederland gebakken van Surinaamsche klei, naast houtskool en verfstof door Boschnegers gebruikt om zich te tatoeëeren. Visschen en slakken van economisch belang; een wespennest, bois de rose femelle, diverse noten, copra, katoen, oliepalmpitten en apennootjes. Dan volgt een en ander dat betrekking heeft op

de suiker-industrie; de cacao en de krullotenziekte; koffie en rijst met en zonder zilvervlies; talrijke vezelstoffen, arrowroot en sukade; vele vruchten, ook de bananen en de bacoven; de kapok en een foto van een fraaien kapokboom; een groot vel balata zooals deze in den handel komt; de gang van het werk bij de hoedenvlechterij, beginnende bij de wel te onderscheiden roosjes, waarmede in het centrum van den bol het vlechten aanvangt. Een hooge glazen kast geeft verblijf aan eenige boomstammen, van den balata-boom, een mimusops, en van den nijdig gedoornden possentri (poisontree, Hura crepitans), aan een rolvormige rasp gelijk. De bezoekers die aandacht hebben voor al het nuttige dat Suriname voortbrengt zullen hier uren willen verwijlen; en veel leeren. Eenigszins achteraf staat een model van een woonhuis te Paramaribo. Cubicula locanda.

Zij die vermoeid zijn van een wandeling door de zalen moeten verlof vragen even het studeervertrek te zien, met zijn lange tafels waaraan de ethnografie wordt bestudeerd; het moet er rustig werken zijn, óók door het uitzicht dat de kamer biedt op een stukje met hoog opgaand geboomte en vele blanke grafzerken van de Oosterbegraafplaats in ruste. Zij ligt buiten het gebouw van het Instituut; voor een studeercel was geen beter plaats te vinden.

De CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1928

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

Autonomie, vooral in verband met het politievraagstuk en een sluitende begrooting, het beleid van den gouverneur en de onderwijsgelijkstelling, ziet hier de drie voornaamste onderwerpen van debat bij deze begrooting. Als nooit tevoren binnen afzienbaren tijd is deze begrootingsbehandeling een tijd van spanning geweest. Vooral in de Tweede Kamer hebben leden van nagenoeg alle partijen een tot nu toe ongekende belangstelling in de vraagstukken, die Curaçao beroerden, getoond. Men had zich in de kwesties ingewerkt, zelfs zoo dat niet, als reeds zoo dikwijls, men bij de repliek verlegen stond bij gebreke van betere kennis van zaken dan de minister had. Trouwens deze laatste viel niet altijd mee, hetgeen te opmerkelijker was, nu de heer Bijleveld zich tot tolk maakte der reeds eerder gehoorde klacht, dat de gouverneur den schijn wekte, vaak in hoofdzaak de bevelen van Den Haag uit te voren. Zoo kon de heer Joekes niet aanstonds worden te woord gestaan over de voorwaarden, waarop domeinland aan de Caracasbaai aan de C. P. I. M. was afgestaan. Op de klachten van den heer De Jong in de Eerste kamer over het tekort aan woningruimte en op diens vragen, of op Curaçao niet een commissie benoemd was om ter zake van advies te dienen? of dat advies was uitgebracht? en hoe het luidde? kwam geen bescheid, alleen verklaarde de minister een bijzondere commissie niet noodig. Natuurlijk niet: die commissie is er geweest en heeft een rapport uitgebracht, dat niet opgevolgd is, met dit gevolg, dat de berichten in de plaatselijke pers en die men uit brieven en andere mededeelingen krijgt, heel wat min-

der optimistisch luiden dan die, welke de minister van den gouverneur en van andere bewoners van Curaçao had. Een derde voorbeeld: de heer De Jong had ook gesproken over het ontbreken van voldoende bevolkingsregisters op Curaçao — de minister zei wel, dat deze zaak „uiteraard" de aandacht had, maar niet, dat bij de begrooting voor 1929 gelden voor dit doel waren aangevraagd.

Er werd dus ditmaal gerepliceerd in de Tweede Kamer De nog bepaald strijdlustige stemming scheen iets matter, maar na eenige dagen respijt trok men bij de artikelen andermaal zoo forsch van leer, dat de minister belangrijke concessies moest doen, om zijn begrooting, formeel ongewijzigd, binnen te halen. Ondanks de krachtige oppositie èn tegen des ministers èn tegen des gouverneurs beleid stond het debat hoog. Zoozeer onthield men zich van persoonlijkheden in zoo uitermate den persoon dezer bewindslieden rakende kwesties, dat een parlementaire veteraan, die wat laat de Kamer binnenstapte aan een zijner medeafgevaardigden kon vragen: wie toch wel die gouverneur was, wiens bestuur zoo algemeen afgekeurd werd? Slechts scheen de minister even uit den toon te vallen, toen hij particuliere bijzonderheden uit des gouverneurs leven meedeelde, die in het debat geen waarde hadden, omdat niemand bezwaren van dien aard had gemaakt, en daaraan verbond een opmerking over de „standing" van den landvoogd, die met nauw verholen vroolijkheid werd ontvangen door hen, voor wie zij rechtstreeks bestemd was, en ook elders juist om de voor de hand liggende verklaring, die de minister ervan gaf in de Eerste Kamer, zeker niet het bedoelde gevolg zal hebben. Ook hièr stuit men op een onverwacht gebrek aan kennis van de Curaçaosche maatschappij en haar gevoeligheden. In het Voorloopig verslag der Eerste Kamer is hiervan iets gezegd.

Soberheid ter zake van dit onderwerp worde dezerzijds betracht en het oordeel opgeschort. Wat niet goed geweest is of nòg verkeerd moge zijn, kan voor de toekomst verbeterd worden, en wij hebben de toezegging van den mi-

nister, „dat, wanneer binnen zekeren tijd niet mocht blijken, dat de gang van zaken bevredigender is dan door vele leden wordt geoordeeld, ik dan zeer zeker zal weten, wat mij te doen staat."

De autonomie. De Koloniale Raad had van een ontwerp-begrooting met een tekort van bijna ƒ 1.100.000.—, waarvan ƒ 900.000.— door leening te dekken, een sluitende begrooting gemaakt met een overschot van ƒ 15.000.— door maar even bij amendement ƒ 1.150.000.— te schrappen, waaronder de bijdrage aan de Nederlandsche schatkist voor de kosten der landmacht in verband met de reorganisatie der politie, ruim ƒ 600.000.— voor nieuwe werken, ƒ 240.000.— voor de waterleiding en ƒ 120.000.— voor duurtbijslagen. In aaneengesloten slagorde trok de Raad tegen den eenigen bestuursgemachtigde, den administrateur van financiën, op. Nagenoeg alle amendementen werden met algemeene stemmen aangenomen. Het was bekend, dat de Raad gekant was tegen een militaire politie en de consequentie daarvan bracht de schrapping van den eersten post mee. Voor de nieuwe werken wilde men geen gelden toestaan bij onbekendheid met de plannen van het bestuur. Wat de watervoorziening betreft werd ƒ 260.000.— voldoende geacht naast de ƒ 500.000.—, van het loopende jaar (1927) nog beschikbaar, en met handhaving van des gouverneurs recht om de bezoldigingen te regelen wilde de Raad eerst vernemen, welk bedrag voor elke bepaalde betrekking verlangd werd, alvorens een totaalsom beschikbaar te stellen.

De minister heeft nagenoeg al deze posten hersteld, zij het ook, dat van die voor de havenverbetering (nieuwe werken) en de watervoorziening memorieposten werden gemaakt. De bouw van een nieuw postkantoor werd afgevoerd, omdat deze niet met den bouw van een nieuw belastingkantoor in hetzelfde jaar zou kunnen worden volbracht. De bijdrage voor de kosten van het garnizoen werd van 50 op 25 % gebracht.

Tegen dit ministerieel beleid zijn bezwaren geopperd in beide Kamers. Maar ook het optreden van den Raad is niet zonder bedenking. Zóó kan men wel altijd sluitende

begrootingen maken. De Raad beval zelf suppletoire begrootingen voor de z. i. nog niet voldoende voorbereide en uitgewerkte plannen aan. Het kan staatsrechtelijk misschien een belangwekkende vraag worden: wat gebeuren moet met suppletoire verhoogingen van sluitende begrootingen, die door de verhooging niet sluitend meer zijn? Zullen die wel in de Staten-Generaal moeten komen?

De bezwaren tegen het ingrijpen van den minister, nu eenmaal een sluitende begrooting verkregen was, zijn m. i. niet geheel juist. Vooreerst was er, gelijk uit het bovenstaande blijkt, feitelijk geen sluitende begrooting. De heer Droogleever Fortuyn wees er op. En wat betreft de militaire politie was er een door de Staten-Generaal aanvaard besluit, dat door den Kolonialen Raad eenvoudig op zij gezet was. De fout van Mr. Joekes was dan ook, dat hij met zijn amendement de door den Kolonialen Raad in plaats van de militaire-politie-posten opgebrachte uitgaven voor een burgerpolitie herstellen wilde. Hier stond de minister sterk met zijn argument, dat hij wel aldus had moeten handelen in vervolg op het een jaar tevoren aangenomen stelsel. Maar 's ministers tegenstanders hadden ook sterker argumenten. Vooreerst dat, ontleend aan art. 99 van het regeeringsreglement, dat de kosten van de rijkslandmacht ten laste van het moederland komen. Dan het door Mr. Bijleveld gedane beroep op art. 176, dat blijkens de memorie van toelichting zou beteekenen, dat het garnizoen geen politiediensten moet verrichten. En ten slotte de vooral door Mr. Beumer ontwikkelde staatsrechtelijke bezwaren tegen het inmiddels afgekomen Koninklijk besluit tot regeling der militaire politie, dat den procureur-generaal eenvoudig onthief van zijn taak als hoofd der politie volgens het regeeringsreglement. De aard dezer bezwaren maakte echter, dat dit onderwerp zich veel meer leende tot een interpellatie of tot een uitspraak bij motie dan tot een behandeling bij de begrooting. En zoo moest het amendement-Joekes wel vallen, gelijk geschiedde met 50 tegen 26 stemmen. Intusschen heeft de minister principieele wijziging van het

koninklijk besluit, met behoud natuurlijk van het wezen der militaire politie, moeten toezeggen, en ten deele is die, blijkens mededeeling in de Eerste Kamer, tot stand gekomen. Verder is de minister nog gegaan naar aanleiding van de klacht omtrent het niet ten einde gevoerde overleg met den raad. Hij heeft ook toegezegd een nieuw overleg met den kolonialen Raad „op een wijze, waarbij groote tegenmoetkomendheid zal worden betracht eventueel ook op andere punten dan door den afgezant zijn ter sprake gebracht." Deze afgezant, de ook als vertrouwensman van den Kolonialen Raad aangeduide oud-raadsvoorzitter, de heer A. G. Statius Muller, had zoodanige mededeelingen aan den minister gedaan, door dezen weer in de Tweede Kamer meegedeeld, dat aan onverzettelijkheid van die zijde geenszins mag worden gedacht. Er is dus alle hoop, dat deze zaak tot een bevredigend einde zal worden gebracht.

In zijn verdediging van de koloniale autonomie wees mr. Bijleveld er slagvaardig op, dat de minister van de gelegenheid der niet-goedkeuring van de voorloopige begrooting om de politiekwestie had gebruik gemaakt om tevens andere wijzigingen aan te brengen, die op zichzelf niet tot onthouding der koninklijke goedkeurig zouden geleid hebben. Hiervan had de minister niet terug.

Ook in de Eerste Kamer is de autonomie ter sprake gekomen. De minister heeft zich in de memorie van antwoord beroemd op „zijn voortdurend streven om ten volle recht te doen wedervaren aan het beginsel, belichaamd in artikel 61 der *herziene* Grondwet." Dit ware te loffelijker, nu onze Westindische gebiedsdeelen nog steeds op uitvoering der grondwetsherziening wachten. In de Eerste Kamer kon de minister meedeelen, dat het advies van Mr. Brantjes over de voorstellen van de commissie-Staal, waarop het wachten was, binnengekomen is.

De onderwijsgelijkstelling is in Curaçao niet ter sprake gekomen. De Koloniale Raad is er geen voorstander van, gelijk meermalen gebleken is. Ook de gouverneur schijnt dit niet te zijn. Maar de heer Van Vuuren bracht haar in de Tweede Kamer ter sprake en de heer De Jong in de

Eerste Kamer. Het pleidooi, daar verleden jaar door Mr. Anema gehouden, had niets uitgehaald. Een vraaggesprek van den gouverneur met het *Handelsblad* en een uitlating van den minister, het vorige jaar in de Eerste Kamer op gezag van den gouverneur gedaan, gaf den heer Van Vuuren meer dan voldoende stof, om op soms heftige wijze tegen beide bewindsmannen op te trekken. Wij vermelden alleen het resultaat. De heer Van Vuuren had een beslist antwoord verlangd op de vraag, of de Kamer absoluut zeker kon zijn, dat bij de begrooting voor 1929 op voorstellen zou zijn te rekenen, die de gelijkstelling nader brengen, en dat bij die begrooting althans eenige desiderata zouden worden verwezenlijkt. In eersten termijn beloofde de minister zoo ver te zullen gaan, als mogelijk zou zijn bij een sluitende begrooting, en zoover als uitvoerbaar zou zijn na overleg met den minister van financiën bij een niet sluitende begrooting. Dit antwoord bevredigde den heer Van Vuuren niet, en bij de artikelsgewijze behandeling drong hij den minister zich los te maken van de door dezen gestelde voorwaarden, dreigende met een stemmen door de R. K. afgevaardigden tegen de begrooting. Het zag er inderdaad dreigend uit. De socialisten zouden ook tegenstemmen, en nagenoeg alle R. K. hadden de presentielijst geteekend. Toen sprak de minister het voor hemzelf verlossende woord: „Het was mijn voornemen, in verband met de toezegging, die ik de vorige week heb gedaan, de aandacht van den Gouverneur te vestigen op de hier uitgesproken wenschen en op de door mij in verband daarmede gedane toezegging, en dat zal ik ook uitvoeren. Mocht de Koloniale Raad in dit opzicht bezwaar maken .... dan zal ik niet mij daarbij neerleggen, maar wel zeer zeker blijven bevorderen, dat, overeenkomstig mijn pertinente toezegging, een nadere schrede wordt gedaan in de door de wet voorgeschreven gelijkstelling van het bijzonder en het openbaar onderwijs...." En in de Eerste Kamer is de minister zoo mogelijk nog verder gegaan, en heeft toegezegd een uitvoering der gelijkstelling „in zoo snel mogelijk tempo."

Ongetwijfeld is de vrucht van deze begrootingsbehan-

deling hierin te zien: indiening van een sluitend begrootingsontwerp voor 1929 door den gouverneur bij den Kolonialen Raad;

uitbreiding van den gouvernementssteun aan het bijzonder onderwijs;

ongewijzigde aanvaarding van het ontwerp door den Kolonialen Raad.

Amsterdam 14 Mei 1928.

HET EINDE VAN DE LEGENDE DAHLBERG-BARON

DOOR

FRED. OUDSCHANS DENTZ

In alle geschiedenisboeken [1]) over Suriname wordt melding gemaakt van een zeker aanvoerder van de Marrons (weggeloopen negerslaven) Baron, die de oorzaak is geweest van veel ellende gedurende de aanvallen der wegloopers. In sommige boeken wordt vermeld, dat hij door den Zweed Dahlberg naar Europa was medegenomen en deze beloofd zou hebben hem na zijn terugkeer de vrijheid te geven, doch in plaats daarvan hem aan een Jood verkocht die hem zoo slecht behandelde, dat hij wegliep en een der meest gevreesde wegloopers werd. Anderen vermelden, dat Stadhouder Willem IV aan Kwassie ter audientie (op 21 Mei 1776) zou hebben beloofd dat iedere slaaf, die in Texel landde, vrij zou zijn en dat de meesters zich daaraan eenvoudig niet stoorden, ook Dahlberg niet, die dus ook zijn belofte niet nakwam. Dahlberg wordt beschouwd de oorzaak van Barons desertie te zijn en ofschoon een officieele tegenspraak reeds in 1775 in Suriname is bekend gemaakt, is die in het vergeetboek geraakt.

De bewering van Kwassie is ook zeer onwaarschijnlijk. Dr. J. Sack [2]), die van dezen beroemden neger een studie heeft gemaakt, heeft evenmin als ik [3]), die omtrent dezen man tal van archiefstukken raadpleegde, iets daaromtrent gevonden. Dr. Sack heeft nog de journalen der

[1]) Wolbers, 1861, blz. 327; Stedman, 1796, dl. I, blz. 91; Thomson, 1901 blz. 60; Vlier, 1881 blz. 70.

[2]) „Mededeelingen over den ontdekker van het Quassiehout, "Pharmaceutisch Weekblad 1911 no. 42 en 43 en 1916 no. 5.

[3]) „Van slaaf tot professor of de geschiedenis van een geneesmiddel uit Suriname", De Indische Verlofganger 27 Mei 1927 no. 42.

Gouverneurs tot en met 1800 nagegaan, waarin staan opgeteekend de vertrekkende en aangekomen personen, maar in geen enkel is te vinden, dat de slaven, die als bedienden medegingen naar Nederland, als vrijen terugkwamen, maar wel degelijk eigendom bleven. Het is dus aannemelijk, dat Kwassie dit verhaal alleen bij zijn terugkeer in Suriname rondstrooide om indruk op de bevolking te maken en het deed voorkomen, alsof de Prins zulks door zijn tusschenkomst had bepaald.

In de Wekelijksche Surinaamsche Courant van Woensdag 25 October 1775 no. 64 lezen wij:

Carl Gustaf Dahlberg, adverteerd bij dezen tot finaale coupeeringe der sedert drie a vier jaaren, zoo hier als in den vaderlande en Elders, ten zynen disrespectte en nadeele verspreide en gesoveerde gerugten, nopens den fameusen Neeger-Baron, van zeekeren in deeze Colonie geweest en overleeden zynde Metselaars Baas genaamt Egili, gedeserteerd, en zedert dien tyd zig onthouden hebbende by de Boschneegers in Boven Cottica.

Dat Hy Dahlberg zig aan den Edele Achtbaaren Hoove van Politie en Crimineele Justitie dezer Colonie, Sessio Augustus, jonstleeden, by requeste heeft geadresseerd, en in 't breede gedetaileerd en aangetoondt, de notoire valsheid, en verregaande, quaadaardigheid der voorsz: gerugten, en mitsdien verzogte certificaat Justificatoir, van welgemelde Hoove.

Dat in conformite van dien, het Hoogstdezelve heeft behaagd aan hem supliant te verleenen het verzogte declaratoir in forma, daarby na praemitteeringe van de middelen van des suppliants voornoemde requeste verklaarende.

„Dat den Edele Achtbaare Heer Carl Gustaf Dahlberg „oud raad der voorsz. onzen Hove, in geenendeele oor-„zaak is geweest van de desertie der gedagte neger Baron, „denzelven nimmer hebbende geinstrueerd in 't metier der „vestingbouwkunde en artellerie, nog uit deeze Colonie „naar elders getransporteerd of meedegenomen, en ver-„volgens aan een jood verkogt; dat wel is waar, Zyn Edele „Achtbaare dien neeger, weegens quaad gedrag heeft ver-

„kogt, maar zulks is geweest aan een christen, genaamd „Paap, dien denzelven vervolgens weeder heeft verkogt „aan een metzelaars baas genaamt Egeli, en van den „welke dien neeger is weggeloopen. Zynde den heer C. G. „Dahlberg altoos geweest een goed meester voor zyne „slaaven dezelve niet mishandelende, en hun geevende „wat een slaaf behoord te hebben; En dus dat gerugt als „of Zyn Edele Achtbaare oorzaak zoude zyn geweest van „de desertie van veelgemelde neeger Baron, allesints „kwaad en malicieus is worden bedagt, als gedestitueerd „van alle fundament".

Paramaribo, den 23 October 1775.

CAREL GUSTAF DAHLBERG.

Uit het vorenstaande kan dus de gevolgtrekking worden gemaakt, dat:

1ste. Baron is nimmer uit de Kolonie geweest.

2de. Baron is niet aan een Jood verkocht.

3de. Baron is wegens slecht gedrag verkocht aan een Christen.

4de. Dahlberg is niet de oorzaak van Barons desertie.

UIT DEN SLAVENTIJD

DOOR

G. J. STAAL

Een artikel van Aart van der Leeuw in Het Vaderland (15 April 1928, Ochtendblad) bracht mij op het spoor van een merkwaardige auto-biographie *„Ein Mann. Des Seefahrers und aufrechten Bürgers Joachim Nettelbeck wundersame Lebensgeschichte von ihm selbst erzählt"* (W. Langewiesche-Brandt. Ebenhausen bei München. 1910).

Over Nettelbeck en zijn bezoek aan Suriname in 1750 verscheen een korte aanteekening in het Koloniaal Weekblad van 24 November 1927, naar aanleiding van een artikel in de Münchener Zeitung van 30 September, in overdruk uitgegeven door het Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland (34 Emmastraat, den Haag). In verband met de berichten aangaande de vorming van een Duitsch Syndicaat voor de uitoefening van het landbouwbedrijf in Suriname, herinnerde het blad aan de plannen, die Nettelbeck met hetzelfde doel anderhalve eeuw tevoren aan de Pruisische Regeering had aanbevolen.

Waarschijnlijk is „Ein Mann" eene verzameling van Nettelbecks vroeger afzonderlijk uitgekomen geschriften: Lebenserinnerungen (1755), Denkschriften (1786) en Eine Lebensbeschreibung von ihm selbst aufgezeichnet (1821).

Drie malen was Nettelbeck in Suriname: in 1750 met een slavenschip, in 1758 met een lading levensmiddelen uit Holland, en in 1772, als Opperstuurman op de Christina, wederom een slavenschip, uitgerust voor rekening van Middelburgsche kooplieden.

Over het land zelf vertelt hij slechts weinig en vluchtig. Hij was niet al te best op de hoogte, want hij zoekt de Kormantino (Corantijn) benoorden de Suriname. Hij ontmoet er de gebroeders Kniffel (Knöffel), eigenaren van Belgard en Frederiksburg, natuurlijk millionnairs, bezitters van een rij huizen te Paramaribo, de Kniffelsloge (Knöffelsgracht) geheeten, in de nabijheid van de Luthersche kerk, waaraan zij de inkomsten van Belgrad ten eeuwigen

dage vermaakt hebben. Door zijne bemoeienissen laten zij een arm nichtje uit Pommeren overkomen, die er huwt met den bankdirecteur van Roose te Paramaribo. In 1758 neemt zijn schip een Oostenrijker, Polack, eigenaar van plantage Maasstroom, mee terug naar Europa, een man, die zoo geliefd was bij zijne slaven, dat de gansche slavenbevolking der plantage, vier honderd mannen, vrouwen en kinderen, luid weenend afscheid van hem namen en hem omarmden en omklemden. De aaneengesloten rijen van suiker- en koffieplantages aan de oevers van de Komandewijne (Commewijne) maken grooten indruk op hem en zijne bijzondere aandacht trekken de platboomsche „ponten", waarop de plantageproducten vervoerd worden. Maar hij beklaagt zich over de buitengewone ongezondheid: een verlies van 8 of 10 dooden op eene scheepsbemanning van 40 koppen gedurende de vier maanden verblijf van het schip in Suriname was niet eens ongunstig te achten.

Uitvoeriger schrijft Nettelbeck over den slavenhandel. Als een soort van zelfverdediging, dat hij daaraan heeft mede gedaan, doet hij uitkomen, dat die menschenhandel volstrekt niet als een onwaardig bedrijf werd beschouwd; barbaarsche gruwelijkheden waren geenszins regel; zij behoorden eer tot de zeldzaamheden en hij persoonlijk had er zich nooit aan schuldig gemaakt. Het relaas van de praktijk van het bedrijf bewijst intusschen wel, dat destijds een wonderlijke maatstaf gold voor de beoordeeling van wat gruwelijk was en wat niet! Hoewel, als wij eens scherp rondzien, ook in onzen tijd....

Nettelbeck ontkwam niet aan den greep der mentaliteit van zijne dagen. En toch ontging hem de ontzettende tragiek van de lichamelijke en zedelijke ellende van zijn koopwaar in menschengedaante niet geheel en al. Meermalen spreekt hij van de „arme" slaven; hij schrikt van den angstblik in hunne oogen en als hij het heeft over den onderlingen menschenroof der Afrikaners dan haast hij zich er bij op te merken, dat de hoofdschuld niet schuilde in hen, doch drukte op de blanken, die hen ertoe verleidden met hunne onweerstaanbaar verlokkende snuisterijen, die zij aanboden in ruil voor menschen.

Het schip, dat toebereid werd voor den slavenhandel, werd ruim voorzien van velerlei aantrekkelijke goederen: geweren, kruit, tabak, Goudsche pijpen, brandewijn en kleurige katoentjes, zelfs linnen en zijde; en het nam overvloed in van spiegeltjes en messen, kralen en naalden, draad en vuursteenen en aardewerk en vischhaken. Aldus geproviandeerd met al wat de oogen nieuwsgierig

en de harten begeerig kon maken, zeilde het uit ter kruising aan de kust van Guinea. Daar vond het de handelsbetrekkingen in den groothandel, de aanzienlijke slavenhandelaars, die hun sinisteren voorraad van mannen, vrouwen en kinderen, gevangenen en geroofden, gereed hielden ter levering; of in den tusschenhandel van verspreide kooplui, die één man, één vrouw, een paar wezens, konden inruilen tegen wat kort genot, wat haastig vergankelijke pracht, tabaksrook, rafelend katoen en roestende spelden. Zoodra zij het kruisende schip bemerkten, ontstaken zij hunne vuren langs de kustlijn als praaiseinen, en in den ochtend, als de zee nog effen was, gierden zij erheen in hunne lange slanke kano's, de levende koopwaar en de doode, ivoor en stofgoud, aan boord. Maar dichtbij gekomen aarzelden zij, wantrouwig, want menigeen, die het gewaagd had onbeschroomd af te gaan op de verlokking, was zelf in de slavenijzers geklonken door de bemanning van een roofschip, verloopen zeelui, die eigen zaakjes kwamen doen aan de slavenkust en zoowaar nog de eer verwierven van wedervergelders genoemd te worden van het afloopen van handelsvaartuigen door verraderlijke negers!

Als het wantrouwen overwonnen was en de schatten aan boord waren uitgestald, werd de lading uit de kano aan dek geheschen; veelal waren het krijgsgevangenen uit den laatsten strijd met vijandige stammen, doch als die op het gunstig oogenblik ontbraken, verkocht het stamhoofd zijn eigen onderhoorigen, de vader zijn kind, de man zijne vrouw. De mannen waren altijd goed verzegeld; de ellebogen zoover mogelijk naar achteren strak saamgebonden op den rug, dat bloed en etter dropen langs armen en lenden; als alles aan boord was werden zij verlost van de wondende banden en gereinigd voor het onderzoek van den scheepsdokter. En dan begon het hevig loven en bieden, het luidruchtig krakeel, dat buiten boord nog wat werd aangezet door de deelhebbers, die in de kano's waren achtergebleven en hun recht van meespreken in de verhandeling lieten gelden. Totdat de koop was afgesloten voor zóoveel katoen en zóoveel pakken geperste tabak, of wat er meer mocht zijn, en de royale kooper zijne premie van kralen en ander klein gedoe had geofferd. Nettelbeck vermeldt, dat een volkomen gaaf bevonden volwassen man werd betaald met een waarde van 100 Hollandsche guldens; een gezonde jongen boven de 12 jaar met 60—70, evenveel als de doorsnee vrouw; jonge vrouwen, die nog geen moederschap gekend hadden, rond waren en „elastisch", — „kackebobe" noemt hij haar, — werden gewaardeerd op ƒ 120 tot ƒ 140.

Tijdens de onderhandelingen over den prijs zaten de ongelukkigen verstomd toe te staren; dan zag Nettelbeck den stijgenden angst in de gezichten, de vreeselijke benauwing voor het komende lot in weer andere handen; dan zag hij den bonzenden harteslag in de borsten schokken, maar zijn door sleur verduisterde geest zocht slechts de meest nabije verklaring: die menschen hadden waarschijnlijk nooit de gebaarde blanken gezien en waren bang te worden opgegeten.

Nettelbeck verschaft eenige gegevens, die de waardeverhouding tusschen slaven en goederen toelichten. Een rol tabak (70 pond) woog op tegen 2 ons goud en een ons goud kon gelijkgesteld worden met 42 Hollandsche guldens; hieruit volgt, dat een vrouw gemiddeld niet zooveel waard geacht werd als één zoo'n rol en een krachtige volwassen man slechts een kwart méér. De handel in stofgoud was een geoorloofde bijverdienste van schipper en stuurlui; de slavenhandel was, zooals bekend is, het monopolie van de West Indische Compagnie. Nettelbeck zelf deed ook aan goudhandel; hij nam daartoe voor eigen rekening kramerijen mede, die berekend pleegden te worden op den hoogsten inkoopsprijs met 25% toeslag. Uit zijn verhaal blijkt, dat het goud gewonnen werd met behulp van de in Suriname wel-bekende „baté"; hij noemt het woord niet, maar zijne beschrijving van den diepen houten schotel, waarin de grondspecie wrikkend werd uitgespoeld, laat geen twijfel aan het soort instrument, dat de negers er bezigden.

Aan de aangekochte slaven diende de scheepsdokter dadelijk een braakmiddel toe om hen te bewaren voor de nadeelige gevolgen van de doorgestane angsten; dan kregen zij ijzeren boeien aan handen en voeten en werden bovendien paarsgewijze aaneengekoppeld met een ijzeren stang. Althans de mannen; de vrouwen en kinderen bleven zonder boeien. In de sloepen, die het moederschip uitzond om handelszaken in de omgeving te doen en waar de bewaking moeielijker was en de veiligheid minder goed verzekerd, werden de gekochte slaven met kettingen aan den scheepswand vastgelegd; van de vrouwen zegt Nettelbeck sober, maar toch duidelijk genoeg, dat men „deren Zutrauen sich auf eine leichtere Weise erwarb".

Het nachtverblijf aan boord was in de scheepsbak; de seksen waren door dikke wanden van elkaar gescheiden. Om hen schrik in te jagen werden bij iederen scheidingswand twee kanonnen opgesteld, die bij het begin van de reis naar Suriname met scherp geladen en afgeschoten werden op daarvoor ineengezette doelpunten; de lading van kartetsen en kogels werd daarna stilletjes

vervangen door een lading met grutten, om, als het eens noodig mocht zijn ze af te schieten op de slaven, de levens te sparen. „Denn" — verklaart Nettelbeck met stuitend cynisme — „die Kerle haben ja Geld gekostet."

Ook overdag aan dek bleven mannen en vrouwen, de laatsten met de kinderen, gescheiden; zij konden elkander zelfs niet zien, alleen hooren. Des morgens om 10 uur was het ochtendmaal. Zij zaten in een kring, ieders zitplaats op den vloer aangewezen door een in het dek geslagen spijker met platten kop. Houten emmers, gevuld met grutten, bereid met peper, zout en palmolie, werden aangedragen in den kring. Drie slagen op een plank, elke slag begeleid door een kreet, en de laatste gevolgd door een luid hoera: het maal is begonnen. Ieder grijpt een handvol uit een emmer, die rondgaat tot de bodem zichtbaar wordt en de ontzettende verwildering, het vechten en schreeuwen om de laatste beten, oplaait onder de rampzaligen, die alleen met de grove tucht van de harde zweep tot stilte te bedaren zijn. Nu de emmers met zeewater om gezicht en handen af te spoelen, en de slok uit de zoetwaterton: de maaltijd is voorbij. De arbeid begint: dekschoonmaken met puimsteen.

Maar dan is het feest! De vrouwen krijgen lapjes en bandjes en naaigerij, waarmede zij als kinderen knutselen, en de mannen doen spelletjes onder leiding van grappige matrozen tot het tweede maal begint, het boonenmaal van 3 uur, dat gevolgd wordt door het groot festijn, den dans bij trommelslag, het slotstuk van het, eigenlijk tragisch-gruwelijk vuurwerk, dat even ontstoken is in dit bange levensduister. Het donker hol van het schip neemt hen terug; zij wringen zich in de nauwe ruim te, te nauw voor zoo velen; als haringen gestuwd, zegt Nettelbeck (op zijne reis van 1750 had hij 420 slaven aan boord). Nog andere ontroerende tragiek beschrijft hij, onbewust van het fel-schrijnende, in zijn verhaal over de „schatten" der slaven. Naakt aan boord gebracht, worden zij door den schipper met de allernoodigste bedekking bekleed; niet dàt echter is hun rijkdom, maar wel het mengelmoes van lorren, dat zij in de lange maanden van den overtocht gaandeweg bijeenscharrelen, lapjes, kapotte pijpjes, stukjes papier, bonte snippers, zwabbertouwtjes en bezemsprokkels, al wat van niemand is en dat zij tot hun jaloers-vergaard, naijverig-bewaard eigendom verheffen, altijd en overal meeslepen en bewaken; die „schatten", die zij elkander ontstelen en waarvoor zij gerechtigheid inroepen als ze hun ontstolen worden uit den bundel, dien zij maakten met het versleten hemd, het stukke baadje, waarmede èen matroos hen

heeft willen believen om den rijkdom op te bergen; die schrale schatten, waarvoor zij des schippers straf van zweepslagen vorderen voor den laaghartigen dief! En de schipper doet het; hij laat speuren naar het onoogelijke, waardelooze, ononderscheidbare, maar waarvan de eigenaar zoo precies kent alle kenteekenen en bekoring; de straf wordt gegeven.

Niet voor allen was het leven zoo grauw; de „Hofdames", die dezen titel van de matrozen ontvingen, waren bevoorrecht. Zij werden gekozen uit de mooiste slavinnen en belast met den dienst in de kajuit; zij kleedden zich op zijn schoonst en sierden zich op met eene weelde van snuisterijen. Onder hare lotgenooten, met wie zij zich verwaardigden als gelijken te verkeeren, hoewel zij haar verblijven niet behoefden te deelen, stonden zij in hoog aanzien en zij lieten zich de strijkages hoffelijk welgevallen.

Bij aankomst te Paramaribo zond de schipper een rondschrijven aan de plantagebezitters om zijne lading te komen bezichtigen. Hij zorgde ervoor, dat de gegadigden niet dadelijk de allerbesten onder de oogen zouden krijgen; dezen werden gemerkt met een band om den hals en moesten zich onmiddellijk als een kooper aan boord kwam verschuilen; zij waren bestemd voor het eind van de onderhandelingen, als de minder-waardigen verkocht waren. De prijzen waren in doorsnee ƒ 400—450 voor een werkbaren man, ƒ 200—300 voor eene vrouw; jonge, welgemaakte vrouwen werden betaald met ƒ 800—1000 en zelfs nog hooger. De onverkoopbaren werden ter openbare markt te Paramaribo aangeboden en als ook daar de handel niet vlotten wilde, trok de schipper met hen naar andere havens aan de Caraïbische Zee, zooals op Nettelbecks laatste reis, toen ten slotte de overgeblevenen op St. Eustatius verkocht konden worden.

Nettelbeck beleefde nog vele avonturen, doch met den slavenhandel kwam hij na de reis naar St. Eustatius niet meer in aanraking. Jaren later gaven zijne herinneringen aan Suriname hem aanleiding om bij de Regeering van zijn land de stappen te doen, waarvan in den aanvang is gesproken.

Toen Nettelbeck in 1824 overleed, was onzerzijds de slavenhandel reeds verboden. Hij spreekt er zijn vreugde over uit, dat dank zij vooral het „nachdrückliche Geschrei" in Engeland („und auch wohl nicht mit Unrecht", voegt hij er bij) die schandvlek der menschheid bedekt is.

REDE DOOR DEN WD. GOUVERNEUR VAN SURINAME, MR. J. L. NYSINGH, OP 8 MEI 1928 UITGESPROKEN TER OPENING VAN DE ZITTING DER KOLONIALE STATEN

Mijnheer de Voorzitter

Mijne Heeren, Leden der Koloniale Staten,

Op dit oogenblik en op deze plaats past het mij met dankbaarheid hem te gedenken, die gedurende een reeks van jaren op dezen dag en van deze plaats Uw nieuw zittingsjaar heeft geopend en die tot kort geleden met even groote werkkracht als met ingespannen en voortdurende toewijding, zeven jaren lang alle zijne vele krachten heeft besteed aan de behartiging van het openbare welzijn en de bevordering der ontwikkeling van Suriname.

Zeer noode is Gouverneur Van Heemstra gescheiden van dit land, dat hem zoo dierbaar was geworden en niet minder hard is het hem gevallen het ambt neer te leggen, waaraan hij zich gedurende een belangrijk deel van zijn leven met zijn geheele persoonlijkheid heeft gegeven en waarin hij eene levenstaak heeft gevonden.

Tegenvallers en tegenstand zijn hem bij zijn streven niet bespaard gebleven, maar geen van beide zijn in staat geweest zijne steeds veerkrachtige energie en zijn onverwoestbaar optimisme te dooden.

Integendeel, alsof de beroemde woorden van den grootsten der Oranjes „point besoin de réussir pour entreprendre, ni de vaincre pour persévérer" hem steeds weer nieuwen moed inspraken, heeft geen teleurstelling, hoe onverwacht die hem ook mocht treffen, hem er van kunnen weerhouden om immer met onverzwakte krachtsinspanning ten behoeve van het schoone doel: hergeving van de verloren welvaart aan het door hem bestuurde deel van Groot-Nederland, al datgene te ondernemen, waarvan hij heil verwachtte en daarin te volharden.

Moge het hem ten deel vallen onder gelukkige omstandigheden de intrede te beleven van eenen wederopbloei en van nieuwen en vóórtdurenden voorspoed van dit land, welks welzijn hem niet alleen tijdens zijn verblijf in ons midden zoozeer ter harte ging, maar ook hem, in het vaderland teruggekeerd, een voorwerp van toewijding zal wezen.

* * *

Mijnerzijds kan begrijpelijkerwijze thans geen opsomming worden gegeven van de onderwerpen van wetgevenden aard, waarvoor in het nieuwe zittingsjaar op Uwe medewerking een beroep zal worden gedaan.

Eene verordening tot herziening van het „Reglement op de inrigting

en de samenstelling der regterlijke magt" zal binnenkort aan Uw College ter goedkeuring worden aangeboden.

Afkondiging van het Gevangenisreglement kan eerlang worden verwacht.

De waarde van den uitvoer steeg, in vergelijking met hetzelfde tijdvak van het vorige jaar, gedurende het eerste kwartaal van 1928 met ƒ 922.000 en bereikte een totaal cijfer van ƒ 3.619.000.

Tot deze stijging droegen voornaamlijk bij koffie, rijst, bauxiet en hout.

Daarentegen vertoonden suiker en balata eenigen teruggang.

Het Surinaamsche hout schijnt geleidelijk beter plaatsing te vinden dan vroeger het geval was.

Terwijl er uit de vereenigde Staten meer vraag is naar de zachte houtsoorten, vindt het hard-hout met name paalhout, meer afzet naar Europa.

In 1927 werden 85,336 H.A. meer in houtconcessie uitgegeven dan in 1926; het aantal voor dit doel uitgegeven hectaren bedroeg voor eerstgemeld jaar: 541.582.

De Maatschappij „Tropica" zal eene reorganisatie ondergaan, waarna het bedrijf op grootere schaal zal worden voortgezet.

De balata-industrie is nog steeds lijdende onder de gevolgen van een slechte markt voor het product.

Door eene tijdelijke verlaging van de retributie en de reeds aanhangig gemaakte herziening van het concessierecht wordt getracht aan dit bedrijf eenige verlichting van druk te brengen.

De bauxiet-industrie mag zich in een toenemenden bloei verheugen; het bedrijf werkt op volle capaciteit en bracht voor eene waarde van ongeveer twee millioen gulden voort.

De langdurige droogte van 1925—1926, waarvan de cultures gelukkig minder hebben geleden dan aanvankelijk gevreesd was, heeft een zeer gunstigen invloed op de structuur van de kleibodems gehad. De daarop volgende normale seizoenen hebben er toe bijgedragen, dat alle cultures op deze gronden een bijzonder gunstigen tijd doormaken.

Hierdoor is het te verklaren, dat hoewel het aantal aanwezige cacaoboomen kleiner is dan het vorig jaar, de productie veel grooter was.

De koffie-oogst viel pas op het einde van het jaar in, waardoor een aanzienlijk deel eerst begin 1928 kon worden binnengehaald. Toch was ook de verkregen productie hooger dan in voorgaande jaren.

Ook voor dit jaar zijn de vooruitzichten gunstig en aangezien de bloei nog aanhoudt, mogen ook voor het begin 1929 goede verwachtingen worden gekoesterd.

De koffie-cultuur breidt zich geregeld uit.

De prijzen zijn nog goed.

Behalve ernstige schade in enkele streken tengevolge van rattenvraat, had de rijst zeer weinig van ziekten of dierlijke plagen te lijden. De opbrengst en de kwaliteit waren goed.

De prijzen op de binnenlandsche markt daalden sterk.

Door de lage prijzen was het voor het eerst mogelijk, dat rijst hier door buitenlandsche firma's werd opgekocht. Ruim 2000 balen van 100 K.G. werden in Nickerie door deze verscheept.

De soorten, hier verbouwd maar vooral de afwerking van het product, laten een loonenden export naar Europeesche havens niet toe. Verbetering in deze en in de cultuurmethode wordt door het Landbouwproefstation nagestreefd.

Een pelmolen van andere constructie en eene sorteerinrichting werden bereids voor dit doel aangeschaft.

In het jaar 1927 steeg als gevolg van gunstig seizoen en uitbreiding van de cultuur, de uitvoer van suiker met bijna 50 %.

De nieuwe pinda-soort uit Java, welke verscheiden voordeelen boven de tot nu toe gekweekte variëteit heeft, voldoet, op de daarvoor geëigende gronden zeer goed en heeft de andere pindasoorten vrijwel geheel verdrongen.

De proef met roselle heeft voorloopig uitgewezen dat de cultuur hier zeer wel mogelijk is en een vezel van goede kwaliteit is te verkrijgen. Onder de bestaande arbeidsvoorwaarden zijn echter de productiekosten te hoog.

Op grond van een ingesteld deskundig onderzoek is bij de Compagnie des Mines d'Or — het grootste op het oogenblik in geregelde ontginning zijnde goudplacer — het plan in voorbereiding tot de omzetting in een machinaal bedrijf.

De toekomst van de katoen-cultuur is nog steeds onzeker. Hoewel de loopende oogst naar de ingekomen berichten niet onbevredigend zou zijn en de plaag van insecten sterk verminderd heet, werd door deskundigen twijfel uitgesproken over de gunstige gesteldheid van het door de grootste onderneming in Nickerie voor haar bedrijf bezette terrein.

De rozenhoutontginning wacht op de resultaten der onderhandelingen tot voortzetting dezer industrie.

De Lands-radiodienst blijft zich gunstig ontwikkelen. De betere toerusting en de verbeterde huisvesting door de openstelling van het kantoor aan de Gravenstraat zullen deze ontwikkeling ten goede komen.

De ontvangsten in het eerste kwartaal van 1928 bedroegen ƒ 15.000.— tegen ƒ 10.000.— in hetzelfde tijdvak van het vorige jaar.

De opbrengst van de voornaamste middelen bleef zich in het eerste kwartaal van dit jaar op nagenoeg dezelfde lijn handhaven als in het vorige jaar. De onzekerheid ten aanzien van de opbrengst der middelen, welke met de balata-industrie verband houden, tempert de verwachtingen.

Een positief antwoord op de vraag, of de raming der totale opbrengst der inkomsten voor 1928 ten volle zal worden bereikt, is nog niet te geven.

Het subsidie voor 1927 zal ongeveer vier ton minder bedragen dan geraamd is.

De cijfers van de koloniale postspaarbank toonen, met het vorige jaar vergeleken, een vooruitgang. De inlagen zijn toegenomen, terwijl de terugbetalingen afnamen.

Verschillende plantages kunnen op redelijke uitkomsten voor het afgeloopen jaar wijzen en breiden hare aanplantingen uit.

Een en ander is te beschouwen als een teeken van economische wederopleving.

De volksgezondheid werd in 1927 niet geschaad door het optreden van bijzondere factoren. Alleen het ziektecijfer voor malaria, waarin de acute verhooging, welke optrad na de buitengewone droogte van 1926 zich weerspiegelt, is nog steeds niet geheel normaal.

Voor eene doeltreffende bevordering der volksgezondheid is het in de eerste plaats noodig, dat de betrokken diensttak beschikt over nauw-

keurige gegevens omtrent iedere ziekte en wel betreffende de mate, waarin deze ieder onderdeel van het gebied en iedere bevolkingsgroep teistert.

Eene dergelijke verzameling van gegevens ontbrak tot dusverre voor Suriname. In 1927 is deze leemte weggenomen door het boek van Dr. Lampe, getiteld: „Suriname, Sociaal-hygiënische beschouwingen". Mede doordat daarin naast het nieuwe materiaal tevens alles verzameld is, wat omtrent de volksgezondheid tot heden bekend was, vormt het een belangrijken steun in den strijd tegen de volksziekten.

In 1927 werd ook reeds een aanmerkelijke stap voorwaarts gedaan in dezen strijd door de aanstelling van eenen, uitsluitend met dien strijd belasten, arts, die aldus daaraan zijne volle aandacht en werkkracht kan wijden.

Hoezeer naast het sociale een groot geldelijk belang bij eene stelselmatige en doelbewuste bestrijding der volksziekten is betrokken, blijkt uit het zoo juist verschenen „Jaarverslag over 1927 van den Openbaren Gezondheidsdienst", waarin wordt aangetoond, hoe de bestrijding van de anchylostomiasis en de framboesia tezamen alleen in het Militair Hospitaal ruim een ton gouds heeft bespaard.

De ter huldiging van den afgetreden Landvoogd van particuliere zijde tot bevordering van de bestrijding der Surinaamsche volksziekten in het leven geroepen „Gouverneur van Heemstra-stichting" zal ongetwijfeld in den zwaren arbeid ten behoeve der verbetering van de volksgezondheid groote diensten kunnen bewijzen.

In het thans ingaande zittingsjaar zullen met groote waarschijnlijkheid verschillende voorstellen tot wijziging van verordeningen, den openbaren gezondheidsdienst betreffende, Uw College bereiken; de snelle ontwikkeling der geneeskundige wetenschappen en de met die ontwikkeling gepaard gaande wijziging van inzichten toch, voeren tot eene spoedige veroudering van dit onderwerp regelende voorschriften.

Noodzakelijke bevrediging van onmiskenbaar behoefte aan openbaar onderwijs verplichtte in het afgeloopen jaar tot oprichting van acht openbare scholen ten behoeve van de leerplichtige kinderen der Britsch-Indische bevolking.

Deze scholen telden aan het eind der maand, waarin ze werden geopend, November 1927, 1099 leerlingen, welk aantal op 31 Maart 1928 tot 1166 was gestegen.

Straks zal een nieuwe Landvoogd het bestuur van Suriname in naam en als Vertegenwoordiger der Koningin aanvaarden.

Werkzaam geweest in een land met geheel andere belangen en nooden dan de onze en onder omstandigheden, welke zoozeer van de Surinaamsche verschillen, moge hij de vervulling van zijne nieuwe en zware taak in Suriname verlicht zien door Uwe loyale medewerking.

Wanneer zoodanige medewerking zal leiden tot eendrachtige samenwerking van Volksvertegenwoordiging en Bestuur, dan zal daardoor het belang van datgene, wat voor ons allen de hoogste wet moet zijn, het belang van het welzijn van het Surinaamsche volk, op de beste wijze zijn gediend.

Moge in het nieuwe zittingsjaar de onmisbare zegen van den Allerhoogste op het streven naar dit welzijn rusten.

Hiermede verklaar ik de vergadering der Koloniale Staten geopend.

REDE DOOR DEN GOUVERNEUR VAN CURAÇAO MR. J. L. BRANTJES, OP 8 MEI 1928 UITGESPROKEN TER OPENING VAN DE ZITTING VAN DEN KOLONIALEN RAAD

Mijne Heeren.

Wederom in Uw midden verschijnende om, ingevolge artikel 77 van het Regeeringsreglement van Curaçao, Uwe vergadering voor het nieuwe zittingjaar te openen, zij het mij vergund U in de eerste plaats welkom te heeten op deze bijeenkomst en U voorts mijn dank te betuigen voor den door U in het afgeloopen zittingjaar in het belang van dit gebiedsdeel verrichten arbeid.

Ook ditmaal kan ik, tot mijne groote voldoening hier gewagen van een opbloei van het eiland Curaçao, dat in dat opzicht op den voet gevolgd wordt door Aruba. Op de Bovenwinden eischen de veel minder gunstige omstandigheden de voortdurende zorg en aandacht van het Bestuur en ook Bonaire deelde niet in de opleving van Curaçao en Aruba.

De opbrengst der middelen bedroeg in 1927 in totaal *f* 4.224.906, Zij was *f* 894.560 hooger dan in 1926 en overschreed de raming met *f* 1.534.756.

Het scheepvaartverkeer van het eiland Curaçao was in 1927 belangrijk drukker dan in 1926. Bedroeg het aantal binnengekomen stoomschepen in 1926 reeds 2914 met een netto-inhoud van 14.922.334 M^3. in 1927 was dit aantal 3728 met een netto-inhoud van 18.933.377 M^3., eene vermeerdering dus van 814 stoomschepen en 4.011.043 M^3. netto-inhoud.

Dat het stoomboot-verkeer nog steeds toeneemt moge o.a. blijken uit het feit dat in de maand Maart 1928 meer dan 400 stoomschepen Curaçao aandeden en dat op één dag in April j.l. niet minder dan 22 stoomschepen werden ingeklaard.

Het aantal touristenbooten, dat Curaçao in 1927 bezocht, bedroeg 11.

Ook de zeilvaart is op Curaçao in 1927 vooruitgegaan. Het aantal aangekomen zeilschepen bedroeg in 1927 1804 met een netto-inhoud van 379.423 M^3. tegen 1559 zeilschepen met een netto-inhoud van 303.829 M^3. in 1926. Wederom dus een vermeerdering en wel van 245 zeilschepen en 75.594 M^3. netto-inhoud.

De vloot van de Curaçaosche scheepvaart Maatschappij werd gedurende het jaar 1927 uitgebreid met 5 tankschepen. Aan het einde van 1927 bestond haar vloot uit 20 tankschepen (oliestokende stoomschepen) van ongeveer 2250 ton, 2 motortankschepen van ongeveer 2400 ton en 2 stoomtankschepen van ongeveer 1900 ton. Voorts waren in de vaart twee stoomschepen van ongeveer 900 ton en 2 lichters, gesleept door sleepbooten. In de maanden Februari en Maart van dit jaar kwamen nog twee tankschepen van het type van 2250 ton te Curaçao aan en er worden nog 4 van die grootte in 1928 verwacht. Het laadvermogen der vloot bedroeg einde 1927

ongeveer 57.600 ton. tegen 46.500 ton einde 1926. De vervoer-capaciteit per dag, die einde 1926 ongeveer 12000 ton beliep was einde 1927 gestegen tot ongeveer 15.700 ton. Voor de maand April 1928 bedroeg de dagelijksche capaciteit ongeveer 16.800 ton.

Ook de aangevoerde hoeveelheid ruwe olie steeg in het afgeloopen jaar zeer belangrijk en wel van 3.172.990.003 K.G. over 1926 tot 4.733.479.755 K.G. gedurende 1927, eene stijging van 49 %.

De hoeveelheid ruwe olie, gemiddeld per dag verwerkt bedraagt over 1927 10.890 ton. Gedurende de laatste maanden van het jaar 1927 en eveneens in de eerste maanden van het loopende jaar was de gemiddelde verwerking echter veel grooter en wel omstreeks 15.000 ton ruwe olie per dag. Zoowel door nieuwbouw als door uitbreiding en wijziging der bestaande installaties, zal de capaciteit gedurende 1928 nog belangrijk worden vergroot.

Een raffinage-installatie voor smeer-olie werd in bedrijf gebracht. Diverse afgewerkte smeeroliën worden thans direct op de markt gebracht.

De totale verwerkte hoeveelheid ruwe olie bedroeg 3.973.939.000 K.G. in 1927 tegen 2.673.200.000 K.G. in 1926.

Een groote uitbreiding onderging de opslagruimte voor ruwe olie en producten, die einde 1927 749.996 M^3. bedroeg tegen 588.402 M^3. einde 1926; ook in 1928 wordt deze uitbreiding voortgezet.

Teneinde tegemoet te komen aan de behoefte aan meer steigers voor het ontladen der tankschepen van de Curaçaosche Scheepvaart Maatschappij, werd met den bouw van drie steigers aan het eiland Valentijn begonnen; de eerste hiervan werd gedurende October 1927 in gebruik genomen, de tweede in April 1928.

De stookolie-pijpleiding naar Caracasbaai werd in 1927 voltooid en op 21 Juli in gebruik genomen.

Er werden aldaar twee steigers voor Oceaan-tankschepen gebouwd; welke thans beide in bedrijf zijn. Tevens werd in principe tot den bouw van een derden besloten.

Het gemiddelde aantal arbeiders in dienst der Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij bedroeg over de jaren 1925, 1926 en 1927 respectievelijk 2363, 3626 en 4339. Einde April 1928 waren er 5100 arbeiders in dienst.

Over het jaar 1927 werd door de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij aan salarissen en arbeidsloonen uitgegeven een bedrag van ƒ 8.366.600.— tegen ƒ 6.516.100.— over 1926. De Curaçaosche Scheepvaart Maatschappij betaalde over 1927 voor deze beide posten ƒ 2.920.600 tegen ƒ 2.097.700.— over 1926.

Het Koningin Wilhelmina Droogdok lichtte gedurende het verslagjaar 59 schepen.

De huizenbouw op het eiland Negropont werd in 1927 met kracht voortgezet.

Het aantal bewoners van Negropont bedroeg op 1 Januari 1927 ongeveer 285, tegen 500 op 1 Januari 1928.

Een omvangrijk plan werd uitgewerkt voor den bouw van nieuwe arbeiderskampen, hetwelk vermoedelijk gedeeltelijk in dit jaar, gedeeltelijk in 1929 zal worden uitgevoerd.

Geven de aangehaalde cijfers en vermelde feiten op duidelijke wijze de groote vooruitgang aan van het bedrijf van de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij en de Curaçaosche Scheepvaart Maatschappij, aan

zulke groote ondernemingen kunnen ook tegenslagen ten deel vallen, soms van treurigen aard zelfs, blijkende uit den ramp, welke deze maatschappij kort geleden getroffen heeft door het onheil aan boord van de „Chepita", waarbij verscheidene menschenlevens verloren gingen. De diepe indruk daarvan bij een ieder gewekt, zal niet spoedig uit ons geheugen zijn.

Het bedrijf van den radio-dienst nam in 1927 wederom in omvang toe. Niet alleen de correspondentie met schepen, doch ook het verkeer met de stations Aruba en St. Martin was veel drukker dan in 1926.

Het aantal verzonden en ontvangen telegrammen bedroeg in 1927 onderscheidenlijk 26.991 en 30.257 met 401.556 en 419.197 woorden tegen 16.086 en 17.613 met 183.387 en 205.127 woorden in 1926.

De ook in 1927 voortgezette proefneming met het uitwisselen per kortegolf van proefseinen met Nederland en Oost-Indië, alsmede met schepen, voorzien van kortegolf-proefinstallaties leverde wederom zeer goede resultaten op.

Het aantal daarbij gewisselde woorden bedroeg in 1927 67.818.

Op den 31sten Mei van het afgeloopen jaar viel Curaçao de groote eer te beurt door middel van de kortegolf te worden toegesproken door Hare Majesteit de Koningin en Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Juliana. De groote belangstelling van deze vorstelijke personen in de overzeesche gewesten van Nederland, waarvan deze gebeurtenis andermaal getuigde, werd op Curaçao op hoogen prijs gesteld.

De resultaten van den Landstelefoondienst geven in het algemeen reden tot tevredenheid. Op 1 Februari 1927 waren verbonden 326 hoofd- en 39 nevenaansluitingen; op 1 Januari 1928 bedroegen deze getallen respectievelijk 400 en 69. In verband met de gestadige uitbreiding en het in gebruik nemen van een derde tafel zullen nog twee dagtelefonisten moeten worden aangesteld, zoodat in 1929 6 dag- en 2 nachttelefonisten in dienst zullen zijn. De ontvangsten beliepen over 1927 *f* 61.473, waarin begrepen zijn de aanlegkosten van alle aansluitingen, gerestitueerd door de abonnés. Het ligt in de bedoeling de waterkabels in de St. Anna-baai, die gedurende 1927 door het nood-ankeren van stoomschepen 3 maal zijn beschadigd, te verplaatsen en daarvoor in de plaats een zware waterkabel buitengaats aan te brengen.

Gedurende 1927 werd voortgegaan met de systematische verharding en asphalteering van de hoofdstraten in het stadsdistrict. Ook aan de wegen in de buitendistricten werd het mogelijke gedaan. Het verkeer met auto's en trucks echter op deze laatste wegen is dermate toegenomen, dat het wegdek van aangestampte of gewalste gruis gebleken is hiertegen niet bestand te zijn.

Nadat het besluit genomen was, dat de drink- en spoelwater-voorziening volgens het plan van Dr. Ir. J. Versluys zou opgezet worden, werd de heer R. J. Beaujon Jr. in Augustus opgedragen zich voor eenige maanden naar Nederland te begeven, teneinde aldaar, onder leiding van den heer Versluys, zich op de hoogte te stellen van alles wat betrekking had op den aanleg, inbedrijfstelling en beheer der landswaterleiding. Na zich van die opdracht gekweten te hebben keerde de heer Beaujon op Curaçao terug en werd benoemd tot directeur van de Landswatervoorziening.

De werkzaamheden zijn bereids in vollen gang en vorderen bevredigend.

In September 1927 werd een aanvang gemaakt met de voorbereidende werkzaamheden voor den bouw van politiewoningen op Mundo Nobo. Ook deze werkzaamheden zijn flink gevorderd, en gehoopt kan worden, dat

binnenkort het eerste blok van zes woningen in gebruik zal worden genomen.

De Commandant der troepen is benoemd tot Commissaris van politie alhier en de uit Nederland aangekomen politie-militairen zijn als buitengewone agenten van politie werkzaam gesteld. Tot heden gaf naar ik vermeen hun optreden in het publiek slechts reden tot tevredenheid en is eene belangrijke verbetering in den politioneelen toestand in het stadsdistrict van Curaçao aanstonds ingetreden.

In verband met den voorgenomen bouw van een belasting-kantoor op den hoek van de Handelskade en de De Ruyterkade werd een aanvang gemaakt met het sloopen van de drie ter plaatse staande den Lande toebehoorende gebouwen, die, wegens hun bouwvalligen toestand, onbewoonbaar worden verklaard.

Niettegenstaande de in den beginne ondervonden stagnatie werd de brug over het Waaigat, in hoofdzaak bestaande uit een gewapend betonconstructie, in 1927 grootendeels voltooid. De bouw van kademuren in het Waaigat kwam in 1927 voor ongeveer 50 procent gereed. Bij den bouw van den kademuur aan de Handelskade werd veel hinder ondervonden van de hardheid van den bodem. Niettegenstaande dezen tegenspoed gelukte het toch nog in 1927 een niet onbelangrijk aantal dampalen in te heien.

Orde en rust werden in dit gebiedsdeel niet verstoord.

Een aanval van een troep vreemde arbeiders op de politie te Cas Chiquito, waarbij een Venezolaan, die een der agenten te lijf ging met een dolk, door genoemden agent doodgeschoten werd, maakte hierop de eenigste uitzondering.

De gezondheidstoestand der bevolking was in het algemeen niet ongunstig te noemen.

De verhouding tusschen de naburige republieken en Curaçao bleef steeds zeer vriendschappelijk.

Beleefdheidsbezoeken van enkele oorlogschepen van vreemde nationaliteit bleven ook dit jaar niet achterwege.

Wederom hadden wij de voldoening hier het bezoek te ontvangen van een Nederlandschen oorlogsbodem: Hr. Ms. Hertog Hendrik kwam n.l. einde November 1927 in de Curaçaosche wateren en vertrok eerst einde Januari 1928, na aan alle zes de Curaçaosche eilanden een bezoek te hebben gebracht. Het kan zonder vrees, voor tegenspraak hier gezegd worden, dat de bezoeken van dezen oorlogsbodem hoogelijk werden gewaardeerd. Bij de Regeering is er op aangedrongen dat deze bezoeken veelvuldig zullen plaats hebben en zoo mogelijk zelfs een schip hier zal worden gestationneerd.

Naar verbetering van het onderwijs, zoowel openbaar als bijzonder wordt steeds gestreefd, wat het openbaar M.U.L.O. (onderwijs) betreft met toenemend en bevredigend resultaat.

De economische toestand van het eiland Curaçao gaf wederom reden tot groote tevredenheid.

Deze gunstige toestand was in hoofdzaak te danken aan de omstandigheid, dat er zoowel bij de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij als bij de Mijn-maatschappij Curaçao volop werkgelegenheid was. De steeds toenemende havenbeweging en het veelvuldig bezoek van touristenbooten met als gevolg vermeerdering van vertier werkten daartoe evenzeer mede.

Ook de resultaten van landbouw en veeteelt waren op enkele uitzonde-

ringen, niet slecht. Het was echter vooral hier, dat de algemeene schaarschte aan werkkrachten gevoeld werd.

De economische toestand op Aruba was in 1927 zeer gunstig; gunstiger nog dan in 1926. De vooruitgang op economisch gebied is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de vestiging aldaar van een tweede petroleummaatschappij, n.l. de Arend Petroleum Maatschappij. Deze maatschappij vestigde zich n.l. in de tweede helft van 1927 op Aruba, aan de Zuidwestkust daarvan in het 1ste district. Scheen het einde 1927 officieel nog niet absoluut vast te staan dat de Lago Oil & Transport Co. aan haar bedrijf een raffinaderij zoude verbinden, dat de Arend Petroleum Maatschappij op Aruba raffineeren zal, was bij den aanvang van 1928 reeds een uitgemaakte zaak. Met den bouw van olietanks, een ijzeren pier en andere werken, was reeds een aanvang gemaakt. Voorloopig zullen 34 tanks met een gezamenlijke capaciteit van 1.768.000 barrels gebouwd worden beoosten Druif. De raffinaderij (trumble plant) zal worden opgericht ten Oosten van Punta Braboe en zal een vermogen hebben tot het verwerken van 15.000 barrels ruwe olie per dag. Bij Druif wordt een steiger geconstrueerd; op ongeveer 1 K.M. afstand van Punta Braboe worden woonhuizen voor de ambtenaren en employés opgetrokken. Voor de uitvoering van de voorbereidende werkzaamheden zijn al ongeveer 1000 man geëmployeerd.

Op 16 November van het jaar 1927 werd de Sint Nicolaasbaai voor groote schepen opengesteld, en het geheele bedrijf van de Lago Oil & Transport Co. werd sedert naar die baai overgebracht. Het depotschip in de Druifbaai werd opgeheven. Sinds geschiedt de aanvoer en uitvoer van ruwe olie in de St. Nicolaasbaai. Een betonnen pier, in 1926 nog in aanbouw, werd in Februari 1927 voltooid. In dat jaar werden aan genoemde baai nog drie tanks gebouwd, die elk 80.000 barrels ruwe olie kunnen inhouden; deze drie tanks geven samen met de in 1924 gebouwde drie tanks gelegenheid tot berging van 465.000 barrels of 62.000 ton ruwe olie. Verder werden twee tanks voor het vergaren van stookolie gebouwd, met een gezamenlijke capaciteit van 65.000 barrels. Het lag aanvankelijk in de bedoeling van de maatschappij om in het jaar 1927 een 17tal gebouwen aan de baai op te trekken. In verband echter met de mogelijkheid dat ter plaatse een raffinaderij zoude worden opgericht, werd van het bouwen dier huizen afgezien. Evenwel werd in het loopend jaar een aanvang gemaakt met het bouwen van 5 woonhuizen en een kantoorgebouw. Het plan bestaat om een sleephelling te construeeren ten Westen van den bestaanden pier. Aan de Oostzijde hiervan zal een tweede pier gemaakt worden. De vaargeul in de St. Nicolaasbaai werd tot een diepte van 32 voet bij gemiddeld laag water uitgediept. Uitgebaggerd werd er in het jaar 1927 ongeveer 280.000 kubieke yards specie (ruim 210.000 M^3.). Ter plaatse waar de tweede pier gebouwd moet worden, is 20.000 kubieke yards (ruim 15.000 M^3.) specie uitgehaald en waar de sleephelling moet komen, 50.000 kubieke yards (ruim 37.500 M^3.) en wel tot een diepte van 14 voet bij gemiddeld laag water. Vier gouvernements-gebouwen aan de baai (bestemd tot woningen van den gouvernements-geneeskundige in het 4de district, den loods van de St. Nicolaasbaai, den kommies der belastingen en tot politiewacht) welke de maatschappij voor rekening van het gouvernement bouwde, kwamen in het afgeloopen jaar gereed en werden ook in gebruik genomen. Er werd in het jaar 1927 door deze maatschappij in het geheel voor wederuitvoer ingevoerd 2.080.490.295 K.G. olie. De invoer geschiedde door middel van 1010 kleinere tankbooten met een gezamenlijken netto-inhoud

van 3.182.722 M³; de wederuitvoer door 180 grootere booten met een netto-inhoud van 2.329.341 M³. De vloot van de maatschappij, voor het aanbrengen van ruwe olie uit Maracaibo, werd in 1927 met 6 tankbooten uitgebreid. Voornemens tot verdere uitbreiding bestaan.

Bij gouvernements-beschikking dd. 24 October 1927 no. 917 werd aan de Lago Oil & Transport Co. Ltd. voor een tijdvak, eindigende op den 15n. Mei 2000, tegen betaling van een pacht van ƒ 6.000 per jaar, in erfpacht uitgegeven een nieuw stuk domeingrond, groot plm. 314 H.A., aansluitende op een deel van de Noordgrens der in erfpacht bezeten gronden van genoemde maatschappij met het oog op het voorgenomen raffinaderijbedrijf van de maatschappij.

Door de vestiging der tweede petroleum-onderneming op Aruba kwam te meer gelegenheid voor de arbeiders van dit eiland om op hun geboorteplaats zelf aan den broode te komen. Tal van hen werden door de Arend Petroleum Maatschappij geëmployeerd. Meerderen, die voor dien op Curaçao werkzaam waren, hetzij bij de Petroleummaatschappij, hetzij bij de Mijnmaatschappij, keerden dan ook naar Aruba terug, waar zij dadelijk bij de Arend Petroleum Maatschappij werk bekwamen. Het gebrek aan ambachtslieden, vooral timmerlieden, was nog veel grooter dan in 1926. Vanwege de groote vraag lieten zij zich goed betalen. De arbeidsloonen zijn in het jaar 1927 weder zeer de hoogte ingegaan. Niet alleen wordt een hoog arbeidsloon geëischt, maar ook wordt per dag minder werk gepresteerd dan voorheen.

Door de vestiging van de tweede petroleum maatschappij op Aruba, werd de woningnood daar, te voren reeds groot, veel grooter. Deze omstandigheid werd door vele huiseigenaren uitgebuit om de huurprijzen op te drijven. Niet weinigen schromen zich niet de prijzen in eens en ook bij herhaling met 100 % en meer te verhoogen. Deze omstandigheden zullen er vermoedelijk toe leiden, dat het Bestuur noodgedrongen het bouwen van ambtenaarswoningen op Aruba ter hand zal moeten nemen. Het verbazend opvoeren van de huishuurprijzen had tengevolge, dat menig huurder er toe overging een eigen huis te bouwen. De aanvragen om gouvernementsgrond in de Oranjestad in eigendom tot dat einde, waren talrijk. Op heel enkele uitzonderingen na, werd gunstig op die aanvragen beschikt. Ook voor speculatie zijn meerdere gebouwen opgetrokken. Eveneens zijn in het 4de district meerdere huizen verrezen.

Mede door de omstandigheid, dat den landbouwers in het jaar 1927 een goede maisoogst ten deel gevallen is, is de economische toestand der bevolking in 1927 gunstig te noemen. Niet alleen gelukte de maisoogst volkomen, maar er werd zelfs een kleine naoogst verkregen. De oogst van andere producten was niet zóó goed. Ook de maisoogst 1927/1928 beloofde in den aanvang van 1928, goed te zullen zijn. Het is alleen jammer, dat niet veel geplant is geworden. Er is nu zoo veel geld onder de arbeidende bevolking, dat om planten weinig gegeven wordt. Ook voor de veehouders was 1927 een goed jaar.

Handel en scheepvaart — wat deze laatste betreft de stoomvaart vooral — zijn beide in 1927 vooruit gegaan. In dat jaar werden 684 stoomschepen en 35 zeilschepen meer ingeklaard dan in 1926. Ook de in- en uitvoer overtroffen die van 1926 aanmerkelijk. Van de stoomschepen, de Aruba aandeden, waren verreweg de meeste tankbooten, die hetzij ruwe olie aanbrachten, hetzij die olie weder weghaalden. De overige stoomschepen liepen Aruba aan voor passagiersvervoer, of brachten lading — in

de meeste gevallen materialen voor de twee aldaar gevestigde petroleum-maatschappijen aan. Sedert December 1927 wordt er een geregelde wekelijksche vaart onderhouden tusschen Curaçao en Aruba door één der stoomschepen van de stoomvaart maatschappij Red D Line. Zoowel passagiers als lading worden door dat stoomschip vervoerd. Het vervoer van zand naar Curaçao was in 1927 minder dan in 1926, doch gelukkig konden de zeilschepen op Aruba tehuis behoorende, steeds rekenen op een volle lading koopmanschappen van Curaçao naar dat eiland. Ook vervoerden zij vele passagiers, in den regel werklieden heen en terug.

In het afgeloopen jaar zond de firma Karel Croes en Co. op Aruba een schoener naar Cuba tot het afhalen van zich aldaar bevindende onvermogende Curaçaosche arbeiders, welke eventueel naar hun geboorteplaats zouden wenschen terug te keeren. De schoener keerde echter naar Aruba terug zonder een enkel man te hebben overgebracht.

Op gouvernementskosten zijn in 1927 geen arbeiders van Cuba naar Aruba overgebracht.

Op Bonaire was in 1927 de regenval beter dan in 1926. Over het algemeen was de economische toestand in het laatste jaar niet bepaald ongunstig te noemen. De oogst van kleine mais, peul- en rankvruchten (plantseizoen 1926/1927) was tamelijk goed. De oogst van dividivi-peulen en aloëhars was belangrijk meer dan in 1926. Scheepvaart en visscherij waren normaal. De doorvoerhandel, voornamelijk die van sterken drank, was levendiger dan in 1926, doch minder dan in 1925. De uitvoer van zout bleef verre beneden dien van 1925. Hier was het weer gebrek aan arbeidskrachten, dat de verscheping van dit product ongunstig beinvloedde. Ook de uitvoer van stroohoeden, van mest en van klein vee ging achteruit. De uitvoer van houtskolen daarentegen was veel meer dan in 1926. Vele arbeiders vonden evenals in vorige jaren een bestaan bij de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij en bij de phosphaat-mijnen op Santa Barbara.

Hoewel de economische toestand van St. Martin in 1927, evenals het vorige jaar te wenschen heeft overgelaten, mocht in het afgeloopen jaar toch een ommekeer ten goede worden waargenomen, toe te schrijven aan de werkgelegenheden op Curaçao en Aruba. Deze arbeidsvelden nemen meer en meer de plaats in van Sto. Domingo. Ofschoon de trek naar laatstgenoemd land ook in 1927 is blijven aanhouden, gingen de menschen in veel mindere mate daarheen als voorheen. Men geeft thans vrij algemeen de voorkeur aan Curaçao en Aruba als arbeidsveld omdat de werkgelegenheid daar constanter is. De uit deze gunstige omstandigheid voortvloeiende financieele voordeelen komen St. Martin meer ten goede. Op Sto Domingo kan men slechts gedurende de periode van de suikerrietoogst werk krijgen, daarna moeten de arbeiders huiswaarts keeren om te wachten tot het volgende oogstseizoen. Bovendien heeft de loonstandaard aldaar in de laatste jaren al te wenschen overgelaten. Het moet worden toegejuicht, dat de Nederlandsche Bovenwinders op Nederlandsch grondgebied blijven. De faciliteiten van geldverzending en verzending van levensbehoeften voor de achtergebleven betrekkingen zijn grooter. Voor de slechte invloeden in Sto Domingo zijn de arbeiders nu gevrijwaard. Aan postwissels werd in 1927 van Curaçao en Aruba naar dit eiland overgemaakt een bedrag van *f* 17000, tegen ruim *f* 11500, in 1926. Dit geeft echter geen zuiver beeld van den door achtergebleven betrekkingen genoten geldelijken steun omdat het grootste gedeelte van de remises of in gesloten brieven, pakketten en kisten, of door persoonlijke tusschenkomst wordt overgemaakt.

De weinige achtergebleven arbeidskrachten vonden, evenals in vorige jaren, bij de zoutindustrie werk bij het vergaren en verschepen van zout.

Voor St. Eustatius is de economische toestand als achteruitgaande te beschouwen. Geen gereede markt mocht gevonden worden voor de weinige voortbrengselen, als bataten en yams. Dat de inwoners meer dan ooit den druk der armoede gevoeld hebben blijkt wel uit het feit, dat diefstal van grondprovisien, schapen en geiten in 1927 herhaaldelijk voorkwam. De emigratie van arbeiders naar Curaçao bleef op kleine schaal aanhouden, doch het wil voorkomen, alsof dit eiland er weinig baat bij vond.

Vele Statiaansche jonge mannen keerden na een kort verblijf op Curaçao naar hun eiland terug, omdat zij ongeschikt bleken tot geregelden arbeid.

De algemeene economische toestand op Saba werd gedurende 1927 niet slechter. De geldelijke steun van in den vreemde en ook op Curaçao werkende Sabanen bleef steeds toevloeien. Tal van jongelieden hebben op Curaçao op de tankbooten van de Curaçaosche Scheepvaart Maatschappij een plaats kunnen krijgen; ook aan den wal aldaar zijn verscheidene werkzaam. Ook in 1927 hadden de Sabakantwerken een ruim debiet.

Thans rest mij noch een kort verslag van den handel van het eiland Curaçao.

In 1927 is ingevoerd voor een waarde van ƒ 135.097.969 tegen ƒ 104.015 652 in 1926, dus voor een meerdere waarde van ƒ 31.082.317.

De invoer uit het moederland bedroeg in 1927 ƒ 8.632.744 tegen ƒ 8.272.447 in 1926, dus een vermeerdering van ƒ 360.296.

Het hoogere cijfer van den invoer is in hoofdzaak te danken aan den vermeerderden invoer van bewerkt ijzer, gemaakte kleeren, ruwe olie, schoenen, sigaretten, verfwaren.

In 1927 is uitgevoerd voor een waarde van ƒ 134.127.096 tegen ƒ 95.068.955 in 1926, dus een vermeerdering van ƒ 39.058.141.

De uitvoer naar het Moederland bedroeg in 1927 ƒ 1.711.063 tegen ƒ 204.387 in 1926 dus eene vermeerdering van ƒ 1.506.676.

Het hoogere cijfer van den uitvoer is in hoofdzaak ontstaan door den vermeerderden uitvoer van dieselolie, gasolie, gasoline, machine-olie, residu, ruwe olie, smeerolie, phosphorzure kalk en asphalt.

De doorvoer ging in het jaar 1927 achteruit, In dat jaar bedroeg deze n.l. 137,083 ton tegen 145,343 ton in 1926, eene vermindering dus van 8.260 ton.

Vooral aan cement, ijzerwaren en meel (tarwe-rogge- en mais-) werd minder doorgevoerd dan in 1926.

Vele ontwerpen en daaronder de belangrijke belastingontwerpen zijn nog bij Uwen Raad aanhangig, eene herziening der politiekeur kan niet uitblijven, eene suppletoire begrooting voor 1928 o.a. noodig om nog dit jaar te kunnen voorzien in de meest dringende eischen die de veranderde omstandigheden van Aruba stellen zal eerlang Uwen Raad bereiken; de eerste schreden zijn pas gezet op den weg van het nader overleg met betrekking tot het politievraagstuk.

Veel arbeid zal dus in het nieuwe zittingjaar van Uwe Leden worden gevergd.

Wees er van overtuigd dat van de zijde van het Bestuur het mogelijke zal worden gedaan om U dien arbeid aangenaam en licht te maken.

Met een ernstig beroep op Uw aller zoo noodige en steeds op hoogen prijs gestelde medewerking en met de bede, dat Gods onmisbare zegen op onzen gemeenschappelijken arbeid voor de welvaart van Curaçao en het welzijn zijner bevolking moge rusten, verklaar ik de vergadering van den Kolonialen Raad voor het zittingjaar 1928—1929 geopend.

AANVAARDINGSREDE VAN GOUVERNEUR DR. A. A. L. RUTGERS IN DE KOLONIALE STATEN OP 30 MEI 1928

Het regeeringsreglement van Suriname bepaalt, dat de Gouverneur het bestuur aanvaardt in een plechtige zitting der Koloniale Staten. Het verheugt mij daardoor reeds dadelijk in persoonlijke aanraking met deze vergadering gebracht te worden, omdat ik een goede samenwerking van Bestuur en Staten van groote beteekenis acht voor een vruchtdragende vervulling van het verantwoordelijke en bij den nog altijd zorgelijken financiëelen toestand niet gemakkelijke ambt, door Hare Majesteit, onze geëerbiedigde Koningin mij toevertrouwd.

De onverflauwde belangstelling van Hare Majesteit voor het welzijn van dit deel van het Koninkrijk der Nederlanden, eene belangstelling, waarvan ik vóór mijn vertrek uit Nederland de sprekende bewijzen mocht ontvangen en waarvan ik U hier de nadrukkelijke verzekering mag geven, zal mij en allen, die hier arbeiden, een spoorslag zijn, onze beste krachten te wijden aan de stoffelijke en geestelijke belangen van Suriname.

De onvermoeide pogingen van mijn ambtsvoorganger — waarvoor hem ook mijnerzijds in dit oogenblik openlijk hulde gebracht wordt — om, voortbouwend op het werk van zijn voorganger, belangstelling voor Suriname te wekken en, gesteund door het opperbestuur, nieuw kapitaal aan te trekken voor de bebouwing van den bodem, hebben reeds aanvankelijke vruchten gedragen, terwijl verdere uitbreiding van den grooten landbouw in de naaste toekomst niet uitgesloten schijnt.

De vergelijkenderwijze gunstige resultaten, welke land- en mijnbouw in het vorige jaar opleverden, hebben goede verwachtingen opgewekt voor de verdere ontwikkeling van het economische leven.

Het verheugt mij, bij de aanvaarding van het bestuur op deze lichtpunten te mogen wijzen. Maar ik mag niet nalaten er tegelijkertijd aan te herinneren, dat deze lichtpunten juist daarom zoo de aandacht trekken, omdat zij zich afteekenen tegen den donkeren achtergrond van economischen achteruitgang en inzinking, van steeds toenemende tekorten op de koloniale begrooting, in een lange reeks van voorafgaande jaren.

Voor tevredenheid over den gang van zaken is geen ruimte, en juichtonen zijn misplaatst, zoolang de vele vervallen en verlaten plantages nog getuigen van een achteruitgang, door geen herstel gevolgd, zoolang vele zonen des lands geen werk kunnen vinden naar hunnen aard, zoolang de bijdrage van het Moederland als sluitpost der begrooting herinnert aan een economische afhankelijkheid, die ook op de staatkundige afhankelijkheid haren stempel drukt.

Voor de naaste toekomst moet daarom met alle kracht gestreefd naar opvoering van de productie, waarbij de landbouw, de groote zoowel als de kleine, de hoofdrol moet spelen, en daarnaast naar een zuinig beheer der

landsmiddelen, opdat de bijdrage van Nederland van jaar tot jaar kleiner worde, om tenslotte geheel te verdwijnen.

Bij dit streven reken ik, mijnheer de Voorzitter, op de hartelijke medewerking der Koloniale Staten en ik grond die verwachting op het feit, dat in deze vergadering bij herhaling een open oog getoond werd voor de groote belangen welke hier op het spel staan.

Wettelijke bepalingen en overheidsmaatregelen zullen echter op zichzelf den gewenschten economischen opbloei niet kunnen teweeg brengen. Particuliere werkzaamheid en ondernemingsgeest zullen daarbij de voornaamste hefboomen moeten zijn. Elke deugdelijke poging op dit gebied, die kans van slagen heeft, mag daarbij rekenen op mijn belangstelling en steun.

Niet minder gaat die belangstelling uit naar hetgeen gedaan wordt voor de geestelijke en zedelijke verheffing der bevolking. Op dit gebied heeft het particulier initiatief een eervollen staat van dienst en gaarne breng ik een eere-saluut aan hetgeen Zending en Missie nu reeds zoovele jaren ten goede der bevolking tot stand brachten. Mede aan hun werkzaamheid is het te danken, dat hier de samenleving een duidelijk christelijk karakter vertoont en dat Suriname het meest Nederlandsche der overzeesche gebiedsdeelen is.

Moge Suriname door de volhardende inspanning der ambtenaren en particulieren, door de harmonische samenwerking van bestuur en staten in de komende jaren steeds rijker worden aan stoffelijke en geestelijke waarden.

Bovenal, moge Gods onmisbare zegen rusten op uwen en mijnen arbeid. Met deze bede aanvaard ik het bestuur.

BIBLIOGRAPHIE

Prof. Eugenio Petit Muñoz. Interpretaciones esquematicas sorre la historia de la conquista y la colonizacion españolas en America. Montevideo 1927.

Maurice Latineau. Histoire de la Guadeloupe sous l'Ancien Régime (1635—1780). Paris 1928.

Suriname (Nederlandsch West-Indië). De Zaken: Onnekes-Van Heemstra in het Nederlandsche Parlement en een Haagsch Dagblad. Paramaribo 1928.

Le Loyd Commercial. Revue internationale du commerce d'exportation, Avril 1928. Quelques observations sur l'importation et l'exportation aux Indes Occidentales Néerlandaises, par C. K. Kesler, Archiviste de la West-Indische Kamer, Koloniaal Instituut (Met portret van den schrijver).

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. März-April. Paramaribo 1928.

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. April 1928. Curaçao. Memorie van Antwoord van den Min. van Koloniën. — De Surinaamsche begrooting 1928 in de Tweede Kamer 15 en 16 Februari 1928.

Idem. Mei 1928. De Surinaamsche begrooting in de Tweede Kamer, 15 en 16 Februari 1928. De Curaçaosche begrooting in de Tweede Kamer, 15.2.'28.

De Prins, 14 April 1928. Feestgroep van een gedeelte van het Personeel, behoorend tot het Militair Hospitaal te Paramaribo. (Foto).

Idem, 28 April 1928. De Surinaamsche lantaarndrager. (Afbeelding).

De Periskoop. Algemeen Weekblad voor Suriname. 14 en 21 April 1928. Iets over het cosmopolitische element van de Surinaamsche taal, door Chauvinist.

Idem, 5 Mei 1928. De Caraïbische taal, IV, door A. P. Penard (Wordt voortgezet).

La Quinzaime Coloniale, 25 April 1928. Les mines de bauxite en Guyane Hollandaise.

Idem, 25 Mei 1928. L'émigration javanaise à la Guyane Hollandaise. — Les Américains et la Guyane Hollandaise.

Koloniale Studiën, April 1928. Nederlandsche Volkplantingen in de keerkringen, door J. Veersema.

Oedaya, April 1928. Een bijdrage tot de kennis van het Neger-Engelsch, door Jules Rellum. (Met portret van den schrijver).

Idem. Lustrumnummer, Mei 1928. De Britsch-Indiërs in Suriname, door C. R. Biswamitre.

De Indische Verlofganger, 27 April 1928. In het voetspoor der vaderen. De eertijds Nederlandsche Koloniën Berbice, Essequibo en Demerara, door Fred. Oudschans Dentz. (Geïll.).

Idem, 18 Mei 1928. Een Surinaamsche Gouverneur uit de 18de eeuw, door S. Kalff. (Met portret van den Gouverneur, Jan Nepveu).

Idem. 8 Juni 1928. Frederik Willem van Eeden, door Fred. Oudschans Dentz. (Met portret van van Eeden en reproductie van een kaartje door van Eeden in 1896 uitgegeven).

De Indische Gids, 1 Mei 1928. Emigratie naar Suriname, door S. Kalff.

Tropisch Nederland. Mei 1928. Suriname op receptie, door G. J. Staal. (Geïll.).

Idem. 4 Juni 1928. De Surinaamsche afdeeling in het Museum van het Koloniaal Instituut, door Dr. C. J. J. van Hall. (Geïll.).

Idem. 15 Juni 1928. Waar bijna drie eeuwen onzen vlag wappert (Curaçao), door C. K. Kesler (Geïll.).

Koloniaal Tijdschrift Mei 1928. De lagere rechtsgemeenschappen overzee, door Prof. Mr. C. van Vollenhoven.

Neerlandia, Mei 1928. Een zilveren feest, door d. K. (Jhr. Mr. J. L. W. C. von Weiler, 25 jaar lid van het Hoofdbestuur van het Algemeen Nederlandsch Verbond, als afgevaardigde van de Groep Suriname). Met portret. — Lessen in zelfvertrouwen. (Over de opleving van Curaçao en Aruba).

Het Koloniaal Weekblad, 3 Mei 1928. Suriname op de Ind. Tentoonstelling te Arnhem. Toespraak bij den maaltijd ter eere van den afgetreden Gouverneur van Suriname, Baron Van Heemstra, op 25 April te Amsterdam, gehouden door den heer A. S. J. Fernandes, voorzitter der commissie voor de W. I. afd. der tentoonstelling.

Het Koloniaal Weekblad, 10 en 16 Mei 1928. Bovenwindsche Eilanden. De belastingvrijdom naar de begrooting van 1928, door Commantator. — Portretgroep van de ontvangst van Gouverneur Rutgers door de West-Indische Commissie van „Oost en West".

Idem. 24 ne 31 Mei 1928. De Vereenigde Staten en Porto Rico. Een brief van President Coolidge door H. W. Menkman.

Idem, 31 Mei 1928. Surinaamsche Veteranen, door C. K. Kesler.

Idem. 7 Juni 1928. Emigratie van Europeanen naar Suriname, door Prof. P. C. Flu.

Idem. 14 Juni 1928. Het Koloniaal Instituut en de Surinaamsche afdeeling daarvan, door C. K. Kesler.

Idem. 21 Juni 1928. Emigratie van Europeanen naar Suriname. (Antwoord op het artikel van Prof. P. C. Flu in het Kol. Weekblad van 7 Juni), door Dr. Th. Lens.

Haagsche Post, 12 Mei 1928. Europeesche Bezittingen in Amerika. Ook een manier om schulden te vereffenen. Gegadigden voor Suriname.

Berichten uit de Heidenwereld, Mei-Juni 1928. Juliaan Edwin Labadie. Inl. Voorganger, overleden in Bersaba, Suriname, 24 Sept. 1926. — Hoe ik mijn menschen maatschappelijk tracht te helpen, door G. Gill. Zendeling in Charlottenburg (Suriname).

Vier decenniums, door J. M. Blufpand, Paramaribo, 1928.

De Surinaamsche Bank 1927. Verslag door den hoofddirecteur uitgebracht op de algemeene vergadering van stemgerechtigde aandeelhouders op 29 Mei 1928. Amsterdam 1928.

Black Majesty, by John W. Vandercook, Harper A Brothers Publishers, New York and London 1928. (De geschiedenis van Henry Christophe, Keizer van Haïti).

Tijdschrift voor Economische Geographie, 15 Mei 1928. Balata, door Fred. Oudschans Dentz. — Suriname in 1927, door Fred. Oudschans Dentz.

Koninklijke Vereeniging „Koloniaal Instituut" Amsterdam. Zeventiende jaarverslag 1927.

Jaarvergadering van „Bethesda" 2 Mei 1928 (Paramaribo, J. H. Oliviera).

Framboesia tropica, door Dr. E. H. Hermans. Amsterdam 1928.

De Economische toestand van Suriname in 1927. Verslag uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname. Paramaribo 1928.

De gebouwen van de Oost-Indische Compagnie en van de West-Indische Compagnie in Nederland. Uitgegeven onder redactie van Mr. Dr. J. C. Overvoorde en P. de Roo de la Faille. [Overdruk Oudheidkundig Jaarboek, VIIIe jaarg., afl. 1—2]. Met afbeeldingen. (Utrecht, A. Oosthoek).

Het Nederlandsche Zeewezen. 8 Juni 1928. Per fregat naar onze West in 1829. Een oud logboek van een West-Indië vaarder. Uit de goede dagen van den heer Kegge.

Openbare Gezondheidsdienst in Suriname. Jaarverslag over 1927 benevens eenige andere gegevens. [Paramaribo].

Militair geneeskundige dienst in Suriname. Jaarverslag over 1927. [Paramaribo].

De Ingenieur, 16 Juni 1928. De waterleidingsplannen voor Paramaribo, door Dr. ir. J. Versluys.

The Yearbook of the Bermudas, the Bahamas, British Guiana, British Honduras and the British West Indies. London 1928.

Departement Landbouwproefstation in Suriname. Verslag over de jaren 1924—1927. Paramaribo 1928.

Het Negerengelsch. Beknopte Spraakkunst en Woordenboek, door A. Bex, Cssr. Missionaris in Suriname. Paramaribo 1928.

Officiëele Catalogus van de Indische Tentoonstelling, Zijpendaal. Arnhem 1928.

Algemeene bijzonderheden aangaande Suriname en zijne bedrijven en industrieën. Uitgave van de commissie voor de West-Indische Afdeeling van de Indische tentoonstelling „Zijpendaal 1928" te Arnhem (I. T. A.).

Sociaal-economische Kroniek, eerste kwartaal 1928. (Centraal Bureau voor de Statistiek).

De Economist, Juni 1928. Vergelijkend overzicht van de immigratie en blijvende vestiging van Javanen en Britsch-Indiërs in Suriname, door J. W. Burger.

De Zeeuwsche Expeditie naar de West onder Cornelis Evertsen den Jonge 1672—1674. Nieuw Nederland een jaar onder Nederlandsch Bestuur. Uitgegeven door C. de Waard. Met 7 platen en kaarten. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff 1928. (Linschoten-Vereeniging).

Onze West. I Suriname, door Fred. Oudschans Dentz, II Curaçao, door W. R. Menkman. Derde, herziene en omgewerkte druk, met schetskaartje van Suriname, van Curaçao en van de Kleine Antillen. Den Haag 1928. (Uitgave van de Vereeniging „Oost en West").

Verslag omtrent den toestand der Nederlandsche Handel-Maatschappij en hare handelingen in het boekjaar 1927.

Over oogveranderingen bij lepra, door C. W. Naar. (Akademisch proefschrift Leiden). Utrecht 1928.

Paul Morand. Magie noire. Paris 1928.

Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap. Deel XLIX. Eene Hollandsche jonge dame aan de Oyapock in 1677. (Dagboek van Elizabeth van der Woude). Medegedeeld door S. P. Honoré Naber.

DE VEROVERING VAN DE ZILVERVLOOT
(9 Sept. 1628)

DOOR

C. K. KESLER

Driehonderd jaar geleden had een der meest bekende gebeurtenissen uit onze geschiedenis plaats, het veroveren van de retourvloot uit Amerika door Piet Heyn, een feit, dat een kapitaal van ruim *f* 15.000.000 voor de Spaansche schatkist deed verloren gaan, terwijl de buit de Republiek en meer in het bijzonder de Westindische Compagnie tot nieuwe krachtsinspanning in den strijd tegen Spanje in staat stelde [1]).

[1]) De gegevens omtrent de waarde van den door Piet Heyn vermeesterden buit loopen zeer uiteen. De Laet, Bewindhebber der W. I. C., die dus goed op de hoogte kon zijn, geeft deze in zijn „Historie ofte Jaerlyck Verhael" aldus op:

177.537 ℔ zilver
735 kisten en balen indigo van Mistica
2.270 „ „ „ „ „ Guatemala
37.375 Westindische huiden
1.000 paarlen
135 ℔ goud
7.961 blokken Campêche-hout
253 kisten suiker
53 kanonnen van brons
40 „ „ ijzer

Totale waarde geschat op *f* 11.509.524.

Hierbij is niet in rekening gebracht de waarde van een groote hoeveelheid kruidnagelen, peper, muskus, bezoar-steenen, grijzen amber, enz. In een resolutie van de Staten-Generaal van 13 April 1629 wordt vermeld, dat de verkoop van den buit opbracht:

het zilver	*f* 7.200.000
de koopwaren	- 3.600.000
het oorlogs- en marine-materiaal	- 4.000.000
Totaal	*f* 14.800.000

Voor Spanje was de schade natuurlijk belangrijk grooter, daar Piet Heyn reeds bij Matanzas enkele schepen liet verbranden, terwijl er op de thuisreis ook nog een paar verloren gingen.

Het is eigenlijk verwonderlijk, niet, dat Piet Heyn in 1628 de vloot veroverde, maar wel, dat zooiets niet meer is gebeurd. Ontzaglijke rijkdommen toch werden jaarlijks uit Amerika naar Spanje gevoerd, haast onafgebroken was dit rijk tijdens de heerschappij der Habsburgers in de 16e en 17e eeuw in oorlogen gewikkeld, de zeeën in Amerika en Europa krioelden van kapers en zeeroovers en toch gelukte het slechts tweemaal, de Zilvervloot te vermeesteren, eerst aan Piet Heyn op 9 September 1628 bij Cuba en daarna nog eenmaal in den winter van 1656/'57 aan Stayner en Blake op de Andalusische kust en bij de Canarische eilanden.

Levendig besefte men in Spanje reeds sedert de eerste dagen van den Amerikaanschen handel, welke gevaren de vloten steeds liepen. Reeksen reglementen en ordonnantiën, waarin maatregelen werden voorgeschreven, om aan die gevaren het hoofd te kunnen bieden, werden dan ook door de achtereenvolgende regeeringen uitgevaardigd. De trans-atlantische handel was in geen enkel opzicht aan particulieren overgelaten, maar stond steeds onder scherp toezicht van de regeering. Slechts korten tijd na de ontdekking van Amerika was de vaart daarheen voor Spanjaarden vrij geweest Maar 14 Februari 1503 werd het Casa de Contratación [1]) te Sevilla gesticht en in het vervolg werd het geheele verkeer met de koloniën vandaar uit geregeld. Te Sevilla waren de kantoren, waar de zaken gedreven werden onder toezicht van koninklijke ambtenaren, den tesorero (penningmeester), den contador (ontvanger) en den factor, bijgestaan door een leger van beambten en klerken. Daar was de kapel, waar missen gelezen werden voor de zielen van hen, die op de reizen naar Amerika waren omgekomen, de gevangenis, waarin overtreders der reglementen in voorloopige bewaring werden gehouden in afwachting van de straf, die hun zou worden opgelegd, de pakhuizen en andere inrichtingen [2]). Nauwe

[1]) Casa de Contratación, letterlijk Huis van Handelsverkeer.

[2]) Daar werd ook het uit Amerika aangevoerde goud en zilver in ijzeren kisten bewaard, iedere kist met drie sloten, waarvan de sleutels door de drie ambtenaren bewaard werden. Ieder hunner had één sleutel in bewa-

betrekkingen bestonden er tusschen deze instelling te Sevilla, die geleidelijk het karakter van een Ministerie van Handel en Verkeer verkreeg en den Raad van Indië, tot wiens bevoegdheid bestuursmaatregelen voor de koloniën behoorden; zoo zelfs, dat, nadat Filips II in October 1557 een President van het Casa benoemd had, die naast of boven de reeds in functie zijnde ambtenaren zou staan, hij in 1579 voorschreef, dat deze voortaan bij voorkeur uit de leden van den Raad van Indië zou gekozen worden [1]).

Scherp toezicht op den Amerikaanschen handel maakte het noodzakelijk, dat deze uitsluitend beperkt bleef tot één haven, Sevilla. Wel trachtten herhaaldelijk andere havens, als Cadiz en Malaga op dit monopolie inbreuk te maken, wel was tijdens de vereeniging met Portugal sedert 1580 handhaving van het Sevilliaansche monopolie bijzonder moeilijk, maar gedurende eeuwen heeft toch het Casa de Contratación zijn positie weten te behouden. Twee maal per jaar, in Maart en in September behoorden de „flota's", geladen met de benoodigdheden voor de Amerikaansche koloniën van Sevilla te vertrekken. Dan was het daar een buitengewoon drukke tijd op de kantoren. Aanvankelijk, zoolang de zaken nog geen groote uitgebreidheid hadden, waren de kantooruren voor het publiek van 7 tot 10 v.m. in den zomer en van 8 tot 11 in den winter, terwijl de namiddaguren voor administratieve werkzaamheden gebruikt werden. Weldra werd het echter noodig, de kantoren op werkdagen gedurende den geheelen dag open te stellen, eindelijk ook op kerkelijke feestdagen en zelfs op Paschen, terwijl ten slotte bepaald werd, dat ieder uur, bij dag of bij nacht de ambtenaren ter beschikking der regeering moesten zijn.

De uitgaande vloten zeilden eerst naar de Canarische

---

ring. Aanvankelijk waren er vier ulke kisten, één voor het archief en het zegel, één voor het goud en zilver, één voor de voorloopige bewaring van eigendommen van in de koloniën overledenen en één voor in beslag genomen goederen, waaromtrent nog geen beslissing genomen was. Toen in den loop der jaren het archief zich steeds uitbreidde, werden de volle kisten overgebracht naar de „atarazana's" (pakhuizen van het Casa).

[1]) Clarence, H. Haring, Ph. D, Trade and Navigation between Spain and the Indies, Cambridge & London 1918, bl. 33 e.v.

eilanden, waar ambtenaren van het Indische Huis scherp hadden toe te zien, dat geen waren clandestien aan of van boord werden gebracht en maakten dan van wind en stroom gebruik, om zoo snel mogelijk de Amerikaansche wateren te bereiken. Daar aangekomen, gingen één of twee schepen naar Margarita, om paarlen in ontvangst te nemen en de rest ging gedeeltelijk naar Tierra Firme (Zuid-Amerika in de nabijheid van Panamá), gedeeltelijk naar Honduras en Nieuw-Spanje (Mexico). In de verschillende havens werden de medegenomen goederen afgeleverd, en de koloniale producten geladen, niet alleen die van Amerika, maar ook die van de Philippijnen. Sedert 1593 zeilden vandaar twee maal per jaar schepen over den Stillen Oceaan naar Amerika, aanvankelijk naar Acapulco in Mexico, later naar Panamá. Vandaar moesten de goederen over land naar de havens aan de Oostkust vervoerd worden, waaruit te verklaren is, dat reeds in de 16e eeuw het plan opdook, om de beide Oceanen door een kanaal te vereenigen [1]).

Alle retourvloten waren verplicht, te San Lucar de Barramedes, de voorhaven van Sevilla binnen te loopen. Hier aan werd streng de hand gehouden en overtreding dezer bepaling werd gestraft met een boete van 6.000 dukaten (ong. *f* 30.000). Alleen een koninklijk bevel, overmacht door weersomstandigheden of gevaren van zeeroovers of kapers gaven gezagvoerders het recht, zich naar andere havens, als Vigo, Coruña, Santander, Lissabon, Gibraltar of Malaga te begeven. Maar ook dan moesten edele metalen en koloniale waren, vóór zij verder vervoerd mochten worden, eerst over land naar Sevilla worden overgebracht. Voor transport en bewaking, die namens het Indische

[1]) Reeds Karel V liet in 1534 onderzoekingen naar de mogelijkheid daarvan instellen. In 1550 schreef een Portugeesch zeevaarder, Antonio Galvao een werk, om aan te toonen, dat een verbinding der Oceanen door de landengten van Tehuantepec, Nicaragua of Panamá zeer wel mogelijk was. En in den loop der jaren doken plannen daartoe telkens op. Filips II was aanvankelijk vóór de verwezenlijking ervan, maar verbood omstreeks 1565 op doodstraf verdere onderzoekingen, vermoedelijk o. a. uit overweging, dat, wat de Voorzienigheid aangebracht had, niet door menschelijke werkzaamheid verstoord mocht worden. Die meening was omstreeks dien tijd geuit door een geleerden Jesuiet P. José de Acosta. (Haring, bl. 193).

Huis geschiedden, waren de betrokken kooplieden 1% der getaxeerde waarde verschuldigd. In weerwil van herhaalde protesten bleven deze bepalingen tot het laatst van de 18e eeuw gehandhaafd.

De omstandigheid, dat gedurende de 16e en 17e eeuw Spanje haast onafgebroken in Europeesche oorlogen betrokken was, maakte, dat slechts gedurende korte perioden de zeeën voor Spaansche schepen veilig waren. De oorlogen van Karel V met Frans I lokten Fransche kapers en zeeroovers, de beruchte boekaniers en flibustiers, naar de West-Indische wateren; die van Filips II met de Republiek en Engeland deden daar Britten en Nederlanders bijkomen. En, zooals bekend is, maakte de 1e West-Indische Compagnie er niet in de eerste plaats werk van, koloniën te stichten, al werd dat ook nu en dan beproefd, maar trachtte vooral Spaansche retourvloten en alleenvarende schepen te onderscheppen.

Al die gevaren voor den Spaanschen handel maakten militaire bescherming der koopvaarders noodzakelijk. De uitgaande, maar vooral de terugkeerende vloten, die in den regel millioenen naar het moederland overbrachten, dienden door oorlogschepen, de galeiën (galeones) geconvoyeerd te worden. Het voorzien hierin was een der grootste moeilijkheden, waarmede de Spaansche koloniale handel sukkelde en op verschillende wijzen is beproefd hiervoor een goede regeling te treffen. In het begin van de 16e eeuw patrouilleerden eenige oorlogschepen, de „armada de la carrera[1]) de las Indias", tusschen de Andalusische kust en de West-Indische eilanden; later werden oorlogschepen uitgerust, om de vloten te geleiden, voor welke bescherming de handel een extra belasting, de avaría, had op te brengen. In December 1627 eindelijk kwam een contract of asiënto met particulieren tot stand. Hierbij namen deze op zich, tegen behoorlijke vergoeding uit te rusten 8 galjoenen van minstens 600 ton voor escorte van de vloot naar Tierra Firme (Zuid-Amerika), benevens eenige kleinere vaartuigen, alle tezamen bemand met 900 solda-

[1]) carrera = handelsweg.

ten en 1100 matrozen en kannonniers. Voor bescherming van de vloot naar Nieuw-Spanje (Mexico) zouden zij beschikbaar stellen 2 galjoenen, ieder van 600 ton en 2 kleinere schepen, tezamen bemand met 520 man en voor de vloot naar Honduras 2 galjoenen van 500 ton. Wapenen en artillerie werden geleverd door de regeering; kruit, ammunitie en victualiën door de asiëntisten, die echter vrijgesteld werden van de gewone uitvoerrechten op deze artikelen. Het contract, waarbij deze regeling werd vastgesteld, bestond uit 63 artikelen. Typisch voor den Spaanschen trots is wel het laatste daarvan, waarin uitdrukkelijk werd vastgelegd, dat het geheele contract niet te beschouwen was, als een handelsovereenkomst, maar als een, waarbij een gedeelte van den dienst des Konings werd overgedragen aan de zorgen der asiëntisten, om dat met hun eigen vermogen te administreeren. Spaansche edelen konden zich niet verlagen tot het sluiten van handelsovereenkomsten [1])!

Liep alles geregeld in Amerika, wat echter gewoonlijk niet het geval was, dan moest de „flota" van Tierra Firme in Januari van Panamá vertrekken en die van Midden-Amerika in Februari uit Vera Cruz, om zich te Havana met de eerste te vereenigen en vandaar in het begin van Maart naar San Lucar terug te zeilen. Allerlei omstandigheden, waaronder wel de voornaamste waren, dat de schepen in de havens van vertrek niet op tijd gereed waren, of dat de aanwezigheid van kapers gesignaleerd was, maakten echter zeer vaak afwijking van dit vaarplan noodzakelijk. Voor kapers en zeeroovers waren de Spaansche retourvloten een uitgezochte prooi. Als wolven, die een kudde achtervolgen, zwermden de flibustiers om de zwaargeladen schepen heen, wachtende op de gelegenheid, om er een van het gros af te zonderen, dat zij dan konden vermeesteren. De kans, daarin te slagen, was niet gering en de buit was de moeite en het gevaar waard. Eerste-klas zeelieden toch waren de Spanjaarden in den regel niet; in zeemanschap waren de Fransche, Engelsche en Holland-

---

[1]) Haring, blz. 80, e. v.

sche kapers en de West-Indische piraten hen verre de baas. Waarbij dan nog kwam, dat, in weerwil van allerlei verbodsbepalingen, de galjoenen van het escorte vaak zoo vol geladen werden met koopwaren, zelfs aan dek, dat het geschut niet voldoende bediend kon worden. Vooral het goud en zilver, dat naar Spanje vervoerd werd, lokte piraten en kapers. De naar de koloniën uitgevoerde waren toch, werden betaald met goud en zilver en bovendien werden de inkomsten van de Kroon in dezelfde metalen voldaan. Mijnen waren in Spanje en de Spaansche koloniën van rechtswege eigendom des Konings. De exploitatie ervan werd echter niet van staatswege gedreven, maar zij werden verpacht of verkocht aan particulieren, of ook wel weggeschonken aan gunstelingen [1]). Van het goud, dat in Peru gewonnen werd, kwam $^1/_5$ aan de Kroon toe, van edele metalen, in andere plaatsen verkregen, $^1/_5$ tot $^1/_{10}$ (quinta en dezima). In de koninklijke smelterijen werd sedert het midden der 16e eeuw het erts gesmolten, gekeurd en gestempeld door koninklijke ambtenaren, die jaarlijks staten van de opbrengst naar het moederland hadden over te zenden. Ongestempeld goud en zilver clandestien te vervoeren was streng verboden. Bij ontdekking werd het verbeurd verklaard; de eigenaar had een boete van 4 maal de waarde te betalen, onverminderd de straf, die hem nog namens den Koning werd opgelegd [2]).

Volgens de bovengenoemde staten werd in het begin der 17e eeuw jaarlijks voor ruim 1½ millioen pesos (*f* 2½ à 3 mill.) aan goud en ruim 4 millioen pesos (ruim *f* 7 mill.) aan zilver naar Spanje vervoerd, waarbij dan nog kwamen de paarlen voor rekening der regeering van Margarita en

[1]) Voor de bewerking der goud- en zilverertsen was kwik noodig. Dit werd aanvankelijk uit Spanje naar de koloniën vervoerd. De eenige kwikmijn in Almadén leverde echter veel te weinig op. Het was dus een voordeel, toen bij Huancavéla in Peru kwikerts ontdekt werd. Gedurende een reeks van jaren kon die mijn in de behoefte voorzien, doch omstreeks 1650 moest de exploitatie ervan wegens een instorting geruimen tijd gestaakt worden. Toen moest wederom kwik uit Europa, o. a. uit Idria betrokken worden. Gedurende eenigen tijd werd dit toen door het Amsterdamsche huis Deutz, krachtens contracten met de Oostenrijksche en de Spaansche regeering geleverd. (Zie W. I. G. Mrt. 1927, blz. 503).

[2]) Haring blz. 332, e. v.

andere vindplaatsen, edelgesteenten, kostbare houtsoorten, suiker, huiden, specerijen en andere waren.

* * *

Met de organisatie van den Spaanschen handel was men in Holland alles behalve onbekend. Mannen, als Willem Usselinx en anderen hadden overvloedige gelegenheid gehad, zich ervan op de hoogte te stellen. En onze zeelieden, in dienst der W. I. C. hadden niet nagelaten, zich kennis te verschaffen van de bewegingen der Spaansche vloten, en van de kwetsbare plaatsen in het overzeesche gebied van Spanje, zoodat zij H.H. Bewindhebbers waardevolle inlichtingen konden verschaffen, indien een expeditie werd op touw gezet. Onder degenen, die zich in dit opzicht bijzonder verdienstelijk gemaakt hebben, behoorde Piet Heyn. Het is voldoende bekend, dat deze, nadat hij bij de W. I. C. in dienst was getreden, herhaaldelijk met belangrijke opdrachten uitgezonden werd en zich bij de uitvoering daarvan zeer onderscheidde. Steeds was een lievelingsdenkbeeld van hem geweest, eens een Spaansche retourvloot te vermeesteren. Reeds in 1627 had hij gehoopt, dat te kunnen beproeven. Nadat men in Holland vernomen had, dat in het najaar van 1624 in Spanje een sterke vloot werd uitgerust, om het op 10 Mei van dat jaar veroverde San Salvador te hernemen, werd Boudewijn Hendriksz. van Edam met 25 schepen uitgezonden, om dat zoo mogelijk te beletten [1]). Op 28 April 1625 had San Salvador zich aan de Spanjaarden onder Don Fadrique de Toledo overgegeven en eerst 26 Mei, dus vier weken daarna kwam Boudewijn Hendriksz. voor de stad. Daar de Spaansche macht de zijne te zeer overtrof, verdeelde hij zijn vloot in drie eskaders, om de Spanjaarden en Portugeezen op andere plaatsen aan te tasten en zeilde zelf langs de kust van Brazilië naar het Noorden, om te trachten, in de Antillen een slag te slaan. Van 24 September tot 2 November beproefde hij te vergeefs San Juan de Portorico te

[1]) Hermann Wätjen, Das holländische Kolonialreich in Brasilien. 1921. P. M. Netscher, Les Hollandais au Brésil. 1853.

vermeesteren en overleed in Juli van het volgende jaar in de buurt van Matanzas.

De W. I. C. hechtte uit den aard der zaak veel waarde aan het bezit van San Salvador en zond daarom in 1626, toen de mislukking van de poging van Boudewijn Hendriksz. tot herovering ervan nog niet bekend was, een tweede vloot van 14 zeilen uit, onder bevel van Piet Heyn om de eerste te hulp te komen. In de West vernam deze echter tot zijn groote teleurstelling van de bemanning van een buitgemaakt Spaansch schip het overlijden van Boudewijn Hendriksz. en de wanorde, die er na diens dood op de schepen ontstaan was. In zijn brieven aan de Bewindhebbers gaf hij uiting aan die teleurstelling, die te grooter was, daar het hem voorkwam, dat de kansen, om een retourvloot te nemen, buitengewoon gunstig geweest waren als hij maar over voldoende schepen beschikt had. October 1627 kwam hij in het vaderland terug, na twee vergeefsche aanvallen op San Salvador, met niet onaanzienlijken buit, o. a. 2700 kisten suiker, tabak, katoen en huiden, maar zijn lievelingsdenkbeeld had hij niet kunnen verwezenlijken.

Het volgende jaar, 1628, kreeg hij de kans daartoe. In Mei van dat jaar rustten de verschillende Kamers van de W. I. C. een vloot van 31 zeilen uit, die onder opperbevel van Piet Heyn, die den titel van Generaal droeg, met Hendrik Cornelisz. Loncq, als Admiraal en Joost van Trappen, gezegd Banckerts, als Vice-Admiraal, zou trachten den grooten slag te slaan. Piet Heyn was aan boord van het schip de „Amsterdam" van de Kamer dier stad, waarop Witte Cornelisz. de With als Kapitein voer [1]). Een der belangrijkste voorwaarden voor het slagen der onderneming was natuurlijk, dat de Spanjaarden van de bestemming der vloot geheel onkundig bleven. Uit vrees voor verraders, die er altijd genoeg waren, was het eigenlijke doel der expeditie dan ook alleen aan Piet Heyn bekend en werd eerst, toen men in de West was aangekomen in den krijgsraad aan de overige bevelhebbers medegedeeld.

[1]) Netscher, blz. 34.

De schepen liepen uit verschillende havens in zee en vereenigden zich voor het grootste gedeelte bij Porto Santo en Madeira. Van daar werd, zoodra de meeste bijeen waren, op 19 Juni koers gezet naar de streken, waar men kans had, de Zilvervloot te zullen ontmoeten. Het eskader van Banckerts was bij de afvaart nog niet aanwezig, maar voegde zich later op de hoogte van Cuba bij de hoofdmacht. Op 13° 54′ werd op 10 Juli het jacht „De Vos", een vaartuig van de Kamer van Stad en Lande, met 12 stukken geschut en een bemanning van 74 koppen, vooruit gezonden, om te waarschuwen, als er land in het gezicht kwam. Zoodra dit het geval was, moest een schot gelost worden, dat van het admiraalschip zou beantwoord worden. Denzelfden nacht werd inderdaad het eiland St. Vincent verkend, waar de vloot den 12en in de baai van San Antonio ten anker ging, om water en brandhout in te nemen. Langs het Isla Blanca, waar men wederom eenigen tijd stil lag, werd op 27 Juli kaap Tiburon, de Westpunt van Hispanolia (Haïti) bereikt en op eenigen afstand van de Zuidkust van het eiland Cuba koerste men daarna naar het Isla de Pinos tegenover de Golf van Batabano [1]).

Den 3en Augustus had de vloot, na K. Corrientes gepasseerd te zijn, K. Antonio, de Westpunt van Cuba bereikt. Kort te voren, tusschen de beide kapen, waren twee zeilen in het gezicht gekomen, waarop onmiddellijk jacht gemaakt werd, om te voorkomen, indien het Spanjaarden waren, dat zij de Zilvervloot waarschuwden. Het bleken echter twee schepen te zijn, die van onze vloot waren afgeraakt en de reis op eigen gelegenheid hadden gedaan, nl. „De Roode Leeuw" en „De Pinas", beide van de Kamer van Amsterdam. Zij hadden blijkbaar iets zuidelijker gekoerst, dan de hoofdmacht en hadden onderweg Grenada

[1]) L. van Aitzema, Saken van Staet en Oorlogh, 1669, blz. 721 e. v. Isla Blanca is vermoedelijk het Venezolaansche eilandje Blanquilla. Aitzema heeft waarschijnlijk de oorspronkelijke brieven en rapporten van Piet Heyn geraadpleegd. Deze is met de spelling van Spaansche en Engelsche namen blijkbaar slecht op de hoogte. San Juan de Ulloa noemt hij b.v. St. Jan de Louwe, Truhillo in Honduras, Trogilge, Falmouth Vaalmuyden, enz. Op dezelfde wijze, als de Hollandsche zeelieden thans nog spreken van Marregat en Rammegat voor Margate en Ramsgate.

aangedaan, waar de schepelingen door Indianen vriendschappelijk bejegend waren. Deze hadden hen echter gewaarschuwd tegen een stam, die aan de andere zijde van de bergen woonden. De eerste zullen wel vredelievende Arowakken, de laatste krijgszuchtige Caraiben geweest zijn. Het bleek, dat de waarschuwing terecht gegeven was, want bij een onverhoedschen aanval van de vijandige Indianen werden 16 man van het eene en 18 van het andere schip gedood, terwijl dertig watervaten, die men aan land gebracht had, door de vijanden werden vernield. Slechts 5 man hadden levend weten te ontsnappen [1]).

Nadat tusschen 5 en 10 Augustus bij K. Antonio de schepen waren schoongemaakt, waarbij men een storm te doorstaan had, bleek het in de volgende dagen, dat het vaarwater op verschillende plaatsen niet veilig was door zandbanken, die zich ver in zee uitstrekken, „drooghten die van de voorseyde Cabo ende de Organos afsteecken" [2]). Daar bovendien de koers van de vloot van Nieuw Spanje noordelijker lag, besloot Piet Heyn zich naar de Tortugas te begeven, een groep eilandjes, die zich als voortzetting van de Cayos of Keys, ten W. van Florida uitstrekken. Hier werd van visschers vernomen, dat de vloot van Nieuw-Spanje uit Vera Cruz elk oogenblik verwacht kon worden. Het zou echter door onvoorziene omstandigheden nog bijna drie weken duren, voor zij werkelijk kwam. In ieder geval wist men nu op de Hollandsche vloot, dat de kans op slagen nog niet verkeken was. Twee dagen later (22 Aug.) lichtten de schepen weder het anker, om zich naar de Noordkust van Cuba te begeven en waren den 24sten voor de haven van Havana. Het kasteel El Morro was duidelijk te zien, maar het bleek uiterst moeilijk, daar in de buurt te blijven kruisen. De Oostelijk gerichte stroom, die langs de Groote Antillen gaat, deed de schepen voortdurend afdrijven, zoodat weldra Havana uit het oog verloren werd en een berg, die uit zee gezien, den vorm van een brood had en door de Spanjaarden „El Pan de Matanzas" genoemd werd, in het gezicht kwam.

[1]) Aitzema.

[2]) Organos: De Sierra de los Organos, een heuvelrij in het W. gedeelte van Cuba.

Terwijl nu de hoofdmacht trachtte, weer tegen den stroom op te werken, wat wegens het stormachtige weer zeer moeilijk was, zond Piet Heyn een paar jachten op kondschap uit, die vier dagen later zich weer bij het gros voegden, zonder de verwachte vloot gezien te hebben. Den volgenden dag echter, den 29sten, had men het fortuin, niet ver van Havana een Spaansche bark met 50 koppen te nemen, die door Don Lorenzo de Cabrera, Gouverneur van Havana, was uitgezonden, om de vloot van Vera Cruz te waarschuwen. Van de gevangen genomen bemanning vernam men, dat de kruisende Hollandsche kapers van El. Morro waren waargenomen, dat daar 4 à 500 man bezetting lag en, dat het kasteel met 70 en twee ertegenover liggende forten met 20 en 28 stukken geschut bewapend waren. Het was dus wel zaak, de vloot te onderscheppen, voor zij die sterk bevestigde haven kon bereiken. Overigens was er geen gevaar te duchten, want oorlogschepen waren er te Havana niet, alleen een pas voltooide galei en een, die nog in aanbouw was.

Hoewel men dus nu op de Hollandsche vloot vrij groote zekerheid had, dat de Zilvervloot niet zou ontsnappen, wist men natuurlijk niet, waardoor deze zoo lang over tijd was. Daarvoor waren verschillende redenen. Zooals reeds vermeld werd, gebeurde het herhaaldelijk, dat de schepen die reglementair in het voorjaar moesten vertrekken, eerst maanden later met hun lading klaar waren. Zelfs gebeurde het wel, dat zij den winter, wanneer de haven van San Lucar moeilijk te bereiken was, in de koloniën overbleven. Aan de asiëntisten, de reeders der begeleidende oorlogschepen, werd dan een extra vergoeding uitbetaald, voor het langer ter beschikking stellen ervan. De vloot van 1628 was nog betrekkelijk vroeg van Vera Cruz onder zeil gegaan, nl. op 21 Juli. Zij bestond uit dertig koopvaardijschepen, beschermd door vijf galjoenen, de laatste onder opperbevel van Don Juan de Benevides y Bazan, als „Capitan-General", met Don Juan de Leoz, als onderbevelhebber of „Almirante" en Don Francisco Denneboa, als commandant der soldaten. Dadelijk na het uitzeilen begonnen de tegenspoeden voor de vloot reeds.

Niet ver van de kust werd zij overvallen door een der stormen uit het Noorden, waarvoor de Mexicaansche Golf zoo berucht was [1]), de „capitana", het admiraalschip, raakte op het strand en de rest moest in verwarring terugkeeren. Eenige schepen, waaronder de gestrande galjoen, hadden zooveel averij opgeloopen, dat zij niet meer mee konden, zoodat, toen op 8 Augustus de vloot opnieuw Vera Cruz verliet, haar sterkte was teruggebracht tot vier galjoenen en elf koopvaarders. De lading van de achtergelaten schepen was zoo goed mogelijk over de overgeblevene en de oorlogschepen verdeeld, wat ten gevolge had, dat de laatste zoo vol gepakt waren, dat het geschut gedeeltelijk niet bediend kon worden.

Inmiddels lag Piet Heyn met zijn vloot nog steeds op de loer. Op 2 September zond hij het snelvarende jacht „De Vos" nog eens in de richting van de Tortugas, tevens met opdracht, zoo mogelijk iets van Banckerts te weten te komen, die nog steeds met zijn eskader mankeerde. Deze verscheen drie dagen later, juist op tijd, met de vier ontbrekende schepen, de „Neptunus", „De Goude Sonne" „De Goude Leeuw" en de „Dolphijn" en het jacht „'t Postpaert", op de hoogte van Matanzas.

Drie dagen later, in den nacht van 7 op 8 September, ontmoette „De Witte Leeuw" een Spaanschen koopvaarder, die van de vloot was afgedwaald. Dit schip werd zon-

---

[1]) Orkanen en stormen uit het Noorden (de z.g. „northers") in de Golf van Mexico brachten onberekenbare schade aan de Spaansche vloten toe. Het gunstigste seizoen voor de terugreis was de zomer, waarom bepaald was, dat de vloot van Vera Cruz in het voorjaar moest vertrekken. Ongunstige winden, zware regens, maar vooral de omstandigheid, dat de autoriteiten in Amerika geen middelen ter beschikking hadden, om de kooplieden te dwingen, op tijd met de ladingen klaar te zijn, maakten, vooral in de 17e eeuw, dat de vloten veel te laat uitzeilden, die van Vera Cruz vaak eerst in Augustus of later, die van Tierra Firme soms zelfs eerst in October of November. (Haring, blz. 208).

Vera Cruz was in 1519 door Cortez gesticht, kort voor hij tegen het Aztekenrijk optrok. De haven werd beschermd door een der sterkste forten in West-Indië, na den aanval van Hawkins in 1567, op een klein rotseiland, San Juan de Uloa gebouwd. Dit eiland maakte, dat de reede een vrij veilige ligplaats voor schepen aanbood. Het water erachter was zoo diep, dat de vaartuigen onmiddellijk tegen de muren van het fort konden gemeerd worden. (Haring, blz. 204).

der moeite buitgemaakt, evenals ongeveer terzelfder tijd een paar vaartuigen, die zonder escorte van Honduras naar Havana op weg waren. Van de bemanning van de eerste prijs vernam men, dat de verwachte schepen in de onmiddellijke nabijheid moesten zijn. Bij zonsopgang werden zij dan ook ontdekt; het bleek later, dat zij, onbekend met de aanwezigheid der Hollanders, in goed vertrouwen de vuren der vijandelijke schepen gedurende den nacht gevolgd hadden. Eerst werd men negen zeilen gewaar; dit bleken koopvaarders te zijn. Zij werden spoedig door gewapende sloepen genomen en waren geladen met cochenille, indigo, campêche-hout en huiden. Tegen den middag verscheen de rest, de vier galjoenen en twee koopvaarders. Zoodra deze de Hollanders gewaar werden, wendden zij naar den wal, om te trachten, althans de baai van Matanzas te bereiken, nu zij blijkbaar, ook door den stroom, de veilige haven van Havana gemist hadden. Tegen den avond hadden de Spanjaarden de baai bereikt en begonnen dadelijk zooveel mogelijk van het goud en zilver te lossen.

Den volgenden morgen [1]) zeilde de Hollandsche vloot eveneens naar binnen. Zij had te vergeefs getracht, den vorigen avond den Spanjaarden den pas af te snijden, ofschoon alle zeilen werden bijgezet en Piet Heyn deze zelfs liet nat maken, om ze meer wind te doen vangen. De geheele Spaansche vloot was bij de nadering der vijanden in verwarring. Enkele schepen waren in de vallende duisternis vastgeraakt en lagen zoo, dat de kanonnen, die nog bediend konden worden, den ingang van de baai niet kon-

[1]) Er bestaat geen overeenstemming in de gegevens omtrent den tijd, waarop de Hollandsche vloot de baai van Matanzas binnenzeilde. Netscher schrijft: „le lendemain à neuf heures"; volgens andere berichten volgde Piet Heyn de Spanjaarden „op de hielen". De omstandigheid, dat Piet Heyn vermoedelijk niet in het bezit geweest zal zijn van goede kaarten van de Cubaansche kust, — die van de Spanjaarden waren zelfs niet nauwkeurig, want een paar der galjoenen raakten vast op een zandbank of andere ondiepte, die niet op de kaart voorkwam, — maakt het waarschijnlijk, dat de aanval der Hollanders wel in den morgen geschied zal zijn. Hiervoor spreekt ook, dat de Spanjaarden nog een poging wilden doen, hun schepen te lossen en aan den wal een schans op te werpen, waartoe zij geen tijd zouden gehad hebben bij een onmiddellijken aanval der Hollanders.

den bestrijken. Onder scheepsvolk en soldaten was een ware paniek ontstaan en de aanvoerders hadden blijkbaar geheel het hoofd verloren. Alleen de „Almirante" trachtte nog eenigszins zijn schip te verdedigen, maar gaf dat spoedig op, toen het bleek, dat bij de nadering der kapers alle discipline ook onder zijn volk verdwenen was. Uit de rapporten en verhooren der beide bevelhebbers zijn de volgende bijzonderheden omtrent de vermeestering der vloot bekend [1]: Toen de Spaansche vloot het eerst de kapers in het oog kreeg, was aan boord van het admiraalschip, de „capitana", krijgsraad gehouden. Een gedeelte der gezagvoerders was ervoor, te trachten, zich vechtende een weg naar Havana te banen. De andere, waarbij de „General" Benevides zich aansloot, achtte het veiliger, de baai van Matanzas binnen te loopen, daar de schepen te lossen [2]) en de schatten in de bosschen te verbergen. Dit laatste plan trachtte men ten uitvoer te brengen. Blijkbaar gingen de oorlogschepen bij het invaren der baai vooruit en lieten de koopvaarders aan hun lot over. Toen het vlaggeschip vastgeloopen was, raakte eerst de „almiranta" aan den grond en daarna ook de beide andere galjoenen. In de verwarring, die toen volgde, kon de „General" de discipline niet handhaven. Zijn bevel, de schepen in brand te steken, nadat zooveel mogelijk van de schatten gered was, werd niet opgevolgd; hij liet toen in het achterschip vaten kruit gereedzetten, om zijn galjoen in de lucht te laten springen en liet zich daarna in een sloep de rivier oproeien naar hij verklaarde, om iemand te vinden, dien hij om hulp naar Havana zou kunnen zenden. Kort daarop werd hij door de Hollanders, toen deze geland waren, gevangen genomen. De „Almirante" hield zich nog eenigszins beter; hij liet althans zijn schip gevechtsklaar maken, sprak zijn officieren en manschappen toe en beloofde, hen uit zijn eigen beurs te zullen beloonen, indien zij zich goed hiel-

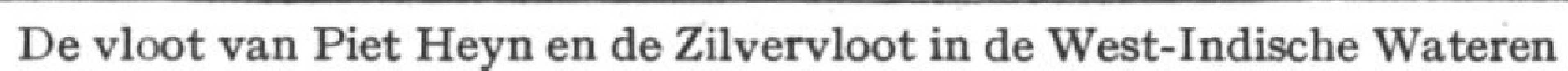
[1]) Haring, blz. 238.

[2]) Dit laatste deden de Spanjaarden ook, toen de Zilvervloot in April 1657 in de haven van Santa Cruz (Canarische eil.) door Blake en Stayner bedreigd werd. De Engelschen slaagden er wel in, de schepen te verbranden, maar de schatten, ten bedrage van Ps. 10.500.000 vielen niet in hun handen.

den. Toen het er echter op aan kwam en de gewapende sloepen der Hollanders langszij kwamen, in een van welke Piet Heyn zelf aanwezig was, bleek het, dat ook zijn manschappen onwillig waren, te vechten. Op eigen lijfsbehoud bedacht, ontdeed hij zich toen van zijn opperkleed, dat hij, als Ridder van San Jago, droeg, begaf zich tusschen de matrozen en soldaten en werd met hen later aan wal gezet. Piet Heyn had nl., nadat hij een paar musketsalvo's had doen afgeven, „bonne guerre" laten roepen, liet een paar Spanjaarden, die over boord waren gesprongen, opvisschen en aan wal brengen en deed in het kort zijn uiterste best, zoo spoedig mogelijk, in het bezit der begeerde schatten te komen. Met het admiraalschip had hij zeer weinig moeite. Een Hollandsch matroos klom langs een kabel aan dek en wierp daar gekomen, andere touwen naar beneden, waarlangs zijn makkers eveneens omhoog klommen. Tegenstand vonden zij niet, de bemanning was naar beneden gevlucht en gaf zich onmiddellijk over, toen Piet Heyn hun door een gevangen genomen Spanjaard lijfsbehoud liet toezeggen. Ook de overige schepen werden daarop zonder moeite genomen.

Inmiddels begon de duisternis te vallen. Piet Heyn zond toen het grootste deel van zijn manschappen naar hun schepen terug, om plundering gedurende den nacht te voorkomen en liet er alleen zooveel achter, als noodig waren, om de genomen schepen te bewaken. Het bleek, dat dit een goede maatregel was, want de nacht was stormachtig en bij het opkomen van den vloed raakten de galjoenen vlot en begonnen af te drijven, zoodat het noodig was, de ankers uit te brengen. Drie koopvaarders wisten inmiddels onder bedekking van de duisternis te ontsnappen en naar Havana te ontkomen.

Het was nu zaak, de buit zoo spoedig mogelijk in veiligheid te brengen en zoo snel mogelijk moesten dus de schepen weer zeewaardig gemaakt worden. Dit zag Piet Heyn volkomen in en reeds den volgenden dag begon men met het werk. „De Generael vorder", zegt Aitzema, „(als een wys en voorsichtigh Overste) wel in acht nemende den tydt des jaers en de plaetse daer hy sich bevondt/ en

De vloot van Piet Heyn en de Zilvervloot in de West-Indische Wateren

te ghemoet siende in wat ongelegenheydt de Vyandt hem soude konnen brengen/ indien de Vloote van Tierra Firme (die alle ueren mede verwacht wierde) hem op den hals hadde ghekomen/ ende hoe ongereedt hy sich soude hebben bevonden om te slaen. Heeft datelyck belast dat alle de Schepen souden worden opgeruimt/ ende gelost voor soo veel noodigh ende doenlyck was."

Eenige schepen werden verbrand, nadat de lading over de andere en de Hollandsche vaartuigen verdeeld was en de vier galjoenen, de Santa Ana, de Santa Gertrude, de Montague en de San Juan, benevens een nieuw koopvaardijschip werden medegenomen. 17 September ging de vloot met de prijzen weder onder zeil naar het vaderland. Kort daarna kwam werkelijk de vloot van Tierra Firme onder bevel van Don Tomás de la Raspuru in Havana aan, te laat echter, om den Hollanders nog schade te kunnen toebrengen.

Voor Piet Heyn was het geen gemakkelijke taak, de buit veilig naar de Republiek te voeren. Aanvankelijk, vooral in de eerste dagen ging alles vrij voorspoedig. Met Zuidenwind ging men onder zeil, zoodat de vloot in den avond van den 17en reeds in de buurt van de Z.kust van Florida was. Door het bij de Spanjaarden zoo beruchte vaarwater tusschen dit schiereiland en de Bahama's [1]) bereikte zij zonder tegenspoed den Oceaan. Op 26 September zond Piet Heyn twee snelvarende jachten, „De Ouwevaer" (Ooievaar, van de Kamer van het Noorderkwartier) en „De Vos" (van Stad en Lande) vooruit, om de tijding van het welslagen van zijn onderneming aan H.H. Bewindhebbers over te brengen. De „Ouwevaer" kwam reeds 15 November voor Rotterdam ten anker en onmiddellijk werden door Bewindhebbers van de Kamer dier stad maatregelen genomen, om de Staten-Generaal, de Bewindhebbers der W. I. C. en verdere belanghebbenden

[1]) Aan de uit zee opstekende koraalrotsen ten Z. van Florida gaven de Spaansche zeevaarders den naam van „Cabezas de Martires" (hoofden van martelaren) wegens de vele schipbreuken, die er plaats hadden. In 1622 b.v. waren daar in een orkaan meer dan duizend zeelieden omgekomen. De galei Santa Margarita, die deel uitmaakte van het convooi der vloot van N. Spanje werd in enkele oogenblikken geheel vernield.

er mede in kennis te stellen. Alom heerschte groote vreugde, maar voorzichtigheidshalve stelde men het houden van een algemeenen dankdag nog maar uit, tot de vloot werkelijk binnen zou zijn.

Deze had het nog hard genoeg te verantwoorden. Op den Oceaan had zij met zware stormen te kampen, de Spaansche galjoenen bleken alles behalve zeewaardig te zijn, zoodat de lading van de „San Juan" door andere schepen moest worden overgenomen, waarna het schip in brand werd gestoken. De „Santa Ana", die ook lek bleek, kon onderweg hersteld worden. Ten Z. van Engeland was het weer zeer stormachtig, en bovendien was het te vreezen, dat de Duinkerkers zouden trachten, zich van hun deel van den buit meester te maken. De meeste schepen liepen daarom de haven van Falmouth binnen, andere die van Portsmouth of van het eiland Wight, terwijl een schip een toevlucht gezocht had in een baai tusschen K. Lizard en K. Landsend. Een der galjoenen was het Verkeerde Kanaal ingezeild en strandde op de Z.kust van Ierland, terwijl de Santa Gertrude in Falmouth moest worden overgeladen, en, daar het schip geheel lek bleek, werd het daar verkocht.

Inmiddels waren vanwege de Admiraliteiten oorlogschepen onder Evertsen uitgezonden, om de vloot veilig over de Noordzee te begeleiden. In den loop van December kwamen eenige schepen binnen, het eerst vielen op 18 December „De Witte Leeuw", de „Geldria" en de „Naerden" in Texel binnen en achtereenvolgens kwam de rest aan in Zeeland en in het Goereesche Gat. Bij het binnenvaren raakte hier „De Roode Leeuw" aan den grond en liep vrij ernstige averij op.

Piet Heyn zelf was met de hoofdmacht tot begin Januari in Engeland gebleven in verband met verschillende maatregelen, die hij daar te nemen had. Gemakkelijk had hij het er niet gehad; gaarne zou de Britsche regeering zich een belangrijk deel van den buit toegeëigend hebben. Piet Heyn wist echter aan allerlei chicanes het hoofd te bieden. 10 Januari kwam hij met zijn admiraalschip de „Amsterdam" voor Hellevoetsluis ten anker en werd in de

volgende weken met eerbewijzen overladen. Voor zijn aandeel in den buit, groot *f* 6.000.— kocht hij een woonhuis te Delft, waarvan hij, jammer genoeg, niet lang het genot had, want, zooals bekend is, sneuvelde hij, na 19 April 1629 bevorderd te zijn tot Luitenant-Admiraal van Holland, 20 Juni d.a.v. in een gevecht tegen drie Duinkerkers. 4 Juli werd zijn lijk met groote plechtigheid in de Oude Kerk te Delft begraven.

Was Piet Heyn met groote eerbewijzen in het vaderland ontvangen, den Spaanschen bevelhebbers wachtte een geheel ander lot. Van Cuba begaven zij zich met de Tierra Firme vloot onder Tomás de la Raspuru [1]) naar Spanje en werden dadelijk na aankomst gevangen genomen. De tijding van het verlies van de vloot had in Spanje een algemeene verslagenheid teweeg gebracht, niet alleen in handels- maar ook in regeeringskringen. Dit laatste was niet te verwonderen, want de financiën van het rijk waren voor een goed deel afhankelijk van het geregeld binnenkomen van de opbrengsten der koloniën. Een verlies van ruim 15 millioen was meer dan de altijd berooide Spaansche schatkist kon dragen. Maar vooral was men alom in Spanje sterk onder den indruk van de vernedering, die erin zat, dat een vloot, nog wel in het koloniale gebied zelf door de gehate „corsarios luteranos" vermeesterd was. De Spaansche geschiedschrijver De Novoa vermeldt, dat het eerste bericht van den ramp Spanje uit de Nederlanden bereikte. „Het verspreidde schrik in het Rijk, deed de handelaars beven en bracht de bezittingen van allen in verwarring, terwijl het in het kort de meesten met angst vervulde, niet zoozeer wegens het verlies, dat aan de schatkist was toegebracht, maar ook wegens het beleedigende in het feit, dat de vijanden erop snoefden, dat zij ons zoo juist geruïneerd hadden" [2]).

[1]) Deze ervaren aanvoerder voer reeds in 1616 op een galjoen. In 1622 was hij „almirante" op de vloot, die bij de Martires in een orkaan raakte. Hij verloor daarbij zijn schip de „Nuestra Señora de Atocha". In 1626 was hij erin geslaagd, de beide vloten uit Amerika in weerwil van stormen en aanvallen van zeeroovers veilig binnen te brengen. Zij vervoerden ruim 2½ mill. dukaten aan goud en zilver voor de regeering en ruim 8 mill. dukaten voor passagiers en kooplieden. (Haring).

[2]) „atormentó al reino, hizo temblar á los hombres de negocios, y con-

Don Juan de Benevides en Don Juan de Leoz werden beiden in staat van beschuldiging gesteld. De aanklager voor de Kroon was een beroemd jurist Juan de Solórzano Perreira, destijds Lid van den Raad van Indië en vroeger rechter in het Hof van Lima. De voornaamste punten van beschuldiging tegen den „Capitan" waren overtreding van de algemeene verordeningen en van zijn eigen instructies, overlading van de galjoenen en koopvaardijschepen, waardoor het geschut niet gebruikt kon worden, aannemen van passagiers en van zijn eigen dienaren als soldaten nalaten van het houden van geregelde inspecties en van het geven van voldoende instructies aan zijn kapiteins en in het algemeen van het verwaarloozen van alle toebereidselen tot verdediging voor het binnenloopen in Matanzas.

Het proces duurde lang. Benevides werd eerst vijf jaar in het kasteel van Carmona gevangen gehouden en daarna te Sevilla onthoofd. De almirante bracht er het leven af, daar hij althans eenigen weerstand geboden had, maar werd veroordeeld tot levenslange verbanning naar een strafkolonie op de Afrikaansche kust.

November 1927.

fundió el caudal de todos, poniendo en suma congoja á los mas, no tanto por la faltad que al Tesoro hiciera, como por la afrenta conque se engrosaban los enemigos para acabarnos de destruir". (M. de Novoa, Historia de Felipe IV).

IETS OVER J. F. DE FRIDERICI

DOOR

S. KALFF

Over den bestuurstijd van den gouverneur Jurriaan François de Friderici, tusschen de jaren 1790 en 1803, zijn door het van hem afkomstige *Journaal* zooveel meer bijzonderheden bekend geworden, dan het geval was met de meesten van zijne voorgangers en opvolgers [1]). Dit dagboek kon reeds aan menigen kroniekschrijver en geschiedvorscher tot bron verstrekken doordien de gebeurtenissen zich daarin haast bij den dag laten volgen, en ook het persoonlijke element naar den voorgrond komt, hetgeen bij de schaarsheid van Westindische *Mémoires* en biografiën de waarde moest verhoogen.

De historieschrijver (v. Sypesteyn) vermeldt dat hij „door en door met de belangen der kolonie vertrouwd was"; en inderdaad had hij vóór zijne officieele inhuldiging eene goede leerschool gehad als officier bij het leger, daarna als lid van den Kolonialen Raad, kolonel van de militie en gouverneur *ad interim.* Als kapitein, dienende onder de bevelen van den overste Fourgeoud, had hij zich onderscheiden in den guerilla-oorlog tegen de Marrons en de benden van Bonni. Hij werd algemeen als een uitstekend officier erkend en bewees met het Vrijkorps, waarvan hij de aanvoerder was, notabele diensten aan de koloniale zaak. Zijn krijgsmakker kapt. Stedman bracht hem eenige malen ter sprake in zijn relaas over de krijgsverrichtingen in het Surinaamsche binnenland, en vermeldde ook dat hij bij eene ontmoeting met de rebellen door beide dijen werd geschoten. In diens *Reize in de bin-*

[1]) Over „De jeugd van de Friderici" door Mr. R. Bijlsma, zie De W. I. Gids, 2e jg. (1921) blz. 122.

nenlanden van Suriname leest men verder over Friderici:

„Deze braave officier hield beide handen op zijne wonden en bleef in het water tot aan de borst om zijn bloeden te verbergen, en opdat zijn ongeluk de soldaaten den moed niet zoude doen verliezen. In deezen toestand bleef hy tot de heelmeester hem kwam verbinden en hem aan twee Negers overgaf om hem in zijne hangmat verder voort te dragen. Niets kan inderdaad den ijver evenaaren, welke die officier en Fourgeoud's adjudant, kapitein van Gerike, geduurende de geheele expeditie lieten blijken; in welken staat van gezondheid zij ook waren, hielden zij egter nooit op den dienst te verrigten. Maar de eer was het eenigst voordeel, dat zij van een vijfjaarige opoffering en ingespannenheid verkreegen. De overste Fourgeoud beloonde hen niet naar waarde en hij behandelde over het algemeen zijne onderhoorigen slimmer dan ik mijne korporaals".

In 1785 had Friderici den rang van overste bereikt, en kort vóór het vertrek van den gouverneur Wichers werd hij ter erkenning van zijne bewezen diensten benoemd tot kommandeur en eerste raad in het Hof van Politie. Hij was toen de aangewezen man om den gouverneur te vervangen, die in 1790 met verlof naar Nederland vertrok, maar het duurde tot 24 Aug. 1792 alvorens Wichers daar zijne demissie indiende en Friderici hem opvolgde. De inhuldiging geschiedde in het gouvernementsgebouw, dat oorspronkelijk van hout, en eerst in 1730 van steen was opgetrokken. Wichers had er eene voorgalerij aan toegevoegd, onder het bestuur van Friderici werden de wapenschilden van Amsterdam en van de Societeit van Suriname in het frontespies geplaatst. Volgens oud koloniaal gebruik duurden de feestelijkheden eenige dagen achtereen en werden besloten met een „brillant souper" van 250 couverts, waarna het bal aanving dat tot den ochtend duurde.

De kolonie verkeerde bij zijn optreden geenszins in een bloeienden toestand, hoewel er ook lichtpunten waren aan te wijzen. De schaarste aan baar geld belemmerde de welvaart, gedurig gingen plantages voor schuld in handen

der hypotheekhouders over, er was een aanzienlijke achterstand wegens niet betaalde belastingen en op de kolonie zelve drukte een schuld van ruim 4 millioen gld. Daarentegen waren de prijzen der koloniale producten stijgende, inzonderheid van suiker en katoen. Van het eerste artikel werden jaarlijks 15 tot 20.000 okshoofden uitgevoerd; en 70 tot 80 groote schepen waren op Suriname in de vaart met eene bemanning die op 2000 koppen werd gerekend. Volgens authentieke opgave waren er in 1791 nog 591 plantages in exploitatie, met inbegrip van de kleine kostgronden; 46 daarvan behoorden aan joodsche eigenaars. Zelf legde de gouverneur eenige plantages aan, o.a. *Friderici's Gift*, en had daarbij blijkbaar het oog op de toekomst, want na zijn aftreden wijdde hij zich geheel aan de besognes van den landheer. Zijn salaris bedroeg *f* 6000, doch werd later verhoogd; in 1797 ontving hij van de Societeit *f* 21.000 voor traktementsverhooging, gerekend van 1 Jan. 1794 af.

In het jaar van zijn optreden werd de bevolking, vooral de slavenbevolking, hevig geteisterd door pokken en lepra. Het tekort aan arbeiders, veroorzaakt door de groote sterfte, had een zeer nadeeligen invloed op den economischen toestand der kolonie. Reeds vroeger had de Luthersche gemeente den gouverneur verzocht maatregelen te nemen om de kwaal te stuiten; in 1790 verschenen daarover de eerste verordeningen. Friderici bestemde het etablissement *Voorzorg* aan de Saramacca tot een afzonderingsoord voor de door lepra aangetaste slaven; er werden daar echter ook mulatten en blanken opgenomen. Noch de westersche geneeskunde, op den trap waarop die destijds stond, noch de inheemsche empirie was bij machte het middel te vinden voor een kwaal, waarvan de uiterlijke kenteekenen overeenkwamen met Valentijn's beschrijving:

„Dit is een bedroefde en ongeneezelyke ziekte, zynde als een onzienlyke kanker, die de menschen verteert en allenskens opeet. Zy zien er afschuwelyk, vol bobbels en puisten uit en ik heb er gezien die, dezelve aan de voor-

ste vinger hebbende, alle dag iet aan die vinger verloren, die als uitdroogde, inkromp en kleener wierd".

Ook de pokken maakten tal van slachtoffers, maar voor deze ziekte vond de wetenschap het middel. Het was in de laatste jaren van Friderici's bestuur, nl. in 1801, dat voor het eerst de inenting met koepokstof door den Engelschen geneesheer dr. W. Cadell in Suriname werd toegepast.

De gouverneur beijverde zich de intellectueele ontwikkeling der Europeesche bevolking op hooger peil te brengen. Hij was een dergenen geweest, die voor de oprichting van eene particuliere bibliotheek hadden gezorgd, en deze was spoedig zoo goed voorzien dat ze, volgens de opgave bij Wolbers, „destijds voor geen andere in Amerika behoefde te wijken, en verscheidene groote boekerijen in Europa evenaarde". Later, in 1857, werd deze verzameling boeken het gouvernement aangeboden, 't welk de schenking aanvaardde en ze openstelde onder den naam van Surinaamsche Koloniale Bibliotheek. Voorts werd verbetering gebracht in de armverzorging, die onder het beheer van de gereformeerde Diaconie veel te wenschen over liet. Door toedoen van den gouverneur werd deze instelling rechtstreeks onder de controle van het Hof van Politie gebracht; het pauperisme in de kolonie werd er door gebaat. De oorlog tegen de Marrons, waaraan de gouverneur zelf zoo krachtdadig had deelgenomen, werd tot een gunstig einde gebracht, minder door de koloniale troepen dan door de hulp der Aucaner Boschnegers, die ook den gevreesden hoofdman Bonni om het leven brachten. Bedenkelijker dan de staatkundige, was de finantieele toestand. De benarde toestand der geldmiddelen was een der voornaamste euvels waarmede hij, evenals reeds zijne voorgangers, te kampen had. De onrustige en moeilijke tijden in Nederland waren oorzaak, dat men daar niets voor de opbeuring van eene verwaarloosde kolonie doen kon. Men stond er aan den vooravond van de revolutie van 1795, de partijschappen verdeelden het land, de Fransche invloed breidde zich snel uit en de Engelschen waren er tuk op hun koloniaal bezit te vermeerderen en

prize-money aan vreemde schepen te verdienen. De inkomsten verminderden door de stremming van de vaart op het moederland, de uitgaven vermeerderden door de aankoopen voor 's lands magazijnen, het onderhoud van een Nederlandsch eskader, reparaties der schepen, enz. De gouverneur redde zich door de uitgifte van papiergeld; een maatregel, waarvoor hij trouwens de sanctie van het moederland had. Achtereenvolgens bracht hij voor ruim 2 millioen gld. aan kaartengeld (afgebeeld bij v. Loon) en obligaties in omloop. Te samen met de uitgiften onder zijne voorgangers rouleerde er in de kolonie voor 4½ millioen papiergeld, waarvoor eigenlijk geen reëel onderpand bestond. Deze massa was veel te groot voor eene kolonie als Suriname, en men raakte steeds dieper in het moeras. De boekhouder-generaal Beeldsnijder Matroos verklaarde dan ook:

„Zoo dikwijls als ik den eed en instructie, bij den aanvang mijner bediening bezworen, inzie, des te huiveriger word ik om oyt op die wijze tot het slaan van caartengeld te praeadviseeren, en begrype dat mij in eene allerzwaarste verantwoording zoude stellen bij mijne heeren en meesters".

Met dat al, ook hij zag geen anderen uitweg, wilde het schip van staat niet op doodstroom komen te liggen. Den gouverneur werd het echter als eene grieve aangerekend, dat hij zijn papiervloed over de kolonie liet dwarrelen zonder er den Kolonialen Raad in te kennen. Hij kende zijne Pappenheimers en wist uit ervaring tot welke hevige debatten die emissies aanleiding plachten te geven. Hij verklaarde dan ook dat hij, om het scheepje drijvend te houden, wel genoodzaakt was de papiertjes met het Surinaamsche wapen en de zinspreuk *Justitia Pietas Fides* te laten stempelen buiten bemoeienis van de raadsleden, wilde hij zich niet „ten speelpop van hunne wandrogtelijke gevoelens maaken".

De finantieele toestand zou onder zijn bestuur ook niet verbeteren; het koloniale budget, eenmaal op dit hellend vlak geraakt, zou steeds verder omlaag glijden en toen de Engelschen de kolonie in handen kregen, was er reeds voor

6 millioen van dit gedeprecieerd papiergeld in omloop. Bij de inwisseling tegen baar geld moest men zich eene korting van 30 pct. laten welgevallen, doch een der eerste gevolgen van den papier-overvloed was geweest, dat het weinige goud en zilver allengs uit den geldomloop begon te verdwijnen. De Engelschen brachten later eenige orde in dezen *débâcle*, o.a. door den piaster of zilveren Spaanschen daalder op 55 stuivers te stellen, gelijk dat vroeger het geval was geweest.

Intusschen volgden in het moederland de staatkundige gebeurtenissen elkaar met snelheid op, en de koloniën ondervonden daarvan de reactie. In 1793 was het bericht gekomen dat het Fransche leger onder Dumouriez, waarbij zich vele uitgewekene Patriotten bevonden, van het grondgebied der Republiek verdreven was, en die tijding was in Suriname gevierd met een plechtigen dankdag, terwijl tevens eene inschrijving geopend werd om een fonds bijeen te brengen voor de verdediging van Nederland. De vreugde was echter van korten duur, want reeds in 't volgend jaar keerden de Franschen terug onder bevel van generaal Pichegru, en drongen over de toegevroren rivieren het land binnen. Gelderland, daarna Utrecht werden door hen bezet; het revolutionnaire Frankrijk had wel is waar slechts aan den erfstadhouder den oorlog verklaard, doch het was niet te zeggen in hoeverre Fransche vlootvoogden zich aan die opvatting zouden houden. De maatregelen, door Friderici beraamd om de kolonie te verdedigen, werden door het Hof goedgekeurd, maar niet zijn voorstel om zich meester te maken van de naburige Fransche kolonie Cayenne. Men zou die wellicht kunnen veroveren, doch zou men ze ook kunnen behouden? Friderici's pogingen om de deserteurs, die uit Suriname naar Cayenne gevlucht waren, van daar terug te bekomen, vonden geen steun bij de revolutionaire vergadering welke daar het bestuur vervangen had. Dit Jakobynsche college oordeelde dat het verzoek van den Hollandschen gouverneur geweigerd moest worden, „nademaal alle menschen gelijk zijn en er geene van verschillende soort erkend werden, terwijl men steeds gunstiglijk zou ontvan-

gen degenen, die bescherming kwamen inroepen". Deze Fransche bewindsmannen wachtten zich intusschen wel om de theorie van vrijheid, gelijkheid en broederschap, behalve op blanke deserteurs, ook op den zwarten negerslaaf toe te passen. Zoo deze een mensch was, hij was vóór alles een artikel van koopmanschap.

Wederkeerig kwamen er uit Cayenne deserteurs naar Suriname. In 1798 kwamen een zevental Franschen aan de Motkreek in de kolonie, en onder hen bevond zich ook de generaal Pichegru, welke drie jaren te voren het Fransche leger op het grondgebied der Republiek had aangevoerd. De anderen waren Barthélémy, Aubry Villot, La Reu, Dosfonville, Tellier en Ramel, welke laatste het relaas van hunne moeizame ontvluchting en de reis in eene kleine *pirouette* (vaartuigje) te boek zou stellen. Zij waren als slachtoffers van de partijschappen dier dagen door het Directoire naar Cayenne gedeporteerd, en daar door den gouverneur Jeannet met gestrengheid behandeld, weshalve zij hun heil in de vlucht hadden gezocht. De Fransche gouverneur liet hen thans opeischen, doch Friderici betaalde met gelijke munt als hem ten aanzien van de Hollandsche deserteurs gegeven was. Zonder zich te bedienen van de Fransche egaliteitstheoriën antwoordde hij, dat men de vluchtelingen te vergeefs gezocht had en dat ze de kolonie waarschijnlijk reeds verlaten hadden. Teenstra vermeldt, dat Friderici hun vertrek oogluikend begunstigde. Van Kampen schreef dat de gouverneur hen ontving „met al den eerbied aan het ongeluk verschuldigd", en verder:

„Zonderlinge keer van het lot! De overwinnaar van Holland moest in eene Hollandsche volkplanting lijfsbehoud en vrijheid zoeken. Hij vond ze; en de man, die de orde bij eene omwenteling in Nederland zoo voorbeeldig gehandhaafd had, werd daarvoor door de Nederlanders in Suriname beloond".

Pichegru ontkwam evenwel aan zijn noodlot niet. Te samen met zijne lotgenooten was hij over Noord-Amerika naar Europa teruggekeerd, doch begaf zich later vermomd naar Parijs, waar hij deelnam aan de samenzwering

van Cadoudal en Moreau tegen het leven van Napoleon, destijds Eerste Consul. Vóór het einde van zijn proces vond hij in de gevangenis zijn dood; volgens de officieele lezing door zelfmoord.

De gouverneur was vurig Oranjeklant, en als zoodanig gekant tegen de leuzen van de Patriotten en hunne Fransche leermeesters. Hij toonde zijne sympathiën telkens wanneer er een lid van 't Oranjehuis verjaarde, of wanneer er een nationale gedenkdag gevierd zou worden. Na de revolutie van 1795 en de uitwijking van het stadhouderlijk gezin naar Engeland werd zijne Oranjegezindheid echter op de proef gesteld; hij kwam daarmee tusschen twee vuren. Aan den eenen kant waren 't de bewindvoerders van de Bataafsche Republiek, die gehoorzaamheid aan den nieuwen staatsvorm vorderden, aan den anderen kant had Willem V, onder den drang van Engelsche ministers, hem eenzelfde aanschrijving doen toekomen als aan de bestuurders der overige Nederlandsche koloniën; nl. om de Engelschen als vrienden te ontvangen en hunne bescherming te aanvaarden, ten einde te beletten dat de kolonie door de Franschen zou worden „geïnvadeerd". De gouverneur bracht deze aanschrijving in den Raad ter tafel; zijne verkleefdheid aan de Oranjedynastie dreef hem er toe het stuk te ondersteunen, den prins als souverein te blijven beschouwen en zijne bevelen na te komen. Doch de Raad weigerde het gezag van een voortvluchtigen stadhouder te erkennen, en Friderici werd overstemd. Deze wendde zich tot de Societeit van Suriname met het verzoek hem bepaalde instructies te zenden hoedanig hij zich in de toekomst had te gedragen ten opzichte van „hooge ambtspersonen en ministers van de Republiek". De legale kennisgeving omtrent de veranderingen in 't moederland had hem tot dusver ontbroken. Op de voordracht van haren voorzitter, A. Vereul, besloot de Societeit daarop om van de Staten Generaal eene tevredenheidsbetuiging uit te lokken voor den gouverneur, „die in weerwil der misdaadige poging des gewezen stadhouders, in zorgelijke en kommerlijke oogenblikken, niets dan zijn pligt heeft gezien en plegtig betuigd alles

te zullen verrigten wat van een man van eer, die het behoud der colonie voor het moederland boven alles stelt, kan worden verwacht".

Weinig bevroedde men dat deze resolutie aan 't verkeerde adres was gericht, en meer de leden van den Raad dan den gouverneur gold.

Te voren had deze laatste zich reeds schrap gesteld tegen de revolutionaire begrippen, die ook in Suriname begonnen door te dringen, en in het naburige Cayenne bereids tot eene omverwerping van het bestuur hadden geleid. Sommige ingezetenen, zelfs slaven, begonnen zich met de Fransche *tricolore* te tooien. De agitatie zou zich ook tot de slavenbevolking kunnen uitstrekken; zij mochten zich eens gaan verbeelden menschen te zijn en rechten te bezitten. Het voorbeeld van Cayenne, waar ter zake een slavenopstand was uitgebroken, was inderdaad eene waarschuwing. Daarom verbood de gouverneur de oprichting en het bijwonen van genootschappen, waar over de rechten van den mensch werd gesproken; voorts het verspreiden van verontrustende tijdingen, het drukken en uitgeven van libellen, het indienen van oproerige adressen, enz. Ook de pers moest ontzwaveld worden. Ten einde de partijschappen onder de burgerij te doen ophouden, voor 't minst te temperen, verbood Friderici de verspreiding van het libel *Hans en 't Schaduwbeeld*, door Beeldsnijder, zoomede van het tijdschrift *Nieuwsverteller of Zamenspraak tusschen Louw en Krelis*, uitgegeven door Hendrik Schouten. Deze konden slechts dienen om „de eenigheid onder de ingezeetenen te verminderen en partijzucht, laster en wreevel teweege te brengen". Voorts werd de censuur uitgeoefend over de wekelijksche couranten. Soms moest ook een „verpolitiekte" predikant tot de orde worden geroepen, en aangezegd zich voortaan te onthouden van ongemesureerde uitdrukkingen. Of 't geval deed zich voor dat b.v. bij een maaltijd ten huize van den burger Opitz door een zeeofficier deze heildronk werd ingesteld: „Oranje boven, en de Keezen (Patriotten) naar de verdoemenis!" Deze zaak werd onderzocht, doch ging bij gebrek aan voldoende bewijzen den doofpot in.

't Werd bij de veranderde tijdsomstandigheden ook raadzaam geoordeeld ambtenaren en militairen de Oranje kokarde te doen afleggen; een insigne waarop in 't moederland zelfs vrij strenge straffen waren gesteld. Na de publicatie van het tractaat van vrede, vriendschap en alliantie tusschen Frankrijk en de Bataafsche Republiek waren allen reeds van hun eed aan den stadhouder ontslagen, en deze gebeurtenis was gevierd met een feestelijken maaltijd in het gouverneurshuis. Gelijk men in Frankrijk wel placht te zeggen: „tout finit par une chanson", zoo had men deze kolonie wel kunnen nageven: „tout finit par un banquet".

In 1796 kwam uit het moederland de toegezegde versterking bestaande uit een vloot van vijf oorlogsschepen en een koopvaardijschip, onder bevel van den vice-admiraal van Braak. Deze bracht tevens de tijding mee, dat de Societeit van Suriname was ontbonden, en vervangen door een Comité tot de zaken van de koloniën en bezittingen op de kust van Guinea en in Amerika. Van Braak kwam in de kolonie te overlijden, waarna het kommando overging op den kapitein ter zee Hartsinck, en deze moest in 1799 gevolg geven aan de uit Nederland ontvangen instructies om derwaarts terug te keeren. Tevergeefs bemoeiden zich Friderici en zijn raad om het vertrek der schepen te doen uitstellen totdat men over de zaak naar Nederland zou hebben geschreven; de ontvangen bevelen waren te stellig, en de vloot vertrok. Wel werd kort daarop de landmacht versterkt door een korps van 600 man Spaansche hulptroepen, zg. Wallons, doch dit woog niet op tegen een vloot. Deze nieuwe troepen hadden daarbij aanspraak op den naam van sansculottes wegens hun onvoldoende kleedij en moesten aanstonds in een nieuwe monteering gestoken worden, terwijl zij eene hoogere soldij dan die van het koloniale leger trokken. En om bij dit laatste geen aanleiding tot muiterij te verwekken, werd die soldij in 't geheim uitbetaald.

Nog in hetzelfde jaar 1799 bleek hoe noodig de aanwezigheid van een vloot in de Surinaamsche wateren geweest was. 't Scheen alsof de Engelschen slechts op het

vertrek van Hartsinck en zijne schepen gewacht hadden om hun aanslag op de kolonie uit te voeren. Te voren hadden zij reeds de zee afgeschuimd en vele met suiker geladen schepen buit gemaakt, thans verschenen zij met eene sterkbemande vloot onder bevel van lord Hugh Seymour voor Paramaribo en eischten de kolonie op. De krijgsraad oordeelde dat tegen zulk een macht eene behoorlijke verdediging onmogelijk was en dat eene capitulatie het eenige middel was om het gewest te bevrijden van „eene totale omwenteling en verwoesting". Aldus ging Suriname op 17 Aug. 1799 bij verdrag aan de Engelschen over. Daarbij werd het Britsche protectoraat aanvaard; de gouverneur werd in zijn ambt gehandhaafd, ambtenaren en officieren legden den eed van trouw af aan koning George III, de forten, schepen, artillerie, munitie, magazijnen enz. werden uitgeleverd, militairen en zeelieden konden in Britschen dienst overgaan. Toen de nieuwe orde van zaken gevestigd was, koos Seymour met zijn vloot weer zee; het doel van de expeditie was bereikt. „Zoo wort Jerusalem gewonnen zonder slagh" — men kon het Vondel nazeggen.

't Scheen dat de dagen van het eerste Engelsche bewind onder lord Willoughby, vóór den vrede van Breda, nu zouden terugkeeren en Suriname onder de schaduw van den Union Jack zou blijven. Want over het blijvend karakter van het zg. protectoraat maakte niemand zich illusies; Engeland volgde gemeenlijk de *good old rule*, waarvan een van zijne dichters (Wordsworth) had gesproken:

> That they should take who have the power,
> And they should keep who can.

Doch in dit geval kwam de diplomatie tusschen beide. Bij den vrede van Amiens in 1802 werden alle in beslag genomen koloniën teruggegeven, behalve Ceilon. De Engelsche vloot onder admiraal Campbell, die toen voor Paramaribo lag, vertrok van daar en een Hollandsch eskader onder den kapitein ter zee O. W. Blois van Treslong, met 1100 man troepen aan boord, kwam de kolonie

overnemen. Op 23 Nov. 1802 werd de Nederlandsche vlag weer geheschen, en nu kon men tevens in 't gericht treden met den gouverneur Friderici. Hij had zich doen kennen als aanhanger van de verbannen Oranje-dynastie, hij had bij de komst van de vloot van Seymour er veel toe bijgedragen dat men het hoofd aanstonds in den schoot had gelegd, en was, als ware hij een creatuur der Engelschen, door hen op zijn post gehandhaafd. Zijne houding werd door het Staatsbewind in het moederland gedesavoueerd; dezelfde vlootvoogd, die Suriname weer in bezit kwam nemen, bracht ook het besluit mee waarbij de gouverneur in zijn ambt geschorst werd. En spoedig daarop werd zijn vroegere secretaris, Pierre Berranger, tot zijn opvolger benoemd. Het bestuur kwam voorloopig in handen van Blois van Treslong en de raadsleden W. A. van Ommeren en D. Brederode, totdat Berranger uit Nederland zou zijn gekomen.

Friderici's rol in het openbare leven was nu uitgespeeld. Alleen diende hij nog wel eens van advies in bestuurszaken; in de brieven van Blois van Treslong werd zijne „goedwillende medewerking" geroemd. Hij wijdde zich voortaan geheel aan den landbouw en aan de exploitatie der plantages van welke hij eigenaar was. Hij stierf te Paramaribo op 11 Oct. 1812 en werd begraven in den nieuwen Oranjetuin, waar zijn graf met een witmarmeren zerk gedekt werd. Later werd voor hem in de Gereformeerde Kerk een marmeren gedenkteeken opgericht, voorstellende een sarkophaag waarbij twee grenadiers in treurende houding de wacht hielden. Doch dit monument werd in 1821 bij den brand der kerk verwoest.

De geschiedschrijver Wolbers gaf aan deze figuur uit Suriname's geschiedenis den lof, dat hij gedurende een moeilijken bestuurstijd de belangen der kolonie met ijver en getrouwheid bevorderde. En getuigde verder van hem:

„Streng regtvaardig, soms zelfs niet van overdrevene gestrengheid vrij te pleiten, dat echter ook veel aan den toestand waarin hij leefde moet worden toegeschreven, schijnt hij tevens een godsdienstig man te zijn geweest; zijne brieven en andere officieele stukken getuigen hier-

van. Ook bij zijne klagten over ware of vermeende verongelijkingen heerschte niet die bittere geest als bij Mauricius en Nepveu. Als krijgsman had hij vele blijken van dapperheid gegeven, en het vrijcorps was voornamelijk door hem geworden wat zoowel Engelschen als Bataven erkenden: een corps tot onberekenbaar nut der colonie. De landbouw had groote verpligting aan hem, doch zijne geldelijke administratie liet wel wat te wenschen over".

Als een ernstiger blaam dan dit laatste, als een vlek op zijn bestuur moet het den nazaat voorkomen, dat onder zijn bewind nog altijd de vele en haast ongeloofelijke slavenmishandelingen voorvielen, welke door denzelfden geschiedschrijver en door zooveel anderen zijn geboekstaafd. Het valt moeilijk te verklaren hoe een als godsdienstig man voorgesteld bestuurder zich kon neerleggen bij wreedheden, welke niet alleen uitgingen van *the mean whites* op afgelegen plantages, maar ook van eene justitie, op wier barbaarsche vonnissen hij zeker wel eenigen invloed had kunnen uitoefenen. De gouverneur Mauricius, óók een godsdienstig man, was voor dit euvel niet blind, gelijk zijn Rymbrief aan Willem van Haren bewijst; en al gevoelde hij zich machteloos tegenover den Surinaamschen *Tropenkoller* op de suikerplantages, hij verbeterde niet zelden de dwaze rechterlijke vonnissen van een onwetenden justitieraad. Van Friderici's persoonlijk ingrijpen in dit opzicht blijkt niets, noch van zijne voorstellen in Nederland om een eind te maken aan lijfstraffen, die hunne wedergade vonden in de folterkamers van het Heilig Officie. Nooit werd de zinspreuk van het Surinaamsche wapen „Gerechtigheid, Vroomheid, Trouw", meer verkracht dan op dezen met slavenbloed gedrenkten grond, en dat in een tijd waarin de leuze „Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap" met zooveel ostentatie ook in de koloniën werd verkondigd.

Wellicht had de krijgsman Friderici in zijne oorlogsjaren, toen er door beide partijen over en weer zoovele wreedheden werden gepleegd, zijn gevoel voor het lijden van den slaaf door het dagelijksch gebeuren verstompt. En blijkbaar bestond er in deze kolonie eene afzonderlijke

moraal voor blank en zwart, voor meester en slaaf. Het zou na zijn tijd nog een halve eeuw duren alvorens deze koloniale wereld eindelijk verlost zou worden van den vloek der slavernij, welke misdaden mogelijk maakte van welke de kroniekschrijvers de stuitende bijzonderheden hebben opgeteekend. De stem van den openbaren aanklager moest zich in Engeland doen hooren alvorens men in de Nederlandsche koloniën het eerste en duistere bewustzijn voelde wakker worden van het onrecht der eeuwen, en de waarheid begon te beseffen van het dichterwoord:

> Der Mensch ist frei geschaffen, ist frei,
> Und würd' er in Ketten geboren.

ZINNEBEELDEN EN MOTTO'S VAN EENIGE WEST-INDISCHE KOLONIËN

DOOR
FRED. OUDSCHANS DENTZ

Koloniën	Zinnebeeld	Motto
Bahamas	De Britsche kroon boven een schip.	Expulsis piratis commercia restituta. (Nadat de zeeroovers verdreven zijn, is handelsverkeer hersteld).
Barbados, oorspronkelijk geheeten Los Barbudos (op baarden gelijkende vijgeboomen).	Britannia in een zegewagen over de golven rijdende.	Et penitus toto regnantes orbe Britannos. (En de Engelschen die over den gansche aarde heerschen) Vergilius 67. Ecloge 1, *b*.
Bermuda, genoemd naar den Spanjaard Juan Bermudez. In het begin der 16de eeuw „Isles of Devils" (duivelseilanden) in verband met hun slechten naam wegens stormen en orkanen.	Een roode leeuw een schild houdende, waarop een schip in ruwe zee bij een rotsachtige kust.	

Shakespeare vereeuwigde ze in zijn stuk „The Tempest" waarin hij spreekt van „The still vexed Bermoothes", doelende op de schipbreuk van Admiral Sir George Somers in 1609.

Koloniën	Zinnebeeld	Motto
Britsch Guyana [1]).	Een zeilschip vertegenwoordigende de voortbrengselen van de kolonie.	Damus petimusque vicissim. (Wij geven en eischen om beurten). Naar Horatius, Ars Poetica II.
Dominica, (ontdekt op Zondag 3 Nov. 1493		Animis opibusque parati. (Vaardig met hart en hand).
Grenada (ondekt door Columbus in 1498).	Een schip naar het eiland zeilende.	Clarior e Tenebris. (Helderder uit de duisternis).
Britsch Honduras.	Een zeilschip, de Union Jack en een stel houthakkers werktuigen, om het hout van de kolonie te vertegenwoordigen.	Sub Umbra floreo (Onder de schaduw der bloemen).
Jamaica (Indiaansche naam Xaymaca (goed met bosschen bedekt en met water voorzien).	Twee Indianen een schild vasthoudende, waarboven zich een aligator bevindt en vijf kogels op het St. George's kruis.	Indus uterque serviet uni. (Beide Indiërs-Indianen zullen een dienen).
Leeward Eilanden, d. z. Antigua, Montserrat, St. Kitts, Nevis, Dominica, Virgin eilanden.	Schepen en ananasen.	

[1]) Zie Wapens en Motto's, W. I. Gids Dec. 1923.

Koloniën	Zinnebeeld	Motto
Sint Lucia, ontdekt door Columbus op St. Lucy's day 1502.	Een haven door een fort bewaakt.	Statio haud malefida carinis. (Zeker geen slechte haven voor een schip).
Sint Vincent, ontdekt op St. Vincentdag, 22 Jan. 1498.		Pax et Justitia. (Vrede en recht).
Suriname.	Een zeilende driemaster.	*Justitia pietas fides.* (Gerechtigheid, vroomheid, geloof).
Trinidad en Tobago, Trinidad beteekent drie-eenheid. Tobago vroeger heetende Nieuw Walcheren, is het Robinson Crusoë eiland. Werd ontdekt door Columbus 31 Juli 1498.	Een gezicht op een haven.	Miscerique probat populos et foedera jungi. (Hij beproeft volken te vereenigen en verbonden te sluiten). Naar Vergilius Aeneis. IV. 112.
Windward Eilanden d. z. Grenada, St. Lucia, St. Vincent, The Grenadines.	Een Britsche kroon op een gevierendeeld schild.	I pede fausto. (Ga gelukkig).

BOEKBESPREKING

Schets van eene geschiedenis onzer handelskerken, door Dr. L. KNAPPERT, 's Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1928.

Handelsbelang was voor onze voorouders de aanleiding tot het vestigen van nederzettingen in de verst verwijderde delen der wereld, maar waar hun handelsvlag verscheen volgde al spoedig hun kerk. Kerkelike gemeenten op die wijze ontstaan, noemt de schrijver van het hier aangekondigde werk „handelskerken". Met het woord is hij zelf niet bijster ingenomen. Hij noemt het „noch welluidend, noch aanstonds duidelijk, ja zelfs niet gangbaar" (blz. 1), en hij is bereid een beter woord te aanvaarden. Ik geloof dat een benaming die onmiddellik alle misverstand uitsluit ook in dit geval moeilik zal zijn te vinden, en daar de term door het gehele boek afdoende wordt verklaard, is er m.i. geen bezwaar om hem aan te nemen en te behouden.

Een geschiedenis in de volste zin des woords van deze handelskerken is, volgens Prof. Knappert, tans niet te schrijven: te veel archivalia in verre landen over zee zijn nog niet onderzocht, sommige zelfs ter nauwer nood bekend. Een lang leven, aan dit éne doel gewijd, zou nauweliks voldoende zijn om, zegt hij, het onderwerp naar eis van zijn belangrijkheid te behandelen. Daarom is het bescheiden woord „schets" gekozen. Ook die benaming willen wij aanvaarden, doch om er dadelik bij te voegen dat de schets zo uitgewerkt is, zo nauwgezet aangeeft wat nog onvoldoende bekend is en waar men mag hopen uitvoeriger inlichtingen te zullen vinden, dat de eigenlike geschiedschrijver, wiens voorloper de schrijver begeert te zijn, het moeilikste deel van zijn arbeid reeds gedaan zal achten. Het moeilikste deel, misschien ook het belangrijkste. Gaarne willen wij geloven dat nog tal van biezonderheden die het kerkelik en huiselik leven van het voorgeslacht kunnen toelichten uit Oost en West zijn bijeen te brengen, maar men vindt van dit alles in het nu aangebodene reeds zo veel, dat een scepticus kan vragen of het tijdrovende onderzoek der zo verspreide archivalia wel veel meer zal opleveren dan bevestiging van het

nu reeds bekende. Een hoofdstuk over het „godsdienstig en zedelijk leven in de overzeesche gewesten is", zegt Knappert, „in dit boek niet eens genoemd", blz. 134). Dat is waar, maar treft men niet in zijn tekst telkens kleine mededelingen aan die ons vergunnen daarvan een voorstelling te krijgen?

Na een kort hoofdstuk over de „Ambassadekapellen" volgt een uitvoerige opgave van „Bronnen en Literatuur", waarvan 't gebruik wordt gemakkelik gemaakt door een register, dat meer dan duizend namen telt. Voor West-Indië mis ik daarbij alleen de vermelding van C. G. A. Oldendorps *Geschichte der Mission der evangelischen Brüder auf den Caraibischen Inseln S. Thomas, S. Croix und S. Jan,* herausgegeben durch J. J. Bossart, Barby, 1777, 2 dln. in een band, met zeven kopergravures; het is een interessant werk, ook door de humanitaire gevoelens waarvan de voorrede getuigt. Een aardige plaat, door de samensteller getekend, laat zien hoe keurig de naar de kerk gaande negers, zelfs de kindertjes, in de kleren zijn gestoken. In het register ontbreekt ook Von Dewitz' boek over 't zelfde onderwerp (1882; herdruk zonder jaartal, ongeveer 1899), maar 't wordt genoemd in de tekst (blz. 127, noot 3). Bij Zuid-Afrika had nog vermeld kunnen worden de naam van H. Dehérain, die de strijd der Franse hugenoten voor 't behoud van hun taal, juist in de kerk, vrij uitvoerig behandelt. Misschien zal een deskundige — ik ben dat niet — op enkele punten nog enige leemten kunnen aanwijzen; ik kan mij niet voorstellen dat het vele zullen zijn.

De hoofdstukken die de kern van het boek vormen, behandelen het kerkgebouw, de kerkeraad, de classe en de synode, de predikanten, ziekentroosters, scholen en seminaria; voorts de kerkelike handelingen, de tucht en de zendingsarbeid.

Hier treft ons vooral hetgeen gezegd wordt over de verhouding van 't politiek gezag tot het bestuur van de kerk, en over de predikanten en hun opleiding. Heel wat ongerechtigheden komen aan den dag, maar ook kan er getuigd worden van strenge plichtsbetrachting onder dikwels ontzenuwende omstandigheden: in hitte en eentonigheid. Het verdient grote waardering dat er nog zo veel jonge Europese mannen die een degelijke opleiding hadden genoten, bereid werden gevonden om een leven te leiden dat bij 't reizen gevaren, bij 't vertoeven ter bestemde plaats vooral verveling opleverde. En op inlandse leraren was men niet zeer gesteld; met seminaria die zich in 't Oosten met hun opleiding belastten, nam men kwalik genoegen. Het verderfelike monopoliestelsel, dat zoveel tot de ondergang van de O. I. Compagnie heeft bijgedragen, heerste ook in deze materie (blz. 109).

Met grote objectieviteit wordt het zendingswerk der onderscheiden kerkgenootschappen besproken; terecht wordt het oordeel gewraakt als zouden slechts zelden alleen motieven van geheel zuivere aard tot bekering der „arme heidenen" hebben geleid. En dat al dit wetenswaardige ons wordt meegedeeld in een heldere, aangename stijl, met een persoonlik stempel, dat behoeft aan lezers van vroegere boeken door Knappert geschreven, niet te worden verzekerd [1]).

D. C. HESSELING.

Leiden, Aug. 1928.

---

[1]) Het boek is samengesteld door 't bijeenvoegen van twee vroeger zelfstandig verschenen gedeelten; van daar na blz. 46 een hiaat in de paginatuur, niet in de tekst.

BOEKBESPREKING

Heb je wel gehoord?.... De geschiedenis van een strijd om zeven millioen en meer aan geld en nog veel *meer aan* geestelijk *goed* door C. A. LINGBEEK. Uitgegeven door de Evangelische maatschappij.

Wanneer men het kreupelrijm op het titelblad van dit juist een vel groote vlugschrift gelezen heeft, blijft slechts te hopen, dat de inhoud minder den schrijver en zijn onderwerp onwaardig zal zijn. De schrijver is het Tweede-kamerlid ds. Lingbeek, die ook hier weer aandacht vraagt voor het vraagstuk der onderwijsgelijkstelling op Curaçao, waardoor, zooals hij beweert met een beroep op „de(n) eigen Gouverneur van Curaçao", belangrijke baten uit de scholen in de kas der missie vloeien.

Wanneer de vraag eens zuiver gehouden en aldus gesteld werd: moeten er maatregelen genomen worden, om te voorkomen, dat door gelijkstelling van de bezoldigingen der R. K. onderwijzers met die der openbare onderwijzers gelden, hiervoor gegeven, in de kas der R. K. kerk vloeien? dan zou een hoogstaande gedachtenwisseling waarschijnlijk wel tot een bevredigende oplossing kunnen leiden.

De heer Lingbeek schijnt niet te gevoelen voor een zakelijke, waardige behandeling dezer zaak buiten evenmin als in de Staten-Generaal De keuze der middelen, die hij gebruikt om zijn doel — de bevestigende beantwoording der door mij gestelde vraag — te bereiken, is een andere dan die zijner bestrijders. Wanneer in de Kamer niemand opkomt tegen zijn bewering, „dat nu reeds door de gelijkstelling van het openbaar en bijzonder onderwijs op Curaçao het R. K. missie-onderwijs door het land driemaal wordt bekostigd", dan stelt de heer Lingbeek met voldoening vast, dat zijn stelling „met geen woord is weerlegd", maar als de heer Van Boetzelaer van Dubbeldam goedmoedig vraagt: „De heer Lingbeek heeft toch ook niet willen aandringen op ongelijke behandeling van het personeel van openbaar en bijzonder onderwijs?" dan zwijgt de aangesprokene, terwijl ik uit dit geschrift niet anders

lezen kan, dan dat hij die ongelijke behandeling wèl degelijk wil.

De schrijver gaat uit van een kostenberekening voor het missie-onderwijs van *f* 150.000.—, cijfers, die tien jaren geleden genoemd zijn, en toen reeds zijn aangetast, maar nu zelfs geen maatstaf meer kunnen zijn wat aanstonds blijkt, als men even vergelijkt de stijging der kosten van het openbaar onderwijs.

Ook nu weer worden de belastingbetalers erbij gehaald. Maar weet de heer Lingbeek wel hoeveel door het R. K. missie-onderwijs voor de belasting.betalers is en wordt uitgespaard. Hij leze eens — ook voor andere dingen kan het goed zijn — het werkje van C. J. Dahlhaus, *De chronologische ontwikkeling en de staat van het bijzonder onderwijs*, 1917.

Ik kan me niet voorstellen, dat door dit geschrift de schrijver zijn doel een stap nader komen zal. Dat is jammer, want het vraagstuk verdient allezins een zakelijke beoordeeling en toelichting, ook van protestantsche zijde.

DE GAAY FORTMAN.

Amsterdam, Juli 1928.

ZES EN TWINTIGSTE JAARVERSLAG VAN HET VAN EEDEN-FONDS
(over 1927)

De Nederlandsche Commissie bleef bestaan uit de Heeren:
Mr. Dr. C. F. SCHOCH, *Voorzitter*,
W. H. D. Baron VAN ASBECK,
Dr. H. D. BENJAMINS,
Prof. Dr. A. PULLE,
Prof. Dr. L. P. DE BUSSY, *Secretaris-Penningmeester*; de leden baron VAN ASBECK en Prof. DE BUSSY vertoefden het grootste gedeelte van het verslagjaar buitenslands.

De Surinaamsche Commissie werd gevormd door de Heeren:
Prof. Dr. G. STAHEL, Directeur van het Landbouwproefstation, ex officio;
Dr. D. S. FERNANDES, plantkundige aan het Landbouwproefstation. *Secretaris*.
J. W. VAN DIJK, landbouwscheikundige aan het Landbouwproefstation,

De bewaking van de flora van Suriname werd te Utrecht geregeld voortgezet door de assistenten van Prof. PULLE en enkele van zijn oudere leerlingen. Een voldoend-samenhangend publiceerbaar geheel werd nog niet verkregen. Er blijven n.l. nog steeds een aantal families onbewerkt, waarvoor men op buitenlandsche hulp is aangewezen. Verschillende buitenlandsche botanici zijn wel bereid het materiaal te determineeren, maar zij hebben begrijpelijkerwijze bezwaar er tegen, van reeds bekende soorten in de Engelsche taal, in welke Prof. PULLE's publicatie geschreven wordt, beschrijvingen te maken. Het ontbreekt te Utrecht echter ten eenenmale aan tijd en werkkrachten, om die taak van de buitenlandsche collaboranten over te nemen. Daar Prof. PULLE in de eerstvolgende twee jaar door sterke toeneming van zijn ambtelijke bezigheden geen vrijen tijd meer tot zijn beschikking zal hebben, zal een andere werkwijze moeten worden vastgesteld.

In den loop van het jaar kwamen met groote tusschenpoozen kleine zendingen botanisch materiaal, verzameld op de expeditie van Prof. STAHEL naar het Wilhelmina-gebergte, te Utrecht aan. Blijkens de reeds ontvangen verzamellijsten is thans echter nog niet al het materiaal van die expeditie te Utrecht aangekomen.

Aanvragen om subsidie zijn in den loop van het verslagjaar niet binnengekomen.

Op 31 December 1927 bezat het VAN EEDEN-Fonds aan:

Boekwerken:

Bulletin No. 38	25 stuks
„ „ 47	6 „
BOLDINGH, Flora enz.	139 „

Gelden en Effecten:

Waarde effecten op 31 December 1927	ƒ 32,976,—
Inlage Rijkspostspaarbank	- 210,89
Dagelijksch deposito bij de Surinaamsche Bank	- 2,489,89
Kassaldo	- 33,22½

C. F. SCHOCH, *Voorzitter.*
L. P. DE BUSSY, *Secretaris.*

BIBLIOGRAPHIE

Heemschut. April 1928. De Joden Savanne in Suriname, door Prof. Dr. L. Knappert. (Met twee afbeeldingen).

Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië, deel 68, afl. 2. Uitkomsten van een oor- en keel onderzoek bij lepra-lijders in Ned.-Indië, door Dr. W. F. J. van Waveren. — Proefnemingen met Parijsch groen ter vernietiging van Anopheles-larven, door Dr. C. J. Schaarman.

Comparative ethnological studies. 7 Part 1. Picture-writings and other documents by Néle, paramount chief of the Cuna Indians, and Ruben Pérez Kantule, his secretary. Published by Erland Nordenskiöld. Göteborg 1928.

De Vraagbaak. Almanak voor Suriname. 1928. Met portret van wijlen Isaac da Costa 1847—1925 en levensbericht door R. D. S[imons]. Uitgave van de Erven H. van Ommeren. Paramaribo.

Albert Helman. (Schuilnaam van Lou Lichtveld). Mijn aap schreit. Een korte roman. Utrecht. De Gemeenschap, 1928.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo Mei/Juni 1928.

Brochure bevattende alle stukken in zake vervolging en veroordeeling wegens „persdelict" van den Heer P. A. May, hoofdredacteur van de „Suriname". Paramaribo, Juni 1928.

Landbouwproefstation Suriname. Mededeeling no. 3, Juni 1928. Onze Koffiebereiding, door Dr. D. S. Fernandes.

De Indische Culturen, 16 Juni 1928. Sinaasappelcultuur in Suriname, door J. D. Oppenheim.

De Periskoop. Algemeen Weekblad voor Suriname. 2 Juni 1928. De Oorsprong der Negerengelsche taal.

Idem. 9 Juni 1928. De ontwikkeling van het Negerengelsch, door B.

Idem. 23 Juni 1928. De Caraïbische taal. V, door A. P. Penard. (Wordt voortgezet).

Idem, 1 Juli 1928. 1828—1 Juli—1928. Burgerlijke stand in Suriname, door L. E. Nelson.

De Indische Mercuur, 27 Juni 1928. De toekomst van het landbouwbedrijf in Suriname, door A. J. Morpurgo.

Tropisch Nederland, 29 Juni 1928. Waar bijna drie eeuwen onze vlag wappert (Curaçao en onderhoorige eilanden) door C. K. Kesler. (Geïll.).

Idem. 10 Augustus 1928. De Saramaccapolder, een geslaagde proeve eener land-kolonisatie in Suriname, door Dr. H. van Cappelle. (Geïll.). Wordt vervolgd.

Het Leven, 30 Juni 1928. De nieuwe Gouverneur van Suriname gearriveerd. (Twee mooie foto's).

De Emancipatie Courant. 1 Juli 1928. Paramaribo.

Het Koloniaal Weekblad, 5 en 12 Juli 1928. Het Informatie-Bureau van de Vereeniging „Oost en West". Verslag over het jaar 1927. (In verband met den economischen toestand van Ned. Oost en West-Indië), door H. J. A. Raadt v. Oldenbarnevelt.

Idem, 19 Juli 1928. Kleinheidswaan, door P. Cool.

Koloniaal Tijdschrift, Juli 1928. Het grondgebied der rechtsgemeenschappen overzee, door Prof. Mr. C. van Vollenhoven.

Neerlandia, Juli 1928. Hoe denkt de Taalwacht er over? door C. K. Kesler. (Opmerkingen over Surinamismen).

De Indische Verlofganger, 6 Juli 1928. Een Gouverneur van Suriname in 1838, door S. Kalff. (Met portret van Gouverneur J. C. Rijk).

Idem. 20 Juli 1928. Het toilet van den wilde, Schets van A. Werumeús Buning, Oud-Zeeofficier.

Idem. 27 Juli 1928. Scheepvaart en Handel op Suriname, door Fred. Oudschans Dentz. (Met 2 afb. „Gezicht op de reede van Paramaribo" naar Stedman, en een Cognossement van 1752).

De Volksmissionaris, 15 Juli 1928. Uit Suriname. Many's hemel, door P. W. Ahlbrink.

In- en Uitvoer, 16 Juli 1928. De economische toestand van Suriname, door Mr. Paul Catz.

Idem. 6 Augustus 1928. Suriname als industrieland, door Mr. Paul Catz.

Het Nederlandsche Zeewezen. 20 Juli 1928. Wonderbare redding van Curaçao, 1678—10 Mei—1928, door P. A. Euwens.

Berichten uit de Heidenwereld. Juli-Augustus 1928. Naar de Marowijne, door Br. J. Frey. (Slot volgt). — Drie cent iedere week voor Suriname.

De Ingenieur, 21 Juli 1928. Het Bauxietbedrijf te Moengo in Suriname door D. Ouwehand (Met afbeeldingen en kaartje).

Handelsberichlen, 26 Juli 1928. (Niet ambtelijk gedeelte. De Nederlandsche Mercuur). De economische toestand van Suriname, door A. S. J. Fernandes.

Luis Araquistain. La Agonia Antillana. El Imperialismo Yanqui en il Mar Caribe. (Imprcesiones de un viaje a Puerto Rico, Santo Domingo, Haiti y Cuba). Espasa-Calpe, S. A. Madrid 1928. (Segunda edición).

De Koningin-Moeder 1879—1929. Gedenkboek ter herinnering aan den zeventigsten verjaardag en het vijftigjarig Nederlanderschap van Hare Majesteit. Leiden 1928. West-Indië, door D. Fock (blz. 180—188).

Georg Edward. Passatwind. Roman aus Westindien. Drei Masken Verlag, München, Berlin. 1928.

Verslag van een studiereis naar Suriname (Nederlandsch Guyana). Sept. 1927—Dec. 1927 en beschouwingen dienaangaande, door Prof. P. C. Flu. (Uitgave van de Vereeniging Instituut voor Tropische Geneeskunde Rotterdam-Leiden). Utrecht. 1928.

Mededeelingen over het luchtverkeer in en naar Nederlandsch-Indië, No. 5. Juli 1928. Plan voor een vliegtocht Nederland—West-Indië, opgemaakt door den luitenant-vlieger J. van Onlangs Jr.

Oedaya. Augustus 1928. De Aziaten in de Surinaamsche samenleving, door J. Rellum (Geïll.).

Mededeelingen. Tijdschrift voor Zendingswetenschap. Deel 72, 2e stuk, 1928. Overzicht van het Zendingswerk in Oost-en West-Indië, door J. Rauws (slot).

Onze Aarde. Augustus 1928. De Nederlandsche Antillen, door C. H. de Goeje (Geïll.).

Onze Missiën in Oost en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. Juli-Augustus 1928. Een standbeeld voor Mgr. Niewindt, door S. Kalff.

Riksmuseets etnografiska avdelning, smärre Meddelanden No. 6. Further notes on the use of stilts, by K. G. Lindblom, Stockholm 1928.

1778—1828—1928. De groote Stadskerk der Ev. Br. Gemeente in Suriname. Paramaribo. 1928. (Geïll.)

Beknopte Geschiedenis van de Kolonie Suriname door R. Bueno Bibaz, 2e druk. Paramaribo, 1928.

Haagsche Post. 18 Augustus 1928. Van het Oude Suriname. Een Koloniaal Struikelblok. Onfortuinlijke Gouverneurs.

EEN HEKSENPROCES OP ST. MARTIN A. D. 1711

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

Terwijl in Engeland nog in 1712, in Frankrijk nog anno 1718 vrouwen om hekserij werden verbrand,was in ons land reeds in 1597 de laatste heks ter dood gebracht. Dit wil natuurlijk niet zeggen, dat toen ook het heksenbijgeloof meteen was verdwenen. Balthasar Bekker gaf zijn Betooverde Wereld uit in 1693 en vond nog schier algemeene bestrijding [1]), maar het is toch opmerkelijk dat nog in 1711 op St. Martin, toen onder ons gezag, een heksenproces in optima forma gevoerd is. Ik moet daar echter aanstonds bijvoegen, niet uit onvervalscht heksengeloof, maar door een paar schavuiten uit winstbejag. Het verhaal ervan blijft echter belangrijk als bijdrage tot onze kennis van het leven op een onzer bovenwindsche eilanden in het begin der 18de eeuw. Mijn bron noem ik in de noot [2]). Voor zoover ik weet is er nimmer iets over verschenen.

---

[1]) Zie mijn art. in *Th. T.* XLIII, 1. Kinschot, *Oudewater*, blz. 145—164.

[2]) Rijksarchief. Brieven en papieren van St. Eustatius. Portefeuille no. 2. De bescheiden, dus ook het dossier van ons proces, zijn ingenaaid en later gepagineerd. Ze liggen niet altijd naar tijdsorde. Ik citeer in 't vervolg naar die aangebrachte cijfers. Wat nader het dossier aangaat, de origineele processtukken werden op St. Eustatius bewaard, maar, toen op Curaçao het laatste bedrijf van het geding zou worden afgespeeld, gingen de gewaarmerkte copieën daarheen. Een na te noemen rapport b.v. is geteekend 24 Nov. 1711. Onder staat: op heden is deze vorenstaande rapport door de gecommitteerden met solemneelen eede bevestigd in handen van den commandeur. Actum St. Eustatius 22 Sept. 1713. Nog lager: Accordeert met zijn origineel ter secretarije van St. Eustatius 3 Octob. 1713. Joh. Lindesay, secretaris. Het zijn deze copieën die zich, tusschen andere bescheiden ingenaaid, in portef. 2 ten Rijksarchieve bevinden. Toch zijn er ettelijke originalia onder verzeild geraakt o. a. brieven en kattebelletjes. Ik mag hier bijvoegen, dat de bovenwindsche archivalia op het Rijksarchief

St. Martin, in 1630 door de onzen genomen, in 1633 Spaansch, in 1640 Fransch, was door het verdrag van 1648 tusschen Frankrijk en ons verdeeld [1]). Aanvankelijk door patroons bestuurd (1641 Cornelis Lampsins), kwam het toen onder gezag der W. I. Compagnie, die er vice-commandeurs plaatste, wat niet verhinderde, dat het in 1667 weder Fransch werd en de Fransche bevolking er overheerschte. Ja zóózeer scheen wel dat verdrag van 1648 in vergetelheid geraakt te zijn, dat de commandeur van St. Eustatius, de beruchte Isaäc Lamont, 25 April 1703 aan Heeren X schrijven kon: „Ik ben het eiland St. Martin gaan attaquéren en hebbe hetzelve met de zeegen des Almaghtige onder accoort ingenomen. Ditto eylandt is een bijzonder schoon Landt en groote voordeelen aan UE. soude kunnen brengen. . . ." [2]) Dat zou het stellig, zoo HE. de noodige maatregelen hadden willen nemen, wat zij volgens hunne gewoonte niet deden. In Juli deszelfden jaars kwamen er al Fransche kaperschepen, zetten er 600 man aan land, namen enkelen der bewoners gevangen, die zij wel weder vrijlieten, maar meteen bewezen, dat er meer volk moest zijn om het eiland, zoo belangrijk om zijn zoutpannen en suikerplantages, te behouden [3]). Sinds bleef het eiland voorloopig onaangetast, wat, bij de bekende verwaarloozing door de X, het eenige redmiddel was en in 1708 had Jan Simonsz. Doncker, een van de bekendste gouverneurs der Drie Bovenwindsche, er zekeren François Lemaire als vice-commandeur aangesteld [4]). Deze man had onder eede betuigd, dat hij professie deed van de gereformeerde religie en om het geloof van Guadeloupe had moeten vluchten. Bij zijne benoeming had hij verzocht, dat hem als secretaris Philip Allegre mocht worden toegevoegd, hetgeen Doncker toestond. Hij

---

eene uitgave overwaardig zijn. Maar mij ontbreekt helaas de tijd om meer te copiëeren dan de stukken, die ik noodig heb.

[1]) De tekst bij Hamelberg, *De Nederl. o. d. W. I. eil.* II, Doc. 30 vlgg.

[2]) R. A. portef. 2, fol. 350^v; ook bij Hamelberg *a. w.* II, Doc. 51.

[3]) Is. Lamont aan X, 7 Aug. 1703, R. A. port. 2, fol. 357.

[4]) In de stukken ook soms Lameer, Lamair. Men denkt aanstonds aan het beroemde geslacht der Lemaires, maar verwantschap heb ik niet gevonden.

had Lemaire gekozen, omdat hij Fransch kende en er op St. Martin immers veel Franschen zaten en liet hem nu zijn post aanvaarden met de ernstige aanmaning de habitanten te beschermen [1]). Zoo kwam de wolf onder de schapen. Want deze Lemaire was een schavuit, die indertijd met 3000 Fransche „leyvers" (livres), den koning ontstolen, uit Frankrijk gevlucht en naar Guadeloupe gekomen was. Hij was getrouwd, maar had zijn vrouw verlaten en was er met al haar slaven, 16 à 18, van door gegaan in gezelschap van eene mulattin, bij wie hij reeds twee kinderen geprocreëerd had. Hij was toen eerst van Guadeloupe naar het Engelsche eiland Monserat getrokken en vandaar naar St. Eustatius, waar hij zich in de gunst van Doncker had ingedrongen. Hij was van de roomsche religie, want hij ging later op St. Martin ter biecht en had een bank in het roomsche kerkje [2]).

Wanneer nu zijne onzalige plannen in hem zijn gerijpt, blijkt niet, maar zijn hebzucht bracht hem op de gedachte om, gebruik makende van de lichtgeloovigheid zijner onnoozele onderdanen, sommigen hunner van tooverij te beschuldigen, hen ter dood te laten brengen en zich voorts hunne goederen toe te eigenen. Ik betwijfel, of hij zelf aan tooverij geloofde, maar wel blijkt dat hij wonderlijk goed van heksenprocessen op de hoogte was. Toen het gerucht van het gebeurde ook naar St. Eustatius doordrong, geloofde men het eerst niet, Lemaire had er nimmer kennis van gegeven, geen mensch er van gehoord, totdat een barkje van Anguila er bericht van bracht en een brief van Lemaire het ten laatste bevestigde [3]). Hij schreef daarin aan Doncker wat eerst door het verder verhaal geheel duidelijk zal worden: „After wij gewerkt hebben vijf of ses weken dagh en nacht wat aangaat de tooverhekse hebben wij met Gods hulp het uitgevonden. En extraordinaris raad gehouden en daarbij twaalf der oud-

---

[1]) *Verweerschrift* d.d. Curaçao 6 Maart 1714 punt 9 en 10. R. A. port. 2 fol. 452v. *Brief* van Doncker aan X 1 Juni 1712, port. 1. fol. 136r—138r.

[2]) *Verklaring* van Charles en Dominique Devisier, d.d. St. Martin 12 Oct. 1713, port. 2, fol. 433v, 434.

[3]) *Verweerschrift* als boven punt 79.

ste planters geoordeelt haar te probeeren in presentie van al de inwoonders van dees Iland. Eerst laten visiteeren van twaalf vrouwspersonen en hebben het duivelsmerk op haar rug gevonden, hetwelk de gouverneur voor alle inwoonders heeft geprobeert en daarnae haar in het water geprobeert, hande en voete gebonden. En sij dreef als een kurk op het water soo dat sij nouw moet bekennen dat sij het is die al de inwoonders soo lang geplaagt heeft en haar suster, dewelke wij ook tegenwoordig gevange (houden), dewelke wij gelooven dat niet beetter is. Daer sijn 115 artijckelen tegen de twee susters, die de haeren op het hooft doen reysen. Ick send UE. met desen brief Daniël Pietersz. dewelke over de dinge wel sal segge hoe die gaan, waarop ik aan UE. verzoek hem met de eerste occasie weder te senden met orders van UE., want sonder UE. orders kan ik haar niet laten sterven" [1]).

Doncker geloofde niet aan tooverij, maar was van oordeel dat eenige „wercken, gesten, gebaerden en sismatieke handelingen" gemakkelijk onder die onnoozele menschen den indruk van tooverij konden gewekt hebben. In elk geval was hij overtuigd, dat hij als christen dergelijke ongehoorde zaken niet mocht dulden en besloot drie commissarissen te zenden ten onderzoek, Abr. Calwaert, Pieter Heyliger en Joh. Lindesay. De laatste was zijn secretaris en schoonzoon [2]), alle drie waren geboren en getogen Statianen [3]). Hij gaf den heeren eene instructie mede, zij moesten alles nauwkeurig onderzoeken, daarna rapport uitbrengen en geen vonnis vellen zonder zijn orders [4]). Aan Lemaire berichtte hij hun komst [5]). De drie commissarissen deden hun plicht. Hun eerste indruk was reeds, dat alles „ongehoord en enorm (was), opgeraapte en gefingeerde paapsche fabulen, bedacht alleen tot berooving van hun armoedje en ter dood brenging [6])." Stellig was

---

[1]) Lemaire aan Doncker 23 Oct. 1711, port. 2, fol. 393.

[2]) Immers getrouwd met Elisabeth Simonsz. Doncker, *Doopboek van St. Eustatius* op 5 Febr. 1716. R. A. no. 247.

[3]) *Verweerschrift* als boven punt 18.

[4]) *Instructie* van 6 Nov. 1711, port. 2, fol. 394.

[5]) *Aldaar* fol. 395.

[6]) *Verweerschrift* als boven punt 18.

die indruk juist, maar met dat „paapsch" vergisten zij zich. Wel was Lemaire roomsch, ook zullen wij zoo aanstonds een R. K. priester een leelijke rol zien spelen, maar het heksengeloof was niet alleen roomsch, ook protestanten aller landen hingen het aan, tegenover onzen Bekker stond de gansche gereformeerde Kerk en in Schotland verbrandde men de heksen even ongenadig als in Frankrijk.

De ontvangst op St. Martin was niet hartelijk en het onthaal poover. Lemaire maakte geen onkosten voor de heeren, maar haalde alles van de plantages der gevangenen, nooit werd er een bottel wijn voor hen ontkurkt, zelven moesten zij een schaap koopen en doen toebereiden, omdat zij bijkans flauw van honger waren, overmits zij dagelijks bij Lemaire kalfsvleesch kregen, waar de wormen uitkropen [1]).

Bij hun aankomst vonden zij zes gevangenen. Op het punt van hunne namen heerscht er in de processtukken van het lijvig dossier groote verwarring, de namen zijn slordig gespeld [2]), verschillen soms geheel, en de onderlinge bloedverwantschap der beschuldigden is niet aanstonds helder. Het blijken dan te zijn Noël Clinet. Johanna Clinet geb. Labee, zijne vrouw. François Clinet hun zoon. Jean Canot. Maria Canot, zijne vrouw, dochter van Clinet. Maria Labee, zuster van Johanna, vrouw van Augustijn Hauteux. Deze laatste was, als zijn zwager Clinet, een gegoed man. Toen hij, hangende het proces, naar St. Thomas moest (men begrijpt niet, hoe hij toen zijn vrouw in den steek kon laten!) stelde hij als borg voor zijn terugkomst zijn huis, plantage, slaven en vee [3]). Men komt nog andere namen van beschuldigden tegen, Dingoville, Adam, maar zij treden uit de stukken minder naar voren. Commissarissen vonden de ongelukkigen geboeid, belegden 9 November 1711 eene vergadering van

[1]) *Verklaring* van Pieter Heyliger d.d. 17 Febr. 1714, port. 2 , fol. 446.

[2]) Franswa voor François doet aanstonds denken aan Franswatje, die zijn handjes zoo vuil maakte met die schullepies.

[3]) *Extract uit het Rechtboek van St. Martin* d.d. 15 Oct. 1711, port. 2, fol. 405r. Fransch fol. 405v.

den Raad des eilands, waarvoor de gevangenen verschenen, en kregen den indruk van eenvoudige en onnoozele menschen, die aan tooverij niet meer „aendadigh" waren dan een kind in moeders lichaam. De zoogenaamde bewijsstukken van Lemaire lieten zij uit het Fransch in het Nederlandsch vertalen, waarna ze hun bleken te zijn een „partij opgeraapte vuyligheden", door dreigementen afgedwongen getuigenissen, terwijl reeds vóór hun komst Lemaire den gevangenen geld, goederen en vee had ontstolen. Bovendien kregen zij bijna geen voedsel en moesten slapen op den naakten grond. Toen Commissarissen eens bij een koraal met vee van de beschuldigden stonden, had Lemaire de onbeschaamdheid hun aan te bieden daaruit te kiezen wat hun goed dacht. Het rapport der heeren eindigt slapjes met te zeggen, dat er voorzichtige middelen behoorden beraamd te worden om deze menschen van onder zijn macht en de papisterij weg te krijgen. Het is geteekend te St. Eustatius 24 November 1711 [1]).

Op dienzelfden dag nog riep Doncker den Raad des eilands bijeen en besloot men Lemaire te gelasten om aanstonds de gevangenen op te zenden en ook zelf te verschijnen [2]). Hadden wij, zegt Doncker later, eene mogelijke bedenking reeds van te voren weerleggend, Lemaire aanstonds van zijne commissie gepriveerd, hij zou aanstonds zijne escapade gemaakt en de beste effecten der opgezetenen medegenomen hebben [3]).

Dit besluit behandelde de Raad van St. Martin den 28sten November 1711. Met een beroep op de afgelegde getuigenissen betoogde Lemaire, dat de gevangenen den dood ruimschoots hadden verdiend. Hij zou niettemin naar St. Eustatius gaan en hoopte slechts, dat H. H. Mog. en de gouverneur hen niet zouden verderven door alle onkosten van het thans aangebonden geding op hen te laten neerkomen [4]). Hij was voorts van meening dat 5 à 600 zie-

---

[1]) *Rapport van commissarissen*, port. 2, fol. 397^{r}—399^{v}. Zie boven blz. 241, noot 2.

[2]) Port. 2, fol. 400^{r}.

[3]) *Verweerschrift* als boven punt 24.

[4]) Port. 2, fol. 403. Fransch fol. 404.

len aan H. H. M. meer waard moesten zijn dan 10 à 12 miserabele menschen, die het vee vergiftigd en het verderf des eilands bedoeld hadden [1]).

Inderdaad kwamen nu allengs de stukken naar St. Eustatius, die over het heksenproces en de wijze waarop het gevoerd was het gewenschte licht moesten doen opgaan voor de toenmalige overheid, gelijk ze voor de tegenwoordige lezers dezer bladzijden dat eveneens zullen doen. Wat blijkt dan?

Reeds den 1sten Juli 1711 had de Raad van St. Martin gelast, dat er geprocedeerd zou worden op den examen van dood en leven tegen Mad. Augustijn (d. i. dus Maria Labee, de vrouw van Augustijn Hauteux), „betigte toverhegks en waarsegster." Men nam al de inwoners den eed af, om naar waarheid te getuigen van hetgeen zij zelven wisten of door oude planters omtrent vroeger dagen hadden hooren vertellen. Den 31sten October en den 3den November 1711 had toen het onderzoek ten overstaan van Lemaire plaats [2]).

De „rechters" stelden vooreerst vragen over hetgeen was voorgevallen in de dagen van de ouders van Maria en van andere bekende toovenaars als Onfrie en Delaurier. In dezer voege: „Of het niet waar is dat haar moeder, Mad. Labee, altijd voor tooverhegks gepasseert heeft, bekent van ijdereen, haer selve mellerende [3]) om aan een yder een goeden geluck te seggen welke kunst sij geleert heeft van een genaempt Delaurier?" „Geantwoord dat sij geenszins heugenis heeft van hetgeen gepasseert is in haer moeders teyt maar dat sij wel heeft gehoort, dat sij wel eens dronk en dat sij haer niet en heugt van Delaurier als door haer suster" [4]). De vragen leeren ons aldus verder al de monsterachtige beschuldigingen, in verdwaasde hoofden opgekomen, of, wie weet, door Lemaire aan een oud toovenaarsboek of heksenhamer ontleend. De paters

---

[1]) *Verweerschrift* als boven punt 28.

[2]) *Interrogatorie* gedaan voor ons gouverneur van de ijland enz. port. 2, fol. 385—392. Gewaarmerkte copie d.d. 28 Oct. 1713.

[3]) Se mêler, zich bemoeien met.

[4]) *Interrogatorie* als boven I, 1.

jagen Maria's moeder de kerk uit als waarzegster. Zij heeft haren man willen vergeven met bonnevis [1]), hij braakte het uit in het varkenspark en de dieren stierven er alle van. De duivel in de gedaante van een neger raspte eens in haar huis op éénen nacht meer dan 300 pond cassave. Zij ging alleen om met toovenaars, die later naar St. Domingo zijn gevlucht. Toen zij op het schip waren, kon het met goeden wind in 15 dagen geen 3 mijl vorderen, maar, nadat de schipper hen aan land had gebracht, hield het euvel op. Bij het vieren van den heksensabbath in haar huis was er een lawaai alsof alle duivels er bij waren en hoorde men onbekende talen spreken. De duivel stak een gloeienden bout door den hals van ouden papa Onfrie zonder hem te deren. Bij al deze beschuldigingen verbaast het ons niet van de arme vrouw, in margine, te vinden aangeteekend: „Sij loogent". „Sij blijft beevende sonder spreken." Het onderzoek gaat dan over tot den tijd zelven der gevangenen. Maria heeft een kind gebaard als een duivel, zwart en verscheiden andere kouleuren, zonder beenen en tong. Toen het doopwater er over gesprengd werd, stierf het aanstonds. In de kerk zeide pater Rafaël, dat er vrouwen waren die monsters baarden. Zij „stingh" daarbij recht overeind zonder te veranderen van tronie en, toen de pater haar met den vinger aangewezen had, ging zij weder zitten zonder schaamte. Zij betooverde het kind van mons. Gourdin, zoodat het niet meer wilde zuigen. Zij had de onbeschaamdheid, terwijl toch God „den hart" kent, ter communie te gaan, maar, toen pater Rafaël haar het H. brood toereikte, weigerde zij tot driemaal toe het te ontvangen, waarop de pater openlijk zeide, dat er toovenaars in het land waren. Zij betooverde honden zoodat de helft van hun lijf dood en lam was. Toen zij eens

---

[1]) Bonnevis, een duister woord, laat zich m.i. het best verklaren als spelfout van bonnetvisch, de bonette of bonnit van de familie der makreelen, daarom Scomber pelamys voor de kleine soort die ook in deze zeeën voorkomt. Oldendorp, *Geschichte der Mission ... auf St. Thomas etc.* uitg. Bossart, Barby, 1777 I 60 en 107 noemt hun vleesch smakelijk, maar lateren achten het schadelijk. Prof. Boeke in zijn *Rapport betr. de visscherij in Curacao* spreekt I 61 van vergiftige visschen bij de Bovenwindsche eilanden, maar geeft geen namen op.

boos was, omdat haar (eerste) man geen geld had willen aannemen van mons. Odé „voor het bespringen van haar bul op mr. Odé sijn koe", betooverde zij de voorzegde koe, wier melk toen opdroogde en die niet meer kalfde. Zij heeft bij het inladen van vee een os, die in den takel hing, doen sterven zoodat hij dood op het dek viel. Zij heeft de oranje appelboomen van mons. Enaeus betooverd, de vruchten vielen af en verrotten. En zoo verder [1]). Het ontgaat den lezer niet, hoeveel oude heksenmotieven hier opduiken: tegenhouden van schepen, ongevoelig maken voor gloeiend ijzer, het baren van een misvormd kind (wechselbalg), een kind betooveren, zoodat het niet meer zuigt, de melk in de uiers eener koe doen opdroogen (onze melkentooverneschen verzuren ook de melk), de vruchten van een boom laten vallen. Was dit nog levend bijgeloof bij de menschen van St. Martin, of had Lemaire de vragen gewikst opgesteld uit een tooverboek?

De behandeling, die hij zijn gevangenen deed ondergaan was voorts zoo verfijnd wreed, dat zijn hebzucht alleen ongenoegzaam ter verklaring schijnt. Was er persoonlijke haat? Was er tropenkolder? Perverse sexualiteit? De beide zusters Johanna Clinet en Maria Hauteux liet hij naakt uitkleeden en beval daarna een aantal vrouwen haar de haren van haar hoofd, onder haar armen en van hare schamelheden af te scheren en daarna die plekken te onderzoeken, om te zien of er ook gouden ringen verborgen zaten? [2]) Herinnerde de kerel zich, dat in de oude heksenprocessen de verdachten aldus over het gansche lichaam geschoren werden, omdat zij amuletten in heur haren plachten te verbergen, soms zelfs „op de geheimste plaatsen, die men niet met name noemen kan?" [3])

Reeds vroeger had hij Maria Hauteux op een plank la-

---

[1]) *Interrogatorie* als boven I 2, 3, 4, 5, 6, 10, 12. II 5, 6, 11, 12, 15, 17, 29, 31. III 13.

[2]) *Verklaring* van Marie Bernard en 12 andere vrouwen d.d. St. Martin 20 Sept. 1712. Port. 2, fol. 422.

[3]) Jac. Sprenger en Heinrich Institoris, *Malleus maleficarum*, vert. J. W. R. Schmidt, 1906, III 93 f. Ook bij ketteronderzoek kwam dat afscheren herhaaldelijk voor. In de literatuur bij Van Moerkerken, *Het nieuwe Jeruzalem*.

ten binden, waarbij zij zich zoo verweerd had, dat haar de kleeren van 't lijf werden gescheurd, totdat zij eindelijk met handen en voeten vast gebonden lag. Toen hadden zij hare voeten telkens in een ketel met kokend water gedoopt of het met een kalebas over haar lichaam gegoten, zeggende: „beken dat gij een tooverheks zijt." [1])

Thans, na de kaalschering, deden zij haar slavenkleeren aan, joegen haar naar de zeekust, waarbij Flip Allegre, Lemaires handlanger [2]) haar met zijn vuisten bewerkte. Daarna werden hare handen en voeten gebonden, men smakte haar op een vlot, zoodat zij nog lang pijn in haar zijde had, stiet het van den wal en wierp haar tweemaal over boord en haalde haar weder binnen. Allegre gaf haar nog een streek met zijn degen, dat zij bont en blauw zag. Nu bonden zij haar de handen tusschen de knieën vast en een zwaren steen daaraan en wierpen haar weder tot tweemaal toe in zee, totdat het volk, eindelijk wakker geworden, er schande over riep. Op dezelfde wijze handelden zij met Noël Clinet, François en zekeren Jan Adam [3]). Clinet werd er ziek van en vroeg om iets dat hij onder zijn hoofd zou kunnen leggen, waarop Lemaire hem een steen liet brengen. Van den beginne af hebben de gevangenen verzocht, om op St. Eustatius berecht te worden, maar de ander zeide, dat zij er daar geen verstand van hadden, doch dat zij naar „hooger commandeurs" mochten gaan, naar Martinique. Echter had hij macht genoeg, zeide hij, om eigen justitie te doen. Toen Doncker hem geschreven had, dat hij zijne gevangenen op moest zenden, liet hij hen het opschrift van den brief zien, zeggende dat er in stond, dat de commandeur „lustigh quaat" was, dat hij hen al niet lang om hals had gebracht. Meteen pochte hij

---

[1]) *Verklaring* van C. en D. Devisier, port. 2, fol. 434v.

[2]) „Philip Allegre, die mede aan het hieltje mochte licken, was wel dapper in sijn schick, in de bogt springende en met den swaarde ageerende als een bediende en uytvoerder van justitie of anders gezegd beul," *Verweerschrift* als boven punt 85.

[3]) De waterproef als godsoordeel uitvoerig bij Pijper, *Middeleeuwsch Christend.* 1907, blz. 119—124. Advies van de medische en phil. faculteiten te Leiden over de waterproef d.d. 9 Jan. 1594 bij Molhuysen. *Bronnen* I 289* vlg. Mijn art. *Th. T.* XLIII, 28 vlg.

er op, dat hij dien Doncker en al zijn stakkers van volk kon doen gelooven, dat wit zwart was. Ook zeide hij: „zend ik de gevangenen op, dan zullen zij recht en justitie krijgen, maar ga ik eerst dan zal ik gouverneur en raden van St. Eustatius keeren gelijk ik mijn hand keer, opdat ik mijn eer niet zal verliezen." Het was eens gebeurd, dat Lemaire en zijne handlangers hadden zitten gastreeren en Clinet hem later verweet: „nu eten UE. mijn vee op en ik ben in gevangenis en hongersnood", voor welk woord de ander hen „in de bos" joeg en daar een etmaal zonder eten of drinken liet [1]). Een van die handlangers, de „raadsheer" Lagée wilde ook niet dat de gevangenen naar St. Eustatius zouden gaan, zij moesten op St. Martin ter dood gebracht worden, verbrand van den kleinste tot den grootste toe. Waarbij Allegre toen nog gevoegd had, dat indien zij gingen en daarna terugkeerden, hij hen met zijn roer onder den voet zou schieten en dat hij dan op een Franschen kaper zou gaan en St. Eustatius en St. Martin nemen en ruïneeren. Er is in dit alles een felheid, waarvan de verklaring ons ontsnapt. Zoo kreeg François Clinet, die op St. Thomas woonde en maar tijdelijk op St. Maarten was, in de gevangenis bezoek van zijne vrouw, maar Allegre wierp haar buiten de deur, met de woorden, dat er nog olie genoeg was om haar in te koken, nu zij niet tegen haren man wilde getuigen. Want het was daartoe dat zij de familieleden telkens trachtten te bewegen. Tegen de kinderen van Noël Clinet zeiden zij b.v. dat zij hunne ouders niet meer voor hun vader en moeder zouden „eygenen" maar voor toovenaars uitmaken en de vrouw van Jan Adam beproefden zij te doen verklaren dat hun kind „eens andermans cint" was. Veel erger nog was wat de smartelijke en felle woorden van Maria Canot-Clinet ons leeren: „Door de moeyte en droefheydt en myserij doe Lemaire mijn in de gevangenis geset hebbe, is de doot geweest van mijn cint en ick legge de doot ervan op niemant anders als op hem. Bloed voor bloed" [2]).

---

[1]) „Mieckse gaan", maakte dat zij gingen. „De bos", een woest gedeelte des eilands.

[2]) *Aanklacht* van Noël en Johanna Clinet d.d. 29 Dec. 1711, beëedigd 7

De hebzucht van den schavuit kon niet eens wachten totdat zijne rotgenooten een zoogenaamd vonnis hadden geveld. Hij had den habitant Jan van Goetem aangesteld kwansuis om huis en inboedel van Clinet en zijn vrouw Johanna Labee te bewaken. 't Geen niet verhinderde, dat hij en Allegre er binnen drongen, de kist openbraken en er uit namen honderd stukken van achten, een bottel kruit, een bottel met wat kiltum [1]), terwijl zij door hun slaven nog uit het huis lieten halen 53 zakken cassave, twee tonnen zout, 35 pond indigo en 13 bottels olie, die hij alle aan een Franschen kaperkapitein van de hand deed. Om hem te doen zwijgen gaf hij den weerloozen oppasser 22 pond cacao en een rok van 2 stukken van achten [2]). In het geheel bedroeg het aan Clinet ontroofde 1 os, 2 dito kleine, 2 groote en 5 halfwas varkens, 12 schapen, 10 hoenders, 12 kalkoenen, indigo, cacao, kruit, boonen, garen, linnen, 3 „pampierties spelden" en 10 vingerhoeden, 3 rijgveters en haken, voor een later geraamde waarde van 337-2-0 [3]). Volgens diezelfde raming was aan Jean Canot voor 207-2-2, van François Clinet voor 84-0-0 ontstolen [4]). Uit de stal van Maria Hauteux-Labee roofde Lemaire al het vee, waaronder 250 kabarieten [5]), verkocht ze aan menschen van Saba, Anguila en St. Christoffel, of ruilde ze voor kiltum, suiker en wijn [6]).

Een schandelijke rol heeft in dit drama een R. K. priester op St. M., Jacques Thomas, gespeeld. Toen de drie gecommitteerden op het eiland waren gekomen en 9 Nov. 1701 de vergadering belegden, waarvan ik gesproken heb, wenschten zij ook den priester te hooren, maar Lemaire zeide dat hij niet kon komen, nademaal hij door de

---

Oct. 1713, port. 2, fol. 406, 407. Idem van Maria Canot geb. Clinet d.d. 28 Dec. 1711, beëedigd 7 Oct. 1713 *t. a. p.* fol. 408, 409r.

1) De jonge rum, de kill devil, bijzonder sterk, G. B. Bosch, *Reizen* I. 81. C. G. A. Oldendorp, *Gesch. d. Mission. auf St. Thomas* 1777 I 163 vlg. 247.

2) *Verklaring* van Jan van Goetem, beëedigd 19 Oct. 1713, port. 2. fol. 428.

3) *Beëedigde rekening* van taxateurs 10 Oct. 1713 *t. a. p.* fol. 430v, 431r.

4) *T. a. p.* fol. 431v—433r.

5) Een soort steenbok, om hun huid aangefokt, de geiten geven overvloedig melk. G. B. Bosch *a. w.* II 64—70. Oldendorp, *a. w.* I. 83.

6) *Beëedigde verklaring* van Th. Canot *t. a. p.* fol. 429.

heksen aan zijn voeten betooverd was. Zij gingen toen naar hem en vonden hem niet meer betooverd dan zij zelven waren. Doch des avonds was hij het door kilduivel en pons dusdanig, dat hij nauwelijks op zijn beenen kon staan en aan tafel zat te slapen [1]). Deze man legde, door Lemaire aangepord en vermoedelijk in dronkenschap, het volgende getuigenis af: „Ik ondergeschreven Jacob Thomas, dienaar van de gemeente en van de kerck alhier op St. Maarten, getuyge dat de gevange, die sijn verklaert van al de inwoonders tooverhegse, waar is en ick deselve voor de waarheyd verklaer en bevestigh en geef raport, opdat aan haer lieden justiesie mach gedaen worden als sij waerdich sijn; after het quad dat sij gedaen hebbe kan de kerck haer niet verdragen en verlaat haer, wesende onnodig om haer meer te probeeren want het geen gebruyck en is. Gedaen op St. M. 11 Nov. 1711 in presentie van mijn, Lemaire. Quod attestor Philip Allegre, secretaris" [2]). In optima forma! Maar, zeggen later de gecommitteerden, „wanneer zijn brain van den damp en vogt van brandewijn en claret, welke hij beij de kleyne maat zooveel als zijn priesteramt exerceert, ontslagen ofte bevreest was, gaf hij een contrarie attestatie". Inderdaad deed hij dat, maar eerst 10 Octob. 1713 toen de zaak op Curaçao dienen moest. Het luidt aldus: Jacques Thomas priester verklaart noyt iets gekent te hebben van Noëlle Glenet (sic! lees Clinet) hebbende geen dingen contrary bevonden van hem ofte sijn huysgesinde daerom hebben haar gepermitteerd om wederom in onze kerck te komen sonder oppositie.... Hebbe noyt aan Lemaire eenige attestatie wegens tooverij gegeven [3]). Zoo maakte hij zijn eigen kwaad en dat van pater Rafaël [4]) weder eenigszins goed, maar terecht zeggen gecommitteerden: hij had beter voor de zielen behooren te zorgen; hij had moeten weten, dat in deze latere eeuwen van geen toovenaars of tooverheksen meer wordt gehoord en nog veel minder

[1]) *Rapport* als boven blz. 7 no. 1.
[2]) Los blaadje, origin., genummerd als fol. 410.
[3]) Vertaling uit het Fransch *t. a. p.* fol. 430r.
[4]) *Boven* blz. 248.

hun straf wordt toegelegd, dewijle sulks uit alle christelijke gemoederen gebannen zijn" [1]).

Den 29sten Dec. 1711 hield men nu extraordinair rechtsdag op St' Eustatius. Present commandeur Jan Simonsz. Doncker, kapitein der burgerij Abr. Calwaert, en de raden Pieter Heyliger, Jozef de Wever, Salomon Seagers, Jan Holleman, Abr. Lucas Raapsaat en Willem Mussenden. Commandeur en Raden overwogen, dat de ingeleverde beschuldigingen van geen importantie noch zaak van waarheid waren en, doende recht, „stellen die menschen in haer voorgaande eer en reputatie en veroordeelen François Lemaire om te vergoeden en rekening te geven van wat hij die menschen ontnomen heeft, behalve 't geen van de vee gegeeten is tot nooddruft, ontzegt hem van zijn commissie en mag niet van het eiland gaan totdat hij rekening zal gedaan hebben" [2]). Den kreupelen stijl van dit vonnis kunnen wij lichter dragen dan de slapheid ervan. Van het beulswerk van den wreedaard geen woord! Toch zou het later heeten voor de rechtbank op Curaçao, dat Lemaire geen recht van justitie gehad had, maar alles had behooren te brengen voor de rechtbank op St. Eust., dat hij derhalve schuldig stond aan machtsoverschrijding en mitsdien aan lijf en leven had moeten bestraft wezen [3]). Inderdaad; en men begrijpt niet dat er geen strenger vonnis geveld is. Durfde men den kerel niet aan? In het Curaçaosche geding zeggen zij: „Hoe kan een christen, zullen U.E.Achtb. uitroepen, zoo ontmenscht zijn! Turken, Mooren of barbaren zouden er nog een afgrijzen van hebben!" [4]) Maar tot een streng vonnis waren zij toch niet durven komen.

Iets durfden zij. Nadat commandeur Doncker had vernomen, dat Lemaire alle gehoorzaamheid weigerde, belegde hij weder raadsvergadering — het was toen bereids 15 Februari 1712 geworden — waarin men besloot: „Daer Fr. Lemaire zich niet gedraagt aan de sententievan

[1]) *Verweerschrift* als boven punt 83, 84, 86.
[2]) Geautoriseerd afschrift d.d. 3 Oct. 1713 *t. a. p.* fol. 411.
[3]) *Verweerschrift* als boven punt 75, 76, 77, 78.
[4]) *Aldaar* punt 93, 94.

29 Dec. j.l. en ons reets ter oore is gekomen, dat hij van meeningh is van 't Eylant wegh te loopen, concludeeren dat voorn. Lemaire in hegtenisse geboeyt sal werden gestelt tot teyt en weylen hij alles sal hebben voldaan [1]). Een slordig briefje van denzelfden datum van Doncker aan Lemaire beveelt hem alleen 105 stukken van achten aan Mad. Clinet te voldoen [2]).

Het blijkt niet op wat wijze het is geschied, maar Lemaire en zijn blankofficier Allegre zijn naar St. Eustatius gebracht. Daar op dat eiland, als op elk ander der W. I. Comp., zoowel door de schrielheid der Heeren X als door eigenbaat der commandeurs, alles zich in verwaarloosden toestand bevond, was er ook geen gevangenis voor crimineele of civiele zaken, maar deed daarvoor dienst een groote regenbak [3]) met een verwulfsel en een ruimte als van een kamertje. Dat was al ettelijke jaren zoo, sinds de verwoesting van het fort in 1689 door den graaf De Blenac. Daarheen bracht men mons. Lemaire, nadat men den bak schoon had gemaakt, geheel droog, zonder dat het er in regenen of de zon er in schijnen kon, met behoorlijke plaats voor een bed, ja zelfs tot het ophangen van hangmatten. Toen later op Curaçao Lemaire de brutaliteit had om zich over zijne gevangenis, waarin hij een 16 à 18 dagen had gezeten, te beklagen, had Doncker getuigen à décharge noodig. Nu kwamen op St. E. o. a. geregeld twee Joodsche kooplieden voor hunne zaken, Juda Obediente en Salomon Nunez Netto, die verklaarden, dat zij menigmaal in die dagen Lemaire hadden bezocht en nimmer iets van ongedierte of vocht, verrotting of stank bespeurd hadden, tenzij dan misschien eenige „cackerlacken" en kriekjes, die in alle huizen plegen voor te komen. Lemaire kon uit den gezegden regenbak komen zoo vaak hij maar wilde en dan praten en drinken met wie hij begeerde. Terwijl hij daar „quasi gevangen" zat

[1]) Geautoriseerd afschrift d.d. 3 Oct. 1713, *t. a. p.* fol. 412.

[2]) Los snippertje, gepag. als fol. 413.

[3]) Du Tertre, *Hist. Gener.* I 27: „.... Il est probable que nos François l'ont abandonnée (t. w. St. E.) à cause qu'elle n'a aucune rivière, ny fontaine d'eau douce, les Hollandois y ont remedié en y faisant d'excellentes cisternes". Bij Hamelberg *a. w.* II. Doc. blz. 13.

zorgde een vrouw Elisabeth Oyen voor spijs en drank. Van niemand ontving hij eenig slecht tractement, veel minder werd hij op een tirannieke of onmenschlijke wijze behandeld, maar kon zelfs de boeien van zijn voeten doen. Iedereen had vrijen toegang tot hem, zoodat hij alles genoot wat een civiel gevangene maar zou kunnen begeeren. Als de oorzaak zijner hechtenis hadden de Joodsche kooplieden hooren noemen, zijne onwilligheid om te betalen wat hij van de zoogenaamde tooverheksen gestolen had, en dat hij voornemens was van St. E. weg te loopen, zooals dan ook naderhand is geschied. Men ziet, Lemaire werd vervolgd om onwil tot betalen, daarom heet hij een civiel gevangene. Van het crimineele, de zware mishandeling van onschuldige burgers, schijnt geen sprake meer te zijn. Men werd er anders genoeg aan herinnerd, want ook Mad. Clinet en Mad. Canot waren op het eiland en staken niet onder stoelen en banken wat Lemaire haar had aangedaan. De oude mad. Clinet placht dan haar rok op te halen en op haar eene been een litteeken te wijzen, zeggende: „Kijk, kijk daar is nu het duivelsmerk waardoor ik een tooverheks ben [1])?"

Anthony Kowan, bedienaar des goddelijken Woords op St. Eustatius [2]) mocht ongehinderd bij Lemaire in den regenbak komen en nooit heeft hij den man over eenige ziekte hooren klagen [3]).

Toen de tiran eenmaal van St. Maarten weg was, kregen de burgers moed om voor de waarheid uit te komen. Den 22sten Augustus 1712 teekenden 72 habitanten van St. Maarten eene verklaring, dat zij nooit aan François Lemaire, toen hun commandeur, verzekerd hadden, dat de menschen die hij in boeien gesloten had toovenaars en tooverheksen waren. Lemaire had allerlei losse gezegden ter contrarie opgeschreven, veel meer dan zij ooit geweten hadden. Hij kon hen alles wijsmaken, omdat verre-

---

[1]) *Getuigenis* van twee van de Joodsche natie d.d. Curaçao 24 Jan. 1714, *t. a. p.* fol. 414. Eene dergelijke *verklaring* van Pieter Heyliger e. a. d.d. St. Eust. 17 Febr. 1714 *t. a. p.* fol. 444.

[2]) Over zijn persoon en werk in een volgende studie opzettelijk.

[3]) *Beëedigd getuigenis* d.d. 19 Febr. 1714 *t. a. p.* fol. 448.

weg de meesten lezen noch schrijven en nauwelijks hun naam teekenen konden. De mishandeling, de ontrooving van penningen, goederen en vee, aan de voorn. menschen door Lemaire geschied, verklaren zij met verbaasdheid te hebben aangezien. Dat niemand hunner tot iets meer dan die verbaasdheid gekomen is, zoodat wij van verzet tegen Lemaire niets bespeuren, getuigt stellig tegen hen, maar moet voor een goed deel verklaard worden uit vrees voor den beul, die op zijn eilandje alleenheerscher was. De verklaring eindigt: „En naer dese ons in de vransche taale wel vertolckt is, om reeden wij 't selve in de duytsche taele hebben laeten schrijven en bij een yder van ons verstaen zijnde hebben wij dese onse verclaringe der waerheyt met solemneelen eede bevestigt. Actum St. Maarten 22 Augusto 1712. So waerlick moet ons, deposanten, God almachtigh helpen." Eerst teekenen de vijf „raaden" die toch allereerst Lemaire hadden behooren te stuiten, en daarna 72 burgers, de meesten met hun „mercq", +, □, ⊙ en dergel. De meeste namen zijn Fransch: Minard, Mournon, Monquébon, Lascaye, St. Olivier, Moreau [1]).

Op welke wijze Lemaire zulke losse gezegden gebruikte, blijkt insgelijks. Op een dag had Maria Hauteux-Labee George Laye, habitant van St. M., uitgescholden voor dief. Waarop hij had geantwoord: „als ik een dief ben dan bent gij een toverhex". Lemaire, wien dit ter oore kwam, wilde toen dat hij in rechten herhalen zou, dat Maria een tooverheks was, zeggende: „vrees niet, ik zal haar en de rest van de familie wel kunnen uitmaken voor toovenaars". Later kwam hij nog vaak bij George, uit vrees, dat hij de waarheid aan den dag zou brengen [2]).

Philip Allegre zat insgelijks gevangen, het blijkt niet juist waar. Doch wel, dat hij, naar boevenwijze, zijnen meester bezwaarde ter eigen verlichting. Lemaire had hem gedwongen. Hij wist genoeg om hem aan de galg te brengen. Alles wat de menschen hem vertelden had hij vervalscht te boek gesteld. Hij had „den paap" (Jacques

[1]) Geauth. copie d.d. St. Eust. 16 Oct. 1713, *t. a. p.* fol. 419, 420.

[2]) *Beëedigde verklaring* van George Laye d.d. St. M. 20 Sept. 1712, *t. a. p.* fol. 421.

Thomas?) naar Martinique gezonden om een bark te bekomen en dan wilde hij met de slaven zijner slachtoffers naar San Domingo onder de Spanjaarden. De priester zou een negerjongen tot belooning krijgen, maar hij moest haast maken. Daarmede had Lemaire hem behouden reis gewenscht.

Zekere Adriana Catharina Pijck, huisvrouw van James Hassell, vroeg eens in een van die gevangenschapdagen, begin 1712, aan Allegre, of hij geen moeder gehad had, dat hij zich niet geschaamd had om de vrouwluiden in hare schamelheden te visiteeren op hoop van gouden ringen? Hij antwoordde dat Lemaire hem dat bevolen had, maar hij zou, mocht hij voor den Raad komen, L. zoo zwart maken als zijn hoed. Dit was eene geliefkoosde uitdrukking van hem, want tegen Jean Brutel zeide hij: „mocht ik maar gouv. en raden spreken, hij zou spoedig in mijn plaats en ik zoo wit als sneeuw en hij zoo zwart als mijn hoed zijn." Met kwam de man zelf uit het fort (waarheen men hem dus uit den regenbak had overgebracht en daardoor feitelijk vrij gelaten) en zei: „'t Is UE. verdoemde schelms oorzaak dat ik hier zoo ben." Dezelfde juffrouw Hassell had ook Lemaire eens bezocht te zamen met Maria Clinet en die vroeg hem toen, of hij zich niet schaamde, dat hij haar allen zoo onmanierlijk behandeld had en of zijn conscientie daarover niet knaagde en dat hij de oorzaak was van den dood van haar kind? [1]) Lemaire antwoordde in het Fransch, dat het een werk van den duivel was geweest. En toen Maria nog eens zeide: „'t Is van honger en slaan dat onze kinderen gestorven zijn," haalde hij zijn schouders op en begon.... te schreien! Allegre beweerde telkens, dat hij niet begreep, waarom hij gevangen zat, hij was maar een dienaar geweest. En toen hij Lemaire zag voorbijgaan zeide hij: „hij gaat daar als een monsieur. Wilden gouverneur en raden mij hooren, ik zou vrij zijn en hij in mijn boeien zitten." Eenige dagen daarna kwam Lemaire bij den regenbak, waarin nu Allegre zat, toen Martinus Meyer, la-

[1]) Verg. *boven* blz. 251.

ter vice-commandeur van St. Martin, daar ook stond. Zij spraken samen Fransch, dat Meyer niet kende, waarop Lemaire hem een stuk van achten te leen vroeg, dat hij daarna aan Allegre gaf met de woorden: „Ik zal UE. morgen of overmorgen meer geven, heb maar goede couragie" [1]).

Zij zullen het wel over hun vlucht gehad hebben. Er waren geen soldaten of compagniesdienaren om hen te bewaken, al weder omdat de Comp. geen geld voor zulke militairen beschikbaar stelde [2]). En overheden en burgers schijnen wel stekeblind geweest te zijn. Lemaire zelf maakte er geen geheim van, dat hij van het eiland zou zien weg te komen [3]). Hoe hem dit is gelukt, kan ik niet zeggen, het heet slechts dat hij in een nacht met een visschersvlot is weggeraakt naar St. Christoffel [4]). Vandaar is hij naar St. Thomas gegaan en op zekeren dag van Augustus 1713 ontmoette hij daar Corn. Specht jun. die met de bark Elisabeth zeilklaar lag voor Curaçao. Hij verzocht hem als passagier te mogen medegaan. Specht stond hem toe met zijn goederen te embarqueeren „zonder iets ter werelt voor passagie van hem te eischen of ontvangen te hebben" [5]). Waarom hij dat niet eischte, weet ik niet, maar Lemaire kwam aan boord „met zijn goederen" en had dus blijkbaar nog heel wat van het gestolen goed kunnen redden. Op St. Eustatius was men misschien blij van den schelm verlost te zijn, maar oordeelde dat „het wegloopen ofte deurgaan in alle stilligheid veeleer aan schelmen en dieven als aan eerlijke personen te eigenen is" [6]). Zoo is het ook, maar het blijft duister, waarom men hem liet ontsnappen tenzij uit algeheel onvermogen van bewaking.

---

[1]) *Beëedigde verklaringen* van James Hassel, A. C. Hassell—Pijck, Martinus Meyer en Jean Brutel d.d. St. Eustatius 36 Sept. 1713, *t. a. p.* fol. 423r—425r.

[2]) *Verweerschrift* als boven, punt 22. 50.

[3]) *Getuigenis* van Mej. Maria Cuviljé, *t. a. p.* fol. 451r.

[4]) *Verweerschrift* als boven, punt 51. *Brief* van Doncker aan X d.d. 1 Juni 1712, port. 1, fol. 136r—138r.

[5]) *Getuigenis* van C. Specht d.d. Curaçao 2 Febr. 1714, orig. *t. a. p.* fol. 440r.

[6]) *Verweerschrift* als boven punt 102.

Men maakte thans een inventaris op van de goederen en effecten, die Lemaire op St. Martin had achtergelaten, waaruit de beroofden voor een bedrag van 60 stukken van achten kozen op afkorting van hun verlies [1]). De rest werd op St. Eustatius een maand later verkocht na aanplakking van het volgende:

„St. Eustatius 21 Maart 1712. Met order van den heer commandeur en Agtb. Raden presenteert men aan de meest biedende in openbaare vendutie te vercoopen de goederen van de twee directeurs François Lemaire en Philip Allegre dewelcke haer exchapade uyt 't gevangenhuys hebben gemaakt werdende deselve voetstoots vercocht." Onder de goederen vind ik een hoed en een pruik, eenige boeken, een „dosie" met indigo, peper, snuiftabak, koperen knoopen, wat alles te zamen niet meer dan 66—7 opbracht en aan de „gerenuweerde menschen", met nog 29 stukken van achten in contant, op afkorting van hun verlies, werd uitbetaald [2]).

Het laatste bedrijf van dit treurspel is bijzonder onbevredigend, omdat daarin van de hoofdzaak niet meer wordt gerept en de gansche geschiedenis met eene bijkomstigheid als een nachtkaars uitgaat. François Lemaire, nu op Curaçao, had daar blijkbaar de overheden op zijn hand gekregen. Van zijne eigenlijke misdaden op St. M. had hij niet gerept, maar een eisch tegen comm. Doncker ingesteld over een vordering, die met het heksenproces niets uitstaande had.

Den 15den September 1713 zond de directeur Jeremias van Collen van Curaçao aan Doncker eene quotatie d.d. 22 Aug. 1713, door Heeren X verleend aan Fr. Lemaire sub 8 Juni 1713, waarin hij wordt gedagvaard „om te compareeren voor den raad van Curaçao om te doen betalinge van de somma van 28 stukken van achten spruitende uyt seker huys staande aan St. Maarten en een magazijn op St. Eustatius alsmede huisraad, effecten en kleederen" [3]).

[1]) *Inventaris* d.d. 26 Febr. 1712 *t. a. p.* fol. 416.
[2]) Actum St. Eust. 28 Maart 1712. *t. a. p.* fol. 417.
[3]) De dagvaarding *t. a. p.* fol. 383.

Doncker was pijnlijk getroffen over deze streek, die de „inquisiteur der toovenaars en tooverhexen" hem speelde, over wiens „goddeloose streeken aen die arme luyden gepleeght" hij reeds in Juni 1712 aan Heeren X geschreven had. Doch bovendien ergerde het hem, dat er aldus getornd werd aan een soort jus de non evocando, een oud voorrecht, dat die van St.Eustatius altijd hun „vrije gerigte hebben gehad en noyt onder directie van Curaçao hebben gestaan." Waarom, vraagt hij, „mij niet voor U.E. Gr.Agtb. eygen vierschaar gedagvaard?" [1])

Doch de Heeren zaten ver weg in Amsterdam en waren niet gewoon op zulke brieven te antwoorden. Doncker, zelf te oud en te ziek om te gaan [2]), besloot toen twee gecommitteerden te zenden, Martinus Meyer en Joh. Lindesay, die 4 November 1713 inderdaad naar Curaçao vertrokken [3]). Zij kregen dat verweerschrift mede, waaraan ik reeds enkele malen ontleende, „tot wederlegging van de frivole en impertinente eischen van Fr. Lemaire, gewezen vice-commandeur en Philip Allegre, gewezen secretaris". Het telde 167 punten en ging vergezeld van de geauthoriseerde copieën van al die processtukken, waaraan wij thans onze kennis voor het heksenproces ontleenen. Doch tevens diende thans gelet te worden op Lemaires huis en magazijn, waarover hij een eisch had ingesteld. Wat blijkt nu? Het bedoelde huis stond op den Lammerenberg en was in muratie gebouwd (waaraan de 80-jarige Corn. Hendriksz. zich nog herinnerde met zijne slaven te hebben medegeholpen) door den heer Adriaan de Vos, gewezen commandeur, tot eene woning van alle opperhoofden, terwijl het thans Heeren X competeerde ten dienste van hun ambtenaren [4]). Lemaire nu, die geen

[1]) Jan Simonsz. Doncker aan X d.d. St. Eust. 26 April 1714, *t. a. p.* fol. 372.

[2]) Hij zou Vrijdag 21 Aug. 1717 overlijden, 72 jaar oud. Jan Sim. Doncker jun. aan X d.d. 13 Sept. 1717 en Joh. Lindesay op dienz. datum. R. A. port. 1, fol. 203, 204 en 205, 206.

[3]) Jan Sim. Doncker Sen. aan X d.d. 26 April 1714, portef. 1, fol. 148, 149r.

[4]) Een Lammerenberg vind ik noch op de kaarten noch in de boeken. Hij zal later wel een anderen naam gekregen hebben.

eigen huis had en dan den eenen en dan den anderen burger op den hals lag, wilde er gaarne intrekken. De habitanten hebben toen het huis van een kap voorzien, het houtwerk aangebracht en met tuyer-bladeren gedekt [1]), zonder dat Lemaire er een stuiver voor betaalde. Toen Daniël Pietersen later nog eens aan het huis had „gemetseld en gelapt" voor wel 5 stukken van achten, had hij er toch nimmer van hem iets voor gekregen. Op last van Doncker waren enkele notabelen het huis, dat Lemaire voorgaf zijn eigendom te zijn, gaan zien en hadden het getaxeerd op niet meer dan 30 stukken van achten [2]). Commandeur en Raden van St. Eustatius verklaarden onder eede dat Lemaire geen magazijn op het eiland en ook geen huis op St. Maarten had, zoodat zijne pretenties onwaarachtig en valsche bedreigingen waren [3]). Het moest uit al deze stukken den rechters op Curaçao wel duidelijk worden, dat Lemaire geenerlei rechten op dat huis kon laten gelden. Toch sleept 't proces. In Aug. 1714 klaagde Doncker, dat zijne gevolmachtigden nu reeds 9 maanden daar werden opgehouden, terwijl het leven daar zoo kostelijk is en zij bovendien al dien tijd van hun familie gescheiden zijn. Het was inderdaad verdrietig wachten. Er kwam nog bij, dat juist in die dagen, 18 Juni 1714, Isaac Lamont, een ontslagen comm. van St. Eust. met recommandatie van Van Collen op het eiland kwam om zijn zaken te regelen. Hij had een slecht geweten en durfde zich haast niet vertoonen, maar vond nog gelegenheid zijn ouden vijand Doncker te prikkelen door te zeggen, dat die zaak met Lemaire in de helft van den tijd kon zijn afgedaan, maar dat men den ouden man geld uit de beurs wou jagen [4]).

---

[1]) Tuyerbladeren van den tuyer- beter teyerboom, waaierpalm, palma flabelliformis, volgens ouderen corypha umbraculifera, met waaiervormige bladen van wel zes voet lang, die voor dakbedekking gebruikt worden, Oldendorp *a.w.* I 202 f.

[2]) *Verklaring* van Daniel Pietersen, van een aantal burgers van St. M., van Corn. Hendriksz. den oude, omtrent 80 jaar, verslag der taxatie, alle d.d. 6 en 7 October 1713 *t. a. p.* fol. 425v—427v. *Verweerschrift* als boven punt 61, 62, 63, 64.

[3]) D.d. 28 Oct. 1713 fol. 435r.

[4]) Doncker Sen. aan X d.d. 8 Aug. 1714 *t. a. p.* fol. 375.

Eindelijk, na 15 maanden, 3 Febr. 1715, keerden de heeren Meyer en Lindesay op het eiland terug. De secretaris van Curaçao, Willem Lamont, broeder van Isaäc, en Willem de Bie, commissaris voor den slavenhandel [1]), ofschoon zij beter wisten, hadden allerlei beschuldigingen ingebracht b.v. dat Doncker order zou gegeven hebben om met het heksenproces op St. Maarten voort te varen, terwijl hij het juist met alle devoiren had tegengegaan. Intusschen, de Raad van Curaçao had hem recht gedaan, maar het bleef hard, dat hij 813 pesos kosten uit eigen zak moest betalen, terwijl Lemaire Pro Deo was bediend [2]).

De beide gevolmachtigden brachten mede het volgend „Extract getrokken uyt het boek der Rozulutie (sic) en sententie van den E. Raad op Curaçao a° 1714.

Veneris den 30 Nov. 1714.

François Lemaire
Philip Allegre
Eyschers

contra Jan Simonsz. Doncker commandeur op St. Eustatius omme te hebben betaling van *f* 2800 spruytende uyt seker huys staande aan St. Maarten en een magazijn aan St. Eustatius, alsmede huysraden, effecten, kleederen, kisten etc., met de costen alreeds gedaen naar Holland en die nog staan gedaen te worden, begroot door eyschers op *f* 6551-6-3.

Den Raed doende regt ontseggen den eyschers haren eysch en conclusie.... met compensatie van kosten alsoo de eyschers pro Deo bedient sijn.

Gedaen int fort Amsterdam op Curaçao datum ut supra presentibus directeur en raden demto Jan Ellis" [2]).

Zoo was er dan recht geschied — voor een klein deel. De gruwelen van het heksenproces waren buiten het geding gebleven, wat waarschijnlijk aan Lemaire's machtige beschermers te wijten is. Een buitengewoon onbe-

[1]) Ik ken *brieven* aan Is. Lamont van Willem d.d. 22 Aug. 1709; van Willem de Bie, zelfden datum; van Juffr. de Bie-van Engelen zelf. dat., port. 1 fol. 126r—130, alle getuigend van goede verstandhouding en gemeenschappelijken smokkelhandel.

[2]) Doncker Sen. aan X d.d. 24 Mei 1715, *t. a. p.* fol. 377—379r.

[3]) *T. a. p.* fol. 475—476r.

vredigend einde onzer geschiedenis. Toch scheen zij mij waard, eenmaal uit de archieven opgedolven, der vergetelheid ontrukt te worden. Het nageslacht weet niet veel meer van de lotgevallen dezer bovenwindsche eilanden. Zoo kan dan eene bladzijde als deze hare beteekenis hebben. Bij leven en welzijn hoop ik er andere op te laten volgen. De ons restende archivalia mogen al niet overvloedig zijn, voor studies als deze bevatten zij nog stof te over, ja stellen ons in staat Hamelbergs afgebroken werk te vervolgen, zooals ik wil trachten te doen. Hier rest mij alleen nog den heer archivaris mr. R. Bijlsma voor zijne vriendelijke hulpvaardigheid mijnen hartelijken dank te betuigen.

5 Aug. 1928.

ETHNOGRAPHISCHE AANTEEKENINGEN OMTRENT DE ZWARTE CARAÏBEN

Vergeleken met de literatuur over de eigenlijke of zoogen. Roode Caraïben, is weinig omtrent die der zoogen. Zwarte Caraïben bekend. Van daar dat de volgende mededeelingen, in 't verkort ontleend aan een artikel van Eduard Conzemius [1]), den lezers van *De West-Indische Gids* misschien niet onwelkom zullen zijn. In plaats van den schrijver op den voet te volgen, heb ik hier de eenigszins verward dooreengehaspelde gegevens van Conzemius in een meer natuurlijke volgorde gerangschikt. Hetgeen van de Caraïben in 't algemeen sedert lang bekend verondersteld wordt, heb ik principiëel weggelaten. En wat mij onduidelijk of onwaarschijnlijk voorkwam, liet ik eveneens onvermeld. Deze beperkingen bleken des te meer noodig aangezien de schr., blijkbaar niet bepaald vakman, in dit opstel eenigszins wijdloopig is en nu en dan in noodelooze herhalingen valt. Desniettemin maakt het door C. medegedeelde den indruk van betrouwbaarheid en berust grootendeels op eigen waarneming. Voor zoover is na te gaan, bezocht C. de Zwarte Caraïben in 1920—22.

De eerste acht bladzijden — een inleiding en historische gegevens — kan men resumeeren als volgt.

In 1675 strandde een schip, dat een lading Negerslaven aan boord had, bij het eilandje Bequia, niet ver van St. Vincent, een der Kleine Antillen. De zwarte schipbreukelingen, aldus bevrijd, vestigden zich op St. Vincent. Na verloop van tijd vermengden zij zich met de aldaar wo-

---

[1]) Ethnographical Notes on the Black Carib (Garif) in American Anthropologist, N. S., vol. 30, p. 183—205, Menasha, Wis., U. S. A. 1928.

nende Caraïben, wier taal en gebruiken zij aannamen. Andere weggeloopen slaven vermeerderden de bevolking dezer Neger-Indiaansche kolonie, die bekend werd onder den naam van Black Caribs, integenstelling met de onvermengde Red- of Yellow Caribs. In 1763 kwam St. Vincent in Engelsch, daarna, in 1779, in Fransch bezit tot 1783, in welk jaar, na het einde van den oorlog, het eiland weder onder Engelsch beheer kwam. Zoowel de Roode als de Zwarte Caraïben kozen partij, voor de Franschen; de Engelschen waren gehaat, Zóó zelfs dat in Maart 1794 de Indianen en Neger-Indianen in opstand kwamen. De oorlog, die aan beide kanten met groote wreedheid gevoerd werd, eindigde met de overgave der inboorlingen, die tegen de overmacht niet bestand bleken. Dat was in Juli 1795. Deportatie was het gevolg, ofschoon vooraf een aantal Caraïben wist te ontsnappen. Meer dan 5.000 inboorlingen werden gevangen gemaakt en voorloopig naar het eilandje Balliceaux bij St. Vincent overgebracht. Later, in 1797, werden zij van daar naar het destijds onbewoonde eiland Ruatan, in de baai van Honduras, verbannen, „and provided with the means to begin life afresh". Het heet dat deze deportatie aan het Britsche gouvernement niet minder dan 5 millioen dollars kostte.

Eenige maanden na hun aankomst op Ruatan werden de bannelingen door de Spaansche autoriteiten van Trujillo uitgenoodigd zich op het naburige vaste land te vestigen. De meesten gaven daaraan gevolg en vormden verscheidene nederzettingen in de nabijheid van genoemde haven. Van daar verspreidden zij zich gaandeweg langs de kust, oost- en westwaarts.

De huidige Zwarte Caraïben van Midden-Amerika zijn derhalve de afstammelingen dier immigranten.

Op Ruatan wonen er nog slechts ongeveer 300, te Punta Gorda, terwijl de in Midden-Amerika verspreide Caraïben thans op 20 à 25,000 koppen worden geschat. Dit staat wel in schrille tegenstelling met de weinige zuivere en vermengde Caraïben, die tegenwoordig nog op enkele der Kleine Antillen, zooals Dominica, te vinden zijn. De Zwarte Caraïben zijn verspreid van Stann

Creek en Britsch Honduras tot den Rio Negro in de republiek Honduras, terwijl eenige gezinnen zich noordwaarts tot in Yucatan en zuidwaarts tot in Costa Rica verspreidden. Bovendien bevindt zich een vrij groote nederzetting van Zwarte Caraïben aan de Laguna de los Perlas (Pearl Lagoon) in Nicaragua. In de nederzetting te San Juan del Norte of Greytown was tijdens het bezoek van Conzemius nog slechts een enkele familie aanwezig. Alle overigen waren naar Honduras teruggekeerd. Politieke verwikkelingen waren op de verdere lotgevallen en verspreiding der Zwarte Caraïben van invloed. Toen de avonturier Aurey in 1820 Trujillo trachtte te veroveren, werd het Spaansche garnizoen door een aanzienlijke Caraïbische krijgsmacht ondersteund. In 1832 werden vele Caraïben door de Koningsgezinden er toe overgehaald de republikeinsche regeering van Centraal-Amerika omver te werpen en het Spaansche gezag te herstellen. De Caraïben leden evenwel de nederlaag in verschillende gevechten aan de noordkust van Honduras, waarop zij uit vrees voor wraakneming de wijk naar Britsch Honduras namen. Anderen verhuisden naar het gebied der Mískito (Mosquito-) Indianen.

De huidige Centraal Amerikaansche Caraïben zijn goed gebouwd en gespierd. De statuur is „somewhat stouter and shorter than the average Negro". Omstreeks 1840 waren er nog vele onvermengde Caraïben, maar die zijn langzamerhand opgegaan in het Afrikaansche zwarte element. Het is tegenwoordig moeielijk om op het eerste gezicht den gemiddelden Caraïbe van Centraal Amerika van een Neger te onderscheiden. Bij een nadere beschouwing blijkt evenwel, dat dunnere lippen, een lichte arendsneus, en bij de vrouwen langer haar op Indiaansche afstamming wijzen. De misvorming van het hoofd, die op St. Vincent zoowel bij ras-Caraïben als bij Zwarte Caraïben in zwang was, is na de deportatie naar het vasteland in onbruik geraakt. De mannen dragen thans goedkoope breedgerande hoeden van palmblad, die door de Ladinos (Spaansch sprekende Indianen en Mestiezen) van Honduras worden vervaardigd. De vrouwen dragen om den

hals een grooten doek; bij bijzondere gelegenheden bovendien een soort *mantilla*. Over 't algemeen kan men door de kleeding der mannen de Zwarte Caraïben van Negers onderscheiden; de vrouwen altijd. Deze laatsten, alsook de kinderen, versieren zich met halssnoeren van koraal en schelpen, kralen, steentjes en dierentanden. Beide seksen gaan barvoets. [Hoe zij zich verder kleeden, deelt de schr. niet mede].

De Midden-Amerikaansche Caraïben noemen zich zelven Garífana, afgekort Garif, blijkbaar een vorm van denzelfden naam: Calinago, Carinago, Galibi, Kalina enz., elders in Guyana, Venezuela enz. gebruikelijk.

De oorspronkelijke Indiaansche taal, die zij van de Antillen meebrachten, wordt nog wel gesproken, maar zij is door vele vreemde elementen en neologismen, Spaansch, Engelsch, Fransch, sterk verbasterd. Tot 3 wordt nog in 't Garif geteld, daarna in 't Fransch. Alle mannen spreken bovendien Spaansch en Engelsch; evenzoo de vrouwen op Ruatan. Op het continent spreken de vrouwen echter, behalve hun eigen taal, slechts Spaansch. In de Spaansche republieken insgelijks, maar in Britsch Honduras Engelsch. Waarschijnlijk zijn er ook Afrikaansche woorden in het Garifa, maar dit is niet uitgemaakt.

De Garífuna worden door de Ladinos gewoonlijk Morenos genoemd; in Nicaragua meer speciaal Trujillanos.

De Garifdorpen (*Caribales*) liggen steeds in de onmiddellijke nabijheid van de zee, hetzij aan de monding van rivieren, hetzij aan den rand van lagunen. De huizen of hutten zijn goed onderhouden, zindelijk, en alle van hetzelfde type: 10 × 6½ — 7 M., „with mud and palmwood walls and a leveled mudfloor"; het dak bestaat uit palmbladeren (van *Attalea cohune*). De hutten zijn verdeeld in twee vertrekken, waarvan een als keuken en huiskamer en een om te slapen dient. Echtparen slapen gewoonlijk in bedden; alle anderen in hangmatten.

De Garif leven van de opbrengst van jacht, vischvangst en landbouw. Het hoofdvoedsel bestaat uit visch, cassave en kokosnooten; daarna uit schelpdieren, krabben, schildpadden, manati's, herten, peccaris, leguanen en al-

lerlei klein wild. De boog is thans geheel in onbruik geraakt en door het jachtgeweer vervangen. De Garif visschen meestal met netten die van ingevoerd touw gebreid zijn. Verder worden lange harpoenen gebruikt, de eene voor zee-, de andere voor rivier- en lagunevisch. De eerste vorm van harpoen wordt uit gespleten riet, de tweede uit den doornigen palm (*Bactris horrida*) vervaardigd.

Maïs en andere cerealieën worden weinig verbouwd, terwijl bananen minder worden gegeten dan door de naburige Indianen der Mosquitokust. Evenwel weten de Garif, evenals de Mosquitos, uit bananen een, ook bij den „average foreigner" zeer gewilde confituur (*guréntu* of *mochilá*) te bereiden. Het gebruik van *paiwari*, hier *hiyú* geheeten, is ook bij de Garif wel bekend.

De Garif zijn een arbeidzaam, nijver volk, „rather inoffensive and very law-abiding". Desniettemin hebben zij een groote voorliefde voor smokkelen, waarin zij dan ook uitmunten. Behalve voedingsmiddelen van verschillenden aard verkoopen zij kokosolie en brandhout aan de Ladinos en blanken. De Garif zijn uitmuntende kanomakers en timmerlui; bovendien „very expert in the handling of canoes and small sailing vessels". Voorheen werd het vellen van mahonieboomen in Honduras uitsluitend door Garif gedaan, terwijl zij thans volop werk vinden bij het laden der „banana steamers".

Veel van het werk der Garif „is still done on a communal basis", b.v. het bouwen van een huis, waarbij alle dorpsbewoners meehelpen. Wat hun nijverheid betreft, deze is thans zeer beperkt. Aardewerk b.v. wordt niet meer vervaardigd; ook het weven en het maken van hangmatten is in onbruik geraakt: „now they buy cloth hammocks". Daarentegen vervaardigen de Garif — en alléén de oudere mannen verstaan die kunst — verschillende voorwerpen van zeer goede hoedanigheid, nl. pak- of reismanden (*yamâdi*, Sp. *petaca*, Surin. *pagára*), cassave- en kokoszeven en -persen. Het materiaal is „the split stem of a climbing palm" (G. *gaŭnwere*, Sp. *balaigre*, Eng. *basket weed*). Ee draagmanden (*gadaŭre*)

waarin zware lasten worden vervoerd, worden uitsluitend door vrouwen gebezigd.

In Honduras zijn de Garif dienstplichtig, echter met dien verstande, dat zij slechts in de garnizoenen der kustplaatsen dienst doen. Overigens zijn zij slechte soldaten: „very gay", „unreliable", „will not submit to rigid discipline" en „their fighting qualities compare very unfavorably with those of the Ladinos". Evenmin zijn zij als jagers met de Ladinos te vergelijken: de Garif „act rather awkwardly in the bush" (!).

Veelwijverij bestaat nog wel, maar toch komt het zelden voor dat een man meer dan eene vrouw in hetzelfde dorp er op nahoudt.

„A modification" van de couvade komt bij de Garif nog voor [Schr. zegt evenwel niet, waarin die wijziging bestaat].

De in de Midden-Amerikaansche republieken wonende Garif zijn in naam katholiek; die in Britsch Honduras meestal protestant. In werkelijkheid „they still practice many superstitious rites of their forefathers." Hetgeen Conzemius daarvan weet mede te deelen, komt in 't kort op het volgende neer.

Het geloof in *obia* zou uit Britsch Honduras zijn ingevoerd, waar verscheidene befaamde „*obia* men" wonen. De Garif zijn door de Ladinos gevreesd als toovenaars en giftmengers. Zeker wit poeder, dat door een ouden Neger in Belize wordt verkocht, dient zoowel als bekoringsmiddel om liefde te verwerven als om wilde dieren te temmen.

Om „certain lingering diseases" te genezen, gaat men op de volgende wijze te werk. Men plaatst den voet van den lijder tegen den stam van een *gumbolimbo*boom (*Bursera gummifera* L.) en maakt een insnijding in den bast om den voet heen. Vervolgens verwijdert men het stuk uitgesneden bast, zoodat de omtrek of het indruksel van den voet op den boomstam blijft. Indien nu de zieke overigens den raad van den medicijnman volgt, zal hij genezen zijn wanneer de van bast ontdane plek weer is dicht gegroeid.

De *búye* of *dugumaster* (*piai* in Guyana) staat bij de

Garif in groot aanzien, daar hij ziekten geneest waarvoor gewone middelen niet baten. Hij is bovendien de middelaar tusschen de levenden en de geesten der afgestorvenen (*gúbida*). Wanneer een *buye* sterft, gaat zijn geest over op een ander, dien hij als zijn opvolger heeft bestemd. Dit wordt den *buye* in een visioen geopenbaard door de *gúbida*. De aangewezen opvolger kan niet weigeren op straffe des doods. Hij moet zich voor zijn nieuw ambt voorbereiden door waken, vasten, sexueele onthouding enz. Ziekten en ongelukken worden door den *máfya* (boozen geest, demon) veroorzaakt. Slechts de *gúbida*, door tusschenkomst van den *búye*, kunnen raad geven en hulp verleenen, maar niet voor niets. De *gúbida* eischen dikwijls offers, bestaande uit hunne geliefkoosde spijzen en dranken. Deze offeranden worden geplaatst op een laag tafeltje met vier pooten, vervaardigd uit „plaited leaves or the midrib of *bijagua* leaves".

Dit tafeltje dient uitsluitend voor dit gebruik. De offers blijven een geheelen dag uitgestald in het vertrek naast dat van den zieke en daarna in zee geworpen. Men veronderstelt dat in dien tijd de *gúbida* de essence van de offeranden hebben genoten.

Wanneer er echter in den ziektetoestand geen verbetering komt, kan de toorn der *gúbida* slechts worden bezworen door een *dögö* [1]) of *dugu*, een feest dat gedurende drie dagen en drie nachten bijna onafgebroken moet worden gevierd. De Ladinos noemen het *baile mafya* (duivelsdans). Vroeger was *dugu* door de regeering van Honduras verboden, maar de Garif hielden het feest toch in 't geheim in dorpen, waar geen Ladinos woonden of wel wisten het zóó te maskeeren, dat een oningewijde er niets van bemerkte. Later werd vergunning tot *dugu* verleend tegen betaling van 50—200 *pesos* zilver, al naar de gemeente.

De *dugu* heeft plaats in een speciaal daarvoor opgericht huis (*lúban dögu* of *gayúnari*). Enorme hoeveelheden voedsel, waaronder het vleesch van varkens, hoornvee

---

[1]) Ö als de Duitsche korte *ö*, *oe*; het Fransche *eu*.

en kippen, worden daarbij verorberd; en dan natuurlijk de noodige dranken, niet alleen *hiyú*, maar ook rum en whisky. Conzemius woonde in December 1920 zoo'n feest bij te Limon, een groote nederzetting van Garif. Het gold de genezing van een jongeling, die geheel verlamd was. C. zag hem drie weken later, in zoover hersteld dat hij op krukken gaan kon. Ik zal het relaas van C. hier niet woordelijk naschrijven, maar naast een resumé er van meen ik vooral te moeten wijzen op een paar opvallende dingen, waarvan de Garif onzen toeschouwer geen verklaring konden of wilden geven.

In het midden van het huis, dat uit een enkel vertrek bestond, bevond zich „what appeared to be" een kleine aardhoop (*lanigi* (hart van) *dögú*), waarover een kleine mat (*lídan*) gespreid was. Daarover heen waren ettelijke groote potten *hiyú* geplaatst en iedere mannelijke gast voegde er een flesch sterken drank bij. De dansers, mannen en vrouwen, allen het gelaat besmeerd met rood (*arnotto, Bixa orellana*) of met lampzwart, ieder met een kip in de hand, vormden verscheidene kringen, die in verschillende richtingen om den aardhoop heendraaiden. De dansers bewogen zich daarbij niet hand aan hand, maar bootsten den gang van wilde dieren na en „performed all kinds of grotesque movements". Onder den invloed van sterken drank werden die „rather immoral and very shocking to a stranger".

Na de pauze van den laatsten of derden feestavond nam een der vrouwelijke bloedverwanten van den zieke een grooten rooden doek, die zij om zich heen wond „and went through a series of grotesque movements and convulsions of the body".

Wat was de beteekenis van dien aardhoop?

Een oude man vertelde aan Conzemius, dat de stemmen der afgestorvenen, alléén hoorbaar voor den *búye*, daaruit opgaan. Verder werd hem gezegd, dat de Caraïben oudtijds een kind bij het *dögú*-feest offerden, wiens hart dan in het danshuis begraven werd (wellicht ter plaatse van den aardhoop?). Het is zeker opvallend, dat tijdens de door C. bijgewoonde *dögú* in een nabijzijnd huis, „whe-

re the men sat part of the time", een geheel naakt, met *arnotto* besmeerd knaapje van ongeveer vier jaar zich ophield. Hij werd „treated somewhat like an idol, ***hiyú*** was offered continually to him, and he remained totally drunk during the whole festival." Het knaapje stierf eenige dagen na het feest. Niet ten onrechte doet C. opmerken, dat dit misschien het kind was „whose heart was supposed to be buried in the center of the house, and that, human sacrifice not being permitted any longer, they placed a mat above the burial place, so that the ***má-fya*** or the *gúbida* should not be able to find out that there was nothing contained therein."

De muziekinstrumenten der Garif bestaan uit trommen, hoornen van schelp, rammelaars van kalebasschaal, rieten en beenen fluiten en guitaren. Het voornaamste instrument is de handtrom (*garáwung*), cylindrisch van vorm (30—50 × 50—75 c.M.), uit een enkel stuk mahonie- of cederhout, waarover een stuk herteleder gespannen is.

De Garifa zingen zelden of nooit, ofschoon zij belust zijn op dansen, waaronder ook moderne, „in some of the more up-to-date-settlements". Een hunner geliefkoosde dansen is de *gújai*, waaraan zoowel vrouwen als mannen deelnemen. Hij gelijkt eenigszins op een contradans en wordt hier ook „John Canoe dance" geheeten. Men zegt dat deze dans werd ingevoerd door Negers van Haïti, die vroeger een kleine nederzetting bij Trujillo hadden. Verder worden de Christelijke feestdagen gevierd, op de gewone wijze van gekerstende Indianen, waarbij veel uit den ouden „heidentijd" te voorschijn komt.

Zooals men ziet, de voorgaande mededeelingen van Conzemius gaan niet heel diep. Maar zooals ik in den aanvang reeds zeide, er staat bij mijn weten weinig omtrent de zwarte Caraïben geboekt en elke betrouwbare bijdrage hoe bescheiden ook, is daarom welkom. Men krijgt uit C.'s aanteekeningen den indruk van een bastaardras en -volk, waarin physisch zoowel als ethnographisch het Negerelement sterk overheerscht. Maar het zou waar-

schijnlijk wel de moeite waard zijn, wanneer een goed geschoold onderzoeker eens nauwkeurig wilde nagaan, welke relicten — Afrikaansche en Indiaansche — onder de huidige Garífuna nog te vinden zijn. Ook van spinverhalen vermeldt Conzemius niets, hoewel het bestaan er van onder deze Neger-Indianen mij hoogst waarschijnlijk voorkomt. Voor den toekomstigen onderzoeker voorwaar geen lichte taak, die veel tijd en geduld zal vereischen, en dat in een moordend klimaat. Tot welke belangrijke resultaten men komt, zelfs al zijn deze uitsluitend op ethnographica gebaseerd, bewijst b.v. het geschrift van Lindblom *Afrikanische Relikte und Indianische Entlehnungen in der Kultur der Busch-Neger Surinams* [1]).

T. K.

---

[1]) Vergel. Tijdschr. K. Ned. Aardrijksk. Gen., jaarg., 1924, p. 667.

DE WEST-INDISCHE AFDEELING OP DE ARNHEMSCHE TENTOONSTELLING

DOOR

JOH. F. SNELLEMAN

„Geen enkele bezoeker zal teleurgesteld het terrein verlaten". Zoo spreekt de voorzitter der afdeeling Arnhem van Oost en West, die waarschijnlijk niet heeft gezien de tentoonstelling van Mei tot October 1883 te Amsterdam gehouden. Zij was een Belgische onderneming, internationaal, omvatte de koloniën en buiten Europa gelegen bezittingen der mogendheden. Zoo iets herhaalt men niet. Zij heeft nagelaten, althans bij enkele ouden van dagen, de herinnering aan de Koloniale afdeeling, den botanischen tuin, de Indische kampong; daarenboven bezitten we nog steeds den catalogus der afdeeling Nederlandsche koloniën, een merkwaardig boek, dat, na een halve eeuw nog altijd a book of reference is, 830 bladzijden, met geen enkele advertentie. De vergelijking met den „Officieele catalogus" van Arnhem in 1928 leert ons iets: hoe we in deze vijftig jaar zijn gevorderd; want dit officieele boek vermeldt ook de prijzen der „meer uitgebreide rijsttafels", leert ons vanwaar het bier kwam, somt de „attracties" op en vergeet de gamelan te noemen, maar deze was dan ook alleen het zwijgen waard. Het boekje is — om een zacht woord te gebruiken — niet veel zaaks.

Nu de Arnhemsche tentoonstelling is afgeloopen kan ik gerust erover schrijven, maar het is een kwaad ding, dat de Amsterdamsche van '83 niet uit mijn gedachten wil; de namen van Veth, Bosscher en Pels zijn blijven hangen, terwijl ik mij namen uit de vorige week niet meer herinner. Ihr naht euch wieder, schwankende Ge-

stalten, al de inlanders uit Oost en West die van over zee waren gekomen, de zestien gamelan-spelers, de ronggengs, de weefsters, timmerlui, paarden- en karbouwenjongens, de West-Indiërs, 14 Indianen en 13 Negers die Roland Bonaparte mat, beschreef en afbeeldde. Den koeli-mandoer der Sumatra-Expeditie, Si Mail, galar Soetan Maharadja, heb ik daar teruggezien en zijn vrouw Emod. Over Daniël Veth, den zoon, en zijn Indische kampong schreef ik in Eigen Haard van 1885.

Er is banja over de Arnhemsche tentoonstelling geschreven, maar ik las niets daarvan; den „zeetuin" had ik hooren roemen.... wonderlijker toestel heb ik nooit aanschouwd: al die heen en weer schommelende visschen en andere gedierten waren rechtaf vermakelijk, en het samenscholen van zooveel individuen zou overal polizeiwidrig zijn. De eigenaar schrijft, dat hij veel moeite er aan heeft besteed, en dat hij met zijn inrichting hierheen is gekomen „gehoor gevende aan den oproep om den band tusschen Nederland en Indonesië te versterken". Dien band raken we vooreerst niet kwijt; hier is hij al heel potsierlijk aangebracht, en of het publiek iets heeft bemerkt van deze versterking, betwijfel ik; het was in de zeetuintent den 14den Juli hinderlijk heet. Verveeld en vermoeid slenterden de bezoekers langs vele onbegrepen dingen, uitgestald binnenshuis en langs de paden met onbehoorlijk grof grint, alleen voor bergschoenen geschikt. Er was een aardig Bataksch huis waarvan de dakversiering viel te waardeeren. Aan den buitenkant tegen een der ramen stond een ladder en een meisje kroop naar boven. „Mien, wat zie je?" riep iemand beneden. „Net onze hooizolder". Ik houd van hooizolders, vanwaar je dikwijls een mooi uitzicht hebt over het wijde veld met wachtende oppers; en ik benijdde dit hooikind. Van haar slag waren er velen; het heele ommeland van Arnhem was op de tentoonstelling en van verder; kennissen uit Bunschoten en Spakenburg zag ik er, uit mijn Baarnschen tijd.

Hebben zulke tentoonstellingen, met den nadruk op zulke, nog nut nu de inrichting onzer musea allengs meer opvoedend wordt? Er is reden voor grooten twijfel vol-

gens velen. Wat hebben deze menschen, teruggekomen aan de Zuiderzee, op de Veluwe en in de Betuwe ervan oververteld? Ze zijn een dagje uit geweest, met een auto-bus, zagen velerlei rariteiten en genoten van de attracties, die in onzen tijd „vanzelfsprekend" blijken wanneer er iets, wat ook, is te doen. Een onding is zulk een tentoonstelling: aan den eenen kant de materieele en de geestelijke kultuur van bruine en zwarte broeders, aan den anderen de kermis: want anders komt er niemand. Er was een schoone gelegenheid dit eens te overdenken onder de hooge beuken van Zypendaal, waar het publiek zich voedde en papieren rondstrooide toen het voedsel op was.

Zypendaal afstaan voor een tentoonstelling als deze was een wandaad. De eigenaar van de buitenplaats en de beheerders der tentoonstelling staan niet op een goeden voet met de natuur. Hoe is 't mogelijk dat iemand toestaat rood, geel en blauw geverfde eet- en drinkgelegenheden op te slaan onder déze boomen? Overal de kakelbonte barakken, met schreeuwende kleuren besmeerde planken, naar den smaak van heden. Het fijne is er uit; ook uit de menschen; eerst uit de menschen, toen volgde de rest vanzelf.

„Telkens," zoo lezen we, „moesten nieuwe gebouwen worden toegevoegd en daarmee samenhangende problemen worden opgelost". Zeer modern deze taal; en het nieuwe gebouw, waaraan een nieuw probleem hing werd aan zijn voorgangers gelijk, smakeloos van ornament, dat gruwelijk vloekt tegen vorm en kleur van het geboomte. Het beste is verder erover te zwijgen; de zaak is afgeloopen en vooreerst zullen we wel verschoond blijven van een herhaling. Mocht er voor geld en goede woorden nog een exemplaar zijn te krijgen van den catalogus, dan moet de lezer, die zoo gelukkig is, het slot lezen van de drie bladzijden over het Europeesch café-restaurant, cabaret, lunchroom met waranda en consumptie, 1000 stoelen en tafels, dansvloer en risten van attracties; ook over de lokaliteit die des avonds beschikbaar is voor besloten partijen, „desgewenscht met bijlevering van muziek en artis-

ten" alles om „— laten wij het kort zeggen — den Nederlanders meer dan tot nu toe het geval is, kennis bij te brengen omtrent Nederlandsch-Indië en hare(!) bewoners". Want dit was, volgens de korte historie waarvan in den aanvang wordt verteld, de bedoeling der tentoonstelling.

De eerste kamer van het huis Zypendaal die men binnentreedt is mooi, mist echter alles wat tot bovengenoemde kennis kon leiden. Weefsels van voorname faktuur, snijwerk van goed allooi, maar naamloos alles. Heeft men gemeend, dat toch niemand weet waar Soemba ligt, wat „mandou's" zijn en waar de „Dajakkers" wonen? Eenigszins benauwd van hart ben ik toen naar de West-Indische afdeeling gegaan: zij maakte op dezen helderen dag een prettigen indruk. Te loven valt, dat de Commissie voor de West-Indische afdeeling een boekje met „Algemeene bijzonderheden aangaande Suriname en zijne bedrijven en industrieën" heeft doen verschijnen, dat inlichtingen verschaft omtrent het klimaat, de gesteldheid en ligging van het land, den landbouw, grooten en kleinen, mede omtrent goud en hout. Dit maakt een overzicht van het tentoongestelde iets gemakkelijker.

Eenige dingen waren er die dadelijk moeten worden genoemd; de catalogus specificeert niet, zegt alleen „een groote verzameling Boschnegers-kunstvoorwerpen en lijfsieraden", zoomede „een gelijke verzameling Indiaansche voorwerpen". In de eerste plaats behooren te worden vermeld de houten poppen, ruw gesneden beeldjes, in te deelen bij de voorwerpen die de rubriek onstoffelijke kultuur der Boschnegers helpen opluisteren. In mijn aanteekeningen vind ik „blijkbaar niet voor deze gelegenheid gemaakt." De Boschnegers besmeren deze „afgodsbeeldjes", zooals de generieke naam is voor alle houten beeldjes, met een witte leem die pimba heet, besmeren bij ritueele plechtigheden alles daarmede, ook zichzelf. Een klein getimmerte, dat men, goed gezind, een huisje zou kunnen noemen, wellicht een offerplaats, is eveneens met pimba bestreken. Een interessant hoekje. Nog altijd ontbreekt een goed boek over de Boschnegers, waarin de li-

teratuur is verwerkt, herzien ten slotte in hun land, in hun midden.

In de tweede plaats: er was een speelbord of speelbak met het opschrift Agi Pau, boschnegerspel; vanwaar deze naam? De gebruikelijke is awari-spel en, zooals men weet, wordt 't met pitjes gespeeld, met steentjes of schelpjes; hier lagen er weesboontjes, een zeer groote soort, rood met een zwart vlekje; den naam awari ontleent het spel aan de loodkleurige pitten (awari-siri en ook nickerie geheeten, omdat ze daar overvloedig voorkomen) van Caesalpinia Bonducella. De weesboontjes zijn de (vergiftige) zaden van Abrus precatorius. Zulke groote als deze Arnhemsche zag ik nooit. Er is veel literatuur over dit spel, dat allerwege in de wereld wordt gespeeld. Afdoende is te raadplegen Stuart Culin „Mançala, the national game of Africa" in de Smithsonian Report van 1894, blz. 597; beknopter is het bericht in het jaarverslag 1907 van het Rotterdamsch Museum, waar een zeer mooi Javaansch en drie Afrikaansche exemplaren zijn afgebeeld. Schmeltz, Ethnograph. musea, geeft (bl. 24) afbeeldingen van speelborden van Java, van Suriname, van Z.W.-Afrika en van Liberia.

Dan, in de derde plaats, de kwakwa-bank. Een kwakwa — men raadt het reeds — is een eend; maar het verband tusschen deze bank en den vogel ontgaat mij. Tenzij de vogels die op het Artis-exemplaar prijken eenden zijn. Pleyte heeft daarover geschreven in Globus van 1896, dl. 69 bl. 370, en deze kwakwa-bank is afkomstig van J. A. da Silva die haar kocht van een ouden Boschneger. Volgens het Globus-artikel zou de bank worden gebruikt bij den nachtelijken dans die doe heet (W. I. Encycl. 261), maar ook deze kant van het leven der Boschnegers is nog geenszins helder. De nabootsingen van vogels en de kaarsen doen vermoeden, dat de kwakwa-bank het produkt is eener kruising van heidensche en Christelijke opvattingen en gebruiken.

Van de levende have is spoedig verteld: twee kotomisies vlochten er hoeden en hadden veel bekijks; zij heeten, volgens den catalogus, Carolina von Liebenherr en

Petronella la Par. Zij maken ook dameshoeden in den tegenwoordigen capsule-vorm, en aardig is een tableau met de te onderscheiden soorten roosjes die het begin der historie zijn, nl. het middelpunt van den bol, waarmede het vlechten aanvangt. Op een prentbriefkaart van het fotobureau Meyrink te Arnhem kan men de meisjes aan het werk zien. Monsters van het vlechtstroo, Carludovica (niet Caludovica) waren aanwezig. Ook veel bekijks hadden de kotomisies (koto = rok, misi = juffrouw) in popvorm.... men moet het artikel Kleederdracht eens lezen in de Encyclopaedie. Afzonderlijk liggen de katoentjes waarmede ze het hoofd sieren, hoofddoeken dus, taihédé, afgrijselijke patronen, maar indien „ze" deze allemaal dragen ginds, dan gaat de invoer ongehinderd voort. Bij Joest zijn de kotomisies in al haar breedte afgebeeld, en ook de uitgepakte. Boeken waren er ook „een partij belangrijke periodieken" en kaarten, zoodat iedereen omtrent de ligging van Suriname en van Curaçao, en hun natuurlijke gesteldheid zich kon op de hoogte stellen. Vergeten we niet de vele foto's.... ziehier de Herderstraat in Willemstad, een der merkwaardigste steden van West-Indië, doende denken aan oud-Amsterdam, aan Stavoren, Vlissingen, Broek in Waterland, Marken, in 't kort a spotless town. Wie erheen wil kan een hut uitzoeken op een model van de Stuyvesant. Er was nog een plek waar de bezoekers drongen, de plek waar het goud was te zien, Surinaamsch goud, dat de Surinamers weggaven, hoewel het land, naar men zegt, kapitaal noodig heeft. En een andere: de collectie kolibri's, vogels in zakformaat; en weder een andere de glanzende, veelkleurige vlinders in letterlijken zin een schitterende verzameling lepidoptera van tropisch Amerika, met fulpen wieken, zooals de dichters zingen.

Het herbarium trok niet sterk, meer het hout, de monsters van onnoembare soorten, stukken verschillende van kleur en gewicht, en de meubels die men ervan maakt, niet te tillen, tegen alles bestand, zelfs tegen den paalworm. Kleine voorwerpen van hout, doosjes, kandelaars, eierdopjes, een guitaar, toonden dat Surinaamsch hout

ook voor licht werk geschikt is. De aandachtige toeschouwer wandelt langs een bonte rei, want men kan niet alle rubrieken afzonderlijk plaatsen op de tafels en langs de wanden; er waren produkten van velerlei aard, eet- en drinkbare, struis-eieren en veeren uit het park Albertina op Curaçao, waarover Dr. Th. Lens heeft geschreven in dit tijdschrift (1e jaargang, 2e deel). Daar hing zoowaar aan een paal een vrucht van de Lodoïcea Seychellarum, coco de mer van Praslin, een der Seychellen; men kent het verhaal: dat de noten soms aanspoelden op de Malediven en de W.-kust van Indië en werden aangezien voor zee-noten. Chun in zijn Diepten der wereldzee, ook in de bewerking van Buekers, geeft vele afbeeldingen van de palmen en de noten. Zijn er nog jongens die dit mooie boek niet hebben gelezen?

Maar wat deed deze vrucht hier? Spoelde zij aan op de noordkust van Zuid-Amerika, dan had zij een avontuurlijke reis achter den rug (zie de wereldkaart).

Over bauxiet en aluminium valt niets meer te zeggen; alles lag hier uitgestald, van het ruwe erts tot de schuitjes metaal; alleen het aluminium pannetje ontbrak. Postzegels en modellen van kerken — ik zei toch dat er aan afwisseling geen gebrek was? Curaçao kwam goed voor den dag, het brengt geen goud voort, maar raffineert petroleum; en lichtbeelden van dit bedrijf op het schiereiland Asiento gaven eenig idee van zijn voorspoedigen groei. In kalme rust staat daarbij het model van een „buitenwoning", met groene luiken, onder- en bovendeur, put met windas, alles bestemd om den trek naar het buiten wonen op te wekken; en deze put, welk een weelde wanneer het water langs de straten wordt verkocht per blik.

Van de Boschnegers was er verscheidenheid van gereedschap, en van voorwerpen van dagelijksch gebruik, voor een deel in verkleinde exemplaren, borden, pagaaien, banken, kammen, alles met snijwerk versierd, ook kalebassen; zoowel van hen als van de Indianen stonden er modellen van huizen.... wie herinnert zich nog de West-Indische tentoonstelling te Haarlem in 1899, de tentoon-

stelling van Van Eeden? Men zal mij verwijten dat ik altijd antikwiteiten aandraag; dat is een voorrecht des ouderdoms. Hoe goed wist Van Eeden zijn mannetjes te kiezen; zie den catalogus, het wetenschappelijk boek eener tentoonstelling die het „lollige" miste dat thans een conditio sine qua non is. Wat haar aantrekkelijk maakte dat was West-Indië.

Een kleine verzameling pijlen van de Indianen gaf de Arnhemsche te zien, en hun veerentooi, alles tentoongesteld tegen den wand, zooals naar ouden trant, een gewezen majoor van zijn klewangs een panoplie maakt. En „dansklappers", een nieuw woord voor de doorgehakte vruchtschalen van Thevetia neriiflora, waarvan de Bovenlandsche Indianen snoeren rond de enkels binden. In mijn aanteekeningen loopen Indianen en Boschnegers door elkander; waarschijnlijk deden zij insgelijks te Arnhem; op het snijwerk der Boschnegers volgden een groote pot van Indiaansch aardewerk, en kleinere voorwerpen van hetzelfde materiaal; zoomede steenen bijlen uit de dagen van olim, toen de Indianen nog niet de ontaarde nakomelingen waren van talrijke en machtige stammen. Een merkwaardig voorwerp is de houten rolronde mal waarop de Indianen hun kuitbanden haken .... er heerscht in de namen der technieken groote verwarring; haken, knoopen, weven haspelt men door elkaar; onderzoek is noodig, ook naar het geslacht der menschen die weven.

Kunstig handwerk van Curaçao lag er op de tafel, zuiver van patroon en van onnavolgbare fijnheid; kantwerk van Saba trok der vrouwen aandacht.

Over de tentoonstelling als geheel schrijf ik niet want ik zag maar zeer kleine deelen ervan. Alleen de West-Indische afdeeling heb ik goed bekeken en er veel belangrijks gevonden, wat, naar ik hoop, uit het voorafgaande blijkt.

NETTELBECKS PLANNEN

DOOR

G. J. STAAL

In mijne bespreking van Joachim Nettelbecks „wundersame Lebensgeschichte" in de aflevering van Juli-Augustus, onder den titel „Uit den slaventijd", maakte ik melding van de plannen tot vestiging van landbouwondernemingen in Suriname, welke Nettelbeck anderhalve eeuw geleden aanbood aan de Pruisische Regeering. Tot mijn spijt ben ik niet in de gelegenheid geweest van die plannen zelve kennis te nemen; ik moet mij dus bepalen tot het overbrengen van hetgeen Nettelbeck in zijn boek over de strekking ervan mededeelt. Toen hij in 1773 met zijn slavenschip de Kormantin (Corantijn) was binnengeloopen, werd Nettelbeck getroffen door den aanblik van de uitgestrekte, ongemeen vruchtbare landouwen, die hij, geheel verlaten, onontgonnen, rondom hem waarnam. Dat gezicht wekte de gedachte in hem op, dat de Koning van Pruisen daar eene nederzetting moest vestigen voor de teelt van suiker en koffie en andere tropische gewassen. Later werkte hij die gedachte uit in een geschrift, dat hij toezond aan Frederik den Grooten. Het werd niet beantwoord, doch Nettelbeck gaf zijn denkbeeld niet prijs. Hij verbond er een ander plan aan, de gelijktijdige stichting van een vestiging aan de kust van Guinea in Afrika, om van daaruit de ontginningen in Suriname te voorzien van slaven, en aldus aangevuld overhandigde hij zijn schema aan Frederik Willem, den opvolger van den grooten Frederik, op zijn doortocht door Pommeren naar de kroning te Koningsbergen.

De Koning liet hem antwoorden, dat Zijne Majesteit voor eigen rekening niet op de plannen kon ingaan, maar

Nettelbecks schema had doorgezonden aan een handelslichaam, de Seehandlungs Sozietät, en aan die corporatie had overgelaten te beslissen of zij het raadzaam oordeelde er gevolg aan te geven. Eenigen tijd daarna ontving hij bericht van een ambtelijk domein-college in Köslin, dat, aangezien de Koning geen termen had gevonden op zijn voorstellen te reflecteeren, ook dat College zich niet met het „weit aussehende Handelsprojekt'' kon inlaten.

Jaren gingen voorbij. Nettelbeck ontdekte intusschen, dat zich Engelschen aan de Corantijn hadden gevestigd en vond daarin aanleiding om in 1814 ten derden male eene poging te doen om zijn lievelingsplan te verwerkelijken. Weder wendde hij zich tot zijne Regeering met een adres, waarvan hij den inhoud omstandig in zijn boek heeft overgenomen. Hij begint daarin met de ontboezeming, dat reeds lange tijden in zijn hart een wensch voor Koning en Vaderland brandende is gebleven en de Voorzienigheid den tijd en de gelegenheid heeft doen komen om dien wensch te vervullen; en gaat dan voort met een getuigenis van zijne verzekerdheid dat, wat men ook van hem denken moge, ja, hoe men hem moge uitlachen misschien, God weet, dat hij het goed meent, van ganscher harte.

Nettelbeck hield in zijn adres een politiek-economisch betoog van de eerste klasse, waarmede hij bewijst, dat door het stoere hoofd van den slavenschipper nog wel eens wat anders gevaren was dan de ruige zeewind en het donkere bepeinzen van den voordeeligsten ruil van drank en kruit tegen slaven en slavinnen.

Frankrijk — aldus berekende Nettelbeck — was aan Pruisen meer schuldig dan het ooit zou kunnen betalen. Zou er dan niet een geschikte „Ersatz'' (het woord is van hem) te vinden zijn in dezen vorm dat het bij den komenden vrede, waarvan hij hoopte dat zijn land en de verbondenen de voorwaarden zouden dicteeren, met goedkeuring van Engeland een reeds in ontginning gebrachte kolonie in Zuid Amerika aan Pruisen afstond? Bijvoorbeeld Cayenne of een prospereerend eiland der Antillen, Grenada of Dominica? Als dat gebeurde, zou Pruisen

zijne koloniale producten, waaraan het behoefte had gekregen en waarvoor het nu groote sommen gelds het land moest laten uitvloeien, op eigen koloniaal gebied kunnen verwerven tegen ruil van de, onder nationale vlag en wimpel derwaarts verscheepte voortbrengselen van het land zelf. Denemarken en Zweden waren immers veel minder productief en hadden er toch profijt bij, hunne West-Indische bezittingen, St. Thomas en St. Barthelemy vast te houden. Nettelbeck meende, dat het kapitaal gemakkelijk te verkrijgen zou zijn; de kapitalisten zouden ongetwijfeld gaarne hunne fondsen beleggen in den kolonialen handel en het koloniaal bedrijf, waarvan de financiering geheel binnenslands zou kunnen blijven. Hij vestigde er de aandacht op, dat het in Pruisen niet ontbrak aan goed geschoolde zeelui, waartoe hij zelf, voor zijn „gering aandeel", dertig jaren had medegewerkt met zijn stuurmansschool, die verscheidene „tüchtige" zeevaarders had afgeleverd, wel in staat de verre wateren te bekruisen.

Nederig verontschuldigt Nettelbeck zich, dat hij zich verstout had ik de werkplaats zijner gedachten het onvolkomen beeld zijner plannen te formeeren. „Tijden en gelegenheden mogen bewijzen, dat zij door wijzeren en machthebbenden levendiger uit te beelden zijn. Mijnerzijds schrijf en oordeel ik slechts als de oude zeeman, die in zijn jonge jaren, en andermaal in een later tijdperk van zijn leven, van omstreeks 1770 af, in dienst van Holland en van anderen geruimen tijd de Amerikaansche kusten en wateren in alle richtingen bevoer."

Hoe zeer de zaak Nettelbeck ter harte ging, zegt het slot van zijn adres:

„Nu ben ik 76 jaar oud, maar als het mocht zijn, dat mijne voorstellen eenig gevolg hebben, dan zou ik als een gunst willen afbidden zelf het eerste Pruisische schip er heen te mogen brengen."

Het gaf allemaal niets. De Pruisische Regeering keerde zich van de plannen af, uit overweging dat Pruisen in beginsel geen koloniën in andere werelddeelen wilde hebben, want hoe voordeelig die ook mochten zijn door de

uitwisseling van de eigen landsproducten met de waren der koloniën, het koloniaal bezit zou Pruisen maar afhankelijk maken van de andere machten ter zee.

Nettelbeck stierf in 1824. Zooals in „Uit den slaventijd" werd medegedeeld, beleefde hij nog het verbod tegen den slavenhandel en sprak hij er zijn blijdschap over uit. Aan het eind van zijn boek houdt de slavernij, maar een andere, hem nog even bezig in zijne verzuchting: „Wanneer zal bij ons de ernstige wil ontwaken het schandelijk bedrijf der Afrikaansche roofstaten uit te roeien, opdat den vreedzamen schipper, die de Zuid-Europeesche zeeën met angst en beven bevaart, geen slavenketenen meer bedreigen?"

De „vreedzame schipper", die slaven haalde van Afrika's Westkust, en niet beefde, was blijkbaar uit de geheugenis!

KAARTBESPREKING

Overzichtskaart van Suriname, samengesteld door F. E. SPIRLET, oud-hoofd van den opnemingsdienst van Suriname. Schaal 1 : 800.000. 1927. Lith. N.V. J. Smulders & Co., 's-Gravenhage.

In 1899 verscheen de Kaart van Suriname 1 : 500.000 door W. L. Loth, Gouvernements-Landmeter in Suriname. Toen ter tijde was een groot deel van het land nog onbekend gebied (zie ook het kaartje bij het artikel van F. W. van Eeden, „Een verwaarloosd Erfdeel", Indische Mercuur 18 Jan. 1896 en Bulletin XII van het Koloniaal Museum). Kort daarop is door particulier initiatief met medewerking der Regeering eene stelselmatige exploratie van het binnenland aangevangen en toen dit onderzoek voorloopig was afgesloten, verscheen in 1913 de Overzichtskaart van Suriname, 1 : 800.000, samengesteld door den Chef der Opnemingsbrigade van Suriname (F. E. Spirlet).

De thans te bespreken kaart is van de laatstgenoemde eene verbeterde nieuwe uitgave.

In het benedenland zijn nogal wat nieuwe plaatsnamen toegevoegd, en we vinden er den nieuwen weg tusschen Moengo Tapoe aan de Coermotibo en Albina aan de Marowyne. Van de recente opnemingen der riviermonden (Ned. zeekaarten nos. 218, 215 en 222) is slechts die der Suriname-rivier reeds gebruikt.

In het bovenland zijn de uitkomsten der expeditie Stahel verwerkt: de namen der dorpen aan de boven-Suriname, het Wilhelmina-gebergte, en de Koetari en Aramatau (bronriviertjes van de Corantijn) getuigen hiervan. De gegevens van de Amerikaansche expeditie onder Farabee die in 1913 (of 1914) over de waterscheiding in het Zuiden, aan de Koetari kwam en verder de rivier afzakte, waren wellicht niet nauwkeurig genoeg? In ieder geval, zijn ze niet in de kaart verwerkt.

Drukfouten: Kaaimanstone (aan de Coppename), moet zijn Kaaimanston; Lama R. moet zijn Lawa R.

De volgende opmerkingen betreffen dat gedeelte der kaart hetwelk overeenkomt met de uitgave 1913:

Velen zijn van oordeel, dat in het Zuiden de Nieuwe Rivier onze Westgrens, de Marowyne-kreek onze Oostgrens is. Waarom is nu de eerste wel geteekend (naar de Engelsche kaart) en de tweede (die voorkomt op de Fransche kaart) niet?

Naar het schijnt is voor het Lawa-gebied en aangrenzende streken geen gebruik gemaakt van het karteeringswerk der Mijnexploratie (zie hiervoor het Verslag van het onderzoek naar goud in het Lawa-gebied, met kaarten, Supplement van het Koloniaal Verslag 1907). En is het inderdaad zoo, dat nog steeds geen enkel hoogtecijfer bij het Nassau-gebergte kan worden aangegeven?

De bergrug waarop de Nieuwe Rivier en Koetari ontspringen, is gefantaseerd. De vele kleine bochtjes van de grenslijn in het Zuidwesten wekken den indruk dat de grens daar nauwkeurig is vastgesteld — wat echter geenszins het geval is. De naam Acarai gebergte heeft geen recht van bestaan (zie Encyclopedie van Nederlandsch West-Indië, artikel Akarai-gebergte).

Van bevoegde zijde is mij medegedeeld, dat de teekening van bergruggen in den omtrek van het Käyser-gebergte niet alleen gefantaseerd is, maar vrij zeker in strijd is met de werkelijkheid.

Mogen deze opmerkingen ertoe bijdragen, dat een volgende uitgave van deze net uitgevoerde en bruikbare kaart nog weer iets beter wordt.

C. H. DE GOEJE

DE CURAÇAOSCHE BEGROOTING VOOR 1929
(Over den politieken toestand van Curaçao)

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

De schrijver der jaarlijksche beschouwingen over de Curaçaosche begrootingen aan de hand der mondelinge en schriftelijke gedachtenwisselingen, ginds en hier, ziet zijn taak ditmaal geheel van aard veranderd.

Wat toch is er gebeurd? De Koloniale Raad wist reeds voor 1928 een sluitende begrooting te maken, maar toen gelukte dit slechts door van de ontworpen begrooting af te voeren verschillende posten, waarvan de Koloniale Raad de doelmatigheid niet bestreed, maar die hij onvoldoende toegelicht achtte en uitgesteld wilde zien tot nader uitgewerkte aanvullende begrootingen. Toen deed zich voor het zeldzame geval van art. 104, 2e Rr., dat de begrooting, zooals die door den Kolonialen Raad was aangenomen, door de Kroon niet werd goedgekeurd en om die reden, niettegenstaande een rijksbijdrage niet gevraagd werd, door de wet moest worden vastgesteld. Het is mij niet bekend, dat dit geval reeds eerder zich heeft voorgedaan. Dat het nú, voor 1929, weer zoo gaan zou, was niet waarschijnlijk. Het bestuur is ditmaal zelf met een sluitend ontwerp gekomen, en behoudens enkele amendementen, door het bestuur overgenomen, heeft de Raad zich vereenigd met het voorgestelde. Er is dus, althans formeel, overeenstemming tusschen bestuur en Raad, en reeds uit de verheuging, waarmee de Minister hiervan mededeeling deed in de Eerste Kamer, mocht men afleiden, dat de Kroon zich vereenigen zou met de voorloopig vastgestelde begrooting, die daardoor als definitieve zou komen te gelden, welke verwachting daarna

door het uitblijven van de indiening van een ontwerp Curaçaosche begrooting bij de Tweede Kamer werkelijkheid is geworden.

De Staten-Generaal zullen dus niet in deze begrooting gekend worden. En men mag verwachten, dat in het vervolg met alle kracht in dezelfde richting zal gewerkt worden. Slaagt men erin, bij voortduring de begrootingen sluitend te maken zonder bijdrage uit 's Rijks schatkist —, en de factoren zijn gunstig genoeg om gegronde hoop te geven, dat dit geschieden zal — dan zijn voor afzienbaren tijd de Staten-Generaal uitgesloten van de deelneming aan de jaarlijksche wapenschouwing, en zullen zij de gelegenheid missen hun stem, hun beslissende stem, te doen hooren ten aanzien van de levensbelangen van Curaçao.

Deze omstandigheid lijkt mij gewichtig genoeg om van een nieuwen politieken toestand van dit gebiedsdeel te spreken, en dien onder de oogen te zien aan de hand van de Curaçaosche begrooting voor 1929.

Wanneer men die begrooting gaat bestudeeren is het eerste, waarop de aandacht valt, dat zij slechts sluitend is gekregen door een leening van niet minder dan *f* 1.170.000 ten behoeve van straten- en wegenverbetering, de havenverbetering, aanleg van wegen en straten op Aruba en aanleg van havenwerken. De Memorie van toelichting zegt er niet veel van. Men oordeele: „Teneinde zeer noodige werken uit te kunnen voeren zijn door ondergeteekende eenige aangewezen om uit door leening te verkrijgen gelden te worden bekostigd. Dit was noodig omdat niettegenstaande het zeer ruim vloeien der middelen in 1927 en zooveel mogelijk ter hand nemen van alle urgente afdoening eischende werken, niet voldoende kon worden afgebouwd en afgedaan.

Een dergelijk(e?) werkprogram volgend zal jaar op jaar veel geld besteed worden zonder dat daaraan geevenredige (evenredige?), vooral blijvende, uitkomsten worden verkregen.

Ondergeteekende is daarom te rade geworden op de thans ingediende begrooting voorstellen te doen om gel-

den door leening te verkrijgen tot het op groote schaal aanleggen van verharde, aan de eischen des tijds beantwoordende, straten en wegen. De tot nu toe over het algemeen gevolgde werkwijze blijven toepassen bij dit werk beteekend(t?) geldverspilling, omdat gruiswegen niet langer kunnen voldoen.

Een afdoende verbetering is, ook zelfs bij het ruim binnenvloeien der ontvangsten, niet te betalen uit de gewone regelmatige opbrengsten. De eenige weg, die hem daarom openstond, was die van het zich aanschaffen van de noodige fondsen uit een leening.

Te eerder meende hij dit jaar voor een leening voor dit doel bij Uwen Raad te kunnen pleiten, omdat gaandeweg deze zoude kunnen worden afgelost, door de opbrengst van de „Motorrijtuig-, -boot- en rijwielbelasting", die op deze begrooting voor het eerst onder de middelen voorkomt [1]), er voor te bestemmen.

Deze toch in hoofdzaak met een wegenbelasting te vergelijken heffing lijkt den ondergeteekende voor het doel zeer geëigend.

Mede voor het beëindigen van de aanlegwerken voor de waterleiding zijn de uitgaven aangewezen om te worden gedekt door gelden uit leening te verkrijgen.

Daar door te kort (tekort?) aan arbeidskrachten thans niet te zeggen is of alle werken in den loop van het volgende jaar in zooverre zullen zijn voltooid, dat reeds over eenig deel van het jaar ontvangsten zullen kunnen worden verkregen, meende ondergeteekende dat het beter was om de ontvangsten uit de exploitatie dezer werker (werken?) voor memorie te ramen.

De kosten der voorgenomen havenverbetering zijn mede aangewezen om uit leening te worden verkregen. Deze uitgaven zullen later goedgemaakt kunnen worden uit ontvangsten ter zake van haven exploitatie (havenexploitatie?)"

Wanneer men dit gedrukt voor zich ziet, dan komt de vraag op of de onverzorgde stijl met alle taal- en drukfouten en gemis van leesteekens, een beeld is van de

---

[1]) Geraamd op ƒ 70.000.—.

weinige ernst, bij de voorbereiding van deze zaak aan den dag gelegd.

Het vraagstuk der uit leeningen te verkrijgen gelden is wel reeds eerder aan de orde geweest, maar eerst nu scheen het bij een voorstel niet te zullen blijven. De Koloniale Raad heeft evenals vroeger ook nu bezwaren geopperd, maar diep ging het niet. De hooge cijfers maakten den Raad niet bang, want hij sprak het vertrouwen uit, dat het ruime vloeien der middelen eenerzijds en de minder snelle gang der voorgenomen werken anderzijds een leening overbodig zou maken, terwijl ook uitgesproken werd, dat men slechts voor ditmaal, zonder verbintenis voor de toekomst, het bestuur ook op dit punt wilde volgen.

Het zoo even genoemde vertrouwen is allerminst ongegrond, maar toch misschien wel al te optimistisch. Zonder de cijfers te herhalen, die de periodieke pers telkens geeft van de opbrengst der middelen boven de raming en boven de uitkomsten van het voorafgaande jaar, kan ik met deze op die feiten gebouwde opmerking volstaan.

Er schuilt echter een gevaar in die feiten. Bij de Koloniale Raad minder dan bij het Bestuur bestaat het gevaar, dat de onverwachte rijkdom uit milde hand doet leven, gelijk van 1921 tot 1928 meermalen de zuinigheid de wijsheid bedrogen heeft. *Parera*, destijds voor *f* 60.000 te koop, betaalt men nu grif met meer dan het viervoudige. En er is nog zoo heel veel te doen op Curaçao, dat,al te lang uitgesteld, jarenlang het budget zal bezwaren. Wat de onderwijsgelijkstelling betreft, zullen ook zij, die gemeend hebben, de uitvoering van het Regeeringsreglement rechtens te kunnen binden aan den geldelijken toestand ter plaatse, nu niet wel langer kunnen achterblijven. De onvoorziene uitgaven kunnen al lang niet meer bestreden worden uit de toegestane gelden. In 1927 werd niet minder dan *f* 877.000.— suppletoir aangevraagd; in het eerste halfjaar van 1928, behalve de bovengenoemde gelden voor *Parera, f* 2.000.— voor den vliegtocht Nederland-West-Indië en *f* 60.000.— voor

loods- en sleepbooten, en daarna nog eens ƒ 767.000.—. Aanwijzing van nieuwe middelen tot dekking dezer uitgaven werd niet noodig geacht. Ten slotte vestig ik er de aandacht op, dat wat jaren lang gegolden heeft van de raming der middelen, nl. dat zij naar niets leek, nog steeds schijnt te gelden van de raming der uitgaven.

Wanneer men de begrootingspolitiek zoo eens beschouwt, dan krijgt men den indruk van weinig begrootingsbeleid. De Koloniale Raad gaat hierbij geenzins vrij uit. Alle zoo juist opgenoemde suppletoire aanvragen werden door het Bestuur per brief gedaan, en de Raad heeft eerst wel wat tegen gesputterd, maar schijnt zelfs haar formeel verzet tegen deze informaliteit te hebben opgegeven. Ik acht dit niet zonder bedenking. Het zelfs niet altijd gemotiveerde beroep op vereischten spoed neemt reeds niet weg het bezwaar van het informeele der handeling, maar ernstiger is nog, dat een behoorlijke gedachtenwisseling er door uitgesloten wordt. Een openbare mondelinge re- en dupliek na schriftelijke gedachtenwisseling in Voorloopig verslag en Memorie van antwoord wordt, indien noodig, vervangen door een onderonsje tusschen bestuursgemachtigde en „afdeelingen" in geheime raadkamer.

Juist met het oog op de naderende geldelijke onafhankelijkheid heeft reeds drie jaren geleden de toenmalige minister van Koloniën een brief gericht tot den gouverneur, waarin de wenschelijkheid werd betoogd, om de vraag in beschouwing te nemen, naar welke algemeene beginselen het begrootingsbeleid in het vervolg zou moeten gevoerd worden „om de Landsfinanciën blijvend een krachtigen grondslag te verschaffen, het Curaçaosche budget zuiver te houden en daaraan een gezond en stabiel karakter te verzekeren." In dien brief werd erop gewezen, dat eenerzijds de in de laatste jaren ruimer vloeiende bronnen van inkomsten omvatten heffingen van afloopenden aard, en anderzijds op het behoud van het bereikte welvaartspeil van de bevolking van bijzonderen invloed is de gang van zaken bij eenige groote ondernemingen, die buiten de landsgrenzen haar grondstoffen vinden;

ten slotte werd gewezen op de mogelijkheid van ernstige storingen in den ontwikkelingsgang op economisch gebied. Aanbevolen werd soberheid in bestuurs- en administratiekosten. Voor bekostiging uit geleende gelden zou alleen in aanmerking komen wat het „rechtstreeks of middellijk rendabel kapitaalbezit van het gewest vergroot," wanneer dit, ook wat betreft zijn geldelijke beteekenis, inderdaad van buitengewonen aard is. In overweging werd gegeven de stichting van een landspensioenfonds, van een Reservefonds voor tijden van economische depressie of na catastrophen, en de wenschelijkheid betoogd, om voor de gewone, jaarlijks terugkeerende uitgaven niet te steunen op bronnen van inkomsten, die uit het kapitaalbezit der gemeenschap komen, als de uitvoerrechten op fosfaat en de successierechten.

Hier was nu een program, een leiddraad voor begrootingsbeleid, dat in ieder geval het overwegen ernstig waard was. En wat doet de Koloniale Raad, naar zijn gevoelen gevraagd? Hij houdt een lang betoog om te betuigen, dat het tijdstip voor principieele wijziging in de begrootingspolitiek aan te brengen niet gekomen is, uit zijn vrees voor fondsen, die wel eens voor een ander doel, dan waarvoor zij bestemd zijn, zouden kunnen worden opgeofferd, alsof dit niet zonder veel moeite kan voorkomen worden, en houdt een pleidooi voor een zoodanige politiek, „waarbij, rekening houdende met de eischen des tijds, eene met verstand doorgevoerde bezuiniging de hoofdrol vervult."

Het antwoord van den gouverneur is mij niet bekend, maar zeker is, dat noch de Regeering aan haar eigen program, noch het Bestuur aan de gegeven wenken gevolg heeft gegeven, en van met verstand doorgevoerde bezuiniging is evenmin van de zijde van den Kolonialen Raad gebleken.

Maar de financieele politiek is slechts een der factoren, die invloed hebben op den politieken toestand van Curaçao. Dezen nader beschouwende, moeten wij nog even blijven verwijlen bij de geschiedenis der begrooting voor 1929.

Hoe is het zoo ineens gekomen tot die roerende overeenstemming tusschen Raad en Bestuur, die den Minister in de Eerste Kamer juichen deed, „dat men in de kwestie van de politie en in andere kwesties, die te Curaçao de geesten bezig hielden, heeft berust?" Was er reden tot die juichtoon? In het Voorloopig verslag leest men: „Vervolgens achten de afdeelingen het gewenscht, dat de Minister van Koloniën ook kennis drage van het feit, dat naar het overheerschend gevoelen in den Raad, het recht van wijziging voor wat de begrooting aangaat, vrijwel illusoir geworden is .... Is dit zoo, dan zou dezerzijds wel kunnen worden volstaan met een voorloopig verslag bevattende de beschouwingen, waartoe de ingediende begrooting aanleiding geeft om het even gevolgd door een gewijzigde of ongewijzigde aanneming door den Raad. Uitteraard valt dan uit een ongewijzigde aanneming niet af te leiden, dat er voor elken begrootingspost een meerderheid in den Raad te vinden is, doch de Minister is, evenals in het geval van amendeering door den Raad, in staat gesteld om naar bevind van zaken te handelen." Ook buitendien worden er in dit Voorloopig Verslag harde noten gekraakt, die echter in de Memorie van antwoord, waarschijnlijk als meer voor den Minister bestemd, niet beantwoord zijn.

Wie verder de begrootingsbehandeling volgt, kan in het bovenstaande niet zien een uiting van moedeloosheid, die het verdere debat beheerscht heeft, maar evenmin is er reden om aan te nemen, dat de Raad, van ongelijk overtuigd, zich met des Bestuurs beleid vereenigd heeft. Ik zoek een psychologische oplossing. Wie de „parlementaire" geschiedenis van Curaçao sedert, zeg twee, decenniën gevolgd heeft, kent den voortdurenden strijd van den Kolonialen Raad voor een sluitende begrooting, die de geldelijke onafhankelijkheid van het moederland zou meebrengen, ook reeds toen de kans op overwinning in dien strijd meer in de uiterste beperking van uitgaven dan in ruimere vloeiing der middelen scheen te vinden. De verwezenlijking van dit lang gedroomde toekomstbeeld zag de Raad nu ineens niet alleen nabij maar ook

a. h. w. in zijn hand gelegd, en toen heeft hij toegeslagen. Ik acht dit niet alleen zoo verklaarbaar, maar ook tactisch geenzins onjuist gehandeld. Het risico was niet heel groot. Het afgeloopen jaar had getoond, dat er wellicht genoeg aanleiding zou zijn tot nader budgetair overleg tusschen Raad en Bestuur, en anders zou de Raad zelf de gelegenheid daartoe kunnen maken. Daarnaast scheen enkel winst te staan.

Brengt de nieuwe toestand — de uitschakeling van de Staten-Generaal uit het begrootingswerk — enkel winst? Wel niemand, die belang stelt in de Curaçaosche aangelegenheden zal niet met dankbaarheid hebben waargenomen de ongekende aandacht in het begin van dit jaar in de Tweede Kamer aan de Curaçaosche begrooting gewijd. De leden van den Kolonialen Raad hebben in hun Voorloopig verslag voor de begrooting van 1929 daarvoor zelfs hun dank betuigd. De begrooting bood een jaarlijks terugkeerende, ongezochte gelegenheid om het geheele regeerings- en bestuursbeleid onder de oogen te zien, ginds, maar ook hier. In geval van verschil en geschil tusschen Raad en Bestuur was in de behandeling der begrooting door de Staten-Generaal een veiligheidsklep gelegen. Die wordt nu weggenomen. Ik schaar mij niet aan de zijde van hen, die meenen, dat men, als de nieuwe grondwettelijke bepalingen ook voor Curaçao tot uitvoering zullen komen, daar moet krijgen een aan het vertegenwoordigend lichaam verantwoordelijken gouverneur in den zin als van een verantwoordelijken minister gesproken wordt. Maar voorshands kan in ieder geval een gouverneur, die zich, naar een onlangs in de Tweede Kamer gesproken woord, minder dan dat, administrateur, van de wenschen van het Plein toont, zich op grond van art. 48 van het Rr. bij geschil met den Kolonialen Raad, zeker van de overwinning achten, als de Staten-Generaal hun woord niet mee spreken.

Voorzeker, de Staten-Generaal hebben hun interpellatierecht, en de verantwoordelijke minister zal zich m. i. daaraan niet kunnen onttrekken wat betreft het bestuursbeleid van den onder zijn contraseign benoemden

gouverneur, maar de geest der nieuwe grondwet brengt zeker geen uitbreiding mee van dit tot nu toe reeds zoo uiterst spaarzaam voor dit doel gebruikte recht.

Slechts ter loops wil ik erop wijzen, dat nu meer nog dan reeds gewenscht werd, een verschuiving van de begrootingsbehandeling in Curaçao tot later tijdstip om zooveel mogelijk aan suppletoire aanvragen, vooral per brief, te ontkomen, noodig is.

Ik voorzie de noodzakelijkheid van een uitbreiding van de taak van den Kolonialen Raad buiten zijn budgetrecht en „wetgevenden'' arbeid, zooals deze tot nu toe werd opgevat. Alleen in afwachten en critiek op wat het Bestuur voorstelt, heeft vooral tot nu toe te veel die laatste taak bestaan. Er is geen reden om art. 94 Rr. langer een ongebruikte bevoegdheid te laten. Art. 95 worde meer uitzondering dan het in de laatste jaren was. Van art. 97 worde meer gebruik gemaakt. Voor zoover ik weet, werd van het recht van initiatief door de leden van den Kolonialen Raad nimmer gebruik gemaakt. Dit is ook niet gemakkelijk, maar als het Bestuur achter de feiten aan en daardoor te laat komt, is er ook recht van verwijt jegens hen, die naast het Bestuur bevoegd zijn. Ik kan het niet laken, dat de Raad zich tot de Koningin heeft gewend, tot den Minister van Koloniën en tot de Staten-Generaal in zake het politievraagstuk; dat hij de belangen van Curaçao heeft voorgestaan bij den minister, toen er sprake was van een buiten den Raad op te maken urgentieprogram, en dat hij heeft aangedrongen op uitvoering der grondwetsartikelen ten aanzien van Curaçao, maar als de herziening van het regeeringsreglement eenmaal een feit is, dan zij men, zoo mogelijk, ook zonder hulp van anderen baas in eigen huis. En nu het recht om inlichtingen van den gouverneur te vragen. In de laatste jaren is een en ander maal van dit recht gebruik gemaakt. Inlichtingen zijn verzocht over de overschrijding van de voor openbare werken toegestane credieten, over de late uitschrijving der aanslagbiljetten voor de inkomstenbelasting, over de landstelefoon; een

briefwisseling is met den gouverneur gevoerd over het verleenen van een gasconcessie aan de Ned. Indische Gasmaatschappij. Onder welke regeeringsreglementaire bepaling van des Kolonialen Raads macht deze laatste te brengen is, heb ik nog niet kunnen uitmaken. Opmerkelijk is, dat de Raad den gouverneur nooit „geïnterpelleerd" heeft over de stakingsrelletjes van Juli 1922, waarover in de Staten-Generaal wel vragen gesteld werden. Nog opmerkelijker is wat gebeurd is ten aanzien van de erfpachtsuitgifte van domein aan de Caracasbaai, een zaak, die toch werkelijk wel de moeite waard is gebleken. Bij de behandeling der begrooting voor 1927 in de afdeelingen vroeg de Koloniale Raad overlegging van de desbetreffende overeenkomst en van die betreffende de Piscaderabaai en de St. Nicolaasbaai. De gouverneur verlangde een gemotiveerd schriftelijk verzoek, alvorens hij de overlegging kon overwegen. De Raad, blijkbaar ontstemd, verklaarde zich genoodzaakt, gebruik te maken van art. 97 Rr. en vroeg inlichtingen omtrent de geheele inhoud der bedoelde overeenkomsten, aanvoerende, dat art. 97 niet de eisch stelt, dat de daar bedoelde uitnoodiging aan den gouverneur gemotiveerd zou moeten worden gedaan. Daarna werden de noodige afschriften ter griffie nedergelegd, en verzocht de voorzitter den leden, die erom gevraagd hadden, ter gelegener tijd mee te deelen „of dienaangaande eenige aanwijzing of eenig voorstel moet worden verwacht." Verder hoort men dan heelemaal niets meer van deze zaak, tot zij voor zoover de Caracasbaai betreft een jaar later in de Staten-Generaal en in de pers, eerst hier te lande, later ook in Curaçao, ter sprake wordt gebracht op een wijze, die den gouverneur aanleiding geeft, ongevraagd den Raad een uitvoerig verweerschrift in te dienen. Als men zonder een oordeel te vellen al deze stukken leest, dan kan het niet anders of men moet tot de slotsom komen, dat de Raad destijds in gebreke is gebleven het zijne te doen om over deze zaak het juiste licht te laten opgaan.

Alle deze bevoegdheden, maar vooral de laatst besprokene met de verplichtingen, die zij meebrengen, moet

de Koloniale Raad zich onder de nieuwe bedeeling meer bewust worden.

Onder de vragen, die in den nieuwen politieken toestand aan de orde komen, behoort deze, reeds elders door mij gesteld, hoe 't gaan moet als door suppletoire begrootingen het oorspronkelijk geraamde overschot, verbruikt wordt? Men heeft het vraagstuk der memorieposten, die een formeel sluitende begrooting tot een geraamde onwaarschijnlijkheid kunnen maken. Nog altijd is niet uitdrukkelijk afgeschaft het staatsrechtelijk monstrum, dat men „voorwaardelijk crediet" genoemd heeft. Maar om al deze vragen te behandelen ontbreekt thans de gelegenheid, en het wordt tijd om tot een slotsom te komen.

Ik heb mij op een enkele uitzondering na met voordacht gehouden buiten hetgeen de nieuwe wet op de staatsinrichting van Curaçao brengen zal, omdat ik vrees, dat dit nog niet zeer nabij is. Maar dit geldt ook voor alsdan: De geldelijke onafhankelijkheid van Curaçao, zooals die zich openbaart in de sluitende begrooting, kan slechts dan voor dit gewest voordeelig geacht worden, wanneer de uitschakeling van de Staten-Generaal van den begrootingsarbeid gepaard gaat met toenemende werkzaamheid van den Kolonialen Raad, zoodat inderdaad openbaar wordt behandeld, wat openbaarheid vereischt, met voortdurend toezicht van de Staten-Generaal op het regeerings- en bestuursbeleid, voor zoover dit valt buiten de bevoegdheid van den Raad of door dezen nagelaten wordt.

Amsterdam 28 September 1928.

LOUIS APINTO

DOOR

H. SCHÜTZ

— Kent u Apinto niet! Ik kan wel zien, dat u nog niet lang op Albina bent. Louis Apinto, de koning der smokkelaars!

— Hoe zou ik? Pas een maand ben ik hier en dacht u nu werkelijk, dat ik al die lui hier ken? U moet niet vergeten, u bent ambtenaar bij de recherche en moet wel meer dan ik belangstelling hebben voor deze soort menschen.

— Belangstelling, mijnheer? Dat nu juist niet. Maar als u, zooals ik nachten lang buiten gelegen hebt, Mijnheer, nachten achter elkaar zonder iets te bereiken en je komt lam en moe thuis zonder het minste resultaat, dan — het is natuurlijk gek maar dan begrijp je niet, hoe iemand Apinto niet kent. Neen, interesse is dat niet, het is meer — hoe zal ik 't zeggen? Het is dat gevoel, dat een kat moet hebben, als ze een uur lang op een muis geloerd heeft. Eindelijk hoort ze het ritselen achter den wand; nu komt de kop te voorschijn, nog even wachten — Nu, nu! Ze springt en — mist. Hebt U wel eens een kat zien misspringen? Ik verzeker U, zij schaamt zich een heelen avond. Maar wee die muis, die ze dan pakt. Een kat is wreed!

— Dan hoop ik maar voor Apinto of hoe die kerel heet, dat u hem nooit te pakken krijgt.

— Ik zal hem pakken!

Mijn gastheer schommelde wild met zijn schommelstoel heen en weer, tikte de asch van zijn sigaret. In het halfduister verzonk zijn scherpgesneden gezicht in de schaduw.

— Prosit dan maar, op een goede vangst.

De avond was zoel en luchtig. Wij zaten op de galerij, dicht bij het water. Flets schemerde de rivier, tusschen de palmen. Eentoonig klotste de vloed tegen den gebogen oever. Zwarte diepten hingen tusschen de sterren en verhulden af en toe de flauwe jonge maan. Aan den overkant staken als gloeiende speldekoppen de lichten van St. Laurent uit het zwarte bosch.

— Ziet u dat stipje daar op het water? — Mijn gastheer was opgestaan en leunde tegen het hek. Ik was naast hem komen staan en zag in de verte een vaag donker plekje op het water drijven.

— Daar komt een Indianenboot van de overkant. Ze moeten hier aan den steiger landen en inklaren. Maar dacht u, dat ze dat zullen doen? Ze zullen gek zijn. Die gaan regelrecht naar hun kamp; smokkelaars natuurlijk. Maar pak ze maar eens!

— Voordat u er bent, zijn zij natuurlijk al lang ergens aan wal en u kunt weer voor niets terugroeien.

— Of loopen. Een boschpaadje des nachts, dat moest u eens doen. Enfin, ik heb vanavond geen dienst, laat de anderen maar patrouille loopen.

— Dat is een verstandig woord. Gaat u zitten en vertel eens wat van Apinto.

Wij staken een versche sigaar op, en toen begon mijn gastheer te vertellen.

— Ik ben nu al twee jaar hier op Albina, en ik durf zeggen, dat ik op het oogenblik de meest gehate persoon van Albina ben. Nu, dat is minder, dat ligt aan het vak. Een deurwaarder is ook niet bemind en ik doe niet meer dan mijn plicht. Toen ik hier kwam werd mij door mijn voorganger al dadelijk meegedeeld, dat ik me niet hoefde te vervelen. Er gebeurt genoeg hier op de rivier, zei hij.

En als je Apinto te pakken kunt krijgen dan ben je knapper dan ik.

— Die had dus ook al een pik op hem, — zei ik.

— Mijnheer, iedereen loert op hem, maar nog nooit heeft iemand hem kunnen pakken. Hij is ons allen te slim af.

Ik zou hem gauw genoeg leeren kennen. Mijn voorgan-

ger — Limes, misschien kent u hem, een flinke boy hoor, voor niets bang — nu die Limes zou me dan nog voor zijn vertrek meenemen en mij de plaatsen aanwijzen, waar de heeren altijd plegen te landen. Zij hebben hun vaste routes, die wij natuurlijk ook kennen.

Het was in Februari, regentijd. Des middags had het nog flink gegoten, maar tegen den avond was het weer opgeklaard. Het was zoowat eerste kwartier, de maan scheen zwakjes, maar tegen een uur of elf stond hij al vrij laag. Limes ging vooruit en een tien minuten later vertrok ik van huis. Bij de pakira-brug wilden we op elkaar wachten. Toen ik daar kwam, stond Limes er al onder een zwaren boom. Ik kon hem in zijn khakipak nauwelijks onderscheiden van de donkere omgeving. Hij zei niets, wenkte me maar, om hem te volgen.

U weet, het pad loopt daar door een paar Indianenkampen en het kwam er op aan dat ze ons zagen noch hoorden. Want zagen ze ons, dan konden we gerust weer naar huis gaan. Die lui waarschuwen elkaar altijd.

Voorzichtig stapte ik achter Limes aan. De weg was nog glad van de regen van dien middag, op de glibberige klei gleed je bij elke stap uit. Ik probeerde in het gras te loopen, maar dat werd zoo hoog, dat ik weer op het paadje terug moest. Het werd steeds donkerder onder de boomen, en we haakten aan luchtwortels, strompelden over twijgen en gleden maar in de modder uit. We hadden beiden een electrische zaklantaren bij ons, maar natuurlijk, je mocht geen licht maken. Enfin, u kent den weg, en u kunt u wel voorstellen, hoe die bij nacht en in den regentijd is.

Zeker kende ik het paadje. Ik was er overdag twee of drie keer heen gewandeld. Het is een smal pad, dat langs de rivier loopt, nu eens vlak langs den oever, dan weer staat er een wand van tien meter bosch tusschen het pad en de rivier. Links lagen verstrooid Indianenhutten en kampen. Op hooge palen rustten hun breede, diep neerhangende bruine daken, omlijst door een weelde van tropengroei. Het was een simfonie van de meest verschillende tinten groen. Het heldere, sappige lichtgroen van

jonge palmloten lichtte uit het violetgroen van de verwilderde amandelboomen. Zware franjes van lianen belastten de stoere reuzen, dan weer puilde uit den grond een dicht gewarrel van awarrapalmen met hunne stekelige blaren en doornige stammen. Langs de rivier groeide een kluwen van parwa. De planten hielden elkaar omstrengeld met grijsbruine luchtwortels en trapten al het opschietende grootbladerige onkruid neer. Tusschen al deze overdaad van groei slingert het paadje als een verkreukeld lint langs de rivier, tot het eindelijk na twintig minuten loopens roodgeel, in manshoog opschietend riet zich verliest.

Zelfs overdag in de felle zon bekroop me een huiverige spanning, wanneer ik hier liep. Er loerde iets uit de groene wanden op je, een onzichtbaar iets kwelde je en zweefde achter je aan. Je zag het niet, maar je voelde den vleugelslag achter je rug. Ik was altijd blij, wanneer ik weer in de wijde verademing der bebouwde kom kwam.

— Plotseling sloeg Limes links af, ging de verteller voort. Bij het verlaten kamp van Winter was door de bebossching aan den oever een tunnel gehakt. Er lag daar nog een oude boot en toen wij bukkend onder de lage takken door gekropen waren, stonden we aan de rivier. Een strook zand was daar bij eb vrijgekomen. We liepen vlak langs het water nog enkele meters verder toen ging Limes onder een dichte overhangende Kankantree zitten. Ik hurkte vlak naast hem neer diep ineengedoken.

Grijs schemerde de rivier voor ons. Een menigte sterren in de lucht; een verschoot er, ik zie het nog. Hij liet een lange schuine streep achter zich. Een hond blafte ergens, een dorre tak viel neer en jaagde een verschrikten vogel op. Zoo'n zoele wind als vanavond woei over het water.

Limes zei niets. Plotseling wees hij naar de rivier, ik keek in de richting die hij aanwees en zag nu over het water een bootje schuiven. Het ging de rivier af. Ik hield het vast met mijn oogen en zag hoe het naar een eiland dreef. Onder de zware boomen verdween het en een kwartier lang kon ik niets meer zien.

Toen kwam het weer te voorschijn, ik kon het nu duide-

lijk zien als silhouet. Het was een Indianenboot: hooge boeg en recht afgesneden van achteren. Een man zat te pagaaien. Geluidloos dook de parel in het water, bleef nog een oogenblik, alsof hij aarzelde, ingedompeld, dan volgde de nieuwe slag. Ik zag het dadelijk: die daar roeide kende zijn vak.

Vlak onder onzen oever wendde hij en kwam nu in onze richting.

Limes stootte mij aan, hij hield zijn electrische zaklantaarn in de hand. Ik haalde mijn browning voor den dag en maakte hem onveilig.

U moet niet denken, dat ik een nieuweling in het vak was, al vaak had ik zoo liggen loeren. Maar nog nooit had ik dat bewuste katten-gevoel zoo sterk gehad als in dien nacht.

Het bootje kwam steeds dichterbij. Nu gleed het langs ons heen, tien meter van den oever verwijderd. Regelmatig dook de parel in het water en met een zacht klotsend geluid vielen de druppels weer terug.

Wij zaten roerloos in de zware schaduw. De roeier keek in onze richting maar roeide door. Toen hij ter hoogte van de landingsplaats gekomen was, waar wij straks doorheen gekropen waren, vertraagde hij zijn vaart. Hij keek rond, lang, heel lang. Toen, met een scherpe ruk wendde hij de boot en schoot met enkele slagen in de schaduw. Een scheef hangende tak verborg hem voor ons.

— Vooruit! — siste Limes. Wij sprongen op, een tak kraakte, enkele passen stormden we vooruit. Toen hoorden we een geplons in het water, een paar haastige riemslagen—en daar flitste de boot over het water. Het schuim klotste tegen den boeg, die hoog oprees.

— Halt, halt! — schreeuwde Limes.

— Schiet dan, als je durft, — lachte een stem terug.

— Apinto.... — bromde Limes woedend.

Mijnheer, ik was gek dien avond, ik moest later over me zelf lachen, als ik eraan dacht: met me kleeren en hooge schoenen en kaplaarsen aan ben ik het water ingeloopen tot het me aan mijn middel kwam en toen heb ik nog geprobeerd, de boot zwemmende in te halen. Het was

natuurlijk nonsens en ik kon thuis me revolver uit elkaar halen om hem schoon te maken en de batterij van mijn zaklantaarn kon ik weggooien.

Het was al laat, toen wij van elkaar afscheid namen. Mijn vriend kon maar niet uitgepraat raken over Apinto, van het eene verhaal kwam hij op het ander.

En ik moet zeggen, het geval begon mij te interesseeren, vooral na alles wat ik van andere zijde over Apinto en zijn strijd met politie en recherche hoorde.

Daar had je nu *een enkele* Indiaan, een klein ongelukkig kereltje, zooals men mij verteld had, met een kreupelen voet, die het aandurfde om zich tegen bestuur en wet te verzetten.

Maar in zijn aderen stroomde Indianenbloed, het onvervalschte bloed der bezitters van de onmetelijke wouden en den grooten stroom. Vrij waren zij geweest en vrij zou hij blijven ook. Kwam er een bestuur, dat hem wilde dwingen nog eens te betalen voor dingen, die hij aan den overkant gekocht had, wel, dan smokkelde hij maar. En als de recherche hem wou voorschrijven waar hij landen moest, dan deed hij het juist niet. Hij had lak aan het bestuur en aan de politie.

Zoo vocht hij een verwoeden strijd tegen alles wat ambtenaar was, hij alleen. Hij werd gejaagd, men loerde op hem, men trachtte hem in de val te lokken, maar niemand kon hem vangen.

Bijvoorbeeld de huiszoeking bij Apinto! Men verkneukelde zich nog iederen keer op Albina, als men aan die huiszoeking dacht. Er was aan den overkant ingebroken, en men had in een winkel vijf mooie Belgische jachtgeweren gestolen. Natuurlijk hadden déportés dat gedaan. Maar de verdenking richtte zich mee op Apinto. Waarschijnlijk had hij de geweren opgekocht en ze naar den Nederlandschen oever gesmokkeld. Zoo besloot men dus bij hem huiszoeking te doen en hem plotseling te overvallen.

Op een middag verscheen heel onverwacht de majoor

met een buitengewoon agent van politie voor het kamp van Apinto. Rustig zat hij netten te mazen achter zijn hut en voor hij er erg in had stonden de twee agenten tegenover hem. Zonder veel woorden te verliezen stapte de majoor naar zijn hut en begon alles te doorsnuffelen. Zijn blikken koffer moest hij openen en men doorzocht zijn huis tot in den nok van het dak, maar van geweren geen spoor.

Niemand had erg in het kleine jongetje, Apintos neefje dat met open oogen stond toe te kijken en dan stilletjes naar de rivier drentelde.

De politie bleef maar doorzoeken. Men keek onder de groote cassaveplaat, in alle bundeltjes hangmatten, in het kippenhok en eindelijk vond men een onaangebroken pak Fransche kaarsen, die waarschijnlijk niet ingeklaard waren.

Toen al het zoeken niets gaf, besloot de politie het maar op te geven. Een mogelijkheid bestond nog, namelijk dat Apinto de geweren bij zijn moeder verstopt had, die een eindje verder stroomafwaarts woonde. Daar zouden zij nog even een kijkje nemen.

Ze gingen naar den oever en.... waar was de boot? Rechts, links keken zij, maar de boot was nergens te zien, nergens.

— Kerel, heb jij hem losgemaakt? Waar is onze boot?

— Ik! Ik was toch bij mijnheer in het kamp! Misschien heeft mijnheer de stok niet goed vastgemaakt. Er is een sterke stroom hier aan den hoek. Mijnheer had de boot daar aan de bocht vast moeten maken.

Men keek rond en eindelijk, daar zagen ze het schuitje vastzitten aan een drooge tak in het water.

— Geef ons dan jouw boot, — zei de majoor.

— Dat kan niet, want mijn vrouw is met mijn boot naar Albina visch verkoopen.

Henry, het neefje, lag intusschen een eindje verder op een zandbank in de zon te bakken, heel rustig, niet ver van de afgedreven schuit.

— Henry, Henry! — riep Apinto met een stem als een oordeel en hij hield de handen als een scheepsroeper voor

den mond, breng de boot van den majoor hier! Hij wil naar grootmoeder!

Men heeft nog altijd heimelijk pret wanneer men vertelt, hoe de politie zonder geweren thuis kwam.

En dan de opium-smokkelarij aan de Wanekreek. Een merkwaardige kreek is dat, de Wanekreek. Het water van de Marowijne stroomt er in en aan den anderen kant staat zij in verbinding met de Koermotibo. In den regentijd vormt zij de verbinding met de stad. Maar niemand komt de kreek in, zonder dat hij zich bij de politie gemeld heeft, die een post bij 't begin van de kreek heeft.

Op een morgen komt Apinto met een vriend aanroeien en laat door de politie zijn boot onderzoeken. Hij wil zijn vrienden aan de kreek opzoeken en daar een paar dagen blijven. De boot wordt grondig nagegaan, maar men vindt er niets verdachts in. Apinto mag passeeren. Na met zijn boot, een uur voor den post te hebben gelegen roeit hij gemoedelijk met opkomend water de kreek in, hij en zijn vriend.

Na een half uurtje stoppen zij en verbergen hun bootje onder een boom, dan gaan zij het bosch in. Bij een dicht wirwar van lianen houden zij halt, en halen uit de varens een blikken trommel te voorschijn.

Die hadden zij zelf des nachts daarheen gebracht. Er loopt namelijk evenwijdig aan de Wanekreek een ander kreekje, en waar deze een groote bocht maakt naderen zij elkaar op een afstand van nog geen zes honderd meter.

Dit kleine kreekje nu waren zij des nachts opgevaren en hadden hun blik met opium tot in de buurt van de Wanekreek gebracht. Toen waren zij weer terug geroeid en konden zij veilig hun boot laten onderzoeken. De buit was intusschen al lang binnen.

Telkens nieuwe verhalen over Apinto's slimheid deden de ronde, men was onuitputtelijk in het vertellen van zijn heldendaden. Maar het slot van elk verhaal was telkens weer: Ze kunnen hem niet krijgen. Nog nooit is Apinto voor den rechter geweest, nog nooit heeft de auto hem overreden. (dit beteekende: Hij is nog nooit bij het smok-

kelen gesnapt). En, Mijnheer u kunt mij gelooven, nooit zullen zij hem pakken. Hij is slim, het is net of hij het voelt, wanneer ze op hem loeren.

Eens had hij een heel vat wijn gesmokkeld. Maar dat legde hij niet in zijn boot, maar liet het achter zijn schuitje aandrijven als een sleep. Het was gevaarlijk met zulk een sleep de rivier over te steken en bij slecht weer zou het zelfs niet mogelijk zijn geweest. Maar op dien avond was het mooie lichte maan en het water was glad als een spiegel.

Apinto was al dicht onder den oever; maar even aan wal met zijn vracht, dan was de zaak in orde. Daar zag hij iemand staan aan den kant, iemand met een glimmend ding in zijn hand, waarop net een maneglans viel.

Had de douane-ambtenaar geweten, dat zijn nikkelen electrische lantaarn hem zou verraden, dan was hij zeker voorzichtiger geweest. Hij hoorde, hoe Apinto iets tegen zijn neefje in de Indianentaal zei; wat hij niet kon verstaan. Trouwens de parels klotsten zoo hevig in het water, dat hij toch niets anders had kunnen hooren. Er stond zeker een zware stroom op dien hoek.

De boot naderde. — Halo, Apinto! Waar moet je heen?

— Visschen, mijnheer. Er is veel Koebie vandaag. Henry, groet mijnheer.

— Je hebt toch geen smokkelwaar aan boord, Apinto? Je weet, ik ken je.

— Wil mijnheer mijn boot zien? — en hij kwam nog iets dichterbij. Er lag wat vischgoed in, een opgerold zeil, maar verder was de boot leeg.

— Je kunt doorgaan.

— Dag mijnheer, ik zal morgen een mooie visch bij mijnheer brengen.

Apinto roeide verder en neuriede een wijsje. Pas tegen den morgen kwam hij terug en maakte zijn vat wijn los, dat hij in het voorbijvaren aan een boomstronk had vastgemaakt.

Het was soms moeilijk te onderscheiden, wat waarheid was in de verhalen over Apinto, wat verdichtsel. Maar dit stond vast: Apinto was de heerscher, de vrije heerscher over de rivier. Hij deed, wat hij wilde, en geen mensch, die hem zou hebben verraden. Men wist, dat hij niet bang en trots zijn horrelvoet een eerste vechter was. Bij elke gelegenheid waar gedronken werd, was Apinto de eerste, die aan het vechten ging, en groote kerels schaamden zich niet om te bekennen, dat Apinto hen een blauw oog geslagen had.

Men wist, dat Apinto in geval van nood voor niets terugdeinsde, dat hij opvliegend en woest was, en men vreesde en bewonderde hem daarom. Zelfs de déportés ontzagen hem op hun strooftochten.

Sinds er een lijk in de rivier gedreven had en Apinto zoo terloops tot de visschende Annamieten had gezegd: Wie van jullie honden in mijn kamp komt geef ik aan de pireens zooals dien roodkop, — sinds dien tijd is er nooit meer een déporté in zijn kamp verschenen en heeft er nooit meer een getracht zijn boot te stelen.

Apinto handhaafde zelf zijn recht en eischte geen bescherming door het gouvernement.

Ik verlangde ernaar, om Apinto eens te zien. Men wensch zou vervuld worden, maar anders, dan ik mij had voorgesteld.

Apinto had een vijand, die sterker was dan hij, dat was de drank, en de taffia heeft hem tenslotte overwonnen.

Hij had op St. Laurent visch verkocht en was toen met een kameraad in een kroeg terecht gekomen. Er werd taffia gedronken, men werd woest, begon te vechten en Apinto geraakte op straat. Nu huppelde hij dronken als een kanon door de straten en zocht met iedereen ruzie. Het eind van het lied was, dat hij door een paar gendarmes werd opgepakt en in zijn boot gezet. Zijn kameraad was nergens te zien, maar Apinto begreep, dat het beste voor hem was, om maar te verdwijnen. Daarom roeide hij maar stilletjes weg.

Na een poos overviel hem een machtige slaap. Hij had moeten zien, dat het weer buiig was, en iemand, die zoo thuis was op de rivier als hij, had het dreigende gevaar moeten bemerken. Maar hij was dronken, ging plat in zijn boot liggen, liet zich met wind en valwater meedrijven en sliep. Zoo vast sliep hij, dat hij niet merkte hoe een rukwind plotseling zijn boot pakte en de golven opjoeg. De regen striemde neer en maakte hem nat tot op de huid, maar Apinto sliep .

Woest slingerde de boot en dreigde te kapseizen. Steeds verder naar zee dreef zij, een verloren stip in het breede water. De wind raasde over het water en de golven klotsten tegen het vaartuig. De lucht braakte water en wind. Apinto sliep.

Hij werd pas wakker, toen de boot krakend tegen een rots werd geslingerd. Schuimend schoot het water door de opengereten bodem en in een oogenblik was de schuit vol; toen werd Apinto wakker. Eindelijk met een draai kwam de boot vrij en zij dreef verder in de watergrijze oneindigheid.

Met een ruk had Apinto zich in het water laten vallen en de boot omgekeerd. Nu zat hij boven op de kiel en keek de grijze dood van het water in de oogen. De golven sloegen hem in het gezicht en schudden hem heen en weer. Maar hij klampte zich vast. Eindelijk zag hij de grauwe schaduwen van het oeverbosch.

Plotseling voelde hij pijn aan zijn linkervoet, het was als of zijn been door een scherpe zaag opengereten was Maar hij hield de boot vast tot een golf hem pakte en tegen de parwa smeet. Hij trok zijn lichaam met het krachtelooze been op den oever. De boot werd door een tweede golf weggesleurd en verdween met het vallende water.

Toen hij een beetje verder zich op het drooge had gewerkt, kruipend door de planten aan den kant, kon hij zijn been onderzoeken. Het brandde als vuur en het bloedde voortdurend. Zijn kuit was opengescheurd. Een zaagvisch had hem aangevallen, zooals dat wel meer voorkomt hier in den mond van de rivier. Hij mocht van ge-

luk spreken, dat hij boven op zijn boot had gezeten en niet zwemmende had getracht den vasten wal te bereiken. Dan zou de visch hem stellig hebben gedood met zijn geweldige zaag. Nu was alleen maar zijn been gewond.

Het was krachteloos, loopen kon hij niet en hij moest wachten tot iemand hem zou vinden in deze verwenschte verlatenheid. Het was even droog geweest, maar nu begon het weer te regenen. Wat Apinto aan kleeren had, had hij verscheurd om met die lappen het bloed te stelpen. Hij plukte daarom een paar groote mokko-mokko bladeren en bedekte zich daarmee. De regen goot neer en doorweekte den modderigen grond, waarop hij lag te rillen.

Zoo wisselden regen en droogte, koude en warmte elkaar af. Twee dagen heeft hij op verlossing gewacht; toen ontnam de wondkoorts hem zijn bezinning.

Een visschende Indiaan heeft hem gevonden. Hij zag in de verte aasgieren cirkelen en roeide naar die plek om te zien, wat daar lag. Hij vond Apinto in zware koorts, zijn handen om een boomstronk geklampt, alsof hij op een omgeslagen boot door de branding reed.

Toen de man hem aanraakte, brulde hij als een wild dier.

— Laat los, sla dood, politie!

Gebonden werd hij, naar het hospitaal gebracht.

Ik zag Apinto toen men hem daarheen vervoerde. Den Koning der Marowijne.

— Men heeft je toch niet gekregen, — dacht ik bij mezelf. Want ik zag wel, dat het met hem gedaan was.

Twee dagen heeft hij nog geworsteld met den dood; hij is zelfs nog eens tot bezinning gekomen. Zijn staalhard lichaam wou zich niet gevangen geven.

* * *

Een boot met vier Indianen kwam over het water zweven, bronzen lijven met warmzwart haar, vrouwen met lange, koninklijke vlechten. Roodbruine doeken omhul-

den de wonderschoone figuren. Met gebogen hoofd roeiden zij zwijgend naar den oever.

De kist werd in de boot geplaatst; diep zakte het vaartuig onder dien zwaren last in het water. Aan de punt en achter aan den steven zaten twee zwijgende roeiers.

De vrouwen plaatsten zich met hun gezicht naar de kist gewend voor en achter in de boot. Hun kralenkettingen rinkelden, hun gezicht stond strak.

De palmtakken wuifden in een zachte windademing, toen de boot van den kant gleed.

Geluidloos doken de parels in het water, even spanden zich de spieren van de bruine armen; als weifelend toefden de riemen nog even.

Toen begonnen de eentonige, klaagzangen over het water te zweven.

Apinto was als vrij man gestorven en werd als vrije Indiaan begraven op een eiland in de rivier, die, naar hij meende, hem behoorde.

DE BESTUURSREGELING VAN SURINAME

OPRUIMING

DOOR

J. BAKKER

In den laatsten tijd wordt veel over Suriname gesproken en geschreven en gewoonlijk door deskundigen, die het land kennen en hopen belangstelling te wekken die tot daden zal voeren.

Dat is vroeger — zij het ook in mindere mate — reeds gebeurd; maar toen zoowel als nu bleven de daden uit.

De belangstelling is er wel; men wil onderzoeken, gaat op verkenning uit, is goed gezind. Het land is vruchtbaar, heeft een goed klimaat, de landbouw belooft goede resultaten, er is een ordelievende Nederlandsch sprekende bevolking; maar toch gebeurt er niets: men trekt zich terug.

Daarvoor moet toch een oorzaak zijn. Zou zij niet zijn te ontdekken, bij een onpartijdig onderzoek van de toestanden in Suriname?

Het bevolkings-vraagstuk bestaat er niet meer nu de Javanen-immigratie goed werkt.

Er is een ondernemersraad voor Suriname opgericht om den grooten landbouw te bevorderen. Aan diens optreden heeft de z.g. groote landbouw een paar zeer gunstige maatregelen te danken. Verder hoort men niets meer. Ook is men weer bezig een kolonisatie van Hollandsche boeren aan te bevelen. 25 jaren geleden zou daarvoor nog kans hebben bestaan, maar nu heelemaal niet meer, door de veranderde toestanden. Er is thans een kleine landbouwbevolking bestaande uit enkele creolen en duizenden Britsch-Indiërs en Javanen. Deze laatsten zijn gewezen immigranten, aan wie na afloop van hun 5-jarig contract, grondjes zijn gegeven om ze als Kolonisten

te behouden. Een goed bedoelde maatregel, maar door optimisten verkeerd uitgevoerd; zonder eenige selectie zijn aan allen grondjes gegeven ofschoon men wist dat de begiftigden niet allen landbouwers waren. Zoo heeft men nu een belangrijke kleine landbouw-bevolking, die alleen wat bananen, aardvruchten en groenten voor de consumptie verbouwt, maar geen stapelproduct. Waren het allen landbouwers deze menschen, dan was er reeds lang een uitvoerproduct geweest, laten we niet hooger grijpen dan maïs en boonen (vooral black eye peas) producten die betalen.

De laatste jaren is men met de rijstcultuur begonnen en deze betaalt heelemaal niet, maar geeft toch aan de Aziatische Klein-Landbouwers een goedkoop hoofdvoedsel. Dus aan verbouwen van een uitvoerproduct denken ze heelemaal niet meer.

Aan Hollandsche boeren als kleine landbouwers is geen behoefte, maar toch zou het voor Suriname en ook voor die boeren een zegen zijn, zoo een duizend zich hier kwamen vestigen, ondersteld dat ze den kost konden verdienen. De Hollandsche Boeren hebben een hoogere levensstandaard dan de Aziaten die met een bordje rijst met wat vet of spek en groenten, heerlijk hun maal kunnen doen. Maar een Hollandsche Boer stelt hoogere eischen aan eten, en wat moet hij niet verdienen om hier in Suriname waar alles zoo duur is zich behoorlijk volgens zijn behoefte te voeden, en gezond te blijven? Ik zal enkele voedingsmiddelen enz., die een Hollandsche Boer vooral in de eerste jaren bepaald noodig heeft, noteeren:

Aardappelen 30 en 40 ct. per kilo = *f* 18 en *f* 20 per H.L.

Boter *f* 4 per kilo.

Kaas *f* 2.80 à *f* 3.50 per kilo.

Brood = Am. bloem, met water gebakken 40 en 50 ct. per kilo.

Erwten en boonen 50 en 60 soms 70 ct. per kilo (1 kilo is minder dan 1 kop).

Uien 50 en 60 ct. per kilo.

Friesche koolrapen, 80 ct. per kilo.

Witte kool, 70 ct. per kilo.
Petroleum 30 ct. per Liter.
Lucifers 4 ct. per doosje.
Een kleine kip *f* 1.25 en *f* 1.50.
Eieren 5 ct. enz. enz.

Versnaperingen bijv. tabak, gewone rooktabak *f* 1.— per ons. Poorters toeback *f* 1.25 per ons, en zoo verder alles naar evenredigheid.

Zoo'n land is onbewoonbaar voor Hollandsche boeren, en voor alle arbeiders of ambachtslieden die een hoogeren levensstandaard hebben dan rijstetende Aziaten.

Daarom kan van zoo'n kolonisatie niets komen, al is de grond nog zoo vruchtbaar en het klimaat nog zoo heerlijk en gezond.

Maar door dat feit te constateeren komt de kolonie niet verder.

De oorzaak op te sporen waarom de toestand zoo is, en die oorzaak weg te nemen of hare gevolgen te temperen, dat moet de weg zijn. Ik ben ruim 40 jaren in Suriname en heb veel meegemaakt en opgemerkt. De laatste 25 jaren ben ik in den landbouw, en thans wat men hier noemt een middenstands-landbouwer. Ik heb Suriname altijd een goed land gevonden, en dat is het op velerlei gebied; maar het gaat niet vooruit, ofschoon het land in alle opzichten daarvoor de kansen geeft. Waarom is dat zoo?

Naar mijn bescheiden meening omdat de constitutie verkeerd is. Suriname leeft boven zijn krachten, en dat is oorzaak dat niemand vertrouwen in de kolonie heeft. Het land leeft op eens anders kosten, en men is daaraan zóó gewoon dat men het niet eens meer immoreel vindt. En dat is de schuld van Nederland en niet van Suriname. De kolonie heeft die constitutie niet gevraagd maar die is haar door Nederland opgelegd en het is dus recht en billijk dat Nederland de kosten betaalt.

Maar daarmede is Nederland niet klaar. Nu Suriname door die verkeerde constitutie belet wordt zich te ontwikkelen, moet Nederland dat veranderen. Verwachten dat de toestand zich vanzelf zal wijzigen, verbeteren, is ziende blind zijn.

Men vergelijke de zuivere kosten van bestuur over 1910 bijv. maar eens met die van 1927, en onderzoeke of in die jaren de kolonie zoozeer is vooruit gegaan dat er grond is voor die meerdere uitgaven. Die bestuurskosten zullen steeds oploopen, ondanks allen aandrang uit Nederland tot versobering en bezuiniging. Dat zit in de bestuursinrichting. De opzet is niet goed. Ieder departement kost te veel op zichzelf, en daarop is, beweert men, niets te bezuinigen; geen departement kan opgeheven worden, of het geheel zal weigeren te functioneeren; en nog meer kosten zijn 't gevolg ervan. Die departementen hebben zich gaandeweg uitgebreid, en begonnen aardig te gelijken op de ministeriën met verschillende afdeelingen in Nederland, uitbreiding van personeel is telkens noodig. En dat voor een kolonie met een bevolking van een goede 100.000 zielen! Het is eenvoudig een paskwil. En Nederland vindt dat goed en betaalt zonder een zuur gezicht te zetten de kosten onder den naam van subsidie; maar het wete dan ook dat Suriname nooit uit zijn verval komt.

Men ga de fiscale wetten van de laatste jaren maar eens na, om zich te overtuigen hoe gehandeld wordt om het hoofd boven water te houden. Niet de directe belastingen moeten redding brengen, die zijn reeds hoog; maar het zijn de indirecte belastingen die steeds drukkender worden vooral de invoerrechten, en nu ook bij dit middel de grenzen reeds lang zijn overschreden, zoekt men het in opcenten op de indirecte belastingen.

Nu mogen de verbeteraars van Suriname over dien toestand zwijgen, toch is hij bekend en zeker bij de kapitalisten, die in al die fiscale maatregelen, een gevaar gaan zien.

En niet zonder grond, indien men den laatsten maatregel met de bauxiet-belasting nagaat.

Men meent dat Suriname te helpen is door „het kapitaal" voor de kolonie te interesseeren. Maar men bedenke dan dat „het kapitaal" niet alleen de meeste waarborgen wil hebben voor goede winst, maar ook de kans om een flinken slag te slaan. En dat is billijk, daar 't ook het risico loopt om bij tegenslag niet alleen geen winst te ma-

ken maar geld te verliezen. Die kans moet het kapitaal hebben. Maar wanneer men vreezen moet dat bij eenig succes de fiscus van een armlastige kolonie op de loer ligt om ook van zijn kant een slag te slaan dan wordt men met recht vreesachtig.

Zoolang de kolonie armlastig blijft zal het kapitaal voorzichtig blijven. En Suriname zal armlastig blijven zoolang de druk van een te dure, huishouding blijft bestaan.

Maar dat behoeft niet. Met reorganiseeren zal men echter niet ver komen. Er is meermalen de opmerking gemaakt dat Suriname de 12de provincie van Nederland kan worden genoemd. Laat men dat tot werkelijkheid maken.

Men ontwerpe een bestuursregeling voor Suriname als provincie van Nederland, en neme maatregelen om deze binnen 6 maanden in te voeren, make van Paramaribo en ieder District eene gemeente, en benoeme in Nederland alle ambtenaren, burgemeesters enz. voor één jaar, die dan komen om dat nieuwe bestuur in te voeren. Dat zal geld kosten.

Met den datum dat het nieuwe bestuur hier aankomt, vervalt de oude constitutie. De ambtenaren die daarvoor geschikt worden geacht, gaan over bij het provinciaal bestuur, en worden toegevoegd aan de uitgekomen ambtenaren om zich in de nieuwe administratie in te werken. De overige ambtenaren blijven in functie om de oude zaken te liquideeren. Na 1 jaar moeten de uitgezonden ambtenaren terugkeeren, en de nieuwe ingewerkt zijn. De anderen moeten de liquidatie beëindigd hebben en gaan op wachtgeld, of worden elders geplaatst. Dat zal geld kosten, misschien wel 12 millioen, — maar dat is Nederland over 3 jaren toch ook kwijt aan subsidie. Het moederland is dan ook van alles af.

De hoofdzaak is dat Suriname uit zijn armlastige positie gered is, fier het hoofd kan opheffen en aan de kapitalisten vertrouwen inboezemen.

Het is een radicale maatregel die durf vereischt bij de Nederlandsche regeering. Maar het is m. i. de eenig

mogelijke weg. Met reorganiseeren, bezuinigen, enz. bereikt men niets en Suriname verzinkt meer en meer in schuld en verspeelt het vertrouwen.

Ik herhaal dat het geld zal kosten en het plan zal ook tegenstand ontmoeten. De bevolking van Suriname bestaat voor ruim 50 % uit immigranten en kleine landbouwers. Van de rest leeft 20% hetzij direct of indirect van de kolonie. Zij zijn inproductief, en eten de kolonie op. Deze, gesteund door hun aanhang die groot is, zullen zoo mogelijk met alle macht zulk een verandering tegenhouden uit vrees daarvan nadeel te ondervinden. Ook zal men met het oude bezwaar aankomen, dat bijv. in de Districten geschikte personen moeilijk zijn te vinden, om daarvan Gemeentebesturen te maken. Maar dit zijn geenszins bezwaren voor hen die in de Districten bekend zijn. De geschikte menschen zijn daar in overvloed, men geve ze maar eens een kans. Ook gemakzuchtigen zullen er niets van moeten hebben; en ten slotte is er een groot gedeelte der bevolking dat zich in de bestaande organisatie heel lekker gevoelt en 't niet immoreel vindt om ten koste van anderen, te leven.

Er zal dus veel tegenstand en weinig medewerking te wachten zijn.

De zaak blijft niettemin van belang. Hoe is er een andere mogelijkheid voor de Nederlandsche regeering om van den lastpost Suriname ontslagen te worden? Noodig is om ten opzichte van Suriname eerlijk te zijn, en het te ontlasten van een finantieelen druk die zijn kracht te boven gaat en het belet zich te ontwikkelen.

Hoe eer men begint hoe beter. Het zal een zwaar werk zijn, maar toch zeker niet boven het kunnen van dat Nederland, dat op koloniaal gebied zoo'n welverdienden goeden naam heeft. Er wordt belangstelling voor Suriname getoond. Bij iedere gelegenheid die zich daarvoor leent wordt hoog opgegeven van de belangstelling en liefde die in Nederland gevoeld wordt voor Suriname. Zelfs onze geliefde Koningin getuigt herhaaldelijk van die liefde. En Suriname voelt zich daarvoor dankbaar. Maar eerlijk gezegd wat helpt dat ons allemaal? Het is

aangenaam te hooren, zeker, maar, Suriname is met belangstelling niet te helpen, wel met daden, in de eerste plaats die daad welke het verlost van den op zijn hals geschoven finantieelen druk van een huishouding boven zijn draagkracht, een druk die het land ten slotte geheel in den grond zal drukken. Neem dien weg, en Suriname zal de vleugels breed uitslaan en met belangstelling en liefde zal ook kapitaal toevloeiën om de schatten die onze rijke 12de provincie in overvloed bezit ten bate van de gemeenschap te doen strekken. En nu ten slotte. Welke eminente Staatsman zal die zaak durven aanpakken en de redder van Suriname worden? Of zal men niets doen, hoogstens den ouden verkeerden boel wat oplappen? Dat zou fataal voor Suriname zijn. Als men niet te lang wacht zou zelfs ik er nog vruchten van kunnen zien (ik ben ruim 77 jaren) maar ik zal tevreden zijn als mijn nakomelingen zich eenmaal in een welvarend, vooruitgaand ontwikkelend Suriname kunnen verheugen.

EEN WESTINDISCHE LEERGANG

DOOR

MR. F. G. SCHALKWIJK

In het Aprilnummer van 1927 van dit Tijdschrift, mocht ik, als neerslag mijner ervaringen als rechterlijk ambtenaar in Curaçao en Suriname, enkele beschouwingen wijden aan de keuze en opleiding van naar West-Indië uit te zenden rechterlijke en bestuursambtenaren, waarvan de grondgedachte was, dat vooral voor Suriname met zijne groeiende Aziatische bevolking, doch ook voor Curaçao waar het petroleumkapitaal nieuw leven heeft gebracht, de tijd gekomen schijnt om de daarheen uit te zenden ambtenaren, op het voetspoor van Oost-Indië, meer dan tot dusverre geschiedt, door eenige opleiding in de talen en den maatschappelijk-staatkundigen toestand dier gebiedsdeelen voor hunne taak aldaar voor te bereiden. Mij persoonlijk scheen het bovendien toe, dat deze gedachte het gemakkelijkste zou zijn te verwezenlijken door het Oostindische bestuurscorps uit te breiden tot één koloniaal corps, waarvan de leden zoowel in Oost- als in West-Indië zouden dienen.

De uitwerking van dit laatste punt zou uiteraard geheel liggen in handen van het Departement van Koloniën, doch ook voor de opleiding en voorbereiding zelve dier uit te zenden ambtenaren, uit welke elementen ook gerecruteerd, stond mij aanvankelijk eene ambtelijke organisatie voor den geest, uitgaande van genoemd Departement, hetwelk bij de keuze en uitrusting der uit te zenden ambtenaren het nauwst betrokken is.

Het verloop is echter eenigszins anders. Door het initiatief van Prof. Mr. C. van Vollenhoven heeft dezer dagen een uit particulieren bestaand Comité een Westindi-

schen Leergang in het leven geroepen, welk Comité zijne denkbeelden en plannen heeft uiteengezet in een ruim verspreid Prospectus

Het Comité spreekt zich over de wijze van recruteering der Westindische ambtenaren niet uit. Het bepaalt zich tot het standpunt, dat het een ieder, maar dan ook niet alleen den ambtenaar, doch ook hem, die uitgaat voor eene particuliere betrekking in West-Indië tot plicht is zich van tevoren althans eenigermate op de hoogte te stellen van de taal en de zeden van het volk, waaronder hij zal hebben te leven.

Ten aanzien van de uit te zenden ambtenaren, is voor het welslagen van de plannen van het Comité in de eerste plaats noodig de medewerking van den Minister van Koloniën. Aan die medewerking twijfelt het niet. Bij de behandeling immers van de Surinaamsche begrooting voor 1928 in de Tweede Kamer, door het lid Mr. Joekes gewezen op de wenschelijkheid van de opleiding der West-indische ambtenaren, bepaaldelijk ten aanzien hunner talenkennis van de bevolkingsgroepen van Suriname en Curaçao antwoordde de Minister wanneer de gelegenheid zich zou voordoen, ten volle bereid te zijn, de opleiding der ambtenaren ter hand te nemen. (Handelingen, 2de Kamer, zitting 1927/28 blz. 1336, 1344).

Welnu, die gelegenheid wordt door het Comité, zij het voorloopig in bescheiden mate, geboden.

Voor de opleiding van hen, die naar West-Indië uitgaan in eene particuliere betrekking, in landbouw, handel of industrie, rekent het Comité in de eerste plaats op de instemming en de medewerking van de verschillende maatschappijen, welke personeel voor hunne bedrijven plegen uit te zenden en welker belangen in sterke mate betrokken zijn bij voor hunne taak behoorlijk voorbereide arbeidskrachten.

Dezer dagen ontleende het vakblad der Delische cultuurassistenten aan „The Planter", het overwalsche plantersperiodiek, mededeelingen over de examens in de Tamil-, Telega-, Maleische en Chineesche talen, welke op Malakka

twee keer per jaar gehouden worden onder de auspicien der plantersvereeniging, die daarvoor diploma's uitreikt.

De Redactie van eerstgenoemd vakblad teekent daarbij aan: „Een goed voorbeeld. Wanneer zal van elken cul- „tuur-assistent op Sumatra geeischt worden, dat hij Ja- „vaansche koelies in het Javaansch te woord kan staan? „Men weet, dat tal van moeilijkheden tusschen assisten- „ten en koelies in letterlijken zin op „misverstand" be- „rusten" [1]).

Indien men hier in plaats van aan Sumatra, denkt aan het Javanenland Suriname, begrijpt men wat het Comité met dit onderdeel van zijn taak bedoelt.

Of het Comité met zijn plannen slagen zal, staat natuurlijk niet vast. Elke nieuwe gedachte wordt als regel met eenig wantrouwen begroet, ondervindt in den aanvang eenige tegenwerking. Doch het Comité meent dat het denkbeeld, waarvan het de verwezenlijking beoogt, in ieder geval aanspraak mag maken op ernstige overweging.

---

[1]) De heer H. Colijn schrijft in zijn nieuwe boek „Koloniale vraagstukken van Heden en Morgen" over dit onderwerp, (blz. 140): „Ook kan en moet er m. i. iets gedaan worden om verbetering te brengen in de leiding van het groote arbeidsleger van enkele honderdduizenden ter Oostkust. De Europeesche administrateur en zijn assistenten — lang niet allen Nederlanders, maar van allerlei nationaliteit — weten meestal weinig van den Inlander en zijn gewoonten af. Ook de taal levert groote moeilijkheden op, omdat men naast Chineesche zoowel Soendaneesche als Javaansche koelies aantreft en de doorsnee-Europeaan al blij is, zoo hij een mondjevol Maleisch machtig is, wat intusschen voor de inlandsche koelies ook een vreemde taal is." De schrijver ziet niet uitsluitend heil in het aanleeren van koelietalen, wenscht veeleer den administrateur in alle koelie-aangelegenheden te doen bijstaan door een inlandsch adviseur. Dit zou inderdaad een verbetering zijn. Doch liever dan zich te bedienen van tusschenpersonen, bevordere men onmiddellijke aanraking van assistent en koelie, vooral in het veld, door eenige kennis van zijne taal.

WAT DE EXPEDITIE VAN CORNELIS EVERTSEN IN SURINAME DEED.

Het 30ste deel is verschenen van de werken die de Linschoten-Vereeniging heeft uitgegeven (Den Haag, Mart. Nijhoff). Het heet *De Zeeuwsche expeditie naar de West onder Cornelis Evertsen den Jonge*, 1672—1674, Nieuw Nederland een jaar onder Nederlandsch bestuur; en door C. de Waard is dit deel bewerkt. De schepen, waarmede deze expeditie werd ondernomen, hebben ook Suriname bezocht, en wel ingevolge art. 3 van de „Tweede secrete instructie voor het esquader uijt te senden in voldoeninge vande secrete resolutie vande Ed: Mo: Heeren Staten van Zeelant, genoomen op den 12 October 1672." Dit artikel luidt als volgt: „Bij aldien Godt de Heere, het dessein aen en ontrent het Eijlant St. Helena sal hebben gesegent, en vervolgens in handen van het Esquader eenige Engelschen ofte Fransche Oost-Indische Retour schepen laeten vervallen, die te samen een Rijcken Beuijt souden uijtmaecken, soo is haer Ed: Mo: Intentie om in sulcken geval niet meer met het Esquader te onderneemen, ofte eenigen meerderen Beuijt ofte conquesten te gaen soecken, maar wel dat alle behoorlijcke sorge en vigilantie sal worden aengewent, om de veroverde schepen wel te bewaeren, en de saecken soo te schicken en te reguleren om naer thien ofte twalif dagen ververssinge van Cape Orange wederom 't seijll te gaen en in passant voor ofte inde Riviere van Suriname te verneemen hoe de saecken aldaer staen, alsoo haer Ed: Mo: Intentie en begeerte is, indien het fort en Colonie bij de vijanden niet en moeten wesen verovert, dat alsdan aan het voorsz. fort eenige amonitie van oorloge sal worden gebraght, en soo veel andere behoeften als het Esquader sal konnen missen, sonder het selve daer door in eenige schaersheijt te brengen. Gelijck oock in passant door een cleijn vaertuijgh sal konnen werden vernoomen nae den toestant van de Colonie van Isokepe (Essequebo), om te sien of die van d'een of d'andere clenigheijt kan worden dienst gedaen."

Nu is er een „Journael, gehouden op 't lants schip Swaenenburgh, gedestineert na de west, begonnen in de maent December 1672". Daarin vinden we op Maendagh 20 ditto (d. i. Maart):

„'s Morgens met den dagh hielden weder dragend. Ontrent 8 uijren voormiddagh sagen lant vooruijt, liepen tot op 6 vadem, maer conden (alsoo het geheel laegh lant is) niet wel verkent raecken, maar waren verseeckert door de streckinge van 't landt, dat besuijden Caep Oraenje waren," enz.

Daarna op Saterdagh 25 ditto: „De wint o.n.o.; gingen met het 6 glas in de hondewacht (3 uur 's nachts) onder zeijl; ontrent de middagh quamen loopen op 20 voet water, waren wel 3 mijlen van de wal, soodat genootsaeckt waren af te houden tot weder dieper water kregen. Tegen den avont sagen een zeijl vooruijt, daerbij comende was den Commandeur Claes Reijniersen, die op ons cruijsten; verstonden uijt hem, dat den vijant op Suriname niet hadde ondernomen en dat alles daer noch redelijck wel stont aen 't fort, maer dat op de plantagies gebreck van levensmiddelen was geweest, alsoo de kost in de gront meest verrot was, doch dat nu weder beter was;quamen met den doncker voor de rivier van Surinam ten ancker op 4 vadem; lagen ontrent 3 mijlen van de wal, sondt den Commandeur Claes Reijniersen met de brieven aen den Gouverneur. Denselven nacht noch na binnen".

Iets van belang gebeurt er niet. De schepen liepen een eind de rivier op, de Swaenenburgh tot voor 't fort Zeelandia, om de masten kaal te maken, want de lange zalingen van de groote mast en de fokkemast waren kapot; en het schip Suriname had een lek en liep de rivier op tot Para, „alsoo voor 't fort te veel cappelde" om naar het lek te zoeken. Ook het schip Schaeckerloo is mede opgeloopen tot voor Para; en toen alle averij was hersteld zijn de schepen met aankomenden stroom de rivier uitgeloopen. Tusschen de Commewyne en de Santpunt ging men ten anker; dat was Zaterdag 29 April, en tot Vrijdag 19 Mei zijn de schepen daar gebleven, terwijl de snauw en de scheepsboot en de groote boot van 't fort water en brandhout haalden. Op laatstgemelden datum zegt het journaal: „'s Morgens ontrent 8 uijren voormiddagh sagen de snauw de rivier uijtcomen, waerop aenstonts onder zeijl gingen; de wint van 't o.n.oosten met mooij weder; hadden soo langh voor de rivier gelegen, hadden de wint meest van den n.oosten gehadt met somtijts regen."

Saterdagh 20 ditto (Mei). De wint als voren; kregen 's morgens een travade (travado, portug., zware bui met rondloopenden wind en onweer) met harden regen; hielden een ruijge kouwe tot ontrent de middagh; hadden doe na gissinge de rivier van Surnam z. ten o., 20 mijlen van ons; met den avont mooij weder.

Sondagh 21 ditto. De wint oostelijck met topzeijlscoelte; had-

den de breete van 8 graden 15 minuten ende de riviere van Surnam na gissinge 31 mijlen z. ten oosten van ons.

Maendagh 22 ditto. Wint en weder als voren.

Dijnsdagh 23 ditto. De wint noch al van de oostelijcke hant met topzeijlcoelte; hadden 's middags de hoochte van 10 graden 39 minuten en het z.oost eynde van Barbados na gissinge n.w. ten w. 76 a 77 mijlen van ons.

Op een bij het verhaal behoorend kaartje van C. Craandijk is de afgelegde weg te volgen. Het 3de hoofdstuk van de Inleiding heeft tot opschrift „De expeditie" en daar vindt men op bladz. XXXI en volgende in 't kort verhaald wat hierboven naar de officiëele stukken is verteld. Het eskader heeft zich 54 dagen in Suriname opgehouden, maar, zooals we zeiden, voorvallen van beteekenis waren er niet te boeken. Wat de scheepsmacht op de kust van Suriname en in de monding der rivier uitvoerde — de officiëele berichten zijn daarover van een „ontstellende" soberheid, zooals men tegenwoordig zegt. Wij lezen, dat de gouverneur ziek was, niet echter of Evertsen aan den wal is geweest om hem op te zoeken. Pieter Versterre was gouverneur en voor hem had men brieven aan boord; 27 Maart meldt het journaal, dat de commandeur Corn. Eeuwoutse „na binnen", nl. naar het fort, is gezonden „om de goederen die aldaer moesten wesen, aen den Gouverneur over te leveren". Den 11den Mei is „den lieutenant Verster buijten aen boort gecomen", en den volgenden dag is deze „weder na landt gegaen". En den 8sten Januari 1674, toen de schepen „Caep Vincent na gissinge 10 mijlen n. ten o. van ons" hadden, zijn aan den Commandeur Versterre in Suriname gezonden twee pijpen (vaten) olie en twee pijpen wijn. Versterre was eigenlijk commandeur (militair commandant) der troepen, zoowel onder Krijnssen als onder Lichtenbergh en daarna. Toen deze was vertrokken, 25 Maart 1671, nam Versterre tot zijn dood het tijdelijk gouverneurschap waar. Aldus de W. I. Encyclopaedie. Toen in 1672 de oorlog uitbrak, was alle gemeenschap met het vaderland verbroken, totdat onverwacht in 1673 het eskader van Evertsen verscheen, dat er vertoefde van 25 Maart tot 19 Mei „en in den dringenden nood aan levensmiddelen voorzag". We zouden gaarne meer ervan willen weten dan de enkele simpele mededeelingen in het journaal ons geven. De heer De Waard die het boek deed verschijnen, heeft blijkbaar over deze gebeurtenissen niets kunnen vinden.

Den 8sten Juni kwamen de eskaders onder St. Eustatius ten anker, en denzelfden dag werd het eiland van de Engelschen opgeeischt; John Pognon, de commandeur, weigerde, en toen zijn 600

man aan land gezet terwijl de schepen het fort beschoten. De overgave is daarop gevolgd op voorwaarde van lijfsbehoud. Ongeveer 200 man, waarbij 80 Hollanders waren op het eiland in de wapens geweest. Elf Juni zijn de Engelsche commandeur en 160 inwoners naar St. Christoffel gebracht. Twee booten, suiker en 204 slaven, dat was de buit; de slaven werden met het fregat America 30 Juni naar Curaçao gebracht om er ten bate van het Land te worden verkocht. Het fort is geslecht. Den 18den Juni verlieten de schepen St. Eustatius.

Te meenen, dat het geheele boek even weinig belangrijk is als het verhaal van deze enkele maanden, zou een geweldige misvatting zijn. Evertsen is er nog goed afgekomen na zijn verantwoording, beter dan de aanvang der Notulen, van de Staten van Zeeland (blz. 202) doet vermoeden.

Deze notulen zijn gedateerd 25 Juli 1674. De voornaamste punten die Evertsen zijn voorgehouden waren: „Eerstelijck sijn traegh arrivement aen St. Jago, een van de Capoverdische Eylanden, onder andere veroorsaeckt door het aendoen en negen dagen verblijf in en ontrent de Canarische Eylanden, daer seecker slecht bezeylde Hoeckerboot, mede onder het voornoemde esquadre, en daervan geraeckt op den 3 Januarij 1673, aen het voornoemde Eylandt St. Jago 25 dagen eerder als het voornoemde esquadre is geweest, door welck verlies van tijt het grootste dessein, daerop het voornoemde esquader was uytgesonden, is achterwege gebleven. Ten tweeden, het niet aentasten van de Fransche Colonie van Canjana, dat bij onverhoopt achterblijven van het voornoemde groot dessein, het eerste was, dat op den vyant, volgens de medegegeven ordre, most werden ondernomen, daerby gevoeght het lang tarderen in Suriname. Ten derden het langh verblijf in Nieuw-Nederlandt, waerdoor het zaysoen verliep om benoorden Engelandt naar 't Vaderlandt te keeren," enz.

„. . . om de goede diensten van de voorouders van den voornoemden Capiteyn, en die oock van hem verhoopt en verwacht worden," hebben de Staten van Zeeland dd. 22 Sept. 1674 besloten den ongelukkigen uitslag gunstiglijk te overzien.

SN.

BOEKBESPREKING

Suriname, door F. OUDSCHANS DENTZ en *Curaçao*, door W. R. MENKMAN. (*Onze West*, uitgave der Ver. Oost en West).

De moeilijkeden, die zich een paar tientallen jaren geleden dadelijk opdeden, als iemand h. t. l. de mogelijkheid overwoog, voor langer of korter tijd naar de West te gaan en die, wat in hooge mate voor Curaçao gold, vooral hierin bestonden, dat het zoo uiterst moeilijk was, juiste en volledige inlichtingen omtrent allerlei zaken te verkrijgen, zijn nu voor een groot deel wel uit den weg geruimd. Wat Suriname betreft, waren die zooeven aangeduide bezwaren niet zoo groot, maar eenigermate bestonden zij toch ook wel. Hoe men daar in de West leefde, welke vooruitzichten in verschillende opzichten er bestonden, waarop men in het bijzonder te letten had, het was zoo hoogst moeilijk voor den a.s. emigrant, zich er een eenigszins juiste voorstelling van te maken.

Dank zij de veel uitgebreider literatuur, waarover wij nu beschikken, is dit laatste thans veel gemakkelijker geworden. En voor wie zich op de hoogte wil stellen, behoeft onze West niet lang meer „terra incognita" te zijn.

De in 1917 gereedgekomen Encyclopedie van West-Indië is een ware schatkamer voor hem, die omtrent eenig onderwerp wenscht ingelicht te worden; de West-Indische Gids behandelt actueele vraagstukken en geeft in zijn historische artikelen soms den sleutel tot verklaring van veel, dat anders onverklaarbaar zou lijken; het Koloniaal Instituut hier en het Landbouw-Proefstation in Suriname en andere instellingen verschaffen door hunne publicaties op bepaalde gebieden de noodige inlichtingen en in de pas geopende afdeeling Suriname van het Koloniaal Museum ziet de belangstellende vóór zich datgene, waarover hij gelezen heeft.

Inderdaad, al is het met de geheele West nog niet zoover, als de Voorzitter van den Raad van Beheer der Kon. Ver. Het Koloniaal Instituut in zijn rede bij gelegenheid der opening van de

Surinaamsche afdeeling vermeldde: „Suriname staat thans in het middelpunt der belangstelling hier," met hare totale onbekendheid is het toch wel gedaan.

De Vereeniging „Oost en West" heeft te dezen opzichte niet willen achterblijven en heeft dezer dagen het boekje doen verschijnen, waarvan de titel hierboven vermeld staat. Ongetwijfeld heeft zij daarmede een goed werk gedaan, vooral ten opzichte van Curaçao. Dit is de 3e druk. De 1e verscheen in 1910 en was, wat Suriname betreft, bewerkt door Reman Irus (achter welk pseudoniem zich destijds de bewerker der volgende drukken, de Heer F. Oudschans Dentz, verschool) en, wat Curaçao betreft, door den Oud-Rector van het Colegio Santo Tomás, Pater M. Victor Zwijsen. De verzorging van den 2en druk in 1918 nam, met goedvinden van den laatste, wat Curaçao betreft, Mr. B. de Gaay Fortman op zich en thans ligt voor ons de 3e druk, bezorgd door de Heeren F. Oudschans Dentz en W. R. Menkman.

Zooals hierboven reeds werd vermeld, aan een nieuwe uitgave bestond met betrekking tot Curaçao inderdaad groote behoefte. Sedert 1915 toch heeft de petroleum-industrie op het hoofdeiland en kort daarna ook op Aruba een zoo grondige verandering gebracht, dat veilig geconstateerd kan worden, dat naast het ouderwetsche en achterlijke Curaçao een geheel modern Curaçao bezig is, zich te ontwikkelen. Suriname is zoover nog niet, al wijst een en ander ook daar in de richting van opleving en moderniseering en bovendien was juist het vorige jaar een uitmuntende wegwijzer in de vele geheimenissen, die Suriname voor Nederlanders heeft, verschenen in het boekje van den Oud-Gouverneur G. J. Staal, „Nederlandsch Guyana, een kort begrip van Suriname", een boekje, dat uiterst nauwkeurige inlichtingen verschaft en bovendien de verdienste heeft, dat het zich zoo aangenaam laat lezen.

Bij het aandachtig doorlezen van het hier besproken boekje troffen mij enkele dingen. Druk- of correctie-fouten laat ik onbesproken. Zoo ook een korte en daardoor m. i. minder juiste uitdrukking, als: „Amsterdam had in 1613 een factorij te Paramaribo gevestigd." Juister was wellicht: „In 1613 bestond te Paramaribo reeds een factorij ten behoeve van den handel van Amsterdamsche kooplieden." Anders is het echter met de mededeeling op blz. 15 omtrent het in 1866 verkregen zelfbestuur. Voor wie omtrent de verhouding van Suriname tot het Moederland geheel onkundig is, zet het boekje van den Oud-Gouverneur Staal de zaak volkomen begrijpelijk uiteen. Zoo iemand wordt echter niet ingelicht, maar eenigszins op een dwaalspoor geleid door de mede-

deeling in 5 regels op blz. 15, ook, al leest hij erbij, wat op blz. 41 hieromtrent te vinden is.

Zoo doet op blz. 16 de mededeeling omtrent de uitzending der Geldersche en Utrechtsche boerengezinnen in 1845 eenigszins zonderling aan, vooral door den laatsten zin: „Schijnbaar mislukte zij, doch de thans nog levende nakomelingen van de Hollandsche boeren-kolonisten stammen in het derde geslacht van hen af." Doet de zin na „doch" het „schijnbaar" te niet en beschouwt de schrijver dus de vestiging inderdaad als wel geslaagd? De hier ter sprake gebrachte zaak is weer een actueel strijdpunt, maar, dat niet *alle* boerengezinnen in 1845/'46 omgekomen zijn en, dat er nog nakomelingen van hen leven, is toch wel een zwakke verdediging van de kolonisatie.

Bij het doorlezen noteerde ik nog eenige andere zaken; vermelding ervan zou echter te veel plaatsruimte vereischen. Alleen wijs ik nog even op de mededeeling op blz. 43 bij het Departement van Onderwijs, dat hiertoe behooren eeredienst en armenzorg, hetgeen niet juist is. De enkele gemaakte opmerkingen houde de bewerker van „Suriname" mij ten goede; de bedoeling ervan was geenszins afbrekend, integendeel.

Curaçao laat zich met genoegen lezen. De schrijver heeft zich terecht, wat de statistieke gegevens betreft, gehouden aan die, welke het Koloniaal Verslag over 1925 geeft. Hij geeft dus vaststaande feiten en gebruikt, voorzoover zij, controleerbaar, ter beschikking stonden, ook cijfers over 1926. Er blijven dan ook weinig vraagpunten over. En verschillende opmerkingen in den tekst doen den schrijver kennen, als iemand, die Curaçaosche toestanden door en door kent. Zoo b.v. die op blz. 100 omtrent den niet steeds voldoenden, aanvoer van visch. Het daar met een paar woorden gesignaleerde systeem van „roeien met de riemen, die men heeft", is maar al te vaak op Curaçao toegepast, niet steeds ter verbetering van, wat dringend verbetering noodig had.

Het moet inderdaad niet gemakkelijk geweest zijn, de zes eilanden op deze wijze in een 40-tal bladzijden te behandelen. De geboden beperking geeft echter op enkele plaatsen aanleiding tot het rijzen van vragen, waarop het antwoord niet in den tekst te vinden is. Een daarvan zij hier kort besproken. Op blz. 107 zegt de schrijver: „Op dezelfde gronden echter (n.l. op die, welke in de vorige alinea vermeld worden ter verklaring, dat op de Bovenwindsche eilanden Engelsch de algemeene voertaal is), laat zich niet verklaren, of *verontschuldigen* (Ik cursiveer. K.) dat op de Benedenwindsche Eilanden zoo hardnekkig een idioom zich heeft ge-

handhaafd, dat nergens elders wordt gesproken of verstaan en niet tot de cultuurtalen behoort of ooit behooren zal." Een vraag dringt zich hier onmiddellijk op: „Op welke gronden dan wel?" En de tegenwerping: „Dat behoeft niet verontschuldigd te worden." M. i. hebben wij er ons eenvoudig bij neer te leggen, dat de 17e-eeuwsche Nederlanders hun taal door een Spaansch neger-dialect hebben laten overvleugelen. *Dat* is moeilijk te verontschuldigen, niet, dat de op de Benedenwindsche eilanden geborenen bij voorkeur dat dialect thans nog spreken. En het heeft mij altijd een onnatuurlijke dwang toegeschenen, als machthebbenden aan onder hen gestelden het onderling spreken van Papiamentsch gingen verbieden. Die dwang is naar mijn meening behalve ongeoorloofd, bovendien nog vrijwel nutteloos, daar het Papiamentsch er toch niet door zal worden uitgeroeid. Onze taal kan het op Curaçao alleen dan winnen, als de Curaçaonaars voelen, dat hun voorliefde voor Papiamentsch hun spreken en schrijven van Hollandsch en andere talen ongunstig beinvloedt. Ondervinden zij daarvan de nadeelen, b.v. doordat Hollandsche werkgevers om die en andere redenen de voorkeur gaan geven aan Hollandsch personeel, welnu, dan zal het Papiamentsch vanzelf wel uitsterven. Zoolang de Curaçaonaars blijven vasthouden aan het idioom, dat zij van moeder of „jaja" als kind leerden, doen wij het best, dat maar ongemoeid te laten. De versterking van het Hollandsche element, zooals de laatste jaren die te zien gegeven hebben, zal wellicht t. z. t. op Curaçao veldwinnen van onze taal ten koste van het Papiamentsch ten gevolge hebben, op dezelfde wijze, als zij in Suriname ten opzichte van het Neger-Engelsch veld wint.

De kaartjes en een paar reproducties van foto's geven het boekje een aantrekkelijkheid te meer. De Vereeniging „Oost en West" deed een goed werk door ook op deze wijze het hare ertoe bij te dragen, de West hier beter bekend te maken.

Nieuwer-Amstel, Juli 1928 C. K. KESLER

EUGENIO PETIT MUÑOZ, *Interpretaciones esquematicas sobre la historia de la conquista y la colonizacion españolas en America*, Montevideo, 1927.

Dit werk handelt over de ontdekking en verovering met de daarop gevolgde kolonisatie van Amerika, door de Spanjaarden.

Systematisch worden besproken de economische, politieke en psychologische oorzaken van de verovering, de toestanden in Spanje, en die welke men in de nieuw ontdekte gebieden aantrof en de moeilijkheden die de expedities ondervonden. Dan: de middelen en methoden en de organisatie, en ten slotte de gronden die zijn aangevoerd geworden om te bewijzen dat de verovering een geoorloofde daad was.

Het karakter der conquistadores schetst de schrijver als een samenstel van de eigenschappen van den Griekschen argonaut den Romeinschen legionair, en den middeleeuwschen kruisvaarder. Bij de kolonisatie gold het beginsel, de nieuwe landen in alle opzichten te maken tot een copie van Spanje. Aan het welzijn der oorspronkelijke bevolking is groote zorg besteed. De veel verbreide meening, dat de Spanjaarden hierin zeer tekort zijn geschoten, berust op enkele dingen die in het begin zijn voorgevallen, en door vijanden verspreide lasterpraatjes. Belangwekkend is het, te vernemen dat Spanje de oude Indiaansche rechtsgebruiken heeft geëerbiedigd, voor zoover vereenigbaar met de algemeene wetten.

De bespreking van dit werk lokt uit, om hier ook te wijzen op het artikel van Mr. J. H. Abendanon „Het oud Spaansch Koloniaal stelsel zooals dit is nedergelegd in de ‚Leyes de Indias'" (Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië, deel 79, 's-Gravenhage, 1923).

C. H. DE GOEJE

NOG IETS OVER DE ZILVERVLOOT

Onder den titel van mijn artikel in de September-aflevering van de West-Indische Gids staat 9 September 1628. Dit moet zijn 8 September.

De noot op blz. 206 geeft de verklaring van dien onjuisten datum. De mededeeling van Netscher in „Les Hollandais au Brésil" omtrent het inzeilen van de baai door de Hollanders is ongeveer juist, wat „neuf heures", onjuist echter, wat „le lendemain" betreft. De Hollanders zeilden niet *in den morgen van den 9en,* maar *in den avond van den 8sten* tusschen 8 en 9 uur de baai binnen.

De laatste Publicatie van het Historisch Genootschap, naar de oorspronkelijke stukken bewerkt door S. P. l'Honoré Naber en Irene A. Wright, en juist dezer dagen verschenen, stelt dat duidelijk in het licht. Het blijkt daardoor, dat de fout afkomstig is van De Laet, die abusievelijk schrijft: ‚*Sanderdaeghs* omtrent de neghen uyren." Verschillende auteurs uit de 17e, 18e en 19e eeuw, waaronder ook Aitzema, hebben deze fout overgenomen.

De Heer Naber verklaart ten overvloede (blz. CXXII, noot), hoe het mogelijk was, dat lang na zonsondergang de schepen in een vrijwel onbekende baai durfden binnenzeilen. Het was n.l. lichte maan. Voor wie de prachtige tropische maanavonden kent, is hierdoor iedere twijfel, zoo die nog aanwezig mocht zijn, uit den weg geruimd.

Een paar fouten in de namen mogen aan de hand van het kostelijke nieuwste werk over Piet Heyn, hierbij meteen verbeterd worden. Het op blz. 210 vermelde schip heette niet Montague, maar Santa Lucia. Op blz. XXII verklaart de Heer Naber, hoe de on-Spaansche naam kan ingeslopen zijn. En, ten slotte, de bevelhebber van het krijgsvolk heette niet Denneboa, maar De Noboa.

September 1928 C. K. KESLER

Bovenstaande verbetering ontvingen wij van den schrijver een paar dagen na de verschijning van zijn artikel. Gebrek aan plaatsruimte verhinderde ons die eerder op te nemen.

Redactie W. I. Gids.

BIBLIOGRAPHIE

Etnologia y poblacion historica de Panama, por M. M. Alba C. Panama, Imprenta Nacional, 1928.

Koloniale Postspaarbank in Suriname. Verslag over het jaar 1927. Paramaribo, 1928.

De Periskoop. Algemeen Weekblad voor Suriname, 11 Augustus en 15 September 1928. De Caraïbische taal. VI en VII. door A. P. Penard (wordt voortgezet).

Katholiek Sociaal Weekblad. 25 Augustus 1928. Ananascultuur in Suriname. (Uit „De Telegraaf").

De Christelijke Onderwijzer. Orgaan der Unie van Christelijke onderwijzers en onderwijzeressen in Nederland. 29 Augustus 1928. Suriname. Tusschentijdsche plaatsing, door H. (Wordt vervolgd).

Der Kolonialdeutsche. Deutsche Uebersee- und Kolonial Zeitung, 15 August 1928. Deutsche Kolonisationspläne in Suriname. — Gründung eines Pflanzungssyndikats. — Verwertungsmöglichkeiten für Schuldbuchforderungen. — Deutscher Wiederaufbau in Suriname. (Met afbeelding: „Im Hafen von Paramaribo").

Idem. 1 en 15 September en 15 October 1928. Deutsche Wiederaufbau in Suriname.

Life and Times of Pieter Stuyvesant, by Hendrik van Loon.Henry Holt & Company, New York, 1928.

Kalender Groot Nederland 1929. Onder redactie van C. van Son.

Populair-wetenschappelijke artikelen betreffende het plantenrijk, door A. Ph. Samson. (Overdruk uit de Periskoop). Paramaribo 1928.

Riksmuseets etnografiska Avdelning Smärre Meddelanda. No. 7. The use of the Hammock in Africa, by K. G. Lindblom. Stockholm 1928.

Medisch Missie Maandblad, Juli, Augustus en September 1928. Klimaat en acclimatatic (in tropische landstreken) door Prof. P. C. Flu.

L'Illustration Economique et Financière. 25 Augustus 1928. Numéro special. Les Pays-Bas et leurs Colonies. La Colonie de Surinam, par le Dr. C. F. Schoch, Directeur général de la „Banque de Surinam". — La Banque de Surinam. — La Colonie de Curaçao, par le Dr. W. Dyckmeester. Directeur général de la ,,Hollandsche Bank voor West-Indië". — Importance

des Antilles et de l'Amérique latine. (Met schetskaartje „Les Indes Occidantales Néerlandaises", en afbeelding van de haven van Curaçao en van den zetel van de Hollandsche Bank voor West-Indië op de Heerengracht te Amsterdam.

A West Indian Pepper-Pot or Thirteen Stories of the People, by Lieut.-Colonel T. R. St.-Johnston, Administrator of St. Kitts-Nevis, with coloured illustrations by Eva Wilkin. London, Allan & Co. Ltd. [1928].

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. September 1908. Openbaar en Bijzonder Onderwijs in Suriname, door F. v. A. — Nederland ten opzichte van Suriname. — Onder mededeelingen: De Redemptoristen en de hoedenindustrie.

Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht. Derde serie No. 53. Piet Heyn en de zilvervloot. Bescheiden uit Nederlandsche en Spaansche archieven bijeenverzameld en uitgegeven door S. P. L'Honoré Naber en Irene A. Wright. Utrecht 1928.

Tropisch Nederland, 24 Augustus 1928. De Saramacca-polder, een geslaagde proeve van landkolonisatie in Suriname (vervolg), door Dr. H. van Cappelle (geïllustreerd).

Idem. 21 September 1928. Vergane grootheid, door C. K. Kesler (geïll.). Bijzonderheden over St. Martin, St. Eustatius en Saba.

De Indische Mercuur, 29 Augustus 1928. De afzet van Surinaamsche sinaasappelen in Nederland, door Ir. W. L. Utermark.

Idem. 12 September 1928. Publicaties over Suriname, besproken door Prof. dr. F. A. F. C. Went.

Idem. 3 October 1928. Suriname, de bloedverwant in nood! door J. Sibinga Mulder.

Idem. 10 October 1928. Een nieuwe cultuurproef in Suriname. (Ontleend aan „De West").

Idem. 17 October 1928. Onze koffiebereiding, door Dr. D. S. Fernandes.

De drie Dietsche barken. Maandblad der afdeeling 's-Gravenhage en omstreken en van de jongeliedenafdeeling van het Algemeen Nederlandsch Verbond, September 1928. Suriname onder valsche vlag veroverd? door Fred. Oudschans Dentz. (Ontleend aan de „Nieuwe Rotterdamsche Courant" van 7 September 1928).

Nederlandsch Zendingsblad. September 1928. Reizen langs de kust (van Suriname), door W. F. Smelik.

Het koloniaal Weekblad, 30 Augustus 1928. De Geschiedenis van de Hevea Guyanensis, door Fred. Oudschans Dentz.

Idem. 6 September 1928. Emigratie naar Suriname, door Dr. Th. Lens.

Het koloniaal Weekblad, 20 en 27 September, 4, 11, 18 en 25 October 1927. Bovenwindsche Eilanden, door Commentator. (Slot volgt).

Koloniaal Tijdschrift, September 1928. Het personengebied der rechtsgemeenschappen over zee, door Prof. mr. C. van Vollenhoven.

Algemeen landbouwweekblad voor Nederlandsch-Indië. 8 September 1928. Onze koffiebereiding, door Dr. D. S. Fernandes.

Neerlandia. September 1928. Vliegtocht West-Indiê, met schetskaartje. — Viering door de groep Suriname van den 70en verjaardag van H. M. de Koningin-Moeder. — Verwaarloosd Nederlandsch gebied. (Met kijkje op St. Maarten). — Bespreking van „Onze West", het door de Vereeniging „Oost en West" uitgegeven boekje.

Idem. October 1928. De Troonrede.

De Indische Cultures, 16 September 1928. Een grondbedekker voor koffievelden in Suriname.

De Indische Verlofganger. 31 Augustus 1928. De scheepvaart in de West voorheen en thans, door Fred. Oudschans Dentz. (Met reproductie van oude prent „Gezigt op de waterkant en reede van Paramaribo").

Idem. 14 September 1928. De pisang van de West, door Fred. Oudschans Dentz. (Geïll.).

Idem. 28 September 1928. 't Westindische Huis te Amsterdam, door S. Kalff. (Met afbeelding). — Het geslacht de Friderici, door Fred. Oudschans Dentz. (Met portret van Jurriaan François de Frederici).

La Quinzaine Coloniale. Organe de *l'Union Coloniale Française*. 25 Septembre 1928. Les bois de la Guyane et la tonnellerie.

Idem. 10 Octobre 1928. Aluminium Company of America.

Berichten uit de Heidenwereld, September-October 1928. Naar de Marowijne, door Br. Frey. (Slot). — Inzegening van Javaansche Evangelisten te Leliëndaal (Suriname), door A. Peucker. — Tot afscheid (van den heer en mevr. L. Schütz). — Mededeelingen.

De Amsterdamsche Gids. Uitgave van de Stadsdrukkerij, Amsterdam September 1928.
De Gasthuiskerk, door K. Hierin o.m. medegedeeld het verhaal van de preek door Jan Jacob Mauricius, toen een kind van 6½ jaar op Zondag 11 Januari 1699 in de Gasthuiskerk gehouden, welk verhaal is ontleend aan een vlugschriftje „Kort Verhaal van Wetenswaardige Zaeken, betreffende de Gasthuiskerk te Amsterdam" (te Amsterdam bij Dirk Schuurman, Boekverkooper op 't Rokkin, 't derde huis van de Vischpoort, 1791).

Praktische Handleiding der Papianantsche spraakkunst, door A. van de Veen Zeppenfeldt, Ord. Praed. Curaçao 1928.

El Papiamento. La Lengua criolla de Curazao. La Gramãtica mas sencilia, por el Dr. Rodolfo Lenz, Professor jubilado de la Universidad de Chile. Publicado en los Anales de la Universidad de Chile, 2a Serie, Año IV. 1926 Y V, 1927. Establecimientos gráficos „Balcells & Co.". Santiago de Chile. 1928. (341 bladzijden).

Verslag van Bestuur en Staat van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao 1927.
II. Suriname.
III. Curaçao.

Natural History. Vol. XXVIII (May 1928, pp. 243—252). Dr. Morton C. Kahn Bush Negrocs of Dutch Guiana.

Jaarverslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao over het jaar 1927. Curaçao 1928.

Stemmen uit Bethesda. XXXIV. Berichten omtrent den arbeid in het melaatschengesticht Bethesda in Suriname, staande onder de hooge bescherming van H. M. de Koningin-Moeder. (Druk de Bussy, Amsterdam 1928).

Ir. L. A. FRUYTIER
Gouverneur van Curaçao

KUNNEN WIJ DAT ZELF NIET?

DOOR

TJ. PYTTERSEN

De invoer van mais in ons land bedroeg in:

	Gewicht in tonnen	Waarde in guldens
1925	876.595	96.418.000
1926	1.018.537	85.778.000
1927	1.383.774	116.807.000

De uitvoer bedroeg in laatstgenoemd jaar 17.945 ton een waarde vertegenwoordigende van ƒ 1.653.940.

De voornaamste landen van levering waren in '27:

	Tonnen	Waarde in guldens
Argentinië	1.139.836	95.725.000
Roemenië	90.097	7.557.000
België	79.171	7.016.000
Ned. O.-Indië	22.718	2.029.000
Eur. Rusland	20.179	1.690.000
Z.-Afrika	13.182	1.212.000

De rentabiliteit onzer varkensfokkerij is grootendeels afhankelijk van den maisprijs.

De vraag dient gesteld of wij dit ontzettende kwantum mais niet op loonende wijze geheel of voor een groot deel kunnen winnen op eigen kolonialen bodem i.c. Suriname?

Hoewel mais feitelijk het best groeit in de subtropen en in landen met een meer gematigd klimaat staat vast, dat bodem en klimaat van Suriname zich bijzonder goed voor deze cultuur leenen.

Reeds in 1669 schreef Warren: „Het Koorn (Mais. P.) groeyt op een steel gelyck riet/ in 't gemeyn ses ofte seven

voeten hoog; het draagt slechts twee ayrs op yeder steel/ maer het graen is zoo groot als erwten/ en wort ryp in vier maenden. Men heeft er twee oogsten in een Jaer/ ende het Koorn geeft ten minsten vyf hondert voor een."

Hartsinck (1770) en A. Blom laten zich eveneens gunstig over deze cultuur uit; terwijl Teenstra (1835), die Java en de Kaap kende, o.m. zegt:

„Ik heb op Livorno (Surinamerivier) en verscheidene andere plantaadjen aan de rivier Suriname tusschen het even weelderige suikerriet mais gezien, dat 11 à 12 voeten hoog was, welks halmen zoo zwaar waren, dat men dezelve ter nauwernood met duim en vinger omvatten konde; ...."

Eenige jaren daarna schrijft Dr. A. Hostman:

„Het eerstgenoemde gewas (mais P.), de Koningin der granen, kan in Suriname drie malen 's jaars geoogst worden". Kappler schrijft weer iets later: „Mais groeit het best op de ingepolderde veenrijke landen der kolonie en geeft in hoogland slechts misschien de helft, hoewel bemesting van den grond de opbrengst aanzienlijk zou vermeerderen. Daar de mais vier maanden na de beplanting rijp is, kan dezelfde grond, goed bewerkt, per jaar drie oogsten geven."

Hoewel de maiscultuur als zoovele cultures in Suriname op een zeer laag peil staat, zijn toch onder normale weersomstandigheden de productie's per H.A. vergeleken bij die der groote maiscentra, Noord-Amerika inbegrepen, niet ongunstig, terwijl zij veel hooger zijn dan die in Oost-Indië.

De jaarlijksche maisproductie in Suriname is zeer uiteenloopend. Zoo bedroeg deze in 1925 ruim 2500 ton, terwijl in 1927 slechts 879 ton werden gewonnen.

Volgens een bericht in „De West" van 3 Februari 1925 leverde een partij Surinaamsche mais in Nederland *ƒ* 250 per last (± 2000 K.Gr.) op. De kwaliteit van het product werd hier gunstig beoordeeld.

In Suriname komen duizenden hectaren zeer vruchtbare grond van uiteenloopende samenstelling voor, welke tegen gemiddeld *ƒ* 250 per H.A. kunnen worden omgezet

in cultuurland. Deze terreinen, zijn ten deele gelegen aan of in de onmiddellijke nabijheid van dikwijls ook voor zeeschepen bevaarbare rivieren, waardoor in tegenstelling met vele andere maisproduceerende gebieden, het transport van het product naar de zeeschepen zeer goedkoop kan zijn, terwijl het vervoer op het veld zelf eveneens niet kostbaar behoeft te zijn temeer als men de beschikking heeft over waterwegen. Wederom in tegenstelling met andere maisproduceerende gebieden kan de Surinaamsche bodem, indien zekerheid bestaat van een behoorlijke waterloozing en een vochtig houden der velden in den drogen tijd, *het geheele jaar door produceeren.*

De voornaamste ziekten, welke in de maisaanplantingen aldaar voorkomen, zijn: builenbrand en roest, terwijl vanzelfsprekend diverse dierlijke vijanden niet ontbreken. Wanneer onder zoowel theoretisch als practisch deskundige leiding deze cultuur goed wordt aangepakt dan mag evenals zulks het geval is in andere productiegebieden met reden worden verwacht, dat de schadelijke invloed dier ziekten en dieren zoo niet zal verdwijnen, dan toch belangrijk zal worden beperkt, terwijl de opbrengsten zullen stijgen, de kwaliteit van het product zal verbeteren, hetgeen de zekerheid van afzet en den verkoopsprijs ten goede zal komen.

Vóór alles zijn echter goed opgezette en goed geleide proefnemingen noodig, die ons omtrent de rentabiliteit der cultuur moeten voorlichten.

Getracht moet worden de beschikking te verkrijgen over hoogproduceerend geselecteerd zaadgoed, zoo mogelijk resistent tegen ziekten, soorten van behoorlijke handelswaarde. Door toepassing van een goede bodembewerking en onderhoud der aanplantingen zullen de opbrengsten verbeteren, hetwelk eveneens zal kunnen plaatsvinden bij toepassing eener rationeele bemesting, waaronder groenbemesting een voornaam punt kan zijn. In dit verband wijs ik er op, dat naar Prof. Hugo de Vries mededeelt, in de zuidelijke staten van Noord-Amerika een groenbemesting van cowpeas, welke ook in Suriname

goed groeien, den maisverbouwer ontheffen van den aankoop van kunstmest.

Zaakkundige wateraf- en aanvoer der velden, op tijd oogsten en goede fabriekmatige verwerking van den oogst zullen het geheel ten goede komen. Integenstelling met eenige groote maiscentra, komen in Suriname geen groote veebedrijven voor, voor welke de bladafval der aanplantingen als veevoeder groote waarde bezit. Die afval kan wellicht voor bodemverbetering of op andere wijze worden benut.

Voor bodembewerking kan in dergelijke groote bedrijven in Suriname geen gebruik worden gemaakt van handenarbeid daar de daarvoor noodige werkkrachten ontbreken, althans niet zijn te verkrijgen, terwijl voor contractarbeiders geen geregeld emplooi zoude zijn te vinden, tenzij aanpassende nevenculturen kunnen worden opgezet. Waar in Suriname geen ploegvee aanwezig is, is het in onzen tijd, althans voor groote bedrijven, niet wenschelijk een belangrijke hoeveelheid vee in te voeren, waar wij de zekerheid hebben langs mechanischen weg op goedkoope en zekere wijze de bodembearbeiding te kunnen verrichten. Een grootsche opleving van vele streken in Afrika, o.m. in het Noorden, Tunis, Algiers en Marokko, verder in Noord- en Zuid-Amerika is in den komenden tijd te verwachten nu de techniek als het ware dagelijks belangrijke vorderingen maakt en de dure benzinemotor door de goedkoop werkende ruwoliemotor wordt vervangen.

Die opleving zal ten deele gaan ten koste van Azië met zijn vele, goedkoope langzamerhand roerig wordende bevolking. De maiscultuur vereischt verder geen diepe bodembewerking hetgeen de uitgaven ten goede komt. De wetenschappelijke werken, die over de maiscultuur bestaan, leeren ons, dat in Suriname belangrijk betere uitkomsten zullen worden verkregen, indien dezelfde wegen worden ingeslagen, die elders tot succes hebben geleid. Een zeer moeilijk punt vooral in landen met een tekort aan werkkrachten, is het oogsten. Omtrent Zuid-Afrika lezen wij bij Joseph Burtt-Davy in diens standaardwerk „Maize" (Longham, Green and Cie. London.): „Native

labour-alone — has been employed for this work. But with increased development in agriculture, mining and manufactures native labour is becoming scarcer and consequently more expensive, and the necessity for adopting other methods of handling the crop is becoming apparent. „... It is only quite recently that the application of machinery to the harvesting of the maizecrop has been practically and economically successful." (Zie verder mijn artikel in „De W. I. Gids" van Februari 1922, blz. 507). Berichten uit de maisstreken in Noord-Amerika wijzen er op (1920) dat bij mechanisch oogsten de kolven nogal te lijden hebben. Sedert echter heeft de techniek vorderingen gemaakt en is te verwachten, dat thans ook hier bevredigende uitkomsten worden verkregen. In Zuid-Afrika o.a. moest, vóór men de beschikking had over oogstmachines, dikwijls een deel van den oogst op het veld blijven liggen en was daardoor verloren. Waar we thans de zekerheid hebben op tijd de oogsten te kunnen binnenhalen, waardoor ook een beter gerijpt product zal kunnen worden gewonnen, waar we voorts goede fabrieksinrichtingen bezitten voor het afwerken van den oogst, zal, temeer als over voldoende droogruimte, hetgeen voor Suriname met zijn grooten regenval een voornaam punt is, beschikt wordt, een goed afgewerkt product op de markt kunnen worden gebracht.

De planters.

De kleine landbouwers.

De verspreid wonende, niet samenwerkende kleine landbouwers van verschillend ras zullen bij de tegenwoordig onder hen heerschende mentaliteit nimmer een goed, voor export geschikt, product op de markt kunnen brengen. Zij zullen integendeel een gevaar zijn voor den naam van dat product op de markten. Er moet naar mijn meening heel wat veranderen eer uit die kringen een product van behoorlijke handelswaarde zal worden verkregen.

De groote kapitaalkrachtige ondernemers.

Zoodra de rentabiliteit der maiscultuur in Suriname

vaststaat, zal zeker het groot-kapitaal belang gaan stellen in die cultuur, te meer als op loonende wijze het aantal werkkrachten door machines kan worden vervangen. Indien die handenarbeid werkelijk onbeteekenend is, zullen hoogere arbeidskosten dan de tegenwoordige weinig invloed op den kostprijs van het product hebben, zal het product deze gemakkelijk kunnen dragen, waardoor een gezondere toestand ontstaat.

Dan zal ook geen vrees behoeven te bestaan, dat op het oogenblik, dat de aanvoer van contractanten van Java wordt onderbroken of verboden, zooals Britsch-Indië dit voor Demerara heeft gedaan, uit de vrije arbeiders in de kolonie geen werkkrachten te vinden zijn of aanvoer van vrije arbeiders van Java niet mogelijk is. De ondernemers zullen de bedrijfszekerheid kunnen verhoogen door de meer energieke kleurling-werkkrachten op te voren goed vastgelegde voorwaarden als deelbouwers aan hun bedrijven te binden, waardoor — de cultures in verschillende Zuid-Amerikaansche productiegebieden leeren zulks — een hechte schakel ontstaat tusschen ondernemer en vrije arbeiders. Ik verwijs hieromtrent tevens naar mijn bij Martinus Nijhoff eenigen tijd geleden verschenen brochure: „Een deel der taak van Nederland in Suriname."

Ik meen er ook hier nogmaals op te moeten wijzen, dat zoolang de jaren lang gevolgde Bestuurspolitiek, waarop de zendingsstrijd in de kolonie een ongunstigen invloed heeft, wordt voortgezet, de nakomelingen der contractanten zullen afdalen tot het peil waarop zoovelen reeds in Suriname zijn gekomen. Het totstandbrengen van nederzettingen op de ondernemingen kan dit proces wellicht wat verlengen, maar niet keeren. Die Surinaamsche bedrijven wier levensvatbaarheid grootendeels van den goedkoopen koelie afhankelijk zijn, zullen naar mijn meening nimmer een beteekenende, daadwerkelijke belangstelling van onze kapitaalkrachtige, ernstige ondernemers opwekken.

In verband met hetgeen ik heb opgemerkt omtrent een mechanische bewerking der maisvelden, laat ik hier nog volgen hetgeen de Heer J. A. Liems, destijds „Hoofd van

den dienst der Landbouwleeraars" op blz. 84 van het „Verslag van het Departement van den Landbouw in Suriname over 1920" schrijft. Wij lezen daar:

„Geheel anders wordt echter de toestand, wanneer de kwestie van machinale (grond)bewerking mocht worden opgelost.... Ook met producten als mais e.a. zal Suriname op de wereldmarkten kunnen concurreeren."

De blanke landbouwers.

Dr. Th. Lens heeft in verschillende geschriften de kwestie der Europeesche emigratie naar Suriname wederom ter sprake gebracht. Naar aanleiding hiervan heb ik in eenige artikelen (o.m. in „Vragen des Tijds" van Oct. '27 en „De W.I. Gids" van Sept. '27). gewezen op de werken van den Amerikaanschen professor E. Huntington, „West of the Pacific", en den Engelschen professor J. W. Gregory, „The Menace of Colour", waarin o.m. de kolonisatie van blanken in tropisch Queensland wordt beschreven, terwijl ik verder op eenige artikelen van Sir James Barrett o.a. op diens „The peopling of tropical Australia by the white race." (United Empire van Juli 1927.) de aandacht heb gevestigd en voorts op „The vitality of white races in low latitudes." van Charles H. Wickens, den statisticus van het Australiesch Gemeenebest (Proceedings of the Royal Society of Victoria. 1926). De vrees dat blanken niet in staat zijn onder een tropische zon geregeld harden arbeid te verrichten zonder physiek spoedig achteruit te gaan, kan beslist worden tegengesproken. Zij blijken gezonder en krachtiger dan zij die niet in de zon arbeiden.

Het groote punt waar het in de tropen om gaat, is de menschen te beschermen tegen parasitaire ziekten. Is men daartoe in staat dan noemt ook Dr. Lampe een verblijf van blanken in Suriname zeker niet ongezond.

In de 44ste vergadering van de Eerste Kamer op 9 Mei 1928 — Vaststelling van de Surinaamsche begrooting voor het dienstjaar 1928 — blz. 853 heeft de Minister van Koloniën o.m. het volgende gezegd:

„Wat betreft de door den Heer Arntz aanbevolen emi-

gratie uit Holland van Nederlandsche kolonisten, kan ik op het oogenblik niet anders doen dan met belangstelling afwachten de resultaten van de pogingen, die door den Heer Lens en anderen in het werk worden gesteld.

„Zooals ik in de Tweede Kamer reeds heb gezegd, wil ik die poging gaarne een goede kans geven, maar van den goeden uitslag daarvan acht ik mij niet verzekerd, ook al zou die poging eens tot werkelijke immigratie hebben geleid.

„Ik denk hierbij aan de ervaringen, die een paar maanden geleden zijn opgedaan door den Leidschen hoogleeraar professor Flu, die voor medische onderzoekingen naar Suriname is geweest en daar heeft aangetroffen het restantje van de Nederlandsche emigranten van 75 jaar geleden. Die menschen zijn wat den landbouw betreft vrijwel „au bout de leur latin". Zij zelf getuigen: de kleine landbouw is niets meer voor ons Europeanen, wij moeten het afleggen tegen de Britsch-Indiërs en de Javanen, die den kleinen landbouw zooveel goedkooper kunnen drijven dan wij, omdat hun persoonlijke behoeften in het tropisch klimaat zooveel geringer zijn en omdat zij daardoor hun producten zooveel goedkooper aan den man kunnen brengen. Volgens hen verdient de kleine landbouw voor de volbloed-Europeanen in Suriname geen aanbeveling.

„Die ervaringen heeft de heer Flu mij persoonlijk medegedeeld na zijn terugkomst uit Suriname."

Naar aanleiding van deze ministerieele verklaringen meen ik te moeten opmerken, dat de zaak der Europeesche kolonisatie naar Suriname wel heel sterk moet staan, als zelfs de Minister geen betere argumenten er tegen kan aanvoeren.

Het is immers bekend dat de plaatselijke markten in de Kolonie de laatste jaren met voedingsproducten overvoerd zijn en dat de leveranciers met de minste persoonlijke behoeften de prijzen op een niveau hebben gebracht waartegen o.m. de Hollandsche boeren met geen of weinig voordeel meer kunnen leveren. Het is dan ook nooit de bedoeling van Dr. Lens en anderen, die voor een Europeesche kolonisatie ijveren, geweest de te kweeken pro-

ducten plaatselijk af te zetten. Zij hebben er steeds op gewezen dat op export moet worden gewerkt, waarvoor zoolang de kolonisatie nog weinig beteekenend is één product van goede handelswaarde in voldoende kwantiteit moet worden gewonnen. Ik voor mij persoonlijk acht het in sommige gevallen niet ondenkbaar dat ook op de plaatselijke markt met voordeel zal kunnen worden geleverd. Hierover echter zal ik thans niet uitwijden.

De vragen waar het bij de bedoelde kolonisatie om gaat, zijn o.m.:

1. Kunnen blanken onder de tropische zon geregelden, zwaren arbeid verrichten zonder daarbij physiek achteruit te gaan;
2. kunnen hun nakomelingen aldaar een gezond, krachtig ras blijven vormen;
3. kunnen zij diverse producten cultiveeren, welke met behoorlijk voordeel op markten buiten Suriname worden afgezet waardoor een alleszins goed bestaan voor hen verzekerd is;
4. zoo ja, welke zijn die producten en welke wegen dienen te worden ingeslagen om het geheel tot een hoog peil op te voeren?

Een andere intusschen niet minder belangrijke vraag kan nog luiden: Dient het in het belang der kolonisatie te worden geacht dat de kolonisten een zuiver ras blijven vormen? Alvorens verder op deze vragen in te gaan, meen ik een oogenblik bij den z.g.n. Surinaamschen kleinen landbouw en die der Hollandsche boeren in de kolonie te moeten stilstaan.

Practisch gesproken drijven bijna alle in de kolonie verspreid wonende kleine landbouwers van verschillend ras hun cultures op doorgaans slecht te draineeren of niet te bevloeien land, zonder ook maar iets te doen aan een goede en geregelde bewerking der velden of aan een zorgvuldig onderhoud der gewassen. Een uitzondering hierop maken veelal de Javaansche landbouwers, die zich na beëindiging van hun contract als kolonist hebben gevestigd. Maar vergeleken bij de landbouwers in Azië beteekent hun werk ook al niet bijzonder veel, zoodat hun kinderen

niet opgroeien in een omgeving waar veel en goede arbeid wordt gepresteerd, terwijl voorts de omstandigheden waaronder zij buiten den familiekring in de kolonie leven spoedig maken dat het tweede en volgend geslacht dier Javaansche immigranten afzakt naar hetzelfde lage landbouwpeil dat wij in Suriname kennen.

Landbouw zooals wij die in Europa en Azië zien, komt in Suriname onder de kleine landbouwers dan ook nagenoeg niet voor met gevolg dat na een kort aantal jaren de oorspronkelijk gunstige bodemwaarde verloren gaat.

Dat desondanks de productie van voedingsgewassen in de kolonie belangrijk is toegenomen dient te worden toegeschreven aan het toenemend aantal kleine landbouwers.

Bij het aanschouwen van de grondjes der in Suriname geboren landbouwers, de Creolen, kwam mij dikwijls het beeld voor oogen dat Abel Tasman ons schildert van zijn bezoek aan het eiland Tonga Taboe bij Australië in 1642. Van den landbouw dier wilden schrijft hij:

„Hunnen tuinen bebouwden zij met groote zorg, de bedden sierlyck in 't viercant gemaeckt, en met allerhande aertvruchten bezaayt, de pisang en andere vruchtboomen zoo lijnrecht staende, dat 't een lust om 't aenschouwen was."

Zijn oordeel over den tegenwoordigen kleinen landbouw in Suriname zoo zeker heel wat ongunstiger luiden als hij dezen kon zien.

Hij zou zeker ook onze bestuurspolitiek afkeuren. Deze toch is die van een te zwak vader die van zijn kinderen voor de maatschappij weinig bruikbare individuen vormt.

Wat nu de nakomelingen der in 1845 naar Suriname gekomen Hollandsche boeren betreft diene in de eerste plaats opgemerkt, dat hun landbouwkennis en daardoor ook hun prestatie als landbouwers belangrijk minder is dan die van hun voorvaders. Die heele kolonisatie is verkeerd opgezet geworden, terwijl de menschen steeds aan hun lot zijn overgelaten. Zij moesten in streken wonen welke niet te voren, feitelijk nooit, voor landbouw geschikt gemaakt waren. Sedert 1922 is daarin eenige verbetering ten goede gekomen, maar nog in begin '22 leef-

den die menschen omgeven door moerassen, groote kweekplaatsen van muskieten. Het pleit dan ook wel voor de levensvatbaarheid van een blanken-kolonisatie in Suriname dat blanken onder dergelijke omstandigheden vrijwel gezond zijn gebleven. Ter versterking van hetgeen ik hier heb opgemerkt, laat ik hieronder volgen hetgeen in de „Memorie van het Comité tot bevordering van den middenstandslandbouw in Suriname" welke memorie op 29 Augustus 1919 den Gouverneur werd aangeboden, is te vinden. (Zie „De W. I. Gids", December 1919. blz. 163 e.v.):

A. De Hollandsche boeren.

„In den zin waarin het Comité een Landbouwmiddenstander heeft gedefinieerd, zijn de meeste Hollandsche boeren middenstanders. Over het algemeen mag men zeggen, dat zij met hun gezin geholpen door een of meer arbeiders een goed bestaan hebben, terwijl sommigen van hen hun kinderen ook eenige meerdere ontwikkeling trachten bij te brengen door ze te zenden naar de stadsscholen.

„Extensief is hun bedrijf voldoende ontwikkeld, intensief daarentegen ontbreekt er nog alles aan. De aandacht van het Comité richtte zich daarom uitsluitend op de intensiveering van het Boerenbedrijf."

„De Hollandsche boeren zijn veeboeren. In de eerste plaats zal de aandacht dus gevestigd moeten zijn op de weidegronden. Die zijn slecht, in één woord. In hoofdzaak zit hem dat in de slechte loozing. En waar nu de boerenterreinen een bijna aaneengesloten complex gronden vormen, daar is het wel doenlijk om door een loozingsstelsel het gebrek te verhelpen."

„In de eerste plaats dient er met kracht op aangedrongen te worden, dat de trenzen langs de wegen afwateren kunnen. De toestand dier trenzen spot met alle beschrijving.

„. . . . Hier en daar liggen op de boerenterreinen zwampen (moerassen P.), die als de natuurlijke loozingen der terreinen beschouwd kunnen worden. Ze zijn echter ten

eenenmale onvoldoende, daar ze op vele plaatsen verstopt zijn. Een flinke breede trens in de lengte door de zwampen gegraven, zou dat euvel tegen kunnen gaan.

„.... Zij begrijpen niet voldoende het groote belang van een meer intensieve fokkerij en al begrijpen ze het, zij doen het toch niet, omdat hun initiatief geschokt is door al de ellende die zij hebben geleden, door het verbreken van 't contakt met 't moederland en door onderlingen naijver."

Deze slecht voorbereide en slecht geleide kolonisatie leert ons veel, n.l. hoe het niet moet worden gedaan. Dat onder dergelijke uiterst ongunstige omstandigheden na 75 jaar nog vrij flinke individuen zijn overgebleven, die tijdens het schrijven van boven aangehaalde memorie nog een goed bestaan hadden, pleit zeker niet tegen een plan een naar de eischen des tijds goed opgezette kolonisatie te beginnen. Wij beschikken in onzen tijd immers over zooveel meer middelen om de slaagkans eener dergelijke vestiging ten zeerste te verhoogen. Niet slechts op hygiënisch-medisch, maar eveneens op ander bijv. landbouwkundig en technisch gebied zijn wij zeer vooruitgegaan. Alle wetenschappelijke hulpmiddelen, die ons ten dienste staan en kunnen worden aangewend, zouden moeten worden aangegrepen om een dergelijke kolonisatie te doen slagen.

Thans op de zooeven gestelde vragen terugkomende dient er in de eerste plaats op te worden gewezen, dat zeer veel ernstig materiaal kan worden aangevoerd om aan te toonen dat het verrichten van geregelden, harden arbeid onder de stralen van een tropische zon den blanke niet schaadt. In het algemeen komen de klachten van hen die hun dagelijkschen arbeid moeten verrichten in werkplaatsen en kantoren, waar zij tegen de zon beschut zijn. De thans nog in Suriname levende Nederlandsche boeren ondervinden geen nadeeligen invloed van de zon, terwijl voorts mag worden gewezen op de Portugeesche Jodenfamilies die meer dan 300 jaar geleden eerst naar tropisch Brazilië en daarna ten deele naar Suriname zijn uitgeweken en later nog versterkt zijn geworden met Duitsche Joden. Dit ras is flink gebleven, ook wat de volbloe-

den betreft, ondanks het werken buiten de zon. De tweede vraag is hiermede tevens gedeeltelijk beantwoord. Als we het oordeel van den b.v.g. statisticus Wickens aanhalen schijnbaar ten volle. De kolonisatie in Queensland is echter nog te jong om een positief oordeel uit te spreken. In verband hiermede wijs ik op een omvangrijke publicatie van Sundstroem. Wij lezen daaromtrent in het „Alg. Hand. blad" van 13—10.'27 (overgenomen uit de „Brit. Med. Jrnl."):

„In (tropisch) Australië echter bestaan heden ten dage steden, die alleen door Europeanen bewoond worden, en waar de malaria en andere tropische infecties niet voorkomen.

„Er is nu een uitvoerig onderzoek gepubliceerd door Sundstroem over den gezondheidstoestand van de inwoners van Townsville in Noord-Queensland. Sundstroem heeft allerlei bepalingen gedaan over het bloedsuiker- en het phosphorgehalte van het bloed; over de eiwitstofwisseling en de waterregulatie. De resultaten vergelijkt S. met de gegevens, die voor Europeanen in Europa bekend zijn en hij vindt wel verschillen, die op een zekere adaptatie zouden wijzen. Het uiteindelijk oordeel kan pas geveld worden, als een volgende generatie in Townsville woont; dan kan men eerst weten, of de gemiddelde leeftijd, waarop de menschen sterven, in Townsville lager (of hooger) is dan in Europa. Voorloopig schijnt het lichaam van den Europeaan vrij goed tegen de warmte te kunnen; veel meer zorgt baart de psyche.

„. . . . Maar ook hier kunnen best andere factoren in het spel zijn dan het klimaat alleen. Europa biedt zooveel meer afwisseling aan den geest dan een stad in de tropen."

Ik heb er reeds elders op gewezen, dat niettegenstaande verschillende grove fouten, welke die kolonisatie aankleven, de resultaten in Queensland gunstig zijn.

Ik plaats mij voor Suriname liever op een voorzichtig standpunt. Dit sluit in dat de kolonisten na een zeker aantal jaren eenigen tijd in een koel klimaat moeten vertoeven, hetgeen de eischen aan het slagen gesteld direct verhoogt. Voor mij ligt een artikel over kolonisatie van Br.

Indiërs naar het naast Suriname gelegen Br. Guyana, waarin o.m. het volgende voorkomt.

„Even healthier for colonists would be the open table lands; some 3000 feet above sealevel."

Het binnenland van Suriname is nog te weinig bekend om met stelligheid een oordeel uit te spreken over de mogelijkheid van het oprichten van gezondheidsoorden in het bergland aldaar.

De derde vraag kan niet afdoende worden beantwoord alvorens de resultaten van uitgebreide proefnemingen bekend zijn. Ik heb steeds de opleving van Suriname gezien in het benutten van de uitgestrekte vruchtbare gebieden voor die cultures met korten groeitijd, welke zich voor een van a—z mechanisch bedrijf leenen. Hieronder kan ook mais vallen. Kan worden bewezen dat langs dezen weg een maisbedrijf loonend is, dan is tevens bewezen, dat per hoofd een veel grooter terrein in exploitatie is te brengen dan tot heden mogelijk was, waardoor de winstgevendheid per hoofd eveneens belangrijk kan toenemen en als gevolg daarvan de kolonisatie meer kans van slagen heeft.

De beantwoording van de vierde vraag kan thans slechts luiden: vóór alles ernstige uitgebreide proefnemingen!

Wie moeten de kolonisten zijn?

Kolonisten moeten in de eerste plaats jonge menschen zijn die zich gemakkelijker aanpassen dan oudere. Het moeten tevens menschen zijn die niet bij den eersten den besten tegenslag het bijltje er bij neerleggen, zoodat de keus daardoor eenigszins beperkt is. Onze landbouwersvereenigingen zouden in deze nuttig werk kunnen verrichten. Plaats voor verschillende groepen van uiteenloopende richting is er voldoende. Uniformiteit in te kweeken producten moet er in het belang der deelnemers voorloopig althans zijn. Wij hebben in ons midden zoovele flinke jongelui met of zonder veel schoolkennis voor wie een dergelijke werkkring in een tropische cultuur — als ten minste de rentabiliteit vaststaat — veel aantrekkelijks kan bieden.

Wat dient er in de eerste plaats te worden gedaan?

In „De W. I. Gids" van September 1927 heb ik op blz. 197 reeds gezegd wat, naar ik meen, voorloopig dient te geschieden in het belang eener dergelijke kolonisatie, zoodat ik kortheidshalve daarnaar verwijs.

116.000.000 Gulden.

De maisinvoer in ons land vertegenwoordigde in 1927 een waarde van 116 millioen gulden. Het is zeker niet overdreven de vraag te stellen of wij ten bate van Nederland en Suriname de voor ons land noodige mais op eigen kolonialen bodem met eigen menschen, met eigen kapitaal op loonende wijze kunnen winnen, te meer waar vaststaat, dat het product, al komen er enkele ziekten in voor, welke trouwens in andere maislanden ook niet ontbreken, in de Kolonie zeer goed gedijt.

Onze Regeering zal ongetwijfeld krachtig willen medewerken deze zaak grondig te doen onderzoeken.

Andere producten.

Rijst.

Eveneens dient te worden onderzocht of loonende mechanisch gedreven rijstbedrijven in Suriname kunnen worden tot stand gebracht. Vaststaat dat rijst in Suriname uitstekend produceert, maar dat de rijstcultuur in de kolonie nog op een zeer laag peil staat. Het is m.i. niet spoedig te verwachten dat de kleine landbouwers een uniform goed handelsproduct zullen uitvoeren. Wel kan zulks worden verwacht van goed geleide westersche bedrijven in handen van het groot kapitaal of in dat van op coöperatieven grondslag werkende Nederlandsche boeren. De mislukking van Selatdjaran kan toch zeker niet tegen een mechanisch rijstbedrijf in Suriname worden uitgespeeld. Amerika en Italië hebben op het gebied van een mechanische rijstcultuur reeds veel bereikt. Een voorname kwestie voor Suriname is of een soort kan worden gevonden welke weinig legert, mechanisch kan worden geoogst en toch een product van goede handelswaarde kan leveren.

Ik heb deze zaak meermalen met verschillende deskundigen besproken, die omtrent de levensvatbaarheid van een dergelijk bedrijf optimist waren. Ik zelf heb daarover geen besliste meening. Goed voorbereide en goed geleide proefnemingen zijn ook hier noodig.

De rijstinvoer in ons land bedroeg in 1927:

Ongepeld		Gepeld	
Tonnen	Waarde	Tonnen	Waarde
130.010	ƒ 20.987.791	20.963	ƒ 4.704.658

De voornaamste leveranciers van ongepelde rijst waren:

Keizerrijk Indië voor een waarde van ƒ 17.322.446
Siam „ „ „ „ - 2.082.739

Veevoer.

Het is geenszins uitgesloten, dat Suriname een buitengewoon krachtig en goedkoop veevoer kan opleveren. Ik heb hier het oog op de cassave. In „Das holländische Kolonialreich in Brasilien." van Hermann Wätjen lezen wij hieromtrent het volgende:

„Das aus dieser Knolle gewonnene Mehl (farinha de mandioca) ersetzte den Brasilianern damals wie heute Roggen- und Weizenmehl. Sehr rasch gewöhnten sich die Holländer an das unentbehrliche Nahrungsmittel, von dem sie anfangs nichts hatten wissen wollen, lernten es schätzen und gaben ihm schlieszlich, wie Barlaeus erzählt den Vorzug vor dem als Ration empfangenen „gemein Brodt". „Freunden und Bekannten beschrieb man die Eigenschaften der wundersamen Wurzel. Auch die Ratsherren wurden nicht müde, die Nährkraft der Knolle dem Direktorium zu preisen. Den groszen Gelehrten Willem Piso interessierte die Pflanze so, dasz er einen Traktat „De Radice Mandihoca" über sie verfaszte.... Doch die beste Beschreibung lieferte Johannes Nieuhof in seinem berühmten Reisewerk.

„.... Genieszt der Mensch die rohe Knolle, so ist ihm infolge ihres Giftsaftes der Tod gewisz. Die Tiere dagegen vertragen sie ausgezeichnet. Ja, diese Frucht ist zugleich eines der besten Futtermittel, wovon die Rinder rund und

fett werden." Een eenvoudige behandeling kan het ruwproduct giftvrij maken.

Dit gewas leent zich naar thans mag worden aangenomen voor een van a—z mechanisch bedrijf en produceert in Suriname zeer goed. Kan het goedkoop worden gewonnen dan is het geenszins uitgesloten, dat het onze veeteelt en wat daarmede annex is zeer groote diensten zal kunnen bewijzen.

Kunnen wij zelf niet met gebruikmaking van elk wetenschappelijk hulpmiddel waaraan onze tijd zoo rijk is in Suriname op loonende wijze o.m. *die* producten winnen, welke hetzij in dezelfden — of in anderen vorm, thans ten koste van reusachtige bedragen uit den vreemde moeten worden aangevoerd?

's-Gravenhage, September 1928.

Naschrift.

Na het schrijven van het bovenstaande vind ik in „De Ind. Mercuur" van 3 October j.l. een artikel van Dr. H. C. Prinsen Geerligs getiteld: „Verbruik van uit mais bereide glucose in de Vereenigde Staten."

De vermeerdering van de productie van uit mais door middel van hydrolise met zuren gevormde glucose neemt in de Ver. Staten zeer toe, hetgeen de volgende cijfers demonstreeren: 1909 71.000, 1927 400.000 ton. —

„The Iowa Homestead" — Des Moines. Iowa — van 27 September j.l. geeft in een belangrijk artikel „Tractor-operated Corn Picker a Labor Saver" interessante bijzonderheden over de bruikbaarheid van maisoogstmachines in de Ver. Staten, alwaar jaarlijks 40 millioen H.A. met mais worden beplant. De gemiddelde opbrengst aldaar bedraagt per H.A. ongeveer 2850 KGr. een cijfer, dat volgens mij bekende bescheiden in Suriname wordt overtroffen. Hierbij dient in aanmerking te worden genomen, dat in tegenstelling met N. Amerika alwaar eens per jaar kan worden geoogst, in Suriname jaarlijks twee tot drie oogsten mogelijk zijn. Het gaat er, zooals ik boven

reeds opmerkte, om of een goedkoope a-z mechanische cultuur mogelijk is en of bij meerdere benutting van wetenschappelijke hulpmiddelen een loonende en belangrijke productievermeerdering kan worden verkregen.

P.

HET SURINAME PROBLEEM

DOOR

F. GREINER

II

De ontwikkeling van de Bovenlanden als een afzonderlijke zaak

Zooals ik reeds in het Maartnummer van dit tijdschrift heb doen uitkomen is verreweg het grootste gedeelte van Suriname nog van weinig of geen waarde, omdat 't slechts bereikbaar is met groote onkosten en soms met levensgevaar.

Hoe beter een land begaanbaar is, hoe grooter zijn waarde. En hoe duidelijk blijkt, dat 't niet past de bovenlanden van Suriname in den ouden toestand te laten, wanneer men bedenkt, dat iedere voet daarvan aan het domein behoort en dat dus iedere cent aan de waardevermeerdering daarvan besteed aan dit bezit ten goede komt.

Hiermede wil ik evenwel niet zeggen, dat de ontwikkeling van Suriname geheel door het Gouvernement moet worden ter hand genomen; integendeel komt het mij voor, dat het voornaamste werk moet worden gedaan door particulieren; het moet geschieden door zakenmenschen evenals het in den aanvang van onze kolonisatie door kooplieden geschiedde. Suriname is nu eenmaal eene zaak.

Aan mij, die Suriname kent als de mooiste zaak die er te bedenken is, komt het gebedel om subsidie minderwaardig voor. De taak van Nederland en ook van het Gouvernement van Suriname bij de ontwikkeling van het land moet hoofdzakelijk bestaan in het geven van faciliteiten. Men moet uitscheiden met allerlei beperkende

bepalingen te maken die het werk van pioniers, de gewichtigste personen bij de ontwikkeling van ieder te ontginnen land, onmogelijk maken. Nauwlijks is er iets nieuws ontdekt of de hoofden worden bijeen gestoken, om na te gaan hoe de zaak is te belasten in plaats haar uit alle macht te steunen en toe te staan dat zij na eenigen tijd haar levensvatbaarheid bewijze en dan eerst te overwegen — d.w.z. nadat de draagkracht ervan kan worden vastgesteld — hoeveel er van gevergd kan worden. Indien men met het huidige systeem breekt dan is dit reeds een belangrijke subsidie.

Bij het verleenen van concessiën en vergunningen springen de beperkende en belemmerende bepalingen direct in het oog, bijv.: „als gij dit doet of dat nalaat dan trekken wij de concessie wederom in" enz. enz. Er is daarvoor een bepaalde bladzijde in de resolutie ingericht. Geen enkel financier zal daarop ooit een cent geven; want het is duidelijk, dat hij niet weet wat hem boven het hoofd hangt en hij heeft andere zaken genoeg waarin hij zijn geld kan wagen. Hij heeft Suriname niet noodig; doch het is te bejammeren, dat zij, die voor een zaak geld zoeken en er reeds veel geld voor hebben uitgegeven, op deze wijze misleid worden en zich dan ook langzamerhand van Suriname afhouden. Suriname heeft, zooals men mij dit persoonlijk in de hoogste handelskringen in de Vereenigde Staten verzekerde, daardoor een „rotten reputation" gekregen; niet zoozeer door te veel opgeschroefde mededeelingen, zooals men wel eens wil beweren, want dit laatste is normaal bij de ontwikkeling van ieder nieuw land en er zijn daarvoor experts om een en ander na te gaan.

Deze slechte reputatie moet te niet gedaan worden door een mijnbouwwetgeving in overeenstemming met de moderne begrippen. Men geve exploratiebewijzen af voor het geheele land en voere het claimsysteem in zooals dit overal elders is geschied. Hierdoor zal het vertrouwen wederom terugkomen. Voorlichting van een gouvernements-geoloog is noodig.

Het geven van monopoliën aan een enkelen persoon of

aan lichamen, zooals dit in den laatsten tijd normaal is geworden, is ook een groot beletsel voor Suriname's ontwikkeling. Te meer is dit te veroordeelen, omdat velen, die geneigd zijn om te zoeken met opoffering van veel geld, zich daarvan moeten onthouden. Nog erger wordt dit wanneer men bedenkt, dat het gaat om monopoliën voor een gebied dat bijna vijf maal zoo groot is als Nederland en voor welks onderzoek vele en nog eens vele millioenen noodig zijn, om dit op bescheiden wijze te doen plaats hebben.

Hoevele minerale schatten zijn eral niet bij gebrek aan iemand, die de waarde ervan kan beoordeelen, in het vergeetboek geraakt. Men gaat zelfs zoo ver om te beweren, dat Suriname een sampleland is, d.w.z. een land waar alles in kleine hoeveelheden voorkomt en zelf in het buitenland hoorde ik wel eens dit praatje napraten.

Sampleland? Ja, zeker zooals blijkt uit de aanwezigheid van vele honderde millioenen tonnen bauxiet, die Suriname tot een der rijkste bauxietlanden van de wereld maken waarover men sinds zoovele jaren tot zelfs vlakbij de hoofdstad Paramaribo is heengeloopen, zonder de waarde ervan te kennen. Zoodoende zijn Suriname's inkomsten met millioenen guldens benadeeld en duizende gezinnen zouden in deze ontginning een bestaan hebben gevonden. Honderde jongelieden zouden in het land zijn gebleven. De armoede die hier heerscht heeft men dus gedeeltelijk te danken aan de ontstentenis van een Gouvernements-geoloog.

Sampleland? Zeker wat het goud betreft, waarvan men nog niet één duizendste gedeelte kan bereiken en dan nog alleen het afvloeiseltje in de benedenlanden of ongeveer in de benedenlanden, terwijl men iederen dag wordt herinnerd aan de rijkdommen in goud van de bovenlanden door het werk van de fransche Compagnie des Mines d'or, die het placer aan de Boven-Lawa sedert tientallen jaren met goed gevolg exploiteert niettegenstaande, de moeilijkheden en de onkosten voor transport van werkvolk en voedingsmiddelen door Boschnegers over talrijke stroomversnellingen en een reis van twee weken die, als er een

weg heenliep in een dag volbracht zou kunnen worden, om nog niet te spreken van de winstderving van de Maatschappij die jaarlijks duizende dagloonen moet uitbetalen en voedsel moet verstrekken aan de reizende arbeiders. En hoe gehavend en vermoeid komen de arbeiders dan nog op het placer aan en hoe dikwijls zijn zij dan nog door de vermoeienissen niet in staat om hun werk aan te vangen.

De plantages die de vroegere kolonisten in de benedenlanden aanlegden waren voor dien tijd zeer groot te noemen. Volgens de tegenwoordige opvattingen van eene welbegrepen cultivatie zijn ze zeer klein. Ze mogen thans niet anders beschouwd worden dan als ondernemingen op zeer kleine schaal (op een tiental uitzonderingen na). Immers de mededinging op de wereldmarkten maakt het noodig, om de algemeene onkosten door zoo groot mogelijke oppervlakten onder één beheer te verdeelen en dit is thans nog slechts op de onverbrokkelde bovenlanden mogelijk. In de bovenlanden van Suriname vindt de landbouw om zoo te zeggen onbegrensde oppervlakten land van eene homogene grondstructuur, zeker evengoed en vermoedelijk beter dan in de berglanden van Sumatra waar thans zulke moderne groote landbouwondernemingen zijn gevestigd. Iedere groote landbouwonderneming kan in de bovenlanden van Suriname voor hare cultuur geschikte terreinen uitzoeken en ze zelfs in eigendom verkrijgen voor een betrekkelijk luttel bedrag, wat in Ned.-Indië niet mogelijk is en een bron van groote bezorgdheid is voor de ondernemingen die er gevestigd zijn.

Men behoeft waarlijk geen geld uit te geven om eens te zien of het prachtige boschland van Suriname de eenige uitzondering is op de geschiktheid voor cultuur waarvoor alle tropische boschlanden in de wereld bekend zijn. Dat de eene grond daar beter is voor de eene cultuur dan voor de andere is natuurlijk, doch de keuze van den grond moet, als zij bereikbaar is gemaakt, overgelaten worden aan de onderneming die ze wil in cultuur brengen. De keuze is immers onbegrensd.

De inrichting van de gronden in de bovenlanden is in

hoofdzaak een ontbosschingsprobleem zonder dat schatten behoeven te worden uitgegeven voor sluizenbouw en aanleg van dammen en allerlei graafwerken om het zoute water er buiten te houden en het schoonste is nog wel, dat wij in Ned.-Indië over zeer kundige planters beschikken die op de hoogte zijn van de cultuur zooals die in de bovenlanden zal kunnen bedreven worden maar in de benedenlanden, met zijn geheel andere eischen, opnieuw zouden moeten beginnen te leeren. Te meer nog, omdat men in de benedenlanden om de 25 meter een andere grondsoort aantreft met andere eischen van bedelving; van daar dan ook volgens mijne meening de vele ziekten in het gewas die veroorzaakt werden door eene bedelving op gelijke diepte van de afwateringskanalen loopende door grondsoorten afwisselende van zware klei tot zand.

De volkomen homogeniteit van den grond in de bovenlanden staat dan ook toe om met grooter vertrouwen de toekomst tegemoet te gaan omdat er geen rekening behoeft te worden gehouden met de honderd en een verschillende eischen van verschillende grondsoorten.

Doch zelfs indien men deze omstandigheden wilde wegcijferen, dan nog is het duidelijk, dat de verbrokkeling van de oppervlakten geschikt voor cultuur in de benedenlanden met zijn vele eigenaren het onmogelijk maakt om er een eenigszins moderne grootcultuur te vestigen; want al weten de tegenwoordige eigenaars er nauwelijks van, dat de verlaten plantages aan hen behooren, toch is het te begrijpen, dat zoodra er mogelijkheid bestaat om ze te verkoopen, ze met eischen voor den dag zullen komen die alle pogingen om er een grootcultuur te vestigen onmogelijk zullen maken.

Volgens mijne meening zijn de benedenlanden van Suriname voor landbouwdoeleinden niet zooveel waard als de bovenlanden; ik bedoel voorzoover ze niet in exploitatie zijn gebleven. Want de sluizen zijn op alle verlaten gronden afgebroken. Dat dit vandalisme niet belet werd is een blijvende schande, zoowel uit een economisch als uit een hygiënisch oogpunt. Het gouvernement had het recht dit te beletten.

Toen de vroegere planters er hunne plantages gingen aanleggen begonnen zij, voordat er aan eenig graafwerk werd gedacht, met sluizenbouw; en alleen reeds hieraan werden schatten ten koste gelegd. Daarna eerst werden trensen gegraven en dammen aangelegd. Indien er eene nadeelige omstandigheid voor het succes van eene onderneming bestaat, dan is dit wel een te groot zoutgehalte van den bodem en nadat de sluizen op de verlaten plantages om een paar kwartjes in handen te krijgen voor de steenen, gesloopt waren, drong het zeewater of het water van groot zoutgehalte door diepe trensen en kanalen geholpen het land binnen en de grond werd op zeer groote diepten verzout, d.w.z. ze ging bijna onherroepelijk voor de cultuur van de meeste gewassen verloren.

Zelfs indien men over de hiervoren genoemde bezwaren wilde heenstappen, dan is het duidelijk, dat de uitgaven voor het bouwen van nieuwe sluizen alleen reeds meer zouden bedragen dan het geld, dat een middenstandslandbouwer voor het in cultuurbrengen van een flink stuk grond in de bovenlanden behoeft, nog daargelaten, het herstellen van dammen en het ophalen van trensen die met boomwortels om zoo te zeggen bezaaid zijn. En wie het secundaire bosch, de vloek van Suriname, in de benedenlanden kent, zal wel willen bekennen dat ik hier niet overdrijf.

Zij die nog plantages in de benedenlanden in hun bezit hebben, die van oudsher in cultuur zijn gebleven, hebben een waardevol goed doch de uitbreiding van hunne cultuur, dus het schoeien er van op eene moderne leest is en blijft slechts bij uitzondering en dan nog alleen met groote uitgaven mogelijk, omdat de eventueel er naast gelegen landen zonder sluizen niet voor uitbreiding in aanmerking kunnen komen, terwijl de nog in exploitatie zijnde plantages slechts tegen groote sommen te verkrijgen zijn. Dit bleek nog onlangs toen eene grootere cultuurmaatschappij tientallen duizende guldens moest uitgeven voor een paar honderd akkers grond benoodigd voor uitbreiding.

Hoe geheel anders wordt dit in de bovenlanden wanneer die landen bereikbaar zijn gemaakt door wegen. Overal waar ik in de bovenlanden voedselgewassen zag

groeien was ik verbaasd over den grooten rijkdom van den bodem; niettegenstaande de uiterst primitieve plantwijze stond alles daar zooveel beter dan dat wat ik in de benedenlanden had gezien. En nu de spoor de mogelijkheid heeft geopend om, onder oneindig veel gunstiger voorwaarden, het uitgangspunt van zijne exploitatie een paar honderd kilometer het land in te verleggen, ver van alle zoutwater-invloeden en aldaar groote complexen grond kunnen worden verkregen, zou het waarlijk onzakelijk zijn indien men thans niet alles in het werk stelt om den verloren tijd in te halen en men niet wil inzien dat voor het oplossen van het Suriname probleem in de eerste plaats op het ontwikkelings-programma moet komen te staan het zoo spoedig mogelijk vaarwel zeggen van het kostbare en onzakelijke systeem van bepolderingen bij het aanleggen van nieuwe plantages. Want slechts noodgedwongen was de landbouw in de benedenlanden daarop aangewezen. De omstandigheden werkten tot een dergelijken kostbaren aanleg mede.

Toen de planters van vroegere eeuwen in de benedenlanden aanvingen, volgden zij daarbij de wijze van planten die zij van kindsaf in de Nederlanden gezien hadden. Dat zij dit toenmaals deden was zeer juist gezien. Immers de tegenwoordige transportmiddelen met krachtwagens waren onbekend, terwijl de binnenlanden nog bewoond waren door woeste Indianenstammen en de slavenmacht in de benedenlanden beter in het oog kon gehouden worden. Door de geheel veranderde omstandigheden zijn al deze bezwaren reeds lang verdwenen en men is veiliger in het oerwoud dan in de straten van Paramaribo. Ook dit geeft de bovenlanden van Suriname een groot voordeel boven die van Sumatra of andere streken van Indië. Daarom zijn niet de benedenlanden aan de beurt, die altijd door op den voorgrond worden geschoven en aanleiding gaven tot zoovele teleurstellingen, waarvoor het geheel, ons Suriname, wordt verantwoordelijk gesteld en waardoor thans alle pogingen, om geld te krijgen onmogelijk blijken. En deze toestand zal blijven voortduren, zoolang men de bakens niet wil verzetten en de

welvaart zoeken, waar zij te vinden is; en daar de benedenlanden, die reeds zooveel reden tot teleurstelling gaven, slechts een klein gedeelte van Suriname beslaan — men zou haast zeggen er een quantité négligeable van zijn — moeten de bovenlanden er van gescheiden en afzonderlijk opgewerkt worden, te meer waar de financier daar kan aanvangen met eene schoone lei.

Wat er gedaan moet worden

Al het grondgebied gelegen ten zuiden van den 5den graad N.B. behoort te worden territorium, voorloopig onder een geheel apart bestuur met daarvoor geëigende wetten en bepalingen.

Dit gedeelte van Suriname is geheel maagdelijk; het is onontgonnen, er is alles nog te doen; er leidt een spoor heen; het moet beschouwd worden als een nieuwe kolonie en is een zaak waar men, zooals ik reeds gezegd heb — en wat voor iederen geldgever een groote garantie is —, kan beginnen met eene schoone lei.

Ik zou hier aan den Nederlandschen financier de vraag willen stellen of hij het niet eene gunstige omstandigheid zou achten indien Nederland plotseling eene geheel nieuwe kolonie in den schoot viel en of hij zich niet in staat acht, om die naar behooren te ontwikkelen. Welnu de bovenlanden kunnen worden beschouwd als een geheel nieuw land met onuitputtelijke schatten, waar van meet af aan een bezit kan worden opgebouwd ingericht zooals het behoort, om het hoofd te kunnen bieden aan de mededinging van heden met hare vele eischen.

Ik zou hem willen vragen of hij zich een aanlokkelijker zaak kan denken, zoowel voor hem als voor de vele eerste klasse mannen welke wij in Nederland bezitten doch die het thans niet aanlokkelijk vinden om op Suriname als geheel hun krachten te beproeven, d.w.z. op een zaak die voorloopig onherroepelijk in de verkeerde richting is gestuurd.

Trouwens het verklaren van uitgestrekte nog te ontginnen streken tot territorium en de ontwikkeling er van bij gedeelten, is overal elders gevolgd. Zien wij slechts

naar de Vereenigde Staten, Australië en Canada en ik zou wel eens willen weten waarom wij het anders willen doen.

Bij de ontwikkeling van het territorium moeten vooreerst de zakenman en de pionier aan het woord worden gelaten; de financiers omdat zij het recht hebben om te weten wat er met hun geld gebeurt en de pioniers om vooruit te dringen en de rijkdommen van den bodem aan te toonen.

Laten in de benedenlanden de Amsterdammers voortgaan met de zaken te doen; zij hebben genoegzaam getoond, dat zij de handen vol hebben met Ned.-Indië en niet meer hooi op hun vork kunnen nemen. Laten de Rotterdammers thans eens toonen hoe de bovenlanden van Suriname tot welvaart zijn te brengen en ik ben er van overtuigd, dat zij het goed zullen doen. De Amsterdammers hebben van af de eerste tijden dat Suriname aan Holland kwam groote voordeelen uit dit land getrokken, de tijden zijn thans voor Suriname minder voordeelig geworden, de kolonie gaat hoe langer hoe meer achteruit want zij hebben zich op de zaak dood gekeken.

De Rotterdammers hebben er groot belang bij, dat er in hun stad een groote markt van koloniale producten komt en mocht er — het is niet te hopen — met Ned.-Indië iets gebeuren dan zullen zij er weinig van gevoelen.

De spoorweg dringt tot 173 kilometer naar het zuiden het land in. Hij loopt dus tot ongeveer 40 kilometer meer naar het zuiden dan de door mij gedachte scheidingslijn waar het territorium zou moeten aanvangen.

Bij het einde van den spoorweg moet een eerste bestuurscentrum komen van het territorium. Van daaruit moeten drie wegen gemaakt worden in verschillende richtingen die het land diep binnendringen en welke toestaan om met krachtwagens personen en producten naar het centrum te vervoeren.

In dat centrum zullen de voor de eerste maal bereikbaar gemaakte produkten voor verderverzending met den spoorweg bewerkt, verpakt en verhandeld worden. Uitbreiding van het spoorwegnet komt dan eerst op het program als het gemotiveerd is.

Ziehier verder hoe ik mij de inrichting van het land

door den aanleg van wegen in hoofdzaak als financieele operatie denk.

Vooraf wensch ik er de aandacht op te vestigen, dat een van de schoonste financieele operaties die te bedenken is eene Landvalorisatie is, d.w.z. eene onderneming die zich ten doel stelt om waardelooze landen door gemakkelijke bereikbaarheid en inrichting in waardevolle te veranderen.

Dat Suriname schatten in mineralen en boschproducten zoomede vruchtbare gronden in de bovenlanden bezit, is voldoende bekend, doch exploitatie er van was tot heden niet anders dan hier en daar zeer in het klein mogelijk, omdat de onbereikbaarheid of bijna onbereikbaarheid daarvoor een beletsel was.

Groote landbouwondernemingen zullen zich in de bovenlanden kunnen vestigen. De gronden zijn daar van een homogeene structuur zooals op Sumatra waar zulke groote ondernemingen onder veel gunstiger omstandigheden als paddestoelen uit den grond zijn verrezen en het klimaat is er ook veel regelmatiger dan in de benedenlanden.

Daaromheen zullen zich dan indien men zich niet wenscht te bedienen van moderne landbouwwerktuigen Javanen dessahs kunnen vestigen, doch dan op de wijze, zooals dit in de buitenbezittingen in Ned.-Indië geschied is, en niet op de ondoelmatige wijze waarop de Javanen thans op de veel te kleine plantages gehuisvest en te werk gesteld worden. Ook de vele Javanen, waarvoor thans in de benedenlanden geen werk is, zouden daarheen kunnen worden overgebracht. In de benedenlanden vormen zij thans een gevaar.

Maar dit neemt niet weg, dat het Amerikaansche land Suriname beter gebaat zal zijn bij de methoden die overal in de Amerikaansche landen worden toegepast, namelijk het bewerken van den grond met moderne hulpmiddelen.

Behalve groote landbouwondernemingen zullen zich daar klein- en middenstandslandbouwers kunnen vestigen die als leverancier zullen kunnen optreden van de groote mijnbouw- en landbouwondernemingen voor zoover hun voedselproducten betreft en die tevens een uitvoerartikel verbouwen.

Ik zou hen die dit willen tegenspreken willen toeroepen, dat er geen eenvoudiger zaak is dan die, welke ik hier als oplossing aangeef, dat de bovenlanden gezond zijn, dat ik er in de vele jaren, die ik er leefde weinig of nooit ziek ben geweest evenmin als een der Europeanen waarmede ik er werkte.

Ik zou hen willen zeggen, dat ik zelf in de bovenlanden wegen heb laten kappen voor het vervoer van machinerieën op een der toenmaals welvarende placers aan de Marowijne en dat ik voor het aanleggen van een goeden weg niets had te doen dan den weg van boomen en wortels te zuiveren en dat de grond er voor wegenaanleg bij uitstek geschikt is zooals ik overal, waar ik kwam, kon constateeren, ook dat de zware Lanz locomobiel en ijzeren reservoirs die ik er over transporteerde en die duizende kilos elk wogen er geen halve duim in den grond zakten terwijl ik in de Saramaccastraat in Paramaribo twintig man er bij moest halen om ze uit de modder te trekken. Ik spreek hier over het jaar 1905; thans zijn de wegen in de stad zeer verbeterd.

Ook de aanleg van een automobielweg van Moengo Tapoe naar Albina door de benedenlanden dus, de z.g. Weyne-weg, die 24 kilometer lang is, slechts hoogstens 15000 gulden heeft gekost terwijl zoo'n weg door de bovenlanden niet meer zou kosten en dat zelfs indien men den weg in de bovenlanden op 2000 gulden per Kilometer zou schatten men voor een millioen gulden 500 kilometer weg kan aanleggen, waardoor ten minste een millioen Hectaren prachtland normaal bereikbaar worden gemaakt.

Het gouvernement dat thans met al die woeste gronden in de maag zit omdat die alleen waarde krijgen wanneer ze in handen komenvan ondernemende mannen die er iets willen tot stand brengen, brengt in de Valorisatie Maatschappij in een millioen Hectaren woeste gronden tegen aandeelen en onder beding, dat het zich weinig of niet met de zaak in haar beginstadium zal bemoeien anders, dan om steun te verleenen in den vorm van faciliteiten zoo dikwijls dit mogelijk is.

Een dergelijke Valorisatie Maatschappij heeft ten doel:

Het inrichten van hare kantoren bij Dam waar ook het eerste bestuurscentrum moet komen. Het terzelfder tijd onverwijld ter hand nemen van den aanleg van wegen, liefst drie in verschillende richtingen naar het zuiden, het midden houdende tusschen den loop der drie rivieren n.l. de Saramacca, de Suriname en de Tapanahoni.

De inkaartbrenging en het prospecteeren van al hare terreinen en de deugdelijke waardebepaling er van voor land-, mijn- en boschbouw, en dit met behulp van de vele creoolsche boschwerkers die hier in Suriname thans zonder werk loopen, aan het boschleven gewend zijn en bijna zonder uitzondering tot de beste delvers en houthakkers behooren die men maar bedenken kan.

Zoodra de eerste 50 kilometer van den weg gereed zijn kan de maatschappij reeds aanvangen met het aanbieden van den grond aan ondernemingen zoowel voor de exploitatie van minerale schatten als ook voor het aanleggen van plantages en boschexploitatie.

Hierdoor begint een dergelijke onderneming dus reeds spoedig baten te trekken. Want indien wij aannemen, dat de aanleg van een kilometer weg 2000 gulden kost, wat ongetwijfeld zooals ik reeds toelichtte, ongeveer 50 percent te hoog is, dan zal, indien wij aannemen, dat de weg tien kilometer aan weerszijden er van normaal bereikbaar maakt, hierdoor 2000 Hectaren worden aangewonnen, d.w.z. dat een Hectare land op 2 gulden komt te staan.

Nu de kapitaliseering. In het kapitaal moet het groote publiek geïnteresseerd worden. De aandeeltjes moeten niet grooter zijn dan 2.50 gld. zoodat ieder mede kan doen en er aan de beurs dagelijks van meet af flinke handel in het fonds is.

Is het eene zaak waarbij geheel Nederland belang heeft, dan ligt het voor de hand dat de Regeering niet anders kan doen, dan te steunen waar dit maar te pas komt.

Indien men wist hoevelen van allerlei landaard, die in Suriname iets zouden willen beginnen en het geld er voor hebben, moeten afgeschrikt worden, om dat men door gebrek aan wegen niemand in gemoede zou durven aan-

raden om zich hier te vestigen, dan zou men begrijpen, dat het noodig is dat er thans wordt ingegrepen.

Europa is overbevolkt, vele menschen trachten er weg te komen; Zuid Amerikaansche republieken zijn niet overal veilig, de Vereenigde Staten hebben het land voor immigratie gesloten, nergens kan de man die wenscht te emigreeren met gerustheid heen, zelfs als hij, zooals velen, het geld er voor heeft, om een nieuwe zaak en een nieuw leven aan te vangen. De overbevolking in Europa wordt er jaarlijks grooter. Suriname, dat geheel onbevolkt is en vele mogelijkheden aanbiedt zoodra de bereikbaarheid van het land er normaal wordt gemaakt, is ideaal ge-- schikt om gewilde elementen op te nemen, zoowel Nederlandsche als vreemde.

De Europeaan die zich met landbouw wil bezighouden vindt in de morgenuren van half zes tot negen of tien uur zoomede van 3 tot 6 uur gelegenheid om landwerk te ververrichten en met eenige arbeiders, die hij in dienst neemt kan hij zich hier een goed stuk brood verschaffen. Dit is hem in de benedenlanden onmogelijk. Zelfs de boeren, die hier reeds 80 jaar gevestigd zijn, zouden er wel voor bedanken om in uitgeholde boomstammen of in kleine visschersbooten of roeibooten op de rivieren rond te zwalken met hunne producten. Geen settler, waar ook op de wereld, zou zoo iets onzinnigs overwegen.

In de bergstreken van Suriname zullen veel meer soorten en veel betere kwaliteiten tropische gewassen geteeld kunnen worden dan thans in de benedenlanden. Nergens bijv. in de wereld wordt koffie in de polderlanden geplant zooals in Suriname.

Het belang voor Paramaribo als havenplaats, dat de ontwikkeling van de bovenlanden zoo snel mogelijk ter hand genomen wordt, zal zeker door elk zakenman direct begrepen worden. Paramaribo dat thans een sukkelend bestaan leidt en bestaat van de 3 millioen gulden subsidie zal een ander stadium intreden door de ontwikkeling van de bovenlanden.

Het behoeft geen betoog, dat er een levendige in-, uit- en doorvoerhandel zal ontstaan waardoor deze stad eindelijk

eens aan haar doel van havenplaats zal kunnen beantwoorden; want als bestuurscentrum van een land met een 600 Kilometer diep achterland deugt zij in het geheel niet.

Naar gelang de ontwikkeling van de Bovenlanden voortschrijdt zal het spoorwegverkeer ook dermate toenemen dat spoedig een groote uitbreiding van den dienst en moderniseering van den spoorweg er het gevolg van zal zijn.

Het afdammen van valleien voor waterreservoirs, zoo belangrijk voor irrigatie en electrische energie, hetwelk in de bovenlanden een eenvoudige zaak is zal oorzaak zijn, dat men een tiental jaren nadat de bovenlanden zijn bereikbaar gemaakt, ze niet meer zal herkennen.

Door de bereikbaarmaking van de bovenlanden zal tevens de eerste stap gedaan worden voor een spoorwegverbinding met Brazilië waardoor de producten van het reusachtige Amazonegebied voor een groot gedeelte hun weg zullen vinden over Paramaribo naar hunne afzetgebieden in Europa en Noord-Amerika terwijl de reis daar heen en naar geheel Zuid-Amerika met eenige weken zal bekort worden.

Men zal mij in Nederland beschouwen als een idealist, vooral na al het kwade, dat men van Suriname heeft moeten hooren; ik meen daarop te moeten antwoorden, dat het mij voorkomt, dat Nederland, dat in vervlogen jaren veel moeilijker problemen heeft opgelost, wel in zelfvertrouwen en energie moet zijn achteruitgegaan om een probleem, zoo eenvoudig als dat waarvan ik de wijze van oplossen aangeef, niet aan te durven.

Dat men zich ten slotte toch in Nederland eens rekenschap geve dat Suriname thans aan Nederland 3 millioen gulden per jaar kost zonder dat daar veel tegenoverstaat en dat zoolang deze subsidie zal moeten verstrekt worden — het laat zich, zooals een en ander thans loopt, aanzien, dat deze zich zal bestendigen — en dit een negatief bezit voorstelt van 75 millioen gulden à 4 percent.

Iedere poging tot herstel van de gemaakte feilen op andere wijze dan die ik hier aangaf is naar mijne meening goed geld naar kwaad geld werpen.

SCHETSEN UIT SURINAME

DOOR

G. J. STAAL

De Maan stond verkeerd!

Het lijkt ongelooflijk! Toch is het waar: de maan stond aan den verkeerden kant!

Ik was al meer tegen natuurwonderen aangeloopen. Letterlijk zelfs, bij Kaboeri aan de Corantijn, tegen die schildpadden, die behaaglijk op hun rug lagen in de schaduw van een groenhartboom, en, figuurlijk, tegen een trouwen Woensdagochtend-audientieganger, die niet „pinariede". In beide gevallen bleek het niet zoo wonderlijk te zijn als het leek: de schildpadden waren omgekeerd door prospectors van een houtkap-ondernemer, die blijkbaar over een paar dagen zouden terugkeeren en op die manier de beesten geïmmobiliseerd hadden ter voorbereiding van een lekker maal; voor henzelven namelijk, niet voor de padden! Die audientieganger, ja, dat weet ik niet precies meer; het wàs heel eenvoudig, dat staat me nog voor; misschien had hij, vòòrdat hij in de audientiezaal binnengelaten werd, in de kamer van den Adjudant al een bonnetje gekregen voor een aangekleede boterham in den winkel van C. K. C., of had hij het geluk gehad Mevrouw Amalia, de Vorstin der keuken, te ontmoeten, die mild was en gevoelig van harte; of wel — maar dat is minder waarschijnlijk — hij had onder zijn lotgenooten op de banken in de voorgalerij, die daar gezellig hun beurt afwachtten om hunne zielsbezwaren en andere moeielijkheden te gaan deelen met den Gouverneur, er een aangetroffen, die hem wat had kunnen leenen van het geld, dat hijzelf op zijn beurt had geleend van weer een ander; min-

der waarschijnlijk, want de wil om wel te doen was wel goed, maar de beurs was in den regel zwak.

Ik kende dus natuurwonderen, hoopte zelfs op meer maar dat ik ooit de maan op de verkeerde plaats zou zien staan, de maan, waarvan mij geen enkele grilligheid bekend was dan dat ze — en dit wist ik niet eens uit eigen ervaring — soms het land scheen te hebben aan menschen met bloote hoofden en hare grimmigheid dan uitte door de gezichten op te blazen, dàt had ik nooit kùnnen denken!

Ik herinner mij, dat het was op een Zaterdagochtend, toen ik bericht ontving dat het geleidelicht in den mond van de Suriname zeventien centimeter uit het lood gezakt was. Dat was buitengewoon onaangenaam en .... onbehoorlijk; er kon immers geen andere oorzaak voor zijn dan een verschuiving van den bodem en degenen, die het niet weten konden in Holland, hadden uitgemaakt, dat de kustlijn niet zooveel veranderde als men ginds meende. De vuurtoren op de kust van Coronie had er zich ook niet aan gehouden; die was op een goeden dag gaan baden en kon het vaste land niet terug vinden; hij kwam er slecht af en liet zijn heelen bovenbouw met lamp en al in de golven achter! Braamspunt stoorde er zich evenmin aan; ik had er zelf gewandeld en toen ik een poos later er eens terugkwam, bevond ik me zoowaar op een eiland, hoewel ik stellig wist, dat de vorige maal het kustland deugdelijk aaneen zat.

Nu weer dat geleidelicht! Ongepast!

„Zeventien centimeter. En hoeveel kan het ten hoogste velen?"

„U zegt een-en-twintig? Goed, dan moeten vandaag nog de lichtwachters eraf gehaald worden. Zij mogen er van nacht niet blijven. En, ik ga mee."

In den namiddag voeren wij erheen, met een stoombarkas. Zij was wel niet zeewaardig, doch dat leek geen bezwaar; waar het licht stond was nog rivier, wel breed, meer zeeboezem, maar in elk geval niet de Oceaan.

Het was een warme, loome middag; boven het blinkerend watervlak beefde de heete lucht; de rivier zuchtte; in

de geluiden en in de kabbeling drukte de verstilling van doodtij; geen uitvloeiïng was hoorbaar van opkomend water, geen val van den trek der ebbe; grijze modderruggen lagen bloot. Aan de oevers stond het leven te luieren; bij fort Amsterdam wiegelden korjalen en visschersbooten op kleine deining; zij wachtten op den vloed om stadwaarts te gaan; op den steiger zaten stille figuren, gedoken als slapenden; in het wachthuisje menschengestalten en vormen van pakken en bagage: straks zou de rivierboot komen uit de Commewijne; een politieman recht op en naast hem een paar gestraften, gehurkt. Stemmen van den wal braken even de stilte bij het voorbij varen; er schokte beweging door de groepen, de agent saluëerde, van een barkas werd een vlaggegroet gebracht, want de voorbijgaande boot droeg de vlag van den Gouverneur met de drie ballen in het veld. Van de boot af werd het nieuws verteld, dat men al wist, maar gaarne nog eens hooren wilde. Hoe slap en laf was het drievoudig saluut van de vlag voor het Commissariaat, die zoo heerlijk fleurig kon wapperen in haar spel met de zeebries. Doodtij in lucht en water!

Maar de hemel was niet vlekkeloos; er waarden uit het Noorden, van de zeezijde, wolken aan, nog vederwit van zonnelicht maar toch doorspikkeld als met donker stof; het steeg er in op uit de duistere laag aan den horizon. En voorbij het fort zwol het water; de vloed kwam op.

Och, wat stond het geleidelicht er miserabel bij! Ik had het nooit fierrecht gekend; het hing altijd een beetje over, als een mensch, die moe is of verdrietig. Het had ook heel wat hoop zien komen en teleurstelling zien gaan! Maar nu! Het hinkte op één been; het had in een diepen kuil getrapt, dien een verraderlijke stroom vlak voor zijn voeten had uitgegraven! Alle gratie was weg uit het fijn silhouet van het slanke, ijzeren raamwerk, dat de lichtbron torschte.

Het kostte wat moeite aan te leggen, en behendigheid om op het goede oogenblik den ladder te grijpen, want de vloed stuwde het water op tot een zware deining en uit de ruime zee begon een fiksche wind te waaien.

Boven, in het verblijf der lichtwachters, een lichte, luchtige kamer, in het geraamte ingebouwd, was het leven zoet. De vensters, naar alle zijden open, gaven doorgang aan de plechtige koralen, waarmede de naderende zee haar nachtzang inleidde bij het vallen der duisternis; er zoemde een zware ondertoon, die droeg de variaties harer eeuwige melodie, rijzende klanken van zwellende golven en sprankelende geluiden van hunne breking in den eindsprong en hunne botsing met de ijzeren latten van den torenvoet; en de wind zong mede; als door orgelpijpen, hoog gestemd, blies hij zijne gierende vlagen.

Zoet was het leven in die hooge kamer, open naar alle zijden, die aan den hemel te hangen scheen, in eene stilte vol geluiden, in eene eenzaamheid, vol van groote gezellen. Vredig was zij, vrede-vol van Godes vrede in de onaangetaste puurheid Zijner schepping.

Wat deed dat geweer aan den wand? Ik heb vergeten het te vragen.

Rood zonk de zon in een sluier en donkere wolken togen over het hemeldak. Het licht werd aangestoken, de lichtwachters pakten hun boeltje bijeen en we daalden af naar de barkas, die hevige cabriolen maakte op het zeer woelig geworden water. Heel alleen bleef de toren achter; de omtrekken vervaagden, maar als een vreemd-nabije ster glom in de duisternis zijn brandende lamp, de lichtende geleider; hoe lang nog?

Het was pikdonker; recht vooruit schemerde een nauwlijks zichtbaar licht; het danste geweldig en scheen soms weg te duiken in de golven. Dat was wel vreemd, want het seinlicht van Amsterdam, waarop aangestuurd moest worden, stond op den vasten wal. Maar toch was het verklaarbaar, daar onze boot zelve wilde sprongen deed over de hooge golfruggen. Het roerige element viel ons aan; het mepte den steven met venijnige klappen; een stuk water beukte zichzelf kapot op den rand van den boeg en stortte in gruzelementen in den bak, en bleef daar, want de barkas had geen zeedek. Naarmate wij opschoten werden de aanvallen feller en toen een groote golf als een reusachtige vlam voor ons oplaaide en in duizenden water-

vonken uitberstte over de boot, begon het er bedenkelijk uit te zien. Het water kon nergens weg, de barkas zou volloopen. Juist zat ik, achterwaarts uitgeweken voor een paar streelingen van onbescheiden zeetjes, te peinzen over de mogelijke gebeurlijkheden, toen plotseling de wolken scheurden en ik in den scheur het rustige gelaat van de maan zag verschijnen. Op eens werd mij alles klaar....

„„Bootsman" — brulde ik naar den roerganger, en ik vergat, dat ik hem altijd „admiraal" noemde — „bootsman, je hebt de maan aan den verkeerden kant!"....

Wij koersten niet de rivier op, maar de zee in! Het licht rechtvooruit was van het lichtschip buitengaats, niet van het fort!

Verbluft keek de stuurman mij aan, toen links naar boven.... een breede lach streek over zijn gezicht.... en uit den wijd open mond schalde luid geschater! „Gouverneur zegt, de maan staat aan den verkeerden kant!", drie, vier maal gierde hij het uit, en de bemanning boven nam het over en het daalde naar de machinekamer. Wàh! het was waar! En nog dol van pleizier gooide de admiraal zijn roer om, Klaar om te zwenken! Pats, zeiden de dwarsgolven, pats! En wij, die ons krampachtig vastklemden aan alle grijpbaars, wij zweefden als in een draaimolen!

Met de vriendelijke maan aan de goede zijde en het tij achter ons werd het een voorspoedige thuisreis. En allen waren even opgewekt, de stuurman incluis, dien ik van tijd tot tijd nog hoorde naprevelen: „Gouverneur zegt"... de rest ging in een lach verloren.

Hij vergat excuses te maken. Maar wie denkt daar nu aan, als je zòoiets grappigs beleeft, dat je mond heelemaal vol is van het lachen!

PPODUCTIE VAN SURINAME OVER DE LAATSTE ZESTIEN JAREN

Jaren	Cacao in balen van 100 Kilogr.	Koffie in balen van 100 Kilogr.	Suiker in tons	Paddi in tons	Mais in tons	Cokos-noten in duizend tallen	Aard-vruchten in duizend tallen kilogram	Bananen in duizend tallen bossen	Goud in K.G.	Balata in tons	Hout-uitvoer-waarde in duizend tallen guldens	Bauxiet in tons
1912	8640	1969	9634	2659	1291	969	1417	257	743	727	84	—
1913	14782	3190	13244	2231	1076	822	1343	342	858	1186	128	—
1914	14574	4810	15022	3136	878	876	1518	344	919	1019	60	—
1915	14652	6097	14747	5280	1168	1015	2025	447	911	209	30	—
1916	18709	7644	13032	7471	2254	1051	2307	520	798	769	31	—
1917	19872	15460	14360	5338	1608	1449	4220	563	808	888	53	—
1918	18877	18530	12086	8655	1874	2370	5571	734	586	681	31	—
1919	13174	12824	7580	11388	1430	2468	4589	401	598	495	55	—
1920	16023	17053	10077	9798	2078	2589	3991	385	470	444	244	—
1921	15799	18124	11131	11797	1553	2216	3316	424	351	487	285	—
1922	13606	25862	11906	12934	1713	2105	2085	484	374	546	142	13047
1923	11606	28239	11785	10817	1538	2077	2160	489	396	629	146	12616
1924	7951	16806	9068	16984	2206	2165	1885	480	323	555	80	60032
1925	6956	25507	16612	13232	2582	2314	2031	520	309	735	130	86826
1926	1402	17611	13965	16745	1718	1906	1855	378	259	563	232	46454
1927	2107	30368	16736	14869	879	2233	1574	372	240	770	184	176291

Ontleend aan het „Verslag uitgebracht door de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname" over 1927.

EENIGE OPMERKINGEN AAN DE HAND VAN DE SURINAAMSCHE BEGROOTING VOOR 1929

DOOR

W. R. MENKMAN

Bij de openbare behandeling te Paramaribo der Surinaamsche begrooting heeft een der gedelegeerden van den Gouverneur de opmerking gemaakt dat voor den economischen opbouw van het gewest het plan van den Ondernemersraad voldoende stof oplevert om het Bestuur in de eerstvolgende jaren een belangrijke taak te geven en de meening uitgesproken dat er gegronde redenen zijn om aan te nemen dat door de ten uitvoerlegging van dit plan het doel zal worden bereikt.

Scherp steekt hiertegen het inzicht af van een der Statenleden, die bij dezelfde gelegenheid voorspelde dat de uitvoering van bedoeld plan zal leiden tot een economische gemeenschap waarin slechts plaats zal zijn voor groote bedrijven aan den eenen kant en loonarbeiders aan den anderen, waarin alle bedrijfswinsten naar het buitenland zullen gaan en de breede massa arm zal blijven, derhalve van een welvarend land geen sprake zal zijn, zelfs al zullen de groote bedrijven de middelen kunnen verschaffen om aan de moederlandsche subsidies een einde te maken.

Wie met het Surinaamsche vraagstuk onbekend is zou den indruk kunnen krijgen dat een nieuwe weg is ingeslagen om „uit het moeras'' te geraken, een weg welke volgens den een binnen bekwamen tijd tot een radicale verbetering, volgens den ander slechts tot teleurstelling zal leiden, een sprong dus in het duister.

Dat nieuwe evenwel is maar betrekkelijk; tegemoetkoming van particuliere landbouw-bedrijven en bevor-

dering van de kolonisatie — door aanvoer van werkkrachten, als tak van overheidszorg — was ook voorheen het middel tot behoud en opbouw. Dank zij dit middel is, niettegenstaande de emancipatie en de crises van lateren tijd, voorkomen dat te niet ging wat in den loop van een paar eeuwen was tot stand gebracht, is de bebouwde oppervlakte vergroot en de bevolking toegenomen.

De risico's aan het stelsel verbonden zijn bekend en zullen ook in de toekomst blijven bestaan. Uitgaande van de gedachte dat het behoud van het plantage-bedrijf een algemeen belang is, moet het Gouvernement bijspringen zoodra dat bedrijf in nood verkeert en dat te meer waar de aangevoerde arbeiders wier contract nog niet is beeindigd zich op het Gouvernement kunnen beroepen, wanneer op een gegeven oogenblik de plantages niet meer bij machte zouden zijn om hen in dienst te houden.

En ook de groote verdienste van het systeem is herhaaldelijk in het licht gesteld, die n.l. dat het land zijn blijvende bevolking ziet vermeerderen door de immigratie van individuen die, alvorens zich permanent te vestigen, een overgangs-periode doormaken van geregelden arbeid op de plantages. Groote bezwaren welke verbonden zouden zijn aan de kolonisatie van pas aangekomenen worden daardoor ondervangen en de ervaring heeft geleerd dat slechts een klein gedeelte van de immigranten — over een afstand van 10 000 mijl naar Suriname overgebracht — weder voor het gewest verloren gaat door terugkeer, met medeneming van hunne spaarpenningen — veel of weinig — naar hun eigen, overbevolkten geboortegrond. Niet dus het eene uiterste, van immigratie omderwille van de kolonisatie alleen en ook niet het andere uiterste, van immigratie omderwille van het plantage-bedrijf alleen, maar een compromis tusschen beide. Een compromis echter dat dien naam niet zou verdienen wanneer de immigrant na afloop van zijn arbeidscontract slechts als plantage-arbeider — vrij of opnieuw gecontracteerd — in Suriname zou kunnen blijven en niet de gelegenheid

had om in den kleinen landbouw een bestaan te zoeken, hetzij geheel onafhankelijk van het plantagebedrijf, hetzij met gebruikmaking van de gelegenheid om zich bijverdiensten te verschaffen door een gedeelte van zijn tijd als daglooner op de plantage productief te maken.

Eenig middel om aan het risico te ontkomen dat het tegenwoordige stelsel voor het Gouvernement oplevert is niet gevonden en het nut dat dit stelsel heeft met betrekking tot de versterking der blijvende bevolking zal niet mogen worden prijsgegeven; in zooverre is er geen sprake van iets nieuws.

Wel nieuw echter is de aanvaarding van het standpunt dat het plantage-bedrijf op ruimere wijze moet worden tegemoet gekomen dan tot nu toe geschiedde, in de eerste plaats met betrekking tot de voorziening in de behoefte aan werkkrachten, ten einde de mogelijkheid te scheppen voor het uitheemsche kapitaal om in het Surinaamsche groot-landbouwbedrijf een remuneratieve belegging te vinden. Als een belangrijke stap in deze richting zijn de plantages sedert ettelijke jaren vrijgesteld van eenige immigratie-heffingen, zij het dan ook dat ook voor 1929 die heffingen nog als memorie-posten in de raming der middelen zijn opgenomen.

Dat verdere uitbouw van het groot-landbouwbedrijf aan de kolonisatie zal ten goede komen, d.w.z. het tempo daarvan zal versnellen, ligt voor de hand en dat is ook de bedoeling. En kolonisatie beteekent kleine landbouw, daaraan is niet te ontkomen en daarvan zal ook niet mogen worden afgezien, hetzij dan dat die kleine landbouw geheel onafhankelijk is van den grooten, dan wel aan het plantage-bedrijf is aangeleund.

De groote landbouw levert producten voor de buitenlandsche markt, uitvoerproducten dus, doch waar het plantage-bedrijf voor uitheemsche rekening werkt zou alleen vermeerdering der productie van plantage-voortbrengselen niet een bevredigende oplossing zijn van het welvaarts-probleem. Immers alleen dat gedeelte van de opbrengst dier productie komt aan het land zelf ten goede dat overeenkomt met de kosten der voortbrenging,

van welke kosten die van den arbeid der plantage-koelies — met lagen loon- en levenstandaard — de belangrijkste factor vormen. Een volksgemeenschap voor een overwegend deel bestaande uit arbeiders van deze klasse zou evenmin een welvarende gemeenschap mogen worden genoemd als de vroegere, die voor een overwegend deel uit slaven bestond.

Tot welke afmetingen thans reeds het kleine landbouwbedrijf is uitgegroeid blijkt uit het laatste Surinaamsche Verslag, volgens welk staatsstuk op 1 Januari 1927 het in dat bedrijf levende gedeelte der bevolking niet minder dan een derde uitmaakte van het totale aantal inwoners, t. w. ongeveer 48 000 zielen, waarvan ruim 72 % immigranten en de rest inboorlingen. Het contingent immigranten in den kleinen landbouw was ruim drie maal zoo groot als het aantal dat krachtens werkovereenkomst en zeven maal zoo groot als het aantal dat buiten overeenkomst op de plantages leefde. Dezelfde officieele gegevens stellen ons echter in staat te berekenen dat de opbrengst van den arbeid in den kleinen landbouw in 1926 slechts 56 gld per hoofd en 106 gld per H.A. in cultuur bedroeg.

In het Surinaamsche Voorloopig Verslag spraken verschillende Statenleden de meening uit dat er voor den kleinen landbouw te weinig is en wordt gedaan en bij de mondelinge behandeling der begrooting maakte een lid er Regeering en Bestuur een verwijt van voor dit volksbelang minder te voelen dan de Ondernemersraad, welk lichaam in zijn rapport ook met betrekking tot den kleinen landbouw wenken heeft gegeven. Van Bestuurswege werd daartegenover aangevoerd dat het hier om meer gaat dan alleen om een agrarische kwestie.

Inderdaad, om den volkslandbouw de meest wenschelijke cultures te doen kiezen, om afzet der producten naar het buitenland mogelijk te maken en om de coöperatie te bevorderen wordt ook een commercieele voorlichtingsdienst vereischt; meer uitvoer van voor eigen, inheemsche, rekening verkregen voortbrengselen is van het allergrootste belang en van de tegenwoordige typische

kleine landbouwproducten is de plaatselijke markt reeds verzadigd. Om niet te vergeten den opvoedenden arbeid welke noodig is; immers voor den immigrant is de overgang tot gezeten Surinaamsch kolonist een regeneratieproces en zijn in het land van vestiging geboren kinderen moeten tot de hun wachtende taak worden gevormd. En eindelijk de met de geheele kolonisatie zoo nauw samenhangende hygiënische en sociaal-hygiënische voorzieningen, waardoor een gunstiger cijfer van natuurlijken aanwas der kolonisten en een zoo groot mogelijke arbeidsgeschiktheid moet worden verkregen.

Zoeken wij in de begrooting voor 1929 naar uitingen van een streven om, naast bevordering van het grootlandbouwbedrijf, waarmede instandhouding en uitbreiding der kolonisatie zoo nauw verbonden zijn, ook het welslagen der kolonisatie in de hand te werken, dan mogen wij als verblijdend verschijnsel begroeten dat voor de verbetering van het binnenlandsche verkeerswezen niet onbelangrijke bedragen worden aangevraagd; er is gerekend op een extra uitgave van 60 mille voor wegenaanleg en op een eerste betaling van 45 mille ten behoeve der voorziening in een veerdienst tusschen de vestingsplaats Meerzorg en de stad Paramaribo.

Verder mogen als in het belang der ontwikkeling van inlandsche bestaansbronnen worden welkom geheeten de posten betreffende een landbouw-consulent en een irrigatie-deskundige, ieder ten bedrage van ruim 13 mille.

Eindelijk stemt het tot voldoening dat niet minder dan ruim 68 mille is uitgetrokken voor bestrijding van volks- en besmettelijke ziekten.

Er blijkt dus uit de begrooting voor 1929 wel van paraatheid tot keering van het gevaar dat Suriname, door de emancipatie en den daarop gevolgden aanvoer van plantage-werkkrachten, ten eeuwigen dage zou behouden een volstrekt of relatief pauperisme van grooten omvang. Niet het minst is daarbij van belang dat aan de creolenbevolking — aan wie zoo vaak is verweten dat zij zich van den landbouw heeft afgewend en daardoor niet van haar land heeft gemaakt wat er van te maken zou zijn

geweest — worde getoond dat en op welke wijze buiten de stad een behoorlijk bestaan kan worden veroverd.

Van de aanstelling van een specialiteit op het gebied van volksonderwijs ten behoeve van de Javaansche kolonisatie heeft de Regeering afgezien. De Memorie van Toelichting van den Minister van Koloniën redeneert dat, terwijl in Oost Indië behoud en ontwikkeling van eigen taal, zeden en gewoonten een alles beheerschend element is bij opvoeding en onderwijs, in Suriname juist consequent wordt aangestuurd op de samensmelting van alle rassen (ook het Javaansche) tot één Nederlandsche taal- en cultuurgemeenschap.

De Minister geeft dus nog eens uiting aan het principe dat , ongeacht ras en herkomst, de geheele Surinaamsche bevolking één Nederlandsch-koloniale gemeenschap moet vormen, een principe waaraan inderdaad iedere niet strikt noodige differentieering naar den oorspronkelijken landaard afbreuk zou doen.

Het zou moeilijk verdedigbaar zijn den immigrant zijn Aziatische sfeer als het ware achterna te dragen naar het Amerikaansche land zijner vestiging, in de meeste gevallen van vestiging voor goed; tot en met 1926 bedroeg het aantal naar hun land teruggekeerde Britsch Indiërs 34 % van het getal der (tot en met 1916) aangevoerden, van de Nederlandsch Indiërs echter werd slechts 11 % teruggevoerd van het getal der geïmmigreerden.

Tot dusver is dan ook steeds eenheid van behandeling van alle inwoners, permanente of tijdelijke, ingeborene of van elders gekomene, gehandhaafd geworden en zelfs die immigranten die in Suriname in tweeëerlei zin als vreemdelingen kwamen, als Aziaten en als inboorlingen van een Britsch gebied, hebben zich met die behandeling steeds tevreden getoond. En werd op enkele formeele punten gedifferentieerd, dan geschiedde dat om het den Aziaat te vergemakkelijken van algemeene regelingen gebruik te maken. Zoo worden b.v. aan de als immigranten in Suriname aangekomen Aziaten faciliteiten verleend voor het aangaan van een burgerlijk huwelijk, welke maatregel het mogelijk heeft gemaakt dat bij 34 % der in

1926 gesloten huwelijken beide partijen immigranten waren, dus behoorden tot de groep welke 41 % der geheele bevolking uitmaakte. Wettige huwelijkent usschen immigranten en anderen werden er in 1926 slechts 6 gesloten, dus op dat punt weinig assimilatie.

Dat er echter, ondanks de afscheiding tusschen de verschillende bevolkingsgroepen, toch behoefte bestaat aan eenheid op taalgebied bewijst het voortleven van het Negerengelsch als lingua franca.

Intusschen is de hooger geciteerde beginselverklaring der Regeering er eene van zeer algemeene strekking, terwijl zij werd afgelegd naar aanleiding van een voorstel dat het meer concreete doel beoogde om door hervorming van het onderwijs-stelsel voor de kinderen der Javaansche immigranten in meer practische richting dezen zooveel mogelijk voor den landbouw te behouden.

Blijft dus de vraag of Regeering en Bestuur voor dit doel al dan niet hervormingen noodig achten — en zoo ja welke — alsook welk standpunt wordt ingenomen tegenover het meer dan eens geuite bezwaar dat het volksonderwijs in Suriname in het algemeen te Hollandsch-intellectualistisch zou zijn en te weinig rekening zou houden met de practische behoeften des lands.

Amsterdam November 1928.

UIT DE PERS

Une Société Historique des Antilles. — Il vient de se fonder, à Paris, une Société Historique des Antilles, ayant son siège 184, boulevard Saint-Germain. Dans l'appel adressé par le Comité d'Initiative, qui comprend plusieurs de nos compatriotes, et des personnalités bien connues ici, nous lisons: „Il a paru à plusieurs membres des familles qui ont résidé ou résident encore aux Antilles et à d'autres personnes s'intéressant à l'histoire de l'expansion française dans ces régions, qu'il serait possible de créer un foyer d'études où revivraient non seulement les fastes de cette histoire mais encore la suite des efforts et des expériences qui, au cours de trois siècles, ont formé en ces régions notre tradition coloniale. Dans ce but, les uns et les autres ont décidé de fonder une société historique, dite „Société historique des Antilles".

Il appartiendra à la société de rassembler ces matériaux dans une revue qui paraîtra tous les trois mois, et si possible tous les deux mois, et d'étudier tous autres moyens de nature à réunir les personnes que leurs intérêts, leurs souvenirs ou leurs sympathies attirent vers ces pays.

BIBLIOGRAPHIE

Koloniale Postspaarbank in Curaçao. Verslag over 1927. Curaçao, 1928.

Onze Aarde, October 1928. Papegaaien, door H. van Meurs (Geïll.).

Het Koloniaal Weekblad. 1 en 8 November 1928. Bovenwindsche Eilanden. door Commentator. (Slot).
Idem. 15 en 22 November 1928 .Onze West volgens het jongste Verslag, door W. R. Menkman.

De Indische Verlofganger. 2 November 1928. Patriotten en Prinsgezinden van Demerara, door Fred. Oudschans Dentz.
Idem. 16 November 1928. De vader van het cultuurstelsel, door S. Kalff. (Met portret van Graaf Jan van den Bosch, naar een schilderij van C. Kruseman in het Rijksmuseum te Amsterdam).

Eigen Volk. Algemeen Tijdschrift voor Volkskunde (Folklore) en Dialect voor Nederland, Oost- en West-Indië, Vlaanderen, Zuid-Afrika en Noord-Amerika. Uitg. Comp. „De Branding", De Bilt Utrecht. Louwmaand 1929. Een bijdrage tot de verklaring van de namen Suriname en Paramaribo, door Fred. Oudschans Dentz. (wordt vervolgd).

Claire Goll. Le Nègre Jupiter enlève Europe. Roman. Paris 1928. 9e édition.

Thomas Gage. The English-American. A new survey of the West Indies 1648. Edited with an Introduction by A. P. Newton, D. Lit., F. S. A. Rhodes Professor of Imperial History in the University of London. (The Broadway Travellers, Edited by Sir E. Denison Ross and Eileen Power). London 1928.

De Indische Gids, November 1928. Een pionier in West-Indië. (August Kappler), door S. Kalff.

Mitteilungen aus der Missionsarbeit der Brüdergemeine in Suriname. Paramaribo, Juli, August, September 1928.

Berichten uit de Heidenwereld, November—December 1928. Jaarverslag Suriname Zending, door Praeses Br. W. Burkhardt.

Koloniaal Tijdschrift. November 1928. Verscheidenheid van land en volk in het overzeesche staatsrecht, door Prof. mr. C. van Vollenhoven. — Het rassenvraagstuk, door Prof. dr. E. Moresco.

Album van het eiland Curaçao, inhoudende 48 foto's. N. V. Algemeene Importboekhandel J. W. F. Sluyter. Soerabaja-Malang-Amsterdam-Curaçao. [1928].

Beiträge zur Kenntnis der Blütenbiologie von Kakao (Theobroma cacao L.) von Gerold Stahel. (Mit 4 Tafeln). Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Afdeeling Natuurkunde. (Tweede Sectie) deel XXV No. 6. 1928.

Algemeen Landbouwweekblad voor Nederlandsch-Indië, 29 September 1928. Een nieuwe cultuurproef [cassave-cultuur] in Suriname.

De Indische Cultures, 16 October 1928. De koffiebereiding in Suriname, door Dr. D. S. Fermandes.

De Volksmissionaris. 15 November 1928. Uit Suriname. Opening eener nieuwe school [voor Britsch-Indische kinderen], door H. Helmer. (Met ill.).

Nederlandsch Zendingsblad. November 1928. Met de ,,Warf a Sarï' (Zendingsfilm) op reis naar Suriname, door J. F. Mittemegaer.

Tropisch Nederland. Tijdschrift ter verbreiding van kennis omtrent Oost- en West-Indië. 16 November 1928. Cassave in Suriname, door C. H. Kesler. (Geïll.).

Zeemansgids voor Nederlandsch West-Indië, 1928. Uitgegeven door de afdeeling Hydrographie van het Ministerie van Defensie. ('s-Gravenhage, Gebrs. van Cleef).

La Quinzaine Coloniale. 25 Novembre 1928. Le Dr. François Verdier-Chuelques données récentes sur la fièvre jaune.

Het Nederlandsche Zeewezen, 30 November 1928. Curaçao, door F. G. (Met 7 kiekjes en 2 schetskaartjes).

De Nieuwe Gids. September en November 1928. Charlotte Busken Huet te Paramaribo, door Dr. J. Berg.

Nederlandsch fabrikaat in Nederlandsch Oost- en West-Indië, December 1928. Het Nederlandsch belang in Suriname. (Rede door den heer W. de Cock Buning op 18 September 1928 gehouden ter gelegenheid van de algemeene ledenvergadering der Vereeniging ,,Nederlandsch Fabrikaat").

PRELIMINARY REPORT OF AN ETHNOLOGICAL EXPEDITION TO SURINAME, 1928

BY

DR. MELVILLE J. HERSKOVITS

The importance of Suriname for the study of the origins of the Negro population of the area comprising the northern portion of South America (not including Brazil), the islands of the West Indies, and of the United States, has long been recognised. This is particularly true of the Bush-Negroes, who, of all the descendants of the original slaves, have alone maintained a civilisation of their own in which the influence of the original African cultures from which they came is immediately apparent. But the importance of the Suriname Negroes, both in the Bush and in contact with the White population for the study of cultural processes in general has not been so clearly understood.

In the Bush Negroes we have a people, who, attaining their freedom before the influence of European civilisation could blot out their African customs, and favored by an environment sufficiently similar to that they knew in Africa to be of material assistance to them in their struggle for independance, constitute the best material available on which to base conclusions as to the tribal origins of the whole Negro population of the New World. The urban Negroes, on the other hand, — those who have been in contact with the White civilisation as introduced in Suriname by the European element, — offer the possibility of gathering information which is to be regarded in the nature of control data; material against which the facts of the civilisation of the Bush Negroes may be projected so as to afford a measuring-rod to show the extent

to which elements of European culture have been adopted by the Negroes in the course of their historic association with Whites.

It was in order to gather material for studies of this nature that a research expedition, the preliminary results of which I wish to present here, was undertaken during the summer of 1928. The personnel of this expedition was Morton C. Kahn, representing the American Museum of Natural History, New York, and Cornell University Medical College, and Mrs. Herskovits and myself, representing Northwestern University and the Columbia University Research Council in the Social Sciences [1]), and the purposes of each of us was so arranged as to be integrated in such a way as to attack the problems mentioned above in the most efficient manner in the limited time at our disposal, and to obtain data and survey the field so as to afford the basis for future research along the same lines.

Mrs. Herskovits, working with the town Negroes of Paramaribo, gathered information of a nature which would, first, be available for comparative purposes with that gathered from the Bush-Negroes, and from other West Indian and North American Negro populations, and, second, which would be expected to show the manner in which the Negroes who remained in contact with the Whites were conditioned in their customary behavior by the European culture. Since the material culture of the people of Paramaribo is, of necessity, essentially European, her data are principally folk-loristic and religious in nature. Although some Anansi-tori were collected by her, the major portion of her material deals with those customs, traditions, and beliefs which tend to throw light both on the elements of African background retained by them, and also reflect the differences between these and similar beliefs held by the Bush-Negroes.

That the Negroes of the town and in the bush have

---

[1]) The research of Dr. Kahn was made representing the Myron I. Granger expedition of the American Museum of Natural History, and that of Mrs. Herskovits and myself on a grant from Dr. E. C. Parsons to Columbia University, New York City.

much in common is apparent from her results. Many of the spirits which have been mentioned by other writers, aspects of the religio-ceremonial life in the town, such as the use of the drums in the Winti-dance, the nature of the spirit-possession which takes those who „get the Winti", the realisation in the minds of the townspeople of the superior magic and healing power at the command of the Djukas, their use of obeahs, magic formulae and charms for the accomplishment of given purposes, and the like, all reflect this. All these were obtained in detail, and many in textual form. At the same time, this resemblance cannot be overstressed, for many important aspects of the life of the town Negroes were found to be materially different from that of the Bush-Negroes. For example, while the list of Tshi day-names recorded by de Goeje in the bush [1]) were found intact, used among the town Negroes, and the „lobbi singi" of the town, many of which Mrs. Herskovits recorded in detail, have their counterpart in the bush, the development of the „koto jaki", which has obviously come from an attempt to imitate the traditional costume of the women of Holland, and headkerchiefs called „anjisa", an elaboration, in all probability, of the lace caps worn in Holland, have nothing in common with the people of the bush, and yet constitute and important and fascinating example of the processes of cultural change. This came out especially in Mrs. Herskovits' material, as she was able to get the names of designs, methods of tying and names of the various forms of tied kerchiefs, when it became apparent that the African love for the proverb was manifest in this connection through the fact that a given pattern of kerchief is in many instances denoted by a proverb rather than by a name.

Dr. Kahn continued his observations of the preceding year [2]), when he also visited the Bush-Negroes, and was

[1]) C. H. de Goeje, Verslag der Toemoehoemak-Expeditie. Tijdschrift van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Gen., 2e Ser., dl. XXV, 1908, Afl. 5, p. 55.

[2]) Morton C. Kahn, Bush Negroes of Dutch Guiana, Natural History Vol. XXVIII, (May, 1928), pp. 243—252.

entirely successful in obtaining a completely representative collection of the implements and art-forms. His collection includes not only stools, combs, trays, paddles, stirring-sticks, mortars and pestles, and other objects used by the Bush-Negroes in their everyday life, but also numerous specimens representing their non-material culture, such as obeahs (charms), several „gadus", drums, examples of medicine, games, and the like. Certain of the objects were exceedingly difficult to obtain, and were only to be had after delicate negotiations. Thus, Dr. Kahn was able to procure the seats of the Kaptein and Basia of the village of Lombe, and the latter bench, particularly, representing carving of several decades in age, is one, which, on close study, should throw light on the manner in which the Saramaccaner carving developed in recent years.

He was also able to acquire, along with specimens of the work of the Saramaccaners from the Middle and Upper Suriname river, a representative sample of the work of the Aukaners living on the Sara Kreek above Koffeekamp. These include benches, combs, paddles, drums, foodstirrers, and the like, and give an excellent basis for a further comparative study of the art-forms of the two Bush-Negro tribes. For the present, little more can be stated than the fact that, as far as this collection is concerned, the Auka carvings seem to be more elaborate than those of the Saramaccaners, but it is hoped that a detailed study of the motifs of the two peoples, and the manner in which they employ these in decorating the objects which they use in their everyday life can be made when the collection is available in the American Museum of Natural History. That the entire collection, added to the specimens which Dr. Kahn obtained last year on the Suriname River from the Bush-Negroes, will afford a fruitful field for later comparative study, especially with African data along the lines employed so profitably by Lindblom, there can be little doubt.

Dr. Kahn and I both employed small motion-picture cameras (using 16 mm. film) with which we were able to

obtain pictures of many processes in the life of the Saramaccaner Bush-Negroes. Pictures of the villages and the activities in them, of combing the hair, weaving the cassava-squeezers, chipping a canoe, playing adji-boto (the Bush-Negro equivalent of the African game of mankal'ah and of the game of Awari played by the town-Negroes) running the rapids of the Suriname, both up and down, and with both canoes and lumber-rafts, playing the drum, shooting bow-and-arrow, as well as scenes illustrating the life of the town-Negroes, were obtained, and should also prove of value for further detailed study. Still photographs were also taken of many of these scenes and processes.

My own work was confined to the Saramaccaner Bush-Negroes on the Middle and Upper Suriname, where I attempted to obtain a general picture of the Bush-Negro culture, and to ascertain the elements which had gone into its making. An intensive study of the social organisation and political life of the Bush-Negroes, together with a consideration of their linguistics and phonetics, marriage ceremonies, economic life and material culture, seemed to be particularly useful, as these had not, to my knowledge, been given the attention which the religious and ceremonial life of these people had been accorded. A reasonably complete account of the relationship and clan system obtained by me, — one which, in its aspect of maternal descent with recognition of the paternal side through inheritance of the „kina" or food taboo from the father, is reminiscent of certain of the tribes of West Africa in Liberia, Sierra Leone, Nigeria, and elsewhere. The political organisation, again, with the legal system, which forms an integral part of it, gave much valuable material, which, when considered at leisure, should once more point to African origins. In the material culture of the people, on the other hand, there were found many traces of the influences which contact with the Indians and the Europeans have made for, and the strands of which, again, I hope to have opportunity to dissect when further consideration of field-notes makes this possible.

I was also able to make careful comparison of the Aukaner social and political organisation, and their marriage ceremonies, through conversation with Mr. F. W. van Lier, who has spent many years among these people, and who was most helpful in giving me these data which I might place beside like aspects of the civilisation of the Saramaccaners. I was also fortunate, while in Paramaribo, in being able to spend an afternoon with Somba, captain of the Auka village of Gododrai, on the Mapana creek (off the upper Commewyn River) when I was able further to check these data. It appears, from a preliminary comparison of such phases of the cultures of these two large groups of Bush-Negroes as I was able to study, and further comparison of the carvings and designs of the two which I was able to make from seeing Dr. Kahn's material, that the Bush-Negro culture may be regarded as essentially a unit, with minor variations in language, designs, beliefs, and the like, but with all of these fundamentally similar. This is not strange, of course, since the sources of the culture of all the Bush-Negro tribes is the same, they all having been in contact with the same cultural influences, and, in addition, there being frequent contact between individuals of the various tribes.

It is hoped that further field study, both of the town- and bush-Negroes will be possible in the future. It is felt that additional consideration of the data to be gathered from these people, and prosecution of our research along the lines which we have begun, will do much to make available information from a region which, both from the point of view of an insight into the nature of primary racial differences, of the discovery of the historical origins of the Negroes of the New World, and that of investigation into the general problem of processes of cultural change and adaptation, is of the first importance.

Northwestern University.

AFRIKAANSCHE RESTEN IN DE CREOLENTAAL VAN SURINAME [1])

DOOR

LOU LICHTVELD

I

I. INLEIDING

Wanneer de Creolentaal van Suriname „Neger-Engelsch" genoemd wordt, moet daarbij op „Neger" wel zeer veel sterker de nadruk vallen dan op „Engelsch". Het specifiek Engelsche element in deze taal is toch niet grooter of belangrijker dan het Nederlandsche, of het Portugeesche in sommige deelen des lands. Het neger-element echter, is nog steeds verreweg het overheerschende, en het N.E. van Suriname is meer dan welke Creolentaal van Zuid- of Noord-Amerika in woordenschat en phonetiek, in grammatica en syntaxis een Negertaal gebleven, met haast al de uiterlijke en innerlijke kenmerken van een Afrikaansche taal, die wel veel Europeesche woorden adopteerde, maar deze volgens een geheel ander taaleigen behandelde, en behandelen bleef. In Suriname zelf heet deze taal dan ook *Nèngrè-tongo* (negertaal) of Nèngrè (negersch) terwijl Wullschlägel vermeldt dat men omstreeks het midden van de vorige eeuw deze taal ook veeltijds Bakrà (Europeesch) noemde, „in tegenstelling wellicht met hun Afrikaansche talen" [2]).

Deze tegenstelling is met het verloren-gaan van de meegebrachte afrik. talen ook geheel teniet gegaan, zoodat het N.E. thans nooit meer „Bakrà" genoemd wordt, maar

[1]) Resumé van een hoofdstuk uit: The Creole-languages of Surinam.

[2]) Tijdschr. West-Indië I. p. 286 Haarlem 1855.

„Nèngrè", omdat zij thans bij uitstek de Surinaamsche negerspraak is.

Het N.E. ontstond dan ook bij negers, en ten behoeve van negers. Reeds in de oudste werken die ons nader spreken van de kolonie Suriname, wordt melding gemaakt van deze taal, op een wijze, die omtrent haar karakter geen twijfel overlaat. Herlein [1]) spreekt al in 1718 over het N.E., althans duidelijk over een Afrik. mengtaal, waar hij in zijn voorbericht zegt: „Laat uw ook niet onbedagt voor komen, ... de vreemde benaminge die deze Natien in hare Taal hebben, dan *een en de zelve zaak drukken zy uit in verscheidene woorden, niet altoos by 't zelve blyvende*; dies hare Talen, zoo Indianen als Mooren, zeer zwaar te leren zyn."

Ook om een andere reden is deze aanhaling instructief. De „verscheidene woorden" waarmede „een en dezelve zaak" wordt uitgedrukt, wijzen op het feit, dat de negers geheel verschillende talen spraken, hetgeen overeenstemt met de taalkundige toestand van dat gedeelte van Afrika waar de slaven vandaan kwamen. Elders in zijn boek (pg. 105) spreekt Herlein van „Deze Afrikaansche, in Amerika over gebragte Mooren, zijn verscheide in Religie, Heidensche slaven uit den geslagte Chams.... (ge)vallen in een Babel van verwerringe, zo van Talen als valsche Religiën...." Voorts handelt hij dan even over „de Spraak der Swarten, zoo ze van haar op de Zurinaamsche Kust gesproken werd, dewijl haar eigen Moedertaal niet te verstaan is." En met een inzicht dat latere beschrijvers helaas te weinig hebben gehad, voegt hij er aan toe: „Maar om dat d'Engelschen deze Colonie lange tijd hebben bezeten, zo hebbenze dier zelver Spraak meest geleerd; dog om dat er Negerze woorden onder loopen, zo werd het Neger Engels genoemt; gelijk blijkt uit dit na-volgende."

Hetgeen dan volgt, zijn de bekende drie gesprekken, welke Schuchardt in „Die Sprache der Saramakkaneger in Surinam XVII en van Ginneken in Handboek der Nederlandsche Taal I-I²-271 geciteerd hebben, en die duidelijk een door Europeesche ooren slecht verstaan, en in Holl.-friesche spelling slecht weergegeven N.E. vertegenwoordigen.

[1]) Beschrijvinge van de volk-plantinge Zuriname, etc. 1718.

Ruim dertig jaren later spreekt Mauricius dan al van „een brabbeltaal" van de slaven, die nu ook reeds door hun meesters wordt gesproken. Het N.E., of liever: de verschillende mixturen van N.E. die toen al moeten hebben bestaan, dienden reeds voor een nagenoeg even uitgebreide kring als heden ten dage.

Om nu te kunnen nagaan, uit welke Negertalen het N.E. is ontstaan, dient te worden vastgesteld, uit welke landstreken van Afrika de slaven in Suriname precies afkomstig waren. En ook wanneer men op deze vraag een nauwkeurig antwoord zou kunnen geven, zijn er onoverkomelijke moeilijkheden. tengevolge van onze eerst recente kennis van de W.-Afr. talen, die in het verloop der drie eeuwen, tusschen de eerste slavenhandel en thans, groote veranderingen en vermengingen hebben ondergaan; ook tengevolge van opschuivingen en vermengingen der aldaar wonende stammen. En hierbij dient tenslotte nog gevoegd de ongelooflijke veeltaligheid van West-Afrika, die straks nog blijken zal.

Naar mijn meening kan in deze de ethnoloog ons dan ook weinig diensten bewijzen, gesteld zelfs dat een actueel onderzoek nog zou kunnen uitwijzen tot welke negervolken de voorouders der Surinaamsche creolen behoord hebben. Zoo zegt Homburger naar aanleiding van de Bantoegroep ook: „Si l'unité linguistique est indiscutable, l'unité ethnique est moins nettement établie...." [1]).

Wij zullen in deze slechts moeten afgaan op de niet altijd nauwkeurige berichten van verschillende schrijvers. Ook hierin is Herlein mijn oudste bron, die, gelijk zal blijken, juiste inlichtingen geeft met te zeggen: „Het Vaderland van deze Swarte Slaven is de Zuidwestelijke en Westelijke Kust van Afrika, hetende het Grote Negerland, de Kusten zijn Guinesche, Congosche en Angolasche; hier hebben ze haar Steden, Dorpen en Koninklijke Land Regeringe, de Stad Benna in 't Rijk van Benin is wel vijf mijlen groot.... Vorders handelt de Maatschappij ook Slaven op de Kusten van Congo en Angola".... (pag. 90).

[1]) Les langues du monde.... par Meillet, Cohen e.a. pag. 562.

Honderd jaren later is de toestand nòg zoo, gelijk blijkt uit de mededeelingen van Teenstra [1]), die de Zoutwater-negers (d. i. de uit Afrika aangevoerde, niet in Suriname geboren slaven) verdeelt in „veertien verschillende casten en stammen."

Te weten:

Loango-negers (uit Loango, kuststreek van de tegenwoordige Fransche kolonie Gabon).

Demakoekoe's (Dama's; linkeroever van de Bénoué).

Mendées (Van de Zuidgrens der Sahara tot de Atl. Oceaan en de benedenloop der Niger. Meer speciaal ook in Gambia).

Cromatiens (uit klein en groot Cormanten: Goudkust). Vgl. Bosman, pag. 59.

Sokko's (sommige waren Mohammedaansch. Wellicht Haussa-stammen, zie Teenstra II-181).

Pomboe's (kwamen weinig voor in Suriname volgens Teenstra).

Abo's (uit Dahomey) *uit Kameroen*.

Gola's (volgens Teenstra dezelfde stam als de Abo's). Echter Monrovia, Liberia. West-atlantische groep.

Gangoe's (uit Gan = Akra, Goudkust) Mandingues.

Tiamba's (= Kassélé; bovenloop van de Volta).

Pré's („komende in taal en uitspraak het meeste met de Abo- en Gola-negers overeen, zoodat deze verschillende stammen elkander in hunne landstaal verstaan. .... echter zijn zij in deze kolonie weinig bekend", volgens Teenstra II-183).

Papa's of Daho-mansche. Uit Dahomey. Bij Bosman worden zij „Popose" genoemd [2]).

Wan-Wie's (Die volgens Teenstra insnijdingen of tatouages hebben, vrij gelijk aan die der Cormantijnnegers).

---

[1]) M. D. Teenstra: De Landbouw in de kolonie Suriname. Groningen 1835 dl. II pag. 179 vlgg.

[2]) Bosman p. 105, p. 109.

Temné's (Freetown, Liberia. Zeer weinige in Suriname volgens Teenstra. Westatl. groep.).

Het is jammer dat Teenstra, die meer dan de meeste anderen ingaat op de afstamming der Surinaamsche slaven, alleen de veertien namen noemt, zonder ze te localiseeren of nadere bizonderheden mede te deelen over elke stam afzonderlijk. Zonder ook het genoemde nader te motiveeren.

Ongeveer dezelfde stammen noemt ook Hostmann op, terwijl Hartsinck er nog meer vermeldt, en ze noemt naar de inscheephavens van Guinea.

De Engelschman Stedman vermeldt o. m. ook nog de Congo-negers.

Maar de veertien „casten" beslaan een vrij aaneengesloten gebied, tusschen Senegal en Niger. Hetgeen overeenstemt met het feit, dat de meeste slaven geleverd werden door de W. I. Compagnie, die haar factorijen aan de Guineesche kust had. Het grootste deel der Surinaamsche slaven was dan ook van West-Soedaneesche herkomst; een kleiner gedeelte werd gerequireerd van de golf van Benin, en van de Zuidelijker kustgebieden: Kameroen, Congo, en zelfs Angola. Congo en Angola toch, behoorden aan de Portugeezen, en alle naties van Europa mochten daar vrij handelen.

De slaven kwamen niet alleen van de kuststreken, maar vaak ook uit det binnenland, waarheen de kustnegers rooftochten ondernamen, terwijl slechts die kustnegers werden verkocht, welke in de tallooze oorlogen der Guineesche negerstammen krijgsgevangen gemaakt werden.

§ 2. Voor een onderzoek naar de Afrik. stamtalen van het N. E. hebben wij dus practisch te doen met de talen die gesproken worden van de Senegalmond tot het Tsaadmeer, en van het Tsaadmeer tot midden Angola. Het is 't Westelijke deel van Afrika, dat wordt ingesloten door de hoek van de vijftiende lengte-, en de vijftiende breedtegraad.

De linguist zal dit gebied aanstonds in drie deelen verdeelen: Het gebied der Westelijke Soedantalen, ingesloten door Senegal en Niger; het gebied der Bantoetalen:

Gabon, Congo, Angola; en een overgangsgebied tusschen de Soedan- en Bantoetalen, dat der Bantoïdetalen: Nigeria en Kameroen.

Immers, hoewel het voor ons belangrijke gebied eenige honderden talen en taaltjes bevat, heeft de Africanistische taalwetenschap de laatste kwart-eeuw zulke belangrijke vorderingen gemaakt, dat men de talen van Afrika, afgezien van de Noordelijke, zoogen. Hamitische talen, reeds tot twee groote groepen: de Soedan- en de Bantoetalen heeft kunnen terugbrengen. Ontzagwekkend zijn de resultaten van deze vergelijkende taalwetenschap geweest en voor ons onmisbaar, daar zonder deze synthese een indringend onderzoek naar de Afrikaansche elementen in het N.E. onmogelijk geweest zou zijn.

Want hoewel thans tot eenzelfde groep behoorend, zijn de meeste van deze talen onderling zoo verschillend, dat zelfs de bewoners van een zeer beperkt gebied elkanders taal niet verstaan. Een duidelijk voorbeeld hiervan, dat tegelijkertijd voor ons nog een historische waarde heeft, geeft Willem Bosman reeds in zijn zeventiende eeuwsche beschrijving van de Goud- en Slavenkust [1]), waar hij mededeelt: „Schoon de Goud-kust maar omtrent zestig mylen lang is, soo heeft men dog op dezelve seven of agtderley Spraaken, en waar onder drie of vier die den ander niet konnen verstaan. Die van Jummoré tien mylen boven Axim, konnen met die van Egira, Abocroe, Ancober en Axim te regt raken; dog egter is'er in haar Spraak een groot verschil; zynde de Aximsche Taal geheel onlieffelyk, ja beestagtig leelyk; die van het Antese Land weder geheel anders, dog in lieflykheyd niet veel beter; maar noch afschuwelyker is de Acrase, dewelke schier met niemand eenige gelykheid heeft; de overige Goudkust-Negers, behalve Aquamboe, konnen den ander meest verstaan; maar de geene, welkers Spraak het lieffelykst en aangenaamst is, zyn de Negers die uyt het Land komen, als die van Dinkira, Akim, Acanny, en na die de Adom-

[1]) Nauwkeurige Beschrijving van de Guinese Goud-, Tand- en Slavekust etc..... door Willem Bosman Utrecht 1704. Ik citeer de 5e druk, Amsterdam 1737. pag. 124.

mers, en waarlyk, die de spraak der Negers maar een weynig verstaat, kan een groot onderscheyd in dezelve bespeuren, en wel so veel, als by gelykenis tusschen de Brabanders en de Menschen van over Zee."

Zoo zegt Delafosse ook van de zoo dicht bij elkander liggende Lagune-talen: „un indigène, parlant l'une quelconque de ces onze langues ne peut pas être compris d'un autre indigène parlant l'une quelconque des dix autres"[1]).

Het totale aantal van deze talen is niet gering. Delafosse, een der beste kenners der Afr. talen, spreekt van „les 435 langues environ qui ont cours au Soudan et en Guinée". En hij merkt erbij op, dat wij van de meeste dezer talen nog maar heel weinig afweten [2]). In werkelijkheid heel weinig; vergeleken met vroeger zeer veel reeds! Bovendien onderscheidt Johnston nog 366 Bantoe- en 87 semi-bantoetalen [3]), waarvan zeker de helft West-Afrikaansch is.

De populaire vergelijking van den koopman Willem Bosman is intusschen doeltreffend. Die talen verschilden onderling zóóveel, dat de slaven die ten getale van 400 à 500 werden ingescheept, lang niet altijd elkander konden verstaan. En dus ook, eenmaal in Suriname aangekomen, evenzeer de behoefte gevoelden aan een gemeenschappelijke omgangstaal onderling, als met de blanken. Daar echter de groepsvorming der negers onderling zeer sterk moet geweest zijn, en er bij alle verschillen toch ook weer tallooze affiniteiten in hun talen bestonden, zijn zij tot de formatie van een gemeenschappelijk Afrikaansch gekomen, met adaptatie van die Europeesche begrippen,welke zij in de omgang met hun meesters noodig hadden. Deze omgang was echter minimaal, vergeleken bij het onderlinge verkeer, zoodat ook de taalbehoefte verhoudingsgewijze slechts een minimale Europeesche inslag vroeg. Hetgeen de feiten bewijzen.

Bovendien hadden de negerslaven ook al te zeer behoef-

[1]) Delafosse: Vocabul. comparatifs p. 9.

[2]) Langues du Monde p. 647.

[3]) H. Johnston: A comparative study of the Bantu and semi-Bantu Languages—London 1919.

te aan een omgangstaal die niet te gemakkelijk voor hun meesters toegankelijk was. Uit deze behoefte lijken mij dan ook de verschillende echte en legendarische geheimtalen ontstaan, die men in Suriname te noemen weet, gelijk Vara, Cropina, Para, die men volgens Teenstra sprak, „teneinde onduidelijk voor de Blanken te zijn" [1]), en het Kromanti („Cormantijnsch") dat met zekerheid als een godsdienstige geheimtaal van de Boschnegers is geconstateerd.

Langzamerhand zijn er steeds meer Engelsche, Portugeesche, Nederlandsche, en zelfs Fransche en Joodsche elementen binnengedrongen. De autochtone Indiaansche talen hebben zich niet onbetuigd gelaten. Maar men overschatte dit alles niet! De Slaventoevoer uit Afrika ging tot 1832 geregeld door, en het Afrikaansche element werd voortdurend ververscht.

En er kwam immers geen verandering in de mentaliteit en denkwijze der negers. Hoeveel heidensche begrippen en gebruiken bleven niet, zelfs na de kerstening, tot op den dag van heden bestaan. Hoeveel gemakkelijker dan niet het innerlijke en ingeboren denken, zooals zich dat uit in de omgangstaal.

§ 3. Wat in de nieuwe taal, welke de Afrikaansche negers in Suriname terwille van het onderlinge verkeer moesten vormen, vooral naar voren kwam, was het gemeenschappelijk bezit van al die talen: hun phonetische grondslag, hun grammaticaal en syntactisch systeem, hun gemeenschappelijke woordstammen. Niet zonder uitzonderingen, maar frequent genoeg om dit regel te kunnen noemen.

Het N.E. vertoont niet de systematiek van een enkele Soedantaal, maar het volgt de algemeene regels der West-Soedantalen; het heeft niet de klanken van het een of ander Goudkust-dialect, maar juist die klanken die in alle West-Afr. talen worden aangetroffen.

Ten aanzien van de woordenschat is dit — en begrijpelijkerwijze! — anders. Dikwijls heeft het eene woord strijd

---

[1]) De Landb. II, 207 vlgg.

moeten voeren met de synoniem uit een andere taal. En ik meen dat het van deze strijd is, dat Herlein in zijn Voorrede gewag maakt. Toch blijkt ook bij tal van Afrik. woorden in het N.E., en dat wel sterker bij begrips-, als bij voorwerpsnamen, dat juist zulke bleven voortbestaan, die in verschillende talen met min of meer gelijken vorm voorkwamen.

Bovendien is een systematisch onderzoek alleen doenlijk, wanneer men uitgaat van het algemeene naar het bizondere. Op deze wijze alleen zijn de fouten van voorgangers te vermijden, die een bepaalden vorm of een verschijnsel Tsji of Ewe noemden, terwijl het even goed Kru of Yoruba had kunnen zijn; die een woord „Congo" noemden, terwijl het een voor ontleening aannemelijker vorm in het Duala heeft. En die tenslotte iets „Engelsch" noemden, of als „Creoliseeringsverschijnsel" aanmerkten, wat bij nader onderzoek algemeen W.-Afrik. blijkt te zijn. Nadat dan de algemeene verschijnselen als algem. Soedaneesch of Bantoe zijn gedetermineerd, blijven nog genoeg vormen en eigenaardigheden over voor een gedetailleerd onderzoek. Dit overblijvende zou men dan dienen te „testen" aan de voornaamste afzonderlijke talen.

In menig geval is het niet moeilijk vast te stellen dat iets „West Soendaneesch" of „Bantoe" is, zonder dat wij toch in staat zijn te zeggen uit welke taal precies dit of dat verschijnsel overbleef. Soms echter is het zelfs niet te beslissen of iets Europeesch dan wel Afrik. is; maar de meeningen zullen dan meestal naar de Afrikaansche herkomst moeten overhellen, gezien het feit dat uit alles blijkt dat het N.E. eerst en vooral een negertaal is; gezien ook de cijfers!

Want het aantal uit Afrika in Suriname geïmporteerde negers is ongelooflijk groot. De jaarlijksche import varieerde tusschen 1500 en 2000. Er waren bij de afschaffing der slavernij bijna 34000 slaven op een bevolking van 53000 zielen. Voor 1841 geeft Teenstra [1]) als totaal aantal negers 54000, bij een vrije bevolking van 10.000, die dan

[1]) De negerslaven in de kolonie Suriname. Dordrecht 1842.

nog gedeeltelijk óók Creoolsch, en dus N.E.-sprekend was, benevens 1000 indianen.

Wel zegt hij, dat de slaven toen jaarlijks in getal afnamen; maar de gemengde creolen-bevolking nam daarentegen toe. Zijn vorige opgave vermeldt trouwens 4000 vrije kleurlingen, die dus zeker ook N. E. spraken, en 1100 vrije negers. Wat nu de vermenging betreft, deze was vrij gering. Reeds Gouverneur Sommelsdijk verbood bij de wet het huwelijk tusschen blanken en zwarten (volgens Herlein), en in 1842 constateert Teenstra nog „slechts 15 Neger- tegen éénen kleurling-slaaf" [1]). En elders vermeldt hij, dat de propagatie door de groote sterfte geen succes had. „Men hield de aankoop van Zoutwaternegers (rechtstreeks uit Afrika) voor veel goedkooper dan de aankweek van Creolen-kinderen" [2]).

Eerst in 1818 werd de invoer verboden, maar deze duurde onverminderd voort totdat de verbeterde registratie in 1826 dit begon te beletten, en de afschaffing in de Engelsche koloniën in 1832 dit practisch verder onmogelijk maakte.

Nagenoeg zes zevende deel van de bevolking van Suriname bestond dus uit slaven. Zal dan niet meer dan negen tienden van de bevolking de een of andere vorm van Neger-Engelsch gesproken hebben? Ongeveer het vijfde deel van de totale bevolking werd nu *jaarlijks* versch uit Afrika aangevoerd, wat voor de totale bevolking slechts een kleine zes jaar beteekent om te kunnen „creoliseeren", terwijl men aanneemt — wat m. i. juist is — dat Suriname ethnologisch gesproken al goed en wel een algeheel Afrikaansch voorkomen had.

Men stelle zich van de zijde der slavenhouders ook niets voor van eenige Europeaniseering. De groote cultuurbanen, die meestal door de ijveraars van Godsdienst en geloof worden getraceerd, waren tot aan de abolitie nog haast geheel afgesloten voor de Surinaamsche slaven. De helft van het aantal blanken in de kolonie (1250 Joden

---

[1]) De negerslaven in de kolonie Suriname. Dordrecht 1842, pag. 45.

[2]) Ibid. p. 86.

naast 1250 Christenen volgens Teenstra) [1]) was Joodsch, en deze Joden stonden bekend om het feit dat zij zich volgens toenmalige begrippen „encanailleerden" met hun slaven. En bij de blanke Christenen, hoevelen van dezen stonden cultureel hoog genoeg om de Negers en hun taal eenigermate te „europeaniseeren"? Ik denk dan ook, dat de Europeesche inslag van het N.E. grootendeels van recentere datum, van de laatste eeuw is.

De grondslag van het N.E. is in hoofdzaak West-Soedaneesch; daarnaast vallen er eenige Bantoe- en Bantoïde-karaktertrekken te constateeren. Invloed van veelverbreide Afrik. „Herrensprachen" als Ful en Haussa (Hamitische talen) is hierbij niet uitgesloten.

Een onderzoek naar het afrikaansch karakter van het N.E. werd nog niet begonnen; slechts enkele verschijnselen werden op knappe wijze gesignaleerd door van Ginneken. Schuchardt die voor het onderzoek der Creooltalen in het algemeen, zulk baanbrekend werk verrichtte, heeft deze talen helaas slechts terloops van uit Africanistisch standpunt beschouwd.

§ 4. *Regels voor spelling en uitspraak.*

Klinkers: a kort als in *zak*
ā lang als in *maan*
e̯ stom als in *gevaar*
é gesloten als in *zee*
ė als in *kin*
i als in *liep*
o kort, donker, met oe-kwaliteit, bijna als in Ital. *poco*
ō lang, als in *loop*
u als in *voet*.

Alle klinkers kunnen ook genasaliseerd voorkomen (ã, õ, ĩ, ẽ, ũ).

Medeklinkers: b, d. f, j, k, l, m, n, p, r, s, t, w, z als in het Nederlandsch.
g als in het eng. *god*

[1]) De negerslaven in de kolonie Suriname. Dordrecht 1842.

h zwak geaspireerd
tj (mouilleering van k) zelden kj
dj als eng. *just*.

Wanneer een consonant verdubbeld is, moet men deze ook dubbel uitspreken.

Ik geef de voorkeur aan deze phonetische spelling om dezelfde redenen als Hesseling het wenschelijk achtte voor het Negerhollandsch: „Een taal met weinig of geen literatuur heeft het voorrecht fonetise spelling te kunnen verdragen, en het is jammer indien daarvan geen gebruik wordt gemaakt.''

(*Wordt vervolgd*).

WESTINDISCHE PREDIKANTEN

DOOR

S. KALFF

I

Hetgeen de kroniekschrijvers over de predikanten in Westindië opgeteekend hebben, mag als eene bijdrage beschouwd worden tot de kennis van de koloniale toestanden in de 17de en 18de eeuw en laat eenig licht vallen op personen en zaken, welke vaak sprekend en kenmerkend, ofschoon geenszins voorbeeldig zijn te noemen.

Echter is de geschiedenis inzonderheid van de Hervormde kerk onvolledig bekend geworden, mede door den brand te Paramaribo van het jaar 1821, waarbij de kerk der Hervormden door het vuur verwoest werd en tal van belangrijke bescheiden en archivalia verloren gingen. De wedergade van zulke werken als Hofstede's *Oostindische Kerkzaken*, v. Troostenburg de Bruyn's *Herv. Kerk in Ned. Oostindië* en *Biographisch Woordenboek van O. I. predikanten* is voor Westindië niet aan te wijzen, en het blijft de vraag of dit hiaat ooit aangevuld zal worden.

De opkomst der Herv. kerk in Suriname was schamel genoeg; er was eene kleine gemeente, maar geen kerkgebouw, en in tegenstelling met Batavia, waar wel eens tien predikanten een werkkring vonden, was Paramaribo de standplaats van slechts een enkelen leeraar, aan wien eerst later een ambtgenoot als tweede predikant werd toegevoegd. Trouwens, volgens de opgave bij Hartsinck was Paramaribo in 1684 nog slechts een vlek van 27 of 28 huizen, waarbij een bedenkelijk aantal herbergen en kroegen. Als de eerste predikant stond te boek ds. Johannes Basseliers [1]), ook voorkomende onder de namen Baselier en

[1]) Zie over Baseliers „*Stemmen des tijds, maandschrift voor Christendom*

Baselius, die in 1668 met de vloot van admiraal Crynssen in de kolonie kwam. Hij was de zoon van een gezeten burger te Middelburg, van beroep ijzerhandelaar, studeerde te Utrecht in de theologie en werd na den vrede van Breda in 1667, waarbij Suriname aan Nederland werd toegewezen, door de classis van Walcheren uitgezonden. Hij was ruim 18 jaren in de kolonie werkzaam; in 1689 nam zijne betrekking tot het wingewest een einde. Hij kwam ook in wereldlijke zaken genoegzaam naar den voorgrond om verkozen te worden tot lid van het Hof van Politie, welke benoeming hij echter niet aannam. Over de regeling zijner geldelijke aangelegenheden had hij alleszins reden zich te beklagen, want een jaar na zijne komst waren zijne overtochtskosten hem nog niet ten volle uitbetaald, en in 1676 had hij niet minder dan 8 jaren traktement te goed. Het spreekwoord dat wie het altaar bedient, moet van het altaar leven, scheen destijds voor de kolonie als niet geschreven te zijn.

Als de eerste diaken der Herv. gemeente fungeerde in 1669 Nicolaas Combé. Als kerk diende een gedeelte van het gebouw op het Kerkplein, dat tevens de bestemming van raadhuis en gasthuis had. Nog in 1744 werden de godsdienstoefeningen gehouden op de bovenzaal van het Hof van Politie, en het duurde tot 29 Mei 1817 alvorens te Paramaribo de eerste Herv. kerk kon worden ingewijd. De vereeniging van kerk en raadhuis in één gebouw werd trouwens ook in andere koloniën aangetroffen; te Batavia b.v., waar het stoffelijk overschot van Jan Pietersz. Coen in het Stadhuis ter aarde werd besteld, en eerst na de voltooiing van de Hollandsche of Kruiskerk derwaarts werd overgebracht. Ook in Suriname bestond dit uit het vaderland overgenomen gebruik om notabele personen in de gewijde aarde eener kerk te begraven.

Met het optreden van den gouverneur Cornelis van Aerssen van Sommelsdijck in 1683 kwam er eene opleving in de kerkelijke toestanden in de kolonie. Ofschoon in de gedenkschriften van den huisonderwijzer Jean Rou diens

en Cultuur". October 1919: „*Oud-hollandsche Zending in Suriname*", door Dr. A. A. van Schelven.

beeld in een ongunstig licht verschijnt, zoo had hij toch volgens den geschiedschrijver Hartsinck „eene zonderlinge (bijzondere) liefde voor den godsdienst, achting voor de godvreezenden en iever om hen te beschermen en te begunstigen". Met hem waren vele Fransche refugiés in Suriname gekomen, die er weldra eene eigen gemeente stichtten, terwijl hij ook de Labadisten steunde, die zich in 1684 op de plantage „La Providence" vestigden, en voor eene kerk in de Commewyne zorgde. Vóór 1682 stond de oudste Hervormde kerk aldaar, onder de hoede van ds. A. Backer, op den hoek Cales, d.i. den hoek van de Commewyne en de Casewinica, tegenover de Bottelkreek. Sommelsdyck deed eene kerk verrijzen bij het fort, aan de samenvloeiing van Commewijne en Cottica, welke in 1688 werd ingewijd door ds. Antonius Ketelaar. De gemeente Commewyne bestond gedurende 69 jaren; na 1757 werden er geene godsdienstoefeningen meer gehouden. De kerk was bouwvallig geworden en de middelen tot herstel ontbraken; ze werd in 't eind gesloopt. 't Laatst werd, in 1757, P. C. Johanzon tot predikant beroepen, doch dit beroep was provisioneel en in 't volgend jaar werd hij geplaatst bij de gemeente te Perica en Cottica [1]).

Deze laatste bezat in 1691 een eigen leeraar in den persoon van ds. Paules Kley, doch verkreeg eerst in 1721 een eigen kerk, welke gebouwd werd op een terrein van de plantage „Hulshof", aan de Cottica-rivier, en ingewijd door ds. Henricus Entrop. Onder de predikanten bij deze gemeente [1]) onderscheidde zich door ijver en werkzaamheid ds. Emanuel Vieira, een bekeerde Israeliet, die in 1758 als buitengewoon predikant naar Paramaribo werd beroepen. Daarentegen werden twee anderen, Jan Martin Kleyn en Johan Willem Kals) ter zake van hun slecht gedrag en onstichtelijken levenswandel door het Hof van Politie uit de kolonie gezet.

Deze laatste, een voormalige Jezuït, had zich in 1726 te Utrecht als student in de theologie laten inschrijven, had

[1]) Lijst der predikanten het tijdschrift „West-Indië" 1854, C. v. Schaick. Bijdrage tot de gesch. d. Herv. Kerk in Suriname.

daar het proponents-examen afgelegd en was in 1730 als predikant naar Suriname vertrokken, waar hij ongeveer twee jaren doorbracht.

't Waren voor hem jaren van tegenspoed, van onrust en aanvechting; eensdeels, naar de biograaf (v. Schelven) [1]) getuigt, „door het onvreedzame leven dat er tusschen hem en zijne vrouw, Anna Twisker, bestaan heeft, anderzijds door de bejegening van de zijde der koloniale autoriteiten en predikanten. Kals toch ging in menig opzicht te keer tegen dier mannen materialisme, machtswellust en verachting van de kleurlingen, die de 18de eeuwsche Surinaamsche maatschappij ontsierden". Ten gevolge van die vijandige verhouding met zijne omgeving werd hem ter hoofdplaats de grond te heet onder de voeten en verwisselde hij zijne standplaats aldaar met die in de meer afgelegen gemeenten Cottica en Perica, waar hij de nieuwgebouwde kerk inwijdde. Doch de moeilijkheden hielden daarmee niet op; ook daar geraakte hij in doornige kwesties. Door zijne tegenstanders werd hij aangeduid als „een persoon van een onrustig en querelleus humeur, die zich noch aan wereldlijke, noch aan geestelijke regten en vermaningen wilde onderwerpen, maar zich halstarrig meerder en meerder in onrusten inwikkelde". Men bracht het zoo ver dat eerst voor een half jaar de „harde censuur" over hem werd uitgesproken, en in 1733 zijne verbanning (verzending) naar het moederland.

In Nederland verkreeg hij de genoegdoening, dat de classis Amsterdam zijne afzetting niet rechtmatig oordeelde. Doch dit bracht hem voorshands niet verder; maatregelen om hem in zijn werkkring in Suriname te herstellen werden niet genomen. In 1737 aanvaardde hij toen een beroep naar Stevensweerd (Stephenswaard in de classis Nijmegen), doch werd ongeveer vier jaren later ook daar geschorst; d.i. hij legde zijn ambt neer „om een onregtveerdige sententie te ontgaan". Van Amsterdam, waar hij eenigen tijd in zijn onderhoud voorzag door lessen te

[1]) „*De Westindische Gids*", 4e jg. (1922) blz. 65—90: „Suriname in de 18e eeuw. (Ervaringen en idealen van Ds. Joa. Guil. Kals)", door Prof. Dr. A. A. van Schelven.

geven, trok hij naar Leiden, welke stad hij weer verlaten moest door de ruchtbaarheid van eene *liaison* met zijne — ook niet onbesprokene — dienstbode. Hij ging daarop naar Engeland, waar 't hem gelukte hooge beschermers te vinden, en eene betrekking als „geadmitteerd onderwijzer in de oostersche talen" aan de universiteit te Oxford. Daar schreef hij zijn werk *Grammatica Hebraeo-harmonica*, doch dewijl hij dit in Engeland, waar het lettermateriaal ontbrak, niet gedrukt kon krijgen, verhuisde hij naar Bremen, waar hij begin 1754 eenigen tijd als leeraar aan het gymnasium fungeerde. Ook daar bleken de middelen om zijn boek te drukken niet voorhanden, waarom hij in 't laatst van hetzelfde jaar naar Amsterdam vertrok. Zijne pogingen om op nieuw naar Suriname te worden uitgezonden, mislukten; bewindhebbers wilden zelfs de opdracht van een zijner werken niet aanvaarden, noch op de gepubliceerde lijsten van Surinaamsche predikanten zijn naam vermelden. Blijkbaar stond hij op de ingekomen rapporten als het zwarte schaap onder de kudde te boek; en hetgeen er na zijn terugkeer met hem te Stevensweerd en Leiden was voorgevallen, was weinig geschikt om hem te rehabiliteeren.

Doch zeker vormde hij hierin eene uitzondering op de predikanten van zijn tijd, dat hij eene ongewone kennis van oostersche talen bezat, en tegen maatschappelijke euvels den strijd durfde aan te binden. Zijne werken, waar in hij te velde trok tegen het „verzuym van de Bekeringe der Heydenen" en tegen „de bedorvene zeden der Voorgangeren" zouden er van getuigen. Zijne vroegere gemeente van Perica en Cottica werd in 1797 opgeheven, nadat haar laatste predikant J. C. de Cros naar Paramaribo was vertrokken. Ze had ruim een eeuw bestaan; er bleven daarvan geene sporen over behalve de ruïne aan de Cottica en een paar zilveren Avondmaalsbekers.

Veel korter bestond de gemeente te Thorarika, ook Santo Bridges [1]) genaamd, vroeger het hoofdkwartier der

[1]) Zie „*Guiana Diocesan Magazine and Diocesan Garette for Church and Colony*", May 1919: „*The Church of England in Surinam*", by Fred. Oudschans Dentz.

Engelschen. De plaats telde een honderdtal huizen en een kapel; de gemeente, waar Bernhart Ter Maath als predikant werkzaam was, leidde slechts een paar jaren een zelfstandig bestaan en werd in 1700 vereenigd met de gemeente te Paramaribo. Van latere dagteekening, nl. van het jaar 1845, was de gemeente aan de Saramacca, waar de landverhuizers onder leiding van de predikanten Coupijn en v. d. Brandhoff zich op den post Groningen hadden gevestigd. Toen deze kolonie werd opgeheven, hield ook de gemeente op te bestaan. Te Nickerie werden de godsdienstoefeningen gehouden in een houten gebouw, 't welk de plaats innam van de vroegere kerk te Nieuw Rotterdam. Vóór het jaar 1823 werd door den predikant van Paramaribo in de geestelijke behoeften der bevolking voorzien, doch in dat jaar werd voor dit doel de zendeling F. A. Wix uit Nederland gezonden. In 1855 werden voor 't eerst ouderlingen en diakenen voor deze gemeente benoemd door den kerkeraad der Herv. gemeente te Paramaribo, en drie jaren later vormde zij zich tot eene zelfstandige gemeente, buiten verband met die ter hoofdplaats.

Er bestond aldaar een conventus deputatorum, een kerkelijk college ingesteld onder het bestuur van den gouverneur Scharphuysen, dat eenmaal 's jaars eene vergadering hield ter bespreking van de zaken en belangen der kerk, en de behoeften der gemeenten in de kolonie. In deze vergadering hadden zitting twee leden van het Hof van Politie in de kwaliteit van commissaris politiek, uit hetzelfde beginsel waarom zulke gouvernements dwarskijkers ook in Oostindië bij den kerkeraad te Batavia, een oog in 't zeil hielden. De regeering wilde toezicht hebben op de „gedoentens" der geestelijke heeren, en zich overtuigen dat zij zich uitsluitend met kerkelijke belangen bezig hielden. De overheid zag in de predikanten uitsluitend personen, welke door bewindhebbers der Compagnie werden aangesteld en betaald, terwijl de predikanten het beginsel handhaafden dat de Kerk hare rechten had en de regeering zich niet behoorde te bemoeien met zaken, die van zuiver kerkelijken aard waren. Zelfs wa-

ren er, die geen dienaren van de Comp. wilden heeten, maar alleen dienaren van Jezus Christus. (Bij wien ze dan hun traktement moesten halen, dit werd wijselijk in het midden gelaten).

In deze vergadering te Paramaribo kon het vaak heet toegaan, zoo door de krakeelen van de predikanten onderling als met de kerkeraden en het Hof van Politie. Men zag er soms zulke ergerlijke tooneelen, dat de commissarissen politiek zich genoopt zagen de vergadering op te heffen. Gedurende de hevige debatten kwam maar al te vaak aan het licht de waarheid van de bijbelsche uitspraak: „Die zijnen mond bewaart, behoudt zijne ziel; maar voor hem is verstoring, die zijne lippen wijd open doet" [1]). De Notulen van het Hof van Politie en de Journalen der gouverneurs gewagen herhaaldelijk van deze kerkelijke krakeelen. In een brief van 1749 door de classis van Amsterdam, waaronder Suriname kerkelijk ressorteerde, tot het conventus deputatorum gericht, werd de droefheid der vergadering kenbaar gemaakt „over de zware twisten, ja droevige oneenigheden, die zoover gingen dat de eene dienstknecht des Heeren den andere wel eens openlijk hoonde, schold en liefdeloos behandelde, terwijl HH. predikanten zich niet ontzagen om door onbetamelijke uitdrukkingen enz. de hooge regeering te beleedigen". In een brief van 1750 door de classis tot gouverneur en raden gericht, werd verzocht den voornaamsten woelgeest, den Franschen predikant Duvoisin, als een ontaarden zoon tot rede en een betamelijk gedrag te brengen. Onder den gouverneur Mauricius trof men het ongelukkig met zekeren ds. Hoevenaar, die met recht een wargeest was; bij de minste tegenspraak geraakte hij in drift, rekende zich in zijne eer beleedigd en dreigde den beleediger met degen of pistool tot zwijgen te brengen — na korten tijd werd hij volslagen waanzinnig [2]).

Het behoorde tot de instructie der predikanten, dat zij het licht van het Evangelie zouden verspreiden onder de „blinde heydenen", in dit geval de negerslaven der plan-

[1]) Spreuken XIII. 3.
[2]) Wolbers. Gesch. v. Suriname. bl. 196.

tages, doch van hun bekeeringswerk zag men slechts poovere uitkomsten. Hetgeen er in dit opzicht tot stand werd gebracht, ging veelal uit van de paters der R. K. missie en van de Hernhutters. 'n Enkele maal slechts werd er een zieltje gewonnen voor de „ware gereformeerde religie", zooals in 1747, toen de Societeitsneger Benjamin zijne geloofsbelijdenis aflegde" met groote deftigheid, tot verbazing der aanwezenden". Hij werd daarop tot lidmaat der Herv. kerk aangenomen en gedoopt onder den naam van Jan Jacob van Paramaribo. Later werden nog een paar andere aangenomen; doch ten aanzien van een derde werd door ds. de Ronde, die hem in den christelijken godsdienst onderwees, bij den fiskaal de klacht ingebracht dat deze kandidaat-christen door zijn meester, den jood Machielse, werd mishandeld juist omdat hij christen wilde worden. In 1749 werd door den burger Picorna vrijlating verzocht voor zijne slavin Elisabeth met hare drie reeds gedoopte kinderen, hetgeen hem werd toegestaan. Doch andere burgers ondervonden van den kant der predikanten soms tegenwerking in plaats van medewerking, wanneer zij de kinderen, bij eene slavin „geprocreërt", in de christelijke leer wilden opvoeden. Zoo schreef kapt. J. G. Stedman in zijne *Reize in de binnenlanden van Suriname* over den predikant Suiderhans te Paramaribo, zoon van een grofsmid, dat deze weigerde om in de christelijke religie te onderwijzen het kind door Stedman bij de mulattin Johanna gewonnen. De predikant grondde deze weigering op het feit, dat Stedman de kolonie ging verlaten, derhalve niet in staat zou zijn om voor eene christelijke opvoeding van zijn zoon zorg te dragen. Het antwoord dat de knaap twee wakkere voogden had, welke die zorg op zich hadden genomen, kon aan zijn besluit niets veranderen; hij was voor alle vertoogen „zoo doof als zijns vaders aanbeeld en waarachtig zoo ledig als zijns vaders blaasbalg". De schrijver vervolgde deze mededeeling met de regels:

„Eindelijk wierd ik zijne dweepzugtige onbeschoftheid moede en zwoer dat ik den jongen liever als een heiden zoude zien sterven dan hem door zulk een domkop tot het

Christendom te laten brengen, en daarmede gong ik henen".

Dezelfde auteur gewaagde van het concubinaat, aan hetwelk zulke kinderen het aanzijn dankten, als van eene gevestigde instelling, welke tot de zeden des lands behoorde. Zoowel mulattinnen als negerinnen en Indiaansche vrouwen werden als bijzit genomen; zelfs van den gouverneur Sommelsdyck wiens vrouw in Nederland was achtergebleven, werd bericht dat hij met eene vrouw van de laatste soort zulk eene ongewijde verbintenis had gesloten. Het geval was onder de gouverneurs ook niet eenig; de Indische landvoogd baron G. W. van Imhoff, wiens vrouw in 1744 was gestorven, verwekte vier kinderen bij eene Bonische slavin, gedoopt onder den naam van Helena Pieters, en liet die kinderen legitimeeren. Stedman gaf te verstaan dat ook de ambtgenooten van ds Suiderhans van dit gebruik niet afkeerig waren, schrijvende:

„Alle schatten zij zig gelukkig met eenen Europeaan te leeven en zij dienen hem inderdaad ook bijna altoos met de grootste liefde en trouw, waarmede zij niet weinig tot verwijt verstrekken aan de ontelbare schoonen, die zig niet ontzien heiliger en plegtiger banden te schenden. Ook wordt dit gebruik aldaar zoo weinig gelaakt dat, zoo lang het meisjen den man, die het kiest, getrouw blijft haare vrienden en nabestaanden, welke dit als een wettig huwelijk beschouwen, haar steeds achten en ondersteunen. Geestelijke persoonen zelve ontzien zig niet deeze gewoonte te volgen".

De gouverneur Jan Jacob Mauricius, die een kerksch en godsdienstig man was, gaf zich veel moeite om het onderricht in de christelijke leer onder de slaven te bevorderen. Hij was trouwens gehouden de instructie voor de predikanten te doen naleven, welke voorschreef „dat alle devoiren bij haar aangewent zullen werden omme de Portugeese, Spanjaarden ende haar kinderen te onderweyse in de fondamenten van de Christelycke Religie, alsmede de swarte ende Indianen". Doch hij stuitte bij zijne pogingen in die richting op den tegenstand van het Hof van

Politie, waarvan de leden alle slavenhouders waren en die het eene bedenkelijke zaak achtten den slaaf zulke begrippen bij te brengen. Zij betrachtten op hunne wijs ten aanzien van den zwarten dienstbare het woord van den apostel, „dat hij niet wijs boven hetgeen men behoort wijs te zijn, maar dat hij wijs zij tot matigheid". [1]) In 1751 beklaagde Mauricius zich bij bewindhebbers dat zijn streven voor de evangelisatie onder de slaven vruchteloos was geweest, en ook zijne bemoeienis ter zake bij de predikanten, waarbij hij de snijdende opmerking voegde dat een voornaam beletsel was „het quaad exempel dat de meeste meesters aan hunne slaven gaven, zoodat de bekeering der zoogenaamde Christenen in de kolonie diende vooraf te gaan eer men van de bekeering der Heidenen iets hoopen mogt".

Ook voor de verkondiging van het evangelie onder de militairen gaven de predikanten zich weinig moeite. Ten einde op Zon- en feestdagen een voorganger te vinden bij het gebed en het voorlezen eener predikatie in het fort, moest men zijn toevlucht nemen tot een geschikt soldaat, zekeren Jan Ark, die daarvoor ƒ 15 's maands en dubbel rantsoen bekwam. Dezelfde deed ook dienst als ziekentrooster, bij gelegenheid dat twee veroordeelde deserteurs op den dood moesten voorbereid worden. 't Een en ander behoorde tot de besognes van den predikant. Daarentegen toonden deze eerwaarde broederen zich naijverig genoeg, wanneer 't hun toescheen dat hunne belangen bedreigd werden. Zoo kantten zij zich langen tijd tegen de vestiging eener Luthersche gemeente te Paramaribo, en namen tegenover de Hernhutters, die zooveel beter dan zij hunne geestelijke plichten betrachtten, eene wantrouwende houding aan. 't Was op hun aandrijven dat het Hof van Politie aan deze broeders verbood openlijke godsdienstoefeningen te houden, of ook toehoorders bij den huiselijken dienst toe te laten. In het conventus deputatorum van 1749 werd „over de Hernhutteren gevoelens gedelibereerd en besloten steeds tegen dezelve te blijven waken".

[1]) Romeinen XII. 3.

Ten einde in het gebrek aan predikanten te voorzien en in de gestadige vacatures bij vertrek of overlijden, werden wel eens plannen gemaakt, maar niet uitgevoerd. Men bracht het in dit opzicht niet zoo ver als in Oostindië, waar eenige proponenten en predikanten konden optreden, die afkomstig waren van de Leidsche kweekschool van prof. Walaeus; en waar te Batavia een seminarie voor de opleiding van Indische predikanten werd gevestigd (welke instelling echter slechts een tiental jaren bestond). Bewindhebbers van de W. I. Comp. hadden in de predikantsplaatsen te voorzien, doch waren daartoe niet altijd bij machte, zoo min als dit het geval was bij de O. I. Comp. Art. 28 van het octrooi bepaalde dat zij moesten zorgen", dat de coloniers ten allen tijde zijn voorzien van een of meer Bedienaers des Goddelijken woorts, na dat de gelegentheydt van de colonie het zoude moghen komen te vereysschen, ten eynde de coloniers en de verdere opgezetenen aldaer in de vreeze des Heeren ende de leere der zaligheyt geleydt ende onderwesen mogen werden, mitsgaders tot het gebruyck der Heylige Sacramenten bequame occasie hebben, zullende de voornoemde Predikanten niet bij de voorz. compagnie, maar bij de coloniers en opgezetenen zelve onderhouden werden uyt een middel ofte fonds, dat den gemelten Gouverneur en de Raden daertoe op approbatie van de Bewindhebberen zullen mogen ordonneren te heffen".

Doch de kandidaten voor den dienst in Westindië waren vaak even moeilijk te vinden als voor dien in Oostindië, de gevaren en risico's van de zeereis, vooral in tijd van oorlog, schrikten vele af, evenals de gevaren van het klimaat en de inheemsche ziekten. Bij de gemeenten aan de Commewyne, Perica en Cottica, was de sterfte onder de predikanten inderdaad belangrijk geweest. Ook de stoffelijke voordeelen der betrekking waren weinig uitlokkend, en het voorbeeld van dien eersten predikant, Joh. Basseliers, die 8 jaren salaris te vorderen had, eene waarschuwing. (In Oostindië lieten speculatieve Comp. dienaren hun salaris niet zelden over de laatste jaren van hun diensttijd oploopen ten einde het zich na hunne repa-

trieering in 't vaderland te laten uitbetalen). Om eenigszins in het voortdurend te kort aan predikanten te voorzien, waardoor ook in de oudere gemeenten hun plaats vaak jaren lang onbezet bleef, deed ds. Vieira het voorstel om, boven het gewone aantal predikanten, twee of meer proponenten in Nederland aan te vragen. Voorts om in het weeshuis te Paramaribo of op de scholen om te zien naar kinderen, bij welke men „een snedig verstand, goed begrip en leerlust" bespeurde, ten einde hen ter opleiding naar Holland te zenden. Zij zouden zich na volbrachte studiën, moeten verbinden om naar Suriname terug te keeren, waartoe zij des te eerder geneigd zouden zijn dewijl zij daar hunne bloedverwanten en betrekkingen hadden. Wellicht zou men in zulke voedsterlingen eener vaderlandsche universiteit ook de personen vinden geschikt om als lectors of preceptors op te treden bij instellingen van kunst of wetenschap. Doch deze plannen namen nimmer een vasten vorm aan, veel minder kwamen ze tot een begin van uitvoering. 't Bleef bij discussiën, in eene gemeente van lauwe Laodiceërs hadden die plannen geen toekomst en een enkele zeloot gelijk ds. Vieira was niet bij machte om de bakens te verzetten.

De predikanten der Herv. gemeente, die zoozeer geijverd hadden tegen de oprichting van een Luthersch kerkgenootschap, en daarna ook het denkbeeld van eene fusie van beide gezindten hadden verworpen, kwamen wel in eene scheeve positie toen de brand van het jaar 1821 hun kerk had verwoest en zij genoodzaakt waren om bij de Lutherschen onderdak te komen. Die kerk was op 29 Mei 1814 ingewijd en voorzien met een uit Engeland ontboden orgel; alles, ook het archief, werd een prooi der vlammen. Maar in 1832 verbrandde ook de Luthersche kerk, en waren beide gemeenten onbehuisd. In 't volgend jaar werd toen de eerste steen gelegd voor een achthoekig steenen kerkgebouw op het Kerkplein, dat op 5 Juli 1835 werd ingewijd in tegenwoordigheid van prins Hendrik, die als jeugdig zeeofficier eene reis naar de koloniën volbracht. Het voor die kerk bestemde orgel was door schipbreuk verloren gegaan, doch werd in 1846 vervangen door

een nieuw. En dit laatste werd in 1908 nog eens verwisseld voor een beter instrument. De kerk bekwam in 1902 'n soort van filiale door de stichting van het bedehuis Annetta op 's Landsgrond Boniface. 't Had de bestemming om te voorzien in de geestelijke behoeften van buitenleden der Herv. gemeente, die te ver van de hoofdplaats woonden, o.a. van de boeren-kolonisten uit den omtrek.

In de koloniën Essequebo en Berbice had men te kampen met dezelfde moeite om geschikte predikanten te vinden, dezelfde strubbelingen en dezelfde perioden van stilstand in het geestelijk werk als in Suriname. In het eerste gewest kwam reeds in 1688, als eerste predikant in het fort Kijkoveral, Rudolphus Heynens. Na hem traden op Jodocus Bate, Johannes van Golsbergen (die als planter in de kolonie bleef) en, tusschen de jaren 1719 en 1724, Zacharias Hofman. Van hen werd weinig goeds gezegd, zij werden beschreven als onverdraagzaam, aanmatigend of twistzoekend, of ook met recht ontevreden wanneer de planters, die den toeslag van 8 à ƒ 900 op het karige salaris van ƒ 400 moesten leveren, in de uitkeering daarvan nalatig bleven.

Als een sieraad van zijn stand werd daarentegen geroemd Hubertus Grevenbroek, die in 1730 het predikambt in Essequebo aanvaardde. Hij stond te boek als een belangeloos man, vroom, eenvoudig en vredelievend van aard, die gedurende 31 jaren de kolonie ten zegen verstrekte. Hij werd dan ook zeer gewaardeerd en herhaaldelijk, wanneer hij gelijk zijne voorgangers naar Nederland wilde terugkeeren, werd hem door bewindhebbers dringend verzocht om op zijn post te blijven. In den regel werd kerkdienst gehouden in het fort Zeelandia op het Vlaggen-eiland (later Fort-eiland genaamd) waar zich een steenen kerkje en ook de pastorie bevond. Voorts nam hij den dienst waar in het kerkje op den post Ampa, tegenover de samenvloeiing van Essequebo en Mazarouni, doch, gelijk hij in een zijner brieven vermeldde, preekte hij daar nagenoeg voor stoelen en banken. Ook bezocht hij sommige plantages, waar eenige prijs werd gesteld op kerkelijk bezoek. Ds. Grevenbroek was algemeen be-

mind, in 't bijzonder bevriend met den directeur-generaal Storm van 's-Gravesande en de schoonvader van den secretaris Adriaan Spoors. Zulke familie-betrekkingen en zulke vriendschapsbanden bewogen hem in de kolonie te blijven, telkens wanneer bewindhebbers daarvoor bij hem aandrongen; doch eindelijk werd hem in 1761 op zijn herhaald verzoek, wegens hoogen leeftijd en wankele gezondheid, zijn emeritaat verleend *salvo honore et emolumentis* (met behoud van titel en ambtsvoordeelen).

Hij werd opgevolgd door Isaac Lingius, die eveneens een reeks van jaren in Essequebo doorbracht, en wien werd opgedragen om tweemaal 's jaars te Demarary „den heiligen dienst en het uytdeelen der Bondzeegelen te gaan verrigten". De kolonisten aldaar woonden nl. te ver van het fort Zeelandia om daar de godsdienstoefening bij te wonen; reeds in 1753 hadden de Engelsche planters onder hen van de Kamer Zeeland vergunning bekomen om zich te bedienen van een Engelschen voorlezer, die van Saba afkomstig was. Het duurde tot 1766 alvorens voor Demarary de eerste geregelde predikant werd aangesteld in den persoon van Hermanus Lingius, waarschijnlijk een broeder van Isaac Lingius. Nog omstreeks het jaar 1850 werd in het fort Zeelandia nu en dan godsdienstoefening gehouden door den laatsten Ned. Herv. predikant in Britsch Guiana, ds. G. Drost, die echter op de hoofdplaats Georgetown woonde.

(*Slot volgt*).

BOEKBESPREKING

Aan de Marowijne. Zeven fraters met vacantie.

Fraters, zegt Van Dale, zijn kloosterbroeders die niet tot priester zijn gewijd, onderwijzers die de gelofte hebben gedaan. Een van een zevental heeft het boek geschreven, dat werd uitgegeven onder goedkeuring van den keurraad voor Roomsche jeugdlectuur. Men zal dus geen onbehoorlijkheden erin vinden. Toriman zoo noemt zich de schrijver en Toriman beteekent verklikker en is, volgens de Encyclopaedie, het Neger-Engelsche woord voor planten met stekelige vruchten, die gemakkelijk aan de kleeren blijven hangen en dus verklikken waar men heeft geloopen. „Aan de grenzen van Cayenne" heet 't boek, dat ik met veel aandacht heb gelezen. Hoe geleerden en deskundigen in een of ander bedrijf de West zien, weten we nu wel; hier is een ander aan 't woord, een eenvoudig man, met helder verstand, een beetje erg geloovig, intusschen niet geloovend aan eenigen vooruitgang van de dingen die hij ziet in Suriname en in Cayenne.

Een pater geleidt de zeven fraters, en hun boerensloot is de Marowijne, die Nederlandsch van Fransch Guyana scheidt; zij zijn uit met vacantie en willen iets van het land zien. De eerste tocht gaat naar Albina, niet over land, maar over zee, dus de Suriname af, en rechtsom langs de kust tot aan den mond van de Marowijne, de tijgerbank voorbij, en dan komt in de verte links de monding van de Manna in 't zicht, stroomend door Cayenne. Dicht bij den mond van de Marowijne komt een roeibootje van het eenzame Galibi, politiepost met vuurtoren, de brieven afhalen; dan stoomt de Albina weer hooger op. „Albina ligt 'n goeie drie uur diep 't land in. 't Is een heel gedraai om veilig op te stoomen. Zandbanken en rotspunten onder water versperren den weg. Net als in Zeeland wandelen die banken en daarom moet er gepeild worden.... De Marowijne oevers zijn niet zoo potdicht begroeid als die van de Suriname. De stammen zijn meer zichtbaar en de kruinen fijner. We varen langs rijk bloeiende boomen die boven het water wiegen, langs kleine struiken die op 'n rotsje in het water staan en vol hangen met

zakvormige vogelnestjes, heele partijen gezellig bij elkaar". De heer Toriman is nu nog ontvankelijk voor zulke schoonheden. In 't kort vertelt hij iets van de geschiedenis van Albina, de „stad" van mevrouw Albina Kappler, met een boschnegerhotel, een park, een markt en den commissaris van het Marowijne-distrikt. „Een stuk spoorrail aan 'n dwarsbalk dat is de klok, 'n zinken dakje erboven belet dat de klok nat wordt; en 'n hamer in 't zand, dat is de klepel. Hoe laat is 't? Teng, tsjeng, tsjoeng, tang — een soldaat timmert met den hamer op de rail en heel de stad hoort ho lati we di, hoe laat het is." Het belooft gezellig te worden deze weken. „Links onder in de pastorie is het kerkje. Eén met het huis, want de ontvluchte déporté's van Cayenne zouden vrij spel hebben als de kerk alleen stond." Twee rechte zandstraten en twee dwarsstraten van een paar honderd meter. Langs de rivier eenige nette huizen, enkele Chineesche winkels en verscheidene ledige woningen uit den goeden tijd. Dat een frater het kerkje van de Broedergemeente vergeet, ligt in den aard der dingen. De Encyclopaedie kan hier en daar als correctief dienen voor Toriman's berichten.

Een kijkje gaan nemen in Cayenne is geen echt vacantie-genot. De motorboot bracht het gezelschap naar den overkant, waar St. Laurent ligt „de hel van de wanhoop". Witgehelmde surveillanten met dikke pistolen salueeren. Een straat vol bannelingen. „Kerels met prachtkoppen, groote jongens met open oogen, intelligente gezichten, woeste boeventronies en trouwhartig kijkende grijsaards, lummels met cigaretten, gebeitelde Arabieren, ongeschoren bedelaars." Anamieten met punthoeden, óók gedeporteerden, trippelen met stinkende vischkorven langs de woninghokjes. We lezen, dat het Fransche bestuur de scholen van de Soeurs in St Laurent sloot; dat de geestelijke verzorging van 4000 déportés door één priester onmogelijk is; ook de ver in het rond verspreide kampen moet hij bezoeken; dat het missiewerk in Suriname op steviger beenen loopt, dan het werk in Cayenne.

Vele déportés trachten dit onaardigste plekje van de wereld te ontvluchten. „'t Gaat gemakkelijk en het gebeurt veel. Wel staat er deftig in de Marowijne een plank met een aanwijzing tot hoever de gevangenen mogen baden en zwemmen, maar dat is louter gekheid. Wie zal er wegzwemmen als er een bewaker met een geweer staat toe te zien aan den wal. Er zijn honderd andere manieren... Vluchten is leven. Dat maakt de kerels slim, moedig en soms slechter. De manieren en plannen, de kaarten van boschwegen in Suriname, worden door hen onderling besproken en geleerd.... In Albina weten ze nogal eens te stelen. Indianen en boschnegers

trachten hen te vangen.... Het bosch levert zoo weinig voedsel voor een Europeaan; een verdwaalde Indiaan zal niet gemakkelijk verhongeren in 't bosch; hij kent de planten en vruchten. Maar de déportés, al vertellen zij elkaar van de levensmiddelen in het bosch, zijn geen woudloopers. Zij die den weg van kamp tot kamp vinden, en dat zijn er tegenwoordig nogal wat, zoeken werk op een plantage,velen ook op de bauxiet-onderneming op Moengo, in de buurt van de Commewijne, of komen in Paramaribo. Goede vaklui zijn gewild in Suriname. Zij mogen vrij blijven wonen, maar worden teruggestuurd als ze één keer met de politie in aanraking komen."

Dan even de koloniale politiek: „Frankrijk is een onhandige koloniale mogendheid." Dit is het oordeel van een surveillant, die den oorlog had meegemaakt. „Frankrijk heeft de eer van de overwinning, de glorie", en hij krulde zegevierend de punt van zijn snor omhoog; „maar Duitschland heeft het voordeel; Frankrijk is een rare koloniaal. Frankrijk is een beetje onnoozel."

De weg van Albina naar „de Berg" is een stuk van den Weyneweg: de commissaris heette Weyne en heeft dwars door het bosch een weg doen aanleggen van 16 kilometers; aan het eind ligt een boschneger-kamp Moejo Tappoe, „en vandaar kan je over de Cottica en de Commewijne naar de stad. Als er nu een motor- en autodienst komt, dan hebben Paramaribo, Moengo en Albina een mooie verbinding." Waartoe die verbinding zou dienen, zegt de schrijver niet. Maar het is stellig waar, dat een wandelaar een tien minuten van Albina aan het boschmoeras stond. „Je kunt je kleeren en je huid honderd keer scheuren, in vingerlange doorns trappen, en kruipen, wringen en draaien om overal langs en onder het gewirwar te komen. Nergens een lekker ligplaatsje op den vies-vochtigen grond om te rusten. Roode valsche mieren loeren op je teenen; trouwens je hebt geen plaats om je beenen uit te strekken, alles zit stampvol begroeid. En verder, je ziet niets rondom je als dreigend donkere boschgrond, vlakbij dikke stammen met een puntige drakenhuid, boschpalmen buigen naar je gezicht, klaar om je oogen en neus te striemen en te steken met lange naaldfijne doorns die op het blad en de stelen staan. Geen frisch bloempje, geen open zonnig plekje, alles onontwarbaar en donker. En je beenen zakken door rot hout, en stildonker boschwater noodigt je uit om eens te probeeren langs daar verder te loopen. Kom, draai om; de naam maagdelijk woud is prachtig. In de verte zet je je pet af voor een geweldig tropisch oerwoud. Maar van dichtbij is het benauwend door zijn vunzigen adem ...." indien de W. I.

Maildienst een toeristen-boot naar Suriname laat varen, zal de heer Toriman nooit den prospectus mogen schrijven. Is die lange witte jas, die smettelooze toog wel een geschikt kleed voor de rimboe? „Groen! groen!! donkergroen, zwartgroen, lichtgroen, bruingroen, vuilgroen. Suriname, Cayenne en heel de tropische boschwereld in één almachtige gevangenis van Groen." Que diable allait-il faire dans cette galère? „Dan zie ik liever zoo'n eindeloos vergezicht op een Veluwheuvel, met rondom honderd afwisselingen van weiden, dorpen, torens, bosschen, plassen, wolken en schepen." Zeker, er zijn geen „tijgers, boa slangen, brul-apen, boschzwijnen, en myriaden roode mieren" op de Veluwe; de schrijver noemt, zooals in de Surinaamsche grootspraak gebruikelijk is, de jagoear een tijger; papa sneki is inderdaad een formidabele slang; maar de brul-aap, de baboen, doet een vervaarlijk gebrul hooren, maar doet geen kwaad, much ado about nothing; en het bosch-varken van het geslacht Dicotyles (maar van die twee navels is niets dan bluf) doet ook al geen kwaad, is een insekten- en vruchtenetend dier.

Een honderdtal menschen vulde het katholieke kerkje van Albina, nog geen vijf Europeanen, vele Chineezen, Mulatten, Creolen, enkele Boschnegers en een groep Indianen. De Arowakken onder de Surinaamsche Indianen zijn meest allen sedert lang gedoopt, dragen de Surinaamsche kleeding; de vrouwen wijde en stijve rokken en om het hoofd een tai-hédé. „Een enkele Karaïbische Indianen-vrouw en kind zitten ook in 't Kerkje, en zij draagt haar rooden lap sierlijk, schuin over een schouder, prevelt met de lippen waarin een lange speld mede op en neer gaat." De speld, de sika-speld, steekt door de onderlip, en bij de v e l e m o o i e l i c h t d r u k k e n d i e h e t b o e k s i e r e n is er een van een Karaïben-vrouw (bl. 44) met de lipspeld; zij „dient om zandvlooien uit de teenen te peuteren." In het Neger-Engelsch preekt de pastoor.

Bij een wandeling in den omtrek van de plaats ziet de schrijver in een oud Boschneger-kamp „de bewaker van een soort afgodstempeltje.... een paal met lappen staat naast de hut, afgoden ontbreken." En dan krijgen we een beschrijving van het pantheon der Boschnegers, en van hen die op aarde rondwandelen, maar verstand hebben van het boven-natuurlijke; de eene bladzijde na de andere, steeds „over die erbarmelijke heidenpraktijken", over alles wat de missionaris moet opruimen in hoofden en harten van het Suriname, dat een der lastigste missie-landen is der wereld. Wat een ergernissen: eerst het oerwoud, toen de fauna, nu de loe-

koeman en de jorka's. Hoe de zes andere fraters over deze dingen denken weet ik niet; maar deze heer Toriman lijkt me een voor Suriname heel ongeschikt exemplaar.

„De Steen" dat is de Timehri-rots in de Marowijne tegenover Ile Portal, aan den Nederlandschen oever; ik mag over dezen steen heenstappen, want er is genoeg over geschreven (Encycl. bl. 542, 2de kol.). Kappler, Crevaux, Hering, Ten Kate zijn erheen geweest. Maar dat een der op de rots geteekende menschenfiguren danst „net als een geraamte", deze danse macabre vond ik nergens vermeld.

De fraters zien een stuk van Suriname en van het nabij liggende Fransche gebied dat vele reizigers overslaan. Nu ze toch op de Marowijne zaten, had hun leider een tocht voorbereid naar Manna aan de Manna welker monding zij reeds hadden gezien bij hun eerste reis naar Albina. Dus van Albina moet men de Marowijne afvaren, naar den mond, dan oostwaarts den hoek om en de zee in. Aan de punt ligt een groote bank, zichtbaar als een gele plek in het water. „Trekken jongens! We vragen of 't gaan zal, en de Indiaan antwoordt ja, „a sa go". Maar 't duurt twee lange uren dit ploeteren langs het strand van Cayenne en „de zeewind dondert als een razende bliksemtrein aanhoudend door de strandbosschen" .... de Wilde Kust. De boot wordt op 't strand gezet trots alle inspanning om den riviermond in te boegseeren. Hier beginnen eenige bladzijden misère en het humeur van den verteller wordt er niet beter op. „Waar ter wereld zijn we verzeild? Bestaat er een meer verlaten plek; hoe komen die twee norsche sfynxen van Indianen hier?" De lezer die antwoord verlangt op deze vragen zal het boek zich moeten aanschaffen; hij zal eruit heel wat leeren over Suriname en waarachtig niet van iemand die alles „met een kleurig penseel schildert". Dit is een kostelijk gedeelte van het boek. In een hut, „de volgende villa", staan mooi gevlochten manden, maar nu deze menschen zoo verregaand onverschillig doen „kan ons op onze beurt die Indianen-rommel geen spat schelen."

De Manna schudt erg. Heeft ze dat ook gedaan toen 100 jaar geleden A. M. Javouhey, „die binnenkort heilig verklaard wordt", met haar zusters de rivier opvoer om aan den oever een gunstige plek te zoeken om een dorp te stichten? Fransche werklui zouden het bouwen, negerslaven van Cayenne zouden het bewonen, om er door haar te worden opgevoed tot een Christenvolk. Daarheen ging de pelgrimstocht der fraters. Het is alles anders uitgekomen dan de Révérende Mère zich had gedroomd. Het Fransche bestuur

heeft Manna gesloten voor de Soeurs; alles is de Stichteressen uit handen genomen; vadertje Staat speelt de lieve, maar koude bemoeial.

De Zalige Mère Javouhey, thans misschien reeds heilig verklaard; het zou in 1928 gebeuren. Men gaat met deze heiligverklaring niet over één nacht ijs. Mijn vriend pater A. van Croonenburg, destijds te Tilburg, heeft mij uitgelegd wat daaraan vast zit, hoe men van Dienaar Gods Gelukzalige wordt (Beatus), iemand die mag worden vereerd met bepaalden publieken eeredienst. Een Pauselijk decreet verklaart den Dienaar Gods gelukzalig. Wat daaraan moet voorafgaan is, zeer verkort gezegd, een proces van onderzoek door de bisschoppen, vicarii, capitulares, etc.; een apostolisch proces, gedaan door den Paus, na afloop waarvan de Dienaar Gods den titel krijgt van Eerbiedwaardige; en daarna nog een proces (processus de tuto) ten doel hebbende het onderzoek of men veilig mag overgaan tot het decreet van Zaligverklaring. Is dit alles geschied, dan geeft de Paus het decreet van Zaligverklaring. Eerst daarna (vele jaren zijn er verstreken sedert de Dienaar Gods in geur van heiligheid is overleden) verklaart de Paus, dat de Zalige moet worden opgenomen onder de heiligen, en zijn of haar eeredienst wordt uitgebreid over heel de Kerk.

De molen die in het suikerfabriekje het riet plet, wordt door karbouwen in beweging gebracht; beestenwerk heet dit met een technische term; er wordt rum gemaakt, en de groote, manshooge gistpotten van voor honderd jaar zijn door metalen ketels vervangen. De Moeder-overste en de Zusters zijn de fabrikanten, maar ze drinken geen druppel. „Op de suikerrietvelden van den ouden tijd kuieren we met de Soeurs-landbouwsters en de Moeder." Maar uit deze bladzijden komt duidelijk tot ons hoe weinig Manna geeft te zien. „Onze pelgrimage is volbracht, en we vertrekken een dag eerder dan ons plan was .... spijtig nagegaapt door Boschnegers aan den steiger, die nu zeker weten, dat ze nooit die twee corjalen zullen te pakken krijgen." Hun woonplaats is aan de Saramacca en het gouvernement heeft hun de Manna aangewezen voor hun vrachtvaart; ze brengen balata-bleeders en houtkappers de rivier op en vervoeren het gekapte hout, ook rozenhout, dat al lang geleden uit de bosschen van Cayenne werd gehaald. Het gaat nu stroom-af en hun nachtverblijf vinden de reizigers bij Point d'Isière, waar Indianen wonen, „vreemd, kort, krachtig, beleefd, gastvrij, royaal, schuw en toch vertrouwelijk, koud en toch hartelijk, eenzelvig en toch zich gevend, raadselach-

tig en toch eenvoudig.... En het is de zon, de zee, en het woud en de wind die hun dagelijks nieuws brengen. Het is visschen en mandenvlechten, varen en jagen en liggen in de hangmat wat op hun scheurkalender staat .... Wat geven zij om tijd? Hun klok hangt aan den hemel." Vooral deze bladzijden zijn vol gijntjes, te midden van aardige opmerkingen. „Op een zolderverdiepingske schommelen enkele kleine hangmatjes, Indiaansch kinderspeelgoed, poppen-hangmatjes van de meisjes, kleine mandjes, bankjes, boog en pijlen door kinderen gemaakt.... kinderen van kampen in de buurt parelen met valwater zelf naar school, leeren gebeden, liedjes, krijgen wat godsdienstig onderricht, leeren ook de getallen op de manier van 4 en 3 is 43, maar 3 en 4 is 34; eten verder hun buikje vol met visch en rijst, en varen met den vloed 's middags weer terug over het breede water."

Ook naar Ile Portal gaan de zwervende fraters; „veel is er niet te zien. Magere, ruwe kerels zwoegen en torsen om Frankrijk het hout, de suiker en de rum van Ile Portal te bezorgen; het andere land heeft ze uitgeworpen."

Het is 7 uur op de rail, de soldaat van de wacht smijt zijn hamer in het zand en gaat op een stoel naast den klokketoren zitten, met belangstelling kijkende naar de motorboot Lawa die vol loopt met volk. Groote korjalen zijn vastgebonden rechts en links van de Lawa. Verder gaat er nog een zware roeiboot mede; de vallen zijn doel van de reis. „De vallen zijn werkelijk gevaarlijk. Ook de eerste, de Armina-vallen in de Marowijne. Je kunt er vast en zeker omslaan en verdrinken.... De waterweg in een woudland. Je bent in één minuut uitgekeken op dat overweldigend groen". Daar begint hij zoowaar al weer. „Geen dakje, toren, mast, geen koe op een dijk, geen schoorsteen, brug of dorp in de verte." Is dat dezelfde man die 35 bladzijden vroeger wilde weten welke mensch ooit alles heeft gehad wat hij gaarne wilde? Een oerbosch met een koe op een dijk, een mast en een brug? „Vier Boschnegers maken de korjalen los; het zijn beroemde schippers, kranige waterrotten. Een uur parelen zijn we nog van de vallen af. De Lawa ligt geankerd."Inmiddels hervat hij het gemopper. „Ik vind alleen maar, dat in Suriname alles ontzaglijk is en ontzaglijk tegenvalt. De vallen net zoo goed als de koffiekultuur en de cacao en de goudmijnen en de hout-exploitatie, en dit en dat en alles." 't Loopt goed af, namelijk het springen over de vallen; gewoonlijk loopt 't goed af, en altijd is er veel geschreeuw bij. „Maar wat ben je waard als je de Surinaamsche vallen niet hebt gezien?"

De laatste tocht was naar Nouveau Camp en Charvain; eerst

naar St. Laurent, dan verder met kipkarren door 4 Arabieren geduwd, naar Nouveau Camp, het ziekenkamp van ongeneeslijken; dan naar Charvain waar de incorrigibles zijn opgesloten . . . lasciate ogni speranza, en tòch ontsnappen er.

Eerst aan 't slot hooren we, dat de reizen in October 1925 werden gedaan. Ik hoop, dat de lezer door deze aankondiging tot de overtuiging is gekomen dat „Aan de grenzen van Cayenne" een interessant boek is. Maar ik vind 't geen lektuur voor de jeugd.

JOH. F. SNELLEMAN.

BOEKBESPREKING

Zeemansgids voor Ned. West-Indië 1928.

Het is wellicht niet ondienstig de aandacht van den lezer te vestigen op de eerste verschijning van dit boekwerkje, waarvan de naam zooveel gelijkenis vertoont met ons tijdschrift.

De afdeeling Hydrographie van het Ministerie van Defensie (tot voor kort Ministerie van Marine) geeft van alle kusten en zeeën van Groot Nederland zeekaarten en zeemansgidsen uit, slechts van Nederlandsch West Indië bestond nog steeds geen zeemansgids.

Van Nederlandsch Oost Indië worden door de Nederlandsche Hydrographie ongeveer 350 groote zeekaarten, meest allen kopergravures, uitgegeven, steeds gecorrigeerd volgens de laatste veranderingen aan de hand van in Indië verzamelde nieuwe gegevens; het gebruik van deze kaarten wordt vergemakkelijkt en aangevuld door den „Zeemansgids voor Nederlandsch Oost-Indië" welke in 6 deelen, ieder ongeveer 400 bladzijden groot, den zeeman alle gegevens verstrekt voor de veilige navigatie in deze gewesten, en omtrent de faciliteiten, welke in de havens worden aangetroffen. Door de geheele Nederlandsche en Nederlandsch Indische scheepvaart worden, vrijwel uitsluitend, deze gegevens benut voor de vaart in onzen O. I. Archipel, zoomede door vele buitenlandsche schepen.

Voor Nederland kan m.m. hetzelfde worden gezegd: 18 zeekaarten en een „Zeemansgids voor de Nederlandsche kust" met vier supplementen leveren den zeeman alle gegevens voor de vaart langs de kust en in de Nederlandsche zeegaten.

Nederlandsch West Indië was tot kort geleden zeer stiefmoederlijk bedeeld: de kaarten waren onvolledig, een Ned. zeemansgids voor deze streken bestond in het geheel niet. De financieën hebben nooit gedoogd, dat een opnemingsvaartuig met deskundig personeel derwaarts werd gedirigeerd om goede kaarten en beschrijvingen samen te stellen.

Daarvoor zijn, naast die der financieën wel redenen te vinden. Evenals bij opvoeding in een gezin de meeste moeite aan de moei-

lijke kinderen wordt besteed, en de makkelijke kinderen gevaar loopen wat alteveel te worden vergeten, zoo kan, althans wat Curaçao betreft, gezegd worden, dat in het algemeen de navigatie er makkelijk is, de gevaren weinige, de te maken opmerkingen en aanwijzingen omtrent de havens onbelangrijk zijn. Maar men heeft dáárdoor — en dan door die eeuwige armoede — de zaak te veel laten sloffen, en bovendien: de tijden en de omstandigheden zijn veranderd, de enorme uitbreiding der scheepvaart van het eiland Curaçao is hiervan wel een sprekend voorbeeld.

Voor Suriname lag de zaak anders: ook daar waren kaarten en boekwerken ontoereikend, doch als motief om de kosten voor een opname niet te voteeren gold hier, dat de zeeschepen die de Surinaamsche rivieren binnenkwamen zoo weinigen waren en dat de koloniale vaartuigen „het toch wel wisten".

In Oost-Indië werken, het geheele jaar rond, vier opnemingsvaartuigen, ieder schip bemand met 7 officieren en 80 à 100 man equipage, aan het in kaart brengen van de zeeën en eilanden van den archipel; in Nederland zijn ieder jaar gedurende de zomermaanden twee vaartuigen bezig met het onderzoek naar de veranderingen welke in banken en geulen optreden; voor de West .. is het Bureau Hydrographie uitsluitend aangewezen op de gegevens welke verzameld worden gedurende de korte bezoekjes welke nu en dan door Nederlandsche oorlogschepen aan de West worden gebracht. Door gebrek aan tijd en gebrek aan scholing van het personeel, zijn die gegevens tot nu toe onvoldoende geweest om kaarten en beschrijvingen samen te stellen, welke aan moderne eischen voldoen.

De voornaamste tekortkomingen in de West Indische zeekaarten waren: voor Suriname de zeer onvoldoende kustkaart (no. 217), welke kaart berust op onvolledige opnemingen van een halve eeuw geleden, èn de volledige afwezigheid van behoorlijke kaarten der rivieren, want de detailkaarten van de riviermonden, welke op krt 217 en 215 voorkwamen, waren vrijwel waardeloos.

Door de groote toewijding van den kapitein ter zee J. H. G. Kremer, een zeer deskundig hydrograaf, is voor Suriname thans een goed stel zeekaarten kunnen worden vervaardigd. Hij was, in 1925, bereid, zonder eenig getraind personeel naar Suriname te gaan; hij heeft eenige officieren en matrozen, welke tot den diensttak der Koloniale vaartuigen behooren, kunnen opleiden voor het opnamewerk, hij heeft zoodoende de verschillende rivieren in kaart gebracht: de Marowijne tot Albina; de Suriname rivier tot Paramaribo, met den ingang der Commewijne rivier; de

monden der Saramacca, Coppename en Nickerie rivier, en de Corantijn rivier 60 zeemijlen naar boven, tot den houtaankap Tropica. Daaraan voegde hij toe een beschrijving voor het aandoen en bevaren dezer rivieren, terwijl voor de navigatie van de Commewijne rivier waardevolle gegevens werden verkregen van den Heer H. de Vries, havenkapitein van de Bauxiet onderneming Moengo, welke onderneming een steeds grooter wordende scheepvaart op deze rivier veroorzaakt.

Zoodoende kon voor Suriname een goed stel moderne kaarten, met bijbehoorende beschrijving worden vervaardigd en er is gegronde hoop dat ook de verouderde kustkaart binnenkort door een betere kaart kan worden vervangen.

Voor Curaçao kwam, door de vestiging van de Petroleum Maatschappijen Lago oil Cy. en Arend Cy. op Aruba, het gebrek aan een behoorlijke zeekaart van dit eiland zeer naar voren. Binnenkort zal een goede kaart kunnen worden gepubliceerd voornamelijk van de twee reeden op de Z.W.kust van het eiland, n.l. de Paardenbaai en de Sint Nicolaasbaai. De gegevens van eerstgenoemde baai zijn afkomstig van Hr. Ms. Hertog Hendrik welke in den winter van 1927—1928 aldaar vertoefde, aangevuld door Hr. Ms. Kortenaer welke thans in de West aanwezig is; van de St. Nicolaasbaai verstrekte de Lago Oil Cy. uitvoerige gegevens. Van het Schottegat en St. Anna baai bestond reeds een vrij goede zeekaart, welke echter door de werkzaamheden van de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij noodzakelijk aanvulling behoefde; de gegevens daarvoor werden verkregen van Hr. Ms Zeeland in 1922 en Hr. Ms. Hertog Hendrik in 1928. Van Bonaire, het arme, nog niet ontwaakte Bonaire, bestaat een voldoende kaart, zoo ook van de Bovenwindsche eilanden.

Het boekje, dat wij na deze langademige inleiding wenschen aan te kondigen, de *Zeemansgids voor Nederlandsch West-Indië*, berust op gegevens welke door de HH. Kremer en de Vries, en door bovengenoemde oorlogsschepen werden verzameld en is een „eersteling”, want de boekjes welke tot nu toe aan oorlogschepen welke naar de West gingen werden meegegeven, mochten sinds lang voor de moderne scheepvaart als verouderd beschouwd worden. Ze zijn curieus, maar niet meer van nut. Het waren:

1. Beschrijving van de kust van Guyana en zeilaanwijzingen voor het bevaren zijner rivieren. Uitgegeven in 1867 bij de Wed. G. Hulst van Keulen te Amsterdam.

2. Zeevaartkundige beschrijving van de Nederlandsche West-Indische Bezittingen door J. Modera. Uitgegeven in 1843.

De jaartallen van uitgave spreken voor zichzelf. De zeilaanwijzingen waren inderdaad: *zeil*aanwijzingen en alleen van belang voor de zeilvaart.

De zeemansgids 1928 geeft in het eerste hoofdstuk een overzicht betreffende stroomen, weer en wind in de Caraïbische Zee en op de kust van Guyana. Voor den zeeman is hierin voornamelijk van belang de verdeeling der moessons in Suriname en de beschrijving der West Indische orkanen en stormen, en hunne frequentie in de verschillende maanden des jaars.

Hoofdstuk II geeft een korte beschrijving van de zes eilanden van Curaçao: het uiterlijk, zooals deze eilanden zich den zeevarende voordoen bij het naderen van land, beschrijving der havens en reeden en van de wijze waarop deze het beste kunnen worden aangedaan en van de mogelijkheid tot verkrijgen van steenkolen, stookolie, levensmiddelen, etc. Voor wie Curaçao van vroeger dagen kent, is de groote opleving van Willemstad en Caracas baai gedurende de laatste 10 jaren en van Aruba sinds de laatste twee jaren, wel zeer markant.

Hoofdstuk III behandelt op dezelfde wijze Suriname. Hier valt bij het lezen de aandacht op de ongewone wijze van navigeeren op de Commewijne en Cottica. Deze route is tot aan Moengo, 86 zeemijl van de Surinamerivier, bevaarbaar voor groote zeeschepen, aangezien ze 8—13 meter diepte biedt. De rivier is echter boven zoo smal, (ongeveer 40 meter) dat een schip aldaar onmogelijk kan keeren en een binnenkomend schip het laatste gedeelte aflegt met krabbend anker, de neus naar buiten en achterwaarts gesleept door een sterke sleepboot der Bauxiet Maatschappij. Naar zee stoomende worden de schepen tot aan de Suriname rivier door de sleepboot geassisteerd, wegens de vele scherpe bochten, welke stroomafwaarts gaande schepen veel moeite kunnen berokkenen.

Hoofdstuk IV geeft een opsomming van de navigatielichten en betonning in deze streken. Wij noteeren hier een opmerking in de voorrede van de lichtenlijst betreffende de lichten der Benedenwindsche eilanden, welke aan den loefkant der eilanden staan, n.l., dat de zichtbaarheid der lichten vaak zeer sterk en nadeelig wordt beïnvloed door den zoutaanslag op de lenzen.

Achter in het boekje vindt men een afstandstabel voor de belangrijkste havens in de Caraïbische Zee, wat voor den zeeman van veel gemak kan zijn, en een overzichtkaartje van Suriname, omdat de *zee*kaarten deze landgrenzen en den bovenloop der rivieren niet kunnen geven. Niet van belang voor den den zeeman als zeeman, maar wat hem als bezoeker toch wel zal interesseeren.

Volmaakt zal deze eerste uitgaaf van den Zeemansgids zeer zeker niet zijn; hoe zou zulks kunnen bij de heterogene wijze waarop de gegevens binnenkwamen? Doch het is een verblijdend verschijnsel, *dat* het verscheen, en het zij een aanmoediging voor alle gebruikers om aan den wensch van den samensteller te voldoen (voorkomende in het voorbericht), om mededeeling van gesignaleerde fouten en leemten.

Het boekske ziet er keurig uit, is gedrukt bij de algemeene landsdrukkerij, uitgegeven door de afdeeling Hydrographie van het Ministerie van Defensie, verkrijgbaar à *f* 1. bij den boekhandel Gebrs. van Cleef, Spui 28, den Haag.

30 November 1928. HOOYKAAS.

BOEKBESPREKING

Met Hr. Ms. K XIII naar Nederlandsch-Indië. Een onderzeeboottocht van meer dan 20.000 zeemijlen, door C. van der Linden en M. S. Wytema, met voorwoord en medewerking van Prof. Dr. F. A. Vening Meinesz. Amsterdam (1927).

Met Hr. Ms. kruiser „Sumatra" om de West naar de Oost, door Dr. W. J. M. Engelberts. Amsterdam (1928).

De zeemacht in Nederlandsch Oost-Indië heeft in de laatste jaren nogal wat nieuw materieel gekregen — wat geen overdaad was, omdat de aanwezige schepen meest zeer verouderd, of versleten waren.

Twee van die nieuwe schepen, Hr. Ms. K XIII en Hr. Ms. Sumatra, hebben de reis van Nederland naar Oost-Indië gemaakt langs de Westelijke route, door het Panama-kanaal, waarbij ook Curaçao is bezocht geworden.

De kruiser Sumatra maakte deze lange reis voor vlagvertoon, was in Japan bij de begrafenis van den Keizer, en nam twee maanden deel aan de bescherming van het vreemdelingen-kwartier in Shanghai tijdens de ongeregelde toestanden in China.

De onderzeeboot K XIII koos dezen weg om een geheel andere reden, en wel deze: in 1923 had Dr. Ir. F. A. Vening Meinesz de reis met de onderzeeboot K II naar Indië door het Suez-kanaal meegemaakt voor het verrichten van zwaartekrachtmetingen. Deze metingen, die belangrijke inzichten kunnen openen op de samenstelling en vorm van de aarde, kan men op zee uitvoeren, mits het opstellingsvlak rustig is. En dit laatste is slechts gewaarborgd op een onderzeeboot, die, als de zee niet kalm genoeg is, door onderduiken zich kan begeven in water waar de golfbeweging zeer gering is. Thans zou V. M. hetzelfde doen op de Westelijke route, waardoor de waarnemingen den geheelen aardbol zouden omvatten. — Dat werk is met volledig succes bekroond geworden, en heeft zeer de aandacht getrokken, waarbij een welverdiende

hulde ten deel viel aan het Marinebestuur dat met ruimen blik deze mogelijkheid schonk, en aan het personeel van het vaartuig dat deze voor een onderzeeboot zeer bijzondere praestatie volbracht.

Beide boeken: het eerste door twee officieren geschreven, het tweede door den predikant die, (met een R. K. geestelijke) als geestelijk verzorger aan boord was, zijn onderhoudende lectuur. Men krijgt een indruk van het leven aan boord, en van de vele plaatsen die bezocht werden. Talrijke goede foto's en kaartjes verluchten den tekst.

De K XIII kwam in West-Indië door de Mona-passage tusschen Porto Rico en Haiti (in het belang der metingen), en vertoefde 12 dagen in Curaçao, waar met een 17-tal gasten een tochtje onder water werd gemaakt. Van Curaçao vertrok men rechtstreeks naar het Panama-kanaal.

De Sumatra bezocht New-York, Havana Tampico, Vera Cruz, Curaçao, Bonaire, La Guayra, en ging van daar naar het Panamakanaal. Op de reis van New-York naar Havana werd een wijde boog gemaakt om en door de Bahama's, om een aangekondigden orkaan te vermijden. In Havana kon men zich aan de daar aangerichte verwoesting overtuigen dat deze voorzorg niet voor niets was geweest. Op Curaçao en Bonaire werd 11 dagen vertoefd.

De beschrijving van West-Indië en omgeving leert ons geen bepaald nieuwe dingen, maar het zou onredelijk zijn dit te eischen. De bekoring van zulke werken ligt meer in de merkwaardige opvolging van indrukken, waardoor men met de reizenden medeleeft, en in de wijze van vertellen.

Vermelden wij nog, dat de K XIII 67 M. lang is, 32 man aan boord had en onder commando stond van den luitenant ter zee der 1e klasse L. G. L. van der Kun. Men vertrok 27 Mei 1926 uit Den Helder, en arriveerde 13 December 1926 te Soerabaja; 21.000 zeemijlen waren afgelegd.

De Sumatra is 156 M. lang, had 383 man aan boord, en stond onder commando van den kapitein ter zee Jhr. G. L. Schorer. 21 September 1926 werd uit Amsterdam vertrokken, en 1 Juni 1927 aangekomen te Soerabaja; 25.000 zeemijlen waren afgelegd op deze reis.

C. H. DE GOEJE.

BIBLIOGRAPHIE

The ferns of Suriname and of French and British Guyana, by Dr. O. Posthumus. Malang en Pasoeroean, c. A. Backer.

Indisch Genootschap. Vergadering van 12 October 1928. Curaçaosche problemen,, door W. R .Menkman.

Algemeen Landbouwweekblad voor Ned.-Indië, 13 October 1928. Uit den Volksraad. Javaansche koelies in Suriname.

Idem. 3 November 1928. Suriname in Duitsch licht. (ontleend aan het Alg. Handelsbl.).

Economisch-Statistische Berichten, 28 November 1928. De Surinaamsche begrooting voor 1929, door Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff.

Neerlandia, December 1928. De nieuwe Gouverneur van Curaçao. (Met portret).

De Indische Verlofganger, 7 December 1928. Iets over den neger, Schets van A. Werumeus Buning. (Met illustratie).

De Indische Culturen. 1 November 1928. De geschiedenis van de Hevea Guyanensis, door Fred. Oudschans Dentz (ontleend aan het Kol. Weekblad). — Duitsche belangstelling voor Surinaamsche culturen. (Ontleend aan het Alg. Handelsbl.).

In- en Uitvoer, 10 December 1928. De economische toestand van Suriname.

La Quinzaine Coloniale, 10 Decembre 1928. La colonisation en Guyane Britannique.

Het Nederlandsche Zeewezen. 14 December 1928. Een scheepsramp in de haven van Curaçao 1778—15 September—1928, door P. A. Euwens O. P., Met kaart. (Uit de Amigoe di Curaçao).

Onze Missiën in Oost- en West-Indië. Koloniaal Missie-Tijdschrift van de Indische Missie-Vereeniging. December 1928. Het Nederlandsch onderwijs op Curaçao. (Uit de „Amigoe di Curaçao" van 20 October 1928). — West-Indische Leergang. (Uit de „Amigoe di Curaçao" van 24 September 1928). — Een West-Indische leergang te Leiden.

Atlas der R. K. Missie in Nederlandsch Oost- en West-Indië, door J. Kleijntjens S. J. Maastricht 1928.

Nederlandsche Staatsalmanak voor iedereen. Handboek betreffende zaken en personen in betrekking tot Nederland, Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao, samengesteld naar officieele uitgaven door L. J. van Dijk, hoofdcommies bij het departement van Koloniën. Zalt-Bommel, Jaargang 1929. N. V. van de Garde & Co.'s Drukkerij te Zalt-Bommel.

De Periskoop. Algemeen Weekblad voor Suriname. 27 October 1928. De Schoolspaarbank in Suriname, door Ph. J. Redmond, — De Caraibische taal, door A. P. Penard. VIII. (Wordt voortgezet).

Idem. 3 November 1928. Iets over het cosmopolitisch element van de Surinaamsche taal. III. — De Schoolspaarbank in Suriname. (Slot.)

Idem. 10 November 1928. Bodemonderzoek van Nederlandsch Guyana, door X.

MUNT- EN BANKWEZEN IN CURAÇAO (1880-1905)

DOOR

J. VAN ETTINGER

In de regeling van het Curaçaosche Muntwezen getroffen bij de wet van 14 December 1853 (Nederlandsch Staatsblad no. 126), werd verbetering gebracht door de wet van 28 Juni 1881 (Nederlandsch Staatsblad no. 121; P. B. no. 16). Het gouden tienguldenstuk werd ook voor Curaçao „standpenning". De enkele, dubbele en halve gouden Willems hielden op negotiepenningen te zijn. Ook vreemde gouden munten zouden evenals de zilveren „getarifeerd" kunnen worden, 't zij bij Koninklijk besluit dan wel bij Koloniale verordening. Bij het ontwerpen van het Koninklijk besluit voor de tarifeering der vreemde munten deed zich ook de vraag voor of aan de Curaçaosche Bank niet een wisselkantoor ware te verbinden en voorts de oude kwestie of niet moest worden overgegaan tot de inwisselbaarstelling c.q. intrekking van hare bankbiljetten [1]). Minister Van Goltstein was evenwel van oordeel, dat eerst de gevolgen van de tarifeering moesten worden afgewacht. Het koloniaal bestuur zou door de wegvloeiing van de Nederlandsche specie niet in staat zijn voortdurend de inwisselbaarheid der bankbiljetten te waarborgen. Intrekking der bankbiljetten zou de kolonie tot groot ongerief van ingezetenen en bestuur berooven van het eenige, wettige betaalmiddel. Eerst zou de wegvloeiing van de Nederlandsche specie zooveel mogelijk voorkomen moeten worden en dan zou een algeheele her-

---

[1]) Verwezen moge worden naar mijn artikel „De Curaçaosche Bank (1830—1880)", in het bijzonder bladzijde 140 v.v. (10de jaargang van dit tijdschrift).

vorming van bank- en muntwezen kunnen worden begonnen.

De toestand op monetair gebied bleef volkomen dezelfde als de vroeger geschetste in het tijdvak 1855—1870 [1]). Blijkens mededeeling van den Gouverneur van Heerdt tot Eversberg (1880—1882) deden de Curaçaosche bankbiljetten 7 % disagio tegen het Nederlandsch Courrant en 2% agio op de circuleerende vreemde munten. Zijn opvolger Van den Brandhof (1882—1890) wees op het algeheel gebrek aan pasmunt. De dringende vraag naar Gouvernementswissels, die betaald moesten worden met bankbiljetten en tot agio van deze leidden, alsmede de groote behoefte aan pasmunt werden voor een goed deel veroorzaakt door de intensieve ontginning van de phosphaatbeddingen op Aruba door de Aruba-Phosphaatmaatschappij (1879—1915) en op Curaçao door John Godden (Klein Curaçao 1871—1888 en Santa Barbara 1875—1895).

Minister Van Bloemen Waanders (April-November 1883) trachtte gedurende zijn kortstondig bestuur tot eene uiteindelijke oplossing van de Curaçaosche kwestie te komen. Blijkens zijn schrijven aan Gouverneur Van den Brandhof achtte hij het noodzakelijk de metaaldekking der Curaçaosche Bank en daarna de inwisselbaarheid der bankbiljetten te herstellen, al moest daardoor voor de koloniale kas het voordeel van het agio op de Gouvernementswissels verloren gaan. Verheffing van de bankbiljetten tot de metaalwaarde zou echter schadelijk zijn voor alle schuldenaren, daar de schulden met ± 6 % zouden worden verhoogd. Om die reden diende alles geleidelijk te geschieden. Na de tarifeering zouden de vreemde zilveren munten geweerd worden en zou de toenemende behoefte aan bankbiljetten deze in waarde doen stijgen. Hetzelfde verschijnsel zou zich voordoen door de afgifte van wissels op Nederland tot een maximum van ƒ 100.000.— tegen een betrekkelijk lagen koers. De voor de Gouvernementswissels betaalde bankbiljetten moest

---

[1]) Zie noot 1 van blz. 433.

de Curaçaosche Bank inhouden. Zij mocht hare credieten niet uitbreiden en moest hare circulatie zooveel mogelijk inkrimpen. Als de biljetten van de Curaçaosche Bank in waarde gelijk waren gekomen met die van De Nederlandsche Bank, zou het oogenblik aangebroken zijn om de publicatie van 28 Mei 1831 (P.B.h.b. no. 158) [1]) in te trekken en de inwisselbaarheid van de biljetten der Curaçaosche Bank te herstellen. Het zou dan tevens noodzakelijk zijn om over te gaan tot eene herziening van het sedert lang verouderde, met deugdelijke beginselen van het bankwezen strijdige reglement van genoemde instelling.

Daar Curaçao hier te lande geen voldoend debet-saldo bij 's Rijks schatkist had om de kosten te dekken, stelde de Minister voor de Aruba-Phosphaatmaatschappij te verzoeken om haar cijns te betalen in wissels op betrouwbare handelshuizen in Nederland, geëndosseerd aan den Minister van Koloniën. Hierdoor zou een fonds gevormd worden voor de Gouvernementswissels en de uitzending van standaardmunt. Voor de vorming van de encaisse métallique van de Curaçaosche Bank en het verlies op te versmelten vreemde munt zou een post op de Curaçaosche begrooting moeten gebracht worden.

Van dit tot in onderdeelen verzorgde plan kwam in de eerste jaren niets. Eerst in 1892 werden de biljetten van de Curaçaosche Bank weder inwisselbaar gesteld en het duurde tot 1907, eer het reglement dier instelling door een nieuw vervangen werd. Wel had in het begin van 1884 eene wijziging van genoemd reglement plaats, maar deze verandering was van partieelen aard en had dus een beperkt karakter.

De Gouverneur wees er einde 1883 op, dat ingevolge artikel 2 van de Instructie van de Curaçaosche Bank juncto artikel 20 van het Reglement dier instelling de beide leden van de Directie dier instelling benoemd moesten worden uit de voorname kooplieden en deed het voorstel tijdelijke uitbreiding van de Directie tot 4 leden mogelijk te maken en de voorwaarde van de benoeming uit de voor-

[1]) Besproken in mijn artikel „De Curaçaosche Bank (1830—1880)", bladzijde 131 v.v. (10de jaargang van dit tijdschrift).

name kooplieden te doen vervallen. Uit de toelichting op het voorstel bleek, dat de 2 Directieleden lichtvaardig kredieten hadden verstrekt, dat zijzelf geld bij de Bank hadden opgenomen en dat hunne bloedverwanten en vrienden als beleeners of als borgen van beleeners bij de bankoperatiën betrokken waren. Bovendien waren bedoelde Directieleden — tevens lid van den Raad van Bestuur resp. van den Kolonialen Raad — gekant tegen de voorgenomen hervorming van het bank- en muntwezen van Curaçao. De Gouverneur trachtte nu hun invloed te neutraliseeren door na wijziging van Reglement en Instructie der Bank het aantal Directieleden tijdelijk met één te vermeerderen door benoeming uit vertrouwde ambtenaren of particulieren. Hoewel het tijdelijk karakter der benoeming tot eenige opmerkingen aanleiding gaf, immers het kon zijn eene benoeming voor eene enkele zaak of eene vrijwel steeds voortdurende aanstelling („il n'y a que le provisoire qui dure"), ging de Minister van Koloniën a.i. Weitzel ten slotte met het voorstel van den Gouverneur mede. Bij Koninklijk besluit van 1 Februari 1884, no. 13 (P.B. no. 6) werd het reglement van de Curaçaosche Bank gewijzigd overeenkomstig het voorstel van den Gouverneur. Deze werd voorts gemachtigd in de Instructie der Bankdirectie de door hem noodig geoordeelde verandering aan te brengen. Voortaan zouden de Directieleden dus niet meer benoemd behoeven te worden uit „de voorname kooplieden."

De werkkring van de Curaçaosche Bank werd eenigszins uitgebreid, zonder dat evenwel het Reglement der instelling werd gewijzigd, toen bij verordening van 5 Augustus 1886 (P. B. no. 22) de Bank werd aangewezen als plaats tot het ontvangen van de consignatie van effecten aan toonder.

Ter gedeeltelijke voorziening in het bovengeschetste gebrek aan pasmunt schijnt de Curaçaosche Bank in 1883 voor ƒ 8.000.— aan bankbiljetten van kleine coupures (ƒ 1.—, ƒ 0.50 en ƒ 0.25) in omloop te hebben gebracht. Deze biljetten, z.g. „kaartjes", deden al ras opgeld en zijn waarschijnlijk slechts kort in omloop geweest.

Eindelijk werd de wet van 28 Maart 1877 (Nederlandsch Staatsblad no. 43), welke de koperen pasmunt in Nederland door bronzen had vervangen, ook voor de kolonie Curaçao van toepassing verklaard (wet van 24 December 1886, Nederlandsch Staatsblad no. 234; P. B. 1887, no. 1) De koperen pasmunt zou op den bestaanden voet wettig betaalmiddel blijven, totdat ze buiten omloop gesteld en ingewisseld werd. Blijkens koloniale verordening van 1 Juli 1887 (P.B. no. 3) zou de munt op 31 December van dat jaar buiten omloop worden gesteld.

De operatiën van de Bank in het tijdvak 1880—1900 bepaalden zich tot het verstrekken van voorschotten aan de koloniale kas, de disconteering van wissels, de beleening van specie en Gouvernementswissels. De instelling disconteerde o.a. de wissels van het Gouvernement op de Departementen van Koloniën en Marine in Nederland. De disconto's maakten meermalen 98 % van de totale uitzettingen uit. Daar de Bank geen vaste relaties buiten de kolonie had, kon zij in het buitenland betaalbare wissels niet disconteeren. De Gouvernementswissels, welke gretig in de kolonie gekocht werden, vormden natuurlijk eene uitzondering. De beleende specie bestond deels uit overtollig kasgeld, deels uit vreemde munt. Toen de toestand op monetair gebied door het in werking treden in 1901 van de (3de) muntregeling, de wet van 23 Mei 1899 (Nederlandsch Staatsblad no. 126) verbeterde, hield deze soort van beleening vrijwel op.

Het kapitaal der Bank, dat tot ruim *f* 289.000.— was aangegroeid, nam in dit tijdvak bijna niet toe, daar van 1881 af de geheele winst in de koloniale kas werd gestort.

Zooals boven medegedeeld is, had Minister Van Bloemen Waanders een tot in bijzonderheden uitgewerkt voorstel ter verbetering van het Curaçaosche bankwezen, welk plan eindigde met het weder inwisselbaarstellen van de biljetten der Curaçaosche Bank. De Nederlandsche Bank, wier advies tusschen 1880 en 1890 over de Curaçaosche kwestie herhaaldelijk werd ingewonnen, stelde echter voor met de inwisselbaarheid der bankbiljetten te beginnen, daar de hervorming der circulatiebank voor

alles noodzakelijk was. Een andere adviseur had dezelfde meening. Volgens hem ontleende het door de Gouvernementsbank uitgegeven papiergeld zijne eenige waarde aan het feit, dat het in de koloniale kas in betaling werd aangenomen; het was in strijd met de muntwet van 1853 en schadelijk uit een economisch oogpunt. Opheffing van de oninwisselbaarheid der biljetten zou kunnen geschieden door de dekking in specie te herstellen. Zoowel deze adviseur als De Nederlandsche Bank deden echter duidelijk uitkomen, dat opheffing van de Curaçaosche Bank den monetairen toestand zou zuiveren. In de kolonie was het oordeel geheel anders. Eene door Gouverneur Van den Brandhof bij besluit van 20 Augustus 1888, no. 551, ingestelde commissie van 5 leden (w.o. de 3 leden der Bankdirectie; secretaris was de Secretaris der Bank) noemde in haar rapport van 15 October d.a.v. opheffing van de Gouvernementsbank een noodlottigen maatregel, welke grootere moeilijkheden ten gevolge zou hebben dan ooit bestaan hadden. Zij raadde aan de vreemde goudstukken te tarifeeren naar hunne conventioneele waarde. De Gouverneur stemde met het oratio pro domo van de Commissie (of liever van de Bankdirectie) volkomen in en drong bovendien bij verschillende gelegenheden aan op uitzending van bronzen en zilveren pasmunt met het stempel „Curaçao". Deze munt zou z.i. niet wegvloeien en de kolonie zou zoodoende steeds over eene genoegzame hoeveelheid pasmunt kunnen beschikken. Wel wenschte men dus hervorming van het muntwezen maar tegen het maken van kosten deinsde men terug: de Koloniale Raad weigerde o.a. op de Curaçaosche begrooting voor 1887 *f* 75.000.— te brengen voor herstel van de metaaldekking der Bank.

Een verbetering voor de kolonie was de invoering van den postwisseldienst (K. B. van 4 November 1887, Nederlandsch Staatsblad no. 176, P. B. no. 21). Daar de postwissels slechts werden afgegeven tegen bankbiljetten van de Curaçaosche Bank en (of) Nederlandsche munt, raakte al spoedig de koloniale kas voldoende gevuld, zoodat de Gouvernementswissels overbodig werden.

Begin 1889 slaagde Minister Keuchenius (1888—1890) er in om het bovenvermelde plan van den Gouverneur betreffende de tarifeering van de vreemde gouden munt te doen slagen. De tarifeering geschiedde ingevolge Koninklijke machtiging bij koloniale verordening van 18 Februari 1889 (P. B. no. 2).

In een van de laatste brieven van Gouverneur Van den Brandhof werd medegedeeld, dat de koloniale kas van de Aruba Phosphaatmaatschappij ter betaling van verschuldigden cijns ruim ƒ 75.000.000.— in goud had ontvangen en dat dit bedrag aan de Curaçaosche Bank in ruil voor bankbiljetten was afgestaan. Door den gedrukten toestand van den handel werden beleeningen en promessen na afloop niet vernieuwd, zoodat de Bank meer biljetten dan gewoonlijk in kas had. De Gouverneur was van oordeel, dat nu het oogenblik was aangebroken om de biljetten weer inwisselbaar te maken. Het genoemde bedrag aan goud zou als metaaldekking moeten dienen, terwijl voorts eene eigen Curaçaosche zilveren munt moest worden ingevoerd, wijl de Nederlandsche zou afvloeien. Door den Gouverneur werd hierbij echter geheel uit het oog verloren, dat het afwentelen van de zorg voor het herstellen van genoemde dekking op de schouders der Bank het totaal bedrag van hare uitzettingen moest doen verminderen.

Mr. Barge (1890—1901), de opvolger van Gouverneur Van den Brandhof, was van eene geheel andere meening dan zijn ambtsvoorganger. Volgens hem beperkten de monetaire moeilijkheden zich tot het hoofdeiland. De steeds in mineur aangeheven bezwaren achtte hij sterk overdreven. De biljetten van de Curaçaosche Bank waren sedert de invoering van de postwisselregeling à pari met de Nederlandsche standaardmunt. Het ééne noodige lag voor hem in de herstelling van de inwisselbaarheid der genoemde biljetten. Van de vroeger tegen dezen maatregel geuite bezwaren was wel dit het voornaamste: het aangevoerde Nederlandsche zilvergeld zou in kleine remises wegvloeien en herhaalde aanvoer van specie zou te duur uitkomen voor de koloniale kas. Hiertegen wees de Gou-

verneur er op, dat veel verbeterd was o.a. door de invoering van den postwisseldienst en de vervanging van de kleine zeilschepen uit Nederland door den Koninklijken West-Indische Maildienst (opgericht 1882, aanvang van den dienst 1884). De betalingsbalans was positief geworden door den uitvoer van phosphaat. Hij geloofde daarom niet aan een wegvloeien van de Nederlandsche munt en — in tegenstelling met de door zijn ambtsvoorganger ingestelde commissie — achtte hij eene eigen koloniale munt onnoodig. Natuurlijk zou het herstellen van een 60 jaar bestaan hebbende fout geld kosten en was het te vreezen, dat de Koloniale Raad de noodige fondsen zou weigeren. De daarin den boventoon voerende kooplieden toch vreesden, dat een normale toestand hunne winsten met speculatiën in vreemde munten zou verminderen. De Gouverneur wilde daarom de „provisioneele" regeling van 1831 intrekken en het ongewijzigde Bankreglement van 1828 automatisch doen herleven. De Koloniale Raad zou dan voor een fait accompli gesteld zijn: artikel 6, 3de lid, van genoemd reglement verklaarde toch, dat als waarborg voor de bankbiljetten o.m. zou strekken zoodanig gedeelte van de inkomsten van de kolonie als noodig zou zijn.

Ondertusschen was de Curaçaosche kwestie ook ter sprake gekomen in de Staten-Generaal. Het lid der Tweede Kamer J. J. van Kerkwijk, die reeds in het Verslag op het Xde Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1886 op uitzending van specie naar Curaçao had aangedrongen (in de Nota ter beantwoording van het Verslag werd op gevaar voor afvloeiing gewezen), kwam bij de openbare behandeling op de aangelegenheid terug (Handelingen der Staten-Generaal, zitting 1885—1886, bladz. 990 en 991). Hij besprak de geschiedenis en den toenmaals treurigen toestand van het Curaçaosch munt- en bankwezen en drong aan op uitzending van pasmunt en grove zilveren munt [1]). Dringend noodig was ook het herstel van de inwisselbaarheid van de biljetten der Curaçaosche Bank.

[1]) Het Rijk had toentertijd een teveel aan zilveren teekenmunt. Dit surplus is geleidelijk door Nederlandsch-Indië opgenomen.

Minister Sprenger van Eijk gaf toe, dat de toestand buitengewoon treurig was. Hij was in afwachting van voorstellen van den Gouverneur (Handelingen als voren, bladz. 991).

Eindelijk in Maart 1891 nam het Opperbestuur eene beslister houding aan en werd den Gouverneur opgedragen te trachten een post op de Koloniale begrooting te verkrijgen tot hervorming van munt- en bankwezen. Gouverneur Barge slaagde hierin volkomen; zonder eenige oppositie in Raad van Bestuur of Kolonialen Raad werd op de begrooting van 1892 een post van ƒ 75.000.— gebracht tot herstel van de metaaldekking der Bank.

1892 brak aan, maar geen bericht uit Curaçao kwam melden, dat de lang bestreden maatregel was getroffen. Na aandrang van Minister Van Dedem (1891—1894) deelde Gouverneur Barge eindelijk mede, dat de economische toestand hem voor den bewusten maatregel ongunstig scheen. Door de onlusten in Venezuela was er weinig vreemd zilvergeld in omloop. De Nederlandsche munt was grootendeels voor remises gebruikt. In elk geval raadde hij aan te wachten tot November of December 1892; misschien zouden de beroeringen in Venezuela dan geëindigd zijn. De maatregel zou in ieder geval gepaard moeten gaan met verlaging van het postwisselrecht, ten einde afvloeiing van het Nederlandsche geld tegen te gaan, en met lagere tarifeering van den Spaanschen pilaardaalder (van ƒ 2.50 op ƒ 2.35) ten einde overstrooming van de koloniale kas met deze minderwaardige zilveren munt te voorkomen. Voorts had de Gouverneur vernomen, dat bij de Curaçaosche Handelsvereeniging, waarbij o.m. de Koninklijke West-Indische Maildienst was betrokken, het plan bestond te Willemstad eene factorij te vestigen voor den handel op Columbia en St. Domingo. Zelfs liepen er geruchten, dat genoemde handelsvereeniging of De Surinaamsche Bank te Willemstad eene bank zou oprichten. Daar stichting van eene particuliere bankinstelling den toestand ingrijpend zou wijzigen, bepleitte Gouverneur Barge ook op dezen grond uitstel.

Minister Van Dedem wilde evenwel van verdere vertraging niet hooren en deelde kort en bondig aan den Gouverneur mede, dat het zilvergeld zou verzonden worden. Dientengevolge werd in September 1892 ruim *f* 75.000.— aan zilvergeld (rijksdaalders, guldens, zilveren pasmunt) naar Curaçao gezonden.

Ondertusschen was in Juli van dat jaar wegens het groote gebrek aan pasmunt — het vreemde geld was door de speculatie bijna geheel uitgevoerd — ingevolge beschikking van den Gouverneur van 8 Juli 1892, No. 413, overgegaan tot de uitgifte van *f* 15.000.— aan bankbiljetten van *f* 2.50, *f* 1.—, *f* 0.50. en *f* 0.25, waartegenover eenzelfde som aan biljetten van grootere coupures aan den omloop werd onttrokken. De in 1883 uitgegeven biljetten van de kleinere coupures moesten worden ingewisseld ter latere vernietiging.

Eindelijk werd bij Koloniale verordening van 1 December 1892 (P.B. no. 33) overgegaan tot intrekking van de „provisioneele" publicatie van den Gouverneur-Generaal der Nederlandsch-West-Indische Bezittingen van 1831 (P.B. h.b. no. 158). Er werd alzoo teruggekeerd tot het oorspronkelijk Bankreglement van 1828 met inwisselbaarheid der biljetten op vertoon tegen wettige betaalmiddelen. Eerst de wereldoorlog bracht in 1914 hierin weder verandering.

Ook na 1892 bleef de toestrooming van vreemde zilveren munten een gevaar voor de koloniale kas. De Spaansche pilaardaalder, welke bij het Koninklijk besluit van 3 Februari 1854 (P.B. no. 12) op *f* 2.50 was getarifeerd, maar sedert herhaaldelijk met zwakker gehalte was vervaardigd. werd in 1896 (P.B. nos. 1 en 2) op *f* 1.40 en in 1897 (P.B. no. 13) op *f* 1.—) gesteld. Het bedrag, dat de koloniale kas voor de zich daarin bevindende Spaansche munten meer betaald had dan de waarde volgens de tarifeering bedroeg, maakte het verlies voor de kolonie uit. Het gevaar voor verlies werd evenwel door de steeds lagere prijszetting uiteraard voortdurend geringer. Herhaaldelijk was er voorts groot gebrek aan pasmunt, vooral in 1893 en 1894. Grootendeels werd dit veroorzaakt

door een in 1893 door de Venezuelaansche Regeering uitgevaardigd verbod van invoer van — in de Vereenigde Staten van Amerika aangemaakt — Venezuelaansch zilver. Voor dat dit invoerverbod in werking trad, zonden de Curaçaosche kooplieden alle Venezuelaansche zilveren munten naar de „kust". Curaçao moest het zoodoende zonder pasmunt stellen en zich weer behelpen met particuliere bons (50, 25 en 12½ cent), afgegeven door verschillende kooplieden. Daarbij kwam nog, dat de bankbiljetten uit het verkeer werden gehouden, ten einde daarmede belastingen te kunnen betalen en postwissels aan te koopen.

Spoedig nadat de inwisselbaarheid der bankbiljetten haar beslag had gekregen — een maatregel, welke op verre na niet die gunstige gevolgen gehad heeft, welke men er van verwachtte — is het tot stand brengen van eene nieuwe Curaçaosche muntwet ter hand genomen. Mr. N. G. Pierson, die van 1891—1894 en 1897—1901 Minister van Financiën was, had hierin een belangrijk aandeel. Volgens hem was het eene bron van onzekerheid voor Curaçao zoowel op rechts- als op muntgebied, dat het begrip „gulden" eene verschillende beteekenis had in het verkeer tusschen de ingezetenen en in het verkeer tusschen deze en het Gouvernement. M.a.w. het „Curaçaosch courant" was de bron van alle kwaad. De reeds in 1831 van uit de kolonie geuite wensch naar eene eigen koloniale munt werd ook nu gehoord. Pierson stond aanvankelijk afwijzend hier tegenover en gaf ten slotte slechts toe, voor zoover het de Curaçaosche *pasmunt* betrof. Velen, o.m. de Handel- en Industrie Maatschappij Curaçao, waren hiertegen: h.i. zou de kolonie een middel verliezen om hare schulden in Nederland te voldoen. Genoemde maatschappij zag voor Curaçao alleen heil in de verbetering van het bankwezen en wees op het voorbeeld van Suriname, dat door de oprichting van De Surinaamsche Bank in 1865 ook op monetair gebied zeer was vooruitgegaan. Daar Curaçao voor twee circulatiebanken te klein was, moest men òf den werkkring van de Curaçaosche Bank aanmerkelijk uitbreiden òf deze instelling opheffen en eene particuliere

circulatiebank stichten. Het laatste vond de Directie het meest aanbevelenswaardig, daar zij oprichting van agentschappen aan de kust van Columbia en Venezuela noodzakelijk achtte. Deze maatregel zou moeilijk van eene Gouvernementsbank kunnen uitgaan.

De Regeering ging op dit voorstel niet in en bleef zich beperken tot de regeling van de verhouding van het Curaçaosche muntwezen tot het Nederlandsche.

Voorstanders van een eigen koloniale pasmunt wezen er op, dat de in 1889 in Curaçao ingevoerde bronzen pasmunt niet wegvloeide; de oorzaak zochten zij in de wet van 15 Augustus 1862, Nederlandsch Staatsblad No. 170, welke invoer in Nederland van koperen pasmunt verbood. Koloniale munt met een eigen stempel zou, meenden zij, evenmin wegvloeien.

De Regeering had het voornemen de getarifeerde gouden munten tot wettig betaalmiddel te verklaren. Hiertegen kwamen verschillende economisten in het geweer. Zij verloren echter uit het oog, dat Curaçao op monetair gebied in een uitzonderingstoestand verkeerde en dat de voorgenomen maatregel der Regeering de bedoeling had de voldoende aanwezigheid van ruilmiddelen te verzekeren.

Langen tijd moest het ontwerp blijven liggen, omdat door aanmunting van kopergeld voor Nederlandsch-Indië geen gelegenheid tot aanmaak van specie voor Curaçao bestond.

Ten slotte vond de behandeling plaats buiten de koloniale autoriteiten om, die door hare zeer uiteenloopende adviezen de afdoening dezer aangelegenheid meer tegengehouden dan bevorderd hadden. De wet kwam tot stand op 23 Mei 1899 (Nederlandsch Staatsblad 1899, No. 126, P.B. no. 22).

De muntwet van 1899, de 3de muntregeling voor Curaçao, verklaarde, dat alle schuldverbintenissen, aangegaan na het in werking treden der wet, zouden luiden in Nederlandsch courant. De voor dat tijdstip gesloten verbintenissen werden — voor zoover niet anders bepaald — geacht te zijn gesloten in Curaçaosch courant (1 gulden Cur. courant = 0.94 gulden Ned. courant).

Een ander belangrijk punt was, dat behalve de Nederlandsche standaardmunten ook wettig betaalmiddel werden de bij Koninklijk besluit gangbaar verklaarde en getarifeerde vreemde gouden munten.

Voorts werd nevens de Nederlandsche zilveren en bronzen pasmunt eene afzonderlijke Curaçaosche zilveren pasmunt [1]) (dubbeltje en kwartje) ingevoerd.

De in de kolonie zich bevindende vreemde munten, welke in de muntwet niet waren opgenomen, zouden binnen ééne maand na de inwerkingtreding der wet ingewisseld moeten worden.

Deze muntwet onderging naderhand de wijzigingen van het Nederlandsche muntwezen, o.a. invoering van den nikkelen stuiver en het gouden vijfguldenstuk.

Doordat nog allerlei maatregelen getroffen moesten worden, trad de wet ingevolge Koninklijk besluit van 22 April 1901, no. 70, eerst 1 Augustus d.a.v. in werking (P.B. no. 17). Bij Koninklijk besluit van denzelfden datum, no. 69, werden de in Curaçao gangbare vreemde gouden munten opgesomd en getarifeerd (P.B. no. 16). Eene aanvulling van dat besluit had nog hetzelfde jaar plaats (P.B. no. 38). Terzelfder tijd werd geregeld de inwisseling der niet langer gangbaar verklaarde vreemde munten (P.B. no. 18).

Nadat op deze wijze het Curaçaosch muntwezen opnieuw was geregeld — eene regeling, welke in de practijk slechts enkele malen bestrijding heeft ondervonden — begon de aandacht van Regeering en Koloniaal Bestuur zich te concentreeren op het bankwezen. Reeds in 1894 had de toenmalige Minister van Financiën Pierson het een ongewenschte toestand genoemd, dat het Gouvernement van Curaçao een bank dreef. Beter dan de stichting van eene zelfstandige particuliere Bank achtte hij het De Surinaamsche Bank om te zetten in een West-Indische Bank met een agentschap te Curaçao. Mr. Pierson wees er op, dat De Surinaamsche Bank goed bestuurd werd, een hoofdkantoor in Nederland bezat, bekend was

[1]) De aanmaak van deze soort pasmunt heeft slechts plaats gehad in de eerste twee jaren na het inwerkingtreden der muntwet van 1899.

met speciehandel en mogelijkheid tot afgifte van wissels op Europa bood. Het Gouvernement van Curaçao zou het bankkapitaal van ruim ƒ 400.000.— terugkrijgen, maar moest daartegenover haar jaarlijksch winstaandeel prijsgeven. Mr. Pierson achtte het niet onmogelijk, dat De Surinaamsche Bank voor eventueel verlies bij de uitbreiding van haren werkkring eene garantie van het Gouvernement zou vragen.

In het oordeel van Mr. Pierson, die lid was geweest van de eerste Hoofddirectie van De Surinaamsche Bank (1865), zien we het oude plan van Van den Boschherleven, ééne centrale circulatiebank voor geheel Nederlandsch-West-Indië, een plan, dat in 1892 onder Gouverneur Barge reeds was opgedoken en hetwelk wij ook later in 1904 nog eens zullen ontmoeten. Gevolgen had het denkbeeld van Minister Pierson niet; in de practijk bepaalde men zich tot reorganisatie van de bestaande Gouvernementsbank.

Bij beschikking van 26 Juli 1901, no. 519, benoemde Gouverneur Barge eene commissie van zeven leden, waarvan als voorzitter optrad de Administrateur van Financiën C. Statius Muller. De commissie kreeg tot taak te adviseeren nopens wenschelijke wijzigingen in het bankwezen en speciaal de volgende vragen te beantwoorden: 1. Dient verbetering van het bankwezen door wijziging der inrichting en uitbreiding van het arbeidsveld van de thans bestaande Curaçaosche Bank te worden verkregen dan wel door vaststelling van verordeningen, regelende de voorwaarden voor het oprichten van particuliere banken; 2. Welke wijzigingen dienen de statuten der Curaçaosche Bank te ondergaan, zoo in eerstbedoelden zin mocht worden beslist.

De Commissie bracht reeds op 16 December 1901 haar rapport uit aan den inmiddels opgetreden Gouverneur De Jong van Beek en Donk (1901—1909). Bij het rapport was gevoegd een ontwerp-reglement voor de Curaçaosche Bank met toelichting benevens eene nota van het commissielid C. A. Jones.

De grootst mogelijke meerderheid der Commissie was

voor het behoud en de uitbreiding der Gouvernementsinstelling, omdat deze reeds sedert 1828 bestond en Curaçao belangrijke diensten had bewezen. De groote meerderheid was trouwens van oordeel dat in een tijd van steeds toenemende Overheidsbemoeiing er geen bezwaar tegen kon bestaan, dat het koloniaal bestuur het circulatiebankwezen, waarbij de geheele bevolking betrokken was, verzorgde. Eén lid wilde een contrôleur bij de Bank, aangesteld door eene van het Bestuur onafhankelijke macht. Hij vond echter geen steun bij de meerderheid, die er op wees dat 3 van de 4 Directeuren uit den handelsstand moesten worden gekozen en alzoo voldoende toezicht verzekerd was. Sommige leden meenden, dat de Bank te zeer gebonden zou zijn aan instructie en reglement en te weinig middelen zou bezitten om wisselhandel te drijven. De meerderheid betoogde het tegendeel en wees er o.a. op, dat de Bank het subsidie van het Moederland aan de Kolonie als fonds in Nederland kon aanwenden en tevens van de Marinewissels gebruik maken. Algemeen was men voorts van oordeel, dat eene Gouvernementsbank sterker was dan eene particuliere instelling en dat eene particuliere circulatiebank, wanneer zij aan het Gouvernement eene jaarlijksche uitkeering moest doen, — wat in den aard der zaak lag — niet genoegzaam rendeeren zou. Verscheidene leden toonden aan, dat de Curaçaosche Bank reeds omvangrijke uitzettingen had en jaarlijks ± ƒ 12.000.— aan de koloniale kas kon uitkeeren. Van eene particuliere instelling, welke haar bedrijf nog moest opbouwen, was eene dergelijke uitkeering niet te verwachten. In stede van wenschelijke wijzigingen in het reglement der Bank op te sommen, gaf de Commissie de voorkeur aan de samenstelling van een nieuw (ontwerp) reglement.

Aan het ontwerp-Bankreglement ontleenen wij het volgende: De Bank zou gevestigd zijn te Willemstad en onder goedkeuring van den Gouverneur agentschappen *kunnen* vestigen op de overige eilanden der Kolonie. Het kapitaal zou ƒ 350.000.— zijn en uitgebreid kunnen worden tot ƒ500.000.— (uit de winst). De operatiën tot dien

tijd bestaande uit het disconteeren van wisselbrieven en het beleenen van specie zouden worden uitgebreid met koopen, verkoopen en afgifte van wisselbrieven; beleenen van goederen, waren, koopmanschappen en muntmateriaal; het uitvoeren van financieele commissies voor het Gouvernement. De beleening van muntmateriaal werd opgenomen met het oog op de exploitatie van goud en andere metalen op Aruba. De Commissie stelde zich verder voor, dat de Bank de zorg voor de overmaking van het Rijkssubsidie aan de kolonie op zich zou nemen benevens het verstrekken van de benoodigde gelden aan de Nederlandsche oorlogsschepen. De instelling zou daardoor een groot tegoed in het moederland krijgen en te allen tijde in staat zijn tegen billijke prijzen wissels af te geven. Met het oog op moeilijkheden bij de waardeschatting en berging der te beleenen goederen stelde de Commissie voor, deze wijze van geldschieting te beperken tot het eiland Curaçao. Inkoop van geëxecuteerde onderpanden ter vermijding van schade werd toegelaten onder voorbehoud van wederverkoop binnen 2 jaar.

De Commissie gaf verder in overweging verschillende verbodsbepalingen op te nemen, o.m. geen crediet geven in blanco (uitzondering voor het Koloniaal Bestuur), geen deelnemen aan handels-, nijverheids- of andere ondernemingen, geen effecten, goederen, enz. koopen (uitzondering bij executie), geen vaste goederen koopen dan noodig voor het bankbedrijf, geen geld schieten op scheepsverband. De laagste coupure der biljetten werd voorgesteld op *f* 1.—; biljetten van kleinere waarde achtte de Commissie na de invoering der koloniale pasmunt onnoodig. Voorts gaf de Commissie in overweging te bepalen, dat de bankbiljetten als betaalmiddel in de openbare kassen der kolonie zouden worden aangenomen. De verhouding, waarin het gezamenlijk bedrag aan bankbiljetten en andere binnen zes maanden in de kolonie opvraagbare verbintenissen door munt of muntmateriaal bij de Bankdirectie te Willemstad moest zijn gedekt, werd voorgesteld op $\frac{1}{3}$. Verplichtingen boven *f* 1.000.000.—

zouden ten volle gedekt moeten zijn door bij de Directie aanwezige gangbare specie.

De voorgeschreven dekkingsverhouding zou door den Gouverneur — onder voorbehoud van bekrachtiging bij koloniale verordening binnen 6 maanden — op voorstel der Bankdirectie tijdelijk gewijzigd kunnen worden.

De Bank zou voor de betaling en ontvangst van gelden van het Gouvernement geen commissie in rekening mogen brengen. De Gouverneur zou benoemen de Directie (één voorzitter en drie leden, de laatsten uit den handelsstand te Willemstad), een secretaris en de benoodigde klerken. Eenmaal 's maands zou een verkorte belans openbaar gemaakt moeten worden en aan den Gouverneur verstrekt moeten worden een staat der operatiën, terwijl jaarlijks aan den Gouverneur een uitgewerkte balansstaat moest worden overgelegd. Van de winst over elk jaar zou een door de Directie te bepalen gedeelte (minstens de helft) in de koloniale kas gestort worden. Aan dit voorstel lag het denkbeeld ten grondslag om een gedeelte van de winst in te houden tot verderen opbouw van het kapitaal (van ƒ 350.000.— tot ƒ 500.000.—).

Het commissielid C. A. Jones, die eerst later — na het overlijden van het lid V. d. Meulen — als zoodanig was opgetreden en een groot gedeelte der beraadslagingen niet had bijgewoond, leverde in eene nota bij het Verslag een pleidooi voor de opheffing van de Gouvernementsbank en de vervanging er van door eene particuliere circulatiebank, welke onder toezicht van het koloniaal bestuur zou staan en een deel der winst in de koloniale kas zou moeten storten. Hij voerde de gebruikelijke argumenten tegen eene Gouvernementsbank aan: gebondenheid aan de bepalingen, geen geldelijk belang van de Directie bij het bedrijf; langzaam werken; geen geschiktheid voor bankoperatiën en -speculatiën. Slechts bij gebrek aan particulier initiatief zou z. i. eene Gouvernementsbank te verdedigen zijn. Over de gestie van de Curaçaosche Bank en haar in den loop der jaren bewezen bestaansrecht zweeg de heer Jones.

Gouverneur De Jong van Beek en Donk kon zich met

het voorstel der Commissie op 2 punten na vereenigen. Hij wenschte een Directie van 5 leden (voorzitter en 4 leden uit den handelsstand), ten einde staking van stemmen te vermijden en voorts bevoegdheid van den Gouverneur om op voorstel van de Bankdirectie de storting in de koloniale kas uit de winst te bepalen. Daar in de kolonie geen specialiteiten in bankwezen gevonden werden, vroeg de Gouverneur, alvorens tot de indiening van het voorstel bij den Kolonialen Raad over te gaan, het oordeel van den Minister van Koloniën. De wd. Minister van Koloniën (de Minister van Oorlog Bergansius) was door het voorstel uit Curaçao niet overtuigd; hij wees er op, dat het koopen, verkoopen en disconteeren van wisselbrieven in een land met allerlei soorten van munt zeer moeilijk was en vroeg of concurrentie met de particuliere handelsfirma's, welke uitstekende relaties in de Zuid-Amerikaansche republieken hadden, mogelijk zou zijn. Voorts informeerde de Minister naar de reden, waarom in tal van jaren geen beleening van koopmanschappen had plaats gehad, welke soort van beleening thans weer werd aanbevolen, en stelde ten slotte de volgende vragen: Moet de Bank geen agenturen hebben in Venezuela, Columbia, enz.; zal de Bank geen ander dan door het Gouvernement getarifeerd geld in kas mogen hebben; zal de Administrateur van Financiën president van de Bank blijven; zullen de overige directeuren ook niet moeten worden bezoldigd; welk personeel zal aangesteld worden; wat zijn de geldelijke consequentiën van de uitbreiding.

De Gouverneur draalde niet met antwoorden; z.i. kon d eCuraçaosche Bank, welke als Gouvernementsinstelling zeker overwicht had, gerust de concurrentie in den wisselhandel tegemoet zien. Het circuleeren van vreemde munt was hier geen beletsel voor, daar dit geld na het in werking treden van de muntwet van 1899 geen wettig betaalmiddel meer was — een uitzondering vormde het Spaansche (Mexicaansche) goudgeld, maar dit kon voor verrekeningen met Venezuela gebezigd worden. Kreeg de Bank de beschikking over de Gouvernements- en Marinewissels, dan zou de instelling den wisselhandel grootendeels

beheerschen. Voor het nog ontbrekende gedeelte zou een vertrouwde Agent te Maracaïbo noodig zijn, die haar wissels onder soliede endossementen zou kunnen verschaffen. Het aannemen van ongetarifeerd geld zou met de noodige omzichtigheid moeten geschieden, maar met het oog op de plaatselijke bankiers niet verboden mogen worden. Wanneer de werkzaamheden van de Bank beduidend toenamen, zou de Administrateur van Financiën wel voorzitter der Bankdirectie kunnen blijken, maar de wisseltransactiën, enz. moeten overlaten aan een Directielid, dat al zijn tijd hieraan zou kunnen wijden. Daar de taak der overige Directieleden van weinig omvang zou zijn, behoefde eene toekenning van bezoldiging niet te geschieden. Uitbreiding van het personeel was niet noodig, maar de Secretaris (thans de Koloniale Ontvanger) en de klerk (thans een ambtenaar van de Administratie van Financiën) zouden voortaan hunne volle werkkracht aan de Bank moeten kunnen geven. De Gouverneur verwachtte van de uitbreiding zoodanige meerdere inkomsten, dat zij de meerdere uitgaven te boven zouden gaan. Beleening van roerende goederen was sedert 1847 niet meer voorgekomen; waarschijnlijk doordat van de zijde der Bank te hooge eischen werden gesteld. De Gouverneur meende, dat aan de Bank de bevoegdheid tot het in beleening nemen van koopwaren, enz. volledigheidshalve moest worden toegekend. De Bank kon in het oude locaal gehuisvest blijven. Vestiging van filialen op Aruba en Bonaire was niet noodig (ligging nabij Curaçao en drukke verbinding met het hoofdeiland). De Bovenwindsche eilanden dreven hunne wisseltransactiën over de Bank te St. Kitts.

De schriftelijke nadere inlichtingen van den Gouverneur vermochten den Minister van Koloniën Van Asch van Wijck evenmin te overtuigen als de mondelinge toelichting van den heer Statius Muller, Administrateur van Financiën, tevens President-Directeur van de Curaçaosche Bank, die toentertijd met verlof hier te lande vertoefde. De Minister vroeg daarom ter zake advies aan den President van De Nederlandsche Bank (Mr. N. P. v. d. Berg). Eveneens werd advies gevraagd over een nader

voorstel van de Curaçaosche Bank, welke bij een aangenomen dekkingspercentage van 40 % een beschikbaarmetaalsaldo had van rond ƒ 140.000.—, om voor een bedrag van ƒ 100.000.— Nederlandsche Werkelijke Schuld aan te koopen en zoodoende het winstaandeel van de koloniale kas te vergrooten. De Directie zeide, dat de toestand van de instelling in de laatste jaren tot ontevredenheid aanleiding gaf. Ze was eene caricatuur van wat de oprichter zich had voorgesteld. Van beleening op koopmanschappen was geen sprake, op munt of muntmateriaal hoogst zelden. Het disconteeren van wissels was feitelijk geldleenen tegen borgtocht, waardoor groot risico werd geloopen. Eene reserve, te vormen uit de jaarlijksche winst, zou dringend noodig zijn. De Curaçaosche Bank was niet veel meer dan eene circulatiebank met eene papieremissie van ƒ 147.000.— en eene dekking van ƒ 200.000.—. Door die overmaat aan soliditeit was de Bank niet winstgevend voor de koloniale kas. In afwachting nu van de uitbreiding van het arbeidsveld of juister van den terugkeer tot het vroegere werkingsgebied wilde de Directie het renteloos liggend kapitaal meer productief maken. Nog verder gaan met leenen van gelden op borgtocht was te gevaarlijk; belegging van gelden op hypothecair onderpand was verboden en trouwens concurrentie met de Curaçaosche Hypotheekbank ongewenscht; belegging in effecten was mede niet toegelaten, zoodoende kwam de Directie met het verzoek om tijdelijke belegging in Nederlandsche Werkelijke Schuld te veroorloven.

In October 1903 kwam de bank op haar voorstel terug. De Directie stelde toen voor de renteloos liggende gelden op hypotheek à 3 % uit te zetten, beperkt tot ondernemingen van landbouw en zoutwinning. De bate voor de koloniale kas zou stijgen en de last van den landbouwenden stand, die toen 5% hypotheekrente betaalde, zou verlicht worden. De aandeelhouders van de Curaçaosche Hypotheekbank zouden wel minder dividend trekken, maar dat mocht voor het koloniaal bestuur geen reden zijn om het landbouwcrediet via de Curaçaosche Bank niet ter hand te nemen. Ook aangaande dit punt vroeg Minister

Idenburg (1902—1905) het advies van den President der Nederlandsche Bank.

Het in Augustus 1902 gevraagde advies nopens de reorganisatie van de Curaçaosche Bank werd eerst medio October 1904 van Mr. V. d. Berg ontvangen. Deze had bij de samenstelling van zijn rapport groote bezwaren ontmoet door zijn totaal gemis aan locale kennis van de kolonie. Hij had zich om die reden in verbinding gesteld met den Administrateur van Financiën in Curaçao, tevens voorzitter van de Curaçaosche Bank, C. Statius Muller, maar vooral had hij zijn licht opgestoken bij het lid van de Hoofddirectie van De Surinaamsche Bank W. v. Esveld, die lange jaren Directeur van het kantoor dezer instelling te Paramaribo was geweest en ook ettelijke malen Curaçao had bezocht.

Mr. V. d. Berg noemde den toestand van het bank- en credietwezen op Curaçao hoogst onbevredigend, ja gebrekkig. De hervorming van het muntwezen in 1899 had niets ten goede veranderd. De kwestie was nu hoe verbetering van den toestand te verkrijgen door principieele wijziging van het bestaande bankwezen òf door wijziging van de werkzaamheden van de sedert 1828 bestaande Curaçaosche Bank. De in Curaçao ingestelde Commissie was voor toepassing van het laatste middel. Mr. V. d. Berg daarentegen ging accoord met de minderheid der Commissie (het lid Ch. A. Jones) en verwachtte alleen heil van de oprichting van eene particuliere circulatiebank. Reconstructie van de Curaçaosche Bank werd vooral bepleit met het oog op het voordeel ervan voor de koloniale kas. Mr. V. d. Berg achtte èn de kapitaalsvermeerdering der Bank èn het aandeel uit de jaarlijksche winst der instelling voor de kolonie van weinig belang. Gezien de feiten, dat Voorzitter en Secretaris ambtenaren zijn en vrijwel kosteloos voor de Bank werken, dat de instelling kosteloos lokalen van het Koloniaal Bestuur betrekt, dat het Gouvernement de kosten van vracht en verzekering voor de voor den geldsomloop benoodigde partijen munt op zich neemt, zijn de resultaten van haar bedrijf z.i. vrij poover [1]).

[1]) Het laatste argument is m.i. niet juist: het *Gouvernement* moet zorg-

Volgens Mr. V. d. Berg is de Curaçaosche Bank niets geweest voor handelen scheepvaart, is zij volstrekt onbe-kwaam gebleken om de economische ontwikkeling der kolonie langs nieuwe banen te leiden. Hij verwondert er zich over, dat de Curaçaosche commissie nog verwacht, dat aanneming harer voorstellen de versteende Curaçaosche Bank nieuw leven zal inblazen. Immers Voorzitter en Secretaris zullen West-Indische ambtenaren blijven met onvoldoende toelagen. De toevoeging van 4 directeuren uit den handelsstand acht hij van twijfelachtig nut. In eene beperkte samenleving als Curaçao is het beter het koopmanselement geheel buiten de circulatiebank te houden. In ieder geval zijn de belangen der Bank voor alle bestuurders slechts bijzaken. Het publiek zal zich moeten blijven wenden tot particuliere geldschieters. Dat de Commissie zelf geen vertrouwen heeft in de uitwerking van hare voorstellen, blijkt volgens Mr. V. d. Berg uit het feit, dat zij in overweging geeft om ƒ 100.000.— waarvoor in Curaçao geen emplooi is, naar Nederland ter belegging over te brengen [1]).

Mr. V. d. Berg vraagt verder: waarom wordt aan de biljetten-circulatie van ƒ 148.700.— geen uitbreiding gegeven, daar er voortdurende vraag naar bankbiljetten is en de specie-voorraad ƒ 268.700.— bedraagt; is de Bankdirectie door een verbod ter zake gebonden of gaat de Directie uit voorzichtigheid niet verder? [2]) Verder wordt er in het rapport op gewezen, dat het disconteeren van wisselbrieven ontaard is in het leenen van gelden onder borgtocht, steeds aan dezelfde personen, en dat het voorschieten van gelden op Gouvernementswissels steeds zeer

dragen voor de vervaardiging en het vervoer van munt *naar* de kolonie, de *circulatiebank* voor de distributie van standaard- en teekenmunt *in* de kolonie.

[1]) Ook deze opmerking berust m.i. op eene vergissing, niet de meergenoemde Commissie, maar de Directie van de Curaçaosche Bank deed het voorstel tot belegging van ƒ 100.000.— in Nederlandsche Werkelijke Schuld en wel *tijdelijk* in afwachting van de reorganisatie der Bank.

[2]) Uit mijn meergenoemd artikel „De Curaçaosche Bank (1830—1880)" blijkt, dat er inderdaad een verbod van uitbreiding der circulatie bestond; beslissingen van Minister Loudon in 1861 en van Gouverneur Wagner in 1873.

beperkt is gebleven. Aan den wisselhandel neemt de Bank geen deel [1]). Mr. V. d. Berg kwam tot de conclusie, dat de Curaçaosche Bank in geen enkel opzicht had beantwoord aan het doel harer oprichting, zooals haar stichter dit had vooropgesteld, t.w. het openen van eene gelegenheid, waar kapitalen verkrijgbaar zouden zijn, ten einde in handels- en andere ondernemingen te worden gebezigd. Het opwekken van nieuw leven door het brengen van hervormingen zou volgens hem een onbegonnen werk zijn.

Eene particuliere instelling met breede opvatting van hare taak achtte Mr. V. d. Berg onontbeerlijk. Hij ontveinsde zich niet, dat die in het leven te roepen bank zeer waarschijnlijk een zwaar leergeld zou moeten betalen en wees op het voorbeeld van De Surinaamsche Bank, die reeds spoedig na hare vestiging 3/10 van haar kapitaal moest afschrijven en niet minder dan 14 jaren noodig had om aan hare aandeelhouders eenig dividend te kunnen uitkeeren [2]). Daarbij kwam nog, dat het arbeidsveld in Suriname (landbouw) veel grooter was dan op Curaçao (veeteelt, scheepvaart). Mr. V. d. Berg vreesde dan ook, dat geene gegadigden met voldoend kapitaal zich voor de stichting van eene Curaçaosche circulatiebank zouden aanmelden, tenzij vreemdelingen met ongewenschte bijbedoelingen. Hij gaf daarom in overweging met De Surinaamsche Bank eene overeenkomst te sluiten, zoodat deze hare werkzaamheden kon uitbreiden tot de kolonie Curaçao, een kantoor vestigen te Willemstad en filialen daarvan op de vaste kust van Zuid-Amerika. De Surinaamsche Bank zou dan de liquidatie van de Curaçaosche Bank ter hand moeten nemen en de bankbiljetten dezer instelling vervangen door hare eigen biljetten, voorzien van de aanduiding: speciaal bestemd voor den omloop op Curaçao. De eigenaardige wisselportefeuille van de Curaçaosche Bank zou door De Surinaamsche Bank be-

[1]) M. i. is ook dit verwijt ongegrond; het reglement van 1828 liet wisselhandel *niet* toe; de Curaçaosche Bank had juist uitbreiding van hare werkzaamheden met den handel in wissels voorgesteld.

[2]) Ook deze mededeeling is verre van juist; De Surinaamsche Bank ving in Februari 1865 aan te werken, gaf reeds over 1866 dividend en ging eerst in April 1878 tot kapitaalsafschrijving over.

heerd moeten worden gedurende een bepaalden tijd voor rekening van het Gouvernement. De schuldenaars zouden zoodoende tijd krijgen om hunne schulden te kwijten. Na afloop van het bepaalde tijdvak zou De Surinaamsche Bank de nog onbetaalde vorderingen na taxatie door arbiters moeten overnemen. Het per saldo te lijden verlies zou voor rekening van het Gouvernement komen.

Het voorstel om ƒ 100.000.— aan een gewest te onttrekken, dat voor de ontwikkeling van handel en landbouw onbetwistbaar behoefte heeft aan kapitaal, moest een zonderlingen indruk maken, vooral wijl de overmaking der gelden naar Nederland en de latere terugzending naar Curaçao niet onbelangrijke kosten zouden vorderen en omdat de belegging in Nederland den schijn zou geven, dat het bestuur aan de toekomst der kolonie wanhoopte. Toch voelde Mr. V. d. Berg meer voor dit plan, dan voor de later voorgestelde belegging van ƒ 250.000.— tegen eene rente van 3 % in hypotheken op landbouw- en zoutwinningondernemingen. Het laatste plan zou slechts eene geringe besparing aan rente voor de betrokkenen geven en daarentegen het kasgeld van de Bank voor tal van jaren vastleggen. Kwam er in den algemeenen toestand van het eiland een gunstige keer, dan zou de Bank voor allerlei nuttige doeleinden geen kapitaal beschikbaar hebben. Een ander bezwaar van Mr. V. d. Berg was, dat de Curaçaosche Bank bij het verleenen van hypothecaire voorschotten à 3 % optreden zou als mededingster van de in 1870 opgerichte en in 1875 hervormde Curaçaosche Hypotheekbank, welke 5 % rente vroeg en het bestaan van deze in gevaar zou brengen tot nadeel van hare aandeel- en pandbriefhouders [1]). De belegging in Nederlandsche Staatsschuld kwam Mr. V. d. Berg ten slotte van de twee kwaden nog het minst nadeelige middel voor.

Daar Minister Idenburg met het voorstel van Mr. V. d.

---

[1]) Tot goed verstand der zaak moge dienen — zooals in mijn vaker vermeld artikel „De Curaçaosche Bank (1830—1880)" reeds is medegedeeld —, dat in 1870 werd opgericht de Hypotheekbank van Curaçao, eene zuivere Gouvernementsinstelling, en dat deze bank in 1876 haar geheele bedrijf overdroeg aan de in 1875 gestichte Curaçaosche Hypotheekbank, een privaatrechtelijk lichaam.

Berg tot stichting van een bijkantoor van De Surinaamsche Bank te Willemstad kon meegaan, werd het oordeel van den Gouverneur De Jong van Beek en Donk over dit plan gevraagd. Deze won het advies in van den Administrateur van Financiën, de Directie van de Curaçaosche Bank en de Kamer van Koophandel.

De Administrateur van Financiën wees er op, dat men in de kolonie steeds op hervorming bedacht was geweest, dat men reeds — hoewel vruchteloos — in 1873 eene poging tot oprichting van eene nieuwe particuliere circulatiebank had gedaan [1]), maar dat de gebrekkige toestand van het muntwezen alles belet had. Na het inwerkingtreden op 1 Augustus 1901 van de muntwet 1899 had men de handen aan den ploeg geslagen en de reorganisatie van de Curaçaosche Bank ter hand genomen. De munt werd niet uitgevoerd ten gevolge van de geringe werkzaamheid der Bank voor het verkeer maar door den hoogst gebrekkigen monetairen toestand. Na de muntwet van 1899 had geen afvloeiing meer plaats. De Bank was steeds van veel nut geweest voor handel en scheepvaart. Dat deze takken van bestaan kwijnden, was niet aan de Bank te wijten maar aan den slechten economischen toestand, veroorzaakt door de gebeurtenissen in Venezuela. Door deze oorzaak waren aan de Bank tal van kapitalen terugbetaald, die in den handel geen emplooi meer konden vinden. Het zg. disconteeren van wisselbrieven was van den aanvang af een uitleenen van geld op schuldbekentenissen onder borgtocht geweest. De geleende gelden werden voor het overgroote gedeelte aangewend voor handel en nijverheid. Uitbreiding van de credietoperatiën was door de malaise niet mogelijk. Dat de Curaçaosche Bank niet meer gedaan heeft, was vooral te wijten aan de hoogst moeilijke omstandigheden, waaronder zij vaak moest werken. De Administrateur raadde ernstig aan, met de gereorganiseerde Curaçaosche Bank, die over een voldoend kapitaal beschikte, een proef te nemen en haar den wis-

[1]) Verwezen moge worden naar mijn artikel „Een vergeten hoofdstuk uit de geschiedenis van het Curaçaosche circulatie-bankwezen", (8ste jaargang van dit tijdschrift, bladz. 177 v.v.).

selhandel te veroorloven. Tegenover de vrees van Mr. V. d. Berg, dat geen particulier de oprichting van eene circulatiebank op Curaçao op zich zou willen nemen, wees hij er op, dat reeds in 1901 door de Curaçaosche handelsfirma S. E. L. Maduro and Sons verzocht was eene circulatiebank als naamlooze vennootschap te mogen oprichten. De Administrateur meende, dat aan deze firma, die uitgebreide ondernemingen dreef en over een voldoend kapitaal beschikte, de voorkeur gegeven moest worden boven de vestiging van een filiaal van De Surinaamsche Bank, waardoor het eigen kapitaal der kolonie niet productief werd gemaakt en de behaalde winsten naar elders zouden vloeien. De firma Maduro, die in 1837 was opgericht en o.a. zich bezig hield met scheepsbouw, kolenhandel, watervoorziening, enz., dreef ook een uitgebreiden wissel-, en speciehandel. Eerst wanneer dit plan niet slaagde, zou men zich tot De Surinaamsche Bank moeten wenden.

De Directie van de Curaçaosche Bank gaat — wat niet te verwonderen is — geheel mede met den Administrateur van Financiën. Zij wijst er op, dat wanneer de bank het recht krijgt wisselhandel te drijven, zij langzamerhand op dit terrein grooten invloed zal gaan uitoefenen en een nieuw arbeidsveld zal verkrijgen. Opheffing van de Curaçaosche Bank zal groote stoornis in den handel veroorzaken, daar de sedert meer dan 75 jaar verleende credieten zullen ophouden en de ter leen gegeven kapitalen zullen worden opgevorderd. Mocht de Regeering nochtans besluiten tot opheffing van de Curaçaosche Bank, dan zou de Directie liever dan de stichting van een bijkantoor van De Surinaamsche Bank de hoedanigheid van circulatiebank verleend willen zien aan de firma S. E. L. Maduro and Sons. Men zou dan eene instelling krijgen, geleid door bekwame, met den handel en den kolonialen toestand volkomen vertrouwde kooplieden, die daarenboven talrijke waardevolle relaties in Venezuela en Columbia hebben. Deze instelling zou met oneindig minder moeilijkheden te kampen hebben dan de met Curaçao volkomen onbekende Surinaamsche circulatiebank.

De Kamer van Koophandel gaf toe, dat in het alge-

meen exploitatie van eene circulatiebank door eene regeering niet gewenscht is. Met het oog op de eigenaardige toestanden in de kolonie achtte zij echter het voortbestaan van de Curaçaosche Bank — mits gereorganiseerd — volkomen te verdedigen.

De Gouverneur ging met de drie adviezen accoord en drukte den wensch uit het ontwerp van 1902 bij den Kolonialen Raad aanhangig te mogen maken.

De Minister van Koloniën Fock bleef evenwel in de lijn van zijn ambtsvoorganger en berichtte den Gouverneur, dat de vestiging te Willemstad van een filiaal van De Surinaamsche Bank met gelijktijdige opheffing van de Curaçaosche Bank hem het meest wenschelijk voor de kolonie toescheen. Terzelfder tijd werd aan De Surinaamsche Bank gevraagd, onder welke voorwaarden zij de zorg voor de circulatie in Curaçao op zich zou willen nemen. De candidatuur Maduro bleef onbesproken.

Met deze beslissing ging de Gouverneur niet accoord; hij legde er den nadruk op, dat Mr. V. d. Berg zelf erkende geen kennis omtrent de kolonie te bezitten en dat de door hem geraadpleegde heer Van Esveld bij geen der handelshuizen, ambtenaren, Bankdirecties (Curaçaosche Bank, Curaçaosche Hypotheekbank), Agenten van den Koninklijken West-Indischen Maildienst, enz. bekend was. Op dien grond verklaarde de Gouverneur, dat hij meer waarde bleef hechten aan de verschillende plaatselijke adviezen dan aan die uit Nederland. Hij wees er ook op, dat Mr. Van den Berg bij het trekken van zijne conclusie van de onjuiste praemisse uitging, dat van particuliere zijde geen initiatief voor de oprichting van een circulatiebank te verwachten was. De handelsfirma S. E. L. Maduro and Sons had zich toch reeds in 1901 daarvoor aangemeld. Aanneming van dit aanbod raadde de Gouverneur sterk aan, indien ten minste onverhoopt tot opheffing van de Curaçaosche Bank mocht worden besloten.

De Hoofddirectie van De Surinaamsche Bank verklaarde zich niet bereid een filiaal te Willemstad te vestigen. Het kapitaal harer Bank (*f* 700.000.—) was geheel benoodigd voor Suriname in de toenmalige ongunstige jaren.

Daarbij kwam nog, dat eene centrale leiding van de West-Indische banken ondenkbaar was, daar Curaçao en Suriname te ver van elkander lagen, te onbeduidende handelsrelaties hadden en wat het economische leven betreft te zeer verschilden.

De Hoofddirectie had ook nog overwogen of in het algemeen de oprichting van een bank op Curaçao door particulieren raadzaam was. Zij meende, dat wellicht daarvoor onder hare aandeelhouders steun zou te vinden zijn, terwijl haar hoofdkantoor te Amsterdam tevens als Nederlandsch kantoor van de nieuwe bankinstelling dienst zou kunnen doen.

Bij haar verder onderzoek kwam de Hoofddirectie tot de conclusie, dat met een kapitaal van *f* 700.000.— slechts eene brutowinst gemaakt zou kunnen worden van 3½ %, waaruit eerst nog verliezen moesten worden bestreden en noodzakelijke reserves gevormd. De Commissaris van De Surinaamsche Bank Van Rijn (tevens Directeur van den Koninklijken West-Indischen Maildienst), die juist terug was van eene reis naar Curaçao en Venezuela, wees er op, dat de nieuwe bank met het oog op den wisselhandel in Venezuela gevestigd of vertegenwoordigd moest zijn, althans daar betrouwbare en kundige relaties zou moeten zien te verkrijgen. De concurrentie met de Curaçao-che kooplieden, die door familierelaties en langdurige zakenvriendschappen in Venezuela waren ingeburgerd, zou op het gebied van wissel- en speciehandel niet meevallen. Het zaken doen met Venezuela kon zeer zeker winst afwerpen, maar bracht ook tal van gevaren mede, omdat de rechtszekerheid aldaar toenmaals ontbrak, evenals de stabiliteit in de Regeering.

De Hoofddirectie meende dan ook ten slotte, dat oprichting op Curaçao van een bank door particulieren en pogingen tot verbetering van crediet-, bank- en muntwezen alleen kans op welslagen zouden hebben, indien de Regeering eene rente- en kapitaalgarantie zou willen geven. Zij verklaarde zich bereid op kosten der Regeering een plaatselijk deskundig onderzoek in te stellen. Beter zou het h. i. nog zijn het onderzoek op te dragen aan een

nieuw te benoemen directeur van de bestaande Curaçaosche Bank, die na eenigen tijd, mits geheel zelfstandig en goed bezoldigd, er in zou kunnen slagen de Gouvernementsbank zoodanig te hervormen en tot meerdere werkzaamheid te brengen, dat zij aan de behoefte voldeed.

De Minister nam betreffende dit aanbod geen dadelijke beslissing, maar vroeg den Gouverneur om advies en droeg hem tevens op aan de firma Maduro and Sons te vragen, onder welke voorwaarden zij als circulatiebank zou willen optreden.

Ondertusschen had het Tweede Kamerlid Mr. H. P. Marchant bij de behandeling van de koloniale begrooting van Curaçao voor 1906 in zijne rede een scherpen aanval gedaan op het beleid van de Directie van de Curaçaosche Bank (Handelingen 2de Kamer, Zitting 1905—1906, bladz. 307 t/m 308). Hij wees er in de eerste plaats op, dat uit den bankstaat in het Koloniaal Verslag zou afgeleid moeten worden, dat de Gouvernementsinstelling eene discontobank was. In werkelijkheid gaf de Curaçaosche Bank persoonlijke credieten, gegoten in den vorm van een wissel of accept onder borgtocht. Dit crediet werd steeds vernieuwd. De borgen waren op hunne beurt weer schuldenaar. Bleef de debiteur nalatig in de rentebetaling, dan werd de wissel niet meer vernieuwd, maar omgezet in eene schuldvordering. Achtte de Directie ook deze vordering moeilijk inbaar, dan boekte zij het bedrag over naar de „dubieuse schulden", om het ten slotte af te schrijven. Mr. Marchant schatte de werkelijke waarde van de discontovorderingen der Bank op ± 50 % van het nominaal bedrag. In de tweede plaats deelde hij mede, dat de Curaçaosche Bank ƒ 60.000.— geleend had aan de Curaçaosche Hypotheekbank. Daar de door deze instelling verleende voorschotten onder hypothecair verband allesbehalve solide waren, meende de afgevaardigde van Deventer, dat van de ƒ 60.000.— wel niet veel terugbetaald zou worden. De winst van de Curaçaosche Bank met haar kapitaal van ± ƒ 360.000.— was moeilijk te berekenen, maar uiterst gering. De bankbiljettencirculatie was ƒ 168.500.— tegenover een kasvoorraad van ƒ 200.000.—.

De Bank leed aan de eene zijde aan overmaat van soliditeit en werd aan de andere zijde slecht beheerd, doordat kredieten werden verstrekt zonder behoorlijke zekerheid. Mr. Marchant was er van overtuigd, dat van de Gouvernementsbank ten slotte niets terecht zou komen en raadde den Minister aan zich eens goed op de hoogte te stellen aangaande den toestand der instelling.

De Minister van Koloniën (Mr. Fock) verklaarde in vele opzichten aan de zijde van Mr. Marchant te staan. Ook hem had het getroffen, dat de regeling van de Curaçaosche Bank niet goed was. Hij had deskundigen op het gebied van bankwezen gevraagd, op welke wijze eene reorganisatie zou kunnen plaats hebben, hetzij door eene gewijzigde inrichting van de bestaande (Gouvernements) bank, hetzij door oprichting van eene nieuwe particuliere bank. Hij hoopte dat aan den werkelijk zeer af te keuren toestand spoedig een einde zou komen (Handelingen 2de Kamer, Zitting 1905—1906, blz. 309).

De Directie van de Curaçaosche Bank haastte zich in een breedvoerig, gedocumenteerd betoog [1]) de beweringen van Mr. Marchant te weerleggen. Dit betoog is, naar het mij voorkomt, volkomen geslaagd. Daar Mr. Marchant noch het Bankreglement, noch de geschiedenis der instelling voldoende kende en van den toenmaligen toestand van zaken, dien hij niet uit eigen aanschouwing had waargenomen, geen zuivere voorstelling had, moest hij voor de Bankdirectie eene gemakkelijke tegenpartij zijn.

De firma Maduro and Sons, onderwijl verzocht om opgaaf van voorwaarden onder welke zij bereid zou zijn eene circulatiebank op te richten, verklaarde jaarlijks $\frac{1}{2}$ % van de gemiddeld in omloop zijnde bankbiljetten als retributie aan de koloniale kas te zullen uitkeeren met vrijstelling voor de eerste jaren. Zij wilde de Curaçaosche Bank overnemen op dezelfde wijze en onder dezelfde voorwaarden als in 1876 de (particuliere) Curaçaosche Hypotheekbank de (Gouvernements) Hypotheekbank

[1]) Het betoog der Directie is in druk verschenen bij J. P. E. Neumann te Willemstad (Januari 1906) en verkort opgenomen in de „Indische Mercuur" (27 Februari 1906, bladz. 138).

van Curaçao had overgenomen, d.w.z. renteloos gebruik van het kapitaal en terugbetaling in termijnen. Daar debiteuren tegenover eene Gouvernementsinstelling hunne verplichtingen beter nakomen dan jegens een particuliere bank, was het te vreezen, dat de nieuwe bank niet alle vorderingen van de Curaçaosche Bank zou kunnen innen. In dat geval zou de nieuwe instelling door het Gouvernement moeten worden schadeloos gesteld.

De firma Maduro wenschte dan alleen eene bank op te richten, als tot de opheffing der Curaçaosche Bank zou worden besloten. Zij verklaarde evenwel dat die opheffing uiterst nadeelig voor het eiland zou blijken. Mocht echter tot de voorgenomen opheffing worden overgegaan, dan zou zij eene circulatiebank oprichten en tegen eene commissie alle transactiën voor de liquidatie verrichten.

De Gouverneur verklaarde nog steeds de opheffing der Curaçaosche Bank, die jaarlijks ± *f* 12.000.— aan winst voor de koloniale kas afwierp, te zullen betreuren. Voor zakendoenden, die zekerheid kunnen stellen, zou eene gelegenheid om op discrete wijze fondsen te verkrijgen, verloren gaan. Zelfs de firma Maduro zou dit betreuren. De Gouverneur zou het niet wenschelijk vinden, dat in de van 1897 af durende ongunstige omstandigheden de Gouvernementsbank vervangen zou worden door eene particuliere instelling. Het scheen hem nog altijd beter toe het arbeidsveld van de Curaçaosche Bank langzamerhand uit te breiden. Aan een onderzoek van wege De Surinaamsche Bank gaf de Gouverneur de voorkeur boven het doen uitzenden van een deskundige, die later in de Directie der Curaçaosche Bank zou kunnen worden opgenomen.

Nogmaals werd aan den President van De Nederlandsche Bank om advies in dezen gevraagd. Mr. V. d. Berg verklaarde, dat voor een deugdelijk advies eene diep ingrijpende kennis van locale toestanden en verhoudingen een volstrekt onmisbaar vereischte was. Die kennis ontbrak èn hemzelf èn de Hoofddirectie van De Surinaamsche Bank. Mr. V. d. Berg kon zich dan ook vereenigen met het voorstel van De Surinaamsche Bank om een deskundig plaatselijk onderzoek te doen instellen. In te-

genstelling met den Gouverneur, die een deskundige in de kolonie wilde zoeken, raadde de adviseur aan een onderzoek te doen instellen door een in bankzaken doorkneed deskundige — liefst een van de Hoofddirecteuren van De Surinaamsche Bank — wiens kennis en werkzaamheid een ruimer gebied omvatten dan Curaçao en omgeving.

Middelerwijl drong de Gouverneur nogmaals op eene spoedige beslissing inzake het bankvraagstuk aan. Met het oog op het groote rentelooze kassaldo van de Curaçaosche Bank en de behoeften van den landbouw, veeteelt en zoutindustrie in de kolonie aan crediet zou hij gaarne eene beperkte wijziging van het Curaçaosche Bankreglement zien aangebracht, ten einde de instelling te veroorloven bedoeld crediet te verstrekken.

Om redenen van financieelen aard besloot Minister Fock van een onderzoek als door Mr. V. d. Berg aanbevolen af te zien. Aan den Gouverneur werd medegedeeld, dat tot verstrekking van een krediet aan landbouw, enz. tot een maximum van *f* 60.000.— kon worden overgegaan en dat tegen reorganisatie van de Curaçaosche Bank overeenkomstig het voorstel van de Commissie van 1901 niet langer bezwaar bestond. Nopens het uitoefenen van den wisselhandel — een der voornaamste punten van uitbreiding der werkzaamheden — werd in verband met het daaraan verbonden groote risico en de te verwachten scherpe concurrentie van particuliere zijde de noodige omzichtigheid aanbevolen.

WEST-INDISCHE PREDIKANTEN

DOOR

S. KALFF

II (*Slot*)

In Berbice was, volgens de opgave bij Hartsinck, reeds een predikant werkzaam tijdens het bestuur van den kommandeur v. Berkel (1671—1674) toen die kolonie nog van zeer geringe beteekenis was. Deze eersteling was ds. Abraham Westhuizen. Maar gelijk elders bleef het predikambt hier somtijds geruimen tijd onvervuld; in eene Instructie van 1733 werd den kommmandeur opgedragen om, zoolang er geen predikant was, toch des Zondags openbare godsdienstoefening te doen houden „door psalmen zingen en 't lezen van Gods heyligh woord, of andere stigtelijke predicatiën van bekende en orthodoxe godgeleerden". De aanvragers van concessies voor nieuwe plantages moesten zich verbinden voor een jaarlijksch kerkgeld van *f* 25, dat later gebracht werd op 2 stuivers voor iederen akkergrond; hieruit werd ten deele gevonden het salaris van den predikant. In 1735 werd als zoodanig aangesteld Johann Christian Frauendorff, een Sakser van geboorte en te voren predikant te Namen, die jaarlijks *f* 900 ontving, met een half oxhoofd wijn, een anker brandewijn, vrije kost en woning voor zich en zijn gezin. Een door hem aanbevolen voorlezer uit Namen werd tegelijk benoemd tot schoolmeester, koster en voorzanger in Berbice. Frauendorff nam zijn intrek bij den kommandeur in het fort Nassau, doch toonde zich spoedig zulk een onverdraagzaam en onhandelbaar persoon, dat men zoo ras mogelijk een eigen woning voor hem bouwde bij de kerk aan de Wironje-kreek, terwijl directeuren hem *f* 300 tafel-

geld toelegden om in zijn eigen voeding te voorzien. Zijne vele brieven (in het Rijksarchief) steeds vervuld van reclames en grieven, gaven geen hoog denkbeeld van zijn karakter en ontwikkeling; herhaaldelijk werd hij berispt over zijne intolerantie en onchristelijke opvattingen. Hij bleef echter in functie tot aan zijn dood, in 1759.

Zoo het schrale salaris en de ongeregelde uitbetaling daarvan de kandidaten in 't vaderland vaak afschrikten van eene predikantsplaats in deze koloniën, ook het klimaat en de toestanden stonden slecht te boek. Menige landverhuizer was daar tot een bedorven man geworden, en dit gaf aanleiding dat men in Zeeuwsch Vlaanderen hoorde zeggen, voor iets wat z'n ondergang tegemoet ging: „Alles gaat naar Lesjiskeep" (Essequebo), of: „Alles gaat naar de Barrebiesjes" (Berbice) Anderen verplaatsten den oorsprong van die zegswijze echter naar het jaar 1803 toen Berbice by capitulatie aan de Engelschen werd overgegeven [1]). (In 1814 stond Nederland de drie koloniën, Demarary, Essequebo en Berbice, aan Engeland af).

Ds. Frauendorff werd opgevolgd door Jonas van Petersom Ramring, die hem een jaar vóór zijn overlijden als hulpprediker was toegevoegd. Deze werd bij den grooten slavenopstand van het jaar 1763 met vrouw en zuster door de zwarte rebellen gevangen genomen in zijne pastorie, die naast de plantage „de Peereboom" was gelegen; en een oogenblik scheen 't als zou hij het deerlijk lot van ettelijke, op barbaarsche wijze vermoorde Europeanen deelen. Doch hij werd op last van den negerhoofdman Coffy vrijgelaten, omdat hij een man was „die met God sprak, en ook voor de negers gebeden had". Hij bracht den gouverneur v. Hoogenheim in het fort de boodschap van Coffy over, dat alleen de wreede behandeling der slaven door met name genoemde planters oorzaak van den opstand was. Ramring haastte zich echter de kolonie te verlaten, tegelijk met den Lutherschen predikant Muller, toen onder de paniek door dezen opstand teweeggebracht bijna alle Europeanen slechts op zelfbehoud be-

[1]) De Navorscher. XXXII bl. 483.

dacht waren, en hun heil zochten op de vertrekkende schepen.

De predikanten hielden godsdienstoefening beurtelings in het fort Nassau en aan de Wironje-kreek; daarna een uur catechisatie. Enkele malen 's jaars begaven zij zich naar de plantages aan de Canje-rivier of in de boven-Berbice om voor de Europeesche bewoners te preeken of den doop te bedienen. Aan den aandrang van de Luthersche kolonisten om naast den Herv. predikant ook een leeraar van hun kerkgenootschap te benoemen, hadden directeuren eerst niet willen toegeven, omdat zij vreesden dat de bestaande krakeelen daardoor slechts vermeerderd zouden worden. Zij duchtten een „verkeerden ijver van beide de zijden, en vooral van de Luyterssen, die dikmaals meer drift hebben als 't behoort, en minder toegeventheyt als de religie en reeden dicteren". Zij stelden eindelijk als voorwaarde, dat de Lutherschen een „bekwaam, zedig en vredelievend persoon" zouden opsporen, en zelve voorzien in het salaris en een eigen kerkgebouw. Deze nieuwe steenen kerk met pastorie was gelegen in Nieuw Amsterdam, bij het fort Nassau; als eerste Luthersche predikant werd aangesteld Johan Hendrik Farkenius. Bij zijn overlijden in 1755 werd hij opgevolgd door J. F. M. Gröschner, en deze in 1761 door S. F. Muller. Twee jaren later brak de slavenopstand uit, die hem met zooveel anderen de kolonie uitdreef. Nadat die opstand in bloed gesmoord was kwam in 1765, tegelijk met den nieuwen gouverneur van Berbice, een nieuwe Herv. predikant in de plaats van den uitgeweken ds. Ramring, nl. Johannes Reiniers; en beiden vonden, ieder op zijn eigen gebied, ruimschoots werk in de ontredderde kolonie. Reiniers werd bij zijn overlijden in 1767 vervangen door ds. Sporon, Waalsch predikant te Sas van Gent, en deze in 1776 door Jacobus Gargon, gereformeerd predikant te St. Petersburg. Het inkomen was toen nog hetzelfde als in 1735, behalve dat er 12 akkers grond voor een tuin bij gekomen waren [1]).

[1]) Netscher. Geschiedenis van Essequebo, Demerary en Berbice.

Ouder dan de Herv. gemeente te Paramaribo was die op Curaçao, waar reeds een paar jaren nadat het eiland in 1634 op de Spanjaarden vermeesterd werd de proponent Fredericus Vitteus of Viteus voor den kerkelijken dienst was aangewezen. Hij was voor 3 jaren benoemd op *f* 42 's maands, met rantsoen en vrije woning. Vooreerst, meende de Comp., zou voor zulk eene kleine gemeente een proponent wel voldoende wezen, terwijl op de kleinere posten (eilanden) een voorlezer, ziekentrooster of schoolmeester belast werd met „het oeffenen van de publicque gebeden, voorlesen van het oudt en nieuw testament, gedruckte predicatiën ende singen der psalmen". Maar tien jaren later was de gemeente groot genoeg geworden voor een predikant, want men leest dat hier in 1645 werkzaam was ds. Johannes Backerus, die twee jaren later den gouverneur Pieter Stuyvesant vergezelde naar Nieuw-Nederland. In rang kwamen de predikanten onmiddelijk na den commissaris van den slavenhandel (het meest bloeiend bedrijf op Curaçao) derhalve nog vóór alle burgerleden van den Kolonialen Raad; doch in 1787 werden zij geplaatst na den secretaris van dien Raad.

Hun inkomen was ook zooveel hooger dan dat, waarop Vitteus uitgezonden was; ds. Philippus Speght, tevoren rector te Kuilenburg, bekwam *f* 800 's jaars benevens het aequivalent in beestialen, vivres en behoeften van de tafel van den directeur. Daarbij kwamen de stille winsten, waarvan velen „jouisseerden". In Oostindië dreven vele predikanten op hunne dienstreizen den kerkelijken handel, en te Makassar was er een, die een slavendepot hield, van waar hij de zg. lijfeigenen naar de slavenmarkt te Batavia zond; in Westindië hadden zij evenzeer hunne onheilige buitenvoordeelen. Volgens zeggen der Engelschen, die zich langen tijd op de markt van Curaçao van slaven voorzagen, was daar het gezegde in omloop: Jezus Christus is goed, maar de handel is beter, en met dien handel bemoeiden zich ook de predikanten. Ds. Speght stond er voor te boek dat hij niet alleen negotie dreef, maar ook eene tapperij hield; althans, hij werd voornamelijk om die redenen geschorst door den gouverneur Doncker. Hoewel

hij zich na aankomst in Nederland bij bewindhebbers trachtte vrij te pleiten, werd hij toch niet in zijn ambt hersteld. Te voren was ten zijnen aanzien reeds de volgende resolutie genomen:

„Ter vergaderinge voorgedragen synde dat ds. Philippus Speght, predicant op Curaçao, volgens d'advysen van daar gekomen met allerhande soort van coopmanschappen, ende specialyk met het verkoopen van bier, wijn ende brandewijn, selffs 't sijnen huyse, sigh was bemoeyende, ende daarbij geconsidereert sijnde dat den directeur Otterinck over de impertinente bejegeningen van den voorsz. predicant was clagende; soo is goetgevonden dat den voorsz. predicant het miscontentement deser vergaderinge desaangaande in civiele termen bekent gemaackt, ende serieuselyck tot weghneminge van alle ergernissen tot desselfs devoir vermaant sal werden".

De predikanten werden veelal door tusschenkomst van de gedeputeerden tot de Indische zaken als vertegenwoordigers der classen uitgezonden, maar niet steeds uit Nederland. Men vond er een, die in de Molukken was werkzaam geweest; een ander, Nicolaas Verkuyl, die zijn dienst gedaan had bij de Hollandsche gemeente te Jarmuyden (Yarmouth), een derde, Henricus Beys, die van New-York kwam, waar hij hoogloopende geschillen had gehad met de zg. Torrisse-partij. Deze werd voorloopig aangesteld door den directeur J. P. v. Collen, doch bewindhebbers ontboden hem naar Nederland om zich te verantwoorden over eene klacht, die door de classis Amsterdam tegen hem was ingebracht. Nl. dat hij, tijdens zijn verblijf te New-York, naar Londen was gegaan om er door den bisschop tot Episcopaalsch predikant te worden aangesteld, waardoor hij „de formulieren van de Nederduytsche Kercke deser Landen had afgezworen". Hij was uit het vendel geloopen, zoodat de classis hem „als een verwerpelijk lit afsneet, als die tot hun niet meer behoorde, totdat hij hier en in zijnen kerck sig selven heeft verdedigt, en gesuyvert is geworden". Hierin slaagde ds. Beys ook, zoodat hij in 1714 als tweede predikant naar Curaçao werd gezonden, maar onder bepaling dat zijne gage niet

ten laste van de Comp., maar van de gemeente op het eiland zou komen.

Later werd op verzoek der ingezetenen zulk een tweede predikant doorloopend aangesteld, o.a. op grond dat door de herhaaldelijk invallende vacatures de gemeente soms geruimen tijd van godsdienstige leiding verstoken bleef. Inderdaad kwamen er onder de predikanten vele sterfgevallen voor, 't geen in verband werd gebracht met den grooten omvang van het diocees, dat zij moesten bedienen, en met de verplichting om in de Comp. pastorie in het fort Amsterdam te wonen. De gouverneur Faesch had zich tegen de aanstelling van een tweeden predikant verklaard, omdat hij vreesde dat er alsdan nog meer oneenigheden zouden komen dan er reeds waren. Hij schreef daarover: „Het eenige, waarvoor ik bevreesd ben, is dat de een aan den ander niet zal willen gesubordineerd zijn en dat dit groote facties op het eiland zal kunnen causeeren, daar de menschen hier te lande al te lichtgeraakt zijn". Deze gouverneur scheen derhalve het oude spreekwoord indachtig te zijn: „Twee maters in één convent, twee kassen in één kerck, twee groote masten op één schip, en dienen niet". Doch bewindhebbers meenden dit bezwaar te kunnen ondervangen door de bepaling, dat de oudste predikant in dienstjaren steeds als eerste predikant zou worden beschouwd. Gelijk onder officieren gaf de anciënniteit hier den doorslag.

Het was den predikanten voorgeschreven, dat zij op 't geregeld bijwonen van de godsdienstoefeningen en de dagelijksche gebeden steeds moesten aandringen „seer instantelyck ende met alle soeticheyt, conste ende vlijticheyt, tijdelyck ende ontijdelijck". Maar dit liet in de praktijk veel te wenschen over. Uit een religieus oogpunt was Curaçao eene verdorde provincie, en betoonden de meeste inwoners zich in hunne handelingen aanzienlijke ketters. Dit wisten bewindhebbers ook, en men hoorde als 't ware de waarschuwende stem van de classis van Amsterdam in hun vertoog van het jaar 1694 aan den gouverneur. Bernagie:

„Nu weten wij wel, ende het is ons oock bekent dat de

dagh des Heeren op Curaçao is een dagh van een Bacchusfeest en niet een dagh om God na behoren te dienen. Van de ongeregeltheden en ongebontheden, die op dien dagh gepleegt werden, sullen wij hier geen groot verhaal maken, als ons refereerende tot de kennisse, die U.E. selve daarvan heeft. UE. weet dat alle Christen overheden altoos tegens het misbruyck van dien dagh hebben gevigileert, ende daarin door wetten en straffen hebben voorsien, opdat Gods toorn over onse sonden geboet en afgebeden mogte worden. Het is dan meer als hoogh tijd dat UE. op Curaçao daarinne voorsie en die ordres te stellen, dat so wel diegene die leert als die geleert worden, yder sigh op den dagh des Heeren schicke tot devotie, dat men op dien dagh geene drinckhuysen opene of gelagen zette, dat men niet en gaa uyt de kerk na het verkeerbort, maar dat yder sigh in alle stilligheyt en modestie gedrage, opdat Gods slaande hand sigh van Curaçao afwende".

Bewindhebbers wilden, dat gouverneur en raden een Zondagsreglement zouden opstellen en daarbij het advies inwinnen van den predikant; waarbij zij opmerkten dat deze laatste wel wat meer rekenschap had mogen geven van zijn dienst over de kerk en gemeente, die hem toevertrouwd waren. 't Een en ander behoorde echter tot de vrome wenschen; de geest eener koloniale samenleving liet zich door geen reglementen veranderen, terwijl de geringe resultaten in zake slavenbekeering niet het minst aan de regeering zelve te wijten waren. Want, gelijk Hamelberg terecht opmerkte, „de omtrent slaven heerschende meeningen waren er geheel mee in tegenspraak hen als „broeders in den Heere" te beschouwen. Waar de Compagnie zelf de slaven liet brandmerken als het vee, evenals van dit vee ook van de slaven aan den directeur „de aantelinge" op het hart drukte, op gruwelijke verminkingen van hen door beulshanden slechts aanmerkingen maakte indien daarvan ongeschiktheid voor hun werk het gevolg was, kortom, in den slaaf den mensch geheel over het hoofd zag, daar is het wel aan te nemen dat er van de zijde der aan haar ondergeschikte

overheden weinig voor de bekeering der slaven werd gedaan" [1]).

Met „ieverloose" predikanten en een zwijmelgeest vaardig over heel deze insulaire samenleving, was het niet te verwonderen dat de „drinckhuysen", waarvan bewindhebbers gewaagd hadden, beter bezocht waren dan de kerken. De gouverneur Rodier kon de klachten van den kerkeraad in dit opzicht niet weerleggen, schrijvende: „ik' avoueer met leetweesen, al sugtende, dat de kerk seer spaarsaam door 't algemeen werd gefrequenteert en principaal door de rijkste familjes". Ook was dit geen verschijnsel, dat uitsluitend aan eene Westindische maatschappij eigen was; het kerkelijk indifferentisme was onder de tropen vrij algemeen. Ook in Oostindië, waar de Hervormde kerk op zooveel breeder grondslag was georganiseerd, waren in 't algemeen de kerken schaars bezocht en lag het kerkelijk leven op doodstroom. In later tijd bracht daar de voormalige Waalsche predikant Busken Huet het beweren ter sprake dat, zoo de Regering niet in het onderhoud der leeraars voorzag, er met uitzondering hier en daar eener kleine afgescheiden gemeente met een ijverig herder aan het hoofd, binnen den tijd van één menschenleven nergens meer in Ned. Indië eenig uitwendig teeken van protestantisme zichtbaar zou zijn [2]).

Op Curaçao ontstond herhaaldelijk botsing tusschen het kerkelijk en het wereldlijk bestuur, wanneer een van beide zich op een gebied begaf dat niet het hunne was. Zoo ontzegden de gouverneur en zijn raad aan de predikanten de bevoegdheid om zonder hunne vergunning kinderen ten huize der ouders te doopen, of in particuliere woningen huwelijken in te zegenen, ofschoon dit een oud gebruik was. Aan den anderen kant verstoutten zich de predikanten om, in het jaarlijksch verslag aan bewindhebbers over den toestand der gemeente, bestuursdaden te veroordeelen of den magistraatspersonen, gelijk dominee

---

[1]) De Nederlanders op de W. I. eilanden. II. 100.
[2]) Nalezing. bl. 107.

Valentijn het uitdrukte, „een Afrikaanschen houw over den neus te geven". In 1737 ontstond ter zake een conflict, waarbij de gouverneur v. Collen den predikant Rasveldt voor een jaar schorste. In 1768 matigde de kerkeraad zich het recht aan om den predikant Kuypers te schorsen, doch bewindhebbers desavoueerden dat besluit en stelden de klachten tegen Kuypers in handen van de classis van Amsterdam. Deze weigerde op Curaçao een anderen predikant dan de geschorste te erkennen, en de zaak kwam eerst tot eene oplossing door het overlijden van Kuypers. Tot zijn opvolger werd benoemd Johannes Ellis, die op Curaçao geboren was en tot een der aanzienlijkste families van het eiland behoorde. Deze schreef aan bewindhebbers, dat hij die benoeming niet zou hebben aangenomen indien hij zich niet in de vriendschap en achting van zoovele burgers mocht verheugen. „Want God beware alle brave mans kinderen voor zulk een dienst. Classicale consequentiën en procedures! Wie kan in dien hoon met zijn familie of huisgezin op dit land blijven leven!"

Vóór het uitwendige van den Herv. eeredienst was 't een voordeel, toen in 1763 gevolg werd gegeven aan de reeds lang gekoesterde plannen om het oude kerkgebouw te herstellen en te verfraaien. Het bekwam toen o.m. een sierlijk verwulfsel in duurzaam mahoniehout, terwijl de gewezen koopvaardijkapitein Dirk v. d. Meer aan de gemeente een uurwerk schonk, ter plaatsing in het koepeltorentje van de kerk, en de koster en voorzanger Hendrik v. Hulst het ontwerp voor een orgel maakte. Dit werd echter door den predikant Wildrik te nietig geoordeeld; hij wenschte „een extra-stuk, zoo sierlijk van ornamenten als mogelijk was", en hechtte vervolgens zijne goedkeuring aan het ontwerp voor een orgel van 14 registers. De restauratie duurde tot het jaar 1771 en vorderde eene uitgave van Ps. 5500, grootendeels ten laste van de kerkekas. De bres in die kas werd des te grooter, toen het bleek dat de administrateur de kerkelijke middelen voor een aanzienlijk bedrag had gefraudeerd. Overigens werd hier niet alleen eene verbetering in het kerkgebouw tot stand

gebracht, doch later ook in den staat der kerk zelve. Hetgeen in vroeger tijd niet gelukt was, werd in 1825 tot een voldongen feit: de samensmelting van de Hervormde met de Evangelisch Luthersche gemeente tot één kerkelijk lichaam, de Vereenigde Protestantsche gemeente.

Op menige figuur in de rij der Westindische predikanten [1]) valt uit de oude kronieken een onvoordeelig licht. „Wij willen gelooven", schreef Wolbers, „naar den aard der liefde die alle dingen hoopt en gaarne het beste denkt, dat onder hen waardige mannen werden gevonden, al is het dat wij uit gebrek aan bescheiden hiervan weinig hebben mede te deelen". Zulke mannen ontbraken ook niet geheel, al behoorden ze veelal tot eene latere generatie. Met onderscheiding mocht b.v. genoemd worden Gerardus Balthasar Bosch, die pas 20 jaren oud tot predikant op Curaçao werd benoemd. Deze voedsterling van de akademie te Utrecht, die in 1815 na Napoleon's terugkeer van Elba als vrijwilliger bij de Utrechtsche studentenkompagnie den veldtocht in Frankrijk had meegemaakt, deed zich ook in de letterkunde opmerken door zijne reisbeschrijvingen in de *Vaderlandsche Letteroefeningen.* Als schoolopziener bracht hij voor het onderwijs op Curaçao veel goeds tot stand, en wist de kerkelijke geschillen op het eiland bij te leggen; het was voornamelijk door zijne bemoeiingen dat de beide voornaamste gezindten vereenigd werden tot éénе Evangelische gemeente. Zulk eene gemeente stichtte hij ook op Aruba; zijne verdiensten voor kerk en school werden erkend door zijne benoeming tot ridder van de Ned. Leeuw. In 1829 met verlof in Nederland zijnde publiceerde hij daar het eerste deel van zijne *Reizen in Westindië en door een gedeelte van Noord en Zuid Amerika,* waarop later een tweede deel volgde. Dit werk had o.a. de verdienste, dat het veel licht over de Westindische koloniën verspreidde, en ettelijke in het moederland heerschende dwaalbegrippen terecht

---

[1]) Lijst van 24 predikanten op Curaçao tusschen de jaren 1635 en 1789 bij Hamelberg, „De Nederlanders op de W. I. eilanden". II. bl. 223.

wees. Het derde deel van zijn werk werd na zijn dood uitgegeven door zijn broeder J. Th. Bosch, later administrateur van financiën op Curaçao. Dit behandelde inzonderheid Suriname; de schrijver trok daarin te velde tegen de slavernij en betoogde de noodzakelijkheid van hare afschaffing. Een levensbeschrijver getuigde:

„Men leert Bosch uit zijne geschriften kennen als een man begaafd met een geest van fijne opmerking, die zeer goede inzigten had ook in die onderwerpen, die niet tot zijne betrekking behoorden; als een man die nuttig trachtte te zijn niet alleen door prediking en leering in zijne gemeente; maar door ten goede te werken ook in uitgebreider kring. Ziekte en een vroege dood (hij stierf in 1839 op de buitenplaats *Leeuwenstein*, bij Arnhem) beletten hem er meerdere bewijzen van te geven".

(Tot zijne familie van moederszijde behoorde zijn tijdgenoot de onderwijzer Poel, schrijver van geschiedkundige Mengelingen in de *Curaçaosche Courant*).

Mede uit een letterkundig oogpunt onderscheidde zich ds. Cornelis van Schaick, tusschen de jaren 1851 en 1863 predikant te Paramaribo. Hij was de auteur van een *Dichtbundeltje* voor de Surinaamsche jeugd, van *De Manja*, familietafreel uit het Surinaamsche volksleven, en van de *Bydragen* tot de geschiedenis der Herv. kerk in Suriname. (Tijdschrift „West-Indië" 1854). Het ware te wenschen dat dit laatste onderwerp nog eens mocht worden voortgezet en uitgebreid tot een breeder opgezet en systematisch behandeld werk over de kerkelijke geschiedenis der Westindische koloniën, waarvoor de archieven, zoo in de kolonie als in het moederland en het buitenland, zeker nog vele bouwstoffen bevatten. Als onderwerp voor eene akademische dissertatie zou eene historische schets in die richting reeds hare waarde hebben. En evenzeer ware te wenschen dat onder de epigonen van een ds. Vos, Ypey, Dermout, Hofstede, v. Troostenburg de Bruyn en zooveel andere kerkelijke geschiedschrijvers een navorscher te voorschijn kwam die, bij het betreurenswaardig gemis van een algemeen biografisch woordenboek van de koloniale mannen van beteekenis, de

letterkunde alvast verrijkte met een der onderdeelen van zulk een standaardwerk, met een biografisch woordenboek van Westindische predikanten en ziekentroosters, gelijk dat voor Oostindië reeds voorlang tot een fakkel der geschiedenis geworden is.

BOEKBESPREKING

Praktische Handleiding der Papiamentsche Spraakkunst, samengesteld door A. VAN DE VEEN ZEPPENFELDT, Ord. Praed.

De Heer van de Veen Zeppenfeldt heeft een goed werk verricht door het uitgeven van dit boekje. In den laatsten tijd moet zich bij de vele Nederlanders, die zich tijdelijk op het eiland Curaçao vestigen, de behoefte hebben doen voelen om zich eenigszins op de hoogte te stellen van de taal, die daar zoowel door de blanke als de gekleurde bevolking als hoofdtaal wordt gebruikt.

De samensteller behandelt in het eerste hoofdstuk de spelling en uitspraak, in het tweede de rededeelen en woordvoeging.

In de voorrede deelt hij mede, dat de actueele uitspraak tot uitgangspunt heeft gediend en dat de spelling zooveel mogelijk daarnaar is geregeld. Het papiamentsche alphabet telt zoodoende 30 letters. In de tot nu verschenen, mij bekende boekjes over de papiamentsche spraakkunst worden slechts 25 letters genoemd. Echter komen de 5 letters, welke de samensteller erbij voegt, nl. ch. — ll — ñ — q — rr — ook voor en het heeft dus praktisch nut ze als deel uitmakend van het alphabet op te noemen.

We krijgen een kort maar volledig overzicht van de klinkers, met vele voorbeelden verduidelijkt.

„De *u* klinkt als de Hollandsche *oe.* Men schrijve dus altijd *u* in plaats van de Hollandsche *oe,* b.v. stul (stoel)", zegt de samensteller op blz. 7.

Ik zou echter ook in het papiamentsch *stoel* en niet *stul* schrijven, evenals koeki-poeshi-vloer en andere uit het Nederlandsch afgeleide woorden, waarin de *oe* voorkomt.

Op blz. 54 komt het woord „nister" (niezen) voor. Ook hier zou ik om dezelfde reden „niester" schrijven. Na de klinkers worden de medeklinkers en het accent behandeld.

In het 2e hoofstuk krijgen we achtereenvolgens een uitvoerige behandeling van het lidwoord, het zelfstandig- en bijvoegelijk

naamwoord, de voornaamwoorden, telwoorden, het werkwoord, bijwoord en de tusschenwerpsels.

Het werkwoord vormt hiervan het belangrijkste gedeelte.

Het boekje vormt door zijn volledigheid en toch niet te groote uitvoerigheid een goeden gids voor hen, die degelijk kennis willen maken met het papiamentsch en zijn schrijfwijze. Het zal op een goede manier de behoefte bevredigen, waarvan ik hierboven gesproken heb.

Rotterdam, December 1928 A. E. WINKEL.

BIBLIOGRAPHIE

Water en gas, 21 September en 5 October 1928. Waterleidingsplannen voor Suriname's hoofdstad, door Dr. J. Versluys.

De Hollandsche Revue, 26 October 1928. Nederlandsch West-Indië. Bespreking van het boekje „Onze West" van Fred. Oudschans Dentz en W. R. Menkman. Voorts een causerie van Ds. Eybers te Makasser over „Nederland in de West". (Met foto's en kaart van Suriname).

Kay Larsen. Dansk Vestindien 1666—1917. C. A. Reitzels Forlag. Kobenhavn 1928.

De Amsterdamsche Gids. November 1928. Opneming van gewonden in de Amsterdamsche gasthuizen tijdens den slag bij Doggersbank, 5 Augustus 1781.

Tijdschrift voor Economische Geographie, 15 December 1928. De wereldproduktie van cacao. Haar verbreiding en geschiedenis (met schetskaart), door Prof. Dr. H. Blink.

Buiten. 24 November, 1 en 8 December 1928. Brullende en zingende Apen in het oerwoud van Oost- en West-Indië, door [Dr.] H. v. C.[appelle].

West-Indische Kalender 1929. Op initiatief van de West-Indische Kamer uitgegeven door de Amsterdamsche boek- en steendrukkerij v/h. Ellerman, Harms & Co.

Het Koloniaal Weekblad. 27 December 1928. Ananas-cultuur in Suriname, door Ph. A. Feltzer, Oud-tijd. Gouv. Acc. in Suriname.

Idem, 3 Januari 1929. Het jaar dat voorbijging. Ned. Oost- en West-Indië in 1928.

De Periskoop. Algemeen weekblad voor Suriname, 17 November 1928. De Surinaamsche familie De Friderici, door S. H. A.[zijnman].

Idem. 24 November 1928. Het Petroleumvraagstuk in Suriname, door X.

Idem. 1 December 1928. Petroleum in Suriname. (Wordt voortgezet). — De Caraïbische taal, IX door A. P. Penard. (Wordt voortgezet).

Idem. 6, 15 en 22 December 1928. Petroleum in Suriname, door Insider.

Comité voor Indische Lezingen en Leergangen. Negende Koloniale Vacantiecursus voor Geografen gehouden te Amsterdam 27—29 December 1928. G. J. Staal: Een blik op Suriname.

De Indische Gids, 1 Januari 1929. Jubileumuitgave. Curaçao 60 jaren geleden en thans, door Mr. B. de Gaay Fortman. — Het groot-kapitaal in Oost- en West-Indië, door Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff. — Melaatschenverpleging in Suriname, door G. J. Staal.

Neerlandia. Januari 1929. De Strijd tegen de Wildernis. — Mededeelingen over de groep Suriname.

Koloniaal Tijdschrift. Januari 1929. Het regeeren over zee en zijn indeeling, door Prof. Mr. C. van Vollenhoven. — Het rassenvraagstuk (slot) door Prof. Dr. E. Moresco.

De Indische Mercuur, 2 Januari 1929. De Economische toestand van Curaçao (ontleend aan het jaarverslag van de Kamer van Koophandel en Nijverheid op Curaçao).

Idem. 16 Januari 1929. Berichten van de afdeeling Handelsmuseum van het Koloniaal Instituut N° 41. Onderzoekingen over bamba-olie (verkregen van een boom in Suriname, door de Aukaners Bamba genoemd) en kajoepoetih-olie, door Dr. D. B. Spoelstra.

Morks Magazijn; Januari 1929. Bakra no sabi, door C. K. Kesler, met 2 teekeningen van J. G. Kesler.

Tropisch Nederland, 11 Januari 1929. Suriname en wij, door G. J. Staal. (Met zeer mooie foto's. Wordt vervolgd.)

Onze Aarde. Januari 1929. Negermeisje van Suriname, door J. C. Lemster. (Met gekleurde plaat).

Bijdragen tot de Taal- Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië, deel 84, vierde aflevering 1928. Het Pujai-geheim der Surinaamsche Caraiben, door A. Ph. Penard.

The Discoverie of the large and bewtiful Empire of Guiana by Sir Walter Ralegh. Edited from the original text, with Introduction, Notes and Appendixes of hitherto unpublished Documents, by V. T. Harlow. London 1928. (Met portret van Ralegh, gegraveerd door G. Vertue, 1735 en 2 kaarten)

Opgang. 26 Januari 1929. Kijkjes in het binnenland van Suriname, door H. T. (Geïll.)

N.V. West-Indische Vruchtenproducten en Vruchtenconservenhandel „Surinaam". Een en ander over een Vruchten-Cultuur in Suriname, naar aanleiding van een artikel van den Heer J. Sibinga Mulder in „De Indische Mercuur" van 3 October 1928. [Januari 1929].

JUSTUS RINIA CORNELIS GONGGRIJP
overleden te 's-Gravenhage 22 Januari 1929

TER NAGEDACHTENIS VAN DEN HEER JUSTUS RINIA CORNELIS GONGGRIJP

overleden te 's-Gravenhage 22 Januari 1929

DOOR

MR. A. J. A. A. BARON VAN HEEMSTRA

oud-gouverneur van Suriname

Velen die den overledene langer en beter hebben gekend dan ik, zijn ongetwijfeld meer bevoegd tot het schrijven van een: „in memoriam".

Indien ik niettemin hiertoe in weinige woorden overga, spruit zulks voort uit de groote waardeering, welke ik gedurende ons zevenjarig verblijf in Suriname voor dezen nestor-planter heb leeren koesteren.

De in het oogspringende kenmerken van den heer Gonggrijp waren: zijne bijzondere werkkracht, zijn onverwoestbaar optimisme en zijne groote hartelijkheid.

Weinigen hebben in dit ons Zuid-Amerikaansch gebiedsdeel zoovele mogelijkheden overwogen, zoovele cultures beproefd en zoovele zaken aangepakt, als deze kolonist.

Zijn arbeid bij den spoorwegaanleg, zijne dienstvervulling bij het Landbouw-departement, het oprichten van een steenfabriek, het doen van opsporingen naar heveaplanten, het kweeken van dezelve, het produceeren van rubber, het telen van rosella, en, last not least, het kweeken van cacao en meer nog van Liberiakoffie op zijne plantage Clevia, deze alle zijn zoovele phasen in zijn bedrijvig leven geweest, waarbij telkens weder met vernieuwd enthousiasme werd opgetreden en waaraan het bestudeeren van alle beschikbare litteratuur was voorafgegaan.

Dat deze strijder tallooze tegenslagen heeft gekend en

evenzeer teleurstellingen heeft ondervonden, is dikwijls in naive openhartigheid door hem erkend, maar aan zijn groote volharding en aan het geloof in meerdere mogelijkheden tot verheffing van Suriname was het te danken, dat er van een „versagen" nimmer sprake was.

Zeer terecht is aan zijne geopende groeve gezegd, dat men over zéér veel optimisme moet kunnen beschikken om in Suriname te blijven arbeiden, en die gelukkige eigenschap vond men in deze karakteristieke persoonlijkheid in ruime mate.

Knellende banden waren hem onwelkom, zóó zelfs, dat hij wel eens tot eigen richting verviel, maar dan vormde zijn frank rechtsbewustzijn, zich uitend in de meest openhartige dialectiek, een beletsel om op hem te toornen.

Meende hij bedrog te ontmoeten, zoo was degene, van wien dit uitging, een tegenstander, dien hij met volle kracht te lijf ging.

Als lid van de Koloniale Staten, en gedurende meerdere jaren als ondervoorzitter van dat college, bruiste hij bij herhaling op tegen hetgeen hij verkeerd en onwaar achtte, en hij was zich zeer wel bewust daarbij niet de politicus te zijn, die zijn zetel door plooibaarheid kon behouden.

Wanneer hij gewaagde van de deugden zijner echtgenoote en van het succes in den loopbaan zijner kinderen, dan tintelde er een vuur in die donkere oogen, dat weldadig aandeed, en allen die hem op Clevia hebben gekend, raakten onder de bekoring van zijn hartelijk medeleven in algemeene en particuliere belangen.

Wij mogen verklaren, dat deze historische figuur in Suriname meer vrienden dan vijanden heeft gekend, en namens die vrienden heb ik mij verooloofd een eeresaluut te brengen aan zijne nagedachtenis.

Het opschrift van het ridderkruis der Oranje-Nassau orde, welk kruis terecht de borst van dezen merkwaardigen man sierde, heeft voor hem beteekend: „Ik zal volhouden".

Bloemendaal 26 Januari 1929.

IN SURINAME VÓÓR HONDERD JAAR

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

W. L. Groeneveld Meyer geeft ter inleiding van een memorie van Van den Bosch over het oprichten eener bank voor onze West-Indische bezittingen in het Economisch historisch jaarboek, V. 1919 een beknopte schets van den toestand in Suriname in het eerste kwart der negentiende eeuw, om aan het slot daarvan aldus de uitzending van den commissaris-generaal te verklaren: „Talrijk waren dan ook de klachten en requesten aan den koning, en toen een ontslagen gouvernementssecretaris eene nota tot hem richtte, bevatte het stuk zooveel krasse en geargumenteerde beschuldigingen en grieven, dat men inzag, dat ingegrepen moest worden en werd de generaal van den Bosch als commissaris-generaal der West-Indische Bezittingen met vrijwel onbeperkte volmacht uitgezonden „om den staat van zaken aldaar na te gaan en de noodige voorzieningen te doen plaatsgrijpen.''''

Hiervan nu is nagenoeg niets waar. Over de redenen, die tot de uitzending van Van den Bosch hebben geleid, hoop ik elders te schrijven — de beschuldigingen van Ringeling, den boven bedoelden ontslagen gouvernements-secretaris behooren daaronder niet. Wel werden deze hem nagezonden, en werd zijn opdracht met het onderzoek daarvan aangevuld. Kras waren zij ook, die beschuldigingen; over de argumenteering oordeele straks de lezer van dit opstel, want zij maken met Van den Bosch' onderzoek het onderwerp daarvan uit.

Hoewel Ringeling in Suriname zijn verzoekschriften aan den Koning door de drukpers heeft doen verspreiden

in 500 exemplaren, is de inhoud ervan hier niet zeer bekend. Weinigen weten er meer van, dan wat Halberstadt ervan meedeelt, die ze noodig had voor zijn eigen zaak. Men kent die zaak wel. Halberstadt zelf heeft niet nagelaten haar telkens weer te bepleiten in zijn geschriften, die onder titels als *Vrijmaking der slaven in Suriname en de opheffing van het meesterschap volgens de staatscommissie* (1856) en *Een standbeeld voor den Graaf Van den Bosch* (1862) niet juist dezen inhoud doen vermoeden. Als eerste kommies bij de administratie van financiën te Paramaribo is Halberstadt eerst geschorst en daarna ontslagen, zooals hij zelf zegt, wegens het vervaardigen en uitdeelen aan eenige hoofdambtenaren op den nieuwjaarsdag van 1834 van papieren ridderorden en het bezigen van lasterlijke gezegden omtrent het Surinaamsche bewind en het bloot leggen van vijandelijke gezindheden in een particulieren brief. De toenmalige gouverneur-generaal had hem dit aangedaan, en dezen overlaadt Halberstadt met de grofste beschuldigingen, ten deele ontleend aan Ringeling, terwijl hij ten onrechte Van den Bosch verwijt de benoeming tot gouverneur-generaal van den man, wiens tekortkomingen als fiskaal hij kende uit het onderzoek van Ringelings klachten.

Maar niet alleen Van Heeckeren was door den ontslagen Surinaamschen gouvernementssecretaris beschuldigd. De gouverneur De Veer, Ringelings schoonvader, was allerminst gespaard, en wat men in dezen als laakbare nalatigheid mocht willen vergoelijken, werd boos opzet in zijn zoon Casper Lodewijk de Veer, die op allerlei ongeoorloofde wijzen zou getracht hebben, zichzelf te verrijken. Een exemplaar der Surinaamsche uitgave van Ringelings verzoekschriften is aanwezig op de Koloniale bibliotheek in Den Haag.

Zijn beschuldigingen dienden om zijn verzoek tot rechts- en eerherstel na zijn ontslag kracht bij te zetten, en zelf was hij naar Nederland gereisd om bij den Koning en bij den minister voor de Marine en de Koloniën Elout zijn belangen mondeling voor te dragen. De eerste indruk dien beiden van zijn beschuldigingen gekregen hebben,

zal wel dezelfde geweest zijn, als Groeneveld Meyer bijna honderd jaar later nòg had: Kras en geargumenteerd. Immers, wel werd hem aanstonds gelast, naar Suriname terug te keeren, maar dat was om tegenwoordig te zijn bij het onderzoek ,dat Van den Bosch zou instellen naar zijn klachten over het hem aangedane onrecht en naar zijn aanklachten, en daarbij kreeg hij behalve vrije overtocht *f* 600.— voor uitrusting en het uitzicht op een door Van den Bosch te bepalen maandgeld, hangende het onderzoek. Wat zijn ontslag betreft, werd zelfs de beslissing in handen van den commissaris-generaal gelegd, „opdat, zoo dezelve ten voordeele van den suppliant was, hij dadelijk op de eene of andere wijze herstel van de hem toegebragte grieven zoude kunnen krijgen." Later, toen van opheffing van het ontslag geen sprake bleek te kunnen zijn, en de aanklachten tot haar ware verhouding waren teruggebracht, verontschuldigde de minister zich over de aanvankelijk tegemoetkomende houding, tegenover Ringeling aangenomen, met een beroep op „de min volledige ontwikkeling der gronden", waarop het ontslag besluit berustte; niet zonder reden, zooals men zien zal.

Wie was Ringeling? Jan Gerard Ringeling was Curaçaoenaar van geboorte. 2 Januari 1794 zag hij het levenslicht. Nog onder het Engelsch bestuur was hij in 1815 ter algemeene secretarie op Curaçao werkzaam gesteld, om na den terugkeer van het Nederlandsche gezag in dien dienst bevestigd te worden. De Veer, zelf Curaçaoenaar, destijds gouverneur van St. Eustatius, Saba en St. Martin riep hem op 24-jarigen leeftijd als gouvernementssecretaris naar eerstgenoemd eiland, waar hij ook nog tal van andere betrekkingen, als auditeur-militair, fiskaal, ontvanger van de impost op de collaterale successie, bekleedde. En toen De Veer als gouverneur naar Suriname ging, in 1822, volgde hem zijn schoonzoon Ringeling. Secretaris van het Hof van politie en crimineele justitie, eerste commies ter gouvernements-secretarie en privé secretaris van den gouverneur, postmeester en havenmeester — in twee jaren tijds bekleedde hij al deze posten,

en nam nog verschillende andere, als die van fiskaal, tijdelijk waar, om bij Koninklijk besluit van 6 Februari 1824 zich tot gouvernements-secretaris benoemd te zien.

Het is niet fraai wat wij na zijn ontslag van zijn ambtelijk en particulier leven te hooren krijgen: voortdurende afwezigheid van zijn bureau, knevelarij, schulden maken dronkenschap, tot zelfs op den sterfdag van een zijner kinderen, geweldpleging op zijn bedienden, mishandeling van zijn vrouw. En deze man beroemde er zich op, dat hij ouderling der Hervormde gemeente en grootmeester van de loge „Concordia" was. Een ernstige mishandeling van zijn vrouw in den nacht van 18 op 19 Januari 1827, waaraan de gouverneur en de fiskaal te pas gekomen waren, om haar aan zijn handen te ontrukken, gaf den doorslag tot het ontslagbesluit, dat de gouverneur nam na raadpleging van- en in overeenstemming met zijn confidentieelen raad, waarin de fiskaal, de voorzitter van het Hof van civiele justitie en de raad-contrarolleur der financiën zitting hadden. Aan de regeering in het moederland deelde De Veer slechts mee, dat op grond van de nauwe betrekking tusschen hem en den ontslagene mocht worden aangenomen, dat voor het ontslag de grootste noodzakelijkheid bestond.

Die nauwe betrekking liep intusschen ten einde .Een tegen hem aangespannen echtscheidingsproces liet Ringeling in den steek, om in het moederland recht te gaan zoeken.

Welke waren zijn beschuldigingen? Ringeling heeft die, zooals reeds gezegd werd, laten drukken, en na zijn terugkeer te Paramaribo, 26 Maart 1828, daar verspreid, waarbij hij het deed voorkomen, alsof de Koning op hem een beroep gedaan had, om al die zaken eens tot klaarheid te brengen. De verzoekschriften van 31 October en 27 November 1827 aan den Koning bevatten in het kort de volgende aanklachten.

In 1822 waren door zekeren Beverley slaven in Martinique ingeladen met bestemming voor La Martinie, een koopman te Paramaribo. In plaats van die aldus af te leveren had kapitein Beverley hen in Nickerie geland

en verkocht. Op verzoek van La Martinie bemoeide de fiskaal zich met de zaak met dit gevolg, dat de geadresseerde zijn slaven kreeg. Door toedoen van den Engelschen commissaris in het te Paramaribo gevestigde gemengde gerechtshof tot wering van den slavenhandel bepaalde de Koning echter, dat deze slaven alsnog moesten worden in vrijheid gesteld, daar zij oorspronkelijk te Martinique zouden zijn aangebracht van de kust van Guinea. In afwachting van hun terugkeer naar hun land moesten zij als vrije arbeiders ter beschikking van het gouvernement gesteld worden. Volgens Ringeling had nu „de vindingrijkheid van den Raad Fiskaal, geruggesteund door de faciliteit van den Heer Gouverneur, het middel weten aan te wenden om, in plaats van de wezenlijk bedoelde slaven, anderen door ziekten en rampen uitgemergelde en vermagerde negers en negerinnen, uitschot van hospitalen en ziekenhuizen aan het Gouvernement over te leveren." En de beweegreden van deze handelwijs zou geweest zijn, dat de fiskaal anders afstand zou hebben moeten doen van de drie of vier slaven, die hij zelf van La Martinie verkregen had.

Den heer Van Heeckeren werd in de tweede plaats verweten zijn gedraging ten aanzien van de Afrikanen, die in 1821 met de Fransche brik *la Legère* waren aangebracht. Op vermoeden van verboden slavenhandel was dit schip aangehouden, en toen de bevoegde overheid teruggave van de lading aan de rechthebbenden bevolen had, zou de fiskaal getracht hebben eenige koppen achter te houden, wat door Ringeling zou zijn voorkomen.

Casper Lodewijk de Veer, des gouverneurs zoon, magazijnmeester in Suriname, als hoedanig zekere ambtenaar D. Schuurman voor hem ruimte zou hebben moeten maken, en vóór dien ontvanger van het klein zegel op St. Eustatius, werd beschuldigd, dat door zijn invloed op zijn vader deze in 1818 of 1819 als gouverneur van St. Eustatius een slavenschip ter reede van St. Martin, dat door zekeren Joly, commandore van een Venezolaansch eskader, als prijs opgevorderd werd, in diens handen was gespeeld, waarvan hij geldelijk voordeel zou hebben genoten. Als

zegelbewaarder zou deze De Veer Jr. de slavenhandel of zeerooverij hebben bevorderd door 's lands zegels af te geven aan zekeren P. Brillenburg. Een van die aldus valschelijk gemaakte zeebrieven, waarop ook de handteekening van den gouverneur en van den secretaris T. G. Groebe voorkwam, zou in een geding op Curaçao overgelegd zijn. Des gouverneurs zoon Abraham de Veer Jr. zou bij die gelegenheid aldaar die handteekening van zijn vader voor valsch verklaard hebben, omdat er stond *A. dVeer* en niet *A. de Veer,* terwijl Ringeling nu aanvoert meer dan tien handteekeningen van zijn schoonvader zonder die *e* te bezitten.

Als magazijnmeester had C. L. de Veer steekpenningen aangenomen van de leveringen aan het gouvernement tot 10 % en meer van den prijs.

Het Nederlandsche garnizoen had slechts rum in plaats van jenever uitgedeeld gekregen.

Door bemiddeling van C. L. de Veer had de 2de luitenant R. H. Esser, met De Veers schoonzuster verloofd, den post van gouvernements-adjudant verkregen en de betrekking van commissaris voor de militaire zaken, die hem *f* 6000..— Sur. crt. opleverde, doch waarvoor hij de bekwaamheid miste, en die van havenmeester als belooning voor zijn optreden als curator van Ringelings vrouw in het echtscheidingsgeding.

Ook tegen de wijze, waarop hem ontslag was verleend had Ringeling allerlei bezwaren. Vooreerst waren de hem te laste gelegde feiten in strijd met waarheid. Hij was „met onvermoeiden ijver en ongeschonden probiteit werkzaam geweest, zonder dat hem immer eenig pligtverzuim is verweten geworden, of als nog te reprocheren zij." De gouverneur had slechts de bevoegdheid ambtenaren te schorsen, en hij was vóór het ontslag niet gehoord. Haat, drift en wraakzucht hadden den gouverneur, geleid tot diens besluit en van de confidentieele raden was de fiskaal met wraak jegens Ringeling bezield om diens tegenwerking in de zaak van de brik *la Légère* terwijl de voorzitter van het hof van civiele justitie en de raad-contrarolleur van financiën op de mededeelingen

van den gouverneur afgegaan waren. In den nacht van 18 op 19 Januari 1827 was zijn huisrecht geschonden en de fiskaal had meegewerkt tot het weghalen van zijn vrouw en zuigend kind.

Voor zijn medewerking in de echtscheiding was de advocaat Mr. Presburg beloond met Ringelings post van gouvernements-solliciteur en met de waarneming van de betrekking van ontvanger der hoofdgelden.

Tot zoover de verzoekschriften van Ringeling aan den Koning.

Bij zijn aankomst in Suriname vond Van den Bosch, die eerst naar Curaçao en de bovenwindsche eilanden geweest was, een brief van Ringeling, die blijkbaar wilde voorkomen, dat inzonderheid Van Heeckeren den commissaris-generaal tegen hem innam. 'n Paar dagen later volgde een nieuw adres met nadere aanwijzing in zake de beschuldiging tegen den raad-fiskaal, voorzoover de door Beverley aangebrachte slaven betreft. De gouverneur, diens zoon Casper Lodewijk en de luitenant Esser volgden met uitvoerige weerleggingen van de openbaar gemaakte beschuldigingen van Ringeling.

Van den Bosch was ook niet te spreken over de gedragslijn, door den beschuldiger gevolgd. Zij had ten gevolge gehad, dat velen, die zich door fiskaal of gouverneur verongelijkt achtten, met klachten kwamen. De commissaris-generaal wilde de richting, waarin Ringeling hem trachtte te drijven — R. als openbaar aanklager, die den c.g. in staat stellen zou de beschuldigden te straffen — niet uit. Hem was opgedragen een nauwkeurig onderzoek naar Ringelings beschuldigingen in te stellen. Daartoe benoemde Van den Bosch 5 Mei 1828 een commissie, bestaande uit de heeren Mr. C. F. Mirandolle, L. B. Slengarde en Mr. P. Fiers Smeding, allen leden van het hof van civiele justitie, die als brave en onpartijdige menschen bekend stonden, in de beschuldigingen van Ringeling niet genoemd werden, terwijl twee hunner met verlof afwezig waren, toen de echtscheiding tusschen Ringeling en diens vrouw werd behandeld, en de daarbij voorgevallen omstandigheden plaats vonden. Wel heeft

Ringeling nog een poging gedaan om Mr. Mirandolle te wraken, maar Van den Bosch wees dit kort en goed af.

Als eerste werd door de commissie de beschuldiger gehoord, op niet minder dan 99 vraagpunten. Voorts woonde hij de meeste verhooren der anderen bij, wier getuigenis hoofdzakelijk liep over de beschuldigingen tegen Van Heeckeren in zake de invrijheidstelling der slaven, door Beverley aangebracht, en het achterhouden van slaven van de brik *la Legère*, over de beschuldigingen tegen C. L. de Veer wegens het aannemen van steekpenningen en des gouverneurs medeweten hiervan, en over de gedragingen van Ringeling, die tot diens ontslag hadden geleid. Over de andere punten werden schriftelijke inlichtingen ingewonnen — o. a. moesten de leden van den confidentieelen raad zich verklaren over hun stem voor het ontslag van Ringeling en voorts werd gebruik gemaakt van de bij Van den Bosch ingekomen verweerschriften.

De beschuldigden zijn niet door de commissie gehoord. Van den Bosch had uitdrukkelijk bepaald, dat „hooge autoriteiten of ambtenaren" alleen met zijn voorkennis en op zijn last inlichtingen zouden kunnen verstrekken, om den indruk te voorkomen, alsof zij als aangeklaagden voor hun rechters hadden te verschijnen. Eenerzijds moest voorkomen worden, dat zou kunnen gezegd worden, dat het gouvernement onverschillig was voor het gedrag zijner ambtenaren, maar anderzijds moesten deze ook gevrijwaard zijn voor voorbarige stappen en krenkende maatregelen van wege het gouvernement te hunnen aanzien.

Toen de commissie zoo ver met haar taak gereed was, dat zij op grond der getuigenverklaringen de beschuldiging tegen Van Heeckeren in zake de slaven van Beverley en die tegen den magazijnmeester De Veer over het aannemen van steekpenningen niet ongegrond achtte, werden de daarop betrekking hebbende stukken in handen der beschuldigden gesteld. Hun houding was weinig fraai. De Veer bleef ontkennen en wraakte alle bezwarende getuigenissen; Van Heeckeren gaf de feiten blijkbaar toe, maar hield vol van de verwisseling der slaven niets

geweten te hebben. De antwoorden werden in handen der commissie gegeven, die bij haar verslag ook daarmee rekening hield.

Dit verslag bereikte Van den Bosch kort voor zijn vertrek uit Suriname, en het kwam neer op het volgende. De beschuldigingen tegen den oud-gouverneur De Veer waren gebleken van allen grond ontbloot te zijn. Ten aanzien van Mr. Van Heeckeren kwam de commissie tot een minder gunstige slotsom. Zij achtte bewezen, dat hij zich had schuldig gemaakt aan „het willens en wetens tolereeren, dat men illusoir heeft gemaakt het besluit van Z. M. den Koning, om de negers, door Kapitein Beverley aangebracht, aan het gouvernement over te geven en bij de vrije arbeiders te plaatsen, en zulks door gedachte negers te doen vervangen door andere, meest allen het voorkomen hebbende van ziekelijke gesteldheid, sommigen met de yawsziekte, anderen met booze zweren behebt, zulks om daardoor terug te kunnen houden en in het bezit te blijven van twee negerinnen, niettegenstaande hem bekend was, dat zij tot de bedoelde carga van Beverley behoorden". Van de vele beschuldigingen tegen den magazijnmeester C. L. de Veer was waar gebleken, dat hij van enkele leveranciers geld had aangenomen, dat hem intusschen niet door dwang of bedreiging maar vrijwillig en uit eigen beweging was toegelegd.

Nu kan men zeker zeggen, dat van de vele beschuldigingen van Ringeling er maar twee waren overgebleven, maar wat waar gebleken was, was dan toch ook nogal heel erg. Van den Bosch heeft niettemin gemeend het te moeten vergoelijken, vooral ten aanzien van Van Heeckeren. De commissaris-generaal vond wel, dat de gouverneur De Veer in de laatste jaren had blijk gegeven van eenige zwakheid in het belang zijner betrekking, en de noodige veerkracht had gemist, maar van kwade trouw was niet het minst gebleken, en daarom stelde Van den Bosch voor, dat hem van wege den Koning zou worden te kennen gegeven, dat hij van de aantijgingen van Ringeling volkomen gezuiverd was.

„Inderdaad laakbaar", dat was de hoogste veroor-

deeling, waartoe Van den Bosch zich ten opzichte van Van Heeckeren kon opwerken. En dadelijk liet hij er op volgen, dat er verzachtende omstandigheden waren. Volgens de meening in Suriname was er geen aanleiding geweest, om de slaven van La Martinie vrij te laten, daar te hunnen aanzien de wetten op den slavenhandel niet overtreden waren, en voor La Martinie zelf zou de uitvoering van dien maatregel een groote hardheid zijn geweest. „Alle deze redenen", aldus Van den Bosch, „schijnen op de handelwijs van den heer Van Heeckeren een merkelijken invloed te hebben gehad, en de zucht om den heer La Martinie voor een totaal ongeluk te behoeden, en een maatregel, die men onbillijk geloofde, te ontduiken, heeft hem eene daad doen begaan, die, ik herhaal het, zeer laakbaar is en voor eenen ambtenaar hoogstens onvoorzigtig, maar die dan toch meer is toe te schrijven aan eene dwaling des verstands dan aan opzettelijken kwaden trouw en pligtverzuim." Wie dit leest, vertrouwt zijn oogen niet, die weinige regels te voren toch gezien hebben, dat Van den Bosch de commissie van onderzoek hoogelijk geprezen heeft om haar werk, en haar oordeel tot het zijne gemaakt, welke commissie toch uitdrukkelijke vastgesteld had, dat Van Heeckeren aldus gehandeld had, om in het bezit te blijven van zijn twee negerinnen. Ten slotte gaf een lofrede op Van Heeckerens bekwaamheden en ijver den commissaris-generaal het voorstel in de pen, hem te berispen en te waarschuwen voor de toekomst „met bijvoeging echter, dat Z. M. na de stipte uitvoering van den gegeven last de zaak wel zal willen houden voor afgedaan en niet gebeurd." De slaven van Beverley zouden dus nog moeten worden opgespoord en in vrijheid gesteld worden.

Ook voor C. L. de Veer wist Van den Bosch een verschooning aan te voeren, nl. „dat zoodanig misbruik in de kolonien vrij algemeen scheen te wezen, en dat het over het algemeen niet als eene dadelijke malversatie wierd aangemerkt." Op dien grond stelde Van den Bosch voor, hem een ernstige berisping toe te dienen en in een andere betrekking te plaatsen.

En eindelijk Ringeling. Ongetwijfeld kwam hij er het slechtste af. Wat zijn ontslag betreft, het was gebleken, dat hij zich van erger tot erger aan een ongeregelde levenswijs en aan buitensporige en schandelijke gedragingen had overgegeven, zoodat hij met geen mogelijkheid langer een openbare betrekking kon blijven bekleeden. Een slecht en zedeloos mensch, wordt hij door Van den Bosch genoemd, die, alleen door wraakzucht gedreven, vele menschen, waaronder degenen, aan wie hij alles verschuldigd was, in het ongeluk heeft zoeken te brengen door valsche en kwaadaardige aantijgingen. Van den Bosch, die zijn daggeld al had ingetrokken, stelde voor, hem als een gevaarlijk en rusteloos mensch het verblijf in de kolonie te ontzeggen, of wel bij wege van consideratie hem dat verblijf nog toe te staan — echter niet als inwoner — tot wederopzeggens onder voorwaarde, dat hij zich stil en ordelijk zou gedragen.

De minister, aan wien Van den Bosch verslag deed, was het in bijna alles met hem eens. Alleen ten aanzien vav de slaven van Beverley vond de minister beter, aan Van Heeckeren zonder meer in overweging te geven, de beide negerinnen in kwestie vrij te laten, en ten aanzien van Ringeling gaf de minister er de voorkeur aan, hem in Suriname te laten verblijven onder de door Van den Bosch voorgestelde voorwaarde. Of C. L. de Veer in een andere betrekking moest geplaatst worden, diende ter beoordeeling van den gouverneur-generaal te blijven.

Aldus geschiedde het. De Koning vereenigde zich met des ministers voorstel behalve ten opzichte van Van Heeckeren. Dezen moest worden te kennen gegeven, dat het den Koning zeer ongevallig geweest was te ontwaren, dat de bevelen met betrekking tot de slaven, door kapitein Beverley aangebracht, niet met nauwkeurigheid waren opgevolgd, en dat hij in zijn betrekking als raadfiskaal de flauwe uitvoering daarvan had gedoogd; dat echter uit aanmerking van de diensten, welke naar de berichten van den commissaris-generaal Van den Bosch door hem vroeger aan de kolonie waren bewezen, de Koning deze zaak ditmaal wel voor afgedaan wilde houden,

doch hij tevens ernstig vermaand werd, om in het vervolg steeds met de meeste nauwkeurigheid de bevelen op te volgen, welke hem van wege het gouvernement van het Moederland zouden worden toegezonden.

Ringeling was inmiddels vertrokken naar de Vereenigde staten van Noord-Amerika.

Aan de commissie-leden werd 's Konings dank overgebracht voor den ijver en de strikte onpartijdigheid, waarmee zij hun moeielijke en teedere taak hadden volbracht.

Vóór het een half jaar verder was, kon Cantz'laar berichten, dat Van Heeckeren de negerinnen ter beschikking van het gouvernement had gesteld.

Wèl beschouwde de Koning de zaak voor afgedaan, want toen drie jaar later voor Cantz'laar een opvolger noodig was, werd Van Heeckeren benoemd tot gouverneur-generaal der Nederlandsche West-Indische bezittingen.

Amsterdam, 10 December 1928.

DE SURINAAMSCHE BEGROOTING VOOR 1929 IN DE TWEEDE KAMER

DOOR

M. WELLE

In het voorloopig verslag van de Tweede Kamer op de aanhangige Surinaamsche Begrooting werd de aandacht van den Minister gevestigd op het verslag van Prof. P. C. Flu over zijn studiereis naar Suriname en de daarin voorkomende wenken om te geraken tot een betere medische verzorging der koelies op de Surinaamsche landbouw-ondernemingen (zie bladz. 170 en 171 van genoemd verslag) Men zou gaarne vernemen hoe de Minister, naar aanleiding van die wenken, voornemens is te handelen.

Hierop antwoordde de Minister in de Memorie van Antwoord:

De aanbevelingen van Prof. P. C. Flu betreffende medische verzorging van de bevolking op de landbouwondernemingen, voorkomende op bl. 170/171 van het verslag nopens zijne ten vorige jare naar Suriname gedane studiereis, zullen de ernstige aandacht van het Bestuur hebben, wanneer beslist zal moeten worden omtrent de richtlijnen, langs welke de thans in voorbereiding zijnde nieuwe verordening op den hygienischen en medischen dienst op bedoelde ondernemingen zich zal hebben te bewegen.

Bij de openbare behandeling zegt de Heer Yzerman daarop:

Minder onbevredigend dan deze tragi-komische historie van het groote algemeene plan is het standpunt van den Minister ten aanzien van de verbetering der volksgezondheid. Ik krijg althans den indruk, dat men meer dan vroeger overtuigd is van de nuttigheid en noodzakelijkheid van maatregelen tot verbetering en dat men ook iets meer in die richting wil doen. Het beroep op de beperktheid der beschikbare middelen, waarmee de aandrang tot omvangrijker werkzaamheid op dit terrein wordt beantwoord,

lijkt mij echter niet heel sterk. Het is nu in Suriname eenmaal zoo, dat de hygienische toestand, en speciaal die onder de arbeiders in het landbouwbedrijf, een van de oorzaken is van de economische zwakte en de daaruit voortvloeiende financieele zwakte van dat gewest.

Wanneer men het treffen van afdoende voorzieningen op hygienisch gebied blijft nalaten op grond van genoemde financieele zwakte, dan zal men veel kans loopen, in een vicieuzen cirkel rond te blijven draaien.

Waar ik dit onderwerp reeds bij een vorige begrooting vrij uitvoerig besproken heb, wil ik er thans niet nader op ingaan, maar zou ik alleen de aandacht willen vestigen op de zeer ongunstige toestanden op de ondernemingen, op welker opbloei de Minister in de eerste plaats de krachten wil concentreeren.

In Prof. Flu's zeer lezenswaardig „Verslag van een studiereis naar Suriname, Sept. 1927—Dec. 1927 en beschouwingen dienaangaande" lezen wij als het algemeen oordeel van dien deskundige:

„Op de ondernemingen zijn de hygienische verhoudingen „waaronder de koelies moeten leven nog niet ideaal te noemen, ja „zij laten veelal alles te wenschen over (bl. 112)".

Wat de organisatie van de medische verzorging betreft, maakt hij een vergelijking tusschen den tegenwoordigen toestand in Suriname en den toestand zooals die in Deli was, toen Schüffner daar in 1896 aan kwam, dus vóór daar de bekende organisatie en verbeteringen waren tot stand gekomen. Hij komt tot de conclusie, dat in Suriname de toestand nog erger is dan Schüffner dien in Deli aantrof (bl. 121).

Hij wijst er op, dat het den medicus geheel aan tijd ontbreekt tot een „meer diepgaande studie van de oorzaken, die tot ziekte en sterfte van de aan zijn zorg toevertrouwde koelies voeren (en) voor het beramen van middelen om die oorzaken te elimineeren".

Bij het onderzoek dat Prof. Flu in stelde op de groote onderneming Marienburg, bleek hem, dat daar de mijnwormziekte niet bestreden wordt. Wat overigens niet te verwonderen is als wij vernemen:

„de medicus heeft in het hospitaal dagelijks tusschen de twee- „en drie honderd, soms ook wel meer patienten te behandelen. Hij „moet bovendien de poliklinieken leiden, moet schoolonderzoek „op trachoom verrichten, kinderinspectie houden, verder nog de „employés der onderneming behandelen en schijnt werkelijk geen „tijd te hebben om zich, behalve met zijn zuiver klinisch werk, „ook nog met maatregelen van preventieven aard te bemoeien." (bladz. 149)

Prof. Flu wijst er verder op, dat de toestand op verscheidene andere ondernemingen waarschijnlijk, wat de verbreiding van mijnwormziekte betreft, wellicht nog ongunstiger is dan op Marienburg.

Nu is, in verband hiermede, in het verslag van Prof. Flu een gedeelte, dat wel zeer bijzonder de aandacht der Regeering verdient n.l. diens betoog, dat niet verwacht mag worden, dat in Suriname, als in Deli, verbetering in den toestand zal worden gebracht door het particulier initiatief.

Niet omdat de Deli-planters in menschlievende neigingen jegens hun personeel hun Surinaamsche collega's sterk zouden overtreffen. Wanneer er in dit opzicht tusschen beide groepen onderscheid bestaat, dan zal dit wellicht zelfs een voor Suriname gunstig verschil wezen. Maar in Deli drong en dringt het belang van het bedrijf, het belang van de winst, in zeer veel sterkere mate tot maatregelen ten bate van de gezondheid der koelies dan in Suriname het geval is.

Anders dan in Deli, verlangen in Suriname vele planters, vooral die met financieel vrij zwakke ondernemingen, volstrekt niet de volle werkkracht van hun koelies. Zij hebben er niets op tegen, den koelie eenige dagen per week vrij te geven, omdat men daardoor dezen aan het einde der week een geringer weekloon kan geven. Voor de Javaansche immigranten, die in dien vrijen tijd hun eigen land bewerken, heeft deze toestand in sommige opzichten, ook in hygienisch opzicht, wel eenige voordeelen. Het nadeel is echter, dat, waar de begeerte van de Deli-planters naar de verkrijging van een maximale arbeidsprestatie van den koelie, welke alleen uit een gezonden koelie gehaald kan worden, in Suriname vaak ontbreekt, of althans veel zwakker is, ook het belang om de gezondheid van de koelies zooveel mogelijk te verzekeren, voor vele Surinaamsche planters aanmerkelijk geringer is.

Van nog meer beteekenis is een ander voordeel. De Deli-planter moet een betrekkelijk groot bedrag uitgeven, eer hij een immigrant als arbeider op zijn onderneming kan laten inschrijven. Gemiddeld kost elke koelie, eer deze op de onderneming is, een *f* 150.— ad *f* 200.— of meer. Reeds daardoor is het voor den planter van belang, wil hij een deel van zijn kapitaal niet renteloos zien blijven of verloren zien gaan, om maatregelen te nemen ter voorkoming en beperking van ziekte of sterfte onder de koelies. Want ook al zou hierdoor zijn hart niet getroffen worden, zijn portemonnaie wordt er zeker door getroffen. In Suriname is, sinds men gevolg heeft gegeven aan de wenschen van De Ondernemersraad, en de kosten van de verkrijging van koelies geheel door het Gouvernement worden gedragen, de situatie geheel anders.

Ik erken volkomen, dat er voor de overneming dier kosten door het Gouvernement belangrijke argumenten waren aan te voeren. Maar dit neemt niet weg, dat een gevolg daarvan is, dat de planters in Suriname door dit systeem elken prikkel verloren hebben en geen enkel belang hebben bij een goede hygienische verzorging hunner koelies.

Wil men wèl die goede hygienische verzorging bereiken, dan zal men dus daarbij niet op het particulier initiatief der planters kunnen vertrouwen, dan zal het initiatief van het Gouvernement moeten uitgaan, en dan zal, voor de doorvoering van de noodige maatregelen, het Gouvernement eenigen zachten drang en, zoo noodig ook minder zachten drang moeten uitoefenen.

De Minister zegt ten slotte:

Het doet mij genoegen, dat met waardeering is gesproken over maatregelen, die zijn genomen op het gebied der volksgezondheid. De Heer IJzerman merkte nog op dat de hygienische toestanden op de groote ondernemingen veel te wenschen overlaten, maar ik kan dien geachten afgevaardigde mededeelen, dat van wege den geneeskundigen dienst daarop den laatsten tijd streng wordt gelet.

Vermoedelijk zou het oordeel van den Heer Yzerman over de hygienische en medische verzorging der arbeiders op de landbouwondernemingen in Suriname anders zijn geweest, wanneer hij zich ter plaatse volledig van den toestand op de hoogte had kunnen stellen.

Zoo treft de opmerking, dat de meeste werkgevers volstrekt niet de volle werkkracht hunner koelies verlangen, zij zouden er niets op tegen hebben om den koelies eenige dagen per week vrij te geven *omdat* men daardoor een geringer loon heeft te betalen.

Het is waar, dat die methode op enkele zwak staande plantages is toegepast geworden met het zooeven genoemde doel, maar het is niet juist om het vrijgeven gelijk thans geschiedt, aan bezuiniging toe te schrijven.

Immers, zoowel bij de Suiker- als bij de zich steeds uitbreidende Koffiecultuur, ziet men in van welk groot belang het is om op elke onderneming te kunnen beschikken over een vrije arbeidersmacht, op wier dienst men in tijd van nood kan rekenen.

Voorts vermoeden velen in Suriname dat de aanvoer van Javanen in de toekomst niet verzekerd is en zij vreezen terecht dat daardoor het groot Landbouwbedrijf onmogelijk zou kunnen worden, tenzij men er vóór dien in mocht slagen om zooveel mogelijk vrije arbeiders aan de plantage te verbinden.

Geheel in overeenstemming daarmede is het advies van

het Surin. Studie syndicaat, te vinden op bl. 175 van zijn rapport:

„ter bevordering der vestiging op de plantages moeten de plan-
„ters geanimeerd worden den Javanen, die daarvoor in aanmer-
„king komen, *nog tijdens hun contract* (cursiveering v. d. schrijver)
„gronden ter beschikking te stellen, waarvan zij, nadat hun con-
„tract is afgeloopen, b.v. door levering van een aantal werkdagen,
„eigenaar kunnen worden

en

het moet aan de planters overgelaten worden zulke gunstige vestigingsvoorwaarden te bieden, dat de vrijgekomen immigranten het verblijf op de vestigingsplaats der onderneming prefereeren boven een vestiging op Gouvernements grond.

Dit doel trachten de planters tegenwoordig te bereiken meer of min in overeenstemming met bovengenoemd advies van het S. S. Syndicaat.

Maar wat zouden dergelijke maatregelen in den vorm van gronduitgifte baten, als men den arbeider niet tevens den noodigen vrijen tijd gaf om zijn land te bewerken of zijn oogst binnen te halen?

Het doorvoeren van dezen maatregel kost den werkgever meermalen veel tijd en geld en ik weet uit eigen ervaring hoe dikwijls de suikerriet-maling werd belemmerd, omdat koelies rijst hadden te oogsten van eigen terrein of dit terrein voor beplanting en onderhoud hadden te bewerken.

Een verdere opmerking in het Voorloopig Verslag acht ik eveneens niet juist en wel deze dat, sedert het Gouvernement de kosten van koelieaanvoer geheel voor zijn rekening nam, bij den Planter elke prikkel verloren ging en deze ook geen enkel belang meer heeft bij een goede hygienische verzorging zijner koelies.

De buitenstaander, dit lezende, zal licht geneigd zijn om hieruit af te leiden, dat de koelies voortaan wat betreft hygienische verzorging, meer en meer aan hun lot zullen worden overgelaten.

Zulk een opvatting kan, dunkt mij, niet anders dan op misverstand berusten.

Reeds werd in het voorloopig Verslag gewezen op de

menschlievende neigingen der Surin. planters jegens hun personeel en op een gunstig verschil in dat opzicht met hun collegas in Deli.

Over de mate van dat verschil kan ik niet oordeelen, slechts wil ik opmerken, dat menschenliefde steeds een prikkel zal blijven vormen tot goede behandeling van arbeiders, onverschillig wie hun aanvoerkosten betaalt.

Doch bovendien is er, onder de bestaande toestanden, bij elk weldenkend planter (en de laatsten zijn gelukkig nog steeds verre in de meerderheid) een sterke prikkel om te zorgen, dat de gezondheid- en daardoor ook de werkkracht — der koelies zoo goed mogelijk zij.

In Suriname toch is men, wat arbeidszekerheid aangaat, in de meeste gevallen bijna uitsluitend aangewezen op contract-koelies, omdat het aantal vrije koelies, bereid om tijdelijk in te vallen, gedurende perioden waarin men hen noodig heeft, gering is.

En nu zal het wel geen tegenspraak uitlokken als ik zeg, dat het immer voor de plantages van het grootste belang is om te kunnen beschikken over gezonde, krachtige en werkzame contract-arbeiders opdat men daardoor:

1e. het meeste profijt bij den veldarbeid zal kunnen trekken van gunstige seizoenen, wier duur niemand in zijn macht heeft, en

2e. de oogst snel en op het juiste moment zal kunnen worden binnengehaald.

Slechts bij uitzondering zou men kunnen spreken van een teveel aan arbeiders n.l. in tijden van langdurige droogte, welke oorzaak kan zijn dat in enkele afdeelingen òf geen werk is (b.v. bij het wieden) òf dat het werk, wegens den toestand van den bodem, moet worden uitgesteld (b.v. graafwerk).

Alleen in die enkele uitzonderingsgevallen zou men terecht kunnen zeggen, dat de werkgever belang heeft bij een geringe arbeidsprestatie zijner koelies.

Zooals bekend is komen de kosten van geneeskundige behandeling en verpleging, zoomede de door den dokter voorgeschreven voeding van zwakke koelies, voor rekening der plantage en is het nu niet in volkomen strijd met

het belang van laatstgenoemde wanneer de gezondheidstoestand op de onderneming verwaarloosd wordt. De planter komt daardoor niet alleen arbeiders te kort in de tuinen, maar hij ziet bovendien zijn hospitaal-rekening abnormaal hoog oploopen. Tegenover al deze nadeelen staat voor hem geen enkel voordeel.

Uit het Kamerverslag zou men opmaken, dat het den planter onverschillig is of zijn koelies ziek zijn en sterven, omdat men nu, voor elken arbeider dien men verliest, gratis een nieuwen uit Java kan bekomen. Men vergeet, dat met dien aanvoer soms geruime tijd gemoeid is maar ook, dat de planter er noode toe over gaat om telkens nieuwe arbeiders te krijgen, die niet aan het klimaat en het werk gewend zijn en waarvan de meesten hem, in de eerste maanden na aankomst, meer last dan gemak bezorgen.

Ten bewijze hiervan diene, dat ook thans nog op vele plantages gretig elke gelegenheid wordt aangegrepen om vrijkomende koelies te hercontracteeren. Men betaalt dus ook nu nog, liever een vrij hoog bedrag voor een oudgediende dan dat men in zijn plaats een ongeschoold individu stelt.

Al lijdt onder de tegenwoordige omstandigheden, een plantage geen direct financieel verlies door plotseling overlijden van den gratis toebedeelden contract-immigrant toch is zijn heengaan een verlies, dat scherp zal worden gevoeld wanneer om een of anderen reden stilstand mocht komen in den koelieaanvoer.

De werkgever, met eenigszins vooruitzienden blik, zal daarom op het behoud en het welzijn van elken arbeider prijs stellen. Hieruit volgt, dat bij den werkgever ook nu nog een zeer scherpe prikkel bestaat om de hygienische verzorging der werknemers niet te verwaarloozen.

Uit het Kamerverslag zou men eveneens kunnen afleiden dat de gezondheidstoestand op de plantages over het algemeen slecht is. Toch is dit niet het geval.

Ernstige ziekten, gelijk in Oost-Indië (pest, cholera, dysenterie) komen in Suriname niet, ofzoo goed als niet,

voor, ook de vroeger zoo gevreesde gele koorts is verdwenen.

Prof. Flu zegt dan ook in zijn verslag (bl. 132):

„de staat leert ons duidelijk, dat de sterfte onder de landbouw-
„arbeiders op de ondernemingen laag is en dat men, niettegen-
„staande er zoo goed als niets wordt gedaan om ze te verkrijgen,
„cijfers heeft, die *met de beste ooit op de ondernemingen van Schuf"*
„ner en Kuenen bereikt, kunnen worden vergeleken. (cursiveering
van mij)

Toch moet worden toegegeven, dat aan de verzorging van zieke arbeiders en voorkoming van ziekten veel te verbeteren valt, maar zij, die tekortkomingen in deze uitsluitend bij de planters zoeken en daarom meenen dat nu alles te verbeteren zou zijn door van Regeeringswege dwang en desnoods sterken dwang op hen uit te oefenen, bezien de zaak ongetwijfeld van een verkeerd standpunt. Hetzelfde doen zij die meenen dat, wat hygiene aangaat, men in Suriname nu reeds, of althans in de naaste toekomst, op gelijke lijn behoort te staan met Deli. Uit mijn hierna volgend betoog moge telkens weder blijken, waarom ik een dergelijke opvatting, welke in het Kamerverslag tot uiting komt, niet kan deelen.

In het Kamerverslag wordt in het bijzonder gesproken over toestanden op plantage Mariënburg waar de mijnwormziekte niet bestreden wordt en men schrijft dit toe aan het feit, dat de medicus er met werk meer dan overladen is. Dit verband is mij niet duidelijk.

Gedurende den tijd, dien ik te Mariënburg doorbracht, waren er geneesheeren die voorschreven, dat ieder die ter behandeling in het ziekenhuis werd opgenomen, onmiddellijk op aanwezigheid van anchylostoma moest worden onderzocht. Zulks te constateeren is uiterst eenvoudig en kon daarom aan een speciaal daartoe aangesteld persoon worden overgelaten. Ook al is de geneesheer nog zoo met werk overladen dan is dit nog geen argument voor het nalaten der mijnwormbestrijding.

Zeer zeker zijn de werkzaamheden van een districtsgeneesheer op genoemde plantage veelomvattend wanneer hij zijn taak naar behooren opvat, dit neemt niet

weg, dat de meesten hunner, zoo niet allen, toch voldoenden vrijen tijd over hadden voor een dikwijls belangrijke particuliere practijk buiten de onderneming.

In ieder geval zal men moeten toegeven, dat, indien de medische dienst op die plantage leed onder overbelasting van den dokter, dit niet de fout was van de plantage maar van het Gouvernement. De plantage betaalt haar geneeskundige belasting en zij had zwakken en desnoods sterken drang op het Gouvernement kunnen uitoefenen om aan dien verkeerden toestand een einde te maken.

In Suriname, met zijn telkens terugkeerende belangrijke tekorten op de Koloniale begrooting, werd door elkaar opvolgende besturen steeds gezocht om door invoering van nieuwe- of verhooging van bestaande belastingen, deze te korten te verminderen, ook door het Ministerie werd hiertoe pressie uitgeoefend op het Bestuur in Suriname.

In den regel viel in dat opzicht alleen dan wat te bereiken wanneer het den Landbouw iets beter ging, een zwakke opbloei in dat bedrijf werd spoedig gevolgd door een extra belasting, die niet verdween wanneer later de malaise weder intrad.

Hoe kan men nu verwachten dat de ondernemingen, die aldus hadden te werken, zoozeer belast waren en bovendien telkens ernstige tegenslagen ondervonden door ziekte in cultures, op dit oogenblik, wat de verzorging harer arbeiders betreft op één lijn zouden te stellen zijn met die in Deli?

Ongeveer een jaar geleden heeft de Regeering eindelijk ingezien dat het zóó niet langer gaan kon en op advies van de Ondernemersraad, besloot zij om door afschaffing van belastingen de plantages voor algeheel verval te behoeden. Voor enkele kwam deze beslissing te laat, zij hadden kort te voren den strijd om het bestaan moeten opgeven.

Men zal moeten toestemmen dat thans, na een zoo kort tijdsverloop, de toestanden op de plantages slechts weinig verbeterd kunnen zijn.

Ook in Deli waren de ziekenhuizen niet dadelijk mo-

delinrichtingen, zij werden dit eerst na verloop van tijd en omdat de geldelijke resultaten van het Landbouwbedrijf zulks mogelijk maakten.

Men geve ook aan de planters in Suriname den tijd. Indien men niet dadelijk het volmaakte eischt, maar begrijpt dat verbetering slechts geleidelijk kan komen, dan valt iets goeds te bereiken. Reeds zijn er bewijzen dat de planters van goeden wille zijn. Te Mariënburg wordt een geheel nieuw hospitaal gebouwd en, in den loop van het vorige jaar, hebben een aantal plantages in het Commewijne-district zich aaneengesloten en de geneeskundige behandeling hunner koelies gecentraliseerd in het hospitaal te plantage Katwijk. Het goede van dezen maatregel blijkt uit het feit dat ook het Gouvernement zich hierbij aansloot voor 's Lands vestigingsplaats Alkmaar.

Men bedenke verder, ten bewijze dat de veranderingen niet in een te snel tempo kunnen en mogen geschieden, dat het onmogelijk is om dadelijk te beschikken over een voldoend aantal kundige en ijverige verpleegsters, bereid om zich geheel te geven aan het moeilijke, zware en dikwijls hoogste ondankbare werk onder de koelies op een eenzame en afgelegen plantage, waar men vaak ernstige tegenwerking ondervindt van de patienten, waaronder zoovelen zijn, die ziekten beschouwen als een straf hunner goden en pogingen tot genezing vreezen uit gevaar van deze geheimzinnige machten nog meer te ontstemmen.

Voorloopig is het moeilijk, zoo niet onmogelijk om een voldoend aantal geschikte verpleegsters te bewegen om naar de plantages te gaan (in Suriname bestaat een sterke trek naar de hoofdplaats) en zelfs de meest modern ingerichte hospitalen zullen den arbeiders geen heil brengen, zoolang aldaar toezicht en leiding niet aan bekwaam en ijverig personeel kan worden toevertrouwd.

Hen die de toestanden op de plantages veroordeelen en daarvan uitsluitend den Planters een verwijt maken, verwijs ik naar het hoofdstuk „Het hygienische vraagstuk" in het bekende werk van Dr. M. van Blankensteyn over Suriname. Daarin leest men op bladz. 285:

Er wordt wel eens geklaagd, dat de planters te weinig medewerking verleenen bij hygienische maatregelen, b.v. bij het inrichten van een latrine regeling, die de arbeiders er van afhoudt om het gras met mijnwormen te verpesten. Maar zij voeren daar een argument tegen aan, dat men niet heelemaal kan verwerpen. Zij zeggen: *wat baat het of wij die hooge kosten maken, als het den bewoners van aan onze plantage belendende vestigingen vrijstaat de besmetting te verspreiden, die wij trachten te voorkomen* (cursiveering van mij).

Wat nu te zeggen van een Gouvernement, dat dwang uitoefent op de plantages tot het nemen van gezondheidsmaatregelen en tegelijk door eigen zorgeloosheid het succes dier voorschriften onmogelijk maakt? wat geven de pogingen tot gezondmaking der plantages, wanneer het Gouvernement daartusschen zijn vestigingsplaatsen laat bestaan als zoovele broeinesten van besmetting?

Men kan hieruit slechts concludeeren, dat het Gouvernement eigen plicht verzaakt, maar eigen schuld tracht te bedekken door de volle last op de planters te leggen om aldus den schijn te wekken van zich bijzonder voor het gezondheidsvraagstuk te interesseeren.

Voor een rustige ontwikkeling van den Landbouw en al wat daaraan annex is, valt het te betreuren dat de plantage Slootwijk onlangs uit handen van het Gouvernement in die van een Maatschappij is overgegaan. Want daardoor merkt het Gouvernement niet langer aan den lijve de onmogelijkheid om allerlei wetten en bepalingen uit te voeren, die de telkens elkander opvolgende ambtenaren, onbekend met plaatselijke toestanden, ten nadeele van de plantages meenen te moeten samenstellen in hun zucht om te hervormen of iets tot stand te brengen, maar zonder in staat te zijn om na te gaan of die voorschriften ook werkelijk uitvoerbaar zijn.

Het is misschien evenmin juist om het Gouvernement een verwijt te maken van den toestand op 's Lands vestigingsplaatsen, immers ook aan de Koloniale kas ontbraken de middelen om daarin verbetering te brengen, maar men zou juist daardoor mogen verwachten dat dit Gouvernement de moeilijke positie der planters zou be-

grijpen en zich van dwangmaatregelen tegenover laatstgenoemden zooveel mogelijk zou onthouden.

In zijn antwoord merkt de Minister op, dat van wege den Geneeskundigen Dienst in den laatsten tijd streng wordt gelet op de hygienische toestanden op de groote ondernemingen; van maatregelen in dat opzicht voor de Gouv. vestigingsplaatsen wordt niet gerept

Zou dit zijn omdat het Gouvernement zich ook nu nog machteloos voelt om op eigen terrein uitvoering te geven aan voorschriften, die het wel aan anderen durft opleggen?

Het schijnt in het voornemen van het Gouvernement te liggen om het succes dier maatregelen op de plantages te verzekeren door eigenaren en beheerders aansprakelijk te stellen voor de richtige uitvoering van een aantal voorschriften, waarmede het beter ware de Politie te belasten. Het gevaar bestaat dat men aldus doende de positie van den administrateur tegenover zijn arbeiders hoogst moeilijk maakt. Aan den eenen kant verwacht men van hem, dat zijn verhouding tot zijn arbeiders voortreffelijk zij, aan den anderen kant bederft men die verhouding door de taak der Politie op hem af te schuiven. Hetgeen de koelies verwachten en dulden van daartoe door het Gouvernementaangestelde ambtenaren (in deze de Politie) verdragen zij niet van het gezagvoerend personeel der plantage. De koelies zien gaarne in den plantage-directeur en zijn staf hun beschermers en niet hun voortdurende tegenstanders.

Bovendien heeft het plantagepersoneel, dat zijn taak naar behooren opvat, buiten zijn eigenlijk werk weinig vrijen tijd en het is bovendien geen deskundige op medisch gebied.

Ten slotte beveel ik hun, die er zich voor interesseeren om te weten hoe het Gouvernement zijn taak ten opzichte van den medischen dienst heeft opgevat, de lezing aan van het artikel „Mijnwormbestrijding en schrielheid" in het meergenoemde werk van Dr. van Blankensteyn (blz. 292 e.v.). De lezing hiervan zal mede bijdragen om hen, die de planters van tekortkoming meenen te moeten beschuldigen, tot andere gedachten te brengen.

Den Haag Jan. 1929.

AFRIKAANSCHE RESTEN IN DE CREOLENTAAL VAN SURINAME

DOOR

LOU LICHTVELD

II

II. DE WEST-SOEDANEESCHE GRONDSLAGEN

§ 1. De Soedaneesche taalfamilies. De weinige geleerden die zich met de neger-mengtalen van Nederl. Guyana hebben bezig gehouden, zijn allen eensgezind geweest in de bewering dat het Afrik. element in die talen in hoofdzaak afkomstig is uit het Tsji en het Ewe, twee talen die aan de Goudkust, aan de rechter- en linkeroever van de Voltamonding worden gesproken.

Men heeft dit nagenoeg eenstemmig beweerd [1]), en vond daarvoor twee onaantastbare bewijzen: het feit dat deze kustdialecten thuis behoorden bij de hoofdpunten van de slavenexport, en het feit dat in het N.E. zeer veel woorden en een aantal verschijnselen uit het Tsji en het Ewe werden gevonden. Alleen Schuchardt, gewend aan de voetangels en klemmen die in alle creool-talen den onderzoeker bedreigen, heeft zich over dit punt slechts zeer vaag uitgelaten, en eerst een ervaren Africanist als Maurice Delafosse heeft zich over de stam-talen der Americaansche negerdialecten vager, en daarbij toch juister uitgesproken toen hij zeide [2]): „Il semble que le groupe éburneo-dahoméen soit celui qui a fourni l'appoint le plus considérable et le plus persistant." En deze uitspraak is des te leerzamer, wanneer wij weten, dat Delafosse tot genoem-

[1]) O.a. v. Ginneken, Handb. I, p. 268, Encycl. v. W. I. p. 504 1. v. Ginneken en Endepols, De regenboogkleuren p. 238 vlg.

[2]) Les langues du m. pag. 560.

de groep niet minder dan 48 talen en dialecten rekent.

Terwijl wij nu aanstonds zullen bemerken dat er geen redenen zijn om in het N.E. speciale Tsji- en Ewe-invloeden te zien, laat zich de vroegere onjuiste bewering toch uit verschillende feiten verklaren. Eerstens is het N.E. in zijn geheel nooit fundamenteel behandeld, en zeker niet door iemand die daarbij voldoende africanist was. Daarenboven is eenige nadere kennis van die Afr. talen vrij recent, en een ietwat breedere en samenvattende kijk op de verschillende taalgroepen van Afrika is ons zelfs pas sedert kort vergund.

Van de talen die als stamouders voor het N.E. in aanmerking komen, waren toevallig het Tsji en het Ewe reeds tamelijk vroeg, en vollediger dan andere dialecten bekend. Daardoor heeft men dan ook het eerst parallellen met deze talen getrokken. De conclusies bij een onvoldoende kennis konden echter slechts een voorloopig karakter dragen, want de jongste vorderingen der Africanisten stellen ons eerst thans in staat, de filiatie van het N.E. met een ietwat ruimere blik te overschouwen.

Intusschen had het niet geringe aantal woorden en verschijnselen uit bijv. het Kongo, die reeds tamelijk vroeg werden gesignaleerd [1]), de onderzoekers kunnen leeren, dat de scheppers van het N.E. niet alleen Asjantijnen waren, en dat de Bantoe-talen daarbij ook hun aandeel gehad hebben.

Wat echter het Tsji en Ewe betreft, deze twee talen worden slechts in een zeer klein gedeelte gesproken van de landstreek ingesloten tusschen Sénégal en Niger, de landstreek die het achterland vormde van de belangrijkste factorijen welke de slaven voor het toenmalig Nederl. Guyana leverden. Volgens Delafosse zijn tusschen Senegal en Niger nog te vinden:

de „Groupe sénégalo-guinéen" (24 talen);
de „Groupe éburneo-dahoméen" (48 talen);
de „Groupe éburneo-libérien" (24 talen);
de Volta-groep (53 talen)

en nog belangrijke gedeelten uit de „Groupes nigéro-sénégalais, nigéro-camerounien en basnigérien", welke

[1]) Bijv. door Focke, 1855.

beide laatste de overgang naar de bantoe-groep vormen.

Dezelfde talengroepen verdeelt Westermann in:

Benue-Crossflusz-Sprachen
Mossi-Grussi „
Westatlantische „
Togo-Restsprachen
Kwa-Sprachen (w. o. Lagunenspr.)
Mandingo-Sprachen.

Aan deze verdeeling zullen wij ons in dit hoofdstuk houden, daar deze groepeering van zuiver Soedaneesch taalstandpunt geschiedt [1]).

Het blijkt momenteel nog van weinig nut om de betrekkingen van al deze taaltjes met het N.E. te onderzoeken, zelfs wanneer er voldoende materiaal voorhanden zou zijn, wat thans nog niet het geval is. Veeleer moeten wij, gelijk werd aangetoond, uitgaan van een samenvatting van deze talen, een taalfamilie dus, die juist thuis hoort in het door Sénégal en Niger ingesloten gebied, en die geheel dit gebied beslaat.

Dank zij de scherpzinnige onderzoekingen van Delafosse en Diedrich Westermann [2]), kunnen wij ons een synthetisch beeld vormen van de taal welke gesproken wordt in geheel West-Soedan en Opper-Guinea, een deel van het geboorteland der Surinaamsche slaven. Een vergelijkend onderzoek van acht talen toch: Ewe, Tsji, Gã, Yoruba, Efik, Kunama, Nuba en Dinka, heeft Westermann ertoe gebracht één groote familie van Soedantalen aan te nemen, die zich van Kaap Verde en de Goudkust uitstrekt tot aan het Victoria-meer en Abessynië. De Westelijke helft van deze Soedan-familie vormt dan de taalgroep welke voor ons onderzoek in aanmerking komt. Deze Westelijke groep werd daarna gedurende vijftien jaren door Westermann in details onderzocht, terwijl eindelijk in een breede synthetische studie, welke in 1927

[1]) Zie voor het geheele probleem der groepeering de overzichtelijke samenvatting bij W. Schmidt, Die Sprachfam. und Sprachkr. p. 92—110.

[2]) M. Delafosse: Vocabulaires comparatifs de plus de soixante langues parlées à la Côte d'Ivoire, 1905. —D. Westermann: Die Sudansprachen 1911. — D. Westermann: Die Westliche Sudansprachen und ihre Beziehungen zum Bantu. Berlin 1927.

verscheen, zijn resultaten werden samengevat, alsmede prachtig vergelijkingsmateriaal voor de Bantoe- en Bantoïde-talen werd bijeengebracht.

Westermann zelf rekent van de vroeger door hem onderzochte talen vijf tot de Westelijke helft, namelijk: Ewe Tsji, Gã, Yoruba en Efik [1]) en van deze schijnen hem de Kwa-talen in het algemeen, en het Ewe in 't bizonder, het zuiverst het algemeen West-Soedaneesch karakter te vertoonen.

Door deze studies zijn wij thans in staat gesteld in plaats van over enkele onderdeelen en over afzonderlijke dialecten of talen als Tsji of Yoruba, over de Soedantaal in het algemeen te spreken, en daarbij dan vóór alles die taaleigenschappen onder het oog te zien, welke geldend zijn voor alle dialecten die ten Zuiden van de Sénégal en de Niger gesproken worden.

Van één bezwaar moeten wij ons echter van tevoren afmaken, daar het niet speciaal deze vergelijking, maar feitelijk elke parallel tusschen het N.E. en de Afr. dialecten en tusschen deze laatste onderling geldt. De Afr. elementen van het N.E. zijn ontleend op een tijdstip, toen niet meer dan een gering aantal woorden van deze talen was beschreven. Daar een grondige kennis van de Soedantalen pas van recente datum is, en het groote ontleeningsproces reeds een paar eeuwen oud mag heeten, laat het materiaal niet steeds een juiste vergelijking toe. Sinds de voornaamste slavenexport heeft het Afr. zoowel in Afrika als in de nieuwe slavenwereld soms groote veranderingen ondergaan. De verschillen tusschen de woordvormen in de Polyglotta Africana van Köelle, uit 1854, en die in de hedendaagsche werken over de West-Soedantalen [2]), zijn in hooge mate leerzaam voor de snelheid waarmede tal van woorden in minder dan een eeuw van gedaante verwisselden. Op deze wijze moeten veel aanknoopingspunten zijn verloren gegaan, moeten deze talen zoover uit elkander gedreven zijn, dat een volstrekt juiste vergelijking ten zeerste wordt bemoeilijkt. En eerst naarmate de Africa-

[1]) p. 3. Die Sudanspr.

[2]) zie ook Westerm. Die W. S. Spr. p. 86; L. d. M. p. 466.

nisten erin slagen meer oudere stamkenmerken vast te stellen, en de oudere gedaante dezer talen te reconstrueeren, zullen wij in staat zijn tot in détails parallellen aan te wijzen. Een aantal hoofdzaken kunnen echter dank zij de navorschingen in deze eeuw, reeds worden vastgesteld, een aantal andere parallellen kunnen wij met het voorhanden materiaal reeds aannemelijk maken, of met eenigen grond vooronderstellen.

§ 2. De phonetische overeenkomsten. Wanneer men de West-Soedantalen als een eenheid beschouwt, dan is dit minder nog een lexicale, dan wel een phonetische, en een grammatische eenheid. En het is juist merkwaardig te zien, hoe sterk de phonetische kenmerken van de West-Soedantalen in het N.E. behouden bleven, zelfs met overheersching van alle Europeesche invloeden. Even sterk als de raskenmerken stand hielden, bleef ook de phonetiek, het physiologische deel van de taal voortbestaan.

Om een recente methode, die van Wölfel, te volgen, is noodig vast te stellen:

1. overeenkomst in de woordenschat
2. in de vormmiddelen
3. in de syntaxis
4. in het klankstelsel
5. in de algemeene taalbouw, in het taaltype. Wölfel wijst er echter op [1]) dat de Creooltalen een geheel apart type van kontaktverschijnselen vertoonen. En voor het N.E. geldt ook wat hij in het algemeen zegt: „Charakteristisch ist es, dasz nahezu immer der Wortschatz nur einer der beiden Sprachgemeinschaften herangezogen wird, während der der anderen gar keine oder nahezu gar keine Rolle spielt. Formativmittel verschwinden nahezu völlig oder werden nur als tote Form übernommen, haben kein Leben mehr innerhalb der neuentstehenden Sprache und im Syntaktischen greift man zum Allereinfachsten und entfernt sich meistens gleich weit von beiden (es können auch mehr als zwei sein) zugrundeliegende Sprachen."

Achtereenvolgens zal nu getracht worden te bewijzen

[1]) P. W. Schmidt Festschrift, 1928 pag. 169.

dat èn klankstelsel, èn vormmiddelen, èn syntaxis èn woordenschat in sterke mate Soedaneesch gebleven zijn, ondanks het feit, dat in het N.E. de bekende creoliseeringsverschijnselen het klankstelsel beperkter, de vormmiddelen vereenvoudigd doen voorkomen. De woordenschat heeft zich vermengd met die der Europeesche talen. Soms zijn zelfs de Afrikaansche en Europeesche woorden samengevallen.

Voor alles dient echter de phonetische overeenkomst onderzocht te worden.

Sommigen kunnen meenen dat wij hier een précair terrein betreden. Zoo staat Lepsius [1]) sceptisch tegenover de Afr. phonetiek, en hij beweert dat de negers gemakkelijk allerlei klanken veranderen. Westermann is echter een tegenovergestelde meening toegedaan, en zegt: „Wo wir Regellosigkeit und Willkür zu sehen glauben, wird unsere mangelhafte kenntnis daran Schuld sein" [2]). En dit zal voor de phonetiek zeker wel a fortiori gelden.

In ieder geval is er voldoende materiaal om tot een vergelijking van het NE-sche en het Soedaneesche klankenstelsel te komen.

Als oorspronkelijke consonanten van de Westelijke Soedantalen geeft Westermann: k t p
g l b
n m

Deze zijn in het NE. behouden gebleven. Met de Soedantalen heeft het NE. de volgende *explosieven* gemeen:

k g t d p b

De cerebrale ḍ van sommige talen viel in het NE. samen met d, bijv. Ewe: ḍu „dansen" > NE. du „dans".

„Vereenvoudiging" had bijvoorbeeld plaats met de labiovelaren *kp* en *gb*, die kenmerkend West-Soedaneesch zijn. Bijv. Avikam (Kwa-groep): gbekre „Européen" > NE. bakrà „id." en Ahlõ (Togo): kpali „rufen" > NE. bari „id."

Zeldzamer had een modificatie plaats, als met Yoruba: kpe „vollenden" > NE. kḙba „gereed". (Niet port. acabar!)

---

[1]) Nubische Grammatik p. XIX vlg.

[2]) Sudanspr. Pag. 3.

Van de *affricaten* die eveneens typisch voor de Soedantalen zijn, bleef kj, dat in 't NE. moeilijk of niet te onderscheiden is van tj. Tj en dj daarentegen zijn frequent als palatalisatie van k en g, soms ontstaan uit dž (Ewe: dži „zeugen" > NE. dji „geven"; Engelsch ginger > NE djindja.)

De palatalisatie van k voor i, e, die nog steeds doorwerkt in het NE (tjėpi < ned. keep, „sneetje", tjiri < kill „id.") is een oude, algemeen Soed. tendens. In alle Kwatalen heeft de k voor i en e palatale uitspraak, en in 't algemeen vertoonen sommige talen palatalisatie van g en d; k werd vaak ook tsj (Togo Restsprachen), en kj (voor i, e en e̱ in de Mandingo-talen), evenals g > dj.

Voorbeelden Anecho (Togo): ogiga-e̱ „Stachelschwein" > N.E. djindja-maka „id." Efik: mbak*e* „Korb" > N.E. batji „id." Voor de recente dóórwerking van de palatalisatie-tendens, vgl. vormen als N.E. tjari < eng. carry en N.E. lidjeri < Ned. regeeren; dit laatste nadat Ned. γ > N.E. „g" werd.

Van de alveolaren ts en dz bleven waarschijnlijk slechts sporen in de uitspraak van t en d, die ik echter nog niet met voldoende zekerheid heb kunnen constateeren.

De meeste Soedaneesche *fricatieven* bleven behouden: r, l, s, sj, z, f. De h in 't N.E. is zeer onzeker, feitelijk niet meer dan een energieke klinker-aanzet, de v die in het N.E. onbekend is, werd meestal f. Zeldzaam is de N.E. z < dz, in oorspr. Afr. woorden (N.E. azėmã < Ewe: adze „Hexe", en van Bantoe-woorden: nzige > azėdjė „kever", nzovu > azaw „olifant"). Afrikaansche γ en χ werden explosief.

In het N.E. is f dentilabiaal. De Soedaneesche bilabiale f (en ook v) viel hiermede samen. Het is mogelijk dat het N.E. vroeger toch een bilabiale vorming gekend heeft, waarvan de f/b-wisseling nog over kan zijn. Bijv. N.E. *drifi* naast *dribi* „opschuiven" [1]).

De r is in het N.E. evenals in de Soedan-talen een tongenspits r, wat de frequente wisselingen van r, l en d verklaart.

[1]) Vgl. Hesseling, Het Negerholl. op de Deensche antillen, pag. 89.

De *halfvocalen* j en w bleven, evenals de *nasalen* ng, nj, n en m. Afwijkende klanken, zooals de palatolabiale ẃ van Tsji en Gã werd door mij niet waargenomen in het N.E.

Er bestaat geen reden te zeggen dat het N.E. phonetisch bizondere overeenkomst met Tsji en Ewe zou vertoonen. Eerder vertoont het N.E. de grootste verschillen met het Ewe, dat in dit opzicht ook het sterkste van de andere Soedantalen afwijkt. Tsji en Yoruba hebben een vrij eenvoudig consonanten-systeem, waarmede dat van het N.E. meer overeenkomt.

De vereenvoudigingstendens heeft bijna alle samengestelde consonanten uit de grondtaal aangetast. Met name dẃ, fẃ, hw, χ́, ṅw, tẃ en tw. Behouden bleef soms gw, bijv. N.E. dagwė = papasnėtji „vaderslang" < Ewe: tɔ́gbui, Dahomey: tagwoe „Groszvater"; — en kw, bijv. N.E. kwàta „aap" <Mende: kwaḷa „Affe", dat ook aan andere klanken beantwoorden kan, bijv. N.E. kwabu „gezwollen hoofd, bof" < Ewe: gbab*o*e „Masern".

Ook dw (Tsji o.a.) en dz (Ewe o.a.) werden N.E. dj. Bijv. Tsji: dwonku > N.E. djonku „heup"; Ewe: Kodzo, Tsji: Kwadwo > N.E. Kodjo; Ewe: Adzóa > N.E. Adjuba.

Nog kent het N.E. sw, dat echter niet oorspronkelijk Soed. is, (met slechts een enkel Bantoe-voorbeeld: maswà „fuik"), terwijl contractie later weer consonant-verbindingen heeft veroorzaakt, bijv. gwė „weggaan" < go away, gwėnti < gewend, gewoonte.

Ook de nasaliseeringen bij anlaut, die vele Westelijke Soedantalen kennen, verdwenen evenals de nasale prefixen van de Bantoe-talen geheel in het N.E. Bijv. Tsji: ṅk*o*ṅkonsa „Heuchelei" > N.E. gongosà „id." Trouwens, veel prefixen, met name de klasse-prefixen werden in het N.E. niet tegelijk met woordstammen overgenomen.

De dubbel-consonanten zijn in 't N.E. evenals in de Soedantalen ontstaan door assimilatie, of tengevolge van contractie. Maar ook in het N.E. wordt de geminatie werkelijk gesproken, speciaal anlautend. (Bijv. N.E. mma „moeder", ttibri „oude munt", ssa „zuster"). Dit verschijn-

sel werd ook in het bizonder bij het Tsji genoteerd.

De onscherpe scheiding tusschen de lenis en fortis-consonanten van W. Soedan bleef ook in 't N.E. voortbestaan, waar f en b, m en b, g en k wisselen, bijv. drifi/dribi „opschuiven", tormàn/torbàn „verklikker", ju mėn dė/ju bėn dė „gij waart", fruku/frugu (Wdbk. van Schumann) „vroeg". Dit was ook oorzaak dat intervocalische v meest b werd. (Savana > sabana, eng. heavy > hėbi etc.); als in het Kpelle (Mandingo) waar v en b dialectisch wisselen [1]). In ouder N.E. bemerken wij reeds de weifeling, zooals bij Herlein, die „liewy" voor libi, „love" voor „lobi" heeft. Vgl. ook sribi < sleep, frėdė < frighten.

In alle Soed. taalgroepen wisselen ook r, l en d, al kennen enkelen talen toch een consequente differentiatie. De reden van deze wisseling is te zoeken in de kwaliteit van r en l. Een enkele onderzoeker (o.a. Müller) heeft zelfs gesproken van „eine Art schlecht artikulierten r und l, die ineinander übergehen". Voorname talen als Tsji, Ewe en Gã kennen de r alleen in inlaut, en de wisseling r/l is reeds door een oude onderzoeker als Koelle waargenomen. Het is ook in inlaut dat in de Mandingo-talen r, l en d geregeld wisselen. Geen wonder dat dit verschijnsel niet verdwenen is in het N.E., dat niet alleen r/l wisseling heeft, (bijv. lėti/rėti „recht", kali/kari „call"), maar ook r/d: prasàra < palissade, en brada „broeder" naast ouder brara < *brothr-o < brother, (voor deze vorm vgl. het Wdbk. van Schumann, het „Njoe Testament", ed. 1901 etc.), siri < seed, dja < *'ida < here, lusũbė < dusũbė „duizendpoot". Teenstra geeft hieromtrent (De Landb. II 207) als merkwaardige bizonderheid: „De in Suriname geboren kinderen hebben door omgang met de slaven een eenigszins verbasterd accent, verwarrende veelal de r met de l en omgekeerd". Deze verwarring kan men nog dagelijks waarnemen bij de holl. sprekende creolen in Suriname.

Hier dient misschien ook gewezen te worden op een eigenaardige, alleenstaande wisseling van n/d in het lidwoord *na* dat ook als *da* genoteerd is. (Schumann; Njoe

[1]) Het Papiamento kent ook de v/b-wisseling op nagenoeg dezelfde wijze als het N.E.

Testament; Wullschlägel). Dit „da" is iets speciaals van de Duitsche bronnen. Focke noemt als meest gebruikt „na",[1]) en in de tegenwoordige spreektaal hoort men steeds *na* of *a* als lidwoord, en nooit da. De Soedantalen hebben ook *na*, dat bijv. in het Tsji juist zoo gebruikt wordt als in het N.E. Vgl. het Negerholl. waar soms *da* gebruikt is naast na [2]).

Eindelijk zegt Westermann [3]): „Überaus zahlreich sind die Fälle in denen n zu l wird". Hiervan ken ik slechts één voorbeeld in het N.E. en wel *nanga* („en, met") dat bij Teenstra als „lange" genoteerd staat, en in Focke's Woordenboek als „lánga", variant van nanga. Voorts aldaar mortiri, terwijl Wullschlägel Wdbk. 163 montiri heeft, welke laatste vorm de thans gebruikelijke is.

§ 3. Klankwisselingen. De *vocalen* van W. Soed. werden in het N.E. bijna alle behouden. De Afr. groepen kenden slechts de korte a, evenals het N.E. dat slechts zelden een gerekte ā heeft vóór r (N.E. djāri < port. jardim) of vóór n (māndi = eng. mind?), en een ā uit o ontstaan. bijv. sāfri < soft, sāri < sorrow, wat intusschen ook als rekking (vóór r) moet beschouwd worden van a < o (vgl. toch de korte a in brada < brother, natji < knock etc.).

é (als in *zee*) ệ (als in *we, te*) en ė (als in *pit*) bleven in het N.E. (fréfré, tẹtà, lėba). De *e* (als in bed) die in alle W. Soed. talen voorkomt, werd N.E. > ė (Grebo: ńine „Frau" > N.E. nėnė, Kwa-talen: koko-b*e* „rein niet-zijn" > N.E. kokobė „melaatsch"), of i (Efik, Ewe: bak*e* > N.E. batji „korf").

Lange en korte i werden N.E. i, daar de lange ī in het N.E. slechts als emphatische rekking voorkomt. (firi „voelen", liba „rivier"; sitji „ziek" naast sītji „zeer ziek").

[1]) In voce „na" verwijst Focke naar een voetnoot: „Ofschoon Na om de welluidendheid *algemeen* voor Da gebruikt wordt, heb ik overal steeds Da behouden."

Dit „Da" schijnt dus slechts een fictieve vorm te zijn.

[2]) Tijdschrift voor Ned. Taal en Lett. XXX, pag. 131—132, noot. Hesseling: Het Negerholl., p. 111 voetnoot, is geheel onjuist.

[3]) W. S. Spr. 201.

De geronde klinkers ö (neus), ö̭ (put) en ü (vuur) van sommige Soedantalen komen in het N.E. evenmin voor als in vele oudere Soedandialecten.

Open en gesloten o werden in het N.E. de eigenaardige „o" die meestal kort is en slechts lang in rekking, wederom vóór r (bōri), vóór n (sōndu < zonde) of uit diphtong ou, oi ontstaan (sōtu < zout, pōri < spoil). Bijv. Kwa-talen: ṅmōtō „schlammig" > N.E. moto-moto „modder"; Yoruba: óni „Biene" > N.E. oni „bij".

Dat de twijfelachtige kwaliteit van Soed. o overeenkomst heeft met die van N.E., bewijst de opmerking van Delafosse [1]), „ó se prononcera comme un o très fermé, presque ou." En dit is in het oudste N.E. reeds overgenomen, gelijk blijkt uit de verschillende spellingspogingen om de kwaliteit van deze vocaal grafisch te benaderen. Zoo schrijft Herlein (1718) in zijn gesprekken, pag. 121 vlgg.: „oudy" voor odi, „gaeu" voor go, „bie laeu" voor bilò, „hause" voor oso, „bosse" voor bosi (kussen). Hij heeft met naïve nauwkeurigheid deze o dus met ou, au, aeu en o plus cons. willen benaderen [2]). De tegenwoordige kwaliteit nadert inderdaad nog die van u, hoewel daarnaast een jongere ô (*poot*) is ontstaan, bijv. kônu < koning, gôtu < goud, die te onderscheiden is van gerekte ō (lōntu, pōti „arm"), en die nooit voorkomt in auslaut.

Tenslotte hebben de Soedantalen nog korte en lange u („oe"), in 't N.E. alleen kort gebleven, bijv. Kwa-talen: bubui „Schreckgespenst" > N.E. bubù „spook", Dinka: abuk „schimmel modder" > N.E. bukù „beschimmeld" terwijl een lange ū ook alweer slechts als emphatische rekking voorkomt. (drungu/drūngu „zeer dronken").

Sommige Soedantalen als Kpelle (Mandingo-groep) hebben o, e, i, u als „auszerordentlich kurze Vokale" (Westermann) en deze zijn dan ook bij voorkeur in het N.E. gebleven, dat zulke sterke verkortingstendenzen heeft. Merkwaardig is ook, dat van de vocalen met lippenstulping (u, ü, ö, ö̭) alleen de u is gebleven, die een zeer voorname plaats in de N.E. woorden inneemt.

[1]) Delafosse Vocab. Comparat., p. 2. — [2]) Evenzoo in het woordenboek van Schumann. Een andere poging doet Wullschlägel Wdbk. p. 35 als hij spelt: vro-oektoe „Frucht" voor froktu.

Geheel in overeenstemming met de grondtalen kent het N.E. de *nasaliseering* van alle klinkers in ongedekte positie. Speciaal in auslaut zijn n, m en ng in de Soedantalen vaak slechts als nasaliseeringen van de voorafgaande vocaal behouden, zooals het N.E. dat ook geen nasaal, slechts genasaliseerde vocaal als uitgang kent. Bijv. Tsji: *o*dòkóno „boiled bread of maize", Ewe: yòkúmì „Schibutter" > N.E. dokũ „gekookte koek", Idjo: fam „frappe" > N.E. fõ „slaag geven", Kwa-talen: lõ „traben" > N.E. lõ „rennen", dat in inlaut geen nasaliseering heeft: lo-wė „wegloopen".

ng is niet explosief: Tsji: ṅkoṅkosa > gongosa. Slechts bij uitzondering: jã-ga, „zich ziek voortsleepen" < Yoruba: šan „sich krank fortschleppen" + *kia, kua „gaan".

Deze regels gelden ook voor de Europ. ontleeningen als N.E. hẽsri < hengsel, worõ < worm, tjẽ̆ < cane. Soms krijgt een auslautende nasaliseering verschlusz in inlaut, en wordt aldus m of n, bijv. fõ naast fom-alési „rijst stampen", sã naast san-trob'ju („wat scheelt je?"). Vgl. Schumann die „fumm (!) = schlagen" heeft.

Evenals de Soedantalen kent ook het N.E. een muzikale silbentoon, die in bizondere gevallen de sterktetoon kan overheerschen, hoewel in het N.E. deze beide meestal zijn samengevallen. In dit opzicht dienen zoowel de meeste Afr. talen als het N.E. nader onderzocht te worden, hetgeen zonder twijfel met groote moeilijkheden gepaard zal gaan. De emphatische muzikale accenten veroorzaken in het N.E. ook kwantiteitsvermeerderingen (rekking van a, o, ė, i, u) bijv. langa en lānga „zeer lang" (lááṅga).

Voor de toon als uitdrukking van groot en klein, resp. zéér en weinig in het NE, biedt o.a. het Ewe een treffende parallel. De hooge toon geeft daar in sommige gevallen iets lieflijks en kleins, de diepe toon daarentegen iets groots en angstwekkends te kennen [1]). Vgl. N.E. a no

[1]) Vgl. W. Czermak: Zum kons. Anlautwechsel in den Sprachen des Sudan, Festschr. W. Schmidt. Ook Westermann in Festschr. Meinhof, p. 212 en Beiheft MSOS XXIX, Delafosse in Les langues du m. p. 474, en daartegenover Westermann: Die Sudanspr., p. 81.

hėbi (tiefton!) en a hėbi (hochton, stijgend-dalend) so tė (hochton).

Uiteraard heeft de toon echter in de West-Soedantalen, die echte „Tonsprachen" zijn, een grootere beteekenis dan in het N.E. Toch heeft ook hier de toon soms nog een etymologische waarde, en brengt zij een fijne, voor vreemdelingen nauwelijks merkbare onderscheiding van homonymen. Zoo neem ik aan: áti (< Ewe: étì „hart") àti (< hat „hoed") àti (< hurt „pijn"). 't Is het duidelijkst waar te nemen in zinnen als: mi át'ė àt mi „mijn hart doet pijn mij" en: mi àt'ė nàti „mijn hoed wordt nat". Vgl. nog át 'bròn „hartebrand" = woede, en àt 'oso „pijnhuis" = hospitaal.

Evenzoo: áì „ja" (< a dė „het is zoo"), àì „boontje, pitje" < Ewe: ayì „Bohnen, Erbsen", ài „oog < eng. eye; sútù „schieten" < eng, shoot, en sùtù „steken, stooten" < Ewe: tù, Tsji: tua, Mossi: su, „einstecken, stoszen."

Door de in het N.E. toegevoegde uitgangsvocaal hebben haast alle meersilbige woorden, welke niet op nasale voc. eindigen, de klemtoon op de voorlaatste lettergreep, die meestal de stamsilbe is. Daar genasaliseerde slotvoc. meestal wèl stamsilbe is, heeft deze vaak het accent. Bijv. wàka, sùtu, maar: worŏ̀ (< worm), sidŏ̀ (< sit-down).

Uitzonderingen zijn oorspr. Afrik. woorden die het accent op de slotvocaal hadden, bijv.: N.E. bakrà (< Efik: mbakara), dagwè̆ (< Ewe: tagwè), kumbà, gongosà, kokobè̆, avò (< Kunama : afã „grootmoeder"), kundù.

Finaal-accent leidt tot contractie in het N.E., evenals in sommige Soedan-talen (N.E. sdõ naast sidŏ̀ etc.). Vooral geschiedt dit bij de reduplicaties, die veelal het accent op het tweede deel hebben, bijv. divi-dìvi, sakasàka, etc. wat tot verzwakkingen leidt als tẹta naast tatà, gẹgò naast gogò, en contractieš als k'kwa naast kwakwà, n'njã naast njã-njȁ, welke contracties soms de eenige overgebleven vormen zijn, bijv. wiwiri (< wiriwiri, nog bij Teenstra), en birbiri < *biri-biri, pirpiri naast piri, etc.

§ 4. Grammaticale overeenkomsten. Er bestaat mede een groote overeenkomst tusschen het *formatieve systeem* van de Westelijke Soedantalen en dat van het N.E. Meersilbigheid is bij eerstgenoemden meestal een gevolg van prefigeering of suffigeering van een of ander „Bildungselement". De woordstammen zelve zijn haast altijd eensilbig. Nu kwamen voor overname natuurlijk de meestal vaak verwisselde prefixen en suffixen niet in aanmerking, maar slechts zulke affixen die regelmatig terugkeerden, of die een vaste verbinding met de stam vormden.

Zoo zijn dan ook verreweg de meeste woorden in het N.E. evenals in de Mandingo-talen tweelettergrepig, en bestaan zij uit één stamsilbe: (consonant)-vocaal-consonant, plus een vocalische uitgang. De eensilbige woorden zijn of door contractie ontstaan, of uit oorspr. eensilbige van de vorm cons.-voc., of cons.-voc. plus nasaliseering. (bijv. na < Soed: na; go < eng. go; fõ < Soed, fõ; bõ < ned. boom; krsõ < curaçao, krbas-i < kalebas.)

De vocalische uitgang is meestal harmonisch, d.i. gelijk aan de stam-vocaal. Dit geldt speciaal voor de Europ. ontleeningen, want daar de Soed. woorden in de meeste talen zonder uitzondering vocalische uitgang hadden, werd deze mede overgenomen in het N.E. Vandaar dan ook dat vocaalharmonie bij de oorspr. Afrik. woorden veel minder frequent is, dan bij de Europ. ontleeningen.

De vocale, resp. genasalis.-voc. uitgang van het N.E. heeft de plaats ingenomen van de Soed. suffixen, waarvan slechts enkele, en meest nog in min of meer gewijzigde functie, bewaard bleven.

Ook de prefixen verdwenen bijna altijd in het N.E. trouwens soms reeds in de Soedantalen zelve, gelijk Delafosse aantoont [1]).

Het is intusschen niet te verwonderen dat het meestvoorkomende prefix van de Soedan-talen, „a-" ook in het N.E. wordt aangetroffen. De oorspronkelijke beteekenis van dit prefix is onbekend; soms veranderde het door as-

---

[1]) Voc. comp., p. 50.

similatie. Maar evenals in de Soedantalen heeft het in 't N.E. een drieledige functie. Het maakt daar:

a. verbum tot nomen: swari „slikken" > Akãswari „slokop".

b. appellatiefnomen tot eigennaam: kuri „koelie" > Akuri „id."; rat, *latta > Alatta.

c. adjectief tot substantief: makti „machtig" > Amakti „de machtige".

Meestal is echter de nauwkeurige beteekenis van het prefix niet aan te geven, zooals in N.E. alamun (< lemoen), adompri (< eng. dumpling?) azaw (< Kebu, Togo: tšo-e, en Bantoe: nzovu, nzau), ablinka (< Ewe: bliko „Dunkelheit"), aboma (< Bantoe: mboma), abongra (< Bantoe: mbongo). Adjàka (< Yoruba: adžaka), adjokri (< Ewe: adz*o*ke) afàna (< Tsji: afãna) hebben het prefix ook in de Afr. grondvorm.

Er zijn hiervan betrekkelijk veel voorbeelden te vinden[1]).

Het vormen van eigennamen door een geheelen zin, bijv. N.E.: Nomėrimi, Tjakõmidė, Akãswāri, etc.) geschiedt o.m. ook in het Ewe. In het Tsji wordt het „a-" prefix gebruikt om verbaal-substantiva te maken, en het N.E. kent ook een dergelijke vorming, bijv.: a-waka ė wēr'ĕ „loopen doet vermoeien hem", een constructie die voorkomt naast het aoristische waka wēr'ėn „loopen vermoeien hem". In het eerste geval treedt door het verbaalsubstantief praesens in de plaats van aorist. In deze functie toont het „a-" prefix overeenkomst, zooal geen identiteit met het lidwoord en het pron. personale 3 sing. „a" in het N.E. (< Soed: a „pron. pers. 3 Sing.").

Gelijk voorts nog uit de dag-namen der negers blijkt, is A- voor eigennamen ook een soort van vocatief-prefix geworden, bijv. A-banku, A-bjensi, A-pàtu, bij vrouwen A-bėna, A-mejija. Zie voor verdere voorbeelden Encycl. v. Ned. W.-I., pag. 501 vlgg. In alle bovengenoemde gevallen is contaminatie met het alg. Soed, demonstratiefpronomen „na" niet uitgesloten geweest.

In andere gevallen is het a-prefix in het N.E. verdwenen, bijv. N.E. kaka „haan" < Yoruba: akuko „id".

[1]) Voor de Bantoe-woorden zie Hoofdstuk III.

naast vormen als in Ewe, zonder prefix; batji < Ewe: abak*e* naast Efik: mbak*e* etc.

Onder de Soedaneesche *suffixen* heeft „*-li" verreweg de belangrijkste beteekenis, terwijl het ook als geinfigeerde r, l optreedt. In de Kwa-talen dient het bijv. tot het vormen van infinitieven, en in deze functie is het in 't N.E. ook terug te vinden als uitgang i na liquida, in oorspr. Afr. of Europ. woorden. Bijv. Ahlõ(Togo): kpali „rufen" > N.E. bāri „id"; Mandingo-talen: tali, Ewe: tó „erzählen" > N.E. tori (in tori-man „verteller"). De vocaal in „-ri" als infinitief-suffix, bleek sterker dan de latere neiging tot vocaalharmonie. Zoodat het N.E. thans een geheele reeks „onharmonische" verba op -ri kent, bijv. hori, hari, pari, sōri, kōri, bōri, kāri, pōri, sēri, wēri, mēri, swāri sāri. Harmonisch zijn piri en firi, terwijl tjurì < Soed. *giuli „schelten, schimpfen" (Westerm. Sudanspr. Stam no. 115) een zeldzaam voorbeeld is van klemtoon op het suffix, hoewel ook tjùri door mij genoteerd werd, evenals harm. tjurũ.

De Afrik. woorden hebben ook nog andere invloed uitgeoefend op de vocale dissimilatie van N.E. uitgangen. Bijv. eng. ring > N.E. linga onder invl. van Tsji: kā, Gã: ga „ring". Evenzoo bij dagu (eng. dog naast Ewe: avù), butà (eng. boot naast Yoruba: bata „Schuh") didõ (eng. lie down naast Alaguian = Lag. talen: deda „dormir") etc. De voorbeelden hiervan zijn talrijk, en ook Schuchardt heeft een dergelijke inwerking van twee woorden op elkander in beginsel waarschijnlijk geacht.

Minder belangrijk zijn de enkele vocaalomstellingen in het N.E., die ook in de Soed. talen zeldzaam zijn. Bijv. gàdo < god? of Ewe: Gbadu „Kpōli-Godheid".

De twee voornaamste W.Soed. *infixen* vinden wij ook op typische wijze in het N.E. Het r-infix (*-ri) kwam in Europ. ontleeningen voor, als N.E. rèbritji (< ned. ribbetje), wèrdri (< ned. wild).

Het n-infix („innere Nasalierung") dat ook Schuchardt voor het Saramakkaansch als „Nasaleinschub" heeft waargenomen [1]), vinden wij zeer vaak in het N.E., bijv.

[1]) H. Schuchardt: Die Sprache der Saramakkaneger... pag. 118 Nachtr.

nėngrė < nigger; mangi < mager, port. mogro; mindri < middle; nangra < nagel; kũsu < cushion etc. Soms in auslaut: njũ < new, naar analogie met njũsu < news.

Wie ook slechts oppervlakkig het N.E. kent, wordt getroffen door de talrijke *reduplicaties* die bij alle woordsoorten gevonden worden. De reduplicatie-tendens is zelfs nog steeds actief, en de Creool maakt dagelijks nieuwe reduplicaties.

Nu zijn de woordverdubbelingen in de W.Soed. talen eveneens opvallend talrijk. Zij dienen daar meestal om:

1o. verbaalnomina en adjectiva van verba te vormen.
2o. om infinitieven te vormen, en als conjugatie.
3o. om diminutiva te vormen.
4o. als versterking van adverbia.
5o. om het meervoud van sommige woorden te vormen.
6o. om wederkeerige handelingen uit te drukken.
7o. als „Lautbilder".

Hierbij moet opgemerkt worden, dat in de eerste silbe van het dubbelwoord vocaal*verenging* plaats heeft.

Gelijke functie hebben ook de reduplicaties in het N.E. Van het werkw. fõ *het subst.* fõfõ „slaag", van krabu krapkrabu „schraapsel", van tai tẹtai „bundel", van njã njẹnjã „voedsel", van kosi koskósi „scheldwoorden".

Speciaal werktuignamen vindt men veelal als reduplicaties van de werking: van griti gritigriti „rasp", van kã kãkã „haarkam", van nai nẹnai „naald", van sibi sisibi (< *sibi-sibi) „bezem" etc.

Ook *adjectiva* worden als verdubbeling van een verbum gebruikt, bijv. van broko broko-broko „half en half", van brõ brõbrõ „aangebrand", van piri pir-piri „kaal".

Het N.E. maakt voorts infinitieven van een bepaalde beteekenis door reduplicatie; hoofdzakelijk *frequentativa* en *intensiva*.

Van de eerste soort bijv. van waka wakawaka „drentelen", van broko brokobroko „in stukjes breken", van tatji tak'tatji „wauwelen", van pré prépré „frunniken", nat'nati „besprenkelen", dėgrė-dėgrė „waggelen", enz. Als intensiva bijv. van kōri kōr-kōri „vleien", van sėtji sėk'sėtji „door elkaar schudden", enz.

Diminutiva vormt het N.E. mede door verdubbeling, zooals van busi bus'busi „heesterboschjes", van pisi pispisi „snippers". Ook birbiri „laag gras", en bisbisi „kleine wormpjes" waarvan de enkel-vorm niet aangetroffen wordt.

Versterking van adverbia geschiedt regelmatig door verdubbeling: krīkrī „geheel en al", wantē-wantē „onmiddellijk", srėf'srėfi „juist", tanji-tanji „als 't u blieft", hės-hėsi „zeer snel". Ook kwėtkwėti „absoluut niet", mamà „zeer groot" en nono „neen", hoewel hiervan de enkel-vorm niet gebruikt wordt.

De *meervouds-beteekenis* van sommige reduplicaties is vooral duidelijk bij substantieven, bijv. wiwiri (nog bij Teenstra wiri-wiri) „gebladerte" jaga-jaga „vodden", pis-pisi „stukjes".

Waarschijnlijke *dualis* vinden wij in gogo „billen", pãpã „cunnus", tutu „horens", sùsu „schoenen" en sẹsé „schaar". Merkwaardig is dat de meeste dezer meervouds-reduplicaties ook in het enkelvoud geredupliceerd worden, denkelijk door analogiewerking. Bijv. wã sùsu, wã wiwìri.

Voor de uitdrukking van wederkeerige handelingen bestaan geen afzonderlijke reduplicatie-vormen. Wel wordt vaak occasioneel verdubbeld om de wederkeerigheid uit te drukken, zooals in zinnen van het type: Sã w'ė tjitji-tjitji makandra? „Waarom jullie rukken elkaar?" In deze zin vond zelfs verdubbeling van een reeds geredupliceerde vorm plaats.

Het N.E. kent tenslotte tallooze geredupliceerde „Lautbilder", bijv. kwakwa „eend", djēdjē „bel", tiko-tiko „hik", srī-srī „krekel", wũwũ „hommel". Mogelijk vallen onder deze rubriek ook de tallooze diernamen, die het N.E. geredupliceerd kent (montji-montji, kami-kami, tjotjo, wara-wara. etc.). Doch het niet geringer aantal plantnamen in dubbel-vorm maakt eerder een andere groepeering wenschelijk.

Niet alleen van de plant- en dier-namen die elders afzonderlijk onderzocht worden, maar ook van de overige reduplicaties zijn verschilllende oorspr. Afr. Ik noem slechts: birbiri (Ewe béle-béle „feucht", Yoruba: b*ere*

„Gras zum Dachdecken"), bóbo „suf" (in de meeste W.-Soed. talen: bóbo „stumm sein".) bubù (Ewe: dz*o*bú „Framboesia", bùbu „lahm sein" — ook Kwa-talen: bu-bu-i „ein Schreckgespenst"), dȩ̂doi „sussen" (Tsji: dwudwo „ruhig werden"), didõ „lîggen" (Lag. talen: deda „dormir"), Djėdjė „Plaatsnaam" (Ewe, Okpoto: džidži „weit-sein") ės'ėsi „snel" (Efik: isa-isa „hastily"), fjofjo „wants" (Ewe y*ó*, y*ó*e „Wanze"), fõfõ (Idjo: fam. Ewe: fò „slaan"), fréfré „vlieg" (Logba, Togo: fl*e* „fliegen"), gãgã „oudje" (Soed. kaka, kaga „grootmoeder"), gõgo-sa (Gã: k*o*k*o*-nsa, Tschi: ṅk*o*nk*o*ṅsa „Heuchelei") kajakaja „kaal" (Mandingo: kolokolo „ohne Federn"), kàka (o.a. Tsji: akókò „hen"), kėkė „spoel" (Kwa-talen: kèké „spindel"), kėskėsi (Ewe kése „Affe, Pavian"), kóko „pit" (Tsji: koko „Korn, Klümpchen"), kúku „gezwollen milt" (Ewe kù, Gã kuku-li „Klumpen"), kur'kùru „korf" (Kyama, Lagune-t.: akŏre „corbeille") kwakwa „eend" (Ewe, Togo: kpakpaḥe „Ente"), moto-moto „modder" (Kwa-talen: ṅm*o*t*o* „schlammig"), nat'nati „besprenkelen" (Gã, Tsji: ṅwãtã-ṅwãtã „gesprenkelt"), Nȩ̂nà „eigennaam van oude vrouwen", (Gã: nã, Nupe: nna „Mutter"), nėnė „aanspreekvorm vrouwspersoon"(Ewe: nṍnù, Kru-t.: ń*i*n*e*, Mandingo-t.: nēn „Frau"), popò „week" (Ewe: b*ò*b*ò* „weich sein"), sȩ̂sé „schaar" (Kwa-t.: zize „spalten", Ewe: sáksè „Schêre"), tȩ̯tà „vader" (Togo: teté „Vater"), tiko-tiko „hik" (Kwa-t.: hik*o*-hik*o*, šik*o* šik*o* „Schluchzer"), tòdo „waggelend" (< dóddo bij Schumann. Ewe: do „bammeln") tõtõ „gestampte bananen" (Tsji: tùmtùm, Lagune-t.: ètuã), waswàsi „wesp" (Ewe: ẇáẇǎ „Wespe").

Niet geheel zeker is de herkomst als reduplicatie van fufuru, „stelen", njãnjã „voedsel", nòno, „neen", sakasàka, „bezinksel", wiwiri, „gebladerte", en wowojo „markt". Djẽ̈djẽ̈, gogò, jėjė, tutù hebben Bantoe-herkomst.

Sommige W. Soed. talen hebben vocaal-verenging in het eerste redupl. deel. Vgl. N.E. didõ. Bij de verba volgt achter de verdubbeling meestal -e of -i. Hierdoor kwam toen in het N.E. contractie plaatsvond, het accent meestal op het tweede reduplicatie-deel, bijv. tõtȍ, dedòi,

popò, en naar analogie wakawàka, etc. Zoodat vaak verzwakking van 't eerste deel volgde, en soms zelfs de zwakste lettergreep geheel werd uitgestooten. Bijv. nenai, si-sibi (< sibi-sibi), wiwiri (< wiriwiri). Het hedendaagsche N.E. heeft zelfs s'sibi, w'wiri, etc. Deze redupl. zijn dus op weg om tot hun enkel-vorm terug te keeren.

Samengestelde woorden worden in de W.-Soed. talen meestal door juxtapositie gevormd; het N.E. vormt op gelijke wijze zijn composita, bijv. grõ-tàpu „aardbodem" libi-sma „levend-mensch" etc.

De Mandingo-talen vormen veel samenstellingen o.a. met -no „Persoon", evenals N.E. wroko-mã, watji-mã, sitji-mã, obia-mã etc. en bũ-sma, bidji-sma, nèngrè-sma etc.

Een andere samenstelling is Kpelle: -sé̇ni, Malinke: -hani „Ding". Deze laatste vorming vinden wij evenzoo terug in het N.E. Bijv. wroko-sani „werktuig", pré-sani „speelgoed", sukru-sani „suikerwerk", gado-sani „godgewijde dingen" etc.

Talrijk zijn in de Mandingotalen ook de verbindingen met -k*e* „maken" dat N.E. *-ki > -tji werd, hetwelk zich als onharmonische uitgang handhaafde, bijv. in mètji „maken", sètji „schudden", natji „slaan", tatji „zeggen", watji „bestaren". Pitji „beantwoorden", ditji „delven", witji „wekken" hebben uiteraard regelm. harm. uitgang.

Tenslotte is ook de contractietendens, die nog steeds en in zoo sterke mate in het N.E. werkzaam is, oorspr. uit de W.-Soedan-, meer speciaal uit de Kwa-talen afkomstig, die veel „Vocalausfall" kennen. Toch zijn met uitzondering van de reduplicaties de oorspr. Soed. woorden in het N.E. niet verkort, daar hun stammen toch bijna altijd éénsilbig waren, zoodat contractie niet mogelijk was. Latere Eur. ontleeningen vertoonen echter zeer vaak dit verschijnsel, bijv. schelling > N.E. srẽ, bottelary > N.E. botri, Sp. *a*zucar > N.E. sukru etc.

Afr. zoo niet van afkomst dan toch van formatie zijn de vele klanknabootsingen die het N.E. gebruikt en die ook talrijk zijn in de Soed. (en Bantoe)-talen. Bijv. a fadõ so prã; Dagu tatji: pjakũ pjakũ, sã na f' mi na f' mi, etc.

(*Wordt vervolgd.*)

TOBAGO
Een vergeten Nederlandsche Kolonie

DOOR

C. K. KESLER

Onder bovenstaanden titel leverde wijlen de Heer J. H. J. Hamelberg in 1900 een zeer belangwekkende bijdrage voor het vierde jaarlijksch verslag van het destijds bestaande Geschied-, Taal- Land- en Volkenkundig Genootschap te Willemstad. Het grootste deel hiervan wordt ingenomen door, wat omtrent de twee aanslagen, die een Fransche vloot onder d'Estrées in Februari 1677 en in December van hetzelfde jaar op het eiland deed, uitvoerig door De Jonge vermeld wordt [1]). Na 1678 was blijkbaar de belangstelling in onze Republiek voor het eiland geheel verdwenen en schijnen er van onze zijde geen pogingen meer gedaan te zijn, om er een Hollandsche kolonie te vestigen.

Gereedelijk is dat te verklaren door de omstandigheid, dat juist in dien tijd de aandacht der Staten van Zeeland en van de Kamer der W. I. C. van hetzelfde gewest door andere zaken te zeer in beslag genomen werd. Allerlei moeilijkheden toch had Zeeland het hoofd te bieden. In niet geringe mate werden deze door Suriname veroorzaakt. Het is bekend, dat de nieuwe kolonie daar in de eerste vijftien jaren, dat zij onder de vlag der Republiek was, een voortdurende bron van oneenigheden tusschen de Staten-Generaal en die van Zeeland opleverde. Daarbij kwamen nog allerlei geschilpunten met de Britsche regeering in verband met de vrijheid van beweging der Engelsche kolonisten uit de voormalige kolonie van Lord

[1]) Jhr. Mr. J. C. de Jonge. Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen. Haarlem, 1859.

Willoughby. Een en ander schijnt voldoende, om te verklaren, dat na den vrede van Nijmegen de lust, om het met Tobago nog eens te beproeven in de Republiek niet bijster groot was.

Enkele tientallen jaren vroeger echter werden er telkens pogingen aangewend door Engelschen, Franschen, zelfs Koerlanders en niet het minst door Zeeuwen, om zich op het eiland te vestigen.

Naar het schijnt zijn het eerst de Engelschen geweest, die getracht hebben, er een kolonie te stichten; vrijwel gelijktijdig echter begonnen de Zeeuwen daarmede [1]).

Reeds zeer kort na de eerste vestiging van de Spanjaarden in Amerika vertoonden zich reeds enkele Engelsche schepen of geheele eskaders in de West-Indische wateren. Meestal waren zulke tochten in de dagen van Elizabeth op touw gezet door avontuurlijke edelen, wier voornaamste doel was, den erfvijand, Spanje, in zijn koloniaal gebied te bestoken. Enkelen, zooals Sir Walter Raleigh en Sir Humphrey Gilbert, wendden wel pogingen aan tot stichting van koloniën, maar ernstige pogingen daartoe werden toch eerst gedaan, nadat de kooplieden, wien het minder om roem en tijdelijke winst met veel risico, maar meer om blijvende voordeelen te doen was, de leiding in handen genomen hadden. In 1601 werd de Engelsche Oost-Indische Compagnie (The Company of merchants trading into the East-Indies) opgericht, die van Elizabeth het monopolie ontving, o. a. voor Amerika. De aandeelen waren hoofdzakelijk in handen van burgers, maar ook verscheidene edelen toonden hun belangstelling, die zich van hun zijde voornamelijk richtte op de Amerikaansche kolonisatie.

Was Elizabeth gedurende haar langdurige regeering er met beleid in geslaagd, in alles, ook in den handel, de leiding in handen te houden, na haar dood in 1603 trachtte de eerste Stuart, Jacobus I, dat eveneens te doen. Zijn aandacht werd op de West-Indische eilanden gericht

---

[1]) V. T. Harlow. B. A. B. Litt. F. R. Hist. S. Colonising expeditions to the West Indies. 1925.

door uitgeweken Vlamingen, die geregeld in relatie stonden met hun landgenooten in Zeeland.

Evenals dat in de Republiek het geval geweest is, hebben ook in Engeland tijdens het eerste deel van den 80-jarigen oorlog uitgeweken Zuid-Nederlanders een groot aandeel gehad in de bevordering van den overzeeschen handel. Van ouds reeds bestonden er levendige handelsbetrekkingen tusschen Vlaamsche en Zeeuwsche steden en de Engelschen. De „Fellowship of the Merchant Adventurers", de Britsche concurrenten en tegenstanders der Duitsche Hansa, had na den val van Antwerpen zijn zaken naar Middelburg verplaatst en reeds vroeger waren Vlamingen in Engeland tot grooten welstand gekomen, zoodat zij herhaaldelijk de Stuarts met gelden konden bijstaan. Onder dezen bekleedden de Courtens (of Curteene, zooals de naam der familie verengelscht werd) een voorname plaats [1]).

Sir William Curteene verleende zijn bemiddeling bij den Koning ten behoeve van Philip Henry, Earl of Pembroke and Montgomery, toen deze pogingen wilde aanwenden tot het stichten van een kolonie op een der West-Indische eilanden. Eigenlijk was er geen daarvan

[1]) Courten of Curteene. De familie Courten was afkomstig uit Meenen (West-Vlaanderen bij Kortrijk) en was in 1568 tijdens de heerschappij van Alva om het geloof naar Engeland uitgeweken. Willem Courten, vroeger kleermaker in Meenen, vestigde zich in Londen. Zijn dochter Margaretha huwde daar met Matthias Boudaen, den zoon van een anderen uitgewekene en na diens dood met een Engelschen koopman John Moncy. De Courtens kwamen In Engeland weldra tot grooten welstand; twee zoons van den uitgeweken Willem Courten werden beiden tot knight verheven. De oudste, evenals zijn vader Willem geheeten, bleef de zaken in Londen beheeren; de jongste, Pieter keerde naar Holland terug. In 1606 sloten zij een handelsvennootschap met hun zwager, John Moncy, tot het drijven van overzeeschen handel. De firma stond in hooge gunst bij Jacobus I en Karel I wegens herhaalde geldleeningen. In 1628 schoot zij den laatsten koning £ 5.000 voor. In totaal bedroegen de voorgeschoten bedragen £ 200.000.

Mr. Pieter Boudaen Courten, een zoon van Matthias Boudaen en Margaretha Courten, vestigde zich te Middelburg en nam daar weldra een vooraanstaande plaats in den handel in. Hij was o. a. Bewindhebber en mede-oprichter der Cie. van Nieuw-Nederland. Twee zijner zoons huwden met dochters uit het geslacht Coymans, dat zeer geinteresseerd was in den slavenhandel (J. E. Elias. De Vroedschap van Amsterdam en Dictionary of National Biography XII).

meer beschikbaar, want gelijk Elizabeth en Jacobus I en later ook Lodewijk XIV van Frankrijk met milde hand beschikten over allerlei deelen van de wereld, zoo had Karel I reeds op 2 Juli 1627 alle Caraïbische eilanden, met insluiting van Barbados, weggeschonken aan James Hay, Earl of Carlisle, die daarbij den titel van „Lord Proprietor of all the Caribee Islands" kreeg. Pembroke trok zich weldra terug en verkocht zijn vermeende aanspraken op de eilanden in de West, waaronder uitdrukkelijk Tobago en Trinidad genoemd werden, aan een anderen edelman, die zich reeds lang voor kolonisatie in de West geinteresseerd had, Robert Rich, Earl of Warwick. Over Tobago was echter reeds vroeger beschikt door Jacobus I. Deze had het eiland aan een zijner petekinderen, Jacob I, hertog van Koerland, als doopgeschenk gegeven [1]).

En bovendien achtten de Zeeuwen het een geschikt terrein voor kolonisatie. Onder de Zeeuwsche kooplieden was het destijds meer bepaaldelijk Jan de Moor, die wilde beproeven er een kolonie te vestigen. Reeds in 1628, hetzelfde jaar, waarin Warwick de rechten van Pembroke overnam, had De Moor een schip, de Fortuin, toebehoorende aan de Kamer van Zeeland, met 60 Zeeuwsche kolonisten uitgezonden ter versterking van een reeds eenigen tijd op het eiland bestaande vestiging. Vier jaar later rustte dezelfde Zeeuwsche koopman nogmaals een expeditie van 200 personen, hoofdzakelijk uit Walcheren afkomstig uit [2]). Gelijk Hamelberg vermeldt, werd deze kolonie in 1634 geheel verwoest door Spanjaarden en In-

---

[1]) Hertog Jacob van Koerland behoorde tot het geslacht Kettler. Koerland was door de orde der Zwaardbroeders gechristianiseerd. In 1237 loste deze orde zich op in de Duitsche Orde. Toen de laatste Grootmeester daarvan, Albrecht van Brandenburg, tot het Protestantisme overging, wist de Landdrost van Koerland, Gotthard von Kettler, zijn gebied te seculariseeren en zich tot hertog, als leenman van Polen te verheffen. Zijn kleinzoon was Hertog Jacob (1642—1682). Deze huwde met een zuster van den Grooten Keurvorst, Louise Charlotte. Na den dood van den laatsten Von Kettler in 1737, die met Anna, later Czarina van Rusland gehuwd was, schonk deze Koerland aan haar gunsteling Biron.

[2]) Hamelberg. blz. 17.

dianen. Geheel ontmoedigd kwamen enkele overlevenden in het moederland terug.

Kort daarna verschenen de eerste Koerlanders, een expeditie van 212 personen [1]). Een succes was deze eerste kolonisatie-poging van den Hertog niet; de kolonisten hielden het vijf jaar uit en verlieten in 1639 het eiland weer. Aantrekkelijk was dat trouwens niet. Behalve met andere moeilijkheden had men ook voortdurend te kampen met aanvallen van vijandige Indianen. Vooral de Caraïben van St.-Vincent waren gevaarlijk; de schepelingen van de vloot van Piet Heyn o. a. hadden dat in 1628 ook ondervonden.

Een kort daarna beproefde kolonisatie van Engelschen mislukte dan ook eveneens. Op 9 October 1639, kort na het vertrek van de laatste Koerlanders, verscheen een zekere Kapitein Masson (of Massam) met 2 à 300 Engelschen op Tobago. Voortdurend aangevallen door de Caraïben van St.-Vincent, in een van welke gevechten Masson sneuvelde, namen de overlevenden het volgende jaar de wijk naar Trinidad, dat toen door de vreedzamer Arowakken bewoond werd.

In weerwil van deze mislukkig gaven de Engelschen het echter niet op. Kapitein Marshall, die reeds in 1630 beproefd had, zich in Suriname te vestigen, was destijds in Barbados. In opdracht van den Graaf van Warwick begaf hij zich van daar naar Tobago, om er nogmaals een kolonisatie te beproeven. Wederom mislukte deze. De aanvallen der Indianen noodzaakten ook hem, de wijk te nemen .Hij begaf zich voor de tweede maal naar Suriname, waar hij twaalf jaar vroeger ook reeds zijn geluk beproefd had.

In hetzelfde jaar kwam echter een nieuwe expeditie aan [2]). Hertog Jacob had ditmaal samenwerking met de Zeeuwen gezocht, om op die wijze te trachten, het be-

---

[1]) Harlow blz. 115 en Introduction LIX.

[2]) Hamelberg blz. 16. Uit hetgeen volgt op blz. 17, omtrent de aanspraken van Hertog Jacob zou men kunnen opmaken, dat deze eerst optrad in 1654. Met zijn kolonisatie-pogingen was hij reeds 20 jaar vroeger begonnen; dit was de derde Koerlandsche expeditie.

geerde eiland in bezit te krijgen en zoo werd een expeditie van 310 Zeeuwen onder bevel van een zekeren kapitein Caroon, die in Brazilië gediend had, uitgezonden [1]). Caroon was intusschen in de Republiek niet gunstig bekend; in Brazilië schijnt hij niet onberispelijk gediend te hebben. Hij had opdracht gekregen, om de goede verstandhouding met de Indianen in de koloniën op het vasteland niet in gevaar te brengen, de Arowakken, met wie men daar vooral te doen had, te vriend te houden. Daardoor maakte hij zich vanzelf hun tegenstanders, de Caraïben, tot vijand. Evenals vroeger deden deze van St.-Vincent uit verwoede aanvallen op de kolonie en brachten het grootste deel der inwoners om het leven. Een zeventigtal wist het leven eraf te brengen en nam de vlucht naar Pomeroon [2]).

Twaalf jaren rustten nu de kolonisatie-pogingen, zoowel van Zeeuwsche, als van Koerlandsche zijde. Een derde expeditie werd in 1654 door Hertog Jacob uitgezonden. Tegelijkertijd echter vatten de Zeeuwen en ditmaal de firma Lampsins de zaak weder op. Vooral de jongste der beide broeders, Cornelis Lampsins, stelde belang in de West en zond met toestemming der Staten-Generaal in 1654 een expeditie uit. De lotgevallen van deze kolonisatie verhaalt Hamelberg; Hertog Jacob protesteerde bij Cromwell over deze nieuwe vestiging der Zeeuwen op „zijn" eiland. Hierom ontving Lampsins aanvankelijk van de Staten-Generaal weinig of geen daadwerkelijken steun. Opmerking verdient, dat het protest van den Hertog bij Cromwell wel aan een eenigszins eigenaardig adres gericht was. De Hertog moet wel buitengewoon op het bezit van Tobago zijn gesteld geweest, om geen rekening er mede te houden, dat in zijn oogen het bewind van den Lord-Protector toch allerminst wettig kon worden genoemd. Veel steun ondervond hij intusschen van Engel-

[1]) Harlow noemt hem „a gentleman of good conduct." Hiermede is wel eenigszins in strijd, wat eenige regels lager staat: „The Dutch Government, however, knew too much of Caroon's antecedents and refused to trust him."

[2]) Evenals Berbice en Essequebo een Zeeuwsche kolonie (P. M. Netscher, Geschiedenis van de koloniën Essequebo, Demerary en Berbice, 1888).

sche zijde niet en bovendien gingen de zaken in zijn eigen land alles behalve naar wensch. De Zweedsch-Poolsche Successie-oorlog had de landen om de Oostzee in rep en roer gebracht. Polen viel tijdelijk in handen van Karel Gustaaf van Zweden en daarmede ook het leen Koerland. Hertog Jacob werd door den Zweedschen koning gevangen genomen en naar Riga gevoerd, waar hij twee jaar bleef. De vrede van Oliva gaf hem zijn vrijheid en zijn land terug.

Op Tobago hadden in dien tijd de Zeeuwen van den oorlogstoestand in Europa gebruik gemaakt, om zich van het fort Jacob meester te maken en de Koerlanders te verdrijven [1]). Na veel strijd waren dus de Zeeuwen ten slotte meester gebleven van het begeerde eiland.

Hertog Jacob legde zich echter bij het verlies van het eiland, waarvoor hij zich zooveel moeite gegeven had, niet neer. In 1662, hetzelfde jaar, waarin Cornelis Lampsins door Lodewijk XIV, die op grond van vroegere occupatie er ook al aanspraak op maakte, met Tobago beleend werd, wendde Hertog Jacob zich met een protest hiertegen tot Karel II van Engeland. En deze bevestigde hem, onder zekere voorwaarden, op 17 November 1664 welwillend in het bezit van het betwiste eiland en beval zijn belangen aan Lord Willoughby aan.

Nadat de Zeeuwsche kolonie allerlei lotgevallen had gehad werd zij na enkele jaren verlaten. Nadat Abraham Crijnssen het eiland na de inbezitneming van Suriname, nog eens voor Zeeland bezet had, verkocht de firma Lampsins het voor *f* 36.000 aan de Admiraliteit van Amsterdam (19 Mei 1676). De oorlog met Engeland en Frankrijk van 1672 maakte ten slotte voor goed een einde aan kolonisatie-pogingen van Zeeuwsche of Amsterdamsche zijde. D'Estrées verwoestte in het laatst van 1677 de kolonie grondig.

Hertog Jacob heeft nog tot het einde van zijn regeering

---

[1]) Hamelberg blz. 18.
Harlow vergist zich hier blijkbaar, daar hij den *Koerlandschen* Gouverneur Hubert de Beveren noemt. Dit zal wel moeten zijn Huybert van Beverningen, maar dit was de *Zeeuwsche* Gouverneur. (Zie Intr. LXI).

belangstelling voor Tobago getoond. In 1678 deed hij nog eens een poging er met Engelsche hulp een kolonie te vestigen en na zijn dood (1682) werd dit door zijn opvolger Friedrich Kasimir in 1693 voor het laatst beproefd. Sedert zagen ook de Koerlanders van kolonisatie-pogingen af.

Nieuwer-Amstel, Augustus 1928.

BOEKBESPREKING

La Agonia Antillana. El imperialismo yanqui en el mar Caribe (segunda edición). LUIS ARAQUISTAIN. Madrid 1928.

Toen een der redacteuren van *De West-Indische Gids* mij bovengenoemd boek toezond met verzoek het eenigszins uitvoerig te bespreken zoo ik het belangrijk genoeg vond, begon ik de lectuur er van met gespannen aandacht. Immers, de sensatieverwekkende titel, die als een noodkreet over den doodstrijd der Antillen klinkt, en wel, naar den eersten ondertitel te oordeelen, een agonie veroorzaakt door het imperialisme der Yankees, doet een aangrijpend historisch verhaal van menschenwee op de Antillen vermoeden. Welnu, na het boek geheel te hebben gelezen, kom ik tot de slotsom dat de titel er van niet alleen ongelukkig gekozen, maar eenigszins misleidend is. De tweede ondertitel van het boek, *Impresiones de un viaje a Puerto Rico, Santo Domingo, Haití y Cuba,* is alles welbeschouwd alleen de passende. Hetgeen Araquistain ons hier te lezen geeft bestaat eigenlijk uit weinig meer dan feuilletonistisch geschreven reisindrukken, uit 1926—27, en schetsen, waaraan allerlei beschouwingen, vooral van politieken en economischen aard, zijn vastgeknoopt. Literarisch talent kan ik er niet in vinden, evenmin als objectiviteit en grondigheid. Een ander boek van A., van dezelfde strekking, *El Peligro Yanqui* (*Het Yankee Gevaar*), dat eveneens een tweede uitgaaf beleefde, ken ik niet. Ik wil voor de goede zaak, die de schrijver voorstaat, hopen dat het meer overtuigende bewijskracht heeft dan het mij gelukt is in *La Agonia* te vinden [1]). Hoewel in het onderhavige boek alléén van de „agonie" der drie genoemde Groote Antillen sprake is, meent de Schr. dat die titel even goed past op „alle overige Antillen en een groot gedeelte van continentaal Amerika, dat door de Caraibische Zee wordt bespoeld."

[1]) Luis Araquistain schijnt overigens een productief schrijver te zijn: romans, theater, politiek, essays. Misschien is hieruit een gevolgtrekking te maken; welke, beslisse de lezer zelf.

Zonder den ganschen inhoud van het boek te resumeeren, moge hier en daar een greep uit den inhoud van pas zijn.

La Agonia vervalt in drie gedeelten: Puerto Rico, Santo Domingo en Haïti, Cuba, die elk weder in een aantal hoofdstukken verdeeld zijn, te zamen niet minder dan 38, behalve een lange voorrede, Alles wat A. vertelt en beweert had hij gemakkelijk in de helft der bijna 300 bladzijden van het werk kunnen afdoen. Hij is zeer breedsprakig en vervalt niet zelden in herhalingen, hetgeen de lectuur van het boek noch vergemakkelijkt noch veraangenaamt. De stelling die A. verdedigt, het *Leitmotiv* in het werk, is dat de Noord-Amerikanen + de Negers de schuld dragen van de hedendaagsche agonie der West-Indische eilanden. Bovendien meent hij, dat het politieke en maatschappelijke verval der Antillen aan verschillende Europeesche naties, met uitzondering van Spanje, te wijten is; en die toestand wordt door de Vereenigde Staten bestendigd. Want, zegt A., Spanje was indertijd de eenige natie, die in hare koloniën de overheersching der blanke bevolking handhaafde en het land vereuropeeschde. Engeland, Frankrijk, Nederland, Denemarken, daarentegen, en nu ook de Vereenigde Staten, verafrikaanschden hun koloniën. Op deze wijze vernietigden zij „de kiemen der blanke nationaliteit en beschaving, die de eerste kolonisten er brachten." Dit uit de Voorrede (p. 11—12). Het kostte mij eenige moeite na te gaan, waar de Schr. met deze stoute bewering heen wilde. Voortgaande met de lectuur, meen ik te hebben begrepen, dat hij in de toename van zwarte (Neger-) arbeidskrachten het groote gevaar ziet, als ook in de verovering van alles en nog wat door Amerikaanschen ondernemingsgeest en Amerikaansch kapitaal. Door allerlei variaties van hetzelfde thema krijgt de lezer dit te hooren, nagenoeg het geheele boek door. Schr. ziet blijkbaar niet in, dat de schuld van dat alles aan Spanje zelf lag. Met al zijn hooggeroemd „predominio de la población blanca" was het niet in staat zijn gezag te handhaven. Spanje *had* zijn koloniën te verliezen, zoowel in de West als ten zelfder tijde de Philippijnen en ongeveer een eeuw geleden zijn gansche overzeesche rijk van Mexico tot Argentinië. De creolen en mestiezen (zijn de laatsten zoo maar spontaan, zonder vermenging met het Spaansche „blauwe bloed" ontstaan?), wilden het Spaansche regime niet meer en schudden het juk af. Dat alles kan toch den Schr. niet onbekend zijn. Behalve door psychologische factoren wordt de geschiedenis der volken en hun koloniën grootendeels door geographische factoren bepaald. Zoo is het ook met de „tragedie" (p. 13) der Antillen en der Mid-

den-Amerikaansche republieken gesteld: hun ligging tusschen de Vereenigde Staten en het Panama kanaal. Maar wat er aan te doen? Macht kan alléén door een grootere macht worden tegengegaan en als de huidige bevolking dier „agoniseerende" landen niet in staat is tegenstand te bieden, dan is het onvermijdelijk dat de sterkste, wie het ook zij, binnenkomt en zich handhaaft. De redding uit het Noord-Amerikaansche gevaar moet van de Antillen zelve komen, uit Mexico en alle Spaansch sprekende landen langs de Amerikaansche „Middellandsche zee". Mocht dit onmogelijk blijken, dan volgt er logisch onafwendbaar uit, dat de Vereenigde Staten of een andere machtige natie met groote energie en veel kapitaal op de eene of andere wijze, in den eenen of anderen vorm den baas gaan spelen. Dat alles schijnt de Schr. niet in te zien. Hij geeft alléén zijn spijt en zijn verdriet te kennen als rechtgeaard Spanjaard, al laat hij zich hier en daar alles behalve patriottisch uit.

Ook afgezien van koloniale machtspolitiek heeft americanisatie ongetwijfeld groote schaduwzijden. De vulgaire en onaesthetische kant er van, vooral sedert de laatste tien of twaalf jaren, zoo duidelijk waarneembaar in West-Europa, het Naburige Oosten en Japan, kan slechts afkeer opwekken bij allen, die in dezen tijd van geestelijke verwording hun goeden smaak nog niet geheel hebben verloren. Araquistain spreekt dan ook niet ten onrechte van een americanisatie van Europa. Over de even ergerlijke als belachelijke formaliteiten, die vreemdelingen om in de V. S. te landen, moeten ondergaan maakt onze feuilletonist-reiziger zich terecht vroolijk. Hij vindt er iets in van den humor van Mark Twain, waarvan — o ironie! — de wetgevers zich stellig niet bewust zijn. En dat alles in het gezicht van het beeld der Vrijheid voor de haven van New York! [1])

Van New York komende landt A. te San Juan op Puerto (Porto) Rico en bereist het eiland. Hij noemt het, afgezien van de

[1]) *A* wijst er op, dat de schijnheiligheid en de *cant* der Yankees slechts in hun land zelf schijnen te tieren. Hij woonde het te Parijs bij, dat een talrijke troep Amerikaansche toeristen naar de Folies Bergères stroomde om de befaamde Josephine Baker, de mulattin, te zien dansen. In hun eigen land evenwel zou „esta curiosidad por una mulata *shocking*" zijn. — Toen ik in Augustus 1919 te Habana was, werd mij verteld dat het van Key West uit periodiek door talrijke Amerikanen werd bezocht „to have a good time" en zich er schadeloos te stellen voor de privaties ten gevolge der „drooglegging" en der draconische zedewetten in hun eigen land. *A* zegt, dat Parijs thans „een voorstad van New York" schijnt te zijn. Habana heeft daarvan m. i. méér. Ik geloof b.v. dat er nergens buiten de V. S. destijds meer „Fords" rondreden dan daar. Hoe zal het nú zijn?

temperatuur en de flora, „la Suiza del Tropico". Die vergelijking is onzinnig. Hooggebergte ontbreekt op dit uit kalkgesteenten bestaande eiland; van sneeuwbergen en meren geen spoor; bovendien is er over 't geheel weinig water. Onze reiziger kijkt overal rond en vindt veel stof tot ergernis. In sommige steden b.v. — „¡ oh increíbile herejía!" — treft men in de nabijheid der R. K. kerk een Protestantsche kerk aan; — „¡" no es para escandalizarse' Maar die zelfde meneer Araquistain poseert later op Cuba als liberale cosmopoliet voor wien „noch de pij noch de huidskleur den monnik of den man maken" (p. 188). Hij geeft hier en daar meer blijken van inconsequenties.

Puerto Rico werd bij den vrede in 1898 onmiddelijk Amerikaansch gebied, een stuk buit (*prenda*) dat Spanje den overwinnaar moest laten. Daarom noemt A. het van alle Amerikaansche landen „het meest dramatische". Waarom eigenlijk? Puerto Rico had geen „nationale ziel", zooals Schr. beweert; het was van ouds her een Spaansche bezitting, kolonie, voor hen wien dat woord *bezitting* aanstoot geeft. Wanneer men de ongeveer vijftig verdere bladzijden over P. R. gelezen heeft, dan blijkt dat de Portorriqueños over 't geheel, en vooral de jongere generaties, zich lang niet zoo onbehagelijk gevoelen onder die Yankee dominatie. Ja, er zijn zelfs Portorriqueños, die méér Amerikaansch dan de Amerikanen zelven zijn (p. 78—79). Zij dragen den naam van Pitiyanquis [1]). Ook is de emigratie van arbeiders naar de Zuidstaten van dat „gehate" Amerika begonnen.

De *dramatis personae* van P. R. zijn de Yankees, de Portorriqueños en de Spanjaarden. De gouverneur en eenige hoogere ambtenaren, schoolmeesters en kooplieden, die geen van allen lang blijven, zijn Yankees. Er zijn slechts weinig Spanjaarden en daaronder lieden, die zich meer Portorriqueño dan Noord-Amerikaan gevoelen. Schr. geeft toe, dat de Amerikanen veel hebben gedaan voor de stoffelijke welvaart van het eiland, maar.... tegen den verschroeiden bodem en den vochtig heeten dampkring „hebben zij niets uitgevonden" (*sic.*). Als zij ten minste de hoofdstad naar een mooie koele bergstreek hadden verlegd, jammert A. Wat dan nog? De groote massa der bevolking, hoofdzakelijk Creolen en kleurlingen, zijn op Puerto Rico geboren en getogen en lijden niet onder het klimaat. Een nieuwe hoofdstad het land in zou dus eigenlijk alleen den Noord-Amerikaanschen ambtenaren baten. De „vurige vyandigheid" van het klimaat

[1]) Dus genoemd naar den *pitirri*, een soort spotvogel die den nachtegaal nabootst.

„sera siempre un dique de resistencia a una colonización biológica por parte de los Estados Unidos". Des te beter, *señor* Araquistain, van *uw* standpunt beschouwd. Waarom dan geklaagd over het bestaan van dien „dijk"?

Hoe de bevolking van Puerto Rico over het gemis aan eigen souvereiniteit denkt, kan slechts een plebiscit uitmaken, en dat, zegt Schr., zal wel nooit gebeuren. Dus feitelijk weet hij er niets zekers van, behalve datgene wat hij door eigen waarneming heeft vastgesteld. Vele eilanders, vooral der jongere generaties, die op zijn Amerikaansch werden opgevoed, droomen „el sueño de la independencia". En daaronder vooral de vrouwelijke jeugd, die M. O. en H. O. heeft genoten. Volgens Schr. toont de vrouw in 't algemeen bijna nergens ter wereld meer belangstelling in politiek dan op Puerto Rico. Dit ligt aan het onderwijs der Noord-Amerikanen die, zelf zoo prat op hun onafhankelijkheid, die beginselen hun discipelen inprentten en, o ironie! daardoor hun eigen tegenstanders kweekten. De manifestaties dier jeugdige nationalisten, zoowel als de venijnigste uitingen der pers laten de Amerikaansche autoriteiten oogluikend toe. Niet met geweld onderdrukken, geen martelaren. Integendeel; zoo veel mogelijk zoet houden met het weggeven van baantjes bij de magistratuur en het onderwijs. Aan het verkrijgen der onafhankelijkheid van P. R. door een gewapenden opstand is natuurlijk niet te denken. Maar de vrijheidsidealisten hopen op een oorlog, waarin de Vereenigde Staten verwikkeld zouden kunnen worden. Volgens Schr. ligt de oorzaak van P. R.'s annexatie door en afhankelijkheid van de V. S. daarin, dat de eilanders hun geval niet voor de rechtbank van Europa hebben gebracht, zooals b.v. Polen en Ierland.

De socialistische partij op P. R. is goed georganiseerd en sterk en toch is zij slechts socialistisch in naam, zuiver opportunistisch en alleen bepaalde vakpartijen dienende. Teekenend is de door de socialisten in 1924 gedane verklaring „dat de voortdurende invloed van het volk der V. S. op dat van P. R. beschavend heeft gewerkt en dit nog steeds doet." En verder uitleggend op welke wijze, is de conclusie der socialisten: „Wij zijn voor de voortdurende en ondeelbare vereeniging en samenhoorigheid van het volk van P. R. met dat der V. S". Van dien kant althans geen droomen van onafhankelijkheid. A. gelooft evenwel, dat die uiting veeleer de persoonlijke meening van den socialistischen leider Santiago Iglesias is dan die van de arbeidende klasse. Desniettemin sympathiseeren de ± 50,000 Negers en ± 250,000 mulatten (waar is hier het hooghouden der blanke bevolking door

Spanje?) waaruit die klasse bestaat, met de V. S. en de meerderheid wenscht de onafhankelijkheid van P. R. niet. De landbouwer, de *jivaro* [1]) evenwel, moet vurig de onafhankelijkheid wenschen, want van den grond dien hij van ouds heeft bebouwd, is thans meer dan de helft, en daarvan het beste, in handen van groote Amerikaansche ondernemingen, die hun zetel in de V. S. hebben. En zoo lang het Amerikaansche kapitaal in de politiek een rol speelt, zal het onmogelijk zijn de ijzeren ring, die de keel van den *jívaro* dichtknijpt, te verbreken. Het nationalistisch streven op P. R. vindt steun in de R. K. kerk en de eigenlijke Spanjaarden die overigens, vooral door terugkeer naar het oude moederland aan het afnemen zijn en ook niet meer worden aangevuld. Ziedaar in 't kort de „agonie" van Puerto Rico, welke ten slotte die van een enkele groep, de *jívaros*, blijkt te zijn.

Van Mayaguëz aan de westkust reist A. naar Santo Domingo en Haïti.

Weinig landen hebben, volgens Schr., zoo'n rampzalig lot als Santo Domingo, ook al omdat het gedurig van overheerschers verwisselde: Spanjaarden, Franschen, Noord-Amerikanen en, niet het minst, door het schrikbewind zijner eigen tyrannen. Laatstelijk, volgens verdrag van 1907, staat de douane van S. D. onder toezicht der V. S.

Dit is „de ijzeren hand", zooals A. het noemt. Evenwel erkent A., dat de militaire interventie der V. S. tot de lichtste historische rampen van S. D. behooren.

In de Dominicaansche republiek is alles achterlijk. Goede wegen b.v. ontbreken, maar dit ligt aan de inlandsche bevolking zelf, die bijna uitsluitend uit mulatten bestaat.

Over land trekt Schr. naar de westelijke zusterrepubliek Haïti, „de Zwarte parel der Caraïbische zee". Te Azúa, een onaanzienlijke plaats, noteert A. een curieuse bijzonderheid, die hem opvalt. Terwijl hij in de vroegte wacht tot een restaurant geopend wordt om er te ontbijten, wordt hij tot zijn verbazing bestormd door acht of tien jonge mulatten knapen, die zijn schoenen willen poetsen. A. houdt die „idolatría de los pies" voor een overblijfsel uit den Spaanschen tijd, want welk volk, vraagt hij zich af, is zóó op schitterend blinkend gepoetste schoenen gesteld als het onze? [2])

---

[1]) *Jivaros* = afstammelingen van Indianen en blanken.

[2]) Of dit werkelijk een Spaansche karaktertrek is dan wel een van kleurlingen, durf ik niet beslissen. Maar zoo ik mij wel herinner, zijn nergens ter wereld mijn schoenen glanzender gepoetst dan in Spanje. En zeker is 't, dat onze Indo's en de Macaïstas (gemengde inwoners van Macau) grooten prijs op onberispelijk gepoetste schoenen stellen.

Haití is het Amerikaansche Negerland bij uitnemendheid, waar blanken en mulatten zeldzaam en niet in tel zijn. Aan „de demagogische orgie" kwam in 1915, dank zij de V. S. een einde. In het hoofdstuk *El Dominio estratégico* zet A. uiteen, dat de V. S. langzamerhand feitelijk van een groot gedeelte de baas zijn geworden in de Caraïbische Zee. Puerto Rico, S. Domingo-Haïti, het Panamakanaal, Nicaragua. Hij meent dat de Noord-Amerikanen eenmaal goedschiks of kwaadschiks de Fransche Antillen zullen annexeeren. Denemarken verkocht in 1917 zijn West-Indische bezittingen en „hetzelfde zal ook Holland moeten doen als het zich onaangenaamheden wil besparen" (p. 152 onderaan). Zoo, wij zijn dus bijtijds gewaarschuwd!

Ook het Engelsche bezit van Jamaica acht Schr. onzeker. Met het strategisch beheerschen hangt natuurlijk *El Dominio económico* ten nauwste samen, zooals A. in het daaropvolgende hoofdstuk, dat dien titel draagt, uiteenzet. Dit doelbewuste streven der V. S. verloopt natuurlijk niet zonder botsingen en schokken. Zoo zou, volgens een Engelsch berichtgever, de Amerikaansche militaire bezetting van Haïtí aan meer dan 3,000 Haitianen het leven hebben gekost. En in 1921 ontving de Amerikaansche officieele commissie van onderzoek naar de gebeurtenissen op Haití van een groep Haitiaansche notabelen de verklaring, dat de bezetting „het afschuwelijkste regiem van militaire autocratie was, dat ooit werd ingesteld in naam der groote Noord-Amerikaansche democratie" (p. 161).

Van Haitì gaat schr. naar Cuba en landt te Santiago. Hij wijst er op hoe uiterst gebrekkig de scheepvaart tusschen beide eilanden is. Alvorens de lastige visitatie door de douane te beschrijven, geeft A. op bijna een geheele bladzijde (172) zijn hart lucht over den oorlog op Cuba met de V. S.in 1898. „¡ Estupidez y heroismo!" De tegenstand van Spanje een „heldhaftige zelfmoord." Maar wat had A. dan gewild? Cuba weggeven zonder zelfs een schijn van tegenstand? A. blijft zich weer niet gelijk. Ginds, op Puerto Rico, betreurt hij het tanen van den Spaanschen invloed, hier verklaart hij dat Spanje, als staat, „rot tot in het gebeente" was. Hij kan dan ook „geen halven patriottischen traan" plengen, dwaas als 't zou zijn om over het onvermijdelijke te treuren. Hier vraagt de lezer van *Agonia*, die langzamerhand verbijsterd is geraakt, zich af, waarom dan al dat gejammer in de voorgaande, en volgende, bladzijden van het boek. Alles wel beschouwd, is toch die geheele *clash* tusschen Spanjaarden, Noord-Amerikanen, donkere en lichte kleurlingen vrij wel „*ineluctable*". Ik wees er reeds op (p. 537 en 538).

Van de vele door hem bezochte steden en stedekes op Cuba en van het landschap geeft A. op p. 176—181 in enkele omtrekken een, naar 't mij voorkomt, juiste karakterschets. Cienfuegos met zijn schoone baai „verborgen en labyrintisch", Guantánamo, Sagua, Matánzas, Santa Clara, Camagüey.... elk met hun eigen physionomie, van banaal tot schilderachtig. Het landschap is, vooral door ontwouding ten behoeve van de suiker- en tabakscultuur, sterk veranderd. Thans, op de niet hooge bergen en heuvelen in 't binnenland na, is het een golvende groene vlakte, wier monotonie hier en daar door een palmboom wordt verbroken.

Cuba is nu een onafhankelijke republiek, een eiland dat jaren lang tegen Spanje voor zijn vrijheid vocht, een vrijheid ten slotte gehandhaafd na den Spaansch-Amerikaanschen oorlog. Toch is A. weer niet te vreden. De Spanjaarden hebben langzamerhand het eiland verlaten en zijn door andere elementen vervangen.

„Als God en de Yankees — eveneens ware goden — er geen middel op weten, zal dit land spoedig een zwart en geel land zijn, van Haitianen, Jamaicanen en Chineezen, de eenigen die er kunnen wonen" (*sic*. p. 183). Die toenemende Afrikanisatie noemt Schr. de „gran tragedia racial de Cuba." Waarschijnlijk meer dan $\frac{2}{3}$ der suikerplantages zijn tegenwoordig in handen der Noord-Amerikanen en het aantal zal nog gestadig toenemen tot schade van de Cubanen. Op geen West-Indisch eiland is de blanke meer door den Neger verdrongen dan op Barbados: 15,000 tegenover 180,0C0 (p. 197). A. voorziet, dat op Cuba eenmaal iets dergelijks zal gebeuren. Een andere ramp voor Cuba ziet hij in het groot grondbezit (*latifundia*), dat knechtschap en slavernij insluit en allen vooruitgang belet.

Het zou te ver voeren den Schr. in zijn langdradig betoog, vol jeremiaden en herhalingen (p. 290 *et passim*) in bijzonderheden te volgen. Misschien heeft de lezer uit de voorgaande bespreking, die ik geef voor hetgeen zij waard is, kunnen opmaken waar Araquistain heen wil: Weg met den Yankee, weg met den Neger! Hoe het zonder die beiden op de drie bij uitstek „agoniseerende" Antillen zou moeten gaan, heb ik bij Schr. niet kunnen vinden. Misschien is die questie hem even onoplosbaar als zij mij is. Waar zouden die millioenen Negers en Mulatten heen moeten? Men kan hen evenmin wegjagen of verbannen als de millioenen *colored people* in de Golfstaten der Unie. En bovendien verandering is niet altijd verbetering. Mij wil het toeschijnen, dat in zeer vele opzichten gedurende de laatste 25 à 30 jaren op de drie genoemde Groote Antillen, en ook elders langs de Caraïbische Zee,

veeleer verbetering dan verergering is waar te nemen. Ik acht het hoogst onwaarschijnlijk, dat de bevolking dier gewesten, in haar geheel genomen, tegenwoordig ongelukkiger zou zijn dan vóór 1898. Ik heb ruim 9 jaren geleden in het Panamakanaal en te Habana goed uit mijn oogen gekeken en toen ook een en ander gehoord. De streek langs het kanaal en Cuba's hoofdstad, beide vóór den Noord-Amerikaanschen invloed echte moordkuilen, zijn tegenwoordig, dank zij de even verstandige als krachtige maatregelen der Noord-Amerikanen geheel geasaineerd. En dit heeft niet het minst den Spanjaarden en Cubanen gebaat.

Ik beweer echter geenszins, dat dit streven der Vereenigde Staten naar suprematie in de Caraïbische Zee, waartegen Araquistain waarschuwt, denkbeeldig is. Slechts iemand van „het-zal-wel-niet-gebeuren"-type, verblind door grof optimisme, kan dit ontkennen. De gebeurtenissen in den loop der laatste 20 jaren ongeveer en zekere publicaties, die daarop betrekking hebben, zijn te veel beteekenend. Door Dr. Benjamins [1]) is in zijn besprekingen van Chester Lloyd Jones' werk *Caribbean Interests of the United States* en van twee verschillende boeken, *The Virgin Islands*, het eene door Theodoor de Booy en John T. Faris, het andere door Luther K. Zabriskie, duidelijk en met nadruk gewezen op het imperialisme der V. S. door hun vreedzame penetratie in de landen langs en in de Caraïbische Zee. Wat daar werd meegedeeld vond later elders bevestiging, o. a. in *Het Koloniaal Weekblad* [2]). Ik zal hier niet verder uitwijden over deze, ook voor onze West-Indische koloniën hoogst belangrijke questie, daar het mij in de eerste plaats om Araquistain's werk te doen was.

Ten slotte nog dit. Ik heb het gansche boek door te vergeefs gezocht naar de beteekenis der gekleurde afbeelding van den zieltogenden of dooden Indiaan op den omslag er van. De *jívaro* zal toch wel niet bedoeld zijn. Wat er van zij, over de Indiaansche tragedies, die zich ongeveer 3½ eeuw achtereen op de Antillen hebben afgespeeld, verneemt de lezer niets. Een enkel woord daarover, een korte historische terugblik ware hier op zijn plaats geweest. Ook over de bloedige drama's gedurende de vrijheidsoorlogen der Cubanen tegen de Spanjaarden had iets gezegd moeten worden. In *die* dagen kon men in waarheid van agonie spreken, waarbij de huidige „doodstrijd" niets is.

Tunis, Dec. 1928. H. TEN KATE.

[1]) De West-Indische Gids, 1e jaarg. no. 6, Oct. 1919 en no. 7 Nov. 1919.

[2]) K. W. v. 10 Maart 1921, no. 10; v. 17 Maart 1921, no. 11; v. 17 Dec. 1925 no. 51; v. 16 Febr. 1928 no. 7; De West v. 15 Juni 1928; Algem. Handelsbl. v. 26 Juli 1928.

BIBLIOGRAPHIE

Ed. Fischer. Untersuchungen über Phalloideeën aus Surinam. Festschrift Hanz Schinz, Zürich 1928.

Landbouwproefstation. Suriname. Mededeeling no. 4. December 1928. Nadere gegevens over de nieuwe bereidingswijze van onze Liberiakoffie, door Dr. D. S. Fernandes. Paramaribo 1929.

The Arawak Language of Guiana, by C. H. de Goeje. Verhandelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam. Afdeeling Letterkunde, nieuwe reeks, deel XXVIII No. 2, 1928.

Schoone letteren. Dichtkundige Studiën, door A. W. Marcus, Paramaribo, 1928.

Tropisch Nederland, 25 Januari 1929. Suriname en wij, door G. J. Staal (Geïll.).

Idem. 8 Februari 1929. Suriname en wij, door G. J. Staal (slot). Met afbeeldingen. — Emmastad op Curaçao, door C. K. Kesler. (Met kaart en ill.).

Polytechnisch Weekblad, 21 Februari 1929. De voor Europa van Belang zijnde Surinaamsche Houtsoorten, door Dr. Ir. J. Ph. Pfeiffer (Geïll.).

De Indische Mercuur. 13 Februari 1929. De Liberiakoffie in Suriname, door Dr. C. J. J. van Hall.

Idem, 20 Februari 1929. Berichten van de Afd. Handel-Museum van het Koloniaal Instituut no. 42. Eerste beoordeelingen van Sucade-vruchten uit Suriname door Fr. W. spoor. (Met afb.).

Le Lloyd Commercial, Janvier 1929. The Dutch West Indies. By Doctor C. F. Schoch.

Neerlandia, Februari 1929. Lely als Gouverneur van Suriname. Ter Gedachtenis, door Fred. Oudschans Dentz.

De Spiegel, 9 Februari 1929. Koninginnedag in Paramaribo, door Joh. Broekhuysen. (Geïll.).

Ons Suriname. Zendingsblad uit de Ev. Broedergemeente, No. 1. Januari-Februari 1929. (Ons Suriname, door H. G. Sternberg. — Javaansch Suriname, door Mr. Dr. P. H. W. G. van den Helm. — Het begin van den arbeid onder de Javanen in Suriname, door H. Bielke. Lelydorp, een Javaansche kolonie in Suriname, door A. Peucker, Uit het Duitsch).

„HET SURINAAMSCHE TREEFGELOOF"
Een volksgeloof, betreffende het ontstaan van de melaatschheid [1])

DOOR

DR. P. H. J. LAMPE

I. VOLKSGELOOF EN OVERTUIGING VAN LEPRALIJDERS:

Volgens het Surinaamsch volksgeloof kan melaatschheid slechts ontstaan, als het lichaam tengevolge van een voortgezet gebruik van in dien zin schadelijke voedings- of genotmiddelen voor het ontstaan van die ziekte ontvankelijk is gemaakt. Een dergelijk schadelijk voedings- of genotmiddel en ook wel de overgevoeligheid daarvoor wordt *„Treef"* genoemd.

Bij een nauwkeurige ontleding van dat Surinaamsche volksgeloof blijkt, dat er onderscheid gemaakt wordt tusschen de directe gevolgen van overtredingen van het treefverbod (treefvlekken, treefziekte in engeren zin) en de eigenlijke ziekte der melaatschheid (door het volk eveneens treefziekte genoemd).

Slechts na herhaalde overtredingen van het treefverbod zou deze ziekte — dit is de echte melaatschheid, die tot de zwaarste verschijnselen kan voeren — kunnen „inslaan". Sommigen denken, dat op dien bodem de ziekte van zelf kan ontstaan; anderen denken aan de mogelijkheid van besmetting; weer anderen achten het noodzakelijk, dat de ziekte reeds in de familie voorkomt, of voor-

[1]) Lezing te Paramaribo gehouden door Dr. P. H. J. Lampe op 15 Augustus 1928 op initiatief van de *„Gouverneur van Heemstra Stichting"*, die zich ten doel stelt de bevordering van de bestrijding der inheemsche volksziekten. Het stamkapitaal dezer stichting is, als hulde aan Gouverneur van Heemstra bij diens vertrek, uit vrijwillige bijdragen bijeengebracht. Deze bestemming van het kapitaal was de wensch van den Gouverneur. *Redactie W. I. Gids.*

gekomen is; enkelen denken ten slotte, dat er verband bestaat met geslachtsziekte of dat er zoogenaamde negerkunst (wisie) in het spel kan zijn.

Een nauwkeurige ondervraging van honderden in Suriname geboren lepralijders gaf, betreffende hun overtuiging over het ontstaan van de melaatschheid, de volgende gegevens:

A. Overtuigd, dat de melaatschheid slechts kan ontstaan op den bodem van herhaalde overtredingen van het treefverbod	75 %
a-1. op dien bodem is de ziekte van zelf ontstaan	47 %
a-2. op dien bodem is besmetting gevolgd	22 %
a-3. op dien bodem is de familieziekte uitgebroken	2 %
a-4. twijfelen over de nadere oorzaak	4 %
B. Gelooven niet aan treef	15 %
b-1. overtuigd, dat de ziekte van zelf ontstaat	9 %
b-2. overtuigd van de besmettelijkheid	4 %
b-3. overtuigd van erfelijkheid of familiair voorkomen	2 %
b-4. twijfelen over de oorzaak van de ziekte	—
C. Twijfelen in het algemeen	10 %

Uit het bovenstaande volgt, dat 28 % van de in Suriname geboren lepralijders, die aan treef gelooven, tevens overtuigd zijn van de besmettelijkheid der melaatschheid, zij het ook, dat in hun gedachtengang de besmettingsmogelijkheid bij het ontstaan van de ziekte van secundair belang wordt geacht. De meening, dat het Surinaamsche treefgeloof lijnrecht in strijd is met de hedendaagsche wetenschappelijke opvattingen (lepra is besmettelijk) is dus — in theorie althans — niet juist. In de praktijk is het treefgeloof evenwel een belangrijke belemmering voor het ontstaan van de overtuiging, dat de melaatschheid op de allereerste plaats een besmettelijke ziekte is.

II. DE VERSCHILLENDE VORMEN VAN TREEF:

Ervaringstreef of *Ondervindingstreef*: Het is een ervaring van alle geneesheeren in Suriname en niet minder een ervaring van de bevolking zelve, dat negers en kleurlingen in een meer dan gewone mate overgevoelig zijn voor

tal van voedings- en genotmiddelen. Deze overgevoeligheid uit zich bij lepralijders en niet lepralijders in ras opkomende en vlug verdwijnende of ook wel min of meer hardnekkig standhoudende huiduitslagen, zooals schilferingen, vervellingen, barsten, vlekken, bulten, blaasjes, wonden en zweren; in ontstekingen of circulatiestoornissen van de slijmvliezen, vooral van oog, mond, neus en keel; in maag en darmstoornissen; in zenuwpijnen en in misschien nog tal van andere verschijnselen, die ofwel abusievelijk aan andere oorzaken worden toegeschreven ofwel in het geheel niet worden opgemerkt. Bij lepralijders kan die overgevoeligheid zich bovendien nog uiten in een veelal plotselinge uitbreiding van bestaande lepreuze huidverschijnselen of in het ontstaan van schijnbaar specifieke huidverschijnselen, veelal gepaard met koorts en een gevoel van zwaar ziek zijn. Deze ziekelijke reactie's hebben meestal steeds hetzelfde karakter, zoodat vóór het gebruik van die ongeschikte voedingsmiddelen gezegd kan worden, waar en hoe de te verwachten verschijnselen zich zullen voordoen. Deze op ervaring berustende en gemakkelijk experimenteel op te wekken overgevoeligheid is in vele of misschien in alle gevallen identiek met de overal elders waargenomen „idiosyncrasie" met dien verstande evenwel, dat deze overgevoeligheid in Suriname veel algemeener voorkomt, veel heftiger verloopt en bij lepralijders op een zeer bijzondere wijze tot uiting komen kan. De ervaringstreef komt ook familiair en heriditair voor.

Overgeerfde Treef, Treef van den vader: Volgens het Surinaamsche volksgeloof gaat de treef van den vader op de kinderen. De vrees daarvoor is zóó sterk, dat de voor een vader verboden voedingsmiddelen — en zeer speciaal die, welke krachtens hetzelfde verbod voor dien vader verboden waren — door de kinderen nimmer worden gebruikt. Dit geldt van af den dag der geboorte. Deze vaders treeven verraden hun afkomst nog dikwijls in den aard van het om die reden verboden voedingsmiddel, dat nog aan het vroegere verblijf van de stamvaders in de wildernis herinnert. Bekende vader's treeven zijn b.v. tijger, buffel,

hert, boschwild, aap, boschvarken, krokodil, papagaai en andere boschdieren.

Droomtreef: Een groot deel van de bevolking van Suriname is zeer gehecht aan de zoogenaamde droomtreef of beter gezegd aan de aangedroomde treef, dit wil zeggen aan de treef, waarvan de aard in een droom is geopenbaard. Dergelijke droomen hebben dikwijls plaats vóór de geboorte van een kind, b.v. bij de moeder, de grootmoeder, den vader, een familielid, vriend of vreemde. Later worden deze droomen dikwijls bevestigd door analoge droomen van anderen of van den persoon zelve. De behoefte om treeven te droomen vindt men vooral bij lepralijders en bij ouders van lepreuze of van lepra verdachte kinderen. In die gevallen wordt ook wel de hulp ingeroepen van een soort beroepdroomers, veelal oude negerinnen, die de roep hebben treeven op verzoek te kunnen uitdroomen. Het geloof aan droomtreef wordt in alle klassen van de Surinaamsche samenleving gevonden.

Treef op gezag van Treefkenners: Het meerendeel van de lepralijders in Suriname gaat vroeg of laat naar zoogenaamde treefkenners, kenners en beoefenaars veelal van het oorspronkelijke afrikaansche natuurgeloof, zooals medicijnnegers (dressie-ningre, obia-man); zieners en bezweerders (karta-man, loekoe-man, wintie-man, wisieman) om bij hen genezing te zoeken, dat wil praktisch zeggen om medicijn te halen (koopen) en den aard van de treef te leeren kennen. De bestanddeelen, waaruit een medicijn door een bezweerder is samengesteld, gelden op de eerste plaats als treef voor den gebruiker. Behalve de afzetterij is het bedrog bij die consulten en bezweringen dikwijls zóó groot en doorzichtig, dat meerdere lepralijders mij verklaard hebben, na een of meer bezoeken aan die treefkenners, het treefgeloof verloren te hebben. Dit neemt niet weg, dat de hulp van de karta-man en den koeloe-man enz. nog steeds door lepralijders van alle standen wordt ingeroepen.

Treef op grond van het uiterlijk der verschijnselen: Niet minder merkwaardig is het geloof, dat lepreuze vlekken en bulten, waarvan het uiterlijk eenigszins op een of ander

voedingsmiddel gelijkt, door het gebruik van zulk een voedingsmiddel veroorzaakt zijn. Die gelijkenis kan gevonden worden in den vorm, in de kleur, of in andere hoedanigheden, b.v. vlekken of bulten met de vorm of de kleur van tomaat, schilferingen als de schubben van een visch, huiduitslagen met het uiterlijk van zoutvleesch, bakeljouw, droge rijst enz. enz. Bovendien worden bepaalde hoedanigheden van lepreuze vlekken of bulten, ook zonder dat van eenige uitwendige overeenkomst sprake kan zijn met het gebruik van bepaalde voedingsmiddelen in verband gebracht. Dit herkennen van de treef aan het uiterlijk der lepreuze huidaandoeningen wordt vooral door sommige treefkenners beoefend, die daarvoor ook door ontwikkelde Surinamers geraadpleegd worden.

Treef op grond van sterken afkeer: Deze treef wordt veelal door de ouders bepaald, als hun kinderen een of ander voedingsmiddel niet willen eten. In de gevallen, dat de ouders dat doen uit een vage vrees voor lepra, moet van treef gesproken worden.

Treef op grond van het gebruik van medicijnen: Het is geen zeldzaamheid, dat patienten, die onder behandeling zijn, vragen welke treef op grond van de gebruikte medicijnen gehouden moet worden. In hun gedachtengang moet namelijk ieder medicijngebruik gepaard gaan met het houden van een specialen treef. Hierbij wordt evenwel niet uitsluitend aan lepra of aan een verergering van het bestaande lijden gedacht, dan wel aan een mogelijke onvereenigbaarheid van medicijn en voedingsmiddelen, waardoor slechte gevolgen voor den gezondheidstoestand in het algemeen zouden ontstaan, een volksovertuiging, — op ervaring gegrond — en reeds lang door de medische wetenschap overgenomen.

Niet-individueele vormen van Treef: De bovengenoemde vormen van treef dragen een streng individueel karakter, zij zijn streng persoonlijk. Lepralijders en personen, die zich zelve van lepra verdenken en ook gezonden, die bang zijn ziek te kunnen worden, zoeken dikwijls nog naar andere vormen van treef. Op de eerste plaats worden dan de voedingsmiddelen weggelaten, die in dit verband een

kwaden naam hebben, die zoogenaamd verhittend zijn voor het bloed, zooals varkensvleesch, alle vleesch, bakeljouw, uien e. a. (*gevaarlijke treef*).

Heel dikwijls worden experimenten genomen door lepralijders, om na te gaan of door het tijdelijk weglaten van voedingsmiddelen het verloop van de ziekte gunstig beinvloed wordt (*probeertreef*). Deze willekeurige onthouding van voedingsmiddelen ontaardt ten slotte in een vermijding van vrijwel alles wat eetbaar is (*algemeene treef*). Vele lepralijders leven op grond van algemeene treef op één of hoogstens twee voedingsmiddelen, zooals b.v. rijst met kip, rijst met olie, visch met groenten, visch met bananen, groenten en vruchten of slechts bepaalde soorten, enz. enz. In de praktijk komen deze verschillende vormen van treef tegelijkertijd voor bij een en den zelfden persoon. In vele gevallen wordt een voedingsmiddel om meer dan één reden als treef beschouwd, b.v. de treef van den vader is tevens een ervaringstreef of een droomtreef of een treef, opgelegd door een loekoe-man.

Op lateren leeftijd wordt de treef dikwijls zonder meer verlaten of onder een of ander ceremonieel — geleid door een loekoe-man of wintie-man — uitgedreven. De geringe vatbaarheid voor lepra op ouderen leeftijd(?) of althans het minder veelvuldig ontstaan van lepra op ouderen leeftijd is natuurlijk niet onopgemerkt gebleven en heeft waarschijnlijk de meening doen postvatten, dat het houden van treef op ouderen leeftijd minder noodig of overbodig is. Ervaringstreven worden — indien bij tijd en wijle aan de praktijk getoetst — dikwijls reeds op jeugdigen leeftijd verlaten. Soms hoort men de meening verkondigen, dat de aard van de treef om de zeven jaar verandert — voornamelijk van de ervaringstreef, maar nimmer van de vader's treef.

III. HET VÓÓRKOMEN VAN TREEF:

Een onderzoek werd ingesteld naar het vóórkomen van treef bij lepralijders en niet lepralijders. Ondervraagd werden alle lepralijders — negers en kleurlingen — die bij ons onder behandeling waren (ruim 300); alle hospitaal-

patienten, voor zooverre in Suriname geboren, die op een bepaalden dag aldaar verpleegd werden (ruim 200) en de kinderen van een aantal scholen met verplicht schoolgeld (betere standen) en volksscholen. De inlichtingen van de lepralijders, die wij allen persoonlijk kennen en gedurende langen tijd behandelen, zijn zeer zeker betrouwbaar met uitzondering alleen van de aangifte van treef op gezag van treefkenners, welk aantal naar onzen indruk minstens verdubbeld moet worden. De inlichtingen van de hospitaalpatienten zijn eveneens betrouwbaar; deze hospitaalpatienten vormen een vrij goede vertegenwoordiging van de gewone Surinaamsche bevolking. De schoolkinderen werden niet persoonlijk ondervraagd, maar dienden bij hun onderwijzers of onderwijzeressen een opstelletje in over het al of niet hebben van treef en over den vorm en den aard van de treef. De indruk van vele onderwijzers (essen) was, dat een aantal kinderen het hebben van treef verzwegen hebben, vooral op sommige betalende scholen, omdat zij het treefgeloof door den hollandschen dokter bespot of geminacht wanen. De resultaten van het onderzoek op één volksschool, waarvan zeer uitgebreide gegevens binnenkwamen — meer dan 90 % treefhouders — zullen wel het meest met de werkelijkheid overeenkomen.

<table>
<tr><th rowspan="2"></th><th rowspan="2">Lepra-lijders</th><th rowspan="2">Hospitaal-patienten</th><th colspan="2">Schoolkinderen</th></tr>
<tr><th>betalende scholen</th><th>volks-scholen</th></tr>
<tr><td>Met een treef</td><td>94 %</td><td>75 %</td><td>58 %</td><td>71 %</td></tr>
<tr><td>Treef v. d. vader</td><td>20 %</td><td>38 %</td><td>30 %</td><td>34 %</td></tr>
<tr><td>Droomtreef</td><td>52 %</td><td>36 %</td><td>21 %</td><td>27 %</td></tr>
<tr><td>Ervaringstreef</td><td>40 %</td><td>45 %</td><td colspan="2" rowspan="6">Op één volksschool, waarvan zeer uitvoerige opstellen binnenkwamen, had 91 % van de kinderen een treef en 36 % een droomtreef.</td></tr>
<tr><td>Treef op gezag v. treefkenners</td><td>23 %(?)</td><td>?</td></tr>
<tr><td>Treef op grond v. verschijnselen</td><td>3 %</td><td>2 %</td></tr>
<tr><td>Gevaarlijke treef</td><td>13 %</td><td>?</td></tr>
<tr><td>Probeertreef</td><td>11 %</td><td>?</td></tr>
<tr><td>Algemeene treef</td><td>13 %</td><td>?</td></tr>
</table>

Het voorgaande staatje geeft de resultaten van dit onderzoek naar het vóórkomen van treef weer:

Opmerkelijk is, dat het houden van de treef van den vader, waaraan het geloof zóó sterk is, zooveel minder voorkwam bij lepralijders dan bij niet-lepralijders (respectievelijk bij 20 % en 38 %). Bij een nadere ondervraging naar het ras van den vader, werd door onze lepralijders opvallend dikwijls aangegeven, dat de vader geen treef had, omdat deze Europeaan, Chinees, of zoon van een Europeesche of Chineesche vader was.

Van onze kleurling-lepralijders — meerdere honderden, zonder eenige selectie — had

8 % een Europeeschen vader;
8 % een Europeeschen grootvader;
9 % een Chineeschen vader;
6 % een Chineeschen grootvader;
13 % een lichten kleurling-vader (grootvader bij velen blank);
9 % een kleurling-vader;
21 % een donkeren kleurling-vader;
24 % een neger-vader;
2 % een vader van een ander ras.

Bij niet minder dan 31 % van onze kleurling-lepralijders miste de vader derhalve negerbloed in de rechte mannelijke lijn, hierbij niet gerekend de lepralijders met een lichte kleurling-vader, die gedeeltelijk ook blanke grootvaders zullen hebben gehad. Deze Europeesche en Chineesche vaders hadden lepreuze kinderen bij negerinnen en veelal donkere kleurling-vrouwen. Alhoewel in de stad Paramaribo 7 % van de mannelijke bevolking boven de 30 jaar Europeaan en 9 % daarvan Chinees is, moet betwijfeld worden of door het Europeesche en Chineesche element van de mannelijke bevolking naar verhouding evenveel kinderen verwekt worden als door de negers en kleurlingen, waarvan het groote aantal kinderen — in Paramaribo althans — spreekwoordelijk geworden is. Omdat in Paramaribo het grootste aantal kinderen buiten echt geboren wordt, waarbij op de Burgerlijke Stand niet gevraagd wordt naar den naam en dus evenmin naar het ras

van den vader, is het zonder meer niet mogelijk na te gaan, hoe de rasverdeeling is van alle in Paramaribo of in Suriname geboren kinderen. Indien te eeniger tijd werkelijk mocht blijken, dat kinderen verwekt door Europeanen en Chineezen bij negerinnen en kleurlingen een grootere kans loopen leproos te worden dan andere kleurlingkinderen, dan zal de vraag onder de oogen moeten worden gezien, of — naast andere factoren o.a. van socialen aard — ook aan die bloedsmenging eenige beteekenis moet worden toegekend in verband met het ontstaan van lepra. Het feit, dat — ondanks het hechte en algemeene geloof aan de vader's treef — deze vorm van treef bij onze lepralijders minder voorkomt dan bij de gezonde bevolking, is — gezien de rasverhoudingen bij de vaders — minstens gedeeltelijk verklaard.

IV. DE AARD VAN DE TREEF:

Een onderzoek werd ingesteld naar den aard van de treef bij lepralijders en niet lepralijders. Verschillende groepen werden onderzocht, alle met vrijwel gelijkluidend resultaat. Daarom kan worden volstaan met een beschrijving van de aard van de verschillende treeven bij één groep in Suriname geboren lepralijders, gedeeltelijk onder onze behandeling, gedeeltelijk verpleegd in de Gerardus Majella Stichting.

Aantal ondervraagde lepralijders	400
Aantal treefhouders	348
Treef voor viervoetige dieren	297
Rund, inclusief boter, melk en kaas	51
zoutvleesch	76
rundvleesch	12
boter	3
melk	3
Varken, inclusief ham en spek	70
spek	58
ham	3
Geitenmelk	1
Alle viervoetige dieren	4
Hert	12
Boschwild	2

Luiaard	1
Tijger en alles wat door een tijger verwond is	1
Treef voor kruipende dieren	8
Schildpad of een bepaald soort schildpad	6
Eieren van schildpad	1
Treef voor krab.	1
Treef voor vogels	3
Alles wat op boomen leeft (ook kruipende dieren)	2
Papagaai	1
Treef voor visschen	140
Bakeljouw	91
Ongeschubde visschen	12
Zalm	9
Alle visschen	9
Alle riviervisschen	14
Andere met name genoemde visschen	18
Treef voor groenten, vruchten en kruiden	276
Uien	109
Tomaat	42
Oker	24
Pompoen	22
Rijst	21
Bacoven of een bepaald soort bacoven	19
Tajer	15
Cocosnoot	4
Pinda	2
Zoete aardappelen	2
Zwarte peper	2
Ananas	2
Andere met name genoemde groenten, vruchten of kruiden	10
Bijzondere vormen van treef	8
Bereiding van bittere cassave	1
Alle spijs, bereid door een menstrueerende vrouw	4
Alle spijs, bereid door een niet-virgo	2
Tijdens de menses moet patiente zelf kooken	1

Resumeerende: Treefhouders	87 %
Treef voor viervoetige dieren	77 %
Treef voor kruipende dieren	2 %
Treef voor vogels	1 %
Treef voor visschen	35 %
Treef voor groenten enz.	69 %

De meest voorkomende treeven zijn:

Rund	35 %	van de lepralijders;
Varken	33 %	„ „ „
Uien	27 %	„ „ „
Bakeljouw	23 %	„ „ „
Tomaat	10 %	„ „ „
Oker	6 %	„ „ „
Pompoen	6 %	„ „ „
Rijst	5 %	„ „ „
Bacoven	5 %	„ „ „
Tajer	4 %	„ „ „
Ongeschubde visschen	3 %	„ „ „
Hert	3 %	„ „ „
Schildpad	2 %	„ „ „
Zalm	2 %	„ „ „

De meest voorkomende ervaringstreeven zijn:

Rund	18 %	van de lepralijders;
Varken	17 %	„ „ „
Uien	14 %	„ „ „
Bakeljouw (zoute visch)	14 %	„ „ „
Tomaat	2 %	„ „ „
Oker	2 %	„ „ „
Een of ander met name genoemde visch	10 %	„ „ „

V. MEDEDEELINGEN VAN LEPRALIJDERS OF HUISGENOOTEN OVER HUN MEENING BETREFFENDE HET ONTSTAAN VAN DE MELAATSCHHEID:

Vrouw, 40 jaar, negerin, moeder van lepreuze dochter en grootmoeder van twee lepreuze kinderen: „Als je zeker weet, wat je treef is en waarmee je bloed niet mag omgaan, kun je niet ziek worden" (letterlijk vertaald uit het neger-engelsch).

Vrouw, 30 jaar, kleurling, heeft lepreuze broer en lepreuze zuster, verzorgt drie kinderen, geboren uit lepreuze ouders, waarvan één melaatsch: „De melaatschheid is een familieziekte, het is mogelijk, dat ik of mijn dochter ook ziek wordt, maar als wij onze treef niet kennen, is daar niets tegen te doen". (Het lepreuze kind houdt algemeene treef, het eet alleen visch, olie en kip).

Meisje, 18 jaar, vader Hollander, moeder kleurling: „Ik geloof uitsluitend aan treef (d.w.z. gelooft niet aan besmettelijkheid of anderszins). Lang vóór mijn ziekte begon, hebben twee Indianen mij in een droom gezegd, dat ik zal bederven als melk, als ik rund

eet. Mijn vader geloofde niet aan treef en na den dood van mijn moeder moest ik mijn treef eten. Een jaar later was ik zwaar ziek en als ik nu nog eens iets van het rund eet, worden de vlekken grooter".

Man, 28 jaar, vader Hollander, moeder kleurling: „Ik geloof alleen aan treef; bacove is mijn droomtreef; als ik spek eet wordt mijn ziekte erger; mijn moeder heeft mij eens bij een Indiaansche vrouw gebracht en bij het opnoemen van spek viel een glas water, dat ik op mijn hand hield, op den grond".

Meisje, 14 jaar, vader Chinees, moeder kleurling: „Een loekoe-man heeft gezegd, dat alles wat rood is, mijn treef is. Ik eet geen uiern, tomaat, pinda, spek, zoutvleesch, rundvleesch; mijn ziekte komt van treef."

Meisje, 6 jaar, beide ouders kleurlingen: de ouders gelooven uitsluitend aan treef; de moeder heeft gebeden om te droomen, maar kreeg nimmer een droom; een loekoe-man heeft gezegd, dat het kind vergeven is en bovendien botertreef heeft op grond van het uiterlijk der vlekken.

Man, 43 jaar, beide ouders kleurlingen: had vroeger algemeene treef; zag daarvan geen resultaat; eet nu alles en ziet geen verergering; gelooft niet meer aan treef, gelooft evenmin aan de besmettelijkheid, de ziekte moet van zelf zijn ontstaan.

Man, 30 jaar, geboren uit lepreuze ouders in een melaatscheninrichting; werd pas op lateren leeftijd ziek en hield nimmer een treef; het moet een erfelijke ziekte zijn.

Man, 38 jaar, beide ouders kleurlingen, had vroeger algemeene treef; at alleen groene banaan en zoete olie, zag daarvan geen beterschap; gelooft niet meer aan treef; denkt dat lepra verwant is met syphilis en weet, dat zijn ziekte ongunstig beïnvloed wordt door het gebruik van zijn ervaringstreef, namelijk uien, bakeljouw en spek.

Twee Broers, 24 en 14 jaar, beide ouders kleurlingen, hadden vroeger algemeene treef, aten alleen bananen en olie en dronken alleen putwater, omdat het regenwater, dat van de daken wordt opgevangen uitwerpselen van duiven zou kunnen bevatten (duif is vader's treef). Zij gelooven, dat lepra besmettelijk is bij open wonden en houden nu alleen hun ervaringstreef, omdat daardoor de verschijnselen hunner ziekte sterk beïnvloed worden.

Man, 39 jaar, beide ouders kleurlingen; gelooft niet meer aan droomtreef, evenmin aan vader's treef en heeft beide reeds lang verlaten. Kent uit eigen ervaring de slechte gevolgen van het eten van zijn ervaringstreef, namelijk uien en tomaat; neigt er toe de ziekte als besmettelijk te beschouwen.

Man, 32 jaar, beide ouders kleurlingen; de ouders hielden nimmer een treef; onmiddelijk na het eerste begin der ziekte werd een loekoe-man geraadpleegd en allerlei treeven werden voorgeschreven; ten slotte at hij alleen rijst en ei; zag daarvan geen enkel resultaat; eet nu alles en ziet geen achteruitgang; gelooft aan de mogelijkheid, dat hij indertijd besmet is.

Man, 45 jaar, vader Duitscher, moeder negerin, heeft een zoontje, dat ook ziek is; hield nimmer een treef en werd pas op zijn 38e jaar ziek; is overtuigd, dat lepra een besmettelijke ziekte is.

VI. TREEFVERHALEN VAN GEZONDE VOLWASSENEN:

Vrouw, 45 jaar, beide ouders kleurlingen, heeft twee volkomen gezonde kinderen, die hun vader's treef — uien, gladde visch, spek en brulaap — niet houden; houdt uit vrees, dat de kinderen daarom leproos zullen worden, de treef van den vader dezer kinderen.

Vrouw, 40 jaar, beide ouders kleurlingen, pompoen is vader's treef, haring en cacao is droomtreef, cacao is tevens ervaringstreef (uitslag in de mond), alles wat een menstrueerende vrouw gekookt heeft is eveneens ervaringstreef (vlekken), was slechts te bewegen zich in het hospitaal te laten verplegen na de mededeeling, dat daar uitsluitend door mannen wordt gekookt.

Man, 45 jaar, beide ouders kleurlingen, rund is droomtreef vóór de geboorte door zijn moeder gedroomd, op lateren leeftijd bleek rund tevens ervaringstreef te zijn (uitslag), spek en bakeljouw is ook ervaringstreef (uitslag), houdt algemeene treef en eet alleen visch, katoenolie, en groenten. Deze man lijdt aan pellagra!

Man, 30 jaar, neger geboren in Britsch-Guyana, geit is zijn kinah (zie later) het is de kinah van zijn vader en van zijn geheele familie; zelfs het trappen op geitenmest veroorzaakt barsten aan de voetzool; verklaart uitdrukkelijk: „It spoils the blood and causes leprosy".

Vrouw, 40 jaar, negerin, geit en witte kip zijn de treeven van haar vader, uien en enkele met name genoemde visschen zijn haar droomtreef, ui geeft zeer oogen, visch geeft vervelling van den mond, brood geeft vlekken, houdt algemeene treef en eet uitsluitend rijst. olie en een bepaalde soort bakeljouw.

VII. TREEFVERHALEN VAN GEZONDE SCHOOLKINDEREN:

Tot mijn spijt moet ik U mededeelen, dat ik verscheidene treeven heb, namelijk bacoven, waar ik toch gebruik van maak, bakeljouw, gladde visch, varkensvleesch en tajer. Mijn moeder neemt alles aan voor treef, wat men haar vertelt. Ik vind het on-

aangenaam, als iemand mij een treef droomt. Ziet men mij b.v. op een koe rijden, dan mag ik geen rundvleesch eten.

Ik heb enkele treeven, uien, spek, oker, ongeschubde visch. Op een avond droomde mijn moeder, dat ik geen zoete aardappelen mocht eten. Ik had toen vlekken, die steeds grooter werden. Zij heeft dien droom aan een persoon vertelt en die zeide haar, dat zij de punt van een zoete aardappel moest breken en de melk op de vlekken moest smeeren. Mijn moeder heeft dit een paar maal gedaan en de vlekken zijn verdwenen. Zoete aardappelen is mijn treef.

Ik heb een treef van iets, dat ik nog nooit gezien heb, namelijk makreel. Eens had ik gedroomd, dat een koe achter mij rende en ik gooide mij in een kuil en ik zag vele menschen in het wit (rouwkleur in Paramaribo, noot schrijver), voor de kuil staan en weenen. Nu mag ik van mijn moeder geen rundvleesch eten en geen melk, boter en kaas. Maar toch eet ik zoutvleesch en dat heeft mij niets gedaan. Nu krijg ik vlekken en de menschen zeggen, dat het treef is.

Mijn treef is bakeljouw en krokodil. Mijn moeder heeft gedroomd, dat ik geen zoutvleesch mag eten. Een jongen ging op verjaarhuis en at zijn treef. Een week later zat zijn lichaam vol zweeren, zoodat hij niet meer thuis kon blijven en naar Bethesda (leproserie, noot schrijver), moet gaan, want hij kon niet bij zijn familie blijven, want hij was besmet.

Ik heb vier treeven, kaaiman, aboma, hagedis en pompoen. Ik heb niet gedroomd en niemand heeft gedroomd. Mijn vader eet ook geen kaaiman, aboma, hagedis en pompoen. Treef is een raar iets, als men geen zoutvleesch mag eten en men eet het toch, dan krijg je vlekken en dan ben je besmet. Mijn zuster mag geen zoutvleesch eten en zij eet het ook niet, anders zou ze besmettelijk worden.

Komt men in Suriname een woning binnen, waar nog de echt Surinaamsche gewoonten heerschen, dan wordt er als het etensuur daar is, steeds rekening gehouden met de gerechten, die men wel en die men niet mag eten. Dan wordt er altijd gevraagd: „Heeft U een treef? Mag ik het weten? Wat is Uw treef? „Ja dat kleine woordje zegt heel wat. Gelukkig mag ik mij er op beroemen, dat ik maar één treef heb en dat is bakeljouw. Moeder zegt, dat zij zeer veel gewicht hecht aan dien droom, die zij vóór mijn geboorte had, maar als ik vraag, wat droomde U dan, dan antwoordt zij steeds: „Ach, jongen, alles hoef je toch niet te weten."

Ik mag geen kreeft eten. Toen ik klein was heeft moeder gedroomd. Maar zij wou niet gelooven, want zij gelooft niet aan die dingen. Maar toen ik het at, begonnen vlekken aan mijn handen

te komen. Van af dien dag heb ik het niet meer gegeten. Mijn vader heeft geen treef.

Ik mag geen varkensvleesch eten, omdat het de treef van mijn vader is. Na den dood van mijn vader zei men mij, dat die treef niet meer bestond. Het ging een heelen tijd goed, tot ik op een: morgen met een heeschen stem opstond. Denzelfden dag kwam mijn moeder met een droom te voorschijn, dat ik op den rug van een varken naar een feest ging. Maar ik stoorde mij niet aan die treef, tot het me voor drie weken weer heesch maakte en nu eet ik het voortaan niet meer.

Ik heb vier treeven, schildpad, tajer, banaan en tomaat. Als ik tajer eet krijg ik zeere oogen een heele week, van bacoven krijg ik een witte vlek op mijn gezicht, van *schildpad* kan ik een heele week niet *loopen*(!) van tomaat krijg ik puisten. Schildpad is mijn vader's treef.

Ik eet geen varkensvleesch en geen dieren, die op boomen springen. Mijn vader eet geen dieren, die op boomen springen.

Ik mag geen witte kip en roode nappies eten. Mijn vader heeft ook die treeven.

Ik mag niet eten uien, oker, hert, pompoen, gladde visch, landschildpad en zeeschildpad. Het zijn de treeven van mijn vader.

Zooals mijn moeder mij verteld heeft, mag ik geen ongeschubde visch eten, want het is de treef van mijn vader. Ook mag ik geen spek en uien eten, want ze zijn te warm voor mijn bloed. Mijn vader heeft menigmaal gedroomd, maar ik heb die droom nooit hooren vertellen.

Ik heb vier treeven. Van oker krijg ik slijm uit mijn keel, koebie is mijn vader's treef, van bakeljouw krijg ik een scheur aan beide zijden van mijn mond, appelbacove heb ik in een droom gehad, waarover ik mij niet meer kan heugen.

Ik mag niet eten ongeschubde visch, ui, snoek, aarder, geitenvleesch, spek, haring, schildpad, vischbakeljouw, boschvarken, trapoen, varkensvleesch en zeeschildpad. Mijn vader heeft dezelfde treeven.

Ik mag niet eten ongeschubde visch, uien, spek, wild, schildpad, geitenvleesch, varkensvleesch, ham, zeeschildpad, tajer en witte kip. Het zijn de treeven van mijn vader.

Ik mag geen ongeschubde visch en schildpad-eieren eten. Ongeschubde visch kan mijn bloed niet verdragen. Schildpad-eieren is de treef van mijn vader.

Ik mag geen oker eten en geen sparie. Mijn grootmoeder heeft gedroomd, dus ik denk, dat dat mijn treef is. En als ik het eet,

krijg ik uitslag. Mijn vader heeft geen treef, want nooit heeft een Chinees treef.

Mijn treef is zoutvleesch en uien, en ik mag niet uit een kalebas drinken.

Ik mag geen spek eten, geen markoesa, geen nappie, geen visch-bakeljouw en geen leguaan en apen, omdat leguaan en apen op boomen leven, want ik ben een tweeling. Ook geen tomaat. Iemand anders had gedroomd, dat ik spek had gegeten en ik was melaatsch geworden. Spek is de treef van mijn vader.

In een droom zag ik een vrouw, die mij een haring liet zien en die was bedorven en er zaten wormen in en ze zei, als ik het eet, ga ik ook zóó worden.

Mijn moeder heeft gedroomd, als ik bakeljouw eet, ga ik bedorven worden.

Ik heb gedroomd, dat een mooie Indiaan bij mij was gekomen en ze had een bord rijst in haar hand en ze wees mij, dat ik het niet mocht eten, anders zou ik melaatsch worden.

Zalm is mijn treef. Ik heb niet gedroomd en niemand heeft gedroomd maar ik kreeg vlekken aan mijn voet en een Indiaan heeft mij genezen en gezegd, dat ik geen zalm mocht eten.

Mijn moeder heeft gezegd, wat in een houten vijzel is gestampt, mag ik niet eten.

Ik heb foet-man-njam-njam-treef. Dit beteekent, dat het voedsel (= njam-njam) gekookt door een filarialijder (= foet-man) tijdens een aanval niet mag worden gegeten.

VIII. BESCHOUWINGEN OVER DE MOGELIJKE OORSPRONG VAN HET SURINAAMSCHE TREEFGELOOF

A) *Afrikaansche invloeden*:

Bij vele negerstammen in Afrika bestaat een vorm van bijgeloof, bekend onder den naam „Tanna". Volgens dit bijgeloof heeft iedere stam en iedere familie een beschermgeest in de gedaante van een dier (zelden een plant). Het „Tannadier" kan niet ongestraft gedood, gewond, gedeerd, gegeten, bewerkt of gebruikt worden. Nadere bijzonderheden van dit bijgeloof worden gevonden in verhandelingen over het missiewerk in Afrika ten tijde van de slavenjachten voor de nieuwe wereld.

Reverend L. Leighton Wilson verhaalt, dat de missionarissen in de Congo in de zestiende eeuw op heidensche gebruiken stuitten, die moeilijk of in het geheel niet uit te roeien waren, zooals het verbieden van bepaalde voedings-

middelen aan elk pasgeboren kind, een verbod dat voor het geheele verdere leven gold [1]).

J. Brevié deelt mee, dat in de Fransche Soedan iedere familie een overlevering had, die getrouw werd overgebracht van vader op zoon, volgens welke overlevering de beschermgeest van de familie zetelde in een bepaald dier. Het was ten strengste verboden dit dier te dooden of het vleesch daarvan te eten op straffe van te sterven of zwaar ziek te worden. In het dier zetelde een menschelijke ziel zoodat het als een mensch moest worden behandeld en zijn wraak moest worden gevreesd [2]).

Bij de Surinaamsche boschnegers wordt onder een andere naam een min of meer overeenkomstig natuurgeloof aangetroffen. Iedere boschneger heeft zijn „Kinah", erfelijk van den vader op de kinderen. De kinah is doorgaans een dier, bij uitzondering een plant. In het kinah-dier zetelt een geest, die geëerd moet worden. Het kinah-dier mag daarom door een kinah-genoot niet gedood en het door een ander gedoode kinah-dier mag door een kinahgenoot niet gegeten ,bewerkt, vervoerd, bespot, zelfs niet onnoodig besproken worden, op straffe van onheil, veelal in den vorm van ziekte. De vrees voor overtredingen van het kinah-verbod is zóó groot, dat een boschnegermoeder den naam van den waren vader van haar kind meestal niet durft te verzwijgen, uit vrees, dat in dat geval haar kind zijn vader's kinah niet zal kennen. Een boschneger zonder bekenden vader rust niet voor hij zijn vader en zoodoende zijn kinah kent. Slechts enkele boschnegers hebben geen kinah, omdat hun vader evenmin een kinah had, b.v. de (bekende) boschnegerkapitein Kanapé. Behalve de algemeene kinah, waarvan de overtreding onheil en ziekte verwekken kan, hebben vele boschnegers nog een bijzondere kinah, — geërfd van hun vader — de zoogenaamde boasi-kinah, waarvan de overtreding lepra zou

[1]) Western Africa, its history, condition and prospects by Reverend L. Leighton Wilson, London, Sampson Low Son & Co. 1857.

[2]) Islamisme contre Naturisme au Sudan Français par J. Brevié, Paris, Leroux, 1923. Beide mededeelingen geciteerd uit een artikel van Jhr. L. C. v. Panhuys, „About the Trafe Superstition in the Colony of Surinam", Janus, 1924, blz. 361.

kunnen veroorzaken (boasi is de negernaam voor lepra). Ook de zoutwaternegers — afstammelingen van boschnegers, die ofwel in Afrika, ofwel in de Surinaamsche bosschen zijn geboren — die de Afrikaansche gewoonten en gebruiken het meest oorspronkelijk hebben bewaard, hebben dit kinah-geloof.

Onder denzelfden naam wordt het eveneens aangetroffen bij negers en kleurlingen van Fransch- en Britsch-Guyana (vooral in de binnenlanden), van Sint Lucia, Martinique, Guadeloupe, Dominique(?), Britsch-Honduras (onvolledige opgave), terwijl het blijkbaar niet voorkomt in Barbados, Trinidad, Antigua, Sint Kitts, (onvolledige opgave). Het woord Kinah wordt een enkele maal in de stad Paramaribo gebruikt door stadsnegers en kleurlingen met de beteekenis van iets dat onheil kan verwekken, maar niet als synoniem voor treef.

Overeenkomstige „elementen” van het Afrikaansche tanna-geloof en het boschneger-kinahgeloof eenerzijds en het Surinaamsche treefgeloof anderzijds zijn de erfelijkheid van den aard der schadelijk geachte voedingsmiddelen, overgaande van den vader op de kinderen en grootendeels daarmede samenhangende het eigenaardige verbod aan pasgeboren kinderen, bepaalde voedingsmiddelen te gebruiken. Deze merkwaardige overeenkomst kan moeilijk als geheel toevallig worden beschouwd, zoodat er alle reden is aan te nemen, dat — zoo al niet het treefgeloof zelve met de slaven uit Afrika is ingevoerd — een van de manieren, waarop een treef verkregen kan worden, overgenomen is van het Afrikaansche natuurgeloof, namelijk de erfelijke treef, overgaande van den vader op de kinderen. Hetzelfde geldt voor de onmiskenbaar Afrikaansche gebruiken, die nu nog worden toegepast bij het opleggen en het verdrijven van treef.

N.B. Dat bij overtreding van bepaalde voorschriften door de tanna- en kinah-genooten een straf verwacht werd en dat deze straf geacht werd zich te kunnen voordoen in den vorm van de zoozeer gevreesde melaatschheid — van oudsher als een straf des hemels beschouwd — is zóó natuurlijk en vanzelfsprekend, dat op grond daar-

van niet mag worden aangenomen, dat het Surinaamsche treefgeloof en het Afrikaansche natuurgeloof met elkaar in direct verband staan. (Ten overvloede zij vermeld, dat het kinah-geloof ook voorkomt in Afro-Amerikaansche landen, waar geen lepra heerscht. „In Britsch-Honduras the Kinah-superstition exists. In Britsch-Honduras there is little or no leprosy. At the present time no known cases. Citaat uit een schrijven van Dr. Burton, Principal Medical Officer in British-Honduras.)

Hetzelfde geldt voor het Indiaansche totemisme, een natuurgeloof, dat wel is waar, voor zooverre is na te gaan, niet bij de tegenwoordige Surinaamsche Indianen voorkomt, maar dat volgens sommige schrijvers bij sommige Zuid Amerikaansche Indianen en misschien ook bij de voorvaders van de Surinaamsche Indianenstammen of van stammen, waarmede een of ander element van de Surinaamsche bevolking vroeger contact gehad heeft (Brazilië) voorgekomen zou zijn. Ook de Indiaansche totemgenooten hebben evenals de Afrikaansche kinahgenooten of tannagenooten — en wel op grond van dezelfde overtuigingen de heilige verplichting hun totemdier niet te dooden en het vleesch daarvan niet te eten, op straffe van onheil of ziekte.

B) Indiaansche invloeden?

In de geestenwereld, die iedere neger zich schept, speelt de Indiaan, de moeder van den grond, „Mama foe gron", een belangrijke rol. De Surinaamsche neger gelooft, dat nog vele geesten van de van hun geboortegrond verdreven Indianen wonen in het Surinaamche volk, vooral in de kinderen. Deze Indiaansche geesten zouden in toom gehouden kunnen worden door het houden van treeven op straffe van leproos te worden.

Ook in het droomleven van de Surinaamsche negers komen Indiaansche geesten herhaaldelijk voor en het is geen zeldzaamheid dat met nadruk wordt verhaald, dat een Indiaansche geest den aard van de treef in een droom heeft geopenbaard.

Vermoedelijk hebben evenwel de negers — alleen uit

ontzag voor de oorspronkelijke bewoners van het land — en uit vrees voor hun geheimzinnige macht en kracht — de Indianen in hun treefgeloof gemengd. Volledigheidshalve wordt nog vermeld, dat enkele Indianen zich in of nabij Paramaribo gevestigd hebben en zich — ondanks eigen overtuigingen, want een Indiaan kent geen individueel voedselverbod — de roep laten aanleunen, treeven te kunnen vaststellen en treeven te kunnen uitdrijven, evenals de Afrikaansche loekoe-man, wintie-man en wisie-man.

C) *Israelitische invloeden*:

Het woord treef, in het neger-Engelsch „trefoe" is een verbastering van het hebreeuwsche woord „tereefa", welk woord den toestand aanduidt van voedsel, dat „— zooals nader in de Joodsche spijswetten omschreven — ongeschikt moet worden geacht voor de consumptie. Het *woord* treef, als aanduiding van voedsel, dat bij voortgezet gebruik het ontstaan van lepra vergemakkelijkt of mogelijk maakt, is dus van Joodschen oorsprong. Het dateert vermoedelijk uit den tijd, van de Portugeesch-Israelitische nederzettingen in Suriname of in Brazilië, vanwaar de Portugeesche Joden, grootendeels en veelal met hun geheelen slavenmacht via Fransch-Guyana in Suriname zijn gekomen.

Het Surinaamsche treefgeloof zelve vindt geen steun in de Joodsche spijswetten, zooals deze door de Joodsche wetgevers zijn bedoeld en door de Joodsche schriftgeleerden worden uitgelegd. Uit de uitvoerige omschrijvingen van de Joodsche spijswetten blijkt duidelijk, dat deze wetten zijn ingesteld op grond van algemeen medisch-hygiënische overwegingen, waarbij geenszins uitsluitend aan lepra werd gedacht, in dien tijd trouwens een ziekte, niet streng gescheiden van andere ziekten, die met afzichtelijke huidverschijnselen gepaard gingen en ten overvloede nog beschouwd als een zeer besmettelijke ziekte, door de priesters te herkennen en te behandelen, indien geen verbanning volgde. Enkele schrijvers geven aan, dat het religieuse voedselverbod voor varkensvleesch (Israelieten, Muzelmannen) gebaseerd is op de meening of vrees, dat

het varken drager of overbrenger van de lepra zou zijn.

Hoe het zij, niet onmogelijk en zelfs zeer begrijpelijk zou het zijn, als de Joden in Suriname niet alleen het woord „tereefa", maar ook het begrip „schadelijke of ongeschikte spijs" op een onjuiste wijze in verband gebracht hebben met de lepra, een ziekte bij hen geenszins onbekend en door hen zeer gevreesd. In het neger-engelsch wordt de lepra nog dikwijls Jodenziekte genoemd (Djoe-siekie), wel een bewijs, dat deze ziekte zeer veelvuldig bij hen voorkwam. Vele Surinamers zijn de meening toegedaan — bij overlevering gehandhaafd — dat de melaatschheid door de Joden in Suriname is gebracht, overeenkomende met de oude legende — waarin veel waarheid en veel dichting — dat deze ziekte door de Joden uit Egypte in Europa zou zijn gebracht. Volgens inlichtingen van Surinamers, die de geschiedenis van hun land goed kennen, zou indertijd de verplichte isolatie van lepralijders zooveel tegenstand ondervonden hebben, omdat deze ziekte vrijwel in alle invloedrijke Joden familie's voorkwam, in een tijd, dat de Joden hier veel macht hadden. Opmerkelijk is verder, het nog heden ten dage bestaande vertrouwen van negers en kleurlingen in bovennatuurlijke krachten, die aan de Joden en vooral aan den Joodschen voorganger worden toegeschreven, zooals zegenen van amuletten, verdrijven van kwaadoog, belezen en bezweren, ten bewijze, dat de Joden hun slaven zijn voorgegaan in mystiek op medisch gebied en indien zóó, zeer zeker in mystiek op het gebied der lepra, de gevreesde en bij hen zoo veelvuldig voorkomende ziekte. Merkwaardig is ook, dat het meerendeel der treeven onreine spijzen bij de Joden zijn en dat de familie's met een echte wellust voor treef, geen negers, maar afstammelingen van Portugeesche Joden zijn. Het bovenstaande diene slechts om Israelitische invloeden bij het ontstaan van het Surinaamsche treefgeloof aannemelijk te maken; van meer waarde is m.i. de geographische verspreiding van het treefgeloof.

De geographische verspreiding van het treefgeloof komt niet overeen met de verspreiding van Afrikanen in de verschillende landen waar lepra heerscht. Evenmin

wordt het treefgeloof aangetroffen in die Afro-Amerikaansche landen, waar hetzelfde slavenmateriaal geïmporteerd is als in Suriname, ook met uitsluiting van de landen, waar thans geen lepra voorkomt. Ter plaatse ingesteld onderzoek, aangevuld met schriftelijke inlichtingen, toont aan, dat het treefgeloof iets typisch Surinaams is, in zijn volle uitgebreidheid iets typisch Paramaribaansch, in zijn volle uitgebreidheid beperkt tot de stad Paramaribo, in de zeventiende en achttiende eeuw een invloedrijk Joodsch centrum, dat nergens elders in de nieuwe wereld werd aangetroffen.

Op grond van een en ander ben ik geneigd aan te nemen, dat het Surinaamsch treefgeloof in Suriname (of Brazilië) onder Joodsche invloeden is ontstaan. Gretig moet het zijn aanvaard door de slaven die een dergelijk geloof betreffende het ontstaan eener ziekte gemakkelijk pasklaar konden maken voor hun Afrikaansch gedachtenleven. Zuiver Afrikaansch is hoogstwaarschijnlijk het begrip „vader's treef", zuiver Afrikaansch ook tal van gebruiken, die bij het opleggen en verdrijven van treeven nog heden in Suriname in zwang zijn.

IX. DE MEDISCH WETENSCHAPPELIJKE WAARDE VAN HET SURINAAMSCHE TREEFGELOOF:

Uiterst belangrijk is het, na te gaan, welke medisch-wetenschappelijke waarde het Surinaamsche treefgeloof bezit, of, zonder in strijd te komen met de hedendaagsche wetenschappelijke kennis van de lepra, bezitten kan.

De wetenschap leert, dat de melaatschheid een besmettelijke ziekte is, die slechts kan ontstaan na directe of indirecte overdracht van ziektekiemen, afkomstig van en — voor zooverre wij althans weten — uitsluitend voorkomende bij lepralijders. Het is evenwel niet uitgesloten en zelfs op grond van allerlei bijzonderheden, waarschijnlijk te achten, dat behalve die overdracht van ziektekiemen, nog andere voorwaarden moeten worden vervuld, alvorens de ziekte zich ontwikkelen kan, of zich in den regel ontwikkelt.

Deze opvatting huldigt het Surinaamsche volk, in theo-

rie althans, Volgens het Surinaamsche treefgeloof moeten bepaalde voorwaarden worden vervuld, alvorens de ziekte zich kan ontwikkelen, met name moeten herhaalde overtredingen van het treefverbod hebben plaats gehad. Op dien bodem, zou de ziekte — onder andere!! — tengevolge van besmetting, kunnen ontstaan.

In dien zin opgevat, is het Surinaamsche treefgeloof niet alleen niet in strijd met de wetenschap, maar geeft zelfs ook nog een hypothese, voor het vullen van een belangrijk hiaat in de wetenschappelijke leprakennis.

Zijnde niet in strijd met de wetenschap, verdient die opvatting over het ontstaan der melaatschheid, wel degelijk nader onderzoek. Waar is het, dat de leeken veel verschuldigd zijn aan de medische wetenschap, maar niet minder waar is het, dat de wetenschap veel verschuldigd is aan de leeken. Niet onmogelijk, dat het Surinaamsche treefgeloof — ontdaan van alle bijkomstigheden, bijgeloovige gebruiken, verdraaide overleveringen enz. — een kern van waarheid bevat, tot heden niet bekend. Niet onmogelijk, te meer als men bedenkt, dat dit lastige volksgeloof met al de onaangename consequentie's in stand gebleven is bij de massa, van hoog tot laag, niet uit respect voor de meening van voorvaderen, maar op grond van ervaringen, die iederen dag opnieuw dit volksgeloof steunen. Ervaringen van talrijke lepralijders, die zich zelf goed observeeren, die na al de desillusie's rijp zijn voor een objectief oordeel, die een open oog hebben voor de onzinnige uitwassen van het treefgeloof, maar.... zich zeer positief uitlaten over de nadeelige gevolgen van het eten van de ervaringstreef. Ervaringen van inlandsche geneesheeren en verpleegsters, die gedurende tientallen van jaren die zieken behandeld en verpleegd hebben. Persoonlijke ervaringen ten slotte, bij meerdere lepralijders, die bij wijze van demonstratie, hun treefverbod overtraden (acute verergering van huidverschijnselen, schijnbaar specifiek van uiterlijk, koorts, algemeen ziektegevoel).

Niet te loochenen is het, dat het gebruik van bepaalde voedingsmiddelen, van voor ieder individu verschillenden aard, het uitwendig verloop van de melaatschheid op de

bovenbeschreven wijze kan beïnvloeden. Niet onmogelijk is het, dat — eventueel in sommige gevallen — het herhaald gebruik van bepaalde voedingsmiddelen ook het tot stand komen van besmetting, of het uitbreken van de ziekte na besmetting, kan beïnvloeden. Dit raakt de eigenlijke kern van het Surinaamsche treefgeloof, waarvan de waarheid geenszins bewezen, maar evenmin onmogelijk kan worden geacht. Merkwaardig blijft en niet ten gunste van het treefgeloof, dat voor zooverre mij bekend alleen het Surinaamsche volk uit vrees voor lepra een individueel voedselverbod onderhoudt en dat — eveneens voor zooverre mij bekend — alleen van Surinaamsch-medische zijde aan idiosyncrasie bij lepralijders en aan idiosyncrasie in lepralanden, bijzondere waarde wordt gehecht.

X. DE GEVAREN VAN HET SURINAAMSCHE TREEFGELOOF:

Ondanks de mogelijkheid eener juiste grondgedachte zijn de gevaren van het Surinaamsche treefgeloof in de praktijk velerlei en van zeer verstrekkende gevolgen, want

het Surinaamsche treefgeloof, dat de mogelijkheid van besmetting, ofwel in het geheel niet, ofwel slechts op de tweede plaats erkent, is de oorzaak van een roekelooze omgang met lepralijders, waarvan immers geen gevaren zijn te duchten, indien de treef bekend en gehouden wordt;

het Surinaamsche treefgeloof is in zeer veel gevallen de oorzaak van een ondoelmatige en onvoldoende voeding, vooral bij lepralijders, maar ook bij niet lepralijders, waaronder vele kinderen; dit vermindert den weerstand en verhoogt de vatbaarheid;

het Surinaamsche treefgeloof is in zeer veel gevallen de oorzaak van een gemis aan vertrouwen in de doktoren; de oorzaak van uitstel van behandeling en het ongebruikt voorbij laten gaan van de periode waarin genezing mogelijk is, omdat patient en huisgenoot juist in die beginperiode bezig is met het zoeken naar de ware treef.

Paramaribo, 14 Nov. 1928.

MUNT- EN GELDMOEILIJKHEDEN OP CURAÇAO VÓÓR HONDERD JAAR

DOOR

MR. B. DE GAAY FORTMAN

III

In het December-no. 1925 en in het Mei/Juni-no. 1926 heb ik over bovenstaand onderwerp geschreven. Aan deze artikelen ontbrak het slot, omdat ik niet wist, hoe het met de protesteerende kooplieden afgeloopen is. Dat weet ik nu wel en ik wil het hier meedeelen.

De commissaris-generaal J. van den Bosch, die als des Konings gemachtigde voor andere doeleinden naar de West ging, kreeg ook mee het geheele dossier, dat op het departement voor de Marine en de Koloniën gemaakt was in zake „de procedures tegen eenige kooplieden te Curaçao ter oorzaak van de weigering om de belasting te betalen tegen den door het gouvernement aldaar vastgestelden koers der spetiën", met opdracht deze zaak tot een goed einde te brengen.

Binnen zes weken na zijn aankomst op Curaçao had V. d. Bosch deze zaak voor elkaar. Zijn Verbaal houdt op 24 Januari 1828 de volgende beschikking in:

De Commissaris Generaal heeft ter voldoening aan het op hem verstrekte commissoriaal van Z. Exc. den minister voor de Marine en Koloniën in do. 15 October 1827 La. J. no. 54, alsmede naar aanleiding van het adres van Theodorus Jutting en Abraham de Veer Jr. c.s., allen kooplieden te Curaçao, en van de daarop gevraagde consideratiën van Z. Exc. den heere gouverneur van Curaçao, gearresteerd de navolgende dispositie, welke onder gewonen brief ten geleide aan den heer gouverneur van Curaçao is toegezonden.

In naam des Konings

Wij, Johannes van den Bosch, Generaal majoor, ridder van de derde classe der militaire Willemsorde, Zr. Ms. commissaris generaal voor de West-Indische bezittingen,

Gezien de requeste van eenige kooplieden op dit eiland met namen Th. Jutting en Abm. de Veer Jr., A. de Meza, J. C. Droop, De Lima & zoon, Wed. Lasson, Apitsz. en comp., Sam. Lyon, A. H. Senior, A. Mattey, H. A. Cohen, M. Trois, Jos. P. Brandao, Isaac en Jos. Pardo, E. Brandao, E. Leris (?), D. G. Casseres, I. Abinum de Lima, M. A. Jesurum, D. S. Valencia, daarbij in substantie te kennen gevende, met diep leedwezen te hebben vernomen, dat het indienen van een protest op den 6 October 1824 tegen den gouverneur van dit eiland aan Z. M. den Koning ongevallig geweest is; verder betuigende dat dit gevoel hun zeer smartelijk valt, daar het doel hunner ijverigste streving steeds is geweest de menigvuldige weldaden Zr. M. aan dit eiland bewezen, te erkennen, en bewijzen te geven eener onveranderlijke verknochtheid aan Z. M. weldadig bestuur; al verder betuigende, dat, dewijl hunne bedoelingen in deze geheel onschuldig geweest zijn, dientengevolge verzoekende, dat door eene beslissing van onze zijde, de deswege hangende procedures mogen eindigen, aan welke beslissing zij verklaren bereid te zijn, zich te onderwerpen;

Gezien het rapport van den heer Schout bij nacht, gouverneur van dit eiland, benevens de daarbij gevoegde voordragt betrekkelijk den gewezen gouvernements tolk Ricardo, die het bewust protest namens hen had ingediend, en die ten gevolge daarvan uit gemelde zijne betrekking was ontslagen, strekkende die voordragt om hem in zijne vorige functien te herstellen;

Gehoord den heer raad-fiscaal;

Gelet op het eerste artikel onzer instructie;

Overwegende, dat het indienen van meergenoemd protest op een misverstand berust, ten aanzien van het geoorloofde van tegen wetmatige bepalingen van het gouvernement te protesteeren;

Overwegende, dat het allesints wenschelijk is, eene procedure te doen ophouden, waardoor voorname kooplieden en achtenswaardige ingezetenen buiten den kring gesteld worden, om ambten en bedieningen in het algemeen belang te vervullen;

Hebben besloten gelijk wij besluiten bij deze:

Alle nog hangende procedures over het indienen van een protest door de voormelde kooplieden van dit eiland, op den 6 October 1824 tegen den gouverneur van dit eiland gedaan, te stuiten en met alle de gevolgen van dien te vernietigen in dier voege als of dat protest nimmer gedaan ware geworden, wordende wijders genoemde kooplieden en ingezetenen ten volle hersteld in dat vertrouwen en die welwillendheid van Zr. Ms. gouvernement, welke zij voor het indienen van genoemde protest genoten hebben, gelijk dan ook almede de gewezen gouvernements tolk Ricardo bij deze in die betrekking op den voormaligen voet wordt hersteld;

En wordt de heer schout bij nacht, gouverneur van Curaçao en onderhoorige eilanden met de uitvoering belast;

Gedaan in het fort Amsterdam den vier en twintigste January achttien honderd achtentwintig.

DE CORANTIJNKWESTIE BIJ BUITENLANDSCHE ZAKEN

DOOR

DR. H. D. BENJAMINS

Het is de tiende keer dat ik in dit tijdschrift verslag geef van de faits et gestes — meer gestes dan faits — onzer Regeering in deze grenskwestie.

Moge het, wanneer ik weer op de zaak moet terugkomen, zijn om te berichten dat de kwestie beslist is, beslist in voor ons gunstigen zin.

Staat de zaak er nu gunstiger voor dan tot kort geleden?

Dank zij de onvermoeide pogingen van de Tweede Kamer is er een keer gekomen in de houding onzer Regeering.

Zooals de lezers van „De West-Indische Gids'' weten, hebben in de laatste 15 jaren de opvolgende Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Koloniën boudweg beweerd.... dat er geen grenskwestie was. In het vorige jaar is dit onverklaarbare standpunt verlaten.

Op de lijdensgeschiedenis van deze kwestie kom ik niet terug, al zal het noodig zijn enkele episoden daaruit in herinnering te brengen.

Hoe en waardoor is het standpunt der Regeering veranderd? De buitenstaander kan het natuurlijk niet weten, maar hij kan er naar gissen:

De eerste stoot is gegeven door Minister de Graaff toen hij verklaarde dat de Corantijn over de geheele breedte Nederlandsch gebied is en dat er omtrent de bronrivieren geen sprake was van overeenstemming met de Britsche Regeering, waardoor de geheele — hierna te noemen — verklaring van Minister de Marees van Swinderen in duigen viel.

De tweede stoot gaf Minister Koningsberger toen hij toegaf aan den aandrang der Staten-Generaal om de tusschen de Britsche en de Nederlandsche Regeering over deze aangelegenheid gevoerde briefwisseling over te leggen. Hierdoor was aan de Regeering de pas afgesneden om de bewering vol te houden dat er geen grenskwestie was.

De derde stoot was de mededeeling van denzelfden Minister dat onze Regeering van de Britsche Regeering geen mededeeling had ontvangen van de resultaten van Schomburgk's exploratie van de Corantijn, zoodat onze Regeering niet in de gelegenheid was gesteld daarover haar oordeel uit te spreken. (Zie de in De W. I. Gids van December 1927, 9de jrg. blz. 404 vermelde „Parliamentary Paper").

Niet zonder invloed op het inzicht onzer Regeering moet ook geweest zijn de verschijning van een officieele kaart van Britsch-Guiana, waarop buiten weten van onze Regeering, een andere grenslijn in de rivier is geteekend dan de langer dan een eeuw ook van Britsche zijde erkende grenslijn; een daad die onze Regeering niet met onverschillige oogen mag aanzien. (Zie de verklaring van Minister de Graaff hiervoren en over de kaart de W. I. Gids van Dec. 1927, 9e jrg. blz. 407).

Ten slotte de bevestiging door de expeditie-Stahel van Barrington Brown's ontdekking dat de New River en niet de door Schomburgk geëxploreerde Koetari-Koeroeni de voortzetting is van de Corantijn en dus — als de hoofdrivier — de grens moet vormen.

Na dit alles konden de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Koloniën de struisvogelpolitiek hunner voorgangers niet voortzetten en de zaak op haar beloop laten.

Ik laat nu hier volgen hetgeen na mijn artikel *„Hoe staat 't thans met de Corantijnkwestie?"* in „De W. I. Gids" van Dec. 1927 (9e jrg. blz. 389—416) in de Tweede Kamer is te doen geweest:

Tot recht verstand van zaken moet ik hier voor een deel herhalen een „aanvulling", die ik, na de verschijning van

evengenoemd artikel, gaf in het nummer van Januari/Februari 1928 (9e jg. blz. 493). Ik deelde daar mede dat in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer d.d. 21 Oct. 1927, nopens de begrooting van Buitenlandsche Zaken voor 1928 de volgende vraag voorkwam:

„§ 16. *Grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana.* Gaarne zouden sommige leden vernemen, of de grensquaestie tusschen Suriname en Britsch-Guyana thans als afgedaan moet worden beschouwd in dien zin, dat het betwiste gebied als Engelsch territoir wordt behandeld. Zoo dit niet het geval is, wat wordt dan gedaan om tot oplossing van deze quaestie te geraken?"

In zijne Memorie van Antwoord, gedagteekend 14 November 1927, gaf de Minister, Jhr. Beelaerts van Blokland, het volgende bescheid:

„§ 16. *Grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana.* De ondergeteekende is sedert eenigen tijd over de vraag of het aanbeveling verdient stappen te doen om tot eene nadere grensregeling tusschen Suriname en Britsch-Guyana te geraken in overleg getreden met zijnen ambtegenoot van Koloniën".

In het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer nopens de Surinaamsche begrooting voor 1928, vastgesteld 7 December 1927, werd gevraagd

„of de resultaten van de jongste onderzoekingen in zake den bovenloop van de Corantijn-rivier de Regeering niet aanleiding geven tot het doen van stappen, ten einde tot een nadere grensregeling tusschen Suriname en Britsch-Guyana te geraken".

In zijne Memorie van Antwoord, ingezonden bij brief van 20 December 1927, schreef de Minister:

„Zooals bereids is medegedeeld in de Memorie van Antwoord op het Verslag der Tweede Kamer nopens het IIIde Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1928, zijn de Minister van Buitenlandsche Zaken en de ondergeteekende in bespreking omtrent de vraag, of het aanbeveling zou verdienen stappen te doen om tot eene definitieve vaststelling van de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana te geraken".

Bij de openbare behandeling van deze begrooting in de vergadering van de Tweede Kamer van 14 Februari 1928 voerden vier leden het woord over deze aangelegenheid.

De heer IJzerman:

„Mijnheer de Voorzitter! Vóór ik eindig, wil ik erkennen, dat althans ten aanzien van een tweetal speciale punten de Memorie van Antwoord eenig perspectief opent. Veel behoef ik er niet van te zeggen. Het betreft onderwerpen, die ik hier reeds herhaaldelijk ter sprake heb gebracht en de ge-

opende perspectieven zijn niet overweldigend, het zijn maar bescheiden perspectiefjes.

Het eerste, dat trouwens reeds in de Memorie van Antwoord van de laatste begrooting van Buitenlandsche Zaken werd geopend, betreft de grensquaestie. We vernemen, dat de Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Koloniën met elkaar in bespreking zijn omtrent de vraag, of het aanbeveling zou verdienen, stappen te doen om tot een definitieve vaststelling van de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana te komen. Waar men vroeger achter de Regeeringstafel het nogal eens heeft voorgesteld alsof er over die grens eigenlijk geen quaestie (meer) bestond, is het een vooruitgang, dat nu ronduit verklaard wordt, dat die grens niet definitief is vastgesteld. Ik meen, dat hieruit onvermijdelijk geconcludeerd moet worden, dat men dan dient te zorgen, dat de grens eindelijk eens definitief wordt vastgesteld. Ik hoop, dat bij die besprekingen de Ministers ook tot het inzicht zullen komen, dat het angstvallig geheim houden van de geschiedenis van die grensquaestie een eind moet nemen en dat de voorwendsels, welke tot dusver zijn gebezigd om het verzoek om de publicatie van de betrekkelijke bescheiden te weigeren, toch wel heel erg gezocht waren, te meer waar het hier stukken betreft, waarvan het jongste al verscheidene tientallen jaren oud is. Zijn Excellentie zou zich tegenover de Nederlandsche historici zeer verdienstelijk maken, indien hij bij die bespreking zich zelf en zijn collega kon overtuigen, dat ook in het algemeen de angstvalligheid, waarmee de bescheiden betreffende onze buitenlandsche politiek in de 19de eeuw en in het begin der 20ste eeuw nu nog vaak in diverse archieven verborgen worden gehouden, wel wat heel erg uit den tijd is. Hij kan er op wijzen, dat bijv. de Engelsche Regeering, zeer ten voordeele van de Engelsche geschiedschrijvers, een dergelijke angst voor de openbaarheid niet kent."

De heer Droogleever Fortuyn:

„Er zijn nog twee onderdeelen, die ik aan deze bespreking zou willen toevoegen. In de eerste plaats de herhaaldelijk besproken vraag van de regeling van de westelijke grens, waaraan dr. Benjamins met eerbiedwaardige volharding sinds jaren zijn pen wijdt, naar het mij voorkomt den laatsten tijd met meer succes dan voorheen. Ook van dit vraagstuk is voor een buitenstaander niet wel verklaarbaar, waarom het niet wordt opgelost.

Wij hebben hier een vraagstuk, dat in Suriname algemeen wordt beschouwd als rijp voor oplossing. De Gouverneur heeft reeds in 1925 in de Staten medegedeeld, dat hij tot zijn vreugde kon constateeren, dat er in dit vraagstuk eenigszins schot kwam. Desondanks hebben wij van verschillende Ministers van Koloniën en van Buitenlandsche Zaken verzet gehad om mee te werken tot wat Suriname verlangt en wat toch, dunkt mij, een eerste noodzakelijkheid is: de vaststelling van de grenzen der kolonie. Wij hebben daarbij gehoord de meest tegenstrijdige ministerieele verklaringen. Ook deze bewindsman heeft ten vorigen jare verklaard, dat de quaestie feitelijk opgelost was; hoe die oplossing was, heeft hij evenwel verzuimd mede te deelen en begreep, meen ik, niemand. Maar in ieder geval, hij heeft den indruk gewekt, dat er geen quaestie bestond en dat de heer IJzerman — en ik had mij bij hem aangesloten — klaagde over een onopgelost vraagstuk, dat niet bestond. Gelukkig schijnt de stemming nu eindelijk anders te worden. Er wordt nu medegedeeld, dat over deze aangelegenheid nader overleg wordt gepleegd met Buitenlandsche Zaken. Het

is ten hoogste tijd. Wanneer men den toestand nagaat en weet, dat onze belastingambtenaren op de grensrivier geen recht durven heffen, omdat zij niet weten of de schepen zich op Nederlandsch dan wel op Engelsch gebied bevinden, dan zal men moeten toegeven, dat oplossing van de quaestie urgent is te achten en dan kan men moeilijk volhouden, tegen het uitgesproken verlangen van Suriname in, dat de grensquaestie feitelijk niet bestaat."

De heer van Boetzelaar van Dubbeldam:

„Laat mij ten slotte nog alleen mogen verzekeren, dat wanneer nu eindelijk eens eenige voortgang mocht komen in de oplossing van de reeds zoo lang hangende grensquaestie tusschen Suriname en Britsch-Guyana, ik mij daarin verblijden zal. Dan zal dr. H. D. Benjamins voorzeker er aanspraak op kunnen maken, dat hij door zijn onvermoeide pogingen om de oogen van alle Nederlanders voor het belang dezer zaak te openen, veel tot haar oplossing bijgedragen heeft."

De heer Bijleveld:

„Ik ondersteun nogmaals de gedachte, dat voor de grensquaestie een oplossing moge worden gevonden, ik zou haast zeggen in welken geest dan ook."

In de vergadering van 15 Februari 1928 beantwoordde Minister Koningsberger de sprekers als volgt:

„Van verschillende zijden is de grensquaestie weer in het geding gebracht. Ik zal daarvan thans niets zeggen dan dat, nu de zaak één keer in gang is gebracht, het ook mijn oprechte wensch is, dat zij zoo spoedig mogelijk tot een definitieve beslissing zal geraken. Schriftelijke en mondelinge gedachtenwisseling met mijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken geven mij in dit opzicht goede verwachtingen."

De Eerste Kamer is niet op de kwestie ingegaan. Dit gaf aan *„Het Koloniaal Weekblad"* van 12 April 1928 aanleiding tot de volgende opmerking:

„Nu de scheidsrechter in het tusschen Nederland en de Vereenigde Staten gerezen geschil ten aanzien van de souvereiniteit over het eiland Palmas of Miangas — de heer Max Huber — beslist heeft dat bedoeld eiland in zijn geheel deel uitmaakt van het Nederlandsch grondgebied, hadden wij verwacht dat de Eerste Kamer zou hebben gevraagd waartoe het overleg tusschen de Ministers van Koloniën en van Buitenlandsche Zaken in zake de westgrens van Suriname heeft geleid en in welk stadium de zaak thans verkeert. Edoch, deze vraag is niet gedaan."

Dan heerscht er, voor zoover dat naar buiten blijkt, diepe rust tot 13 November.

Bij de schriftelijke gedachtenwisseling over de begrooting van Buitenlandsche Zaken voor 1929 kwam de Tweede Kamer niet op de grenskwestie terug, maar bij de open-

bare behandeling in de vergadering van 13 November 1928 zeide de heer Droogleever Fortuyn:

„Ik zeide zooeven, dat men den indruk krijgt, dat de Regeering eenige moeite heeft de sfeer van het overwegen te verlaten.

Denzelfden indruk krijgt men, wanneer men een andere veelbesproken internationale quaestie bekijkt: het bekende vraagstuk van de grensregeling tusschen Suriname en Britsch-Guyana. Sedert een paar jaren is de heer IJzerman er in geslaagd, aan de Regeering duidelijk te maken, dat er hier inderdaad een quaestie was.

Vroeger werd de Kamer altijd afgescheept met de mededeeling, dat men hier niet eens tot het denkbeeld van een quaestie kon komen. Maar toen de heer IJzerman en andere leden der Kamer den indruk gaven, dat het toch wel merkwaardig was, dat Nederland beweerde, dat er geen quaestie was, terwijl Engeland volhield, dat het wel quaestieus was, is de Regeering tot de conclusie gekomen — ik meen nu twee jaar geleden —, dat er aanleiding was om de zaak te overwegen. Mijn heer de Voorzitter! Ik zou voor niets ter wereld de Regeering in die overweging willen storen, maar ik zou willen vragen, of het niet mogelijk zou zijn hier een zekere energie te ontwikkelen, die maakt, dat deze zaak eens aangevat wordt. Men is met deze zaak in een moeilijk parket, omdat — ik geloof niet, dat het met de parlementaire gebruiken strijdt, wanneer ik dat zeg — onze vertegenwoordiger in Londen juist degene is, die als Minister van Buitenlandsche Zaken naar mijn overtuiging de zaak in de war gestuurd heeft. Ik begrijp heel goed, dat het voor dien geachten gezant moeilijk is, die oude plunje uit te trekken. Wij weten allen: het komt herhaaldelijk voor, dat iemand, die zich in de politiek beweegt, last heeft van zijn oude plunje, maar dat Nederland last zou moeten hebben van de oude plunje van den heer de Marees van Swinderen, dat wil er bij mij niet in [1]). Ik beveel dus ook deze quaestie in de volle aandacht van den Minister aan."

De Minister antwoordde daarop:

„Er zijn nu en dan punten ter sprake gebracht, die niet behandeld zijn in het Voorloopig Verslag. Het kan niet de bedoeling zijn, dat ik daarop eenigszins breedvoerig inga. Zoo heeft de heer Droogleever Fortuyn een paar van die punten genoemd, blijkbaar uitsluitend als voorbeelden van het gevaar, dat het Departement te veel zou overwegen en te weinig zou doen"....

„Een tweede voorbeeld was de grensregeling tusschen Suriname en

[1]) Ik herinner hier aan hetgeen ik schreef in mijn artikel „*De Corantijnkwestie op den goeden weg?*" in „De W.-I. Gids" van Nov. 1926 (8ste jg. blz. 313): „Van zekere — ik durf er niet bijvoegen: wel-ingelichte — zijde, werd mij de opmerking gemaakt, dat onze Regeering bezwaarlijk aan onzen Gezant in Engeland kan opdragen de zaak in te leiden, omdat deze dan zijne, als Minister van Buitenlandsche Zaken in 1913 afgelegde verklaring zou moeten inslikken, maar het spreekt van zelf dat zulke overwegingen geen gewicht in de schaal leggen. Een zuur gezicht van het Fo eign Office, een mauvais quart d'heure, heeft Jhr. de Marees van Swinderen overigens dubbel en dwars verdiend voor zijn onbesuisde verklaring van 1913".

Britsch-Guyana. Wij zullen die zeker hedenavond niet tot stand kunnen brengen. Men kan zeggen, dat de Regeering meer voortvarend moet zijn, maar bij dergelijke dingen gaat het er niet alleen om hoe wij er over denken, maar ook hoe een andere Regeering er over denkt. Bij internationale zaken kan men niet altijd vooruit zooals men wil; men moet wachten op het juiste oogenblik om een zaak te kunnen aanbrengen."

De Tweede Kamer geeft den moed niet op. In haar op 15 November 1928 vastgesteld Voorloopig Verslag nopens de Surinaamsche begrooting voor 1929 werd door eenige leden gevraagd „naar den stand van zaken ten aanzien van de bekende grenskwestie". waarop de Minister in zijn op 7 December 1928 ingezonden Memorie van Antwoord aanteekende:

„Het vraagstuk van de grensregeling is thans in behandeling bij den Minister van Buitenlandsche Zaken, te wiens behoeve dezerzijds nog eenige inlichtingen worden verzameld."

Bij de openbare behandeling dier begrooting in de vergadering van de Tweede Kamer op 13 December 1928 voerden over de grenskwestie de heeren IJzerman, Van Vuuren en Van Boetzelaar van Dubbeldam het woord:

De heer IJzerman:

„Wanneer wij thans, Mijnheer de Voorzitter, voor de variatie, van Suriname's hoofdstad naar de grenzen snellen, dan komen wij vanzelf terecht bij de bekende grensquaestie.

Het antwoord van den Minister, op de vraag van eenige leden in het Voorloopig Verslag naar den stand van zaken ten aanzien van de quaestie, is niet bijzonder bevredigend, welk antwoord luidt, dat die zaak thans bij den Minister van Buitenlandsche Zaken is, en dat te diens behoeve het Departement van Koloniën nog eenige inlichtingen aan het verzamelen is. Het eerste wisten we verleden jaar ook reeds, het tweede maakt ons evenmin iets wijzer. Trouwens, dat antwoord is in het geheel geen antwoord op de gestelde vraag: indien het niet van gemis van zelfrespect getuigde, wanneer we het Voorloopig Verslag met een varken vergeleken, zouden we kunnen zeggen, dat het antwoord er op slaat als een tang op een varken.

Nu zouden deze slagen ons weinig deren, indien wij van den Minister van Buitenlandsche Zaken, waarachter Koloniën zich thans verschuilt, iets meer te hooren hadden gekregen, maar bij de openbare behandeling der begrooting van Buitenlandsche Zaken, op 13 November ll., heeft de betrokken Minister zich van de opmerkingen van mijn geachten medeafgevaardigde den heer Droogleever Fortuyn afgemaakt met deze interessante mededeeling: dat het bij dergelijke dingen niet alleen er om gaat, hoe wij er over denken, maar ook hoe de andere Regeering er over denkt. Dit was een opmerking, waartegen niemand iets zal kunnen inbrengen dan dat het een waarheid is als een koe. Zij werd aangevuld met deze tweede opmerking, dat men moet wachten tot het juiste oogenblik er zal zijn, om

een zaak te kunnen aanbrengen. Als men hierin iets meer nog dan een waarheid als een koe wil zien, dan zou men er uit kunnen lezen, dat de onderhandelingen met Engeland om tot een oplossing van deze grensquaestie te komen nog niet eens zijn begonnen. En het is in verband hiermede, dat die uitlatingen van den Minister van Buitenlandsche Zaken thans zijn vermeld. Immers zij zijn kwalijk te rijmen met hetgeen de Minister van Koloniën hier 15 Februari ll. heeft verklaard, toen hij zeide, niet alleen oprecht te wenschen, dat deze quaestie zoo spoedig mogelijk tot een definitieve oplossing zou geraken, maar ook in dit opzicht reden tot goede verwachtingen te hebben. Een dergelijk optimisme zou weinig recht van bestaan hebben, indien toen, 15 Februari, de Minister nog niets wist omtrent de houding, welke de Britsche Regeering inneemt ten aanzien van Nederlandsche pogingen om de grensquaestie uit de wereld te helpen.

Waar de opmerkingen van den Minister van Buitenlandsche Zaken eenige aanleiding tot pessimistische vermoedens kunnen geven, hoop ik, dat de Minister van Koloniën de vraag in het Voorloopig Verslag omtrent den stand van zaken, thans zal kunnen beantwoorden op een wijze, welke ons van dat pessimisme bevrijdt."

De heer Van Vuuren:

„Mijnheer de Voorzitter! Ik zal mij verder tot twee punten bepalen, ook omdat ik erken, dat de nieuwe Gouverneur nog niet lang in Suriname is. Dit geldt echter niet voor de grensregeling,waarover ook de geachte vorige spreker iets heeft gezegd.

Ook ik ben teleurgesteld door het antwoord, dat wij hebben gekregen, en ik zou gaarne weten, of de Minister van Buitenlandsche Zaken op eigen initiatief nadere inlichtingen aan zijn ambtgenoot heeft gevraagd, of dat hij ze heeft gevraagd naar aanleiding van een verzoek van het Departement van Koloniën om deze zaak eens te gaan behandelen. Indien het uit eigen initiatief is voortgekomen, dan blijkt daaruit, dat er iets aan de hand is en dat er iets gedaan wordt, Indien echter de Minister van Koloniën zich tot den Minister van Buitenlandsche Zaken heeft gewend naar aanleiding van deze debatten en hij heeft dan als eenig antwoord een verzoek om eerst inlichtingen te geven, dan zou er dus nog niets gebeurd zijn."

De heer Van Boetzelaer van Dubbeldam:

„Een even langzamen gang gaat het met de grensquaestie, die dan nu weder bij Buitenlandsche Zaken is. Laten wij toch mogen hopen, dat deze nu eens eindelijk tot een voor ons bevredigende oplossing komt."

Het antwoord van den Minister luidde:

„De grensquaestie is door verschillende sprekers aangeroerd en de heer van Vuuren heeft gevraagd: op wiens verzoek zijn die nadere inlichtingen verschaft? Ik kan hem antwoorden, dat die inlichtingen zijn gevraagd op initiatief van den Minister van Buitenlandsche Zaken, omdat de goede gang van zaken vereischte, dat hij over nog enkele gegevens beschikte."

Tenzij de Minister van Buitenlandsche Zaken vóór dien eenige mededeeling doet aan de Staten-Generaal, zal men vóór de behandeling van hoofdstuk III van de

Staatsbegrooting voor 1930 niets over deze kwestie vernemen. En wie weet wie dan Minister zal zijn? Het zou iemand kunnen zijn, die ongedaan maakte wat Jhr. Beelaerts van Blokland heeft verricht en de „oude plunje" van Jhr. de Marees van Swinderen aantrok. Het is daarom te hopen dat er spoed achter gezet wordt.

Wat die oude plunje was, welke — zooals later uit mededeelingen van Minister De Graaff bleek — voor 100 percent fout was, moge voor het gemak van den lezer hier volgen:

„*Grenzen van Suriname*: De opmerking dat uit de laatstbekende nasporingen zou gebleken zijn, dat de New River de eigenlijke Corantijn is en diensvolgens de grens zou vormen tusschen Suriname en Britsch-Guyana, berust op een dwaling. Integendeel is het op gronden van historischen en volkenrechtelijk aard in overeenstemming met de Britsche Regeering als een uitgemaakte zaak te beschouwen, dat die grens wordt gevormd door de Corantijn en diens bovenloop de Cutari-Curuni, op welken waterloop in zijn geheel toepasselijk zijn de gewone regelen van het volkenrecht ten aanzien van gemeenschappelijke grensrivieren geldende".

En deze verklaring was niet aan den Minister ontsnapt in het vuur eener improvisatie, maar maakte deel uit van de Memorie van Antwoord op het voorloopig Verslag der Eerste Kamer betreffende zijne begrooting voor 1913.

Hoe de Minister tot deze verklaring is gekomen, is nooit opgehelderd, tenzij men als opheldering zou moeten beschouwen de volgende merkwaardige mededeeling van Minister Van Karnebeek in zijne bij brief van 3 November 1925 ingezonden Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende de Staatsbegrooting voor 1926, hoofdstuk Buitenlandsche Zaken:

„*Grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana*. De uitspraak van den Minister van Buitenlandsche Zaken van 1913, welke afwijkt van het standpunt tegenwoordig door het Departement van Koloniën ingenomen met betrekking tot de grens tusschen Suriname en Britsch-Guyana, hangt samen met eene opvatting, waarvan dit Departement vroeger had doen blijken. Voorzoover de ondergeteekende zich tot oordeelen bevoegd acht, gelooft hij, met den vorigen Mibister van Koloniën, dat inderdaad de opvatting, dat de Corantijn over de volle breedte met de daarin gelegen eilanden tot het Nederlandsch gebied behoort, in de praktijk bevestiging vindt. Onder deze omstandigheden is er voor hem voorshands geene aanleiding deze aangelegenheid tot eene internationale quaestie te maken" [1]).

[1]) Zie over deze mededeeling „De W. I. Gids" van Nov. 1926. 8e jg. blz. 294/295.

Minister de Marees van Swinderen heeft met zijn wilde verklaring de verdere behandeling van de grenskwestie voor zijn opvolgers zeer moeilijk gemaakt, maar hij is niet de eerste die dat op zijn geweten heeft.

Na de arbitrale uitspraak van Parijs van 1899 inzake de grens tusschen Britsch-Guiana en Venezuela is in opdracht van de Nederlandsche Regeering aan de Britsche Regeering te kennen gegeven dat de uitspraak van het scheidsgerecht geenszins kan praejudicieeren op onze rechten om de New River als grens tusschen de beide Guiana's te beschouwen.

Dat was een flinke daad.

De Britsche Regeering erkende dit, maar was niet genegen in discussie te treden over de vraag welke der bronrivieren als de grens moest worden beschouwd, en hoewel ieder, die van deze kwestie op de hoogte is, weten kon dat de desbetreffende nota van het Foreign Office geen enkel steekhoudend argument *kon* bevatten, kroop onze toenmalige Minister van Buitenlandsche Zaken in zijn schulp en bewaarde verder het stilzwijgen. Zooals Minister de Graaff het euphemistisch uitdrukte:

„De opvolgende Regeeringen hebben geen aanleiding gehad om sindsdien op deze aangelegenheid terug te komen."

Er was integendeel daartoe alle aanleiding. Onze Minister had moeten bedenken dat het niet bestrijden van wijlen Lord Salisbury's nota bij de Britsche Regeering den indruk kon wekken dat onzerzijds berust werd in de Britsche zienswijze, wat toch geenszins de bedoeling van den toenmaligen Minister kon zijn.

Gelukkig staat thans aan het hoofd van Buitenlandsche Zaken een man, die getoond heeft dat hij zich niet in een hoek laat dringen. In zijn hiervoren aangehaald antwoord aan den heer Droogleever Fortuyn zeide de Minister dat het er bij dergelijke dingen niet alleen om gaat hoe wij er over denken, maar ook hoe een andere Regeering er over denkt. Dit is juist, maar mocht de Britsche Regeering zonder voldoenden grond weigeren met onze Regeering de zaak nader te onderzoeken, dan behoeft onze Regeering daarin niet te berusten. Wij leven niet meer in 1900.

Sedert is er veel veranderd in de wereld. Die weigering zoude onze Regeering moeten beantwoorden met het voorleggen van de kwestie aan een der organen, welke de wereld gelukkig rijker is geworden.

Minister Beelaerts zeide verder dat men bij internationale zaken niet altijd vooruit kan zooals men wil en dat men moet wachten op het juiste oogenblik om een zaak te kunnen aanbrengen. Ook dit zal ieder beamen, maar men moet de zaak niet op de lange baan schuiven. Het wil mij toeschijnen dat het, na het verschijnen van de nieuwste kaart van Britsch-Guiana en de bevestiging van Barrington Brown's ontdekking door de expeditie-Stahel, *nu* het *psychologisch moment* is.

Mocht de Britsche Regeering — wat niet onwaarschijnlijk is — een gezamenlijke exploratie van de bronrivieren van de Corantijn verlangen, dan zou dit slechts een oponthoud van eenige maanden kosten. Het punt van samenvloeiing van de beide bronrivieren is n.l. hetzij van Paramaribo hetzij van Georgetown wordt uitgegaan, met een watervliegtuig in eenige uren te bereiken. De afstand is minder dan 400 K.M.

Het zou kunnen zijn dat de Britsche Regeering zich er op beriep dat het Gouvernement van Britsch-Guiana reeds lang geleden stukken van het betwiste gebied in concessie heeft uitgegeven. Hiertegen ware op te merken dat zoowel Schomburgk (in 1843) als Barrington Brown (in 1871) en de expeditie-Stahel (in 1926) het gebied *geheel onbewoond* vonden.

Ten overvloede zij hier nog aangeteekend dat het „*Handbook of Britsch Guiana* 1913" schrijft:

„*The Courantyne river* ranks second in size amongst the rivers of the colony, of which its left bank forms the boundary. East Indians have taken kindly to the Courantyne coast and small farms extend at intervals along the banks as far as Orealla, some 52 miles from the river mouth. At that point sand hills about 60 fect high occur and continue southwards as far as Epera, about 35 miles along the bank above Orealla. Both at Orealla and Epera there are Indian reserves and Missions. Beyond Epera the Courantyne has been recently explored by the Foresty Officer (Mr. C. Wilgress Anderson. I. S. O.) and has proved quite uninhabited to its highest reaches. In the season balata bleeders' boats go as for up as the mouth of the New River".

In no. 135 van de „*Handbooks prepared under the direction of the historical section of the Foreign Office*", getiteld „*British Guiana*", London, published bij H. M. Stationary office, 1920 leest men:

„About 52 miles from the mouth of the River [Corantyne] occur sandhills about 60 feet high, and above this the country through which it flows is uninhabited".

Het „*Handbook of British Guiana* 1922" bevestigt het onbewoond zijn en noemt de „left bank" de grens.

Dat het betwiste gebied onbewoond is zal nu wel niet in twijfel getrokken worden.

In Suriname zijnde trok een „Government Notice" in het te Georgetown verschijnende blad „*The Argosy*" van 8 Februari 1902 mijne aandacht. Daarbij werd kennis gegeven dat een aantal „applications for licences to collect Ballata" was ingekomen, n.l. zes aan den linker- en vijf aan den rechteroever van de New River.

In verband met deze aanvragen wil ik er op wijzen dat op Loth's kaart van Suriname van 1899 de New River als de grens is geteekend. Die kaart kende men in Engeland en in Britsch Guiana. Het was mij bekend dat wijlen mijn vriend Loth, destijds Gouvernementslandmeter in Suriname, een exemplaar van de kaart had toegezonden aan zijn collega in Georgetown.

In de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer nopens de Surinaamsche begrooting voor 1901 schreef de toenmalige Minister van Koloniën:

„Met referte aan hetgeen de ondergeteekende nopens het vraagstuk der grensregeling in Suriname in de vergadering van de Tweede Kamer van 22 December 1899 heeft gezegd, kan hij thans mededeelen dat onze gezant te Londen aan de Engelsche Regeering heeft bericht, dat, aangezien Nederland geen partij is geweest in het Britsch-Venezuelaansche grensgeschil, het ook niet gebonden kan worden geacht door de uitspraak van het scheidsgerecht te Parijs ten aanzien van een deel der Engelsch-Nederlandsche grens. Wat ten aanzien van de grenzen van Suriname verder te doen is, is thans in onderzoek."

In het gelijknamige stuk betreffende de begrooting voor 1902 werd het volgende aangeteekend:

„Tot aanvulling van hetgeen de vorige Minister in zijne Memorie van Antwoord betreffende de begrooting voor 1901 met opzicht tot de grenzen

van Suriname mededeelde, kan de ondergeteekende berichten dat de Britsche Regeering volkomen erkend heeft dat de rechten van de Nederlandsche Regeering niet getroffen kunnen worden door de uitspraak van het scheidsgerecht te Parijs betreffende de aan te nemen grens tusschen Venezuela en Engeland, doch hij acht het hoogst gewenscht dat de grenzen worden bepaald en stelt zich voor tot voorbereiding daarvan de noodige stappen te doen."

Deze stukken moeten aan het Bestuur van Britsch-Guiana bekend zijn geweest, even als zij bekend waren aan het Bestuur in Suriname.

Uit het feit dat de toenmalige Britsche Regeering niet bereid bleek de vraag Koeroeni of New River aan een nader onderzoek te onderwerpen, volgde niet dat het gebied tusschen de beide rivieren niet langer betwist terrein was.

Zooals de zaken toen stonden was het in behandeling nemen der aanvragen van „Licences to collect Ballata" onbehoorlijk. De handeling doet denken aan de uitgifte, hangende het Lawageschil, van concessies voor goudontginning in het betwiste gebied tusschen de Lawa en de Tapanahoni door het Gouvernement van Fransch Guiana, ten einde in afwachting van de scheidsrechtelijke beslissing alvast „bona fide concessionarissen" te kweeken.

Onder het hoofd *„petroleum onderzoek in Demerara"* schreef *„De West"* van 26 Juni 1928:

„In Demerara is dezelfde vraag als bij ons reeds honderden keeren gesteld: bevat de bodem der Guyana's petroleum in exploitabele hoeveelheden? Volgens de „Daily Chronicle" van 7 Juni is thans een vennootschap opgericht, die, zooals het blad het uitdrukt, nu of nooit zal moeten uitmaken of er petroleum is. De vennootschap draagt den naam: Demerara Oilfields Limited. De vennootschap heeft 55 perceelen land aan de Corantijn, in welk district het onderzoek zal plaats vinden en onderhandelt over het verkrijgen van nog meer land in het grensdistrict."

Waar de 55 perceelen land aan de Corantijn en de nog te verkrijgen perceelen in het grensdistrict liggen blijkt niet. Maar zijn er ook perceelen bij in het betwiste gebied dan zal dit de regeling van de grenskwestie niet gemakkelijker maken.

Het ontbreekt inderdaad niet aan goede gronden om de behandeling dezer grenskwestie niet uit te stellen. Daarom is het jammer dat het antwoord van Minister Beelaerts op de rede van den heer Droogleever Fortuyn niet bemoedigend klinkt.

Volgens de mededeeling van Minister Koningsbergen heeft Minister Beelaerts om nadere inlichtingen gevraagd. De Minister van Buitenlandsche Zaken wil goed beslagen ten ijs komen. Dat is ook zeer gewenscht na de blunders zijner voorgangers. Zooals meermalen aan de Staten-Generaal is medegedeeld beriep zich de Britsche Regeering voor haar afwijzend gebaar op den langen duur van den bestaanden toestand. Op dit zwakke argument is eenig licht geworpen in mijn artikel „*Hoe staat 't thans met de Corantijnkwestie?*" in „De W. I. Gids" van December 1927 (9e jg. blz. 408 en 409). Ik veroorloof mij de vrijheid Jhr. van Beelaerts' aandacht daarop te vestigen, in 't bijzonder op de noot op blz. 409 en ook op hetgeen hiervoren staat over het onbewoond zijn van het betwiste gebied.

Overigens is er in de vele artikelen over deze kwestie in dit tijdschrift nog menig bruikbaar argument te vinden.

Zooals ik reeds in een vorig artikel heb medegedeeld, verklaarde op een bijeenkomst van de „*Society of Arts*" te Londen op 6 December 1911 niemand minder dan Sir Everard Im Thurn. K. C. M. G. dat de grens tusschen Britsch- en Nederlandsch Guiana „*had never been settled up to the present day*".

Lord Reay, die de bijeenkomst presideerde, verklaarde daarop:

.... „He was glad to hear from Sir Everard Im Thurn's remarks that there was a chance of still another arbitration taking place, which he hoped would be as successful as its two predecessors, for settling the frontier. He had no doubt that an arbitration between the Netherlands and Britain with regard to the frontier which had not yet been settled would be of the most amiable kind, and would have the same result that all arbitrations hitherto had had between various nations, namely, to render the subsequent relations of the two countries more friendly and cordial".

Den Haag, December 1928.

